SCIENTIA DANICA · SERIES H · HUMANISTICA · 8 · VOL. 2

H.C. Ørsteds rejsebreve

Karen Jelved og Andrew D. Jackson

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

H.C. Ørsteds Rejsebreve

Abstract

Hans Christian Ørsted was an international traveller, whose eight foreign journeys lasted for periods ranging from a single week to more than three years. Fortunately, his experiences and candid observations were recorded in letters home, often in the form of a journal intended for family and friends. While portions of these letters were published in heavily abridged form by his daughter Mathilde, they are presented in their entirety for the first time in the present edition. Taken as a whole, these documents provide a remarkably coherent chronicle of the personal and professional development of one of Denmark's greatest scientists. In addition to providing insight regarding the events and attitudes which led to Ørsted's discovery of electromagnetism in 1820, his travel letters offer a reminder of the high level of international mobility and collaboration that characterised the physical sciences during the first half of the nineteenth century.

H.C. Ørsteds rejsebreve

Udgivet af

Karen Jelved og Andrew D. Jackson

Scientia Danica. Series H, Humanistica, 8 vol. 2

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB

Printed in Denmark by Special-Trykkeriet Viborg a-s
ISSN 1904-5492 · ISBN 978-87-7304-359-2

Submitted to the Academy April 2010
Published June 2011

Indhold

Indledning

Indenfor de sidste to hundrede år har vi i Danmark oplevet to videnskabelige genier, Hans Christian Ørsted og Niels Bohr, hvis bidrag grundlæggende har ændret vores forståelse af naturens love. Deres intellektuelle betydning er indiskutabel, og de praktiske konsekvenser af deres indsigter har ændret vores verden afgørende. Bohrs kvanterevolution er direkte ansvarlig for vores mikroskopiske forståelse af stof. Den har givet os den viden, som er forudsætningen for den verden med elektronik og informationsteknologi, som vi lever i nu. Ørsteds bidrag til den elektromagnetiske revolution i det nittende århundrede er af ligeså stor betydning. Selv om Ørsted klart gik ind for at fremme vor fundamentale viden, var han klar over naturvidenskabernes dobbelte rolle længe før hans opdagelse af elektromagnetismen i 1820. I sin *Første Indledning til den almindelige Naturlære* (1811) siger han, at

> *saa er Indsigt noget i sig selv Godt*, og ingen fremmed Grund behøves, for at ville erhverve sig den. Videnskaben maa da dyrkes for dens egen Skyld, som vort inderste Væsens Livsyttring, som Erkjendelsen af det Guddommelige. At dette nu ogsaa i den lavere Kreds frembringer de herligste Frugter, er en Følge af den Fornuftharmonie, som besjæler alt. ... Naturvidenskabens Nytte [er] dobbelt, i det den nemlig baade forøger vore Kræfter, og formerer Midlerne til deres Udøvelse.[1]

Denne tro på betydningen af fundamentale spørgsmål sammenkoblet med en klar forståelse af deres praktiske konsekvenser gør, at Ørsted i høj grad er en mand af sin tid og, som sådan, interessant at studere.

Heldigvis betragtede Ørsted sig selv som litterat og beskrev sin videnskabelige produktion som sin "litterære karriere"[2]. Hans videnskabelige prosa er blomstrende i sammenligning med mange af

---

1. KM III, p. 160 og JJK, p. 287.
2. KM II, p. 356 og JJK, p. 546.

hans samtidige. Med filosofiske og religiøse henvisninger og endda nogle verselinier ville hans stil bestemt ikke blive bifaldet af vor tids redaktører. Til denne stilistiske frihed hørte imidlertid en indholdsmæssig frihed. Derfor var Ørsted ofte parat til at give os sine personlige syn på videnskaben og røbe, hvor han hentede inspiration til sit eget videnskabelige arbejde. I 1803 fremsatte han sin grundlæggende tro på at

> [d]e konstituerende varmeprincipper, der er vigtige i alkalier og syrer, i elektricitet og i lyset, er også magnetismens principper, og således ville vi have en forening af alle de kræfter, der griber ind i hinanden og styrer hele universet … thi frembringer friktion og stød ikke både varme og elektricitet, og griber dynamik og mekanik ikke derved fuldkomment ind i hinanden? … Vor fysik vil derfor ikke mere være en samling af brudstykker om bevægelse, om varme, om luft, om lys, om elektricitet, om magnetisme, og hvem ved hvad mere, men med ét system vil vi omfavne hele verden.[3]

Gælden til Immanuel Kants idéer, som de er udtrykt i hans *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*, er ganske klar. Hvis der er to grundlæggende kræfter (tiltrækning og frastødning), og hvis alle andre naturkræfter stammer fra dem, så skulle vi forvente at finde forbindelser og vekselvirkninger mellem dem. Forsøget på at finde disse forbindelser var den primære drivkraft i Ørsteds videnskab. Den fik ham til at undersøge så tilsyneladende uforenelige emner som akustiske figurer og væskers sammentrykkelighed. Den formede hans overbevisning om, at der måtte være en forbindelse mellem elektricitet og magnetisme.

Ørsteds skrifter indeholder klare eksempler på hans videnskabelige verdenssyn, men de beskæftiger sig ikke med spørgsmålet om, hvorledes det blev skabt. Vi mener, at den foreliggende udgave af *H. C. Ørsteds Rejsebreve* kan medvirke til at belyse dette. Ørsted foretog 8 udlandsrejser, hvoraf nogle varede ret længe. Hans oplevelser er veldokumenterede i hans breve hjem. Disse breve havde ofte form af en dagbog til familie og venner og er således i høj grad en

3. *Materialien zu einer Chemie des neunzehnten Jahrhunderts* (1803), KM I, pp. 209-10 og JJK, p. 164.

envejskommunikation. Samlet giver disse breve en fascinerende dokumentation af Ørsteds udvikling både som videnskabsmand og som menneske. Nogle af de breve, som gengives her, findes i en tobinds udgave af *Breve fra og til H. C. Ørsted*, redigeret af hans datter, Mathilde, og udgivet i 1870. Denne tidligere udgave indeholder en række unøjagtigheder i transskriptionen af den gotiske håndskrift og, hvad der er mere alvorligt, meget kraftige beskæringer. Mens nogle af disse udeladelser, ofte streget over med blyant i de originale breve, kunne begrundes som værende "uinteressante", synes andre at have været motiveret af et ønske om at bevare forfatterens værdighed. Det er vores hensigt med den foreliggende udgave at levere en korrekt gengivelse af alle Ørsteds rejsebreve i Det Kongelige Biblioteks samling uden udeladelser – både på dansk og på engelsk.

Rejserne: Mens brevene taler for sig selv, kan det være nyttigt med nogle kommentarer til de enkelte rejser. Ørsteds første rejse, primært til Tyskland og Paris, fra august 1801 til december 1803, er vel den mest interessante. Den støtte, han modtog til rejsen fra det Cappelske legat, blev bragt i stand af hans mentor, Professor Johan Manthey, som var medlem af legatets bestyrelse. Det angivne formål med rejsen var, at Ørsted skulle lære mere om teknisk kemi, især om porcelænsfabrikation og ølbrygning[4]. Den unge Ørsted sugede masser af nye indtryk til sig – om samfundet og kunsten såvel som om videnskabelige emner. Bevæbnet med en uskyldig entusiasme og en bærbar version af det nyligt opfundne galvaniske batteri (1800), blev han varmt modtaget i både selskabelige og akademiske cirkler. Den vigtigste blandt hans nye tyske bekendtskaber var uden tvivl Johann Wilhelm Ritter, en meget dygtig ung fysiker[5], der, ligesom Ørsted, var discipel af Kants *Naturphilosophie*. Sammen studerede de den ungarnske kemiker Jacob Joseph Winterls værker. Win-

4. Manthey skulle snart overtage ledelsen af den Kongelige Porcelænsfabrik og var medlem af en kommission til forbedring af ølbrygning.

5. I 1802 anvendte Ritter kunstfærdige kemiske teknikker til at bekræfte Herschels opdagelse (af fysisk vej) af eksistensen af infrarødt lys (1801) og anvendte de samme teknikker til at opdage ultraviolet lys. Samme år konstruerede Ritter det første tørelement, og i 1803 konstruerede han den første akkumulator.

terl havde drevet de kantianske polariteter til det yderste og påstod at have opdaget to substanser "andronia" og "thelyke", som skulle være den fysiske legemliggørelse af henholdsvis syre- og base-principperne. Ørsteds ukritiske og fortsatte støtte til Winterls eksperimentelle opdagelser, som ingen var i stand til at reproducere, kom senere til at volde ham vanskeligheder i Paris og København. Under Ørsteds lange ophold i Tyskland var der tid til at gøre videnskabeligt arbejde i lånte laboratorier, og i denne periode forberedte han sin *Materialien zu einer Chemie des neunzehnten Jahrhunderts*, et forsvarsskrift for Winterl.

Omsider ankom Ørsted til Paris i december 1802. Han havde lært tysk allerede som barn, men han kunne ikke tale fransk, og hans første opgave var at lære sproget, så han kunne kommunikere med de franske videnskabsmænd. Hans daglige rutine i Paris var meget forskellig fra hans liv i Tyskland. I Paris førte han en mere passiv tilværelse med at overvære forelæsninger og udforske de rige sociale og kunstneriske muligheder. Fremfor alt skulle han tilpasse sig den franske videnskabskulturs rationalisme, som satte stor pris på eksperimentelle resultater og ingen på *Naturphilosophie*. Ørsted brugte sine nyerhvervede sprogkundskaber på at promovere Ritters opdagelser i de lærde pariserkredse og blev, som følge deraf, opfordret af Jean Baptiste Biot til at nominere Ritter til en Napoleonspris for en vigtig galvanisk opdagelse. Uheldigvis valgte Ritter at ignorere sine ubestridelige videnskabelige bidrag og insisterede i stedet på at blive nomineret for to mere tvivlsomme præstationer. Den første af disse var den "opdagelse", at jorden har to elektriske poler. Den anden var den observation, at en "kompasnål", der var konstrueret med den ene halvdel af zink og den anden af sølv, ville pege mod den magnetiske nordpol. Ørsted lod sig lave en sådan nål i håbet om at gentage sin vens resultater[6]. Mens Ørsted fik ros for sin støtte til en ven, fik han også ry for at have mere entusiasme end dømmekraft. Ritter modtog ingen pris. Nyheden om Ørsteds malplacerede begejstring i sagen om Ritters fiasko nåede hurtigt til København og var sandsynligvis en medvirkende årsag til, at han ikke umiddelbart fik en stilling ved universitetet.

6. Se p. 187.

Under det meste af rejsen fortalte Ørsted ret detaljeret om sine aktiviteter og sine indtryk i form af en dagbog til familie og venner. Dagbogen ender brat den 6. oktober 1803. I et brev til Manthey skriver Ørsted, at:

> ... jeg ingen ret Roe har havt ..., formedelst et Brev som min Broder har skrevet om S.P. De kan ikke andet end viide dets Indhold, og vil ogsaa af ham erfare mit Svar.[7]

Under resten af rejsen blev rapporterne om hans aktiviteter sendt direkte til Manthey. Eftersom Sophie Probsthein ikke er generelt kendt i Ørsted-forskningen, er et par ord på sin plads her[8]. Sophie var ansat som Mantheys husholderske. Med Mantheys velsignelse og aktive opmuntring, blev hun forlovet med Ørsted, før han drog afsted på sin lange rejse. Før oktober 1803 blev Ørsteds dagbog sendt til Sophie[9] sammen med mere personlige breve (som siden er gået tabt). I breve til Manthey udtrykker Ørsted sin bekymring over rejsens længde og den deraf følgende udsættelse af deres bryllup[10]. Ørsted mødte en af Sophies slægtninge i Freiburg i juni 1802[11], og det er ikke urimeligt at gætte på, at længden af Ørsteds rejse blev diskuteret. Grundene til forlovelsens ophævelse er naturligvis uvisse. Mens længden af Ørsteds rejse må have været en medvirkende faktor, er det også en kendsgerning, at Sophie var hverken vellidt eller accepteret i Ørsteds familie- og vennekreds. Sophie forblev ugift og overlevede sin bror, som døde i fattigdom i 1818. Ørsteds karriere ville nok have udviklet sig ganske anderledes, hvis han havde giftet sig med Sophie Probsthein, på grund af det økonomiske ansvar for familie og hjem, som ville have tvunget ham til at vælge den økonomiske sikkerhed i en mere utilitaristisk karriere i teknisk kemi. Det er klart, at alle henvisninger til forlovelsen med

7. Se p. 210.
8. For en mere fuldstændig redegørelse, se Dan Ch. Christensen, *Naturens tankelæser*, Museum Tusculanums Forlag (2009).
9. Se pp. 34 og 197.
10. Se f.eks. pp. 93 og p. 190, hvor han skriver "...tør jeg opholde Sophie saa længe med tomme Løfter om Hjemkomst?"
11. Se p. 85.

Sophie er slettet i Mathilde Ørsteds udgave af rejsebrevene, og at navnet "Probsthein" er blevet kraftigt overstreget i de originale dokumenter. Eftersom Mathildes udgivelsesmæssige beslutninger delvist kan være forårsaget af et ønske om at værne om farens rygte, synes behovet for den foreliggende uudrensede udgave desto større.

Ørsteds anden udlandsrejse gik til Tyskland og Frankrig i perioden fra maj 1812 til februar 1813. Ørsteds karriere gik godt. Han var blevet udnævnt til professor[12] i fysik ved Københans Universitet (under det filosofiske fakultet) i 1806 og valgt til medlem af det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Professionelt inkluderede hans videnskabelige studier nu en grundig undersøgelse af klangfigurer[13], som havde fået en bred og positiv modtagelse i intellektuelle kredse i København. Formålet med disse eksperimenter var ikke mindst at støtte den kantianske dynamiske opfattelse, at alle naturkræfter er indbyrdes forbundet, ved at påvise, at pladers mekaniske svingninger kunne frembringe elektriske virkninger:

> Jeg troede, at jeg ved at frembringe klangfigurer også kunne opdage elektriske fænomener og valgte derfor at bestrø glaspladen med *semen lycopodii* i stedet for sand i håbet om, at dette støv ville hænge fast ved de positivt ladede steder og let falde af de negativt ladede.[14]

Med sin voksende indflydelse og selvtillid blev Ørsted opmuntret til at søge kongelig støtte til oprettelse af en højskole for eksperimental naturvidenskab efter samme mønster som dem, han havde set i Tyskland og Frankrig. Selv om dette forsøg ikke lykkedes, fik han nu omsider orlov fra sit professorat med fuld løn og rejseudgifterne betalt, med det udtrykkelige formål at undersøge, hvorledes fremskridt i teknisk kemi kunne bidrage til Danmarks økonomiske fremgang og velstand. Ved denne lejlighed var modtageren af hans rejsebreve hans svigerinde Sophie Ørsted (født Oehlenschläger), som

12. Ørsted var blevet udnævnt til den mindre betydningsfulde post som *professor extraordinarius*.

13. KM II, pp. 11-34 og JJK, pp. 264-81.

14. KM I, pp. 261 og JJK, p. 180.

han havde et varmt og fortroligt forhold til. Hans breve til Sophie er hyppigst både muntre og flirtende, men Sophies svar var sjældne. Dette var ikke på grund af ligegyldighed eller dovenskab, men snarere på grund af sygdom; i denne periode var både Sophie og Anders syge meget af tiden. Opgaven med at studere teknisk kemi blev stort set ignoreret, idet det meste af tiden i Berlin blev brugt på at færdiggøre hans bog *Ansicht der chemischen Naturgesetze durch die neueren Entdeckungen gewonnen*[15]. Han var tilsyneladende godt klar over sit skulkeri og advarede Sophie, at "[d]et er imidlertid ikke værd at derom tales meget i Kjøbenhavn før Bogen kommer ud." (Se p. 232). Resultatet af hans anstrengelser var intet mindre end en omarbejdelse af kemien indenfor kantianske rammer. Da han ankom til Paris, påtog han sig det hverv at udarbejde en fransk udgave af dette værk[16]. Denne version er noget omarbejdet for at give baggrundsoplysninger om *Naturphilosophie*, som var unødvendige for tyske læsere, og for at nedtone nogle yderliggående synspunkter (f.eks. om Kants to fundamentale kræfter) for ikke at støde franskmændene fra sig. Som Ørsted senere bemærkede:

> Jeg har ved mange Leiligheder mærket, at det næsten er umuligt at gjøre min Theorie forstaaelig for Franske uden tillige at fremsætte dem nogle Træk af Naturphilosophien. Dersom jeg i Tydskland ofte er fristet til at erklære mig mod Naturphilosophien, naar jeg seer de Misbrug man gjør deraf, saa seer jeg mig i Frankrig desto mere opfordret til at tage den i Forsvar; eller rette[re] jeg føler en Grundforskjellighed i den videnskabelige Tænkemaade, som jeg ikke havde forestillet mig saa stor, naar jeg ikke saa ofte havde følt dens levende Nærværelse.[17]

I løbet af denne rejse hørte Ørsted også fra Anders om N. F. S. Grundtvigs *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* (1812). Den var et frontalt angreb fra en kristen fundamentalist på den akademiske elite i almindelighed og på naturvidenskaben i særdeleshed.

15. KM II, pp. 35-169 og JJK, pp. 310-92.
16. *Recherches sur l'identité des forces chimiques et électriques*, J. G. Dentu, Paris 1813. Se også KM II, pp. 171-77.
17. Se p. 295.

Grundtvig betragtede troen på, at Gud fandtes åbenbaret i naturen som kætteri; Gud fandtes i Biblen. Anders beklagede, at han ikke var i stand til at tage kampen op. Hans Christian svarede:

> At Gruntvig skal gaae Ram forbie gjör mig meget ondt. .... Dette Menneskes Fornuftfienskab har længe gjort mig tilböielig til at tage fat paa ham engang ... Han er et givtigt Ukrud i vor Litteratur, som med Rod bör oprykkes. Skulde han end engang erholde nogen Magt, vilde han vorde en af de afskyeligste og ondskabsfuldeste Forfölgere.[18]

Selv om denne reaktion kan forekomme voldsom, skal den ses i lyset af Grundtvigs egne ord, som for eksempel hans beskyldning mod fysik: "... Guds Fornægtelse [var] dens første Ord, Trolddom og Guldmageri dens kiæreste Bedrift"[19]. Ved sin hjemkomst tog Hans Christian Grundtvigs udfordring op i en offentlig udveksling af breve, som fik megen ros i intellektuelle kredse.

Ørsteds tredje rejse varede fra november 1822 til august 1823 og bragte ham til Tyskland, Frankrig og England. Det havde været nogle travle år siden hans sidste udlandsrejse. Han havde giftet sig med Inger Birgitte Ballum, kaldet Gitte, i 1814, og en voksende families økonomiske behov tvang ham til at påtage sig en tung undervisningsbyrde i hans nye rolle som *professor ordinarius* (1817). På omtrent samme tid (1815) blev han valgt til sekretær i Videnskabernes Selskab og brugte både tid og energi på det, som han anså for en nødvendig fornyelse af selskabet. Der var ikke megen tid til rådighed for videnskaben. Hans vigtigste kemiske bidrag i denne periode var udvindingen af alkaloidet piperine fra sort peber (1820). Ørsteds livslange interesse for sammentrykning af flydende legemer (dvs. både væsker og luftarter) begyndte i denne periode med opfindelsen af hans piezometer[20]. Det var Ørsteds overbevisning, at hvis han kunne bevise, at et legemes rumfang var strengt omvendt

18. Se pp. 241.
19. Se K. A. Pedersen, *Om Troen og dens Indflydelse på Jordelivet eller om Kirke og Stat*, Grundtvig Studier 1995, p. 41.
20. Ved at udøve lige stort indvendigt og udvendigt tryk på beholderen, kunne Ørsted måle det flydende legemes sammentrykning uden de fejl, der opstod ved forandringer i beholderens rumfang.

proportionalt med trykket for alle tryk, ville han have bevis mod eksistensen af atomer og for Kants dynamisme[21].

Ørsteds største videnskabelige bedrift i denne periode var naturligvis opdagelsen af elektromagnetismen. Opdagelsen blev meddelt den 21. juni 1820 i en privat trykt artikel på latin, som blev sendt til lærde selskaber og udvalgte videnskabsmænd i hele Europa. En af kopierne blev sendt til Sir Humphry Davy. Med hjælp fra sin assistent Michael Faraday, lykkedes det ham snart at verificere Ørsteds resultater. Davy, som var blevet valgt til præsident for Royal Society i 1820, foreslog straks Ørsted som medlem, og han skaffede ham Copley Medaljen samme år. Faraday var ligeledes aktiv i forsvaret for Ørsted mod påstande om, at han bare havde været heldig, eller at andre havde gjort opdagelsen først. Det preussiske videnskabsakademi i Berlin arbejdede næsten lige så hurtigt som englænderne og tildelte Ørsted medlemskab i december 1820. Listen over franske modtagere af Ørsteds artikel var måske den mest imponerende og indeholdt bl.a. navne som Ampère, Arago, Biot, Fresnel, Laplace, og Savart. Tingene udviklede sig hurtigt. Arago verificerede snart Ørsteds resultater eksperimentalt og viste dem meget overbevisende for en skeptisk tilhørerskare i Paris den 11. september. To uger senere viste Ampère vekselvirkningen mellem to strømførende ledninger. Endelig viste Biot og Savart, hvorledes man skulle forklare retningen og størrelsen af det magnetiske felt, som blev frembragt af en lang, strømførende ledning. Dette resultat blev snart generaliseret af Laplace i den form, der nu er almindelig kendt som Biot-Savarts Lov. Hele denne storm af fransk videnskabelig kreativitet, udløst af Ørsteds opdagelse, tog kun nogle få måneder. Trods dette, blev Ørsted først tilbudt medlemskab af *Académie Royale des Sciences* i 1823. I betragtning af franskmændenes klare videnskabelige evner og tekniske kunnen er det mærkeligt, at de ikke selv opdagede elektromagnetismen. Forklaringen herpå blev givet af Ampère selv i et brev til Jacques Roux-Bordier, skrevet i februar 1821: Coulomb havde forsikret sine kolleger, om at der ikke var no-

21. Ørsted fandt, at dette var sandt inden for den eksperimentelle usikkerhed for luftarter og væsker hver for sig. Han observerede også, at dette klart *ikke* var tilfældet ved faseovergangen fra gas til flydende tilstand, men forstod ikke betydningen af dette.

gen vekselvirkning mellem de elektriske og de magnetiske væsker, og denne påstand blev betragtet som en kendsgerning. Franskmændene var overbeviste om, at der ikke var noget at finde, og derfor kiggede de ikke. Ørsted, derimod, var lige så overbevist om, at Kants to fundamentale kræfter (dvs. tiltrækning og frastødning) garanterede, at der måtte være en forbindelse mellem elektricitet og magnetisme. Han kiggede, og han fandt den.

Ørsted var nu et internationalt videnskabeligt navn og hans tredje udlandsrejse var intet mindre end et triumftog. Selv om hans travlhed gjorde det umuligt for ham at tage afsted med det samme, fik han tid til at sidde model for Eckerbergs berømte portræt af ham med de apparater, der symboliserede hans tre primære interesser (dvs. klangfigurer, sammentrykning af væsker og elektromagnetisme). Gitte syntes ikke, at det lignede ham. Rejsen begyndte i november 1822, og arkitekten Michael Bindesbøll gjorde ham følgeskab det meste af vejen. Modtageren af de breve, han skrev på denne og alle fremtidige rejser, var Gitte. Brevenes indhold og tone afspejler den kendsgerning, at hun var hverken akademisk uddannet eller intellektuelt indstillet. Først rejste han til Berlin, hvor han fornyede gamle venskaber, og så til Jena og München. Han fandt ikke megen videnskabelig stimulering: "... men fra Berlin til München, ... hvor jeg er kommen gjennem tre Universitetsbyer, har jeg ikke fundet een ret tilforladelig Chemiker eller experimental Physiker"[22]. Opholdet i Jena bød på et af rejsens højdepunkter – Ørsteds møde med Goethe. I betragtning af Ørsteds respekt for Goethes litterære geni, kunne deres møde være blevet reduceret til en ydmyg pilgrimsfærd; Goethes amatørinteresse for videnskab og Ørsteds nye status som en stor videnskabsmand gjorde det mere til et møde mellem ligemænd. Ikke desto mindre er Ørsteds ærefrygt tydelig. De to havde en diskussion om Goethe's *Farbenlehre*, som snarere var en udveksling af tanker end et sindenes møde. Som Ørsted beskrev det, mente Goethe "at vi vel kom hinanden nærmere i denne Sag, dersom vi ikkun blev længere sammen"[23]. Ørsted havde dog sine tvivl.

22. Se p. 276-77.

23. Se p. 266. Dette lyder mistænkeligt som Niels Bohrs velkendte kritiske bemærkning, at "vi er mere enige, end De tror."

Hans ophold i Paris var videnskabeligt mere givende og manglede ikke "tilforladelige" videnskabsmænd. Udover de franske modtagere af hans artikel fra 1820, mødte Ørsted Babinet, Georges og Frédéric Cuvier, Fourier og Gay-Lussac. Der kom ikke meget ud af disse møder. Franskmændene var med rette overbevist om gyldigheden af de teoretiske beskrivelser af elektromagnetismen, som var udviklet af Ampère, Biot og Savart, og havde ikke megen sympati for Ørsteds egne teorier. Han dannede sig et særlig negativt indtryk af Ampère: "Han er en meget ubehændig Disputator, og forstaaer hverken ret at fatte [andres] Grunde eller at opstille sine; ikke desmindre er han et dybsindigt Hoved"[24]. Det er ikke usandsynligt, at Ørsteds begrænsede matematiske evner bidrog til dette indtryk[25]. Trods videnskabelige uoverensstemmelser var Ørsted mere end tilfreds med den varme modtagelse, han fik i Paris. Han fandt ovenikøbet tid til at lave eksperimenter over termo-elektricitet med Joseph Fourier[26], hvilket tvang ham til at forlænge sit ophold i Paris. Ørsted og Fourier lavede en grundig og systematisk undersøgelse af den virkning, som var blevet opdaget af Thomas Johann Seebeck (1821). Deres resultater er opsummeret i et brev fra Ørsted til Prins Christian[27].

Efter denne forsinkelse var Ørsted nu parat til sit første besøg i England[28]. Dette besøg kunne have givet grund til nogen bekymring. Ørsted havde oplevet det engelske bombardement af København i 1807 og havde set hele første oplag af hans *Første Indledning til den almindelige Naturlære* gå op i flammer. At der ikke var noget tegn på dette i hans breve kan skyldes den øjeblikkelige og positive aner-

24. Se p. 291.
25. Ørsted var ikke alene om dette. I et brev til Ampère den 17. november, 1825, bemærkede Michael Faraday at "[h]vad angår Deres teori, bliver den så hurtigt matematisk, at den går over min forstand".
26. Selv om Fourier nu primært anses for at være matematiker, var han også fysiker. Han var den første til at forstå, at jordens temperatur var bestemt af en balance mellem den energi, der kommer fra solen, og den sortlegeme stråling (*chaleur obscure*), der udgår fra jorden, og hævdede (1824), at atmosfæriske gasser kunne forhøje jordens temperatur. Således burde han have æren for at have opdaget drivhuseffekten.
27. Se p. 313. Se også KM II, pp. 272-82 og JJK, pp. 470-77.
28. Bindesbøll ledsagede ham ikke på denne del af rejsen.

kendelse af hans elektromagnetiske opdagelse af de britiske videnskabsmænd i almindelighed og Sir Humphry Davy i særdeleshed. Davy modtog ham med usædvanlig varme; han og Faraday viste ham snart deres nyeste eksperimenter. Meget af Ørsteds tid i London gik med turistaktiviteter, som gav ham rig lejlighed til at undres over de forandringer, som videnskaben og den nye teknologi, ikke mindst dampmaskiner i fabrikker og dampskibe[29], havde afstedkommet. Blandt Ørsteds mange nye videnskabelige bekendte var de mest betydningsfulde Thomas Young, John Herschel, Charles Wheatstone og Charles Babbage. Efter næsten to måneder i London, tog Ørsted dampskibet til Edinburgh, hvor hans vært og guide var David Brewster. Brewster, som udgav *The Edinburgh Encyclopaedia*, overtalte Ørsted til at skrive en artikel hertil om elektromagnetismen[30]. Brewster var også involveret i en af de få videnskabelige undersøgelser, Ørsted udførte på denne rejse. Ifølge Brewster[31], udførte Ørsted "et betydeligt antal" målinger af jordens magnetiske felt "på en rejse i England i 1823"[32]. En af disse, "som vi [Brewster] havde den fornøjelse at medvirke til, blev foretaget i Edinburgh den 4. juli, 1823"[33]. Denne måling var imidlertid ikke dagens højdepunkt, da den fulgte efter Ørsteds møde med Sir Walter Scott. Den respekt, der var på grænsen til ærefrygt, som Ørsted havde vist Goethe, dukker op igen overfor Scott. Efter en rejse tilbage til London med besøg i flere store byer, havde Ørsted en ubehagelig tur over den Engelske Kanal til Calais, hvor han tilbragte sin fødselsdag alene, mens han ventede på Bindesbøll. Sammen vendte de hjem til Danmark.

---

29. Den første offentlige dampjernbane, bygget af George Stephenson, åbnede først i 1825.

30. Se p. 348. Eftersom encyklopædien var alfabetisk opbygget og blev udgivet mellem 1808 og 1830, fik artiklen titlen *Thermo-Electricity*. Ørsted benyttede lejligheden til at beskrive sin egen rolle i opdagelsen af elektromagnetismen. Se KM II, pp. 351-98 og JJK, pp. 542-82.

31. *Cf.* Den amerikanske udgave af *The Edinburgh Encyclopaedia* (1832) ed. Joseph Parker, Philadelphia, vol. XVIII, p. 151.

32. Ørsted foretog lignende målinger andre steder på denne rejse. Se p. 256.

33. Se p. 347.

Efter denne tredje rejse tog Ørsteds karriere en ny vending, hvor samfundsmæssige forpligtelser gik forud for hans videnskabelige undersøgelser. Den tid, han satte af til videnskaben var ikke uproduktiv og resulterede i yderligere elektromagnetiske forsøg, forbedringer af hans målinger af væskernes sammentrykkelighed og fremstilling af metallisk aluminium. Størstedelen af hans anstrengelser var dog helliget andre ting. I London havde Ørsted været imponeret over det arbejde, som *Royal Institution* (grundlagt 1799) og *London Institution* (grundlagt 1806) havde gjort for at fremme udbredelsen af nyttig viden gennem offentlige forelæsninger og kurser for håndværkere. Efter at have set den gavn, man havde af videnskaben og teknologien i England, besluttede Ørsted at skabe *Selskabet for Naturlærens Udbredelse* (SNU, grundlagt 1824), som skulle støttes af privat subskription. Der kom ikke megen økonomisk støtte, og Ørsted var tvunget til at påtage sig at holde forelæsninger for SNU fem aftner om ugen udover hans normale forpligtelser på universitetet. Ligeledes spillede Ørsted en central rolle i grundlæggelsen af den offentligt financierede Polytekniske Læreanstalt (grundlagt 1829) under Københavns Universitet. Ifølge det oprindelige forslag, fremsat af Georg Frederik Ursin (1797-1849), var hensigten at skabe en skole for praktisk uddannelse af håndværkere. Ørsted modificerede denne idé og skabte i stedet en akademisk institution for højere teknisk uddannelse. Hans idé om, at videnskabens anvendelse hørte til den "lavere kreds"[34], havde ikke ændret sig. Som direktør for Polyteknisk Læreanstalt blev Ørsted tvunget til at påtage sig nye forpligtelser som lærer og administrator. Udover disse formelle opgaver blev han ofte bedt om at udsende hvidbøger om emner, der strakte sig fra spørgsmål vedrørende asfaltisolerede vandrør til det tilrådelige i at give bagere lov til at komme kobbersulfat i deres brød. Nogle af disse ad hoc opgaver havde vidtrækkende konsekvenser. Hans fornuftige råd om tildeling af patenter blev senere grundlag for den danske patentlov. Det er ikke mærkeligt, at der kun var lidt tid tilovers til videnskaben.

34. Se p. vii.

Selv om der ikke er mange breve fra den fjerde udlandsrejse til Altona i maj 1827, har den en vis betydning[35]. Formålet med rejsen var at diskutere forslag til omfattende målinger af misvisningen, hældningen og intensiteten af jordens magnetfelt med kolleger for at lokalisere jordens magnetiske nordpol. Ørsteds vært var hans ven, Heinrich Christian Schumacher, astronom på Rundetårn, som fik lov til at bo i Altona på grund af hans geodætiske målinger af Slesvig og hans ønske om at være tæt på sin lærer Gauss i Göttingen. De fik selskab af Gauss, John Herschel, Alexander von Humboldt (som havde nyttige kontakter i Sydamerika) og Christopher Hansteen, hvis tidligere målinger af jordmagnetismen (1821) havde vakt videnskabelig opmærksomhed omkring emnet. Mødet skabte grundlaget for dannelsen af Magnetisk Forening i Göttingen, som formelt blev startet i 1834 af Gauss og hans assistent, Wilhelm Weber, med opmuntring fra Humboldt. Selv om Ørsted var interesseret i idéen om jorden som en elektromagnet, havde han ingen særlig ekspertise i jordmagnetisme. Hans deltagelse i mødet var snarere for at sikre dansk deltagelse i et vigtigt international projekt.

Ørsteds femte rejse i september 1828 bragte ham igen til Tyskland, hvor han deltog i det årlige møde, arrangeret af Selskabet for tyske Naturforskere og Læger (*Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte*) i Berlin. Selskabet var blevet grundlagt af biologen Lorenz Oken i 1822 og havde, i *Naturphilosophiens* ånd, til formål at fremme en dialog mellem udøvere af empirisk videnskab og dem, som gik ind for en a priori spekulativ fremgangsmåde. Grundlæggerne af GDNÄ mente, at disse to syn på videnskaben hverken burde eller kunne adskilles. Møderne indeholdt både specialiserede sektionsmøder og mere generelle åbne plenarforsamlinger. Stilen var venlig og international. Derfor var foredragene ex tempore og, i hvert fald i Ørsteds tilfælde, uden manuskript. Hans foredrag var et forsvar for hans egen teori om elektromagnetismen mod Ampères, men han var ikke tilfreds med det[36].

---

35. Den sparsomme korrespondance skyldtes rejsens korthed og den kendsgerning, at Gitte og deres datter Karen sluttede sig til ham under den sidste del af hans ophold.

36. Se p. 375.

Ørsteds sjette rejse i juli 1842 gik til Stockholm, hvor han deltog i det tredje årsmøde for skandinaviske naturvidenskabsmænd. Initiativet til denne serie af møder blev taget af den norske læge C. A. Egeberg, som i samarbejde med svenske videnskabsmænd fra Lund meddelte, at et møde skulle finde sted i Göteborg i 1839. Mødets stil var klart inspireret af GDNÄ og af *British Association for the Advancement of Science* (grundlagt i 1831). Mødet var uformelt og indeholdt både selskabelige og videnskabelige aktiviteter for at opmuntre til dialog mellem videnskabsmænd. Imidlertid var formålet med disse møder mere praktisk end filosofisk. Man følte, at den videnskabelige indsats i Danmark, Norge og Sverige blev undervurderet af europæiske kolleger som følge af landenes størrelse og relative isolation, og at denne situation kunne ændres ved at fremme en fælles skandinavisk sammenslutning, som var stor nok til at kræve anerkendelse. Ørsted var en varm tilhænger af idéen fra dens undfangelse. I Göteborg benyttede han lejligheden til at dyrke sin årelange interesse for sprog ved at tale om de fordele, som de videnskabelige sprog i de tre skandinaviske lande kunne drage af hinanden. Han deltog også i de følgende møder, inklusive mødet i Stockholm i 1842. Skønt det første møde ikke havde haft stor tilslutning, var deltagelsen i 1842 steget til mere end 400 videnskabsmænd, hvoriblandt der var et antal udenlandske forskere. Ved denne lejlighed beskæftigede Ørsted sig med det skønne, betragtet fra et naturvidenskabeligt synspunkt[37]. Det var et emne, som havde interesseret ham i nogen tid, og denne gang var han tilfreds med resultatet. Hans breve fra denne rejse afslører ikke, at Kong Carl XIV Johan tildelte ham den svenske Nordstjerneorden.

Kort efter sin hjemkomst blev Ørsted endnu engang hædret af Kong Friedrich Wilhelm IV af Preussen med tildelingen af *Pour le Mérite* ordenen for bidrag til videnskaben og kunsten. Bag denne æresbevisning stod Alexander von Humboldt, som i 1842 var blevet udnævnt til kansler for den civile klasse indenfor denne orden, og som kendte Ørsted fra deres deltagelse i Magnetisk Forening. Kong

37. Et ret tørt resumé af dette foredrag findes i KM II, pp. 506-11 og i JJK pp. 599-602. En mere detaljeret populærversion af samme materiale findes i Ørsteds *Samlede og Efterladte Skrifter*, bind 3, pp. 155-206.

Christian VIII af Danmark var meget glad for denne gestus og foreslog Ørsted, at han skulle rejse til Preussen på statens bekostning for at takke Kongen personligt. Således blev Ørsteds syvende rejse (og hans femte til Berlin) indledt på kongeligt initiativ og havde en meget ceremoniel og selskabelig karakter. To audienser hos Kongen, som havde hørt og rost Ørsteds foredrag i Berlin (1828), mens han var Kronprins, gav Ørsted rigelig lejlighed til at udtrykke sin tak[38], men en "egentlig Samtale" var der ikke tale om. De talrige private selskaber, der blev arrangeret til ære for ham, gav ham chancen for at forny mange gamle bekendtskaber. På denne rejse prøvede Ørsted for første gang at rejse med jernbanen.

Ørsteds sidste udlandsrejse til Frankrig, England og Tyskland fra juli til september 1846 var også ceremoniel men af noget større interesse. Han var blevet inviteret af John Herschel til at være æresgæst ved det årlige møde i *British Association for the Advancement of Science*, som skulle holdes i Southampton i september. Ørsted var ikke længere ung og følte (ganske unødigt, som det skulle vise sig) behov for at have selskab på rejsen. Derfor blev han ledsaget af Professor Forchhammer, dennes kone og Mathilde, hans yngste datter. Bortset fra nogle få breve fra Paris var familiekorrespondancen overladt til Mathilde[39]. Deres månedlange ophold i Paris blev dikteret af en meget forsinket audiens hos Kong Louis Philippe. Mens Ørsted ventede, var hans dage fyldt med besøg hos videnskabelige kolleger, hos instrumentmagere og på fabrikker. Hans detaljerede beskrivelse af fabrikation af vandrør var mere end blot nysgerrighed; i 1847 behandlede Ørsted uofficielt en patentansøgning om overtrækning af vandrør med asfalt som dem, han havde set i Paris[40]. Den

38. Se p. 393.

39. Vi har derfor besluttet at inkludere Ørsteds personlige rejsedagbog i denne udgave. Skønt den ikke blev sendt hjem i portioner, har denne dagbog en struktur, der ligner brevene fra de tidligere rejser og giver en mere detaljeret indsigt i hans videnskabelige og tekniske aktiviteter.

40. Så tidligt som 1823 havde Ørsted betragtet den tekniske vurdering af mulige erstatninger for de usanitære vand- og kloakrør af træ i København som en af hans "Embedspligter". (Se p. 338.) Modstand, inklusive Anders Sandøes, mod sådanne forbedringer, primært af økonomiske grunde, forhindrede handling indtil koleraepidemien i 1853, som kostede 4000 københavnere livet.

længe ventede audiens hos Louis Philippe var ikke nogen succes. Kongen var blevet orienteret om, at han skulle møde Anders Sandøe og havde intet af betydning at sige til hans bror, videnskabsmanden[41]. Rejseselskabet drog videre til London to dage senere.

De to uger, før BAAS-mødet begyndte, var fyldt med den sædvanlige runde af videnskabelige og tekniske besøg. Vandforsyningen havde stadig Ørsteds bevågenhed. Meteorologiske og magnetiske målinger førte ham til observatorierne i Kew og Greenwich. Der var et tilfældigt møde med William Rowan Hamilton i Greenwich, som afslørede, at denne store matematiske fysiker læste Ørsteds kemiske skrifter. Den 30. august havde Ørsted et morgenmøde med Charles Babbage[42], som forklarede de nye idéer, der havde fået ham til at opgive hans første differensmaskine trods de £17.000, som han havde fået til at bygge den, til fordel for hans anden differensmaskine[43]. Ørsted fik et stykke af den første maskine foræret som en souvenir. BAAS-mødet i Southampton indeholdt ikke meget af videnskabelig interesse. Ørsted nød sin position som fornem gæst men opdagede endnu engang, at møder med kongelige personer, i dette tilfælde Prins Albert, sjældent fører til meningsfyldte samtaler. Da Ørsted kom tilbage til London, havde han et kort møde med Faraday, som viste ham sine nyeste eksperimenter over diamagnetismen. Det er overraskende, at Ørsted og Faraday, hvis videnskabelige løbebaner havde så meget til fælles, havde så lidt personlig kontakt.

Ørsted rejste derefter videre til det årlige møde i GDNÄ i Kiel, hvortil han ankom den 22. september. I dette tilfælde er atmosfæren under mødet af større interesse end indholdet. Hans modtagelse i England havde været en fornem demonstration af videnskabens broderskab, hvor idéer blev udvekslet frit, og hvor personlig og professionel anerkendelse var upåvirket af nationale eller politiske interesser. Mødet i Kiel beviste, at dette broderskabs bånd ikke var

41. Se p. 457.
42. Se p. 465.
43. Den anden differensmaskine blev ikke bygget, mens Babbage levede. En model blev bygget efter Babbages tegning i 1991, og den fungerede ganske som forudsagt, idet den udregnede matematiske funktioner til en nøjagtighed af 31 decimaler.

så stærke, som han havde håbet. Mens Ørsted generelt blev mødt med varme på det private plan, var de offentlige udtalelser fra de tyske værter mere politisk ladede og mindre gæstfrie. Dette var især tilfældet ved den officielle festmiddag, hvor bordtalerne var fremmedhadske og eksplicit anti-danske[44]. Som den førende tysktalende gæstedeltager følte Ørsted sig tvunget til at reagere kraftigt. Hans mange udlandsrejser endte således med en beklagende bemærkning, om at "videnskaben nu ikke [er] at skjold mod fornærmelser ansporet af politisk forblindelse"[45].

Transskription og editionsfilologiske principper: Med undtagelse af de få tilfælde, hvor der bliver gjort opmærksom på det, er kildematerialet til denne udgave de originale, håndskrevne breve i Ørsted-samlingen i Det Kongelige Bibliotek[46]. Brevene er skrevet med gotisk håndskrift med en fjerpen og er ikke altid lette at tyde, især i de passager, hvor Ørsted advarede, at "[f]or at spare Postpenge skriver jeg herefter saa smaat som her"[47]. Formålet med denne transskription er at gengive Ørsteds breve så nøjagtigt som muligt, og brevene er generelt gengivet, som de er skrevet. Så vidt muligt bliver brevene præsenteret på en måde, som respekterer deres originale layout. Nye afsnit (men ikke nye linier) angives. Den originale tegnsætning er bibeholdt.

Brevene er skrevet med gotisk håndskrift, der gengives som almindelig tekst. Desuden bruger Ørsted to former for emfase: latinske bogstaver, der gengives med kursiv, og understregning, der gengives med **halvfed**.

Brevene er gengivet på en måde, der klart adskiller den originale tekst fra redaktionelle kommentarer. Selv om bibeholdelsen af Ørsteds stavemåde ikke almindeligvis volder store problemer på trods

44. Dan Ch. Christensen mener, at denne reaktion ikke blot var et tegn på generisk nationalisme. I et Åbent Brev af 8. juli, 1846, havde Kong Christian VIII erklæret, at arvefølgeloven for det danske kongehus også gjaldt i Slesvig og dele af Holsten. Dette blev set fra tysk side som et indledende skridt i retning af indlemmelse af de to hertugdømmer og vakte stor vrede.

45. Se p. 490.

46. De pågældende katalognumre er ØS 1-2, 80, 83 og 94.

47. Se p. 137.

af unøjagtigheder og inkonsekvenser, kan fejl i person- og stednavne undertiden give problemer. Hvor stavefejl, manglende ord eller lignende kan skabe forvirring, er rettelser sat ind i teksten. Sådanne rettelser og andre korte redaktionelle kommentarer er angivet med firkantede parenteser, [...]. Længere redaktionelle kommentarer er angivet som separate tekstnoter (pp. 491-99). Tvivlsomme fortolkninger af enkelte ord angives ved [?] umiddelbart efter det pågældende ord. De to tilfælde, hvor en lille del af teksten er revet af, er markeret i tekstnoterne.

Tilføjelser og overstregninger i teksten kan volde visse problemer. Disse ændringer falder i tre kategorier. Ørsted lavede bemærkelsesværdigt få overstregninger *in scribendo*. Disse, som i stor udstrækning kan beskrives som "false starts", findes ofte, når han beskriver videnskabelige eller tekniske emner og bliver ikke angivet, medmindre de er af særlig interesse. Hans tilføjelser er enten indskud over linien eller noter i marginen. Når deres position er klart markeret, indsættes de der, hvor de hører hjemme i teksten, med en kort redaktionel note eller en tekstnote. Når deres position ikke er klart markeret, indsættes de som et separat afsnit med en forklarende tekstnote. Ørsted foretog også senere forandringer i de originale breve, nogle så sent som 1847[48]. Disse sene ændringer inkluderer forsøgene på at slette alle spor af Sophie Probsthein i rejsedagbogen fra hans første rejse ved hjælp af kraftige overstregninger med blæk[49] og omskrivninger[50]. Vigtige ændringer er angivet.

Endelig er der udeladelser og tilføjelser, formodentligt lavet af Mathilde Ørsted i forbindelse med hendes 1870-udgave af brevene. Hun synes at have haft et dobbelt formål med sin udgave. Den er fri for de "uinteressante" dele af brevene, og passager, der kunne betragtes som skadelige for hendes fars ry, er blevet udrenset. Disse ændringer, der sædvanligvis er markeret let med en blød blyant, falder sammen med de passager, der er medtaget eller udeladt i hendes

48. Se p.317 og tekstnote III [27].

49. Se ovenfor.

50. Se p. 82, hvor sætningen "Jeg tænkte på Dig, min Sophie" er blevet ændret til "Jeg tænkte på Dig, min Broder", og den følgende sætnings "Dig" er ændret til "Eder".

udgave. I mange tilfælde gør brugen af blyant og håndskriften det muligt at identificere disse ændringer med rimelig stor sikkerhed. Også her er væsentlige ændringer angivet. Eksempler på de forskellige tilføjelser og udeladelser kan ses på reproduktionerne af udvalgte sider af Ørsteds breve nedenfor. Vi gør opmærksom på, at Mathilde Ørsteds udgave er stærkt forkortet. Hun medtager omkring halvdelen af dagbogen fra Ørsteds første rejse og mindre end en trediedel af dagbogen fra den sidste. Derfor har vi ikke forsøgt at give en udtømmende liste over de dele af teksten, som er med i hendes udgave, selv om der er nogle sidehenvisninger til den i tekstnoterne.

Den engelske oversættelse: Det har været hensigten med den engelske oversættelse, at den skulle være trofast mod indholdet og tonen i originalen. Ørsted anvender en række forskellige prosastilarter i disse breve, fra ret formel akademisk stil, når han skriver til Manthey og undertiden også til Anders Sandøe, telegrafiske notater i sætningsfragmenter til at omtale daglige hændelser, og åndeløse "run-on" sætninger, der holdes kørende med hyppige semikoloner, når han bliver revet med af sin begejstring. Vi har så vidt muligt bibeholdt stilen, og, på nogle få undtagelser nær, har vi ikke forsøgt at forbedre uheldige formuleringer og indføre en kunstigt homogen tone. De få eksempler på vers er blevet oversat, således at rim og metrum bibeholdes. Som i den danske version, er Ørsteds idiosynkratiske stavemåde af egennavne blevet bevaret, med et minimum af redaktionelle rettelser af hensyn til klarheden. I valget af det rigtige ord, har det været vigtigt at undgå engelske ord og vending, som ikke var i brug på det tidspunkt, da de originale breve blev skrevet. For eksempel, når Ørsted skriver om "de Stene som ere nedfaldne fra Himmelen" i 1802, har vi undgået fristende alternativer som "meteorites" (første brug registreret 1823) og "aerolites" (første brug 1810) til fordel for den direkte oversættelse "the stones which have fallen from the sky"[51]. Vi gør dog opmærksom på én bevidst anakronisme. Vi har konsekvent gengivet det danske ord "Physiker" som "physicist", selv om det ikke eksisterede på engelsk før dets

51. Se p. 140-41.

indførelse af William Whewell i 1840[52]. Alternativerne forekom unødigt klodsede. (Det engelske ord "physics" er betydeligt ældre og volder ingen problemer.) Ordet "scientist", der også blev foreslået af Whewell i 1833 og trykt i 1834[53], er blevet gengivet som datidens "naturalist" før denne dato.

Navneregister: Det antal mennesker, som Ørsted mødte på sine rejser og nævnte i sine breve, er overvældende, og opgaven med at identificere dem var udfordrende. Heldigvis er de primære kilder til identificering af kendte personer, *Dansk biografisk Lexikon*, *Allgemeine Deutsche Biographie*, og *Oxford Dictionary of National Biography*, tilgængelige på internettet og kan desuden, sammen med andre, mere obskure opslagsværker, findes på Det Kongelige Bibliotek. Når det drejer sig om mindre berømte personer og folk, der ikke har anden identifikation end navnet, eller hvis navne er stavet (eller hørt) forkert[54], har mere kreative internetsøgninger været nødvendige. Den foreliggende navneliste indeholder mere end 1300 navne, og det er lykkedes os at identificere mere end tusind af dem. Indsamlingen af disse navne viste sig imidlertid at være både fascinerende og givende med indirekte referencer, der førte til uventet interessante skikkelser. Lad os nævne to eksempler. Ved første øjekast virker Ørsteds kommentar, om at "[han] kunde dog ikke andet end repetere det som Schulz har sagt i sin interessante Reise til Paris"[55] ikke lovende. En internetsøgning på "Schulz + Paris" gav mere end to millioner resultater. Med en lidt mere omhyggelig søgning viste den pågældende Schulz sig at være Joachim Christian Schulz (1762-98), en skuespiller og forfatter, som i 1789 tilbragte seks måneder i Paris, hvor han var vidne til de tidlige begivenheder i den Franske Revolution. Hans neutrale beskrivelser af revolutionen og livet i Paris udkom først i *der Teutsche*

52. W. Whewell, *The Philosophy of the Inductive Sciences* (1840), p. lxxi.
53. I et anonymt bidrag til London *Quarterly Review* (1834) skrev Whewell, at "scientists" var blevet foreslået som en passende kollektiv betegnelse, "men ikke alle fandt dette spiseligt."
54. Når Ørsted på en køretur i omegnen af Dresden, fortæller, at han besøger Finlaysche Garten, skal der mere end almindeligt held til af finde frem til den skotske Lord Findlater. Se p. 417.
55. Se p. 187.

Merkur (1790) og blev udgivet i bogform i 1791. Alle numrene af det tyske tidsskrift findes på nettet. Som et andet eksempel kan nævnes Ørsteds bemærkning under BAAS mødet i 1846: "Owen, Buckland, Lyell, Buller o. fl. talte"[56]. Mens Owen, Buckland og Lyell er lette at identificere, voldte Buller problemer. Han viste sig at være John Bullar (1778-1864). Bullar, som var lærer og en ivrig modstander af slaveriet, var dybt engageret i udviklingen i Southampton og ønskede at skabe "stærke bånd til videnskaben og litteraturen"[57]. Bullar deltog i mødet i 1846, og John Herschel var indlogeret hos ham. Bullars tale, som Ørsted omtaler, drejede sig om vigtigheden af at forene den kristne tro med den rationelle videnskab. I mødets anledning havde han lavet en ny udgave af sin *Hints to Assist the Enquiries of Visitors*. Eftersom lignende biografiske beskrivelser for hvert opslag ville have gjort dette værk væsentligt længere, har vi begrænset os til at angive nøgleord, som skulle være tilstrækkelige til entydig identifikation.

Litteratur

R. M. Brain, R. S. Cohen, og O. Knudsen, eds., *Hans Christian Ørsted and the Romantic Legacy in Science*, Boston Studies in the Philosophy of Science, vol. 241, 2007. Dette bind med indlæg fra en konference om Ørsted ved Harvard University i 2002 præsenterer et bredt spektrum af moderne Ørsted-forskning.

Dan Ch. Christensen, *Naturens tankelæser: En biografi om Hans Christian Ørsted*, København, 2009. Dette danske værk er den eneste komplette biografi over Ørsted.

K. Jelved, A. D. Jackson, og O. Knudsen, eds. and trans., *Selected Scientific Works of Hans Christian Ørsted*, Princeton, 1998. (Forkortet JJK.) Dette bind indeholder en engelsk oversættelse af et bredt udvalg af Ørsteds vigtigste videnskabelige værker.

Kirstine Meyer, ed., *H. C. Ørsteds Videnskabelige Værker*, bind I-III, København, 1920. (Forkortet KM.) Meyer's udgave af Ørsteds videnskabelige værker, udarbejdet i anledning af hundredåret for hans opdagelse af elektromagnetismen, præsenterer en komplet

56. Se p. 476.

57. John Bullar, *Hints to Assist the Enquiries of Visitors* (1846), p. 14.

samling af hans videnskabelige værker på de originale sprog (dvs. dansk, tysk, fransk, engelsk og latin). Bind I indeholder et indledende essay på engelsk med titlen *The Scientific Life and Works of H. C. Ørsted*, og Bind III indeholder en dansk beskrivelse af hans bidrag til det danske samfund med titlen *H. C. Ørsteds Arbejdsliv i det danske Samfund*. Selv om de ikke altid er repræsentative for den moderne Ørstedforskning, er begge essays stadig nyttige.

Mathilde Ørsted, ed., *Breve fra og til Hans Christian Ørsted*, bind I-II, København, 1870. (Forkortet MØ.) Som anført overfor, er denne danske samling af Ørsteds rejsebreve stærkt forkortet og bearbejdet. Det er dog stadigt et betydningsfuldt dokument, og det udgør en interessant kontrast til den foreliggende udgave.

Takord

Vi er taknemmelige for den hjælp og den støtte, som vi har modtaget under udarbejdelsen af denne bog. Jesper Düring Jørgensen og Dan Ch. Christensen har været meget hjælpsomme i vort arbejde med at tyde Ørsteds tekster. Dan har også været en værdifuld kilde til biografiske oplysninger, og vi har haft megen nytte af en tidlig kopi af hans biografi om Ørsted. Vi har modtaget beredvillig hjælp til at løse en række sproglige problemer fra Maja Mølholm (tysk), Lars Vilhelm Slot Eskesen (latin) og Henrik Bolt-Jørgensen (græsk), som også fandt kilden til indledningens citat fra Grundtvig. Vi takker også Marianne Jelved, som har hjulpet os med at finde den ekspertbistand, som vi havde brug for. Endelig takker vi Marita Akhøj Nielsen for gode råd og entusiastisk støtte.

Billedet på forsiden er et fotografi af en buste af Ørsted, lavet af Mathilius Schack Elo (1887-1948). Kunstværket blev bestilt af Dansk Aluminium Industri A/S og er meget passende støbt i en aluminiumslegering. Busten er signeret "Elo 1937". Privateje.

Karen Jelved
Andrew D. Jackson
København, januar 2011

Planche 1: Afsnit, der er markeret i marginen med rødbrun blyant, er medtaget i MØs udgave, med undtagelse af overstregede sætninger. Her er sætningen i linie 19–22, "Jeg kunde om jeg vilde nu ret gjöre dig [jaloux], men da du er saa langt borte at du ikke selv er i Stand til at underrette dig om min [Opförsel] maa jeg dog i det mindste fortælle dig alle Omstændigheder [dertil]", overstreget med blæk, sandsynligvis af HCØ, med det formål at fjerne alle henvisninger til hans forlovelse med Sophie Probsthein. (Se p. 37.)

Planche 2: En strimmel er revet af nederst på denne side. Den sidste sætning er "E. Sk. I Dag, den 12te April, er det netop en Maaned siden jeg havde Brev fra". (Se p. 65.) Udfra konteksten er det sandsynligt, at navnet "Sophie" er blevet fjernet.

Planche 3: I sætningen i linie 17–18, "Jeg tænkte her paa Dig min Sophie og ønskede, at jeg i det mindste kunde viise Dig den deylige Gruppe, Amor og Psyche …", er "Sophie" blevet ændret til "Broder", "og" til "Jeg", og "Dig" til "Eder". (Se p. 82.) Trods ændringen er den første del af sætningen ikke medtaget i MØs udgave.

Planche 4: Sætningen i linie 18–21, som er overstreget med blæk, er ikke med i MØs udgave. Marginalnoten, “For nærværende Tid opholder sig en Lieutenant [navnet “Probsthein” er overstreget] i Freyberg. Dersom [overstreget] veed noget om sin Familie, var det maaskee muligt at forskaffe ham videre Efterretning”, viser endnu et eksempel på, at alle henvisninger til navnet Probsthein er fjernet. (Se p. 85.)

Planche 5: Afsnit, der er markeret med blågrå blyant og ordet "udelades", er ikke med i MØs udgave. Ordet "Freyberg" er en senere tilføjelse, formodentlig af MØ. (Se p. 95.)

*) Ø. har i en kort Selvbiographie antydet, at han ikke er bleven staaende ved den her fremsatte Opfatning af det franske Sprog; han siger selv: At han fra Tydskland havde medbragt en stærk Fordom mod det franske Sprog og i lang Tid ansaa dets Ufuldkommenheder høiere, dets Fordele mindre høit, end billigt; men han fandt dog snart, at dets Bestræbelser efter den høieste Grad af Klarhed fortjener Efterligning; saa at han holdt for at han ogsaa som dansk Skribent ikke vinde ved at have övet sig i det franske Sprogs strenge Fordringer paa Fattelighed og Nöiagtighed, Dyder i Stilen, han altid havde sat höi Priis paa, da han saa ofte havde seet ubestemte og umodne Tanker, indhyllede i et tilsvarende Sprog, udgive for Dybsind. Derimod troede han, at man ikke burde efterligne dem i Vidtløftighederne af Foredraget, der gjör det byrdefuldt for tænkende Læser uden at man derved, som man dog tilsigter, vinde i Klarhed, der bedst opnaaes, naar det lykkes, at sætte det rette Ord paa det rette Sted.

*Angaaende dette Brevs Datering, da er denne aabenbart fejlagtig, der skal staa 1823 i Stedet for 1822 – Ø. foretog ingen Reise til England 1822.
Juli 97. HCØ.

Planche 6: Den øverste tekst (se tekstnote I [37], p.494) er MØs håndskrift. Den nederste (se tekstnote III [27] p. 496), underskrevet "HCØ", er klart ikke hans håndskrift og kan være skrevet af MØ.

Planche 7: I marginalnoten, som er tilføjet senere, står der: "NB her indföres Fölgebladet". (Se tekstnote I [40] p. 495.) De overstregede passager er ikke med i MØs udgave.

Planche 8: Det overstregede afsnit indeholder ordene "… et Brev som min Broder har skrevet om S.P." (Se p. 210.) Brevet fra ASØ, som HCØ modtog den 3. oktober, bragte nyheden om, at Sophie Probsthein havde hævet deres forlovelse.

1.

Rejse til Tyskland, Frankrig, Belgien og Holland (august 1801 – december 1803)

Rejsedagbogen til familie og venner:

Kiel d 1 August, 1801.[1] 1

At jeg lykkeligen er ankommet til Kiel, veed du allerede af mit Brev til vores Forældre. Den eneste Fornöyelse jeg endnu har nydt her er en Samtale med **Reinhold**. Du kan let forestille dig at sammes Gjenstand var **Bardillis** Philosophie. Da du veed, at jeg kun kjender dette von Hörensagen, forestiller du dig let at jeg ikke kunde spörge saa fornuftigt som du i mit Sted ville have gjort. Imidlertid var Samtalen dog interessant for mig, og varede mere end 2 Timer. Det egentlig philosophiske af den veed du uden Tvivl allerede bedre af Bardillis og Reinholdts Skrifter, end jeg kan sige det, jeg vil derfor nöyes med at give dig Efterretninger og Anekdoter. Reinhold vil saa snart muligt meddeele en Exposition af Bardillis System, i sit Tidsskrift. Jakobi vil levere en Afhandling dertil, som kommer i næste Stykke, og bliver 6 Ark stort. Den kommer til at handle om Transcendentalphilosophien. Samme talentfulde Skribent leverer atter noget Satirisk til Überflüssiges Taschenbuch. Dette Stykke kommer til at handle om en Spaadom af Lichtenberg, at om nogle Aar vilde Mennesket som er saa fiint at det ikke troer paa Spögelser endnu blive finere, og ikke troe på Gud. Denne Spaadom fortsætte[r] Jakobi, og lover, at denne Forfining skal gaae saa vidt, at man kun skal troe paa sit jeg, og til sidst ikke troe uden paa Spögelser. Hvorledes dette kan rimes med hans Agtelse for Philosophien seer jeg lige saa lidet, som jeg kunde see det i den forrige Opsats af ham i Überfl. Taschenb. Han taler med megen Agtelse om **Fichte** og **Schelling**, men beklager sig over den Grovhed og Uretfærdighed, især den sidste, har viist imod ham. Han fortalte blandt andet i denne Anled-

ning, da vi tillige talte om de store Fremskridt den menneskelige Aand nu gjör, at en Grevinde Stolberg havde sagt at Menneskeheden nu var traadt ind i sine Lymmelaar (Tölpeljahre), hvor megen Kraft forener sig med Plumphed. I denne Eftermiddag har jeg i Selskab med Reinhold og hans Kone været i en Hauge uden for Byen, og i Morgen skulde jeg spise til Middag hos ham, dersom jeg ikke reiste.

Hannover den 12 Aug
Du seer hvilket Spring jeg paa engang gjör, i mit Brev til dig. Du maae i Almindelighed ikke vente meget andet fra mig end Stykker af en Dagbog, og det hvormed jeg har begyndt lover ikke en gang meget Udbytte. Imidlertid hav Taalmodighed med min philosophiske Svaghed, det kan maaskee vorde bedre en anden Gang, *ultra posse nemo obligatur*[1]. Endnu har jeg ikke noget nyt at fortælle dig, men jeg fortsætter blot Brevet for engang at kunne afsende det, og for at bede dig udrette nogle Kommissioner.

Hässlers Mathematik 3 Deele har jeg staaendes. Denne Bog tilhörer Professor Manthey, og burde leveres tilbage. Stadthagen har 2 Rd fra mig i Pant, men jeg har en Roman fra Ham under Titel Die Brautschau[2]; denne kan jeg ikke finde, men den koster ikke 2 Rd, altsaa kunde du faae lidet tilbage. – Af *Bertollets elements de l'art a teindre*[3] har jeg længe havt en Deel fra Kongens Biblioth. En gang ved Leilighed maatte dette vel afgjöres, gjennem Nyrup eller Moldenhawer. Schleier har et Hefte af Polit. Journal, de övrige har du hos dig. Du veed at de skal til Dreyers Klub. Hos Manthey loed jeg ligge en Deel Böger, som du maaskee endnu ei har faaet, iblandt dem ere nogle laante, men en Notitz er vedlagt hvor de henhöre. Manthey mangler nogle Hefter af Bergmannisches Journal[4], som du har hos dig – vil du tale med ham derom. Det chem.

1. Ingen er forpligtet udover det, han kan.

2. *Die Brautschau oder der Kuss des Schreckens auf der Burg Nothweiler. Ein Mährlein aus den Vogesischen Gebirgen* (1796) af Christian Heinrich Spiess (1755-99), tysk skuespiller, dramatiker og forfatter af triviallitteratur.

3. *Éléments de l'art de la teinture* (1791).

4. *Bergmännisches Journal*, tysk tidsskrift for mineralogi og metallurgi (Freiberg 1788-93, 1795, 1799), udgivet af Alexander Wilhelm Köhler (1756-1832).

Selskabs Journaler ligge ligeledes paa et Sted hos Manthey. Vil du modtage dem; men beed Manthey först om han vilde sige Dig, hvorvidt *annales de chimie* havde alle behörige Kobbere. Naar Brummer skal betales maae ligeledes erindres, at han ikke har leveret: Grens Journal[5] 2det Bind fuldstændigt, men lovede det Resterende, som dog aldrig kom. Alt dette maa afgjöres med muligste Nöyagtighed. Vil du eftersee ved Klasselotteriets Trækning, om der kommer nogen betydende Gevinst på No. 35512, naar du i sin Tid spörger en Kollektor derom in specie Schneider, faaer du det nok at viide.Lad mig snart viide hvorledes du og Sophie og Øhlenslager og Niels og Borneman lever. Hils dem alle fra mig. Glem heller ikke Albertine.
Din Christian

Vil du ikke skaffe mig at viide, om mine Forsög med at forvandle Olie til Sæbe, og farve Violsaft med Galvanismus ere publicerede i Rafns Journal, veed du det ikke selv, kan Rafn sige dig det. Glem ikke at fortælle mig hvorledes det gik dig med Postmesteren i Ringsted. Tilgiv at jeg denne gang sætter dig i saa stor Udgift med Postpenge. En anden Gang skal jeg spare dig.

Til Professor Manthey:

Hannover d 14 August 1801

Medfölgende Brev haaber jeg vil være Dem tilstrækkelig Fuldmagt til at hæve mine Stipendier. Jeg vilde ikke opholde Dem længere, da muligen de[t] kongelige Stipendium allerede kunde være forfaldet. Er dette ikke Tilfældet, seer jeg mig nödt til, at benytte mig af Deres gode Tilbud om noget Forskud. Jeg erholdt i Hamburg 25 Louis d'orer hos Höber, tillige med noget grov Kurant, omtren[t] 5 rd. Da det jeg skulde anskaffe mig i Hamburg af Klæder og mathematisk Bestik, engelsk Skrivertöy &c omtrent belöb sig til 50 rd, og Logie, Mad og Drikke der er meget dyrt, saa havde jeg da jeg kom fra Hamburg ikke mere end 24 Louisdorer. Af disse har jeg nu 20 til-

5. *Journal der Physik* fra 1790, udgivet af Friedrich Albert Carl Gren (1760-98), tysk fysiker, kemiker og læge. Fra 1799 videreført af Gilbert som *Annalen der Physik*.

bage, hvormed jeg ikke tör haabe at komme ud til Berlin. For at forebygge, at jeg ikke skal komme i Forlegenhed, troer jeg det vilde være godt om jeg fik et Kreditbrev til Cassel, paa 25 Louisdorer; thi vel er det saa godt som vist, at jeg kan komme ud med det jeg har en god Deel længere, men jeg veed, ellers intet Sted paa min Vey, som driver saa megen Handel, at man kunde regne paa at faae Kreditbreve derhen. Jeg har af smaa Omstændigheder ladet mig bringe til at forlade, eller rettere forandre min Route lidet, og först gaae til Göttingen förend til Cassel. Man har nemlig sagt mig at Veien fra Pyrmont til Cassel skal være meget slet, den til Göttingen derimod meget god, desuden er den 1 Miil kortere end den anden, eller jeg sparer dog een Miil af min Vei derved. Ifölge den Reiseroute De var saa god at meddeele mig, sammenhold[t] med den liden Forandring jeg nu gjör deri kan jeg komme til at rejse fra Cassel den 30 Aug. i det tidligste. Ethvert Brev som kommer inden 6te September træffer mig i Erfurt, inden 8de i Weimar, inden 12te i Jena, 13 i Naumburg, inden 18 i Leipzig.

Jeg finder at Höber i Pengenes Omvexling har behandlet mig særdeles vel, og at jeg hos en Vexler maatte have betalt en Louisdor med 5 Skill. Lybsk mere end han loed mig betale.

Med Höyagtelse og Venskab
H. C. Ørsted

Forsættelse af Rejsedagbog:

4 1 Hameln d 15 Aug. 1801[2]
Min Vert i Hannover var ret en galant Mand. Tænk dig en gang han böd mig tillige med de övrige Gjester ved sit Bord, der vare den Dag yderst faa, ud til en Spadserefart. Vi kjörte ud i en smuk Vogn til et Sted uden for Byen hvor vi drak nogle Kaffe andre Vin, hvilket vi dog som billigt selv betalte. Jeg finder imidlertid at det ikke var ret klogt at tage mod dette Tilbud, da man maaskee siden kommer til at betale en desto större Regning.

Den 14de tilbragte jeg næsten heel paa Veien fra Hannover hertil, uagtet det kun var 5 Miile, men Veien er meget ujevn og Vognene saa slette at man maa være Foermændene meget forbundne naar de

vil kjöre brav langsomt. En af Reiseselskabet fandt denne Gang for godt at opmuntre Kudsken til at kjöre stærkt, hvoraf Fölgen blev, at en Mand som var med, og hvis Helbred ikke var den bedste, fik Blodspytning.

I Dag har jeg besögt den meget berömte Chemist Westrumb, Apotheker og Oberbergkommisair, til hvem jeg havde en Addresse fra Professor Manthey. Jeg nöed hos ham en særdeles venskabelig Modtagelse, og blev ledsaget af ham til en Bomuldsfabrik, hvor jeg saae Spindeanstalterne, hvorom du maaskee har hört tale, ved Hjelp af hvilke man kan spinde overmaade mange Traade paa en Gang. Jeg saae ligeledes en Maskine, hvor Ulden blev kartet og lagt i Töyer til at spindes. Et Farverie hörer hertil, hvori alt drives med Maskiner, som Weserfloden, der löber forbie Hameln, sætter i Bevægelse.

d 16 var jeg om Formiddagen med Westrumb paa den til Bomuldsfabriken hörende Bleg. Om Middagen spiiste jeg hos ham, i Selskab med hans Familie, som bestaaer af hans Kone, nogle Dötre, hvoraf 2 ere fuldvoxne, hans Stifsön og hans ældste Datters Forlovede. Om Eftermiddagen ledsagede han mig til nogle af de skjönneste Egne omkring Byen. Vi bestege med hinanden et Bjerg, som kaldes Pasberg, hvorfra man [har] en dejlig Udsigt. Hameln er saaledes indsluttet af Bjerge, hvorfra man nyder den behageligste Udsigt. Efter Aftale sendte derfor den 17de W. den ældste af sine Subjekter til mig, at vi skulde nyde Udsigten fra et meget höjt Bjerg; men uagtet Hr. Basse, saaledes heed min Ledsager, var födt her i Egnen, og næsten hver Söndag spadserer derhen gik han dog feil med mig, fordie han efter Westrumbs Ordre skulde gaae ud af en anden Port, end den hvoraf han sædvanlig gik ud. Vi kom derfor seent til vores Bestemmelse, og fik ikke Leilighed til at naae Spidsen. På Bjerget var et Huus hvor vi efter Westrumbs Ordre fik Forfriskning. Paa Bjerget fandt jeg endnu Jordbær. Da vi kom hjem viiste W. Forsög med Metalkalke, som han havde lovet at anstille for mig. Om Eftermiddagen besögte jeg atter med W. 3 Hauger uden for Byen. Den bjergrige Omegn gjör det meget let for Hamelns Beboere at anlægge nydelige Hauger, hvorfra man nyder de deiligste Udsigter. Den ene af de Hauger jeg saa tilhörte Stadens Syndikus, den anden en Traktör, og kaldes efter ham Willen Garten, den tre-

die en Vinhandler Holl, Westrumbs Svoger, med hvilken jeg siden var samlet om Aftenen hos W.

d 18de skulde jeg reise bort med Posten, men W. havde lovet at viise mig nogle Forsög, og derfor besluttede jeg at sende mit Töy med Posten og selv gaae om Eftermiddagen de 2 Mile fra Hameln til Pyrmont. Om Middagen spiste jeg atter hos W., efter at jeg havde seet hans Forsög, hvoriblandt var hans Maade at opdage hvormegen Luft et Sundbröndsvand indeholder, herved var vel egentlig intet Nyt, men den Simplicitet, Orden og Nöyagtighed, hvormed han udförte alt, var dog værd at see. W. fulgte med mig et godt Stykke af Veien, noget over en halv Miil og loed mig endnu leedsage noget længere ved föromtalte Basse og en Artillerist som forfærdiger alle Slags Instrumenter.

Jeg maa nu dog give dig en liden Beskrivelse over den Mand, hos hvem jeg nöed saa mange behagelige Timer. En höy Grad af Virksomhed udmærker ham og har udmærket ham hans hele Levetid. Opdraget til Apotheker efter det gamle Tilsnit, det er med andre Ord temmelig slet, arbeidede han sig frem, saaledes at han nu, foruden sin chemiske Duelighed, besidder de fleste Kundskaber som den Lærde er i Besiddelse af. Han fortalte mig at han havde lært Latin blot for at kunne anföre Bergmanns Skrifter efter den latinske Udgave[6], og ikke efter den tydske Oversættelse. Han sagde at han skyldte en Plante sin Lykke. Han kom nemlig til Dr Marcard, som nu er blandt de fornemste Læger ved Pyrmont, for at spörge ham om Kompositionen til en Recept han havde sendt paa Apotheket, denne Læge havde faaet fat paa en Plante han ikke kjændte, og spurgte W. om han ikke kjændte den, og da han strax nævnte ham Navnet, blev han derved opmærksom paa ham og overdroeg ham at undersöge chemisk Pyrmontervandet, hvilket gav ham Anledning til at studere Bergmanns latinske Skrifter, og lagde i övrigt Grunden til hans tilkommende Lykke. W. har megen Levemaade eller er rettere sagt galant, en Sag der altid sætter mig i Forlegenhed, da jeg ikke ret veed at gjengælde alle deres fine Udtryk, som dog ingen Betydning har; imidlertid hænger der dog lidt efter lidt mere ved, saa at jeg tilsidst og kan gjöre Tingen taalelig

6. *Opuscula Physica et Chemica*, 6 bind (Uppsala 1780).

med, uagtet jeg finder de fleste Artigheder latterlige eller slaviske, en Aarsag blandt flere hvorfor jeg altid bliver tvungen, hvor jeg skulde være höflig. En god Patriot er W., og er for nærværende Tid yderst forbittret paa Preusserne, som have besat det Hannoverske, og paa den nordiske Konvention som gav Anledning dertil. For Staden hvori han boer, og for Verden i Almindelighed er han en særdeles vigtig Mand, formedelst den Kundskab og Færdighed, hvormed han anvender Chemien til Ha[a]ndværker, Fabrikers og Haandteringers Nytte. I Bryggerier, Brændeviinsbrænderier, Blegerier, Farverier osv. har han gjort betydelige Opdagelser, iblandt andet har han nyligen opdaget hvorledes man kan gjöre den Lud som er brugt til at byge med reen igjen, saa at man kan benytte sig af een og samme Lud saa ofte som det skal være, og derved spare betydelige Summer, som ellers aarlig maa udgives for Asken til et Blegerie. Han havde endog den Godhed at sige mig hvorledes dette lader sig gjöre, dog har jeg maattet love ham ikke at lade nogen Maaden vide förend han har ladet trykke derom, da han for nærværende Tid staaer i Begreeb med at gjöre en Deel Forbedringer ved et overordentligt stort Blegerie i Bielefeldt, hvorfor han, efter Rygtet, skal have 20,000 Rd., naar det alt er lykket. Hvormeget han skulde have sagde han mig ikke selv, men beklagede sig kun over at man ikke holdt ham Ord i adskilligt som var ham lovet, og at han derfor ikke vilde lade dem vide den hele Sammenhæng af hans Opdagelser förend de havde betalt ham. Han havde havt mange Hindringer i Bielefeldt for Udförelsen af sine Planer. Blandt andet havde Arbeiderne, som ere katolske, ved Eed forbundet sig indbyrdes, ikke at ville arbeide efter hans Methode, og herpaa havde de tillige nydt Sakramentet. Han havde dog nu bragt det saa vidt, at en Munk havde aflöst dem fra deres Eed, og at de atter derpaa havde nydt Sakramentet. W. lader sig sine Opdagelser, som kunne anvendes til at fortjene Penge, vel betale, inden han bekjændtgjör dem, og heri holder jeg med ham, saa meget jeg end hader denne Fremgangsmaade, saa snart den anvendes i det egentlig Videnskabelige, eller i Lægekunsten. W. er derfor uden Tvivl en rig Mand, og vil med Tiden blive det endnu mere. W.s egentlige svage Side er hans Ærgjerrighed, og jeg mærkede ved forskjellige Leiligheder at han ikke godt kunne glemme naar nogen ikke havde ladet ham

vederfare den tilbörlige Berömmelse for sine Opdagelser. En af de Aarsager som bevirkede mig hans Venskab, og at han meddeelte mig adskillige Kundskaber som han ellers holder hemmelig, mærkede jeg tydeligen var en Overeenstemmelse med ham i nogle Meninger, og at nogle Opdagelser, som jeg har gjort med Galvanismen tale for hans eller i det mindste for en Deel mod hans Modstanderes Hypotheser. Han meddeelte mig ogsaa skriftlig nogle Forsög, som han bad mig at omtale naar jeg om denne Materie atter skreev noget. Herved maae jeg imidlertid bruge Forsigtighed, at jeg ikke skal komme i Fiendskab med Chemisterne i Berlin, som ikke ret vel lide ham. Ved min Afrejse gav han mig henimod 30 Addresser til andre berömte Mænd.

Om Aftenen den 18de kom jeg til Pyrmont, og kunde derfor ikke förend den 19de aflægge Besög. Jeg gik först til Livmedicus Marcard, til hvem jeg havde Addresse fra Prof. Manthey; men han viiste mig saa aldeles ingen Tjeneste, at jeg ordentlig undsaae mig ved at jeg var gaaet til ham, og saaledes skal han behandle alle som anbefales ham. Han tilböd mig vel at gjöre mig bekjændt med Apotheker Krüger, men til ham havde jeg ligeledes Addresse, og fandt bedre Modtagelse. K. fulgte med mig overalt hvor der var noget som var værd for mig at see. Om Formiddagen besaae jeg to Naturmærkværdigheder, nemlig Dunsthuulen, som bestandig er opfyldt med en Luft, hvori ingen kan leve, dog indeholder den ikke altid lige meget; undertiden er den saa fuld at man ikke kan holde det ud paa det överste Trin, undertiden kan man gaae lige ned i den, ja den Dag da jeg var der maatte jeg lægge mig ned for blot ved Hjelp af Næsen at opdage lidet deraf. Det er ikke raadeligt at gaae alene derhen, da man ved at gaae for vidt let kan falde i Besvimelse, og strax derpaa vorde qvalt. Man havde og nyligen fundet en död paa andet Trappetrin derved. En anden Mærkværdighed ved Pyrmont er Jordfaldene. For omtrent 2 Aar siden, faldt med et stort Brag, som af et Kanonskud, et Stykke af Jordens Overflade ned i underjordiske Huuler, som strax fyldte sig med Vand. Siden den Tid har det samme tildraget sig paa flere Steder, og eengang om Dagen, hvorved nær en Bonde, som gik med sin Ploug var blevet opslugt. Disse Huler ere omtrent ½ Miil fra Pyrmont, og man har ikke fundet at Kilderne der have lidt noget derved. – Om Eftermiddagen

besaae jeg Salinen ved Pyrmont, og besögde en Kammerkommisær Weber, til hvem Westrumb havde givet mig Addresse.

d 20 ville jeg have afreist dersom Posten havde gaaet men dette var ikke Tilfældet, og at reise med Extrapost ville komme mig mere end 4 gange saa dyrt. Jeg blev altsaa denne Dag over, og besögte die Königshöhe, hvor Friedrich den anden af Preussen ofte opholdt sig da han var i Pyrmont, og hvor han siges at have lagt vigtige planer. Man har sat en Mindesteen for ham paa Stedet.

d 21 læste og skrev jeg, men var forresten lidt upasselig. I Krügers Huus lærte jeg en vis Hollman at kjænde, som ved ulykkelige Tilfælde var blevet meget fattig. Ham mödte jeg paa en Spadseretour, talte noget med ham, og bad ham at spise Smör og Bröd hos mig paa mit Kammer, da jeg havde hört hos Krüger at det skulde være en Mand af Smag, og meget interessant; men jeg havde allerede för havt nogen Formodning om, at dette ikke var saa rigtigt, og han meget mere var en af disse glubsk fölsomme Mennesker, som jeg aldeles ikke kan lide. Han foreprækede mig adskilligt sværmerisk Töy om Frimurerne, men siden hörte jeg at han endnu ei var ret indviiet i Ordenen.

d 22 loed jeg mig og mine Sager indskrive paa Posten, og gik til Höxter. Veien fra Pyrmont til Höxter er afskyelig, og om Vinteren skal det være ganske almindeligt at Vognen vælter 2 à 3 gange derpaa. For nu at nyde godt af Veien og ikke plages gik jeg hellere endskjöndt Veien er 6 Timers Gang, eller noget over 3 Miile. Man maa tilbringe saa lang Tid paa Veien, fordie den er saa meget bjergigt, og den hyppige Opstigen ad steile og steenfulde Stier udmatter meget. På Veien tilstödte mig intet mærkværdigt. Krüger fulgte mig til en liden Stad, som omtrent ligger ½ Miil derfra, og kaldes Lüde [Lügde], hvor vi gik ind til Apothekeren, hörte nærmere Efterretning om Veien, og nu gik jeg videre, og kom uden Veiviiser, blot ved at spørge mig for, heldigen til mit Bestemmelsessted. I Höxter havde jeg Addresse til en Apotheker Witting, som var meget venlig, og tilbød mig Natteqvarter i sit Huus, hvilket jeg modtoeg. Imidlertid mærkede jeg siden at han var lidt genert derved, fordie Konen er noget underlig, og nu og da har en Skrue lös. Hun beklagede sig over Krampe, og da jeg talte brav med hende om denne Sygdom og Midler derimod, sat jeg mig ret i Kredit hos hende.

d 23 Om Morgenen vilde jeg have gaaet til Förstenberg [Fürstenberg] for at see Porcellainfabriken der, men jeg fik at viide, at den der skulde skaffe mig den at see ikke var hjemme, og at der ikke blev arbeidet om Söndagen, det bedste al[t]saa gik tabt, forstaaer sig af sig selv. Jeg maatte altsaa give mig tilfreds og fornöye mig noget med Apotekerens ret gode physiske Apparat.

6 2 Cassel d 31 August
Da jeg besaae Museum, faldt især de physiske Instrumenter mig i Øynene. Jeg saae vel at de vare gamle, og nu ikke meget mere brugbare, men for Videnskabens Historie vare de derimod vigtige. Jeg forskaffede mig derfor, ved Professor Schaub, Tilladelse at besee dette Apparat, paa en Tid naar ellers ingen kom. Min Veiviiser var en Hofmechanicus Stolz, som indböd mig til at see sine Arbeider, hvilket jeg ogsaa om Eftermiddagen gjorde i Selskab med Schneider. Jeg saae endnu samme Eftermiddag Kanonstöberiet, og gik derpaa i Komedie, hvor man spillede Kotzebues **Üble Laune** ret godt. Det Casler Theater er forsynet med meget godt Maskinerie.

1ste Septemb. Besögte jeg Professor Matskoe, som egentligen skulde have viist mig de physiske Instrumenter, men af Mangel paa Tid, havde sendt Stolz i sit Sted. Han loed mig ved denne bede at jeg skulde besöge ham, eller sige ham naar jeg var hjemme, da han vilde komme til mig. Jeg gik derfor til ham, og fik, ved denne Leilighed, det velindrettede Astronomiske Observatorium, som han har under sin Bestyrelse, at see. Fajance Fabriken besaae jeg ogsaa, men fandt intet særdeles mærkværdigt der. Det övrige af Dagen tilbragte jeg med Schaub, eller anvendte til Indpakning, da jeg den 3die om Morgenen Kl 3 skal bort.

2den tiltraadte jeg Reisen i Selskab med Dr Hunold fra Cassel. Han fortalte mig sin Biographie, hvorledes han som Soldaterdræng gik med sin Fader til Amerika, i sit 13de Aar, paa Skibet gjorde Bekjændtskab med en ung Chirurg, lærte af ham noget Chirurgie, fortsatte dette Studium i Amerika, kom tilbage til Europa som Kompagniekirurg, studerte til Doktorgraden, fik denne, og giftede sig med en Söster af den berömte Doctor Faust, som har skrevet Sundhedskatechismus. Blandt det mærkværdigste var den Ædelmodighed, hvormed Faust havde understöttet ham i hans Studerin-

ger, förend de kom i nærmere Forbindelse, og den Haardhed, hvormed Landgreven af Hessen-Cassel[7] havde nægtet ham hans Afskeed, saa at han havde været nödt til at være Kompagniechirurg endnu to Aar efter at han var blevet Doctor. Kl 2 kom vi til Göttingen, hvor vi spiiste til Middag, og traf Dr Faust, for hvis Skyld Hunold var reist derhen. Jeg besögte i Selskab med disse Blumenbach. Om Aftenen traf jeg en Holstener, Schmith, som taler Dansk, og denne förte mig til 3 Landsmænd, Clausewitz, Johansen og Wilkens. Den sidste har jeg seet för i Kjöbenhavn.

3^die^ Besögte jeg Hofraad Meyer, som er bekjendt som Physiker, og endnu mere som Mathematiker. – Jeg besögte ligeledes Apotheker Murray til hvem jeg havde Addresse fra Westrumb. – Om Middagen kom en Dr Gumprecht, som har været nogle Aar i Kjöbenhavn, til mig. Jeg fulgte Hjem med ham, og drak Kaffe hos ham. Han gjorde mig bekjændt med sin Broder som er Mechanikus. Af denne Dr Gumprecht har jeg havt adskillige Tjenester, og har mere Nytte af hans Bekjændtskab end af alle de andre. Om Eftermiddagen besögte jeg Gmelin, og blev af ham inviteret i Professorernes Klub, hvor jeg var i Selskab med hans Frue. Gmelin spiller ikke, og derfor havde jeg den Fordeel at vi kom silde derhen, da man intet bedre veed at foretage sig i denne lærde Klub end at spille.

4de Det förste man spörger om overalt er Galvanisme. Da man overalt er nysgjerrig efter at see det Batterie af Glasrör, som jeg har opfundet, har jeg ladet gjöre et ganske lidet af fire Glasrör (i Kjöbenhavn brugte jeg 30) og agter at före dette med mig. Hofraad Meyer havde tilladt mig at see det physiske Kabinet i Dag, og af denne Tilladelse benyttede jeg mig. Jeg fandt det ret godt, men meget deri er gammelt. Gmelin har jeg ogsaa besögt i Dag, og saae hans physiske og chemiske Instrumenter, som man skylder ham for at han bruger meget slet, og aldrig gjör et ordentligt Experiment dermed, naar han ingen Medhjelp har. Om Eftermiddagen besögte jeg ligeledes Blumenbachs Forelæsninger, og gik derpaa til ham selv. Blumenbach læser ret godt, med megen Utvungenhed og Tydelighed, skjöndt lidt komisk, Meyer derimod, som jeg hörte en af

7. Wilhelm IX (1743-1821), landgreve af Hessen-Kassel (1785-1803), derefter Kurfyrste Wilhelm I af Hessen-Kassel.

de foregaaende Dage læser saa slet, at jeg maatte paalægge mig den yderste Tvang for ikke at falde i Söwn lige for hans Øyne. Om Aftenen traf jeg en Mand fra Lybek ved Navn Winkler, som talede Dansk, og bad mig besöge sig naar jeg kommer til Lybek.

5te Gmelin og Blumenbach besögte mig i Selskab med flere, for at see mit galvaniske Batterie. Uagtet det ikke er meget over 1/10 af det jeg havde i Kjöbenhavn virker det dog stærkt, fordi jeg har anbragt adskillige Smaaforbedringer derved. I Eftermiddag bragte Gumprecht mig i Bibliotheket, og derfra gik jeg til Bechman, som modtog mig ret artig, men talte om ganske ligegyldige Ting, uagtet jeg sögte at bringe ham paa andet. Da vi skiltes ad, forsikkrede han mig at han toeg den oprigtigste Deel i mit Velgaaende, og laante mig [en] Disputats, som jeg længe forgjæves har sögt. Herved maae jeg beundre hans Hukommelse, at han strax vidste at han havde den. Om Aftenen var Clausewitz og Wilkens hos mig. De Göttinger Lærde ere kjedsommelige Patroner, stive Complimentmagere, og lidet meddeelende. Blumenbach maae dog undtages derfra. Han er mere fri i sit Væsen, som i sit Foredrag.

6te havde jeg atter Besög af adskillige, som vilde see mit Galvaniske Apparat. Om Eftermiddagen og Aftenen var jeg, efter Indbydelse hos Gmelin, hvor jeg fandt et stort Selskab af begge Kjön. Blandt disse var en Dr Kohlrausch, som skal gaae til London i Vinter, og der blandt andet studere Chemie. Jeg gjorde her forelöbigen hans Bekjændtskab. Jeg kan vente atter at træffe ham i Paris, efter at vi skilles fra hinanden i Berlin. Professor Osiander var ligeledes der. Selskabet var temmeligt muntert, og man sang meget.

Blandt dem som Blumenbach i overgaars förte med sig, for at see mit Apparat, var ogsaa en Dr Meyer fra Erfurt. En snurrig Patron er han, og vil gjærne opkaste sig til min Beskytter og Veileder, hvilket jeg dog nu troer jeg ved min ligegyldige Opförsel, og ved adskillige Modsigelser har bragt ham fra. Han gjör sig særdeles meget til af sit Venskab med den berömte Chemist Trommsdorff i Erfurt, og lægger mere Vægt derpaa, end jeg paa at være Trommsdorff selv. Imidlertid venter han Mirakler af de Tjenester han vil gjöre mig hos denne Mand.

Da jeg kom hjem fra Gmelin, var Consul Ewald og P.H. Mönster kommet til Göttingen. Sidste havde ladet mig viide sin Nærværelse,

og at de maatte reise bort Kl 4 om Morgenen igjen. Jeg gik strax til ham og talte længe med ham.

Jeg gjör ved mit Galvaniske Apparat mange ganske interessante Bekjændtskaber, blandt andet var i Dag d 7de Professor Arnemann hos mig, og gjorde mit Bekjændtskab af denne Aarsag. Ligeledes havde jeg Besög af Kohlrausch og en Dr Heyer, som giver mig Addresse til den berömte Ritter, med hvem han har studeret. Jeg har i Dag igjen besögt Gmelin, og seet den ikke meget betydelige Botaniske Hauge som her er. Uagtet mit Batterie skaffer mig adskillige behagelige Timer, finder jeg dog at jeg taber alt for megen Tid ved det, da jeg ikke kan bare mig for at arbeide med det, naar ingen er tilstede, hvorved jeg vel har gjort adskillige interessante nye Bemærkninger, men let kunde opholdes alt for længe i min Reise. Af denne Aarsag har jeg i Dag laant Gmelin det, da han önsker det, som Model, for et han vil lade gjöre.

d 8de besögte jeg en ung Mand, ved Navn Hausmann, hos hvem jeg saae adskillige interessante Mineralier. I Eftermiddag var jeg, efter Aftale, hos Gmelin, for at gjöre Galvaniske Forsög.

Den 9de viiste Blumenbach mig sin Samling af Hovedskaller af alle Nationer. Han besidder ikke mindre end 104 saadanne, som ere samlede fra alle Verdens Kanter. Efter de Oplysninger den lærde Besidder har givet derover, kan man see og föle paa Figuren af enhver Pandeskal af hvilken Menneskerace, ja vel af hvilken Nation det er. Han besidder ordentlige Vidnesbyrd over ethvert af disse Hoveder, hvorfra de ere komne. Saaledes saae jeg og et Par fra Danmark over 2 Grönlænderhoveder. Der gives neppe en Lærd som faaer saa mange Foræringer af slige Sager som han. Jeg saae et Posedyr hos ham, som var sendt ham fra Amerika. Den rige Lærde, Banks i England, har sendt ham adskillige Hoveder fra Amerika og Sydsöeöerne, og derpaa anvendt saa mange Omkostninger at man kunde sige at han havde veiet dem op med Sölv. Han förte mig og, tilligemed en Pastor Koch fra Magdeburg og en Advokat, i Universitetets Museum. Det interessanteste deri var Sydsöe-Øernes Beboeres Klæder, Verktöyer, hvormed de forfærdige disse, uden at væve, Vaaben o. s. v. – Blandt flere interessante Gjenstande maa jeg endnu udmærke en Mumie, som den Danske Regjering havde foræret til Göttingen. Blumenb. havde nemlig undersögt nogle Stykker af

en Mumie, og beskrevet denne Undersögelse, tillige med de Fölger som deraf kunde drages, men havde tillige beklaget at han ei havde een at gjöre Forsög med. Kort derpaa fik de Göttinger Lærde et Brev fra den Danske Regjering (det var i Guldbergs Tid), at man vilde forære det Göttingske Museum en Mumie til Undersögelse. Blumenbach, som ikke ganske vilde spolere denne skjönne Mumie skar den op fra Ryggen, og undersögte den saaledes. Siden lagde han den paa Ryggen igjen saa at man ikke seer hvor den har været opskaaret. Fra Blumenbach gik jeg med Koch og Advokaten til den bekjendte Botaniker Hoffmann. – Om Eftermiddagen var jeg hos Gmelin.

10de I Dag var jeg hos Gmelin og toeg Afskeed med ham, Blumenbach forekom mig og besögte mig, med et Brev til Voigt i Jena. For at give dig en Idee om Forskjellen mellem Blumenbach og Gmelin, vil jeg blot fortælle dig Afskeeden. Da jeg aflagde Gmelin min Afskedskompliment, tilböd jeg ham min Tjeneste naar jeg kom til Kjöbenhavn, f. E. med at skaffe ham Norske Mineralier &c; Gmelin **bukkede, takkede ærbödigst** og **tilböd ingen Gjentjeneste**. Förend jeg endnu fik Leilighed til at gjöre Blumenbach noget Tilbud **toeg han mig i Haand** og bad mig at henvende mig til Ham naar jeg behövede nogen Tjeneste i Göttingen. – Jeg besaae i Eftermiddag Egnen om Göttingen med Johansen og Clausewiz. Den förste havde givet mig et Blad af sin Stambog til at skrive deri. – Da mine Vers, i det mindste for Forfatterens Skyld, pleier at vinde dit Bifald, vil jeg hensætte det her:

Jeg gjennemvandret Dale, hvor mit Øye
Saae Frugtbarhed gaae Haand i Haand med Flid,
hvor glade Brödre endte Aarets Möye,
med at indhöste Frugt af gavnlig Iid.

Jeg glædtes med, men strax sig Øyet hævd',
for at opsöge Spor af Danmarks Kyst,
og Danske Brödre for mit Minde svæved',
og Veemod blandte sig i al min Lyst.

Jeg saae fra Bjerge, dem tit Skyer kronte,
Naturen sine Skatte folde ud,
jeg var i Lunde, som af Almagts Lov gjentonte,
og hævede den hele Sjæl til Gud.

Jeg saae hvad Kunstnerhaand, som Muser ledte,
fremkaldte skabende af Intets Skjöd,
jeg Viise saae, hvis Fakler Mörket spredte,
Naturen over sine Fjed udgjöd.

Dog banked uroligt dette Hjerte;
thi langt det var fra hver en Vennebarm,
hvor i det kunstfrie Sprog, det ene lærte,
det kunde tolke al sin Fryd og Harm.

Men her, ved Leinens Bred, mig Lykken smiilte;
jeg fandt tre Danske, Ynglinger som jeg,
med aabne Arme de imod mig iilte,
skjöndt de paa Fædrekyst mig skued ei.

Thi varmt for Danmark sloeg blandt dem hvert Hjerte,
og Kundskab havde dannet hver en Aand.
Tak Ven at jeg blandt dem Dig kjende lærte,
modtag, paa Danske Viis, min Broderhaand.

Det samme skreev jeg ogsaa i Clausewitzes Stambog, da han leverede mig den saa silde at jeg umuligt kunde skrive noget nyt. Da jeg leverede ham den tilbage, i Selskab med mine övrige Landsmænd, undskyldte jeg mig, og sagde at Indholdet viiste at det var bestemt for alle mine 3 Danske Venner i Göttingen.
Din Christian

Det meeste af Dagen den 11te [3] gik bort med Tilberedelser til Reisen, 3
hvortil jeg allerede havde bestilt Plads paa Posten. Da imidlertid Reisen med Posten gaaer meget langsom önskede jeg endnu hellere at gaae med en Retourvogn naar en saadan gaves, til billig Priis. En saadan Leilighed syntes ret at tilbyde sig, da en Foermand fra Langensalza loed udraabe, at han vilde gaae med Passagerer, som Re-

tour, til Langensalza, Gotha og Erfurt. Sidste Sted vilde jeg netop besöge, og akkorderede derfor med ham, om den billige Betaling 3 ½ Rd. for hele Veien, som er 13 Mile. Da jeg imidlertid mærkede at han havde isinde at bedrage mig gjentog jeg Akkorden i nogle Venners Overværelse, hvor han paa mine Spörgsmaal fik til Svar: Ich führe ihnen auf den graden Weg nach Erfurt; og da jeg foresagde ham i meget bestemte Udtryk hvad han skulde love mig, erklærede han at han vilde före mig til Langensalza, men at dette var **auf dem graden Wege nach Erfurt**. Jeg bad ham derpaa at gaae Fanden i Vold, og besluttede hellere at gaae med Posten, end at lade mig före ved Næsen af denne Spitsbube.

12te om Morgenen Kl 6 gik jeg med Posten over Nordheim, Osterode og Nordhausen, hvorved jeg lagde en Vei af 9 Miile, som for en Deel maatte kjöres om Natten, paa en meget farlig Vei, tilbage i 28 Timer, altsaa ikke mere end een Miil for hver 3 Timer. I Erfurt[8] hörte jeg at Posten endnu skulde slæbe mig 2 Dage omkring, inden jeg kunde komme til Erfurt, uagtet den rette Vei kunde tilbagelægges i 10 til 12 Timer. Jeg toeg derfor en Veiviiser, som satte mit Töy paa en Trillebör, og bragte det saaledes til Sondershausen, henimod 2 Mile fra Nordhausen. Jeg selv gik med. Min Plan var, i Sondershausen at tage en Karriol med een Hest, som skulde bringe mig til Erfurt. Dette lykkedes alt temmelig vel, og den 14de om Eftermiddagen kom jeg til Erfurt, istedet for at jeg ellers först var kommet der med Posten den 15de, saa at jeg ved denne Indretning, i det mindste ikke tabte i Penge, og vandt een Dag, og 2 Nætters Sövn, som Posten ville berövet mig.

15de besögte jeg Prof. Trommsdorff, og spiiste til Middag med ham. Hans Kone laae just [i] Barselsæng. Jeg besögte ogsaa Chemisten Apotheker Buchholz, og en Botanisk Hauge, som meest bruges som Spadseregang. I samme findes et lidet men ret smukt Tempel for Flora. Gudinden selv staaer i en Nitsche, hvis Baggrund er naturligt Lövverk. De berömteste Erfurter Botanikere ere der [m]alede, og [ulæseligt ord], Koadjutor Dahlberg, har sat adskillige maadelige Inskriptioner derved.

---

8. Ørsted må mene Nordhausen.

d 16 besögte jeg Doktor Bernhardi, en Mand som besidder gode Kundskaber i Naturhistorien, og underholder en Botanisk Hauge her, nesten ganske paa sin egen Bekostning. Jeg besögte derpaa et Benediktinerkloster, som förer Navn af das Schöttenkloster, hvorved findes en Professor i Physiken, og en Samling af gode Instrumenter. Blandt disse udmærker sig et overmaade stort Brændglas, fra den berömte Tschirnhausen. Buchholz ledsagede mig til Byens övrige Mærkværdigheder, hvoriblandt den store Klokke især er berömt. Den er rigtig nok meget stor men naar ikke hele Verden spurgte efter den, som efter en Mærkværdighed, var den neppe værd at see. Det eneste som kunde gjöre den noget mærkværdig er, at den er stöbt for flere hundrede Aar siden, hvor man ikke havde de Hjelpemidler som nu, og desuden er den hele store Masse vel stöbt. Imidlertid er det ret vel værd at bestige Taarnet, hvor Klokken hænger, for den særdeles skjönne Udsigts Skyld, som her findes. NB til din Beroligelse kan jeg forsikkre dig, at det ikke var meget farligere at bestige dette Taarn, end det runde i Kjöbenhavn. – I Veisenhuuset saae jeg den Celle, hvor Luther flere Aar havde opholdt sig som Munk. Desuden var her en Todtentanz, i en Rekke af Malerier, og et Kunstkabinet, med adskillige Rariteter. I et af Kamrene træder en gammel Krigsmand en i Möde, naar man kommer ind af Dören. Buchholz bragte mig ligeledes i et Charteuserkloster, hvor vi besögte en Munk i sin Celle. Buchholz kjendte ham godt, og spögte meget med ham, men til sidst toeg Munken det saa fortrydeligt op, at han under adskillige Skjelsord, som alle gjalt Buchholz, thi jeg havde forholdt mig ganske rolig, viiste os Dören. Vi gik derfra til den Botaniske Hauge, som Bernhardi bestyrer. Den er bedre end den i Göttingen, men ikke saa god som den i Kjöbenhavn.

Den 17. Var jeg om Formiddagen hos Buchholz, for at gjöre Galvaniske Forsög med ham. Dr Meyer, som jeg havde gjort Bekjendtskab med i Göttingen kom i Dag til Erfurt, og besögte mig. Med ham tilbragte jeg Eftermiddagen. Om Aftenen var jeg hos Trommsdorff, som forærede mig det nyeste af sine Skrifter.

18de reiste jeg til Weimar, og gik strax om Eftermiddagen til Ritter, som boer i Oberweimar, en Landsby, omtrent ¼ Miil derfra. Denne Mand har gjort store Opdagelser, hvoraf kun faa ere ret bekjendte. En Deel af hans Opdagelser har andre bekjendtgjort som deres egne,

og derfor er han meget tilbageholdende. Det lykkedes mig först efter nogen Samtale at sætte mig paa en mere fortrolig Fod med ham. Jeg blev hos ham til Kl 8, da han ledsagede mig paa Veien næsten hjem.

Den 19de var jeg hos ham hele Dagen, og spiiste med ham hos Byens Præst, en meget munter Mand, hvis Spög undertiden var meget fri. Han bad mig at jeg for Guds Skyld ikke maatte troe at de andre Præster der i Egnen vare saa ryggeslöse som han, og jeg forsikkrede ham at jeg rigtig skulde indföre dette til hans Kollegers Fordeel i min Reisebeskrivelse. – Ritter viiste mig i Dag sine mærkværdigste Forsög.

20de Om Formiddagen blev jeg hjemme for at anstille Forsög over en Gjenstand, hvorom jeg var kommet i Strid med Ritter. Om Eftermiddagen besögte jeg ham, og gjorde en lang Spadseretour med ham. Ved denne Leilighed udviklede han for mig alle de nye Ideer, som han vil i sin Tid bekjendtgjöre. Jeg fandt saa meget Genierigt og skjöndt deri at jeg maa regne denne Eftermiddag for den skjönneste paa min Reise. Han bad mig komme i Morgen igjen.

21de hos Ritter hele Dagen, og spiiste atter hos den muntre Præst. Om Aftenen fulgtes vi sammen i Komedie, for at see Madame Unzelmann, som spillede Maria Stuart i Schillers bekjendte Stykke af samme Navn. Man klappede glubsk for hende, men mig behagede hun ikke, og det glædte mig at höre samme Dom af adskillige Kjendere. Stykket blev overhovedet spillet slet, og selv Maskinmæsteren ved Theatret gjorde ikke sin Pligt, saa at adskillige Forandringer gik temmeligt plumt for sig.

Jeg har indgaaet et meget nöye Venskab med Ritter, og haaber deraf at höste megen Fornöyelse og Nytte. Hvad jeg skriver over Galvanismus vil han optage i sine Skrifter, som nu ere af den Vigtighed, at enhver Kemist og Physiker maa læse dem. Alt hvad han skriver vil han tilsende mig, imod at jeg igjen sender ham mine Arbeider. Ved min Afreise maatte jeg love ham, at komme endnu engang til Weimar, hvilket let lader sig gjöre, da Jena kun er 2 Mile derfra. Ved min Afreise forærede jeg ham en Bog jeg havde med mig, og som han havde önsket at han eiede, til Erindring. Han lovede at sende mig en af sine Böger, som han snart ventede fra Boghandleren.

22 om Morgenen tidlig, egentligen skulde det have været om Aftenen för Kl 10, gik jeg med Posten til Jena. Jeg kunde ikke strax

faae et ordentligt Kammer, men maatte tage til takke med at være hos en Russer, med hvem jeg havde reist. Dog varede det ikke længere end til om Aftenen, da jeg havde erklæret at jeg vilde have et Kammer for mig selv. Jeg besögte Mechanikus Voigt, og Dr Friedrich Schlegel. Denne talte om sin Fætter, Professor Schlegel i Kjöbenhavn. Han vidste at han havde skrevet mod Fichte, og fortalte at han havde havt i Sinde at lade sig det oversætte for at skrive derimod. Jeg fortalte ham at allerede min Broder havde gjendrevet ham tilstrækkeligen.

23 gjorde jeg adskillige galvaniske Forsög, og besögte Göttling. Egentlig vilde jeg den gang have besögt Voigt, som er Professor i Physiken, men da jeg ikke traf ham hjemme maatte jeg forandre min Bestemmelse. Ved denne Leilighed spilte min uhyre Distraktion, som jeg dog troer tildeels at have aflagt paa Reisen, mig et slemt Puds. Jeg havde nemlig en Anbefaling fra Westrumb til Göttling, hvorimod jeg havde et Brev fra Blumenbach i Göttingen til Hofraad Voigt; men jeg var saa fordybet i min Samtale som jeg tænkte at ville holde med Voigt, at jeg hilste Göttling fra Blumenbach, og leverede Brevet. Han, som ikke betragtede det videre brækkede det strax, og mærkede slet intet til Feiltagelsen, förend det med et faldt mig ind. Göttling forsikkrede mig at der intet var i Brevet uden en Anbefaling og leverede mig det tilbage. Jeg fandt nu at Blumenbach havde anbefalet mig sin Svoger Voigt som en udmærket Reisende, og glædede mig ret meget over at see en Mand som jeg agter saa höjt dömme saa fordeelagtigt om mig.

24 besögte jeg Voigt og fandt i ham en meget artig Mand. Han forlangte af mig en Beskrivelse over mit Galvaniske Apparat, for at indrykke det i sit Magazin for Physik, hvilken jeg ogsaa har leveret ham. Jeg spiiste hos ham om Aftenen.

25 gjorde jeg Galvaniske Forsög og skrev Breve.

26 besögte jeg atter Schlegel, og tillige Professor Lenz, hvis Fag er Mineralogie.

27 gjorde jeg Bekjendtskab med en Mediciner fra Mechlenburg, hvis Navn er Ritzers. Han forstaaer temmelig got Dansk, og har lagt sig efter Sproget blot for den skjönne Litteraturs Skyld. Jeg besögte ogsaa Professor Fischer, som har leveret adskillige Arbeider i Physiken. Denne Mand er uden Tvivl i en beklagelig Forfatning.

Han har givtet sig med sin Tjenestepige, som slet ingen Orden holder i Huuset, saa at jeg aldrig har seet Mage til det Svinerie jeg fandt hos ham. Ifölge Professor Lenzes Indbydelse var jeg ogsaa i det mineralogiske Selskab, og blev der tillige optaget til Medlem. Dermed er aldeles ingen Udgivt, eller Forpligtelse forbundet, men giver derimod adskillige Fordele, saa længe man er i Jena, da man frit kan besöge et dertil hörende Mineraliekabinet og Bibliothek.

28, 29, og 30 gjentoges Visiter med mange philosophiske Samtaler, som ikke kunne interessere Dig. Da jeg dog er nödt til at opholde mig i Jena til jeg erholder Svar paa det Brev jeg sidst sendte til Professor Manthey, saa benytter jeg meget af Tiden til at læse philosophiske og andre Sager, hvorom der ofte snakkes i Selskaber. 1 og 2 Oktober tilbragte jeg for största Delen med Lenz og en Doktor Schad, som har en del philosophiske Kundskaber. Den 2^{den} spiiste jeg hos Schlegel.

3^{die} gjorde jeg Bekjendtskab med en Doktor Ersch, som er Bibliothekar her. Han loed mig sige, ved en af Voigts Sönner, at han önskede at gjöre mit Bekjendtskab, og at jeg ville besöge ham paa Bibliotheket.[4]

... om jeg skal fortryde, at jeg modsagde ham saa meget, eller ei. Det var vist nok godt naar man kunde rette sig efter Abrahamsens Læreregel:

Naar Viismand prædiker for dig tit – saa buk.
Og skjöndt du det har med din Barnskoe slit – saa buk.
En Viisling lider saa lidt din Tale
Som Vinter lides af kuldskjær Svale – thi tie, buk atter &c

Om Aftenen besögte jeg Professor Eschenbach, som er det Leipziger Universitets velbestalter Chemist, det er alt hvad jeg kan sige til hans Roes som Chemist. Forresten er han en meget artig Mand, som underholdt mig med mange Smaating i mere end een Time, men paa en videnskabelig Samtale maatte jeg med Magt före ham, men kan helligen forsikkre at jeg ikke gik et Gran rigere paa Kundskab fra ham end jeg kom til ham. I Formiddags, d 3^{die}, besögte jeg den berömte Professor Hindenburg, som med Rette kan ansees for en af vor Tidsalders störste Mathematikere. Han har selv skabt en

ganske nye Gren af Mathematiken, som jeg tildeels har studeret i Kjöbenhavn, tildeels vil studere endnu mere, naar jeg faaer Leilighed. Jeg raadförte mig med ham hvorledes jeg bedst kunde iværksætte dette, og spurgte ham tillige om han ikke troede at dette maatte være af vigtig Nytte i Chemien. Dette forsikkrede han mig, og lagde til at man paa en langt lettere Maade kom til de samme Resultater, som den mathematiske Chemie allerede har leveret, ved at anvende hans Regning. Maaskee er han den eneste Lærde her som det var værd for mig at kjende. – Rost's Kunsthandling besögte jeg ogsaa i Dag, og fandt der adskillige udmærket skjönne Kobberstik, med flere herlige Sager, dog svarede den ikke ganske til min Forventning. – Ogsaa besögte jeg et Læsebibliothek, hvorhen min Leietjener förte mig. Næsten alle betydende Journaler som udkomme i Tydskland, Frankerig og England findes her fordeelte i 2 Stuer, hvor man kan hensætte sig at læse. Min Leietjener forsikkrede at han havde Ret til at före Fremmede derhen, uden at de behövede at betale noget. – Leipzig har adskillige skjönne Spadseregange. Rundt om Staden, hvor för Voldene have været, gaaer nu en af de angenemeste Promenader jeg kjender. Man vandrer der mellem Graner og andre skjönne Træer, i uregelmæssige Gange, langs ved en Kanal, som för har været Statsgrav. Dog er hele Promenaden ikke af saa udmærket Skjönhed, men en Deel deraf bestaaer blot af lige Aleer. – En Hauge, som förer efter sin Eier, Navn af den Löhrske[9], havde jeg ogsaa seet anprise som udmærket skjön, men jeg fandt i den et temmeligt almindeligt Engelsk Anlæg, hvori blot et Billedhuggerarbeide, som findes der i Selskab med mange slette, behagede mig. Det er en Gruppe som forestiller en ung Skjönhed, som krandses af en Elskovsgud. Bag hende staaer en Mand, som ogsaa vender hende Ryggen, i en fortvivlet Stilling, med en draget Kniv i den udstrakte Arm. Det skjönneste deri er Grupperingen, som falder særdelse vel i Øynene.

4de Besögte jeg Dövstummeinstitutet her, som har det forud for de fleste andre, at disse Ulykkelige, som ikke kunne tale fordie de ikke höre, dog ved Hjelp af Tegn viises saaledes tilrette, at de nogen-

9. Löhrs Garten, grundlagt 1770-71 af Eberhard Heinrich Löhr (1725-98), bankier og rådsmedlem i Leipzig.

ledes kunne bruge deres Tunge lige som vi. Lærerne loed adskillige af dem regne, skrive og forelæse i min Nærværelse. Hvad Regningen og Skrivningen angik var det rigtig nok bedre end med Oplæsningen, da deres Tone er meget ubehagelig. En Pige paa omtrent 15 eller 16 Aar var imidlertid kommet temmelig vidt ogsaa heri, saa at hun kunde udtale endog temmelig fremmede Ord, som **Kjöbenhavn**, hvorhos hun tillige skrev temmelig vel og forstoed noget Geographie, saa at hun strax fandt Danmark og Kjöbenhavn paa et Kort, hvorpaa ingen Navne stoede. I hendes Skriverbog, som hun bragte mig var, neppe ved et blot Tilfælde, opslaaet et Sted, hvor hun fortalte den foregaaende Dags Begivenheder, hvoriblandt var den at en Herre som havde været der havde givet hende en Mynt som omtrent belöb sig til en 24 Skilling Danske. Da hun var den som Læreren underholdt mig med, og hendes Klædedragt hörte til den fattigste blandt Eleverne, saa toeg jeg Leilighed til at give hende omtrent lige saa meget. Mærkværdigt var det at hun kunde forstaae alt hvad Læreren sagde, han maatte tale saa sagte han end vilde, men mig forstoed hun ikke. Læreren paastoed hun kunde see paa hans Mund hvad han talede. – Om Aftenen var jeg i Komedie og saae der Tyringer Wastel[10] af Schikaneder. Stykket er en komisk Opera, fuld af Overtrædelser af Smagens og Kunstens Regler. Det indeholder dog adskillige vel anlagde Scener, som næsten maae nöde Folk til at lee. Jeg var desuden ved temmelig godt Lune og morede mig derfor bedre derved end ved mange andre der langt have overgaaet det. Det hele Leipziger Publikum synes at have været i samme Lune som jeg, i det mindste klappede de mere rasende, og drev dette saa vidt at jeg virkeligen troede at man vilde drive Spot med en stakke[l]s Skuespiller, som gjorde sine Sager alt for maadeligt.

5[te] reiste jeg fra Leipzig til Halle. Da jeg og en af de andre Passagerer ikke vilde give Postillonen overflödige Drikkepenge (NB jeg bruger det næsten aldrig) og angave til Aarsag at han havde kjört os yderst langsomt og slet, loed han os höre at han kunde have veltet os paa Veien om han havde vildet, og jeg tilstaaer, jeg troer ikke at vi havde faaet nogen Satisfaktion, dersom det havde behaget ham. Paa Postvognen var en Chirurg, som havde studeret i Wien,

10. *Der Tiroler Wastl* (1796).

under den berömte Øyenlæge Dr Behr. Han spurgte mig om jeg ikke kjendte en Professor Manthey, som han vel ikke selv havde seet, men ofte havde hört omtale af Behr. Han fortalte at Dr Behr om et Par Aar vil komme til Kjöbenhavn. Det samme har ogsaa Professor Manthey fortalt mig.

6te besögte jeg Professor Gilbert, Sprengel, Niemeyer, og er af dem alle inviteret til forskjellige Tider. De have været udmærket artige. Naar jeg har lært dem nærmere at kjende skal jeg fortælle dig mere om dem. Den Mediciner som jeg reiste med igaar er en Dr Spangenberg. Han havde hört Galls Forelæsninger i Wien, men var saa beskeden at tilstaae, at han ikke synderlig forstoed at föle paa Folks Hoveder, imidlertid troede han dog at finde mange smukke Egenskaber ved mit, iblandt andet og Stadighed eller Vedholdenhed (Beharlichkeit) en Dyd jeg desværre ikke har Grund til at troe at besidde.

I Niemeyers Huus[5] boer en Landsmand af mig, en Sön af Finanzraad Kaas, med ham har jeg gjort Bekjendtskab. Han synes at være en dannet og velunderviist ung Mand. De gamle, især det græske Sprogs Studium er hans Hovedsyssel.

7de var jeg hos Gilbert til Middag. Vi talte om mange physiske Gjenstande, og jeg meddeelte ham adskillige af mine Ideer, som syntes at vinde hans Biefald. Efter Middag spadserede han med mig, og viiste mig en af de skjönneste Egne deromkring, hvilket ikke har meget at betyde. – Om Aftenen var jeg hos Niemeyers, hvor jeg fandt et temmeligt talrigt Selskab, hvoriblandt en Prof. Vater, en Mediciner Oerting, en Student Niemeyer og Dr Spangenberg, med hvilke jeg havde Leilighed til at underholde mig noget. Niemeyers Kone er et Fruentimmer af megen Aand, og det gjör mig ondt at Selskabets Talrighed ikke tilloed mig at underholde mig saa meget med hende som jeg önskede. Ved Bordet blev talt meget om en vis Schelver, som nu holder Forelæsninger i Jena, og vinder meget Biefald ved sit utydelige og, som man vil forsikkre, poetiske Foredrag. Jeg sagde at jeg fandt det meget mærkværdigt at han nu havde faaet et saadant Digtersving, da han for et Par Aar siden havde skrevet en Bog, hvis Stil var temmelig plat.

8de atter til Middag hos Gilbert, i Selskab med Professor Sprengel. Denne Lærde besidder mange Kundskaber, og en overordentlig

Hukommelse. Man kan ikke letteligen tale om en Materie hvorom han intet skulde viide. Han besidder tillige mange Sprogkundskaber, iblandt andet forstaaer han ogsaa Dansk og Svensk. Jeg havde ventet i ham at finde en gammel og ene for Læsning levende Mand, men tvertimod, han er meget munter og selskabelig, og i sin bedste Alder. Om Aftenen förte han mig i Frimurerlogen, hvor jeg ikke havde troet at nogen uindviet turde komme, men her fandt jeg den forbundet med en Klub, hvor et Selskab af omtrent 50 Personer, Fruentimmer og Mandfolk, spilte Kort og siden spiiste. Dog skal de egentlige Frimurere af Selskabet nu og da have en Sammenkomst for dem selv. I Selskabet var en Papirhandler Keferstein, som har Familie i Kjöbenhavn. I Dag besøgte jeg ogsaa Professorerne Reil og Klügel. Reil har gjort store Anvendelser af Chemien i Medicinen, men Philosopherne have sagt ham Grovheder derfor, og synes ret at have jaget ham en dygtig Skræk ind; thi han var ret bange for at tale derom, og beklagede sig over Philosophernes Grovhed. Naar jeg intet vigtigere havde at gjöre kunde jeg let beviise at disse Philosopher slet ikke have forstaaet hvad de talte om. Professor Klügel syntes ret at föle en særdeles Fornöyelse over den Compliment jeg sagde ham ved min Antree, og vidste ikke ret hvorledes han skulde viise mig Artighed nok.

d 9de kom han til mig for at bringe mig paa Observatorium, og spadserede næsten den hele Formiddag med mig. Om Eftermiddagen saae jeg Salinerne, og mödte der Papirhandler Keferstein, som förte mig omkring, og skaffede mig alt bedre at see end jeg ellers havde faaet. Han förte mig tillige i en Redoute, hvor jeg spilte Billiard. Han inviterede mig til sig om Aftenen men[6] … af Lærde som samles hver Mandag i Löven, hvor jeg logerede, kunde jeg ikke modtage denne Indbydelse. I dette Selskab morede jeg mig kun lidet, og der forefaldt næsten ingen interessante Samtaler der.

10de Aflagde jeg Afskedsvisiter, hvoriblandt jeg tillige besögte Keferstein, og underholdt mig temmelig længe med hans Kone, som har været i Kjöbenhavn, og bestandig tænker sig der tilbage med Glæde. Hun har en Deel Familie der i Kjöbenhavn, blandt andet hörer dertil ogsaa Justitsraad Heger. Om Aftenen var jeg hos Klügel, hvor Professorerne Jakob og Hofbauer, hans Svigersönner, vare tilstede. Med Jakob, som for 3 a 4 Aar siden var en berömt Phi-

losoph i Tydskland (den philosophiske Storhed varer ikke mange Aar her til Lands) havde jeg en lang Samtale over den Kantiske Naturphilosophie. Jeg fremsatte ham mine Ideer herover, og mærkede at de vandt hans Biefald i meget höy Grad. Klügels Kone gav mig Addresse til sin Sön Bergassessor Klügel i Berlin.

d 11te Om Morgenen Kl 5 tiltraadte jeg min Reise til Berlin, hvor jeg nu lykkeligen er ankommet. Paa Postvognen havde jeg Leilighed til at gjöre Bekjendtskab med et par mærkværdige Karrikaturer, som morede og ærgrede mig paa min Reise, alt efter Omstændighederne. Jeg havde nemlig den Ære at reise med 4 Officerer, som alle distingverede sig mærkeligen fra hinanden. En ved navn Plaketsky havde gjort et par Felttog med, og var allerede en sat og fornuftig skjöndt ikke dannet Mand. En Fændrik Sydow, var Mamas egen Sön, kunde ikke taale at Vognen rystede ham lidt, men fik ondt, fortalte at det ogsaa var for strabatserende at reise til Hest, med mere saadant. Han morede sig hjerteligen ved at afskyde et Par Pistoler han förte med sig, og holdt ikke op förend Postillonen ikke vilde taale det længere. Paa Veien stödte först en Antipode af ham, en Lieutenant Herzberg til os. En saadan Officer havde jeg ikke ventet at faae at see uden i Komedier. Intet lignede hans Forbittrelse da en af hans Kammerader fortalte ham om en Mand der havde pryglet en Officer, og ingen Straf syntes ham stor nok over en saadan Karl. Alle Fruentimmer han stödte paa insulterede han, og Postilloner, forbiekjörende Reisende og Bönder fornærmede han ogsaa med megen Fornöyelse. Der gaves neppe en Station, uden han jo havde et eller andet Klammerie der. Hovedöyemedet af hans Ophold i Berlin, sagde han, var at besöge Liderlige Huuse der, og han beklagede meget at vi kom saa silde om Natten til Berlin, at man neppe kunde komme strax noget Sted hen. Den fjerde var en Lieut. Hennings, som gav Haab at han med Tiden kunde faae lidt Forstand. – Man fortalte blandt flere mærkværdige Anekdoter, at Kongen af Preussen vilde sætte nogle Studentere i Halle, som for et par Aar eller længere siden havde drevet Spot med en Prints til Soldatere. Det syntes at de Herrer[7] …

… at före paa rette Vei. Det förste han spurgte mig om var, om 134
jeg havde læst noget om Galvanismus i Gilberts Annaler. Et Spörgsmaal jeg ikke vidste bedre at besvare end ved at indlade mig med

ham over adskillige Gjenstande, som der findes afhandlede, og over de Fölger det maatte have for Videnskaben. Meget underrettet fandt jeg ham just ikke, og med meget Sophisterie sögte han at forsvare hvad han engang havde sagt. Da jeg fik ham til Naboe ved Bordet havde jeg Leilighed nok til at tale med ham over mange Materier. Dette Geselschaft der Freunde der Humanitet bestaaer mest af Videnskabsmænd, som komme sammen om Löverdag Aften, for at underholde sig ved Oplæsninger af en eller anden Afhandling, som en af Selskabet har forfattet dertil, og ved Samtaler, især over Afhandlingens Gjenstand. I Selskabets hele Indretning er megen Fornuft og Orden. I Aften oplæstes her en Afhandling, over de skjönne Videnskabers philosophiske Inddeeling, hvilken ikke indeholdt andet end hvad allerede for nogle Aar siden var sagt af Ben David. Den som oplæste Afhandlingen fortalte, at han havde taget Hovedideerne dertil af et Skrift, som Professor Hermann i Leipzig havde udgivet, men Ben David bemærkede at de egentligen tilhörte ham, men lagde dog med megen Artighed til at sandsynligviis havde Hermann ikke kjendt hans Skrift, da det var udkommet i Wien, og derfra Bögerne sjældnere kom herhid, men at han sandsynligviis selv var faldet paa samme Ideer.

29de Anvendte jeg Formiddagen til at studere. Om Eftermiddagen havde jeg Besög af Dr Weiss, der ligeledes opholder sig her for Chemiens Skyld. Aftenen tilbragte jeg hos Herz, i et meget talrigt Selskab. Jeg traf der mange af mine Bekjentere, Darbes, Kohlrausch, Salm, Bahr, m. fl. Desuden lærte jeg der at kjende Pastor Jenisch, som besidder en stor Mængde Sprogkundskaber, en Dr Detmoldt, som underholdt sig længe med mig, over det nyeste af Physik og Philosophie, en ung Hamburger Julius, som besidder ret gode Liebhaberkundskaber i Physiken o. s. v. Dette Selskab, som kaldes "Kränzchen", samles afvexlende hos flere Familier, og fornöyer sig blot ved Samtale, Sang, Musik og deslige. Madame Herz synger i flere Sprog, og har uden Tvivl megen Færdighed i Musiken; thi hun hjalp Detmoldt, som accompagnerede hende paa Claveret, og ikke ret kunde komme fort, bestandigen tilrette.

30te var jeg hos Darbes, Rose og Bendavid, med hvilken sidste jeg havde en lang Samtale, over den tydske Litteratur. Han fortalte mig mange interessante Anekdoter derover, iblandt andet en om

Plattner, der, som bekjendt, besidder meget Talent for det offentlige Foredrag, men endnu mere Forfængelighed. En ligesaa forfængelig og talentfuld Lærd, Herr von Sonnenfels, hörte engang en Forelæsning af ham, hvormed han var saa tilfreds at han ved sin Bortgang sagde til nogen: Plattner læser næsten ligesaa godt som jeg. Dette fik Plattner siden at höre og svarede: "Den Nar, han bilder sig ind, at læse næsten ligesaa godt som jeg". Maaden, hvorpaa Kants Skrifter först blev bedömt i Allgemeine Literatur Zeitung er ligeledes mærkværdig. Man havde overdraget Bedömmelsen til en Recensent, som plagede sig meget for at forstaae Kants Bog, men forgjeves. Da han just fik et Besög af Garve, spurgte han ham, hvad han skulde gjöre dermed, og bad ham tage den med sig for at see hvad han kunde bringe derud af. Garve læste noget deri og svarede, at det var et vigtigt Værk, at han endnu ei forstoed det ret, men at han læste med Pennen i Haanden for at udmærke sig de Steder, hvorover han nærmere maatte tænke, og at det vilde vare længe inden han kunde være i Stand til at skrive en Bedömmelse derover. Imidlertid skyndte Schulz i Königsberg paa Literatur Zeitungens Udgivere, og sagde, at det var en Skam at de i 1 ½ Aar ikke havde bragt nogen Recension over et saa vigtigt Værk. Nu skyndte man atter paa Garve, som svarede dem, at han ikke kunde levere noget saa snart endnu, men sendte dem imidlertid 18 Ark han havde skrevet derover til sin egen Underviisning, dersom disse kunde lette dem Arbeidet skulde det være ham kjert; hermed vare de ret fornöyede. Uden at læse Kant videre samlede de de mærkeligste af Garves Anmærkninger, forbandt dem til et hele, og gjorde deraf en Bedömmelse, der naturligviis blev saa slet, at de siden næsten har maattet gjöre Afbigt derfor. Om Eftermiddagen var jeg paa Bibliotheket, hvor jeg som sædvanligt fandt et Par Kustoder, men ingen Bibliothekar, jeg gaaer derfor selv ind og tager, hvad jeg finder for godt, og gjerne kunde jeg, naar jeg vilde, bringe hele Bibliotheket ud af sin Orden, at sige hvis den har nogen; thi det veed jeg ikke saa ganske vist endnu. Aftenen tilbragte jeg hos Præsten Hermes. Jeg gik især derhen for at bringe ham og hans Kone ud af en Urolighed. De havde nemlig fortalt mig, at de havde et Brev fra en Broder af Gensichen, i Worschau, hvori han fortæller at Carl Manthey skulde gaae til Tranqvebar, og nu frygtede de, at han havde været ude i den

Storm, som havde gjort saa megen Skade. Darbes havde nu just i Dag fortalt mig at han havde faaet et Brev fra C.M. faa Dage förend min Ankomst i Berlin, hvorpaa han endnu ikke havde svaret. Heraf saae jeg at C.M. ikke kunde andet end være i god Behold, hvilket jeg iilede at fortælle dem, da jeg meget rigtig formodede at de ikke letteligen siden den Tid havde faaet Brev fra Kjöbenhavn. Efter det jeg hörte af Darbes skulde jeg næsten troe, at der ligger en Feiltagelse til Grund i den Efterretning at C.M. skulde gaae til Tranqvebar.

Den 1ste December
besögte jeg Richter, som vedbliver at have det samme Venskab for mig, som han engang har begyndt. Eftermiddag var jeg hos Geheimeraad Rosenstiel, med hvilken jeg ikkun havde en kort Samtale, da adskillige andre meldte sig for at tale med ham.

2den besögte jeg Dr Weiss, som jeg mere og mere sætter Priis paa. Han besidder et godt Hoved, og mange Kundskaber. Hos Klaproth var jeg derpaa, for at see et stort galvanisk Batterie, som han just havde oprettet i disse Dage, men til min Fortræd allerede var taget fra hinanden igjen. Dog lovede K., at lade mig vide naar det atter blev bygget op. Imidlertid har jeg heller intet tabt derved, undtagen min Nysgjerrigheds Tilfredsstillelse, da Hermbstedt vil oprette et af samme Störrelse, hvormed jeg oven i Kjöbet har Leilighed til selv at experimentere. – I Eftermiddag gik jeg til Professor Rudolphi, som ligger paa Veterinairskolen, og traf der Dr Meier. Vores meste Samtale gik ud paa medicinske Gjenstande, hvormed Du ikke kan opbygge dig. Jeg saae dem tillige anatomere en Skilpadde.

3die I Dag har jeg begyndt at arbeide i Hermbstedts Laboratorium. Han har overdraget mig at undersöge 5 forskjellige Alunsorter, som Fabrik-Direktionen havde tilsendt ham for at erfare hans Mening derover. Jeg önsker iövrigt Hermbstedt det samme som Meissners Alcibiades[11] önskede Phidias, at han nemlig maatte vorde den örkeslöseste Mand i Byen, for dog engang at kunde sysselsætte sig med mig; thi al den Tillid og al det Venskab han viiser mig kan blot være paa Professor Mantheys Ord, da han endnu ikke har havt nogen Times videnskabelig Samtale med mig.

11. Roman (1781) af August Gottlieb Meissner (1753-1807).

4de Ligeledes i Hermbstedts Laboratorium, hvor jeg nu herefter venter at tilbringe min meste Tid. I min Fraværelse havde Dr Fliess besögt mig, for at tale med mig. Jeg gik derfor til ham, og hörte af ham at han havde en Patient som han vilde behandle med dyrisk Magnetisme. Darbes, han og jeg skulle bestandigen være tilstede derved. Darbes, fordie han kjender Haandgrebene bedst, jeg for at angive physiske Forsög man kunde anstille, for at komme nærmere efter denne Tings Natur, og Fliess skal gjöre Operationen, som jeg af flere gode Grunde ei har Lyst til at give mig af med, og hvorfor Du maaske vilde takke mig naar Du vidste dem. Iövrigt drive vi det hele meget hemmeligt, fordie Sagen, ved Markskrigerie, er kommet i ondt Rygte, og altsaa hos ilde underrettede kunde skade os.

Professor Darbes beder, at det maatte siges til Carl Manthey, at han havde modtaget hans Brev, og at han havde opsat Svaret, saa vel som og det til hans Broder og Söster, indtil han fik de nödvendige Efterretninger.

Det er nu snart 3 Uger siden jeg skrev först herfra Berlin. Jeg længes uendeligt efter Svar, som formodentligen ogsaa er underveis. Du forestiller dig let hvor meget min Begjerlighed er spendt, efter at höre noget om dit Befindende, og efter Breve fra Prof. Manthey længes jeg heller ikke lidet.
Din Christian

Til Professor Manthey:

Berlin d 4de Decemb. 1801[8]

I mit forrige Brev glemte jeg at berette Dem, at jeg havde benyttet mig af den Kommission De havde givet Hermbstedt, at forstrække mig med Penge. Vel havde de Penge, De havde været saa god at lade mig udbetale ved Barthels, [sat] mig i Stand til at leve endnu en Maaned længere i Berlin, men mine Hverdagsklæder, som allerede vare gamle, og vendte, da jeg tiltraadte Reisen, vare nu saa meget medtagne at jeg nödtes til at anskaffe nye, hvilke jeg har ladet indrette, efter Deres Raad, for Reisen, saa at Dragten bestaaer af mörkt graat Klæde og Pantalons, med sort Silkevest. En nye Overkjortel, et Par Böger, som vare aldeles nödvendige, og et Kollegium hos Karstens, som koster 2 Louisd'or, have absorberet min meste övrige

Formue. Endnu har jeg kun taget 8 Louisd'or hos H., men noget mere nödes jeg med det förste endnu at formere min Gjeld. Efter Overslag, seer jeg, at jeg vel kan afbetale denne, og leve Vinteren over i Berlin af mit Stipendium, men hvad der skal blive af, naar jeg atter begynder at reise, seer jeg aldeles ikke, naar jeg intet Kongeligt Tillæg faaer. I det mindste vil Reisen saaledes opsluge det meste, at jeg nödes til at foretage de skadeligste Indskrænkninger i alle Udgifter, jeg önskede at gjöre for min Underviisning.

Jeg læser ingen Bog flittigere og med mere Fornöyelse, i mine Aftentimer, end *Winterls prolusiones ad chemiam seculi decimi noni*[12]. Jeg finder ved hver nye Gjennemlæsning mere Harmonie og Genie deri. Jeg længes kun efter at gjentage nogle af hans Hovedforsög; men den skrækkelige Fordom (jeg tör kalde det saadant, da jeg endnu ingen kjender der har dadlet W. saaledes, at man kunde höre at han havde læst ham), som hersker her og overalt derimod, gjör mig noget varsom, endog i at tale derom. Dog haaber jeg at Leilighed skal gives. Ritter overtalte jeg til at læse den, og havde den Fornöyelse at höre hans Dom stemme med min. Hvorom alting er, saa indestaaer jeg, med al den Tillid jeg nogensinde önsker i videnskabelig Henseende at nyde af Dem, at jeg mere og mere overalt finder Sandhedens Charakter i denne noget underlige Bog, og at den selv i den techniske Chemie hist og her giver Oplysninger, som ikke ere uvigtige. Maaskee har De allerede læst denne Bog, og kjender den bedre end jeg; men i saa Fald er det mig saa meget kjerere, da jeg desto för kan see min Dom berigtiget ved Deres.

Med Höyagtelse og Venskab
H. C. Ørsted

Fortsættelse af Rejsedagbog:

27de [9] var jeg hos Aronson en Jödisk Læge, som formedelst sin videnskabelige Dannelse nyder almindelig Agtelse. Han har blandt andet skrevet over Kokopperne, mod Marcus Herz. Jeg besögte ham især fordie jeg vidste, at Dr Mendel som opholdt sig en Tidlang i Kjöbenhavn havde leveret ham en Oversættelse af mine naturphi-

12. *Indledning til det nittende århundredes kemi* (1800).

losophiske Arbeider, for at besörges til Trykken. Den er endnu ei trykt, fordie Boghandlerne ikke gjerne indlade dem med saa smaa Arbeider især naar de tillige ere videnskabelige. Om Eftermiddagen var jeg hos Grapengiesser, som kurerer Syge en gros med Galvanismus, som det forekommer mig, efter grundfalske Principer.

28de tilbragte jeg i Hermbstedts Laboratorium. Om Aftenen besögte jeg Komedien, og saae Skuespillet den Dövstumme[13].

29de besögte jeg Præsten Hermes om Aftenen. Dagen havde jeg tilbragt i Hermbstedts Lab.

30te ligeledes i Hermbstedts Laboratorium.

31te besögte jeg Friedr. Schlegel, for at gjöre min Ven Weiss bekjendt med ham. F. Schlegels Broder, Aug. Wilh., var blandt flere ogsaa der, og udviklede adskillige interessante æsthetiske Ideer. Om Eftermiddagen var jeg hos Grapengiesser, for at gjöre galvaniske Forsög med ham. Aftenen tilbragte jeg hos Hermbstedt, hvor Medicinalraad Knope, Professor Wrede med flere vare. Wrede er en Mand af mange Kundskaber. Jeg talte med ham om Winterls chemiske System, som han havde studeret noget, men tilstoed at han ei tilfulde forstoed. Han udloed sig imidlertid rigtigere og fordelagtigere derom end de andre Berlinske Chemister, som ei have læst det.

Januar 1802

1ste gjorde jeg Forsög med et galvanisk Batterie af meget store Plader, som jeg havde laant af Klaproth. De gjorde ikke den ventede Virkning, fordie de vare slet bearbeidede. Jeg har siden hört at Klaproth heller ikke har kundet bringe noget ud af dem. Nytaarsdag var denne Gang en dobbelt Fest for Berlinerne, da det nye Skuespilhuus paa denne aabnedes. Men denne Omstændighed gjorde den ogsaa til en Bedrövelsesdag for mange; thi Trængselen ved Indgangen var saa stor at mange Personer bragtes besvimede ud. Fruentimmerskoe, som vare saa fortraadte at de ei mere kunde bruges, fandt man i mængde, og jeg saae i den korte Tid jeg var Tilskuer ved dette Skuespil uden for Theatret flere Damer, uden Skoe, med sönderrevne Klæder og dryppende af Sveed komme ud

---

13. *L'Abbé de l'Epée* (1800), fransk historisk skuespil i 5 akter af Jean Nicolas Bouilly (1763-1842).

af den Menneskehob hvorigjennem de vilde have trængt dem til Indgangen. En Dame kom næsten nögen derfra, en anden fik sin falske Haartour dreiet om, og saaledes saae man overalt intet uden Forvirring. Jeg var gaaet derhen i det Forsæt at tage mig en Billet, men da jeg saae for hvor mange Ubehageligheder man udsatte sig, og i ethvert Tilfælde maatte vente at faae sine Klæder ruinerede, opsatte jeg den Fornöyelse at lære det nye Skuespilhuus at kjende, til en anden Gang.

2den i Hermbstedts Laboratorium.[10]

3die var jeg efter Indbydelse til Middag hos Herz. Jeg fandt der Darbes, Fessler, en Conrector Grasshof, Hofraad Fischer med flere. Madame Herz lægger sig meget efter Physik og Chemie, og underholder sig gjerne med mig over Galvanismus. Jeg har maattet love hende, at anstille nogle Forsög en af disse Dage i hendes Huus. Hun fortalte mig, at hun ikke hörte Hermbstedts Forelæsninger, fordie hun ikke ventede at de vare grundige nok. Hermbst. læser nemlig et Kollegium for Damer. Jeg hörte ogsaa i Dag Schlegels Forelæsninger i Æsthetiken, som han holder for et Auditorium af begge Kjön.

4de Bragte jeg et Brev fra Professor Manthey til Assessor Roesch, som har Del i de herværende Porcellanfabriquers Bestyrelse. Han viiste mig adskillige af Fabriquens Indretninger, og lovede at viise mig Resten en anden Gang, da alt ikke saa hastigen kunde oversees. Det jeg saae hörte imidlertid til det vigtigste. I Særdeleshed Ovnen, som efter mit Skjönnende er overmaade vel indrettet.

5te besögte jeg Richter, og talte med ham om en Mængde videnskabelige Gjenstande. Af alle lærde i Berlin er han den som helst meddeeler sine Kundskaber, og tillige viiser en ret alvorlig Interesse for mig. Resten af Dagen i Hermbstedts Laboratorium.

Til Professor Manthey:

Berlin d 5 Jan. 1802

Da det uden Tvivl interesserer Dem, jo för jo hellere at faae at vide hvilke Efterretninger jeg kan meddeele Dem over de Spörgsmaal De har forelagt mig angaaende Bryggerierne, saa vil jeg ikke opsætte mit Svar længere end det har været mig nödvendigt, for at indhente de nödvendige Efterretninger. Det gjör mig kun ondt at

alle Efterretningerne falde saa negative ud, at de kun kunne være Dem til liden Nytte.

Bryggerierne ere her zunftige, og besiddes for det meste af de rigeste Familier. De spörger om de have en vis Ligning her. Dersom jeg forstaaer dette Spörgsmaal ret, maae jeg besvare det med Ney. Jeg har nemlig spurgt Hermbstedt om alle Bryggere bryggede lige meget og leverede det de ei kunde afsætte til et almindeligt Laugsmagasin, hvilket han benægtede, og sagde at hver bryggede saa meget han fandt for godt. H. lovede i övrigt at optegne hvad han vidste om Bryggerierne her, som ikke var almindeligt, for Øyeblikket faldt intet ham ind. Maaskee har han talt om det i det Brev som hermed fölger.

Saavel Richter som Hermbstedt ere af den Mening, at der ingen almindelig Ølpröver kan gives. Richter sagde, da her ere to ubekjendte Störrelser, som ere afhængige af hinanden, at söge, nemlig Spiritusens og Extraktivstoffets Mængde, og det altsaa blev en algebraisk Funktion, saa kunde det ikke afgjöres ved et saa enkelt Middel, som Areometeret. Da desuden Extraktivstoffet formerer Øllets specif. Vægt, Spiritusen derimod formindsker den, saa var det let muligt at finde en Proportion hvori disse to modsatte Tendentser ophævede hinanden, og i dette Tilfælde maatte Areometeret netop viise sig deri som i Vandet.

Jeg forelagde R. ved denne Leilighed min Mening, at man nemlig ved at afdampe Øllet noget kunde bestemme Ekstraktivst. Mængde. Jeg troer ikke, at det var nödvendigt i denne Henseende at afdampe det til Törhed, men at det var nok naar man for Ex. bortdampede ¼, og bestemte derpaa den sp. Vægt ved Areometeret. Naar man nu engang for alle havde bestemt en Ølsorts Gehalt, ved Destillation &c, og man nu sammenlignede den sp. V. som en Ølpröve viiste, med den sp. V som den af samme Afdampningenunderkastede Deel besad, maatte man sikkert erholde tilfredsstillende Resultater, for enhver given Art af Øl. Richter fandt heller ikke denne Mening uantagelig, kun anmærkede han, at det vilde være yderst vanskeligt, at anstille de nödvendige forelöbige Undersögelser, og at hver speciel Undersögelse ville tage een eller flere Timer med. Han lovede imidlertid at han vilde meddeele mig det, dersom han udfandt noget brugbart i denne Sag.

Roesch har allerede viist mig megen Artighed i Anledning af Deres Anbefaling, og saavel han som Richter erindrer sig Dem med meget Venskab.

At jeg staaer paa en meget venskabelig Fod med Richter, at jeg har talt med Hermes og været adskillige gange i hans Familie, at jeg ofte besöger Klaproth og Rose, at jeg har seet Renard og Neperschmidt, alt dette haaber jeg at De nu har seet af mine Breve til Sophie. Mange Hilsener fra de Berlinske Chemister og Physikere.
Med Höyagtelse og Venskab
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

6te Formiddagen i Hermbst Lab. Om Eftermiddagen hörte [jeg] 3
♄ 8 Medicinere aflægge deres Pröve i Anatomien, for at faae Rettighed til at practisere. De have lang Tid til at udarbeide denne Pröve, som bestaaer i en Forelæsning over en bestemt Del af det menneskelige Legeme. Det er endog saare let at en anden kan gjöre det for dem. Jeg hörte ogsaa i Dag Kiesewetters Forelæsninger over Sjælelæren. Hans Foredrag er ikke ganske slet, men alt hvad han siger er yderst plat og vandigt. En stor del af hans Tilhörere bestaaer af Officerer og Jödepiger.

7. I Hermbst. Lab. – Assessor Roesch indförte mig i Aften i den Therburgske Resource, en Art af Klub, hvor jeg har den Fordel at jeg kan gaae hen om Aftenen naar jeg önsker en Adspredelse.

8. I Hermbst. Lab. Om Middagen spiste jeg i Selskab med Rudolphi, im Englishen Hause, og traf der en gammel Mand som tiltalte os da han hörte vi talte om Galvanismus. Han var overmaade fornöyet over det jeg fortalte ham herom, og sagde at han havde talt meget med Grapengiesser og Deluc derom uden at faae disse Oplysninger. Efter Middag besögte jeg Fichte med Rudolphi, men da denne ikke forstaaer Philosophi var Samtalen om saa ligegyldige Ting at den ingen Nytte havde for mig.

9. Besögte jeg A. W. Schlegel. Jo nærmere jeg lærer at kende ham jo mere bestyrkes jeg i den Tanke, at han kun er de store eller talentfulde Mænds Echo, som han omgives af. Göthe, Fichte, Schelling og dennes Tilhængere, saavel som hans Broder Friedrich, der

sikkert er ham meget overlæggen, synes at bestemme ham i hans Philosophie og Æsthetik. Om Aftenen saae jeg Komedien Udstyret[14] af Iffland. Dette var den förste Gang jeg saae det nye Skuespilhuus, som aabnedes Nytaarsdag, indvendig. Bygningen finder jeg ret smagfuld, og Dekorationerne fortjene ligeledes al Roes, men Forhænget er virkelig fuskeragtigt malet, og Forandringerne gaae ikke for sig med den behörige Hurtighed. Desuden har Huuset endnu to andre betydelige Feil, at der nemlig er en saa gyselig Træk, at det ikke er let at holde ud paa Parterret, og at man har sörget saa slet for Lyden at man paa de fleste Steder hörer meget lidet af det der siges paa Theatret, og at man endog nogle Steder hörer dobbelt.

10de var jeg hos Rose, med hvem jeg havde en lang Samtale over Winterls Chemie, som han tilstaaer han ei ret har kundet komme til Munds med (som man siger efter et gammelt Ordsprog). Han og flere have bedet mig at skrive en kort Udvikling af denne mærkværdige Mands Ideer, for det philomatiske Selskab[15], hvilket jeg ogsaa med megen ringe Umage er i Stand til. Om Aftenen var jeg efter Indbydelse i Herz's Söndagsselskab, hvor den berömte Musiker Reichard var tilstede, og gav os ved Hjelp af nogle af de tilstedeværende Damer en liden Konsert. I Selskabet gjorde jeg Bekjendtskab med en ung Mand ved Navn Schulz, som var kjendt med mine Landsmænd Möller, Steffens og Kaaes. Han inviterede mig til dette Selskab naar det næste gang skulde holdes hos ham.

11te Hermbstedts Laboratorium.

12te Ligeledes. Hermbstedt förte i Dag en svensk Etatsraad og Ridder v. Edelkranz omkring i sit Laboratorium, ved hvilken Leilighed jeg gjorde Bekjendtskab med ham. Om Aftenen fandt jeg ham igjen i det Naturforskende Selskab hos Rose. Vi havde der en meget interessant Aften, da to vigtige nye Opdagelser der bleve bekjendtgjorde, nemlig den nye Planet, som skal före Navn af Ceres, som nu fuldkomment er opdaget af Dr Olbers i Bremen, og et nyt Metal som skal kaldes Tantalum. Dette er opdaget af Geyer i Stockholm; men hvilke Egenskaber det besidder er endnu ei bekjendtgjort.

13de Hermbstedts Laboratorium.

14. *Die Aussteuer* (1796).

15. *Philomatische Gesellschaft* i Berlin blev grundlagt i 1800.

14de besögte jeg Friedrich Schlegel, med hvem jeg mere og mere vorder fortrolig. Kunde han kun blive her Vinteren igjennem haaber jeg, at jeg skulde profitere meget af hans Bekjendtskab. Om Aftenen var jeg i det philomatiske Selskab, som holdt sit store Qvartalsmöde. Ved denne Leilighed inviterer næsten hvert Medlem et Par Fremmede med sig. Jeg var med Hermbstedt. I Selskabet fandt jeg Professor Matieu, som jeg havde lært at kjende i Jena. Selskabet sluttes Qvartalsdagene med et Maaltid, hvilket ellers ikke er Tilfældet. Bode forelæste en Afhandling over Maanen, som ikke indeholdt andet end bekjendte Ting. Bendavid som er Sekretær i Selskabet förte ind i Protokollen at Bode havde læst en meget lærerig Afhandling. Og saaledes roser han i Protokollen paa en höyst latterlig Maade alt hvad oplæses i Selskabet.
Din Christian

[I marginen er tilføjet:] Hils Anders at det han sendte mig kun kostede 28 Skilling i Postpænge, men at jeg ingen Siofna[16] fandt deriblandt.

16 6 9 15de Januar[II] havde jeg den Fornöyelse at see en Landsmand her, og det oven i Kjöbet en jeg allerede kjendte fra Kjöbenhavn, nemlig Gjerlev, som paa offentlig Bekostning reiser paa Opdragelsesvidenskaben, men dog især studerer Philologie. For nærværende Tid opholder han sig i Halle, for at höre den berömte Wolffs Forelæsninger over Homer. I Selskab med Niemeyer og en vis Pastor Wagenitz, som har skrevet en Moral in Beyspielen, var han nu kommet til Berlin paa nogle Dage. Han havde strax meldet sig hos Grev Baudessin, og derfor var han og jeg allerede i Dag indbudne hos ham til Middag. Der var ingen flere Fremmede, men desuagtet gik det brilliant til. En Tjener næsten bag hver Stoel, 3 eller 4 forskellige Sorter Vine, o.s.v. fandt jeg der i Dag ligesom sidst. Om Aftenen besögte jeg med Gjerlev Komedien, hvor Voltaires Merope, og en Farce under navn to Oncler for een[17] bleve opförte. I det förste af disse Stykker spilte Mad. Meyer særdeles skjönt.

16. *Siofna fra Aaret 1802*, litterær antologi udgivet af Adam Oehlenschläger.
17. *Merope* (1774), tragedie i 5 akter efter Voltaire, og *Zwei Onkel für einen* (1781), farce i 1 akt; begge af Friedrich Wilhelm Gotter (1746-97).

16de förte jeg Gjerlev til vores Landsmand Darbes. Om Eftermiddagen anstillede jeg galvaniske Forsög for Madame Herz, som havde anmodet mig derom. Hun tager megen Interesse i physiske Undersögelser, og underholder sig gjerne med mig derover. Jeg kunde om jeg vilde nu ret gjöre dig [jaloux], men da du er saa langt borte at du ikke selv er i Stand til at underrette dig om min [Opförsel] maa jeg dog i det mindste fortælle dig alle Omstændigheder [dertil].[12] Jeg havde bedet Dr Kohlrausch, som kommer meget i Herzes Huus, at være mig behjelpelig ved nogle Galvaniske Forsög, hvortil nogle Fröer skulde anatomeres. Om disse Forsög havde han talt hos Herz, og nu fik jeg strax den Anmodning at anstille disse Forsög der. Det var mig imidlertid umuligt at faae Fröer, da Frosten havde tillukt alle Adgange til dem, men da jeg ikke vilde udsætte det for længe, af Frygt for at det kunde ansees for Mangel af Villie, anstillede jeg i det Sted adskillige andre smaa Forsög, og fortalte en Deel om Theorien deraf. Mad. Herz havde ladet adskillige vide om disse Forsög, og derfor indfandt sig ogsaa der Pastor Schleiermacher, et Par Brödre Meyer, af hvilke den ene er der i Huuset, Doktor Dettmold, med fl. Hendes kjellingagtig og selvkloge Mand var ogsaa tilstede. Det er yderst uangenemt at experimentere i et saadant Selskab, hvor enhver vil have sine Fingere eller i det mindste sin Stemme i med, og jeg er vis paa at intet Forsög vilde lykket mig, dersom jeg havde valgt ganske nye, som jeg selv ei för havde gjort. Da jeg forloed Herz gik jeg til et Aftenselskab, hvortil min Ven Weiss havde indbudet mig. Jeg fandt der en vis Möller, som har skrevet noget mod Fichtes geschlossener Handelsstaat i Genz's Journal[18], en Postsekretær Otto,[13] en vis von Rettel, med flere. Vi begyndte med at drikke Thee og tale om Philosophie. Rettel, som troede at forstaae Fichtes Philosophie fandt strax en Modstander i mig. Af en vis Modsigelses-Aand, af Had til al dristig Paastaaenhed over delikate Materier, især af Folk som jeg ei tiltroer megen Kundskab, og endeligen af Lyst til at föle got Folk paa Tænderne disputerer jeg gjerne over philosophiske Materier. I Begyndelsen taler jeg som Tvivler, men saa snart den jeg vil disputere med har grebet et Partie, griber

18. *Neue deutsche Monatsschrift* (ca. 1795-1801), udgivet af Friedrich von Gentz (1764-1832).

jeg strax det modsatte.[14] Denne Modstander bragte jeg snart i Knibe, og nödte ham næsten til at overgive sig paa Naade og Unaade. Da vi kom til Bords talte vi om Galls System, og nu blev Interessen langt mere almindelig [og] levende. Uagtet jeg forsikkrede at jeg ikke forstoed at beföle Folks Hoveder à la Gall, nödte man mig dog næsten til, at sige noget om hver som var tilstede. Jeg holdt mig derved til Hukommelsen, og sagde en Deel som traf temmelig rigtigt ind. Til Slutningen blev der sunget en Mængde slette Studenterviiser til en slet Viin. Intet er mig afskyeligere ved et Drikkeselskab end slette Viser og Mangel paa Underholdning af en höyere Stemning. Naar et Drikkelaug ikke skal være mig en Vemmelighed, maa det være mig en sand Höytid, hvor jeg mellem dannede Mennesker, ved en moderat Mængde stærk[e] Drikke, erholder et höyere Sving, hvorved min Sjæl aabnes mere for Glæder, men ligeledes for höyere Fölelser af enhver Art. I Begyndelsen muntre Viser, og siden alvorlige, som Schillers Hymne til Glæden, det er det som jeg önsker. Et Par enfoldige Patroner var det egentlig som forstyrrede hele Selskabets Liv. Og dette fölte ikke alene jeg men flere. Da vi skiltes ad, trykte Möller min Haand, og bad mig besöge sig; thi her, sagde han, havde han ikke kundet tale med mig som han önskede. Vi skiltes förste ad Kl 2.

17de var jeg med Gjerlev i katolsk Kirke. En af de skjönneste Bygninger jeg har seet. Dersom jeg kunde afmale den ligesaa levende med min Pen, som den staaer i min Indbildningskraft, skulde du strax faae den at see, men da dette ikke er Tilfældet maa Du desværre nöyes med at höre at den gjorde et meget behageligt Indtryk paa mig, saavel ved sit Indvortes som Udvortes, hvilket sidste allerede för var faldet mig i Øynene, da den ligger i Nærheden af det skjönne Operahuus og det hæslige Bibliothek. Vi bleve den heele Dag samlede, og hospiterede sammen i Schlegels Forelæsninger. Han havde just Timen för læst over Skulpturen, og fremviiste nu en Buste af Göthe, forfærdiget af Kunstneren Tieck, Digterens Broder, for at give et Exempel paa et Mesterstykke i denne Art. Göthes store Aand har udtrykt sig i alle hans Træk, og af denne Aarsag maatte naturligviis hans Buste, forfærdiget af en duelig Kunstner, vorde et sandt Mesterstykke. Schlegel sagde at naar han skulde sige noget dristigt om ham vilde han sige, at han i sin Ungdom havde lignet

Apol, saaledes som de Græske Kunstnere have udtrykt hans Ideal, og i sin Alder vilde faae Lighed med Homer. Schlegel sagde at naar hans Modstandere, som havde sögt at nedsætte ham, skulde sætte sig ved Siden af ham vilde strax deres Udvortes viise deres store Afstand fra ham. Hr. A. W. Schlegel vilde neppe selv være tjent med en saadan Charakterisering efter det Udvortes, i det mindste vilde han tabe meget af den Originalitet han neppe har Lyst til at opgive sin Fordring paa; thi han ligner overmaade meget Melanchton, efter det Portræt jeg har seet af denne Lærde, og som bekjendt var han vel blandt de förste som erkjendte den gode Sag, men til selv at opsöge den, og selvstændig at forsvare den havde han dog ikke Aand eller Mod nok. Imidlertid vil jeg aldeles ikke nægte at dette, for saa vidt det er Charakteristik, ogsaa passer sig paa A. W. S. Mærkværdigt nok er det, at hans dristige og kraftfulde Broder Friedrich virkelig har en Del Lighed med Luther. Schlegels hele Forelæsning vidnede i övrigt om den grændselöseste Partieaand, som yttrede sig deri, at han bestandigen kritiserede de nulevende Kunstneres Arbeider, og naturligviis ikke glemte at rose dem som hörte til hans Venner. – Om Aftenen saae vi med hindanden Figaros Giftermaal, som her er forvandlet i et Syngestykke, og spilles, i det Hele taget, temmeligt slet. Grev Almaviva spilles af en vis Hr. Franz, der ligesaa lidet kan sammenlignes med Rosing, der giver denne Rolle hos os, som en gemen Dragoner kan sammenlignes med en slebet Hofmand. Dommeren blev ikke spilt saa godt som enten Gjelstrup, eller endog Knudsen giver den hos os. Mdmsell. Eigensaz spillede Pagen temmelig vel. Ligeledes blev Figaro givet taaleligt af Beschort, og hans Elskede af Mad. Eunicke; men hos os synes de mig endnu at være bedre besat.

18de I Opera med Gjerlev. Baudessin havde forskaffet os Billetterne, som uddeeles frit. Operaen gives kun i Karnival, i det egentlige Operahuus. Der opföres i denne Tid 2 Operaer hver 5 gange. Den sidste gang faaes Billeterne for Betaling til Fordeel for de Fattige. Stykkerne ere altid Italienske. Her udmærkede sig en Mad. Marketti, som sang fortræffelig. Med Operaen er forbundet Dans, og tilsidst gives en Ballet, der staaer langt under dem vi dagligen kunne see paa vores Skueplads. En Dom hvori flere som have seet vores Theater ere enige. Den Plads vi havde faaet havde et fornemt

Navn, den kaldtes Noblesse-Loge, men vi saae kun slet der, da vi ikke kunde see dybt ind paa Theateret, men derimod saae desbedre mellem Culliserne. Hvem der havde faaet en god Plads i denne Loge var kommet Klokken 1 eller 2, uagtet Stykket först begyndte Kl 6.

d 19 bragte jeg Professor Mattiæ, og hans Elev Bernhard, til Hermbstedt, for at see hans physiske Kabinet. Ved denne Leilighed fik ogsaa jeg et og andet at see deraf, som jeg ei för havde seet. Om Middagen spiiste jeg efter Indbydelse med dem i *Ville de Paris*, et brillant Vertshuus, hvor man betaler dyrt, og de fleste Gjester ere Fyrster, Grever, &c. Om Aftenen var jeg i Redouten med Gjerlev. Dette er en Maskerade, som gives i Operahuuset, og hvor man uden Billet kan komme ind naar man kun har Maske og Domino. Ved denne Leilighed har der nylig her passeret en morsom Begivenhed. Engang blev der uddeelt frit Mad og Drikke. En Maske med blaa Domino kom ved Bordet og nöed med udmærket Appetit. Det varede ikke længe förend samme Maske kom igjen og aad med fornyet Appetit. Da dette Skuespil var gjentaget 3 eller 4 gange fulgte man efter denne fortærende Maske, og fandt at den sneeg sig ud saa snart som muligt, og at hele Sagen bestoed deri, at Kudskene, som vare ved Vognene uden for, havde leiet dem en Domino og Maske til sammen, og at de afvexlende benyttede sig af den, indtil de alle havde faaet deres Appetit tilfredsstillet. Den hele Redoute var yderst enuyant, og [jeg] vilde hjerteligen have fortrudt denne Udgift dersom man ikke burde see alt, for at have en Idee derom. Du kan ikke forestille dig hvilken Passionsfest det var for Ørene at opholde sig der et Par Timer efter hinanden. Jeg har aldrig hört mage til Dissonantser; thi alle vilde de forstille deres Stemmer, og for at naae dette Maal pebe de alle saa erbarmeligt at jeg gjerne havde önsket mig döv.

20de besögte jeg Fichte med Gjerlev. Om Aftenen saae jeg i Selskab med ham Octavia, en Tragoedie af Kotzebue. Madame Meyer og Mad. Unzelman spilte deri overmaade skjönt, Iffland, som havde Antonius's Rolle var for gammel derfor, og spilte den maaskee derfor uden Held.

21de tilbragte jeg det meste af Dagen med nogle ubetydelige Besög, og var om Aftenen i det philomatiske Selskab.

22de var jeg meest hjemme, for at studere. Om Morgenen besögte jeg Gjerlev, om Aftenen, efter Komedie, besögte han mig.

23de besögte jeg Mattiæ og Bernhard, med hvilke jeg holder nogen videnskabelig Omgang, da de som Fremmede, der ere bekjendte med van Maarum i Holland og flere berömte Chemister kunne være mig til Nytte hvor jeg kommer hen.

Om Middagen, den 23 Jan., spiiste jeg med Gjerlev, og en vis Hr. 10
Finch, som forestaaer det Halliske Veisenhuus's Boghandling her. Vi bleve enige om, at gjöre en Tour med hverandre til Charlottenburg, endnu samme Eftermiddag. Charlottenburg er et Lystslot, med en Del tilhörende Huuse, hvor man kan erholde alle Slags Forfriskninger. Det ligger omtrent ligesaa langt fra Berlin som Friedensborg fra Kjöbenhavn; men da Veien derhen sjeldent er god at gaae, holder der altid en Mængde Vogne uden for Porten, Brandenburger Thor, ved Hjelp af hvilke man for en meget ringe Pris befordres. Det kostede os kun 12 sk. hver at komme derud, og omtrent ligesaa meget at komme tilbage. Da det er Vinter har dette Sted intet fortrinligt, men om Sommeren skal det være smukt. Om Aftenen besögte jeg en Consert hos en Danseboeds-Vert, hvis Navn er Berger. Gjerlev var med. Han morede sig lidet og jeg aldeles ikke. Dig vil det maaskee ikke forundre, naar jeg fortæller Dig at dette var det förste Sted af det Slags, hvor jeg i mit hele Liv har været. Jeg fortryder imidlertid ikke at jeg har stillet denne Nysgjerrighed; thi ved Hjelp af en Hallensisk Kjöbmand, som min Landsmand kjendte, fik jeg meget at höre om denne hele Indretnings Elendighed; thi denne Kjöbmand fandt adskillige Fruentimmer der, som för havde tjent i Halle, og fik af en af dem, som syntes meget enfoldig, en Del at vide, som man nok i Almindelighed finder det raadeligere at tie med.

24de tilbragte jeg Dagen med at anstille nogle Forsög hjemme hos mig selv.

25de var jeg med Niemeyer og Gjerlev i Institutet for de Dövstumme, hvis Forstander er Professor Eschke. De fleste af Eleverne vare endnu meget smaa, men viiste dog for deres Alder og Forfatning ret gode Kundskaber. Eschke sögte ellers især at underholde os med en ung Person, som udmærkede sig meget. Han kunde tale temmelig vel, og uagtet han ikke kunde höre, kunde han dog see paa Munden hvad man sagde, ja man behövede blot at gjöre de

behörige Bevægelser med Munden, uden at give en Lyd fra sig, og han vidste at forklare sig. Naar noget faldt ham alt for vanskeligt bad han os skrive det op paa en Tavle, og besvarede da vores Spörgsmaale skriftligt med megen Forstand. Han besad ogsaa en stor Færdighed i at definere, saa at han næsten forklarede ethvert Ord af Vigtighed, af et Sted i en Bog, som Niemeyer opsögte ham, og da Eschke spurgte ham om Ordet **komme**, som ogsaa fandtes der, svarede han efter et Øyebliks Betænkning, at det hörte til de Ord som det var let at forstaae, men som man ikke kunde definere. I at oplöse Charader, som vi forelagde ham, maatte han ogsaa viise sin Færdighed. En af mine Venner, som for kort Tid siden har været der med et Selskab, har fortalt mig, at deriblandt var en Adelsmand, som tog Anstöd ved en af de fremsatte Charader, og troede at viise sig særdeles ved at spörge en af de Dövstumme hvad en adelig Herre vel var. Denne svarede en af ædel Födsel. Men da en anden af Selskabet nu spurgte ham, om han da troede at ædel og adel var et, svarede han, ney, ædel er den som handler vel, adel en som er **gevont** (har et **von**). Saa meget end denne for Menneskeheden saa vigtige Indretning fornöyede mig, saa fandt jeg det dog stödende, at det som et Par af de bedste Elever havde opskrevet paa deres Tavler, for at give en Pröve af deres Stil og Skriverhaand, indeholdt saa meget til Roes for Eschke. Det er vel muligt at han ingen Deel har deri, men jeg troer dog han burde söge at forebygge dette, da det let kan miskjendes. Men det synes virkeligen, at den gode Mand besidder en Del Forfængelighed, som ogsaa fremlyste deri at han sögte at nedsætte det Leipziger Dövstumme-Institut, i Sammenligning med sit. Han fortalte, at de fleste Dövstumme troede at alle Mennesker havde lært at tale paa samme Maade som de, men om den ældste Elev sagde han, at han var fuldkomment underrettet om sin Tilstand, men at han ret vel vidste at tröste sig, og at han blandt andet anförte til Fordeel for sin Tilstand, at han ikke behövede at blive forstyrret i sin Sövn. Om Aftenen fandt jeg Eschke igjen i Resourcen.
26de Om Formiddagen galvaniske Forsög. Middagen og Resten af Dagen tilbragte jeg med Gjerlev. Vi vare med hinanden i Dyrehaugen, som ligger tæt uden for Berlin. Dagen var særdeles skjön, og vi drak Kaffe oven paa en Altan, hvor vi havde en smuk Udsigt.

Til Professor Manthey:

Berlin den 26 Januar 1802

Jeg havde allerede för besvaret Deres mig saa kjere Brev af 8de Jan., dersom jeg ikke med Dem havde haabet, at jeg skulde faae Deres Brev af 28de Novemb. ved at skrive til Albrecht. Saa snart jeg havde faaet Deres Brev, og ikke kunde bringe det dertil, at man her paa Posthuuset eftersögte videre, tilskrev jeg Albrecht og bad ham sende mig Brevet, hvis Datum jeg angav, eller en Postattest paa at det var afgaaet til Berlin. Herpaa har han ved en vis Hr. Nauck ladet mig svare, at Forretningerne ikke tilloed ham at notere hvert enkelt Brev, eller at eftersee Kaarterne for ¼ Aar, men at jeg kunde være vis paa, at alle Breve som afgik over Hamburg rigtigen bleve besörgede. Jeg har nu atter skrevet ham til og lagt ham Sagen mere paa Hjerte, men da jeg, for Sammenhængens Skyld var nödt til at beviise, at han havde Uret, saa frygter jeg at jeg intet Svar faaer. Jeg troer at man paa Rettens Vey kan affordre Vedkommende, det være nu det Hamburger eller Berliner Posthuus Brevet, naar man kun har en Postattest fra Kjöbenhavn; thi da maa Albr. legitimere sig ved at viise at han har afsendt det, og det Berliner Posthuus har intet andet tilbage end at aflevere det. Vilde De altsaa sende mig en saadan, skeede mig en Tjeneste; thi baade önskede jeg at faa dette Brev og frygter jeg at det skulde komme i fremmede Hænder.

Det Biefald De fortsat skjenker mine Bestræbelser paa Reisen er mig inderligt kjært, og at De billiger min Plan for det tilkommende, er mig, hvis det var muligt endnu kjerere, da det ikke alene er mig som dette gjelder.

Brevet, som De kunde viise Schimmelman opsætter jeg til næste gang, da jeg saa venter, at kunde i samme meddeele nogle videnskabelige Nyheder, der maaskee kunde bane Veien endnu bedre. Gjerne meddeelte jeg Dem noget deraf strax, men dertil maatte jeg skrive et Brev, der var ligesaa vidtlöftigt som det jeg agter at sende Dem næste gang.

Assessor Rose vil modtage 2 Unzer Moskus, og vil stræbe at skaffe dem Afsats paa mere, men han anmærkede, at der ikke var at tænke paa, at nogen som ikke kjendte Dem personligen vilde modtage noget uden at have seet Pröver, eller at viide Prisen; men naar

han havde faaet sin Portion, som han önsker jo för jo hellere, vil han viise den som Pröve. Paa Boniteten synes han især at see meget.

Jeg har tilbagebetalt de 20 Louisd'or til Schickler[19], som ingen Vanskelighed gjorde.

Roesch har faaet den Franske Jord, og saa snart jeg seer ham skal jeg erindre ham om Tegningen.

Hermbstedt hilser, og beder Dem at erindre de Mine[r]alier, hvorom han har skrevet.
Höyagtelse og Venskab
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

27de Saae jeg, tillige med Gjerlev, Komedien Hög over Hög, eller aaben Feide[20], og Sulmalle et Syngestykke af Herkloz. Efter Komedien bleve vi samlede til noget ud paa Natten, da det var den sidste Aften han var her i Berlin. Hans Omgang, i de faa Dage han var her, har fornöyet mig meget, og jeg skiltes ugjerne fra ham.

28de, som [er] Kronprindsens[21] Födselsdag, var jeg indbudet til Middag hos Selbye, tillige med Darbes. Jeg finder at Selbye vinder ved at kjendes nærmere, og det fortryder mig, at jeg ikke hidtil mere har sögt hans Omgang. Efter Maaltidet, som först endtes efter Kl 5, gik jeg i Akademiets Forsamling, som i Aften var offentlig, og saae der Klaproth anstille galvaniske Forsög med Plader af 5 Tommers Diameter. Der var intet nyt i disse Forsög, men de vare blotte Repetitioner af van Maarums.

29de var jeg i Anledning af Kongens Födselsdag[22] til Middag hos Baudissin, hvor adskillige andre, meest halvdanske, f. Ex. Holste-

19. Gebrüder Schickler, bankierhus i Berlin, opkaldt efter Johann Jacob Schickler (1711-75) af hans sønner.

20. *Guerre ouverte ou Ruse contre ruse* (1787) af Antoine Jean Bourlin kaldet Dumaniant (1752-1828). Stykket blev opført den 27. januar 1802 på Nationalteatret i Berlin, efterfulgt af *Sulmalle* (1802), lyrisk drama med musik af Bernhard Anselm Weber (1764-1821) og tekst af Karl Alexander Herklotz.

21. Kronprins Frederik af Danmark (28/1-1768 til 3/12-1839), senere Kong Frederik VI (1808-39).

22. Kong Christian VII af Danmark (29/2-1749 til 12/3-1808).

nere, Tydskere i Dansk Tjeneste, osv. vare tilstede. Selskabet var stift og uinteressant, de fornemste Samtaler gik ud paa Hofforfremmelser, Familieforbindelser o. desl. – Da Selskabet var forbie, gik jeg til Fichte, for at tegne mig til hans Forelæsninger. Han havde anslaaet Betalingen derfor til ikke mindre end 4 Friedrichsd'or, næsten 22 Rd., og uagtet det faldt mig tungt at udgive saa meget til en Ting, som jeg just ikke havde bragt i mit Overslag, vilde jeg dog ikke forsömme den skjönne Leilighed at lære dette store Genies System ret at kjende. Jeg traf ham ikke hjemme, men kom til at tale med hans Kone, som sagde mig, at hendes Mand vilde ikke, at jeg skulde betale mere end 2 Friedrichsd'or, han fandt det ubilligt at tage den fastsatte Sum af den virkelige Studerende, men at han havde bestemt Prisen saa höy for de Berliner Diletanter.

30te i Hermbstedts Laboratorium. Om Aftenen havde jeg Besög af en Schulz i Bergdepartementet, som söger ved enhver Leilighed at viise mig Tjenester, og blandt andet lader fange Muus for mig, til mine galvaniske Forsög.
Din Christian.

Den 31te Januar besögte jeg **Rose**, som just vilde gaae til en Wiener 18 8 11
Mineraliehandler Murrerweck, for at lade sine smaa Sönner, som ret med Iver studere Mineralogien, udvelge dem nogle Mineralier. Jeg fulgte med, da jeg endnu ikke havde seet hans Sager, og var ret vel tjent dermed, da Mineraliehandleren gjerne vilde viise Rose alt, efterdie han allerede havde kjöbt en Del hos ham. Roses Kone kom siden ogsaa derhen, og toeg saadan Del i sin Mands og sine Börns Interesse for disse Gjenstande, at jeg ret fik hende kjær derfor. Vi spadserede siden alle unter den Linden. Om Eftermiddagen besögte jeg med Weiss en vis Hr. v. Rettel, hvor jeg enuyerede mig saaledes, at jeg ikke saa snart skal komme der igjen. En Del af Aftenen tilbragte jeg i Resourcen.

Den 1ste Februar. Hermbstedts Laboratorium. Jeg hörte i Dag förste Gang Fichtes Forelesninger. Det sjeldne Talent han besidder til at foredrage sine Tanker gjör han[s] Forelesninger dobbelt interessante, og om jeg end aldrig lærte andet af ham end nogle af de Kunstgreb, hvorved han saa godt veed at spænde og vedligeholde Tilhörernes Opmærksomhed og opvække de Forestillinger hos

dem, som ikke saa ligefrem kunne udtrykkes ved Ord, saa var jeg allerede belönnet for den Tid jeg anvender derpaa.

2^{den} Rose havde i Söndags inviteret mig til Middag i Dag, for siden at före mig til Bouchés og fleres Drivhuuse uden [for] en af Portene. I disse Drivhuse komme mange fra Berlin, for at drikke Kaffe om Eftermiddagen. Det er virkeligt overmaade behageligt, midt om Vinteren, at befinde sig mellem alle Arter af blomstrende Træer og Vexter, som ellers kun vise sig saaledes om Sommeren i de var[me]re Klimater, og nyde denne Behagelighed i Selskab med en Mængde andre Mennesker af begge Kjön.

3^{die} Hermbstedts Laboratorium.

4de Hermbstedts Laboratorium. Om Aftenen i det philomatiske Selskab, hvor Professor Erman forelæste en interessant Afhandling over Galvanismus, og foreviiste de didhenhörende Forsög.

5te Besögte jeg Selbye. Vi kom saaledes i Samtale, at jeg blev den hele Formiddag hos ham, og fandt hans Selskab mere interessant end jeg nogensinde för har fundet det. Han havde allerede förend jeg kom forseglet en Operabillet, som han vilde skikke mig. Paa denne var jeg om Aftenen i Operaen Tigranes[23], dog kom jeg der silde, da jeg först vilde höre Fichte, som jeg aldeles ikke kunde overtale mig til at forsömme.

6te förte Selbye mig paa et Bal, som förer Navn af Koloniebal, hvor en Mængde af de diplomatiske Personer kommer. Jeg lærte der at kjende en Kjöbmand Köppen fra Kjöbenhavn. Vi vare alle tre tilskuende og ikke deltagende Lemmer af Selskabet, uden for saavidt at vi spiiste med.

7de studeret og skrevet Breve. Om Aftenen i Selskab hos Geheimeraad Schulz. Jeg var inviteret af hans Sön, som jeg allerede har omtalt i mine forrige Breve. Schulz har en meget smuk Datter, som tillige synes at besidde Talenter. Jeg fik kun Leilighed til at tale lidet med hende, da Selskabet var saa talrigt, at hun havde alt for mange at dele sig imellem.

23. Adskillige operaer er skrevet om denne armenske konge, blandt andet af Alessandro Scarlatti, Vivaldi og Gluck.

Til Anders Sandøe Ørsted:

Berlin d 7 Febr 1802[15]

Jeg nyder nu en Lykke som du maaskee er nær ved at misunde mig, jeg hörer Fichte selv foredrage sin Videnskabslære. Da jeg endnu ikke har hört ham mere end 5 Gange, kan jeg ikke tale om meget mere end hans Foredrag, og dette er ganske fortræffeligt. Det er en sand Fornöyelse, at höre hvorledes han udvikler alt med den höyeste Grad af Klarhed og Bestemthed, hvorledes han forener Ild og Liv dermed, hvorledes han veed at opvække og vedligeholde Opmærksomhed og Interesse, ved de abstrakteste Gjenstande, kort han er en virkelig Mester i Kunsten at meddeele andre sine Tanker. Der gives neppe en nogenlunde fornuftig Indvænding, som han ikke gaaer i Möde, neppe en Tanke som han kunde forudsee hos sine Tilhörere uden at han veed at træffe den. Ofte har jeg havt Tvivl, Indvendinger o. s. v. ved hans Foredrag, som han i det samme Øyeblik löste, som de opkom hos mig. Efter Forelæsningen holder han Konversatorium, som dog ikke hidindtil har havt meget at betyde.De Tvivl og Spörgsmaale man har forelagt ham der har han besvaret med den störste Bestemthed og Klarhed. Blandt Tilhörerne er ogsaa A. W. Schlegel, som holder æsthetiske Forelæsninger her i Vinter. Fichte havde ansat Prisen paa sine Forelæsninger paa 4 Friedrichsd'or, næsten 22 Rd, men af mig vilde han kun have 2, og erklærede, at han kun havde ansat den höyere Priis for de Berliner Diletantere. Naar jeg har hört endnu nogle Forelæsninger af ham skal jeg meddeele dig det mærkværdigste, jeg har allerede faaet en Deel Lys af dem jeg har hört.

Jeg har seet Nicolai i adskillige Selskaber, men jeg har ikke talt med ham. Han veed ogsaa ret got min Existents; thi han har talt til Gjerlev, som nyligen har været her, derom at han havde en Landsmand her. Jeg haaber at det, i Fölge hans velbekjendte Forfængelighed vil ærgre ham, at en Fremmed som kommer i Selskaber med ham, tager saa liden Notiz af ham. Af dette seer du, at jeg ikke kan sige Dig noget nyt om ham uden om hans Udvortes. Dette er afskyeligt. Hvad Staturen angaaer ligner han Odin Wolff, paa Pukkelen nær, temmeligt fuldkommen. Ogsaa har Ansigtet noget tilfælles med hans, undtagen at det forekommer mig endnu mere modbydeligt.

Jeg har nyligen seet en særdeles vel bearbeydet Buste af Kant. Han seer der ikke saa Risbrighsk ud som paa Portrætet paa Börsen. Galls Organer for Skarpsind har han i en meget udmærket Grad.

A. W. Schlegel har for kort siden bearbeydet et af Euripedes' Stykker for det Weimarske Theater. Böttiger skrev herover en Kritik, hvori han sögte at nedsætte Schlegels Arbeide. Göthe hörte derom förend det blev trykt, og skrev derover strax til Udgiveren af den Journal som skulde optage det, at dersom han optoeg noget af den Smörrer og Styverfænger, som skulde sigte til at nedsætte et af det Tydske Genies störste Produkter, vilde han strax nedlægge Theaterdirektionen. Han skrev ligeledes til Wieland og bad ham ei at optage det i sin Merkur. Da Boghandleren viiste Böttiger Göthes Brev, korsede han sig, og tilloed med Fornöyelse at hans Smörrerie blev undertrykt.

Tak for de tilsendte L. E. og for Siofna. Det er vel intet Spörgsmaal at vores Vens Biedrag dertil jo ere de bedste, men dette er da just ikke meget sagt til deres Ros. Horrebovs, Lundbyes og Sagens Flauhed og Plathed gaaer dog over al Beskrivelse. Hvo der i de 6 Stykker, som findes her af disse Herrer kan finde en nye Tanke, eller blot en Vending, som ikke er aldeles forslidt, maa have en lykkeligere Findegave end jeg. Kruses og Staffeldts Digte have dog det Fortrin, at de indeholde Tanker, som vel ikke ere aldeles nye, men dog mindre forslidte; men en stor Ulykke for dem er, at alle deres Arbeider næsten bestaae i Bestræbelse efter at udtrykke Tanker, som de har fundet smukke. Rahbek maae vi, under saa mislige Omstændigheder, lade vederfares al Ære, da det dog er sig selv, sin evige Tilskuer han repeterer. Sander har dog leveret to Smukke Linier til sin Genius, og har derved betalt sin Ret til at lade trykke det til Elskov. Om de övrige vil du let tilstaae mig, at Frankenaus dog er det bedste deri, og at ingen af dem ere udmærkede. Overhovedet ere vi sikkert enige i vores Dom over denne Samling, men jeg kan dog ikke undlade at tale med dig derom, da det moerer mig, eller rettere er mig nödvendigt, at udgyde min Harm over disse Syndere. Med alt saadant Töy er en Udgiver saare generet, naar han ikke som Rahbek har en Tilskuer eller Minerva[24] at pakke det ind i; thi rent at

24. *Den Danske Tilskuer* (1791-1806), et alment og litterært tidsskrift, udgivet af Knud

afvise saa mange honete Folks Vers lader sig dog ikke gjöre, uden at forskaffe sig for mange Fiender. Øhlenschlæger har da heller ikke udstyret Siofna med sine kosteligste Skatte. Iblandt andet synes mig Samtalen mellem Wilhelm og Blomsterne, med al sin Originalitet, at være en poetisk Overgivenhed. Heller ikke veed jeg om Wielands lange Fortælling var den Umage værd, som en saa god Oversættelse maa have kostet.

Jeg troer at det vil fornöye Dig at höre, at jeg her i Berlin har fundet en videnskabelig Ven. Det er en Dr Weiss fra Leipzig, hvis Broder har skrevet noget i Philosophien. Med en dannet og frie Aand forbinder han den varmeste Iver for Naturforskning, og har mange lykkelige Ideer, som det kun er Skade at han ikke pröver ved Experimenter. Vi ere næsten hver Aften sammen, og meddeele hinanden vore Ideer.

Jeg arbeider for nærværende Tid paa en Exposition[25] af *Winterls prolusiones ad chemiam seculi decimi noni*, en Bog riig paa Aand, men, naar jeg undtager Ritter som jeg gjorde opmærksom paa den, kjender jeg ingen Chemist eller Physiker, hverken i Berlin eller anden Steds, som blot vidste noget ordentligt om dens Indhold. Rose og Erman have udtrykkeligen bedet mig om, at udarbeide en saadan Exposition for det philomatiske Selskab. I övrigt har jeg lagt Planen til adskillige andre Arbeider, især til nogle Forsög der skulde opdage os en nye Kraft, som stoed i samme Forhold til de ideoelektriske Legemer, som Galvanismus til Elektricitetslederne. Herom skal jeg meddeele dig mere med det förste.

Albrechts Navn behöves ei at sættes paa Brevene mere, da jeg har en bestemt Addresse. Desuden skal ingen flere Breve addresseres til ham, naar jeg igjen kommer paa Reisen, da han er en Konfusionarius. Jeg mangler mange af de Breve som ere sendte mig under hans Addresse.

Hils Øhlenschlæger, Bornemann o. s. v.

Din Christian

Lyne Rahbek. *Minerva* (1785-1807), dansk tidsskrift, udgivet af Rahbek og Christen Henriksen Pram (1756-1821).

25. *Materialien zu einer Chemie des Neunzehnten Jahrhunderts* (1803), KM I, pp. 133-210.

Til Professor Manthey:

Berlin d 8 Februar 1802[16]

De Fordele, som Berlin allerede i Begyndelsen af mit Ophold her skjænkede mig, have dagligen erholdt nye Tilvæxt. Jeg har nu, tildeels ved Hjelp af Deres Anbefalinger, opnaaet næsten alle de Forbindelser som kunde forskaffe mig nogen videnskabelig Nytte. I Porcellanfabriken har jeg været adskillige Gange, og har ved Hjelp af Richter og Roesch, som begge viise mig alt muligt Venskab, seet næsten alt hvad jeg kunde önske, og har Tilladelse, at komme der oftere. I Hermbstädts velindrettede Laboratorium har jeg Leilighed til at anstille ethvert Forsög jeg önsker. Da han, som Fabrikdirektör, maa anstille mange techniske Forsög, seer jeg tillige ofte hos ham hvad ellers mere eller mindre holdes hemmeligt. Af Forsög i Farvekunsten har jeg seet meest, da han for nærværende Tid holder en Forelæsning for Farvere, og udarbeyder en Lærebog i Farvekunsten. Med hidindtil uundersögte Beitser har han anstillet talrige Forsög, af hvilke han har betroet mig nogle at udföre. Ligeledes har han betroet mig en Undersögelse over adskillige Alunpröver, hvorved jeg fik et Resultat som var vigtigt nok for Praxis, nemlig, at en af de Pröver som solgtes for en Mellemsort var langt bedre end et par andre som skulde betales dyrere. H. vil ogsaa med det förste anstille Forsög over en ny Sammensætning af Porcellanglasur, hvori han har lovet mig at jeg skulde komme til at tage Deel.

Jeg anstiller nu ogsaa med Iver Forsög over Winterls Chemie, som hvis den befindes rigtig vil have höyst vigtig Indflydelse, ligesaavel paa den techniske som theoretiske Chemie. Man har her i Berlin ganske almindelig miskjendt ham, og troet at alt loed sig forklare deraf at han havde handlet med urene Materialier. Jeg har taget ham i Forsvar, og viist, at den Sammenhæng og Overensstemmelse, som findes i hans hele Værk, ikke kunde have sin Oprindelse fra Uorden. De fleste Chemister have ikke gjennemlest W.s Bog, da den ikke alene er skrevet paa Latin, men paa en meget slet, og desuden har mange Feil i Foredraget. Adskillige Naturforskere her have derfor anmodet mig om at udarbeide en Fremstilling deraf, for det philomatiske Selskab, et Arbeide hvormed jeg allerede snart nu er færdig. Jeg har tillige bragt et Selskab tilveie, som ved Experi-

menter skal pröve W.s System. Vel har jeg selv allerede begyndt dermed, men da han har beskrevet flere hundrede Forsög, overskrider det eet Menneskes Kræfter, at eftergjöre dem i et kort Tidsrum. **Rose** paatager sig derfor at anstille Forsögene over Andronia, **Richter** vil undersöge hvorvidt det er rigtigt at man kan slövgjöre Alkalierne og jeg paatager mig det samme hvad Syrerne angaaer. **Simon** vil vi overtale, at undersöge den desoxiderede Livsluft.

Jeg troer at have opdaget en mærkværdig Lov for Legemernes Elektriciteten ledende Kraft. Jeg finder nemlig, at blandt de **smeltbare** faste Legemer ere de seige (duktile) **gode**, de **skjöre** derimod **slette** Ledere, hvorimod blandt de **flydende** de **ikke-brændbare** ere **gode**, de **brændbare slette** Ledere. Det vilde overskride et Brevs Grændser, at udtömme denne Materie, altsaa her blot nogle frapante Exempler. Metallerne, de duktileste Legemer, ere tillige de bedste Ledere for Elektriciteten, hvorimod de isolere saa snart de ved Forkalkning have tabt deres Ductilitet. Glas, et skjört Legeme, leder ikke förend det ved en höy Temperatur allerede begynder at smelte, altsaa har tabt sin Skjörhed. Harpix, Vox, Svovel &c höre ogsaa til denne Klasse, men saavidt Undersögelserne derover ere mig bekjendte lede disse heller ikke smeltede, hvilket er overensstemmende med den Lov, at de flydende brændbare Legemer ikke lede. Da de Undersögelser vi have over Elektricitetsledere mangler meget i Fuldstændighed, er det vel muligt at man kan finde mange skinbare Undtagelser fra disse Love, ja det var muligt, at det kunde befindes, at jeg aldeles havde feilet, men at der er overmaade meget som taler derfor er vist. Det var vel ikke umuligt, at der gaves en ligesaadan Modsætning mellem to heterogene **skjöre smeltbare** Legemer og et **brændbart** Fluidum, som der gives mellem to Metaller og Vand eller et andet **ei brændbart** Fluidum, og denne Virkning vilde altsaa være det samme for hin Klasse af Legemer, som Galvanismus er for denne. Jeg anstiller en af disse Dage Forsög derover.

Saa meget end Omstændighederne begunstige mig, og saa megen Lykke jeg end har havt, i at vinde de Mænds Venskab, som kunde være mig nyttige, ved deres Kundskaber og ved deres Stilling, saa föler jeg dog en Hindring saare haardt, nemlig den Indskrænkning jeg nödes til at paalægge mig selv, ved mangel af til-

strækkeligt Reisestipendium. For saa vidt det blot var mig om at gjöre at leve, har det egentlig ingen Vanskelighed, da jeg med ordentlig Oekonomie vel er i Stand til at forskaffe mig det som strængt taget er nödvendigt; men til videnskabelige Udgifter er der saa godt som slet intet tilovers, og dog seer De let hvor vigtigt det maa være mig, for at drage den behörige Nytte af min Reise. Hvor behageligt og nyttigt vilde det ikke, f.Ex., være mig naar jeg kunde tage et Privatissimum hos denne eller hin Naturforsker, som udmærkede sig ved detallerede Kundskaber i et vist Fag. Af de offentlige Forelæsninger veed De selv, at den som har gjort nogen Fremgang i Videnskaben intet lærer, da de ere beregnede for Begyndere, desuden hænder det let, at der paa et Sted ikke holdes Forelæsninger over det man vilde höre medens man er der, og desuden varer i ethvert Tilfælde saadanne Forelæsninger for længe, for den som skal anvende en bestemt Tid til at reise. Hvis jeg selv eiede noget at lægge til, skulde jeg aldrig beklage mig derover; men da jeg ikke alene mangler dette, men hverken har noget vist Udkomme, eller engang en sikker Udsigt til at betale, om jeg fik noget Forskud, saa har jeg virkeligen Aarsag til at være bekymret. Hvorledes jeg skal forskaffe mig det meget der er mig nödvendigt som Chemiker, naar jeg kommer tilbage til mit Fædreland, maa jeg nu ganske lade være henstillet. Jeg beder Dem kun, at lægge det Venskabsbeviis til saa mange andre, at tale min Sag saaledes at jeg ret snart erholdt det kongelige Tillæg jeg ansögte förend jeg tiltraadte min Reise. Hver Dag er mig kostbar, da min Reisetid er bestemt. De udförlige Grunde for at en Understöttelse er mig nödvendig har jeg allerede fremstillet i min Ansögning, som jeg veed De har læst og anbefalet.
Med særdeles Höyagtelse
H. C. Ørsted

Til samme:

Berlin den 9 Febr 1802

Jeg oversender herved det Brev, som De vilde have den Godhed at foreviise Schimmelmann. Jeg troer ikke at have gjort ilde deri at jeg har indrettet det saaledes at det seer ud som om det ikke var bestemt til saadan Foreviisning. Det er rigtig nok derved blevet noget vidt-

löftigere, men jeg tænker, at dersom han dog vil gjennemlæse det, skeer det uden Hensyn paa et par Linier mere eller mindre.

Jeg gad vidst om det er for at indsmigre sig, at Pfaff har fortalt os i Bibl. f. Phys. og Medicin[26], at de Franske komme videre med deres atomistiske System end de han behager at kalde transcendentale Hoveder med det dynamiske. Jeg tilstaaer, at det er mig umuligt at indsee hvad det atomistiske System forklarer, förend det har forudsat en Mængde Opdigtelser. Jeg spörger Atomistikeren hvorfor en Materie har Udstrækning, han svarer fordie Atomerne, hvoraf den er sammensat har den. Jeg önskede at vide hvorfor Materien er deelbar, fordie den er sammensat af Dele svares der. Hvorfor er Materien uigjennemtrængelig? Det er let at forklare, fordie nemlig Atomerne besidde Uigjennemtrængeligheds-Kraft. Paa den samme behændige Maade behandler man Tyngde, Kohæsion, o. s. v. Hvorfra den expansive Elasticitet kommer, kan Atomistikeren nu ikke en Gang forklare saa godt, men saa mange Luftarter vi have, saa mange Erfaringsbeviis mod ham; thi i Atomerne, som aldeles ikke kan sammentrykkes ligger det naturligviis ei, at Materien först kan sammentrykkes, og siden udvider sig selv. Af Porerne kan vel Sammentrykningen men umuligen den paafölgende Udvidning igjen forklares. Af Varmestoffet kan den heller ikke komme; thi deels er det noget ubegribeligt, at Varmestoffet skulde have mere Lyst til at gaae ind i det Legemes (f. E. Luftens) Porer hvoraf det var uddrevet, end til at blive der hvor den nu var, deels maatte man bemærke en betydelig Varme ved en Lufts Sammentrykning og en stærk Kulde ved dets Expansion, hvilket dog kun finder Sted i ringe Grad, i Sammenligning med det Vanddampene give ved deres Fortætning. Det sammme gjelder om den chemiske Operation. Hvorfor skulde Svovelsyren have mere Lyst til at være i Potaskens Porer end i Leerjordens o. s. v. Over Spidsernes Virkning, hvorover Pfaff just beundrer den franske Forklaring, har Schelling give[t] en, om ikke rigtigere, dog vist skarpsindigere Forklaring. Alt dette kunde Hr. Pfaff have vidst, da det er temmelig bekjendte Ting; men naar en Tydsk Professor först kommer saa vi[d]t i sin Beundring for de Franske, at

26. *Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomie* (1798-1800) og *Nyt Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomie* (1801-06).

han bekjendtgjör i de lærde Aviser, at han oversætter et saa populært Verk, som Guyton-Morveau's over Luftens Rensning, under Forfatterens Opsigt, har man da al Foragt for sin Nation, og blind Beundring for de Fremmede, at vente fra ham. Jeg skrev gjerne nogle Blade i Bibl. f. Ph. og Med. til Oplysning for denne gode Mand, som troer at gjöre den store experimenterende Kunstner Volta en Ære med at ansee ham for en Franklin (NB. som Physiker og ikke som Republikaner), men jeg frygter at det kunde drage politiske onde Fölger for mig efter sig, om jeg atter skrev i Naturphilosophien.

Mere med det aller förste. Min Hilsen til Fruen, og Deres gode Ludvig.

Med Höyagtelse og Venskab
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

8de Besögte jeg Richter, for at bede ham deltage i Forsögene over Winterls Chemie. Han var dertil villig, men bad mig at meddeele sig Beskrivelsen over de Forsög han skulde anstille, og anförte, som en Vanskelighed for sig, at Bogen var skrevet paa Latin. Jeg havde ikke troet, at dette kunde være nogen betydelig Ubeqvemmelighed
14 for Richter. Da jeg i Dag afsendte 7 Breve med Posten, gav Resten af Dagen mig nok hermed at gjöre.

9de anstillede jeg nogle galvaniske Forsög med Fröer, som Erman havde overladt mig. Om Aftenen besögte jeg Komedien, med Karsten og Weiss. Stykkerne vare: Eddikehandleren[27], et meget maadeligt Produkt, men hvori Iffland spiller Eddikehandleren mesterlig, og Liebe und Treue[28], et Syngespil, som bestaaer af nogle Sange af de bekjendteste Tydske Digtere, som ere sammenbundne til et Drama ved en ubetydelig Dialog. Musiken var nydelig, og de fleste sang godt. Mad. Unzelman forestillede en halvvoxen Dreng, og spillede sin Rolle til megen Fuldkommenhed.

10de Hermbstedts Laboratorium. Weiss og Karsten vare hos mig om Aftenen. Jeg forelæste dem Mendels Oversættelse af mine Af-

27. *Der Schubkarren der Essighändlers* (1775) af Louis Sébastien Mercier (1746-1814).
28. Et syngespil (1800) af Johann Friedrich Reichardt (1752-1814).

handlinger over Naturmetaphysiken[29], da jeg havde Manuskriptet hos mig til Eftersyn, og jeg troede bedst ved at forelæse det, og ved at disputere med Weiss derom, bedst [at] kunde opdage Feilene deri.

11te anstillede jeg galvaniske Forsög om Formiddagen. Om Aftenen var jeg i det philomatiske Selskab. Jeg kom saa silde fra Fichte, at jeg ikke fik at höre uden det aller sidste af en Afhandling, som Bendavid foreleste, over Fasthed og Flydenhed. Det jeg hörte foredrog han usselt, og Weiss, som havde hört den hele Afhandling, forsikkrede mig, at hverken Foredraget eller Materien i det foregaaende havde været bedre.

12te udarbeidede jeg de Forandringer jeg vilde gjöre i min Afhandling over Naturmetaphysiken. Hos Fichte traf jeg en Dr Höyer fra Sverrige, som allerede havde været i Kjöbenhavn for nogle Aar siden, og der besögt mig. Vi tilbragte Aftenen sammen, hos ham, og talte med hinanden om Paris. Det gaaer ham som alle dem der ere blotte Philosopher, at de komme særdeles utilfreds tilbage fra Paris. De have alle hört en smule Chemie der, men have ladet sig afskrække i Begyndelsen, derved at de Franske lægge saa slette philosophiske Grundsætninger til Grund.

13de Besög af Edelkranz, som inviterede mig til et Selskab, som han beværter paa Söndag Middag. Resten af Formiddagen tilbragte jeg med Weiss i Hermbstedts Mineraliekabinet. I Eftermiddag begyndte jeg i Selskab med W., at lære at blæse Glas. Man har her en Underofficeer, ved Navn Faller, som besidder særdeles Færdighed heri, og som kun lader sig betale een Mark om Timen for Underviisning. Jeg holder det for særdeles nyttigt at kunde gjöre visse Smaating, som höre til chemiske og physiske Instrumenter, selv, da man ellers ofte maa betale saadant tre-fire gange saa dyrt, som det er værd. Jeg hospiterede ogsaa i Dag i Bodes astronomiske Forelæsninger, og fandt at han behandlede Sagen med langt mere Grundighed end Bugge, uagtet han endog har Damer i sine Forelæsninger. Hans Foredrag er langt fra ikke saa godt som vores Bugges. Om Aftenen var jeg hos Weiss, med Karsten, for at læse i Forening med

29. *Ideen zu einer neuen Architektonik der Naturmetaphysik nebst Bemerkungen über einzelne Theile derselben*, udgivet af M. H. Mendel, Berlin (1802). KM I, pp. 79-105.

hinanden Kants Naturmetaphysik endnu engang. Bogen er kort, saa at dette er gjort paa 3 eller 4 Aftener. Hensigten dermed er at W. og jeg ville söge at blive enige over en Mængde Punkter, hvorover vi hidindtil ofte har stridt med hinanden. Karsten er en overflödig Person, som meest spiller den stumme Persons, eller i det höyeste Forelæserens Rolle.[17]
Din Christian

19 17 Den 14de Februar besögte jeg Rose, som jeg siden traf igjen til Middag hos Edelkranz, tillige med Klaproth, Hermbstedt, Bode, Richter, Karsten, Wildenow, Rudolphi, en Grev Podevill og den Svenske Gesandt, som han alle havde inviteret, til et Slags Afskedsfest. Han foreviiste en Papiniansk Maskine, efter en af ham forbedret Indretning, som var meget interessant. Med **Karsten** og **Weiss Kants** Naturmetaphysik. Besög af Schulz.

15de Hermbstedts Laboratorium. Besög af Höyer.

16de skrev jeg atter en Mængde Breve til Kjöbenhavn og flere Steder. Da jeg troer, at det den 16de er Din Födselsdag, saa höytideligholdt jeg den med min Ven Weiss, som jeg af den Aarsag bad til mig.

Til Anders Sandøe Ørsted:

Berlin den 16 Febr. 1802[18]

Uagtet Fichtes fortræffelige Foredrag ikke sætter hans System saa hastig i et klart Lys, som jeg havde ventet, kan jeg dog meddeele Dig nogle Vink, som maaskee ikke ere Dig nye, men som dog have givet mig meget Lys, og spendt min Forventning paa det Tilkommende. Det Absolute maa tænkes med 2 Attributer, nemlig det **Absolute** er **slethen** hvad det er, og **fordie** det er. Over det förste forklarer han sig med andre Ord saaledes: Det Absolute er et **i sig hvilende, bestandigt** en **Væren** (Seyn). Det andet udtrykker han ved Ordet **Friehed**. Da dette Absolute ikke kan være **for** noget andet, maae det være **for sig**, og dette maa man tænke sig som den inderligste Forsmeltning af Friehed og Væren, og dette er egentlig Viiden, og derfor er der en Duplicitet i al Viiden, al Viden er en Forening mellem Separate, og derfor kan vi ikke komme til noget En-

kelt i vores Viden, men alt er deelbart uden Grændse. Han gjorde selv opmærksom paa at det syntes modsigende at han i sit System gik ud over Viden; men denne Modsigelse lovede han at löse i det Fölgende. Om dette Absolute vilde han desuden ikke tale mere for Øyeblikket, og dette skulde blot staa der som et Vink til det Fölgendes bedre Forstaaelse. Her vilde han nu blot tale om den absolute Viden. Ogsaa i denne maatte Frihed og Væren være forsmeltede, og nu var der 2 Retninger mulige hvori disse kunde gaa over til hinanden, nemlig fra Friehed til Væren, eller fra Væren til Friehed. Den förste Standpunkt er den Idealistiske, den anden den Realistiske, men ingen af disse er for sig Videnskabslærens, som forener dem begge i den absolute Viden.

Det System af transcendental Idealisme, som Schelling har opstillet, som Modsætning imod sin Naturphilosophie, er altsaa langt fra at være Videnskabslære. Han staaer deri kun paa den ene Standpunkt. Jeg har spurgt Fichte, om jeg heri havde den rette Forestilling om Schellings System, hvortil han svarede, at det vel paa en vis Maade var rigtigt, men kun feilede deri, at Sch. stoed under denne Standpunkt, og slet ikke havde berört det Absolute. I en anden Dom over Schellings Philosophie er F. derimod fuldkommen enig med mig. Jeg troer nemlig at det överste System, som Schelling nu har begyndt at opstille i det 4de Hefte af sit Zeitschrift f. speculative Phys., er blot logisk, og ikke grunder sig paa Anskuelser, saaledes som Videnskabslæren. Men et saadant System maa dog udgjöre en Cirkel, ligesaavel som Videnskabslæren, kun med den Forskjel at den aldeles ikke kan retfærdiggjöre den, da en Samling af logiske Sætninger intet beviser naar de gaae i en Cirkel. Jeg nödes til at tale om det Schellingske System i en meget tvivlende Tone, da jeg ikke har havt Leilighed til, ret at studere det, men kun flygtigen, og ikke engang til Ende, har gjennemlöbet hans transc. Idealisme og 4 Hefte af Zeitschr.

Det Udsagn, at Fichtes Phil. er en af Aarhundredets störste Tendentser, er vist ikke overdrevet; thi ikke alene Systemet, men ogsaa Maaden, at philosophere paa, er alt det ældre aldeles modsat. Om Schellings Ph. troer jeg ikke, at man kan rose dette; thi naar jeg undtager det som han har af F., veed jeg just ikke meget af Betydenhed, som ikke andre gode Hoveder ogsaa have tænkt.

At jeg kun har givet Dig saa faa Ord over Fichtes Principer, kommer deraf, at jeg veed at Du kjender det han för har sagt fuldkomment nok, til at forstaae det. Du seer let, at han nu vælger ganske nye Udtryk; men at hans System er det samme som för paastaaer han selv, og at det i det Væsentlige er det troer jeg ogsaa, nemlig forsaa vidt som han gaaer ud fra den absolute Viden; men om det **Absolute** κατεξοκην veed jeg ikke at han har udladt sig nogensteds i sin Grundlage zur Wissenschaftslehre, men maaskee kommer dette kun deraf at jeg ikke er nöye nok bekjendt med den. I övrigt skal jeg dog, saa snart det er mig muligt, skrive dig noget udförligere om hvad han har sagt, for dog, saa vidt som det lader sig gjöre, at tale fraværende med dig om en Gjenstand som længe har interesseret os Begge. – Her blot endnu et Par Ord til Forklaring, eller rettere til Sammenligningspunkt mellem det nye og det gamle. Veien, eller Retningen, fra Væren til Friehed er Konseqvensens Vei. Forestillingen er der bunden til en vis Orden (herfra Tiden). I Retningen fra Friehed til Væren (Friehedens Sigselvindskrænken) er frie, Friheden svever der ubunden over ethvert Punkt, og intet af disse bestemmer derfor det andet mere end det omvendt selv bestemmes (herfra Rummet). Ogsaa dette er kun Vink, som F. siden vil udföre, men for dig vil det være klart, om han afledte Tiden og Rummet paa samme Maade för. F. holder det som han har sagt i sin Moral, over de fornemste Punkter af Transcendentalphil. for at være det mest oplysende, han har skrevet derover.
Hils vores Øhlenschlæger.
Med broderligt Venskab
Christian.

Til Professor Manthey:

Berlin d 16 Febr 1802

Uagtet jeg i Dag har særdeles lidet Tid tilovers, maae jeg dog tage mig den Friehed at erindre Dem om et Par Omstændigheder som jeg glemte i mit forrige Brev. Ved Ranöes Död er der blevet en Vacance i det med. Fakultet, som uden Tvivl besættes ved Münster. Paa samme Dag som M. blev Adjunkt, udnævntes ogsaa Skjellerup, og det foran M., og jeg efter begge. Bliver M. altsaa befordret, maa

man vist ogsaa befordre S. for Anciennitetens Skyld, og naar dette skede, var det maaskee ikke umuligt at jeg ogsaa erholdt nogle Fordele, naar min Sag blev talt. Jeg overlader det til Deres Venskab at bestemme hvad der i denne Henseende kunde være at udrette.

Justitsr. Albrecht har atter svaret mig, angaaende Deres Breve af 31 Oct. og 28 Nov., og sagt, at det var ikke nok, at han vidste Datum, han maatte ogsaa vide Nummeret. Saadanne aabenbare Udflugter bruger han. Jeg skriver i Dag til Jena, for at höre om de imod al Formodning skulde være der at finde. Kunde man bringe det dertil at det Kjöbenhavnske Postkontoir gav en Attest for Afsendelsen af disse Breve, behövede man dog siden ikke at gjöre mange Omstændigheder, men nöde ham til at sige, hvor han havde skikket dem hen.

Höyagtelse og Venskab
Ørsted.

Uformodentligen faaer jeg endnu nogle Øyeblikke til overs. Disse vil jeg anvende til at tale om en Reiseplan for næste Sommer, [e]n Plan som endnu ikke ret har modnet sig hos mig, men som jeg desuagtet allerede forelægger Dem til Bedömmelse, da mine Venner önske, at jeg snart skulde fatte en Beslutning. At jeg fra Berlin skulde gaae over Dresden, og derfra til Freyberg, troer jeg er Deres Raad. Min Ven, Dr Weiss, vil fölge med derhen, og vilde i Forening med mig tage et Privatissimum over Metalurgien, saaledes som den drives i det store, hos Lampadius. Da han derved kunde overspringe alt det man kan kalde Forkundskaber, hvormed jeg troer at vi begge ere forsynede, saa kunde dette uden Tvivl ikke vare mere end en Maaned eller halvanden. Nu har en ung, som det synes, duelig Mineralog, Schulz, foreslaaet mig at gjöre en mineralogisk Fodreise med sig i Böhmen og Mehren, dette skulde kun vare et Par Maaneder, hvorpaa vi kunde arrivere i [Brno], hvorhen Grev Salm har inviteret mig, og vilde gaae med mig til Wien, hvorfra jeg kunde besöge Winterl, som kun er omtrent 20 Mile derfra i Pest. Denne Plan synes mig nu ret smuk; men Spörgsmaalet er, om jeg med de faa mineralogiske Kundskaber jeg har samlet mig kunde have megen Nytte af en saadan Fodreise, om jeg ikke i ethvert Tilfælde kunde anvende min Tid bedre ved at vælge en anden Route, især da der rigeligen vilde med-

gaae 5 a 6 Maaneder dermed, efter at jeg havde forladt Freyberg, saa at jeg först om Vinteren kom til Paris. Naturligvis maa ogsaa Resultatet af Roses, Richters og mine Undersögelser over Winterl have nogen Indflydelse heri. Kort, jeg kan endnu ikke ret komme til en Beslutning, men dersom De engang naar De skriver mig til vil meddeele mig Deres Tanker herom, skal det være mig særdeles kjert. Jeg har altid befundet mig bedst ved Deres Raad.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

17 Hermbstedts Laboratorium. Med W. og K. Kants Naturmetaphysik.

18de Hermbstedts Laborat. Philomatisk Selskab, hvor Erhard forelæste en Afhandling over Sjelekræfternes systematiske Inddeling.

19de Hermbstedts Laboratorium. Med W. og K. Kants Naturmetaphysik.

20de studeret hjemme.

21de hospiterede jeg i Schlegels Forelæsninger med Schulz. Forresten studeret hjemme.

22de Hermbstedts Laboratorium.

23de Hermbst. Lab. Aflagt et i lang Tid skyldigt Besög hos Herz. Jeg fandt kun Mad. Herz hjemme og underholdt mig med hende over Physik og Poesi. Hun beklagede at der kun udkommer saa lidet læseværdigt i det sidste Fag, og sagde, at man ikke kunde andet end tage sin Tilflugt til de Græske, imidlertid tvivler jeg dog meget om, at hun virkeligen forstaaer dette Sprog saa fuldkomment, at hun kan læse dets Forfattere med Nytte. Om Aftenen Kants Naturmet. med Karsten og Weiss. Dette var det sidste Selskab, af dette Slags, mellem os. K. og W. önskede det vel fortsat, men jeg undviger dette, da det tager mig for megen Tid hen.

24. Var jeg i Hermbstedts Lab. og derpaa med Höyer i Schlegels Forelæsninger. Han handlede denne Gang om Velklang i Sprogene, og angav adskillige Grundsætninger til Bedömmelsen heraf, hvilke jeg allerede för havde læst, i en Afhandling han har skrevet herover i Atheneum. Om Aftenen besögte jeg Pastor Hermes, og fik min behörige Utak, fordie jeg saa længe ikke havde været der.

25de besögte jeg Erman, som laante mig Platinatraad, til nogle galvaniske Forsög. Han fortalte mig adskilligt om sine Forsög, og sagde mig, at han havde en Theorie af den Voltaske Seule. Ved samme Leilighed besögte jeg Schlegel, som boer der i Nærheden, og havde et Par Timers særdeles interessant Underholdning med ham. Det er nu höy Mode her, at de rette Genier ogsaa maae forstaae Physik, og altsaa interesserer sig Schlegel ogsaa derfor, og da han ikke alene selv er et got Hoved, men ogsaa har havt Omgang med mange af vor Tids störste Hoveder, saa faaer man i det mindste mangen interessant poetisk-physikalsk Idee hos ham. Jeg lærte ogsaa der at kjende en Krigsraad Schütz, som har skrevet nogle Vers. Schlegel forelæste os noget af Schellings nyeste Journal, og gjorde os opmærksomme paa en Deel Ordspil deri. Om Aftenen var jeg i det philomatiske Selskab, hvor intet af Vigtighed forefaldt.

26de studerede og spadserede jeg, og besögte om Aftenen Assessor Roesch. Jeg fandt der et ikke synderligt amusant Selskab, af en Mand med sin Kone, som var noget beslægtet med R. Jeg maatte spille Trekort med indtil Klokken 12, og vandt 2 Skilling.

27de studerede jeg hjemme, og galvaniserede hos Herz. Om Aftenen, eller rettere om Natten, besögte jeg det astronomiske Observatorium, som Bode havde lovet engang at viise mig. Jeg saae ved denne Leilighed den nyopdagede Planet.

28de studerede jeg om Formiddagen, og tilbragte Eftermiddagen med en Spadseretour til Lichtenberg, en nær ved Berlin liggende Landsby. Om Aftenen var jeg i Resourcen tidlig, og tilbragte Resten med at studere.

Marz

1ste tilbragte jeg Formiddagen tildeels hos Rose. Om Eftermiddagen galvaniserede jeg hos Herz, men ikke til nogen videnskabelig Nytte; thi jeg maatte viise en hel Deel Damer, hvad Galvanismus kan udrette, og dermed gik Tiden hen.

2[den] I Hermbstedts Lab. Hos Herz for at see Udfaldet af et galvanisk Forsög jeg igaar havde begyndt.

3[die] I Hermbstedts Lab. Hos Rose og hos Herz. Om Aftenen var jeg, efter Indbydelse hos Hermbstädt, hvor jeg saae mange af Berlins Læger forsamlede. Reil var der ogsaa, og for ham var Festen

egentligen. Meyer, Grappengiesser, Herz, Assessor Rose m. fl. vare der. Jeg gjorde ogsaa der Bekjendtskab med 2 Pharmaceutici Si[t]z og Möller, som gjöre en Reise, hvorpaa jeg maaskee oftere vil stöde sammen med dem. Med en Dr Senpf fra Halle gjorde jeg ogsaa der Bekjendtskab.

4de studeret. I det philomat. Selsk.

5te i Hermbstädts Laboratorium.

6te studeret.

7de Söndag. Studeret, besögt Dr Höyer, hvor jeg gjorde Bekjendtskab med en Dr Marburg, som syntes, at være en med meget maadelige Kundskaber udrustet Læge. Om Eftermiddagen med Bendavid i Dyrehaven, hvor jeg tillige traf Prof. Wrede. Om Aftenen i Kränz[ch]en hos Herz. Jeg var der i Selskab med en af Fichtes andre Tilhörere, som forsikkrede, at Fichtes System havde intet at betyde. Det er en Moldaver, som ikke kan tale Tydsk (derimod godt fransk) og som sædvanlig sover ved F.s Forelæsninger. Da vi idag gik fra F. spurgte han mig, hvad F. idag havde sagt, og hvor han nu stoed i sine Forelæsninger. Jeg fortalte Mad. H. og flere i Selskabet dette, og morede dem ved hans Uforskammethed.

8de Besögt Edelkranz. I Hermbstädts Laboratorium.

9de I Hermbstädts Lab. Om Aftenen besögte jeg Hermes.

10de I Hermbstädts Lab. Hospiteret hos Schlegel, som læste over Mythologien.

11te I Hs Lab. Om Aftenen i det Phil. Selskab, hvor en Myntassistent Loose læste en Afhandl. over at skjelne falske Mynter fra ægte. Din Christian.

2♀ 18 Marts 1802

12te besögte jeg Rose, og var hos ham i hans Laboratorium, hvor han arbeidede, den hele Formiddag. Resten af Dagen studeret.

13de Hermbstedts Laboratorium.

14de studeret. Schlegel læste i Dag over Mythologien, og over dens Indflydelse for Physikens poetiske Behandling. Dette havde han sagt mig forud, derfor hospiterede jeg hos ham. Han sagde imidlertid ikke saa meget fyldestgjörende derom, som jeg ellers havde hört af ham i Samtaler. Jeg finder desuden, at naar jeg vil höre en god Forelæsning af ham, behöver jeg blot, at besöge ham, og lede

Talen paa den Materie hvorover jeg vil viide hans Tanker. Han udlader sig da saa vidtlöftigt derover som i en Forelæsning, og nesten i samme Maner, som synes at være blevet ham egen.

15de tilbragte jeg nesten med at expedere den fölgende Dags Post som var temmeligt vidtlöftigt.

16de besögte jeg Richter, hos hvem jeg var den meste Formiddag. Efter Middag var jeg med Weiss og Bendavid i Dyrehaugen. Siden besögte jeg Mechanikus Renard.

17de og 18de Exerperede jeg adskillige mig nödvendige nye Sager, og var om Aftenen den 18de i det Philomatiske Selsk., hvor Geheimeraad Rosenstiel skulde læse en Afhandling, men hverken kom eller loed Selskabet vide at han havde Forhindringer.

19de arbeidede jeg i Hermbstedts Laboratorium, og exerperede af *Annales de Chimie* en Afhandling, som handlede om en Materie, hvorover jeg just anstillede Forsög.

20de Ligeledes. Om Aftenen gik jeg i Komedien, for at see Lessings Nathan der weise[30], som Schiller har omarbeidet, forestille. Publikum synes ikke at have Kultur nok for dette Stykke; thi det var neppe muligt, at höre Skuespillerne, for Tilskuernes Samtaler. Jeg forloed et Sted af Parterret efter det andet for at faae Roe, men alt forgjeves. Da 2den Akt var ude, sagde jeg til Dr Höyer, med hvem jeg ellers altid taler Dansk, paa Tydsk, at jeg fandt det merkverdigt, at man paa det Berliner Parter[re] ingen Steds fandt Roe til at höre Nathan der weise. Da man nu almindelig er enig i at rose dette Stykke, skjöndt man maaskee ikke saa almindelig finder ret Smag deri, saa skammede dog de værste Snakkere sig og gik bort fra det Sted, og de övrige forholdt sig mere rolige. Bendavid har fortalt mig, at, da han en anden gang var der, ligeledes alle Tilskuerne vare i Samtale.

21de var jeg indbudet hos Rose om Aftenen, og fandt der Dr Meyer og hans Kone, Skuespillerinden, som i Gaar havde spillet en af Hovedrollerne. For Resten bestod Selskabet af Hermbstedt, Wrede, Weiss, en Apotheker Tieman, Svoger af Rose, o. fl. Cirklen hos Rose er altid meget fortrolig og venskabelig. Man er der som om man var hjemme, og alle hörte til een Familie.

30. Skuespil fra 1779.

22de i Hermbstedts Laboratorium.

23de ligeledes. Hermbstädt anstillede Forsög over en nye Art Coccionelle, som ikke befandtes god. Maaden var ganske simpel, og Forsögene ei meget akkurate; men med alt det er det mig dog ret kjert at see hvorledes en saa övet Chemist behandler saadanne Sager. Om Aftenen var jeg i det naturforskende Selskab hos Karsten. K. foreviiste nogle skjönne Forsteninger, for Resten intet merkværdigt.

24de Hermbstedts Labor. Studeret.

25de ligeledes.

26de ligeledes i Hermbstädts Laboratorium.

27de besögte jeg Rose. Fra ham gik jeg til Scherer, og havde med ham en Scene som jeg endnu ikke har havt med nogen Lærd. Det havde kun været nödvendigt, at jeg skulde have brugt samme Pöbelsprog som han, saa vare vi komne i det formeligste Klammerie, som man kan tænke sig ved gammel Strand. Han ledte selv Talen paa Naturphilosophie, og uagtet han vidste at jeg havde skrevet deri, og uagtet jeg nu forsvarede den med al Beskedenhed mod ham, erklærede han den for Dumhed og Ufornuft, og foer fort med lignende Udtryk. Naar Folk begynde i denne Tone kommer jeg ikke let ud af min Fatning, da jeg derved tydelig nok seer min Overvægt. Jeg sögte altsaa blot ikke at blive ham noget Svar skyldig, uden at bruge hans platte Udtryk. Da han havde talt saa meget mod Philosophien sagde han, "maaskee er det min Skyld, Gall siger, at jeg ikke besidder det metaphysiske Organ". Ja, svarede jeg, der har Gall vist ikke taget Feil. Hans hele Paastand gik ud paa at vi ikke kunne vide noget andet end hvad Erfaringen havde lært os, hvorimod jeg anförte Mathematiken; men dette vilde han ikke erkjende, og om de Grunde som alle Tiders Tænkere, ikke de nyere alene have givet herfor vidste han intet Ord. Jeg sagde ham derfor, at han gjorde bedst at han spurgte nogen, som han vidste forstoed grundig Mathematik derom. Naturligviis ivrede han meget mod det dynamiske Systems Indförelse i Chemiens Læreböger, og jeg tilstoed ham, at det virkeligen havde sin slemme Side, da dette gav Anledning til at Folk, som intet forstoed deraf, ogsaa troede at kunne fælde en Dom i denne Sag. Vi skiltes endeligen lykkeligen og vel ad, uden at skjelde hinanden ud, men da jeg var gaaet bort, gik dette

desto mere for sig, som den yngre Karsten, som var der tilstede, har fortalt mig. Han skal have moret sig over halvanden Time, med at udöse de pöbelagtigste Skjeldsord over mig, og mine Venner med. Blandt andet spurgte han Karsten, om jeg ogsaa gjorde Lykke her i Berlin, og da han fortalte, at jeg isærdeleshed stoed i Venskab med Rose, sagde han, at dette ogsaa var et exalteret Hoved. En Beskyldning som enhver, der kjende Rose, vil finde indtil Latterlighed urimelig. Han bad Karsten, at han for Guds Skyld dog ikke skulde lade sig smitte af disse Neologer; men han veed ikke at jeg allerede for længe siden har omvendt Karsten, og at overhovedet alle de Chemister, som have givet sig af med denne Sag, og virkeligen have sögt at forklare sig de nye opdagede Phænomener, om just ikke have skiftet System, hvad maaskee var for tidligt, dog ahne Fare. – Resten af Dagen tilbragte jeg dels i Hermbstädts Laboratorium, dels studerede jeg hjemme.

E. Sk. I Dag, den 12te April, er det netop en Maaned siden jeg havde Brev fra …[19]
Din Christian.

Marts 2℣ 19
28de besögte jeg Selbye, som forestillede mig en anden Baron, som besögte ham, under Navn af Herr **von** Ørsted. Dette havde jeg ikke ventet af Selbye. Forresten er saadant ret almindeligt her. Iblandt andet gives der adskillige Steder her, hvor jeg kaldes Professor, uagtet jeg udtrykkeligen har sagt, at jeg ikke var det. Dette skal passere for en Kompliment, mig forekommer det virkeligen uartigt, naar man betragter det fra den Side, at dette er en Maade at sige Folk, at man ikke er dem fornem nok, at de dog vilde önske man havde en höyere Titel o. s. v. Jeg besögte i Dag ogsaa en Uhrmager Möllinger, som havde bedet mig til sig, for at viise mig et meget konstigt musikalsk Uhr, som han nyligen havde faaet færdig. Det spillede flere Instrumenter paa en gang, og gav saaledes et Slags Konsert. Saadanne Kunststykker ere mig interessante nok, men jeg kan dog ikke andet end beklage, at man spilder Tid, Kunst og Umage, paa at tilveiebringe noget saa tvunget og stivt, som en mechanisk Musik. Schulz havde længe lovet at viise mig sin Mineralsamling. Jeg benyttede hertil endnu en af Formiddagstimerne. Det han besidder

er ikke af særdeles Betydenhed. Om Eftermiddagen var jeg med Dr Senpf i Dyrehaven, hvor jeg tillige saa en Have ved Slotte[t] Bellevue, hvilken jeg ikke för havde vidst var tilgengelig for alle. Denne Have er hel ubetydelig, men har dog vist kostet meget, da man hist og her har frembragt smaa Höye, hvoraf Naturen intet giver i dette Land, hvor Jorden er saa flad som en Pandekage. For nærværende Tid opholder sig her en Mand, som foreviiser en stor Mængde Voxfigurer, hvoriblandt ogsaa Kant er. Denne Philosoph skal være saa nöye troffet, at Fichte og flere, som have seet ham, forsikkre, at de aldrig have seet frapantere Lighed mellem Kopie og Original. Jeg har aldrig fundet Skarpsindsorganerne, efter **Gall**, saaledes udtrykte som hos ham, saavel paa en fortræffelig Buste, jeg har seet hos Hermbstädt, som her. Dette har givet mig Anledning til en interessant Samtale med Fichte, over Genie for Philosophie, og over de Sjeleevner, som egentligen havde frembragt Kants Philosophie. Han bemerkede meget rigtigt, at hos en Philosoph, som lykkeligen skulde opfinde og tilendebringe et System, maatte alle Sjeleevner staae i behörig Ligevægt, og ikke en saaledes være uddannet paa de övriges Bekostning. En Bemerkning jeg allerede længe har gjort mig over Galls System, mere i Almindelighed. At Kants System er et egentligt Skarpsindsprodukt, tilstoed han, men paastoed og uden Tvivl med Rette, at dette var Aarsagen til de Ufuldkommenheder som Kants System endnu har. Fichte, som ellers just ingen Ven er af Galls System, sagde mig, at Gall, uden Tvivl efter et Portrait, havde erklæret at han maatte besidde megen Stedhukommelse, hvilket han ogsaa maatte tilstaae var Tilfældet. Jeg vilde nu slutte min Dag med at besöge Weiss, men han foreslog, at vi engang med hinanden skulde besöge Möller, og nu gik Veien derhen Kl 9 ½; thi Möller er en stor Ven af lange Aftener. Da vi kom, sagde han strax, o det er skjönt, nu har vi hele Aftenen for os. Vi kom til at disputere over nogle philosophiske Ideer, hvorved M. troer, at kunne gjendrive Fichte. Weiss sov snart ind, og M. og jeg disputerede indtil Kl 2 ½.

29de studeret. Besögt Hermes. Besög af Sitz.

30te studeret. Hermbstädts Laboratorium.

31te studeret.

April

1ste exerperet.

2den I Hermbstädts Laboratorium.

3die studeret.

4de Hermbstädts Laboratorium. Besögt Darbes.

5te besögte jeg Grapengiesser, og var i Hermbstädts Laboratorium, for at konstruere ham et par Galvaniske Batterier for sine Forelæsninger. De gamle övede Chemister her give dem ikke gjerne af med dette Apparat. Klaproth veed heller ikke at bruge det, med den Fasthed og Nöyagtighed som sine chemiske Redskaber.

6te studeret, og atter besögt Hermes.

7de I Hermbstädts Laboratorium og hos Kohlraush, som nu boer i Charité, og har Opsyn blandt andet med de forrykte. Han förte mig omkring, og viiste mig hvor de badede. En gammel Kone, som nyligen havde faaet en Paroxysmus af et for nogle Aar kureret Galskab var just i Badet; men denne skrækkelige nögne Figur gjorde et saadant Indtryk paa mig, at jeg ikke tör opvække det igjen ved at udmale Scenen videre.

8de besögte jeg Finch, en Beslægtet af Niemeyer. Han forestaaer her den Halleske Boghandling. Siden var jeg hos Bendavid, hvor jeg fandt den bekjendte Merkel, som jeg ikke för havde seet. Vi kom til at tale om Danmark, hvor han fortalte mig, at han havde været, og talte om Danske Digtere. Han konfunderede Tomas og Malthe Brun med hindanden, og begik flere saadanne Feil, som man ikke skulde vente af en Mand, som har givet Efterretninger om Dansk Literatur i Tydske Journaler. Jeg spurgte ham om han forstoed Dansk, hvortil han svarede Ja; men da jeg anförte ham et Dansk Vers af T. Brun, kom han i Forlegenhed, og tilstoed, at dette forstoed han ikke. Havde jeg vidst, at det var Merkel, skulde han ikke have sluppet saa let; thi da havde jeg havt Lyst til at pröve ham nöyere. Om Aftenen fandt jeg ham igjen i det philomatiske Selskab, som i Aften holdt sit Qvartalsmöde, hvorved en Mængde Fremmede indbydes, og Selskabet ender sig med et Maaltid. Jeg var med Hermbstädt. Efter Selskabet nesten var skilt ad, blev dog omtrent 10 eller 12 tilsammen, for at drikke Punsch. Deriblandt var Wrede, Mathematikeren Fischer, Assessor Roesch og flere. Jeg toeg ogsaa Deel i dette muntre Selskab, som varede til Kl 3.

9de og 10de exerperet. Om Aftenen i Komedie, hvor 2 Stykker, das Räuschgen[31] og Herkules[32] spilledes. I det förste viiste sig en fremmed Skuespiller Meyer, fra en ufordelagtig Side. Og i det sidste spilte Iffland Herkules bedre end man skulde have ventet det af hans Organ og Udvortes.
Din Christian

April
№ 20 d 11te besögte jeg Grapengiesser og Huth, Professor fra Frankfurth an der Oder. Denne Mathematiker og Physiker gaaer nu til Dorpat[33], til det nye Universitet, som der skal oprettes. Jeg talte med Fornöyelse med ham over adskillige physikaliske Gjenstande, men blev snart afbrudt, ved Dr Pelisson, som kom dertil, hvorved Talen faldt paa andre Materier. Om Middagen besögte jeg Schlegels Forelæsninger, for at före Rodde, en unge Lybekker, som studerer i Halle, og som Gjerlev havde anbefalet mig, derhen. Den bekjendte Merkel var ogsaa der, hvilket var saa meget mere paafaldende, da han er en aabenbar Fiende af Schlegel, som for et Par Aar siden havde skrevet et særdeles bittert Epigram over ham, eller rettere over hans Skrifter. Han viiste ogsaa tydelig nok hvorfor han var kommet der; thi neppe var Timen omme förend han gik, uagtet Schlegel endnu ei var ferdig, men leste over ¾ Time derefter. Jeg har ogsaa opdaget, at denne Stymper söger at underrette sig om, hvad Fichte har sagt ved sine Forelesninger, for siden at fortælle det igjen i Selskaber, med de latterligste Fordreielser.

12de I Hermbstädts Laboratorium.

13de Da Grapengiesser besidder [et] godt galvanisk Apparat, saa har jeg benyttet mig af hans Tilladelse, at bruge dette naar jeg vil, og anvendte denne Dag til at anstille Galvaniske Forsög hos ham. Om Aftenen var jeg i det naturforskende Selskab hos Hermbstädt.

14de Galvaniseret hos Grapengiesser. Jeg lerte ogsaa i Dag en Svensk, ved Navn Suel, kjende. Kun faa Mennesker have indtaget

---

31. Komedie i 4 akter (1786) af C. F. Bretzner(1748-1807).

32. *Herkules Tod* (1802), melodrama i en akt efter Sofokles af Johann Friederich Reichhardt.

33. Tartu, den næststørste by i Estland.

mig saaledes, ved förste Samtale, som han. En saadan Aabenhed, og det en saa ukunstlet, har jeg ingenlunde för truffet. Jeg maa meget snart skilles fra ham, men har det Haab, oftere at kunne see ham, naar jeg kommer hjem; thi han agter at etablere sig i Malmöe, som kun er 4 Mile fra Kjöbenhavn, hvor han har en gift Söster.

15de Galvaniseret hos Grapengiesser. I det philomatiske Selskab. Det som forelestes var ubetydeligt. Jeg talte siden med Bourguet, som nyligen har anmeldt Forelesninger over Galvanismus, og ledte just Samtalen paa denne Gjenstand; men hans aandelige Fattigdom heri gaaer skrekkeligt vidt. Uden Tvivl har han i Sinde, at legge sig derefter, naar han seer, om han f[aa]r Tilhörere nok.

16[de] Galvaniseret hos Grapengiesser. Om Aftenen til Thee hos Herz, hvor Schleiermacher, Greverne Dona og en Legationssekretær Brinchmann var. Jeg fulgtes hjem med Schleiermacher, som fortalte mig, at han arbeidede paa en Rekke af Afhandlinger over de forskjellige Videnskabers Architektonik, og vil i blandt andet viise hvor meget Mathematiken endnu mangler heri.

Til Professor Manthey:

Berlin d 16 Apr. 1802

Jeg er paa en vis Maade nu mere paa det rene med min Reise, end jeg för har været. Den mineralogiske Ven, som vilde overtale mig til en Fodreise med sig, er nu ansat, og faaer altsaa ingen Leilighed til at reise, og fölgeligen bliver intet heraf. Jeg har nu truffet saadanne Anstalter at jeg kan afreise herfra i Mitten af May, og i det mindste inden den 20de. Min Ven Weiss gjör Reisen med mig, og vi logere med hinanden i Freyberg, hvilket atter er en Besparelse. En Fordel vil det formodentligen være mig, at han har serdeles gode Addresser til Freyberg, da han er en indfödt Sachser, og har Familie i disse Egne.

Darbes har lovet mig fortreffelige Addresser til Freyb., dersom jeg vil vorde Frimurer der. En Omstændighed, hvorved de fleste Vanskeligheder, ogsaa de oeko[nomiske] for störste Delen hæves. Forinden venter jeg imidlertid Deres Svar, i Anledning af mit foregaaende Brev herover.

Hvad min övrige Reise angaaer, kan jeg ikke ret vorde enig med mig selv. Saa meget troer jeg vel er afgjort, og husker jeg ikke

feil er det Deres Raad, at det var bedst, naar jeg kunde være i Paris i tilkommende Efteraar. Da jeg nu uden Tvivl kommer til at anvende et Par Maaneder i Freyberg, saa blev ikkun 2 höyst 3 Maaneder af Sommeren tilbage, at disponere over. Rosenstiel raader mig ivrigt til, at jeg skulde besöge Schlesien, hvor han forsikkrer at der for Bergverksvesenet er meget at see. Rigtig nok troer jeg, at der egentligen findes samlet, alt hvad ikke er at see i Freyberg, da man der har Jern, Bly, &c. Og saaledes vilde jeg være i stand til, i Sommer, at forskaffe mig en saa god encyklopedisk Oversigt over Bergvesenet, at jeg vist ikke som blot Chemiker kunde behöve mere. Men, om dette ikke var at anvende alt for lang Tid paa dette alene? Jeg vil overlade det til Dem. Naar jeg vil i Fremtiden give mig af med, at danne unge Chemister, for mit Fædreland, vil det vist være nyttigt, og tillige tjene mig til Anbefaling, at jeg godt kan forberede dem, til at vorde Metalurger, hvortil vores Norske Bergverker sikkert meget trænge. – Rosenstiel har fortalt mig meget om Forbedringerne i Schlesien, som vist ere seeverdige, og hvortil han sikkert vilde give mig Anvisning og forskaffe mig Adgang.

Saa megen Lyst jeg end har til at see Wien, saa frygter jeg dog, at det videnskabelige Udbytte der, ikke maatte staae i Forhold til den anvendte Tid.

En anden Plan stoed mig endnu aaben, nemlig, at besöge det skjönne Schweitz, inden jeg gik til Frankerig. – Paa Veyen til Strassburg vilde jeg og finde nogle, skjöndt ikke ret mange, Steder, hvor jeg kunde opholde mig.

Dette er mine Idéer. Jeg venter Deres Raad, som dog kommer betimelig nok, naar jeg faaer det i Freyberg.

Jeg veed ikke, om jeg i mit sidste Brev takke[de] Dem for Deres Medvirkning for at tilveyebringe mig det kongelige Gratiale. Jeg skylder Dem dette saa meget mere, da jeg sikkert ikke var trængt igjennem, dersom De ikke havde været. Jeg har saa mange Venskabsbeviiser fra Dem, at jeg let kan glemme at takke Dem for hvert enkelt.

Med Erkjendtlighed og Venskab
Ørsted

Veed De at Mineralhandleren Nepperschmidt er blevet Preussisk Bergkommisar? Han er nu igjen i Berlin, og reiser over Hamburg hjem, inden faa Dage.

[Tilføjet i marginen:] De er vel saa god at erindre at jeg behöver Penge förend jeg forlader Berlin. Er Kursen meget slet, og der skulde være Haab at den snart blev bedre, troer jeg, at Hermbstädt meget gjerne atter gav mig Penge, som kunde betales, saa snart Kursen forbedrede sig.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

17de arbeidet hjemme.

18de I Dag, förste Paaske Dag, hörte jeg Ancillon, som virkeligen taler godt, hvorfor han her er roest meget; men enten det nu overhovedet er, fordie jeg ikke ret kan komme ud af det, med det franske Gudsord, som har et saa elegant Tilsnit, eller om Ancillon selv gav Anledning hertil, nok, at det snarere forekom mig, at jeg saae en Mand staae og gjöre vor Herre en Mængde franske Komplimenter, en[d] at jeg virkeligen fandt noget af det rörende eller skjönne deri, som jeg ofte har fundet i Marezolls Taler, og dog talte han over en af de righoldigste Texter i hele Bibelen, nemlig, "Salige ere de rene af Hjertet; thi de skulle see Gud". – Efter Prediken gik jeg til Darbes og blev hos ham til Middag, saa at jeg havde Leilighed til at tale fem, sex Timer med ham, over adskillige Gjenstande, som interesserede os begge. Resten af Dagen studeret.

19de Professor Gilbert fra Halle er nu kommet til Berlin, i Besög, og logerer hos Hermbstädt. Jeg besögte ham, og fandt ham og H. beskjeftigede med Forberedelser til Forsög med Lyset, i et formörket Kammer, for Herrer og Damer. Jeg blev ogsaa derved, og var nærværende under denne Forelæsning. Nogle af Forsögene, og en Del af Forklaringerne kunde have været bedre. Om Eftermiddagen var jeg med Weiss, Remy, en ung Kjöbmand, som har lagt sig noget efter Mineralogie, i Charlottenburg, hvor vi tillige saae Haven, som hörer til Slottet. Den er ret smuk, men dog ubetydelig, i Henseende til sine Anlæg.

20de anstillet optiske Forsög med Weiss.

21de Hos Rose, i Hermbstädts Laboratorium, i Porcellanfabriken.

22de studeret. I det philomatiske Selskab, hvor Karsten foreleste en Afhandling over *Haüy*[*s*] Krystallographie.

23de Hermbstedts Laboratorium.

24de Saae jeg Herbstes Samling af Krebs, som er bekjendt for en af de skjönneste. Jeg saae den i Selskab med en Dr Walther og hans Kone, som paa en Gjennemreise befinde sig her. Jeg havde ogsaa Leilighed til der, at see nogle Kobbere over Schweizeregne, der vare saa skjönt bearbeidede, som Gjenstandene vare fortryllende. Mit fornemste Ønske derved var, at jeg kunde bringe Dig med mig derhen. Af Sommerfugle og andre Insekter besidder H. ogsaa en betydelig Samling, som han ikke inddeeler med Fabricius efter Æderedskaberne, men efter Habitus. Han er slet ingen Ven af Fabricius, og var meget fortrydelig over at denne Naturforsker aldrig havde citeret ham. Om dette, som H. mener, skulde være Nid af F., eller om det ikke snarere skulde komme deraf at denne ikke kan bruge noget af hans Skrifter vil jeg lade være uafgjort.

25de besögt Suel, studeret, i Komedie. Jeg saae der die franzosische Kleinstädter[34] og der kleine Matros[35]. I det förste Stykke spiller Iffland Riflards Rolle fortræffeligen.

26de besögt Erman. Han er meget lunefuld. I Dag var han i sit onde Lune, og syntes tillige, at være saare ilde disponeret til al Samtale. Meyer leste i Dag over Galls System, 3 Timer efter hinanden. Jeg hospiterede hos ham og hörte et og andet, skjöndt ikke meget, som för var mig ubekjendt. M. er en Tilhörer af Gall, og har siden selv tænkt over denne Materie, saa at han var i Stand til at viise adskillige Feil hos Gall. Han oplyste sit Foredrag ved Hovedben af adskillige Dyr, og ved Gipsaftryk af Friedrich den anden* og Skuespilleren Fleck. Hans Foredrag var godt, og han vidste at give Sagen en Interesse.

[Tilføjet i marginen:] *Den höysalige har besiddet Organet for List og Tyvsorganet i höy Grad. Geheimeraad Rosenstiel, som og-

34. Den franske komedie *La petite ville* (1802) af Louis Benoît Picard (1769-1828) blev oversat af August Friedrich v. Kotzebue, som blev inspireret til at skrive *Die deutschen Kleinstädter* (1803).

35. *Le petit matelot ou Le mariage impromptu* (1796), fransk operette af Pierre Gaveaux (1761-1825) med tekst af Charles Antoine Guillaume Pigault-LeBrun (1753-1835); oversat af Karl Alexander Herklots.

saa var tilstede, anmerkede, at man burde kalde det Organ for at gjöre Accqvisitioner. Paa et Hoved, som var taget af en Steile, viiste M. os Tyvsorganet, uagtet Organet for List manglede, og dette, mente han, var vel ogsaa Aarsagen hvorfor han var kommen saa ilde af Sted.
Din Christian

Til Professor Manthey:

Berlin den 30te Apr. 1802
At jeg i Mitten af May tænkte at forlade Berlin, loed jeg Dem allerede viide i mit forrige Brev. Dagen er nu endeligen bestemt, nemlig den 13de eller senest den 14de. Jeg gaaer, med Weiss og flere Bekjendtere over Potsdam og Dessau til Leipzig. Jeg velger saa meget hellere denne Vey, som jeg ikke har seet Woerlitz og Potsdam paa min Reise herhid, da Aarstiden var saa ugunstig, og jeg desuden, af oekonomiske Grunde, hellere vilde vedblive at reise med den ordinaire Post. Nu har jeg godt Selskab, og en fordelagtig Aarstid. Til Leipzig kommer jeg nu förend Messen er til Ende, og finder rimeligviis der adskillige Lærde, som jeg ellers ikke fik at see, og tager Deel i dette Skuespil, som det förste Marked i Tydskland giver. I Leipzig opholder jeg mig i det mindste 8 Dage, for Weiss's Skyld, og gaaer med ham til Dresden og Freyberg.

Dersom der skulde sendes mig noget Brev, umiddelbar efter at dette var ankommet, kunde det uden Tvivl endnu træffe mig i Berlin, hvor jeg desuden föyer saadanne Anstalter, at Breve, som komme for silde kunde sendes mig efter. De fölgende Breve kunne gaae til Leipzig, hvor jeg opspörges hos Pastor Weiss, in der Ritterstrasse N° 685. Inden jeg gaaer videre, faaer jeg sikkert Anledning, til atter at skrive til Kjöbenhavn.

At jeg ikke melder Dem flere videnskabelige Nyheder, kommer deraf at vi ingen flere her have. Og sikkert faaer jeg dog alt at viide hvad her foregaaer, da jeg saa flittig besöger det philomatiske og naturforskende Selskab. Har [D]e slet ingen Efterretning om de bevidste Breve? Klaproth har gjentaget forsikkret at han ikke har faaet Deres Brev. Det var dog verdt at opdage, hvorfra dette Undersleb kommer. At De har faaet et videnskabe-

ligt og et andet Brev fra mig, begge af den 16de Martz, haaber jeg[36].

De har dog ikke tilskrevet mig noget senere Brev, end det af 22 Februar? I det mindste har jeg ikke faaet noget siden.

Jeg veed ikke om jeg har meldt Dem, at Karsten har paataget sig en tydsk Udgave af *Haüy*'s Mineralogie, at Weiss og den yngre Karsten oversætter, og at Bergraaden selv skriver Anmerkninger dertil.

Hvor mange Videnskaber Scherer troer at kunde foredrage, i 4 Timer ugentlig, fra Nytaar til May, kan De see af vedlagte Notiz, som igjennem en Urteboed er kommet mig tilhænde. Forelæsningerne kom ei i Stand.

I Morgen, gjör jeg med nogle Venner en Fodreise til de Rüdersdorffer Kalkbrud. – Mere en anden Gang.
Med Höyagtelse og Hengivenhed.
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

♃ 21 May

9de [20] I Dag holdtes Specialrevue, som man havde forsikkret mig, at ingen Fremmed burde forsömme at see. Vist er det at [det] halve Berlin trænger sig dertil, for at see det, men jeg for min Del kan ikke finde nogen særdeles Fornöyelse, i at see et Par Tusinde Mand opstillede i Orden, uden at de engang maneuvrere. Efter Revuen maatte jeg vise Galvaniske Forsög, for to Doktorer Warburg og Kauffman, Suell var ogsaa tilstede. Jeg havde troet, at det alene var vores Danske unge Læger, hvoriblandt man traf saa mange uvidende i Chemie og Physik, men jeg har ved disse to, og overmaade mange flere, her i Tydskland, havt Leilighed til, at see at dette er ganske almindeligt, og naar en eller anden iblandt dem har nogle nödtörftige Kundskaber heri, af en Forelæsning, saa hjelper han sig sikkert dermed, uden at fölge Videnskabens Fremskridt. I Dag saae jeg ogsaa det naturforskende Selskabs Kabinet, hvor Siegfri[e]d förte Weiss, Suell, Remy, mig og flere om. Han knurrede hel igjennem, saavel over fraværende som nærværende, en Ting jeg ofte har

36. Disse breve eksisterer ikke.

merket hos ham, især var han uartig mod Weiss, som havde en anden Mening end hans over en Forstening, og sagde, at det gik ham som de övrige Wernerianere, at de ingen Kundskab havde om Forsteninger.

10de saae jeg, med mit sedvanlige Selskab, en Fabrik, hvor de forfærdigede en stor Mængde Tepper, med indvævede Blomster og desligе. Dens Produkter syntes mig godt Kjöb i Forhold til deres Godhed. Af alt tiltrak sig dog en Maskine, til at tvinde Garn med, min störste Opmerksomhed. Med den mest enkelte og letteste Mekanismus, tvandt denne Maskine Garnet af et Par Hundrede Tene, paa een Gang. Jeg har derfor beskrevet mig den meget nöyagtigen. Om Eftermiddagen var jeg i Porcellanfabriken. Siden besögte jeg Fichte og Rose, for at tage Afsked med dem.

11te I Dag har jeg egentligen intet andet kundet udrette end tage Afsked, som tager lang Tid ud i det vidtlöftige Berlin, hvor Folk boer saa langt fra hverandre. Klaproth, Erman, Aronson, Herz, Grapengiesser, Gnieser har jeg i Dag expederet, og tillige aflagt min Visit hos Baudissin og Selby.

12te Besögt Darbes, Karsten, Mendel. Efter Indbydelse spiist hos Baudissin, hvor jeg fandt Lorenzen ganske uformodet. Baudessin har altid viist mig megen Artighed, men nu synes han dobbelt indtaget for mig, siden han i et Selskab har talt med Hermbstädt om mig, og denne har roest mig meget, og sagt, at dersom B. kunde udvirke noget, skulde han söge at forskaffe mig endnu mere Understöttelse af Regjeringen, uagtet jeg allerede havde det hvormed jeg kunde hjelpe mig, da det i mine Hænder vist vilde vorde anvendt til megen Nytte for mit Födeland. – Lorenzen förte Selby og mig efter Bordet til Classen og hans Familie, med hvilken han reiser. Classen er, uagtet sin Sygdom en meget jovial Mand, hans Kone fornuftig, godlidende og omhyggelig for sin Mand, Datteren ret smuk, og, som det synes, en god Pige. Jeg befandt mig altsaa paa engang ligesom forsat til Danmark, og var ret glad at jeg havde besörget mine Forretninger i Berlin saaledes, at jeg endnu havde Tid i Morgen atter at nyde deres Selskab.

13de Afsted med Darbes, Bendavid og flere. Spiist til Middag hos Classen, med Selby. Denne sidste Aften, i Berlin, tilbragte jeg med Weiss og Karsten.

14de I Dag forloed jeg Berlin med Suell, Remy, Kohlrausch og en vis Dr Hübbe. Vi havde alle faaet Plads i Journalieren, hvori slet ingen flere vare. Denne Vogn gaaer hver Dag til Potsdam, og de fleste Dage 2 gange. Det koster ikke mere end 4 Mark at komme dermed, og dette er egentlig den beqvemmeste og hurtigste Reise, som jeg endnu har gjort med nogen Post i Tydskland. Vi kom til Potsdam ved Middagstid at see Sans Soucie og Neupalais. Det förste bærer endnu det uudslettelige Minde af Friedrich den andens Aand. Man har intet forandret i de Værelser hvor han opholdt sig. En Nöyagtighed man har drevet saa vidt, at de Böger, som han havde brugt kort för sin Död endnu ligge paa Bordet, Stol[e]betrækkene ere endnu saaledes som de vare sönderrevne af hans Yndlingshunde, kort alt staaer endnu paa samme Plet som för. De Kabineter, hvori Friedrich sedvanlig har opholdt sig, ere af den mest udsögte Smag, og har de skjönneste Udsigter. Af alt, hvad jeg har seet skjönt i dette Slags, er der intet Sted hvor jeg önskede saa gjerne at boe som der. Merkværdigt er det, at han lige fra sit Skriverpult havde Udsigten til en Alee, hvor en Statue af Retfærdigheden strax falder i Øynene. Som Politikus havde Kongen dog ikke altid Leilighed at dyrke denne Guddom. Dette Palais indeholder ogsaa en Mængde skjönne Malerier. De hollandske Mestere, især van der Werft, vare hans Yndlinger, da han selv tilstoed, at han ikke besad Indsigt nok, til at forstaae de store Italienske Mesterverker, som han dog ikke forsömte at anskaffe. I Förstningen havde de Franske Maleres Arbeider havt hans meste Biefald. Jeg tilstaaer, at jeg ikke ret begriber hvorledes der kan udfordres mere end et sundt Øye, for at foretrække den Italienske Skole, for de övrige, hvorimod jeg aldeles ikke negter, at jo Studium maa forhöye Nydelsen af dem. Malerierne ere imidlertid for störste Delen samlede paa et Sted, i et Kabinet, hvor vi först om Formiddagen den 15de fik Leilighed til at see dem. Neupalais, som ligger saa ganske nær Sanssouci er ogsaa meget præg[tigt], og indeholder mange skjönne Statuer, især finder man ni udmærket skjönne, som ere opgravede ved Herkulanum, i det saakaldede Marmortempel, og forestiller Achilles, som opdrages blandt Fruentimmer, og opdages af den snilde Olysses, ved at denne sætter Pröve paa alle de nærværendes Mod og Krigslyst. Uagtet der endnu samme Sted findes en Mængde skjönne

antike Hoveder, saa bemerkes disse dog mindre, formedelst denne skjönne kredsformige Gruppe af isolerte Statuer, som meget passende udfylde Templets Rotunde.

I Neugarten, som vi ligeledes saae den 15de, er et Palais, hvor Friedrich Wilhelm den anden opholdt sig meget. Det er udsmykket med mange Kostbarheder, men ikke med Friedr. d. andens Smag. Nogle overordentlig skjönne Landskabsmalerier af Hackert vare mig her det merkværdigste. Det aller fortreffeligste iblandt dem forestillede Rom og dens Omegn, ved Solens Nedgang, hvori Kunstneren i alt, stort og smaat, havde gjort Mesterstykker.

Jeg er nu i Dresden, og haaber inden 8 Dage, at skrive Dig til fra Freyberg, hvorhen Du ogsaa kan skikke mig Breve, som jeg afhenter paa Posten.
Din Christian.

May 25
16de skildtes Suell og jeg os fra det övrige Selskab, og gik med Posten til Dessau. Classens Familie reiste paa samme Tid, med deres egen Vogn, saa at vi nesten hele Veien fulgte dem. Vi vare komne paa en Bivogn, og vare altsaa ikke under Bedekning, hvorved vi havde den Ubehagelighed, at være udsatte for Regn, Hagel og B[l]est, hvormed Himlen rigeligen overöste os. Da vi vare komne til Treuenbritzen, hen imod Aften, fandt vi det saa ubehageligt at reise, at vi besluttede hellere at blive der om Natten, ligesom Classens. Med denne Familie tilbragte vi nu Aftenen, og foer nu Dagen efter alle videre med Extrapost, hvortil Suell og jeg endnu havde fundet en Participant, i en Student fra Halle. Vi havde faaet nogen Mistanke om, at han kun maatte være en Tjener eller deslige, og ikke Student. Jeg indloed mig derfor i Samtale med ham, og fandt, at han virkelig var en juridisk Student, men at hans juridiske Indsigter ikke strakte sig ret vidt. Om Aftenen kom vi tillige med Classens til Dessau.

18de besaae vi adskillige Merkværdigheder, hvoriblandt 4 forskjellige Möller, som alle drives ved Elven, Georgengarten[37] og Komediehuset vare, hver i sit Slags interessante. En Kirkegaard uden

37. Georgengarten i Dessau, anlagt ca. 1780 af Prins Johann Georg von Anhalt-Dessau (1748-1811).

for Byen, som ogsaa skulde være en Merkværdighed, fandt jeg ubetydelig, og Staldene interesserede mig ikke. For den gamle Classens Skyld, som er en Ven af Parforcejagten, saae vi ogsaa Hundene som bruges hertil. Om Aftenen gik Suell og jeg til Wörlitz. Dette er en serdeles behagelig Fodreise af omtrent 1 ½ Miil. Veien er fortreffelig og löber gjennem Aleer, og tildeels Skov og Haver, under de behageligste Afvexlinger. Nesten kunde man forledes til at troe, at man hele Veien igjennem vandrede i en stor engelsk Have; thi det mangler ikke paa Anlæg hist og her, hvor Kunsten er kommet Naturen serdeles meget til Hjelp. Man finder f. Ex. et Huus bygt af en jernholdig Stenart, der nesten seer ud som en Slagge, og egentligen er indrettet for dem som om Vinteren holde Vagt ved Digerne, naar der er Grund til at frygte, at Elben skulde træde for vidt ud. Dette Huus har aldeles den Form, at det kan passere for et Haugehuus, og i W[ö]rlitz finder man ogsaa adskillige Anlæg af samme Masse. Vi kom meget betids om Aftenen til W[ö]rlitz, hvor vi spiiste ved Table d'Hote i der Eichkranz, med adskillige Fremmede, som jeg paa min videre Reise kan vente at finde igjen oftere.

19de Om Morgenen vare vi paa Benene förend Kl 5, og gik omkring i Haven, hvor saa mange skjönne Gjenstande fordrede vores Opmerksomhed, at vi umuligen kunde faae Tid til at betragte dem alle nok. Serdeles skjönt finder jeg et Venustempel, som staaer paa en liden Höy, og bestaaer af en Kupel, som bæres af Söyler, saaledes at man fra alle Sider kan see den mediceiske Venus, som staaer opstillet i dets Mitte, som vel kun er en simpel Statue af malet Træe, men dog saa vel gjort, at man ikke uden den störste Interesse kan betragte den i nogen Afstand. Under dette Tempel ere Grotter og underjordiske Gange, hvortil Lyset falder gjennem et guult Glas, der giver Grotten en Dunkelhed og et guult Skjer, der tillige med de deri malede æventyrlige Figurer meddeler det Hele et magisk Anströg. Ikke langt derfra har man bygget en Klippe, som ligeledes har underjordiske Gange. Inden deri er der indrettet Værelser, hvori er en Venus, som kommer ud af Badet, og idet man aabner Dören vender sig om, et stort Legetöy! Over hele Haven er adspredt Kopier af de gamle Græske Mesteres Arbeider. Uagtet disse Kopier kun ere maadelige, saa viise de sig dog fortræffeligt, i en vis Afstand, ved deres ædle Stillinger, skjönt anlagte Draperinger og de ofte her-

til kommende digteriske Attributer. Hele Haven er gjennemskaaret med Kanaler, hvorover ere Broer af alle Arter, saaledes, at man ikke letteligen skulde kunne angive en Sort deraf, som ikke fandtes her. En Art, som jeg ikke har seet för, var et Slags Hængebro, som havde den Egenskab, at den vaklede til alle Sider, som om den var bröstfældig, naar man gik paa den. Dette var tilveiebragt derved, at flere Jernkjeder vare hængte slapt over Kanalen, og Bredderne, hvoraf Broen bestoed, var ikke forbundne med hverandre, men hver for sig fæstet med Kramper til Kjederne. I Stedet for Gelændere, vare ogsaa Kjeder, hvorved man kunde holde sig. Foruden Broerne tjene ogsaa Pramme, eller, som man her kalder det, Færger, til at komme over. Disse ere saaledes fæstede med Toug ved begge Sider af Kanalerne, at man ved Hjelp af en Vinde kan drive dem til hvilken Side man vil. Man behöver altsaa ikke at betale for at komme over, men hver kan let hjelpe sig selv. Henimod Kl 9 kom vi tilbage til Værtshuuset, hvor Classens nyligen vare ankomne. Vi toge nu en Gondel, og loede os roe rundt omkring, for at nyde de mange skjönne Udsigter som derved aabner sig. Det gothiske Huus, som indeholder Förstelige Gemaker, Jödesynagogen, som Försten har ladet opbygge med Smag, og tet ved Haven, og der Stein, hvorfra man har en skjön Udsigt, ere her de förste Gjenstande for Opmerksomheden. Endnu merkværdigere er Das Tempel der Nacht, som kun oplyses oven fra ved farve[de] Ruder, i Form af Stjerner og af samme skinbare Störrelse. Over dette er et Bjerg, af vulkanisk Form, som til Iluminationer, ved Kunsten, bringes til at sprude Ild. Man kan stige der op, og nyder derfra en ret smuk Udsigt. Seiler man videre treffer man en Bygning, som förer Navn af Pantheon, og indeholder Gyps-Billederne af adskillige Ægyptiske Guddomme, og synes endnu ei at være ferdigt. Dersom jeg skulde beskrive alt det interessante jeg saae her, behövede jeg flere Ark dertil, og Du, som ikke har seet det vilde dog kun moere Dig lidt derved. Jeg vil blot endnu fortælle Dig et Træk, som jeg ikke vist veed om ikke min Indbildning ogsaa har Deel i, men mig forekommer det at Dyrene og Fugle her mindre frygte Mennesker end anden Steds. Jeg vil ikke tale om, at en Mængde Svaner, som opholde sig i Havens Kanaler, ere saa tamme, at de hente Brödet af Hænderne paa de Fremmede, som seile der, men man kan ofte gaae ganske tet forbie en Fugl, uden at den lader

sig forstyrre. Du seer, at jeg nesten vil gjöre et Paradis af dette Sted, eller om Du vil af det hele Land, men det [er] dog blot ved Flid at det er blevet det det er, af Naturen vilde det sikkert ikke have ret meget forud for Brandenburg.

20de reist til Leipzig, hvor jeg fandt Silfverstolpe og Uggla igjen.

26 [?] 22 May

21de Om Morgenen, strax förend jeg vilde gaae ud, havde jeg Besög af Steffens, som havde fundet Lorenzen paa Gaden, og havde af ham faaet mit Ophold her at viide. Han reiser nu snart hjem, og er maaskee allerede i Kjöbenhavn förend Du faaer dette Brev. Vi talte med hinanden som gamle Venner, uaget vi ikke har seet hinanden uden et Par gange, for 3 a 4 Aar siden, i Kjöbenhavn. Steffens bragte mig til F. Schlegel, som just var i Leipzig i disse Dage. Schlegel havde allerede bestilt en Vogn til Steffens, som havde bestemt denne Formiddag til sin Afreise, saa at jeg kun fandt Steffens for paa Øieblikket igjen at tabe ham. Med Heiberg gjorde jeg ogsaa Bekjendtskab i Dag, og saae ham, eller i det mindste talte med ham, for förste gang. Han havde et Brev til mig fra Gjerlev. Reinhard, den unge Bruns Informator, fandt jeg ogsaa paa Gaden, og spadserede en Times Tid med ham. Men heller ikke ham beholdt jeg ret længe, da han den fölgende Morgen tidlig skulde reise. Brummer fandt jeg ligeledes i Dag. Endeligen gjorde Schlegel mig bekjendt med den bekjendte Spadzier, som udgiver Zeitung für die elegante Welt. Han bad mig, at give sig Biedrag til sin Tidende, naar jeg fandt noget merkverdigt paa min Reise. Seer Du saa mange nye og gamle Bekjendtskaber finder man ikke let paa een Dag, uden i Leipzig, ved Messen. Og dog har jeg endnu ikke fortalt Dig alt. Jeg fandt ogsaa een af mine gamle Bekjendtere i en Dr Meyer, som logerede med Ritter i Oberweimar. Med ham, Schlegel og Madame Veit skulde jeg spise hos en Traiteur, hvor alt gik meget prægtigt til. Maaltidet var bestilt af en anden, som ikke kom, og ikke gav os nogen Efterretning. Vi löb længe omkring, for at finde Stedet, men til sidst maatte vi opgive det, og spiise i *place de repos*, i en Have, hvor vi fandt det ret godt, og overloed det med Fornöyelse til den uefterrettelige Herre, at spise og betale de 6 Portjoner han havde bestilt. Om Aftenen spiiste jeg med Schlegel, hos en Italiener Rossi.

22de var jeg oppe om Morgenen Kl 3 for at tage Afsked med Classens, som jeg ikke havde kundet komme til om Aftenen. Da de vare reiste vækkede jeg Suell og fik ham til at spadsere med mig omkring Byen, hvor man har en overmaade smuk Promenade. Den rene Morgenluft og den angeneme Spadserevei gav os Anledning til de fortroeligste Samtaler, og vi kom i den behageligste Stemning hjem til Kl 6, den Tid hvor vi ellers neppe vare staaede op. Afsked med Schlegel og Besög hos Heyberg, Brummer og Weiss medtoeg en stor Del af den övrige Dag. Med Weiss gik jeg til Reinholdt, i hvem jeg fandt den kyndigste, nest Ritter, af alle dem som jeg har seet sysselsætte sig med Galvanismus. Han viiste mig meget forekommende Venskab. Om Eftermiddagen skulde jeg finde Weiss og hans Brödre i Kolitz, en Landsbye ved Leipzig. Man gaaer derhen gjennem de skjönneste Stier, som slynge sig mellem Træer og Buske. Man kalder denne Strækning Rosenthal; men hvorfor veed jeg ikke, da jeg ingen Roser eller Rosenbuske saae der. Om Aftenen var jeg i Beyganges Museum[38], en Lesesahl, hvor man finder alle Journaler og andre Nyheder, med en ualmindelig Fuldstændighed. Byens Indbyggere have Adgang dertil mod Prænummeration, Fremmede derimod tilstaaes frie Adgang.

23de var jeg, efter Indbydelse hos Reinholdt, for at drikke Kaffe, og om Aftenen indförte han mig i et Slags Klub, i en Have uden for Byen, som kaldes der Helm. Jeg lærte der en Dr Apell at kjende, som var en Schellingianer, men beskeden og interessant.

24de besögt Grev Schack og Bekker, mine Landsmænd. Bekker kjendte jeg för, han har været Gratist paa Ehlersens Kollegium. Begge ere blot interessante fordi de ere Landsmænd, og selv i denne Qvalitet er det maadeligt nok med dem. Om Eftermiddagen Galvaniske Forsög hos Reinholdt. Han er en særdeles nöyagtig Experimentator.

25de hos Ludwig – hos Schak og Bekker – hos Professor Eschenbach.

26de Spiist hos Spadzier, med Cramer fra Paris, forhen i Kiel, og A. W. Schlegel. I Dag besögte jeg Dr Martens, som har viist meget

38. Lejebibliotek i Leipzig (1795-1820), grundlagt af boghandler Johann Gottlob Beygang (1755-1823).

Anlæg til Medicinsk Polygraph, jeg spurgte ham om mange Ting, blandt andet hvorledes han anstillede sine Galvaniske Forsög med Syge, men han forekom mig snarere som en Skoledreng, der svarede slet til sin Examen, end som en Mand der havde tænkt og arbeidet selv. Siden hos Reinholdt.

27de reiste jeg med A. W. Schlegel og Suell ad Dresden. S. havde laant en Vogn af Fichte, hvortil vi toge Heste paa Posten. Vi kom blot til Meissen i Aften, hvor vi bleve om Natten. Schlegel og Suell havde begge været overmaade slet disponeret den hele Dag, saa at jeg kun morede mig lidet. Vi smagte her den Sachsiske Landvin, hvoriblandt just den Meissner er serdeles berömt. Jeg fandt den ogsaa overmaade god, og mere rensmagende end de fleste man sælger for fremmed Vine.

Om Morgenen den 28de kjörte vi om Morgenen Kl 5 til Dresden og kom der Kl 8. Egnen hvorigjennem man kommer er overmaade skjön. Man reiser der mellem Vinbjerge og Elvbredden, og nyder den behageligste Afvexling for Øyet, idet man seer ligesaa mange flydende Billeder, af Gjenstandene, i Elven, som man seer faste Bjerge og desl. oven for. Selv Dresden seer man speile sig i Elven længe förend man kommer derhen. Vi saae endnu i Dag (Suell og jeg) den skjönne Samling af Gypsafstöbninger, efter Antikerne i Rom, Florenz, Neapel o. s. v. Jeg tænkte her paa Dig min Sophie og önskede, at jeg i det mindste kunde viise Dig den deylige Gruppe,[21] Amor og Psyche, som staae der sammensmeltede i det inderligste Favntag, saaledes at Fantasien ligesaa lidet kan troe det muligt at de kunde skille dem fra hinanden, som Kunstnerens Haand formaaer det. Naar jeg skulde tale om alt hvad jeg fandt skjönt her blev jeg ikke ferdig i mange Breve. Jeg vil derfor blot nævne nogle af dem jeg fandt skjönne, for at opbevare dem for min Hukommelse, uagtet jeg haaber, aldrig at tabe dem deraf. Den mediceiske Venus, Apol fra Belvedere, en Kamp mellem 2 Gladiatorer, en af de Græske hel-
23 [?] te, som sleber den saarede Patroklus tilbage, et Juno-Hoved, kolossalsk og fuld af Majestæt, en Mængde Basreliefs fra Trajani Port m. m. findes her. Samlingen er foranstaltet ved den berömte Maler Mengs, som har ogsaa heri viist sin store Indsigt og Smag.

Billedgalleriet indeholder mange fortræffelige Stykker, i Serdeleshed af Correggio, fra hvis Haand man her har 6 Stykker, hvori-

blandt Natten er det fortræffeligste blandt de fortræffelige. Christus ligger paa Skjödet af sin Moder, og fra ham udströmmer det Lys, som opklarer den uendelig mörke Nat. Mennesker som komme til blændes, skrækkes, sættes i Bestyrtelse, kun Moderen blændes ikke, og heller ikke Englene som svæve derover i Skyer, som straale af det nye Lys. For ikke at begynde paa noget jeg ikke kan bringe til Ende, vil jeg blot nævne nogle faa af de andre Mesterstykker, som: En Madonna, af Raphael, en Christus, som Pharisæeren viiser Skattens Mynt, af Titian, en hellig Catharina som spiller Orgel af Carlo Dolce, Drömmen af Dosso Dossi, Kongernes Tilbedelse af Dürer m. m. – Ved Bordet i Engelen, Vertshuuset hvor vi logerer, gjorde jeg Bekjendtskab med en Svensk Reisende ved Navn Lundström, hvis Hovedfag er Bergverksvæsenet, to Dr Sauer og Stransky og en Grev Lippe.

29de besaae vi Antikerne, en overmaade rig Samling, af skjönne Statuer, og andet gammelt Billedhuggerarbeide. Man seer her Overgangen fra den ene Tidsalder i Kunsten til den anden, og man finder endog forhomeriske Arbeider, altsaa mere end 3000 Aar gamle. Blandt disse udmerker sig især et Alter, som paa Siderne forestiller i Basrelief at Trefoden fraranes Apol, at den faaes tilbage, indvies paanye o. s. v. De Græske Ansigter findes her parrede med Ægyptiske stive Attituder, og med alle de mange rette Linier, som den Græske Smag siden fordömte. Et andet merkværdigt Stykke er en Minerva, som kommer denne Stil meget nær, men som dog er en Del nyere. Nogle Statuer, som ere opgravede af Herkulaneum ere ogsaa merkværdige, ved deres herlige Stillinger og deres fortræffelige Drapperier, hvor man ordentligen seer hvorledes et Klædebon ligger over det andet, eller spendes over Legemet, alt med en Natur hvortil jeg har set faa mage. En ung Bachus, som staaer i et Fad med Vindruer, og holder saa mange han kan i sin Favn, og trykker til sit Bryst, man veed ikke om for at kysse dem, eller for at bære dem, finder jeg ogsaa overmaade skjön. I samme Bygning, hvori Antikerne findes, er ogsaa en Samling af Porcellan, hvoraf jeg dog ikke fandt meget andet merkværdigt end de fortræffelige Arbeider af den som först opdagede Porcellanet i Europa, Boetker. Virkeligen ere Former og Arbeide, i meget deraf, saa skjönt som jeg kun sjeldent har seet det hos de nyere. Ved denne Leilighed seer man ogsaa

nogle Tapeserier, vævede efter Raphaels Malerie, meget fortræffelige. – Bygningen hvori alt dette findes kaldes Japanisk Palais. Om Eftermiddagen saae jeg anden gang Gipsafstöbningerne; thi man har den Fordel, at naar man engang har betalt for at see dem, kan man siden, saa tit man vil see dem frit.

30te var det Söndag. Nu var der intet af Seeværdighederne aabne til Brug, hvorimod der var Leilighed til at höre den skjönne Kirkemusik, i den Katolske Kirke, som Försten, og de faa katholske Indbyggere besöge. Den katholske Gudstjeneste vorder her forrettet med al mulig Pragt, paa det nær, at den ved Processioner er noget indskrænket, da Folket her, som hader den katholske Religion ligesaa heftigt, som Försten elsker den, ikke tillader at nogen Procession maae gaae uden for Kirken. Musiken holdes her med saa megen Omkostning at der holdes en Del Kastrater og mange andre Sangere, til at give Vokalmusik fra Orgelet. – Om Aftenen saae jeg Operetten der Wasserträger[39]. Om Sommeren gives her ingen Komedier, men den Trupe, som om Vinteren spiller dem, gaaer om Sommeren til Leipzig, hvorimod en anden til denne Tid giver Operetter, uden for Dresden, im Lehmanschen Bad. Den af Skuespillerne, som synes, at have mest Talent er Hr Wagner, som dog kun har saa megen Dannelse at han kan spille komiske og desl. Roller af den lavere Sphere.

31te besögte jeg Dr Titius, til hvem jeg havde en Anbefalingsskrivelse fra Grev Baudessin i Berlin. Han var ret artig, og gav mig adskillige Raad, som dog alle tilsidst löb ud paa at hjelpe mig af med Penge, hvorfor jeg ogsaa toeg mig den Friehed ikke at bruge dem. Iblandt andet vilde han, at jeg skulde see en Samling af mathematiske Instrumenter, som ikke er betydelig, men hvorfor jeg havde maattet betale en af hans Venner, som forestaaer den, een Ducat. Han forestillede mig, at jeg derved vilde have den Fordel, at vorde bekjendt med denne Mand, som gjorde mange galvaniske Forsög, hvoraf han maaskee havde den Godhed at viise mig nogle. Da Reinholdt i Leipzig havde fortalt mig at bemeldte Ven, Bergraad Seiffert, var en stor Synder i Physiken, spurgte jeg Titius, om S. havde gjort nogle Forsög som ellers ikke vare bekjendte, og da han ikke

39. Lyrisk-komisk opera (1800) af Luigi Cherubini (1760-1842).

kunde besvare dette med ja, fortalte jeg ham, at jeg selv havde anstillet et og andet nyt Forsög, og at jeg havde havt Omgang med den störste Galvanist Tydskland besidder, og seet hans Hovedforsög. Dette gjorde saa god Virkning at han forsikkrede at det vist vilde være S. en stor Fornöyelse at lere mig kjende, og at jeg sikkert kunde meddele ham meget, som endnu var ham ubekjendt.

I Selskab med Stransky, Sauer, Lippe, Suel og flere, saae jeg også i Dag Samlingen af Kostbarheder, Rigsinsignierne og desl., som her er bekjendt under Navn af das **Grüne Gewölbe**[40]. Churförsterne, især de som tillige vare Polske Konger have ödslet Penge bort, for at tilveiebringe en uhyre Mængde af Ædelstene og andre Kostbarheder, hvorpaa Øyet let seer sig tret, uagtet et og andet er interessant nok, dog mest Konstlerier, f. Ex. hele Figurer sammensat af Perler, indfattet i Guld, hele Gruper af Sölv, Guld eller Ædelstene o. s. v.

Försten holder for Hoffets og sin Fornöyelse en Italiensk Opera, som uden Tvivl er en af de bedste som existerer. Jeg saae i Dag en Generalpröve, af et Stykke som i Morgen skal spilles i Pilnitz, Förstens Sommer-Residents. Saa ypperlig Sang, forenet med et saa godt Spil, og et saa herligt Orchester, gjör et herligt Indtryk. Om Vinteren gives disse Operaer 2 gange om Ugen paa Byens Theater, hvor man da for Penge har Adgang.
Din Christian

Næste Brev addresseres endnu til Freyberg.

[Tilføjet i marginen:] For nærværende Tid opholder sig en Lieutenant [navn overstreget][22] i Freyberg. Dersom [overstreget] veed noget om sin Familie, var det maaskee muligt at forskaffe ham videre Efterretning.

Juni 28

1ste Saae jeg i Selskab med Sauer, Stransky, Suell, Grev Lippe og flere Naturaliekabinettet. Titius er en stor Fiende af Werner og fortalte meget ondt om ham, som dog meest bestoed deri at han ikke

40. Den grønne hvælving, et museum i Dresden Slot, indeholder en stor samling af kostbarheder, heriblandt de saksiske konger af Polens kronjuveler.

havde været efterrettelig i saadanne Sager hvori Titius var interesseret. T. havde en Hilsen til mig fra Seiffert, at denne önskede at jeg vilde besöge ham. Om Eftermiddagen reiste jeg med Suell og Lundbye [Lundström?] til Pillnitz, hvor Fyrsten har sin Sommerresidents, for at see en Opera, som han der loed opföre for Hoffet, og de omliggende Smaasteders og Landsbyers Beboere. Det er vel forbudet Dresdenere og Fremmede, at komme der, men Hofpagerne indförte dog os og flere, uden Vanskelighed. Anledningen til dette Forbud er, at nogle Fremmede, især Englændere, have ikke opfört dem der med den Rolighed og Beskedenhed, som man især bör viise naar man stædes til en Fornöyelse som ikke er offentlig, eller faaes for Betaling. Operaen var Italiensk; men desuagtet forstoed jeg ret vel Meningen deraf, formedelst den Lighed som dette Sprog har med Latin og Fransk. Sangen var fortræffelig. De fleste Personer spilte godt, et Par endogsaa udmærket. Orchesteret er ligeledes udmerket vel besat, saa at jeg ikke för har hört nogen saa vel udfört Opera. Denne Indretning koster ogsaa Försten meget betydelige Summer aarlig, da mange af Personerne har 1000, ja flere 1000 Rd i Beholdning. De engageres paa et eller flere Aar, og naar de ikke blive længere i Tjenesten faar de Reisepenge. Om Vinteren gives denne Opera 2 gange om Ugen i det Dresdener Skuespilhuus.

2den tilbragte jeg det meste af Dagen med, atter at see Antikerne og Gypsafstöbningerne, en Sag som, hundrede gange gjentaget, dog hver gang maae give nye Fornöyelse, og nye Belæring. Om Aftenen saae jeg Operaen Die Zauberflöte, ved det Lemanske Bad. At höre Tydsk slet synge, Dagen efter at man har hört Italiensk synges godt, er en af de haardeste Pröver, hvorpaa nogens musikalske Taalmodighed kan sættes: Jeg holdt det dog ud til Enden, fordie jeg ikke har hört dette fortræffelige Stykkke för, og Musiken dog blev saa vel udfört, at man dermed kunde været tilfreds, naar kun man slet ikke havde sunget dertil.

3die var jeg hos Tiek, med hvem jeg havde en ret interessant Samtale, om nogle af de nyeste philosophiske Gjenstande, især om Schelling, med hvem T. aldeles ikke var tilfreds. I Dag besögte jeg ogsaa Seiffert, som er Mechanikus, og holdes ogsaa for Physiker, men dermed har det ikke meget at betyde. Han fortalte mig at han kunde gjöre nogle og Fyrretyve Galvaniske Forsög, hvoraf jeg altsaa

saae hvorledes han opgav sig, at gjöre Forsög, som Börn at læse en Lektie. Til [o]m Aftenen indböed han mig paa Observatoriet for at pröve et Teleskop. Jeg bragte Suell med derhen. Denne havde aldrig för betragtet Himmelen med et Instrument, og fandt derfor særdeles Interesse deri. Jeg seer ogsaa overmaade gjerne Himmelen paa denne Maade. Det er et eget herligt Indtryk at föle Øyet rykkes disse mægtige Kloder mange Tusind Mile nærmere, at see Maanens Bjerge og Saturns Ringe og mange Maaner, og saaledes gjöre et Blik ind i fremmede Verdner. Observatoriet, eller rettere, Samlingen af mathematiske Instrumenter, er en Kuppel paa en Bygning, som fra 3 Sider indslutter en Plads, som kaldes Zwinger. Den fjerde Side skulde ogsaa været bebygget, og dette tilsammen udgjort et Slot, der var blevet i samme Smag, som den overfor liggende katholske Kirke, en Bygning som hverken er i Græsk eller Gothisk Stiil, og overhovedet slet ikke kommer overeens med Architekturens Regler, men dog falder herligt i Øyet. Hele Bygningen om Zwinger er ovenpaa flad, naar man undtager der hvor der staaer Pavillons. Paa dette flade Tag bruges de Astronomiske Instrumenter ofte, og man har derfra en skjön Udsigt. Ved Seiffert gjorde jeg Bekjendtskab med en Sekretair, som besad en saadan Styrke i Etiketten, at mangen Hofmand maaskee kunde lære af ham. Denne förte mig til en Apotheker Binger, i hvem jeg fandt en ret vel underrettet Mand. Vi talte mest med hinanden om det medicinske Anarchie, som hersker i Sachsen, hvor nesten ingen Anstalter er truffet til at sikkre Publikum mod slette Apothekere eller Læger.

4de saae jeg i Selskab med mange andre Rustkammeret, som indeholder en Mængde Vaaben, hele Rustninger, udstoppede Heste, med Saddel &c, sammenstillet i 36 Kammere. Paa Kostbarheder, f.Ex. Seeletöyer besat med kostbare Stene, Geværer med rig Indfatning o. s. v., mangler her ikke, men ret gammelt er der ikke meget. Alt er fra de sidste 2 eller 3 Aarhundreder. Historisk merkværdigt finder jeg det blot fordie det giver en Fremstilling af den overordentlige Pragt og Ødselhed, som har hersket under mange af Curförsterne, især hos dem som tillige vare Konger i Polen. Blandt andre Fornöyelser have de ogsaa ofte havt maskerede Optog, hvorved Försten og Hoffolket have forestillet engang Soel, Maane og Planeter, en anden gang det Tyrkiske Hof o. desl. Nogle Modeller, eller

rettere Sammenstillinger, hvorved Turner og andre Ridderspil forestilledes interesserede mig ogsaa, da jeg ikke havde seet saadant för. Forresten besögt en Landsmand Wolf, Maler, med Heyberg, og fulgt med ham i Operaen.

5te Billedgallerie – Tiek. Været i Friedrichsstadt, en smuk Forstad, hvor jeg ei havde været för.

29 Juni

6te förste Pintse Dag. I Katholsk Kirke. Meget andet end, at gaae i Kirke og spadsere er her ikke at gjöre i disse Dage, da ingen Seeværdigheder ellers staae aabne, og kun meget faa af de Folk, som man önskede at tale med ere hjemme, da Dresdenerne meget hyppigen vælge disse Dage til Landpartier.

7de anden Pintse Dag, ligeledes i katholsk Kirke. Aflagt min Visit hos Geheimeraad Bylow. Hidindtil havde jeg ikke truffet ham hjemme, da han om Sommeren opholder sig paa et Landgods.

8de Man har her 3 hellige Dage, altsaa 3 Dage at spilde. Efter Indbydelse var jeg i Dag hos Geheimeraad Bylow, til Middag. En Minister med en saadan Skolemester-Anstand, og hos hvem alt gik overmaade simpelt til, har jeg endnu ikke seet. Hans to Döttre og en gammel Française var alt det Selskab der var. Hos Bylow selv stoed en anbrudt Flaske röd Viin, hvormed han först trakterede, og siden, da den var tömt, kom endnu en heel til. For Resten var alt der efter samme Tilsnit som i Vertshuuset, hvor jeg daglig spiiser, nemlig im goldnen Engel.

9de tiltraadte jeg en liden Fodreise med Sauer, Stransky og Suel, for at see nogle af de interessanteste Egne i Nærheden. Om Morgenen gik vi fra Dresden til Pillnitz, og derfra til Stolpen, hvor man finder et Basaltbjerg, hvor udmærket skjönne Basaltstötter brydes. Paa Bjerget staaer Ruinen af et gammelt Slot, hvor en af de Polske Kongers Maitresser har siddet fangen, fordie hun af Jalusie havde skudt efter Kongen. I Slotsgaarden er en overordentlig dyb Brönd, hvor man först hörer Lyden længe efter at man har kastet en Sten deri, og naar denne er noget stor, falder den med en stærk underjordsk Dundren. Det var faldet i Regn, vi havde allerede gaaet 4 Mile, og det var silde, vi sloge os altsaa her til Rolighed, og sov, paa meget maadelige Senge, vores Træthed bort, indtil den fölgende

Dag, da vores bestilte Veiviiser allerede förend Kl. 9 var hos os, og vi begave os igjen paa Marsch. Vi havde ikke gaaet ret langt förend en Stentrappe förte os ned af et Bjerg, i en meget dyb Grund, hvor vi med et saa os omringede af en Mængde Klipper, som indsluttede en Dal, som ikke var bredere end en middelmaadig breed Gade. Det var egentligen mere en Klyft end en Dal. Det var aabenbar en stor Klippe, som ved en voldsom Naturrevolution engang var revnet. Der hvor vi traade ind saae vi den dele sig i 3 Grene. Vi gik först til Venstre, og siden til den lige for; men fandt det paa begge Steder snart saa forgroet, af de mange Træer, som her fremspringe saa frodigen i Læe for Vinden, at vi ikke troede os i Stand til at komme videre, vi fulgte altsaa med vores Veiviser ad den 3die Stie, hvor vi snart kom til et Sted hvor Naturen havde spilt med selsomste Former, og viiste os groteske Masser hvor af en havde Formen af et siddende Dyr, en anden af et Lövehoved, en tredje af en henstrakt Krop, snart til Pladser hvor Kluften, ved at udvide sig til det dobbelte eller tredobbelte, gav den livfulde Vegetation mere Spillerum, og snart fandt vi atter igjen Dalen saaledes sammentrængt, at vi troede den vilde her lukke sig for os, og at vi maatte stige op ad Klipperne for at komme ud. Endeligen fandt vi et lavt Portal, udhugget i Sten, hvorigjennem vi gik ud af denne Del af Dalen, i en anden, mestendels lidet bredere, og om muligt endnu skjönnere. Dette varede endnu saa længe fort, at vi ikke troede mere, at denne romantiske Klyft skulde faae Ende. Endeligen kom vi dog til et Sted hvor den udvidede sig saaledes at en Kjörevei gik derigjennem; denne fulgte vi og kom saaledes til Otterwalde eller Udderwalde, en Landsbye, hvor foran man finder nogle Ruiner. Herfra gik vi til Wehlen, hvor vi sat over Elben, og maatte derpaa overstige adskillige Bjerge, for at komme til Königsstein. Om denne Bjergfestning har jeg hört saa ofte tale i min Barndom, at jeg ret med höye Begreber og en fuld Indbildningskraft gik dertil. Intet Under da, at mine Forventninger ikke opfyldtes, ved det förste Øyekast. Jeg havde forestilt mig den som en umaadelig höy Klippe, og nu saae jeg den först fra et andet meget höyt Punkt, hvorfra det virkeligen ikke faldt i Øynene til sin Fordel. Imidlertid, da vi igjen kom ned i Dalen hvori den ligger, tæt ved Elben viiste den sig mere stor og truende. Vi bestege Bjerget, hvilket omtrent varede en halv Time, hvilket dog ikke er saa meget

som det synes, da Veien snoer sig i Slangegange. Naar man kommer til Klippen maae man ved Vagten lade begjere Tilladelse til at komme op, hvilket aldrig negtes, da man gjör sig betydelige Fordele af at forevise Stedets Merkværdigheder. Man gaaer op gjennem Veie, som ere huggede i Klippen, og rundt omkring finder man Skydehuller for smaa Kanoner, og Flinter, hvormed man endnu kunde nedskyde en Fiende, som var kommet saa vidt, at han kunde trænge ind i Porten. Da vi endeligen havde overvundet den Ubehagelighed, at stige saa höyt, efter at have gaaet flere Mile, saae vi os belönnet ved en overmaade vid Udsigt, over Omegnen. De Bjerge hvorover vi vare komne, Pfaffenstein og Lilienstein paa den anden Side af Elben, de Böhmiske Bjerge, Dresden, Meissen og meget andet mere, viise sig her tydeligen for Øyet. Man angiver, at Königsstein skulde være 1800 Fod over Havets Overflade; men dette er neppe troligt, da i saa Fald Brocken kun var 1/3 höyere. I Klippen har man ved Bjergmænd ladet udhugge en Brönd i Klippen. Denne er overordentlig dyb. Naar man helder en Spand Vand derned, varer det flere Sekunder inden man hörer det falde. Paa det ene af Tougene, hvormed man heiser Vandet op, er 4 a 5 Lys anbragte i Arme, saaledes at de staae i en Omkreds, hvis Gjennemsnit omtrent er 1 Fod. Naar disse er komne saa dybt som de kunne, kan man neppe mere see Afstanden mellem dem. Iblandt Merkværdighederne her er også et Vinfad saa stort som en liden Stue, hvori indeholdes en Spandfuld af Viin, hvoraf man ved en Hævert trækker saa meget op, at hver af de Fremmede, som er tilstede kan faae et Glas. Denne sure Viin er imidlertid overmaade velkommen, efter en saa lang Opstigen paa Bjerget. Kassematterne ere overmaade faste bygte, sunde og saavidt muligt beqvemt indrettede. Magazinerne ligeledes. Töyhuset her er ikke værd at see. Ved en Bygning paa Kanten af Klippen er en udhugget Rand omtrent et Qvarter bredt, herpaa har en af Hofpagerne i Drukkenskab lagt sig og sovet sin Rus ud. Fyrsten, som fik det at vide, loed ham tage ned ved en Blytekker. Var han styrtet ned var han ufeilbarligen knust paa Stedet, ved sin egen Tyngde. Samme Page havde en anden gang det Tilfælde at hans Hest sprang ned med ham fra en meget höy Broe i Elben, og kom ligeledes uskadet derfra, og bragte det til en Alder af 106 Aar. Da vi havde beseet Festningen, gik vi med en Baad ned ad Elben til Pyr-

na, i Selskab med [en] hesselig Dresdenerinde, som paatrængte sig os. Vi kom endnu om Aftenen tidlig derhen, og jeg vilde, at vi endnu skulde til Dresden om Aftenen, men ingen af de andre havde Lyst til at reise længere i Dag, og altsaa blev jeg overstemt. Dagen derpaa d 11te seilede vi til Pillnitz, saae os lidt om igjen der, og kom endeligen hen imod Middag til Dresden. Om Eftermiddagen besaae jeg atter Billedgalleriet, og havde en overmaade lærerig Underholdning med Tiek der, om Correggio og adskillige andre Italienske Mestere. Han troer, at ingen Maler har forstaaet saaledes hvad for Ideer der kan udtrykkes ved den blotte Farvevexling, især ved Lys og Mörke, som Correggio. Stransky havde nemlig sagt om Correggios Nat, at han ikke deri fandt den Andag[t] som i de andre Mesteres religiöse Arbeider, at det syntes ham at Kunstneren havde spilt med Farverne for selv at glimre, kort, at der var et uendeligt Koketterie med Farverne deri. Dette vilde T. gjendrive. Han udvikklede nu Skjönhederne i Natten, hvorfor vi just stode. Han sagde: Det er Lysets Kamp med Mörket. Alt Lyset komme fra Christus, ja han syntes intet at være uden Lys. Derfor ere Omridsningerne deri saa svage og nesten ukjendelige hist og her. Hos Moderen er alt dette mere bestemt, og man seer tydelig at hun ikke selv lyser, men laaner sit Lys fra Sönnen, hun er forklaret, og sidder med rolig Majestet i Lysets Straaler. De omstaaende Mennesker have levet i Mörket, og ere saaledes Mörkets Representantere. Derfra de tydelige Spor af Skræk, Forundring og Frygt, som man finder i de forskellige Ansigter og Stillinger. "Englene, som sveve i Luften derover," om hvilke Stransky havde sagt, at de gjorde Liniedandserbevægelser, sagde han, "ere vendte til Lyset og glæde sig derover, og derfra disse overgivne glade Bevægelser, hvorved de sammenslynger sig som for at udgjöre et Legeme." I övrigt er ogsaa det tykke Mörke, som findes der hvor Lyset ikke naaer hen, og den Kontrast dette gjör med dettes Glands, over al Beskrivelse dygtigt udfört.

12te saae jeg Bibliotheket med Lundström og Suell. Det er overmaade zirligt rangeret i Hylder, og har egentlig det skjönneste Locale, af alle de Bibliotheker jeg har seet, og en meget skjön Udsigt (det optager nemlig [de] 2 övre Etager, af det Japanske Palais) men Ordenen er dog ikke den bedste. Jeg fandt, f. Ex., blandt de latinske Mathematikere Plinius og flere som ikke indeholdt det ringeste Ma-

thematik. Ligeledes finder jeg det anstödeligt, at ingen der vil benytte sig af Bibliotheket som Lærd, og tillige er bekjendt der, kan gaae frit der omkring, men maa ledsages af en af Bibliothekets Betjentere. Enten röber dette en Mistillid, som man ikke finder i Göttingen eller ved andre store Bibliotheker, eller er det for at nöde den Lærde til at give en saadan Person noget, en Tiggeragtighed, som nesten i alle de Dele af Tydskland, hvor jeg har været, stikker forskrækkelig frem, mod det som jeg har hört om Paris, Wien, og nogle andre Steder. – Om Eftermiddagen drukket Kaffe hos Binger, og truffet Anstalter til Afreisen.

13de om Morgenen reist til Tarant, med Suell, Rodde, Stransky, Sauer. Veien fra Dresden herhid, gjennem Plauischen Grund er overmaade skjön. Vi steege af der og gik indtil vi igjen kom til mindre interessante Partier. Tharand ligger i en Kjedel af Bjerge. Ethvert af disse tilbyder sikkert de skjönneste Udsigter, men for at bestige alle, maatte man opholde sig der mange Dage, vi valgte altsaa et af de höyeste, hvorfra vi havde Leilighed til at see mange skjönne Partier, og mange fjerne Gjenstande, lige ind i Böhmen. Paa denne Höy ere saadanne Indretninger trufne, at man oven paa beqvemt kan udhvile sig.[23]

Til Professor Manthey:

Freyberg d 23 Juni 1802

Jeg har nu udkastet min Reiseplan for Touren til Frankerig, og forelægger Dem den herved til Bedömmelse. Da jeg nu saa temmelig har seet det nordlige Tydskland, troer jeg, at det vilde være mig nyttigt ogsaa at gjennemstreife engang det sydlige, og hertil er denne Reise anlagt.

Stederne hvorigjennem jeg kommer ere Chemnitz, Zwickau, Schneberg, Bayreuth, **Bamberg**, **Erlangen**, **Nürnberg**, Regensburg, Landshut, hvis nye Universitet synes at vorde betydeligt, **München**, Augsburg, Ulm, Stuttgart, **Tübingen**, Mannheim, Heidelberg, Carlsruhe, Strasburg.

Denne Vei vil gjöre noget over 100 Mile og medtage over 2 Maaneder. Seeværdighederne har jeg tildeels allerede samlede dertil, men hvilke Lærde jeg vil finde veed jeg just ikke saa meget godt,

naar jeg undtager nogle faa men ganske udmerkede. Vilde De give mig nogle Anbefalinger, som kunde bruges paa denne Vei, skulde jeg derfor være Dem meget forbundet. Især önskede jeg, at faae en Addresse til Nürnberg, hvor jeg synes, at det maae være serdeles vigtigt at have en Bekjendter der kan orientere en i de mange Seeværdigheder, og fornemmeligen varsle, for at spilde sin Tid paa det, som ikke er værd at see. Veien kunde afkortes noget, naar jeg gik lige over Tübingen til Carlsruhe, og loed Manheim og Heidelberg ligge, men om jeg burde forsömme at see disse Egne veed jeg ikke.

De taler i Deres sidste Brev om, at jeg skulde blive denne Vinter i det sydlige Frankerige; men blev dette ikke for længe for mig? Et Aar af min Reise er nu allerede gaaet, i Paris vil nesten medgaae et helt Aar, Holland medtager ogsaa nogen Tid, og saaledes vilde fulde 3 Aar være tilbragt derved. Dette overskreed nu vel ikke min Reises Grændser, ikke heller er det mod min Smag; thi unægteligt lever man meget behageligt paa en saadan Reise, og jeg har virkeligen faaet Smag derfor; men jeg bör dog ikke lade min stakkels Sophie vente saa længe, dersom det ikke er nödvendigt. De veed selv hvor mange Forpligtelser der i saa Henseende paaligger mig. En anden Omstændighed er ogsaa at tage i Betragtning, nemlig, at jeg sikkert vil bruge noget, skjöndt ikke meget, mere end mit Reisestipendium. Om De end vilde viise mig det Venskab, at give mig disse i Forskud, vilde det dog altid være mig vanskeligt at afbetale dem naar jeg kom hjem, derimod afhjelper en anden Finantsplan alle Uleiligheder: naar jeg nemlig magede det saaledes, at jeg kom hjem ganske i Begyndelsen af mit sidste Halvaar, saa havde jeg allerede hævet Stipendierne dertil, og disse kunde nu bruges til at böde paa den Defekt, som Reisen havde foraarsaget, og jeg troer at forudsee at det netop vilde være tilstrækkeligt. Jeg har derfor tænkt at indrette min Reise saaledes, at jeg fra Strasburg gik lige til Paris. Da Sommermaanederne skulle være alt for varme i det sydlige Frankerige, vilde jeg i Begyndelsen af Marts gaae fra Paris derhen, tilbringe der et Par Maaneder, saa gaae til Schweitz, derfra igjen tilbage til Paris, hvorfra jeg da igjen, sidst i Sept. eller först i Oktob. gik til Holland, og derpaa, sidst i Decemb. 1803 eller i Januar 1804, komme tilbage til mit Födeland. Den Uleilighed, at jeg om Vinteren maa

reise i Holland, veed jeg dog paa ingen Maade at undgaae. At jeg saaledes kommer 2 gange til Paris holder jeg for ret godt, da man uden Tvivl dog vinder noget ved at see en stor Stad i 2 Terminer. Jeg beder Dem give mig Deres Betænkning over alt dette, og Deres videre Raad, ifald De troer, at jeg bör indrette Reisen anderledes.

Förend jeg reiser fra Freyberg, maae jeg naturligvis forsyne mig med Penge. Men var det ikke bedre om jeg havde Creditiver paa nogle af de Steder, hvorigjennem jeg tænker at passere, end at jeg, som hidindtil, bekommer Anvisninger naar jeg begjerer? Naar man förer en betydelig Summe med sig, og uheldigvis mistede den, eller nödtes til at gjöre en uformodet Udgift, eller deslige, er Uleiligheden alt for stor. Ifald De vilde forskaffe mig saadanne Creditiver maatte jeg ogsaa udbede mig et paa Freyberg, eller Dresden, saaledes at jeg derfra atter kunde faae anviist paa Freyberg. Det var vel muligt at jeg kunde hjelpe mig med den Sum jeg har, indtil Nürrenberg, men det er dog meget uvist, da jeg endnu ei kan forud bestemme alle de Udgifter jeg her faaer.

Dersom De ret snart svarede mig paa dette Brev, skulde det være mig serdeles kjert, da det let var muligt at jeg kunde expedere Freyberg i 3 a 4 Uger til.

Indlagte Attester fra Karsten og Hermbstädt troer jeg vil være fyldestgjörende; men oftere tör jeg ikke love, paa min hele Reise, at skaffe Attester tilveie, da jeg neppe hörer mange Forelæsninger flere, og om jeg end hörte nogle i Paris ikke gad forlange Attester derpaa, derimod kan jeg i Fremtiden ved Aarets eller Halvaarets Ende indlevere en Relation, om hvad jeg har foretaget paa min Reise, saaledes som skeer ved de Kongel. Stipendier. Hos Hermbstädt har jeg egentligen kun hospiteret, og forlangte heller ikke andet end Attest paa, at jeg havde arbeidet i hans Laborator[ium], det övrige har han givet mig oven i Kjöbet.

Hermbstädt sender Dem, med det förste sin nye Bog over Farveriet, eller maaskee har han nu allerede sendt Dem den.

Min Broder tilstiller Dem sandsynligviis snart et Exempl. af Mendels Oversættelse af min Naturmetaphysik. Dersom De troer at jeg burde sende nogen andre den, beder jeg Dem lade mig det viide, at jeg kan besörge det, med behörige Breve. Imidlertid er jeg nesten af de Tanker at Materien er saa lidt anbefalende hos de fleste,

at jeg nok gjör bedre i at holde det tilbage. Til Bogholder Jörgensen vil jeg dog lade min Broder levere Dem et Exempl. Mendels Fortale, hvori mit Arbeide roses for meget, kan han læse med Opbyggelse. Klaproth, Hermbstädt, Rose, Erman, med flere, lader Dem hilse.

Tusind Hilsener, for Deres Frue, Deres lille Ludvig og Deres Brödre.

Med Höyagtelse og Venskab.
Ørsted

Fortsættelse af Rejsedagbog:

Juni ~~25~~ ~~32~~ 24

24de Om Torsdag Aften forsamler sig sedvanlig et temmeligt talrigt Selskab af Byens Indvaanere, ogsaa Damer, og Fremmede. Werner treffer man ogsaa der nesten hver gang, og uden Tvivl er det ham, som holder Selskabet sammen. Jeg var ogsaa her i Aften, og fandt blandt andet ogsaa Lieut. Propsthain her, med hvem jeg talte om hans Familie.

25 Arbeidet hjemme.

26 foretaget en Exkursion i Egnen med Weiss.

27 besögt Werner, for at tale med ham, om adskilligt mine Arbeider her angaaende. Desuden i Dag som og d 28 og 29 arbeidet hjemme og gjort en Exkursion, hvor jeg samlede nogle Mineralier.

30 atter hos Werner, som med den mest udmærkede Beredvillighed meddeeler mig Oplysninger og Anvisninger.

Til Professor Manthey:

Freyberg d 30 Juni 1802

Jeg nödes til her at gjöre nogle videnskabelige Udgifter, og anskaffe mig nogle Nödvendigheder, som omtrent ville medtage 100 Rd. Naar jeg siger Dem, at jeg ellers har de Penge, som udfordres til det daglige Liv her, saa veed De selv bedst, hvormeget jeg kan behöve i alt, da De kjender min Reiseroute. Maaskee har De allerede i Anledning af mit forrige Brev besörget mine Penge Anliggender, og i saa fald er det sandsynligviis skeet saaledes, at denne Udgift dog ikke sætter mig i Forlegenhed. Jeg melder Dem kun dette, paa det at De,

om De troede det nödvendigt, endnu kunde træffe Anstalter. Jeg skrev gjerne mere endnu, men Postens Afgang nöder mig, til at være kort, og opsætte de videre Efterretninger jeg vilde meddele Dem, om mine Arbeider her, til neste Gang jeg har den Fornöyelse at skrive Dem til, hvilket ikke vil vare længe. Neste Brev træffer mig endnu i Freyberg.

Med Höyagtelse.
Deres
Ørsted

Fortsættelse af Rejsedagbog:

Juli
1 Besögt Berghauptmann v. Charpentier i Selskab med Weiss og Lambert. Charpentiers Hus er anseet for det bedste i Freyberg. Hans Döttre ere meget dannede, og en af dem er meget smuk. Man besöger derfor ikke saa meget ham, som hans Döttre, og deri troer jeg at man tænker ganske ret. Charpentier boer om Sommeren mest uden for Byen, ved en Grube, som kaldes der Churprinz, hvilket er det skjönneste Partie ved Freyberg. Vi spadserede endel omkring med ham og Datteren, kun den ene var hjemme, og han sögte, at viise os alle de Merkværdigheder i Egnen, som syntes at stride imod Werners Theorie. Det var ordentlig moersomt at bemerke hvorledes han herved bar sig ad; thi ofte naar han troede at viise os noget, som han sagde var tvert imod det Werner havde sagt, maatte man lukke sine Øyne, naar man ikke vilde see det Modsatte. Paa Tilbageveien besögte vi Dr Mitchel, en Englænder, som Werner tæller iblandt sine allerdueligste Discipler, og Moes, ligeledes en duelig Mineralog, som boer hos ham.

2 arbeidet hjemme.

3^{die} For at gjöre mig bekjendt med Egnen her og nogle af de mineralogiske Merkværdigheder, foretog jeg i Selskab med Weiss en Fodreise. Dagen begyndte med en Skyllregn og Storm, saaledes, at vi allerede havde besluttet, at opsætte Reisen, da det om Middagen begyndte at opklare sig. Vi besluttede nu at gaae, og Udfaldet kronede nu vores Foretagende. I en behagelig afkjölet Luft vandrede vi gjennem Bobritscher Dalen, saaledes kaldet efter en Aa som ström-

mer derigjennem, og den skjönne Kolmnitzer Dal indtil Kolmnitz; her stödte vi paa den Tharandter Skov, hvor vi efter den Anvisning vi havde faaet gik, for at naae Grillenburg. Det er meget sedvanligt at Fremmede gaae vild i denne Skov, og nesten begyndte vi selv at frygte for noget lignende, da vi uformodentligen hörte Klokken i Grillenburg slaae, og vi neppe endnu havde gjort nogle Skridt, förend vi saae Byen. Vi udhvilede her nogle Øyeblikke, og hörte til vores störste Glæde at Tharandt, som vi troede 3 Mile borte, kun var 3 Timer (1 ½ Mil) herfra. Vi naaede altsaa dette behagelige Opholdssted temmelig tidlig om Aftenen, og blev her Natten over. Den fölgende Dag kom Steenstrup fra Dresden gaaendes her igjennem. Vi holdt ham an, og vi foretoeg os nu alle tre, at besee Egnen her med hverandre. Efter at vi havde gaaet os fuldkommen træt, og vilde gaae hjem for at spise til Middag bleve vi indbudne af en vis Hr. Breyer, som kjendte Weiss, og bleve der optagne med megen Artighed. Om Eftermiddagen spildte vi et Par Timer med at see nogle slette Kunstberidere, og Resten af Dagen tilbragte vi atter med Egnens mineralogiske Gjenstande. 5te gik W. og jeg gjennem den Plauiske Grund til Dresden. Vi tilbragte hele Formiddagen paa denne Vey, med at betragte mineralogiske Gjenstande, og om Middagen kom vi til Dresden, hvor vi fandt vores Ven Möller fra Berlin, Suell, Lundström og flere. Werner var ogsaa der, og spiiste ved Table d'Hôte med. Eftermiddagen tilbragte jeg meest med Lundström, dels hjemme dels paa Spadseretourer. Jeg underholder mig gjerne med ham, da hans mange geographiske Kundskaber giver ham Leilighed til at sige mig meget, som kan være mig nyttigt paa min Reise, og de Notizer jeg hörer af ham om et og andet af den nyere Historie, især om Revolutionen, bidrager til at jeg ikke skal synes alt for uunderrettet, naar i Selskaber Talen kommer paa denne Materie.

d 6te havde vi en möysommelig Dag. Om Morgenen, ikke ganske tidlig, gik vi fra Dresden for at see i den Plauiske Grund, hvad vi ikke havde seet paa Udveien. Dagen var varm, og Bjergene, som skulde bestiges, bidroge meget til at udmatte, men en Mængde skjönne Mineralier, og endnu mere, deylige Udsigter lönne rigeligen vores Sveed. Vindbjerget var det störste af dem vi besteeg, og er det höyeste i denne Strækning, saa at man kan see det langt borte.

Opgangen er yderst beqvem, og mellem skyggende Træer naar man Bjergets Top. Vi fandt der blandt mange skjönne Sager, nogle Carneoler, og da vor Opmerksomhed nu fordobblede sig fandt vi alt
25 flere og flere, selv lige paa Veien, hvor man gaaer op og ned. Paa den Side, som vender ud til den Plauiske Grund, havde vi en skjön og udbredt Udsigt over adskillige Landsbyer, Bjerge og frugtbare Agre, i en saa skjön Afvexling, at jeg regner denne Udsigt iblandt de skjönneste jeg har seet. Ved Foden af dette Bjerg boredes der efter Stenkul, og dette fik jeg ved denne Leilighed ogsaa at see. I Nærheden heraf var ogsaa et Stenkulbrud, hvor vi foere an. En Glashytte findes ogsaa her i Nærheden, men ikke af megen Betydenhed, man forarbeyder deri kun Glas til Bouteller. W. og jeg bleste hver en Flaske, for at pröve hvordan det var. Dette Strög af den Plauiske Grund, i hvis Mitte, dog nærmere mod Dresden, Landsbyen Potschappel ligger, er overalt riig paa Stenkulgruber, og Försten har ladet bygge en Stolle, som leder Vandet fra dem alle. Dette er det mest glimrende jeg har seet af Bergbygning. Alt er muret deri, saaledes at det kunde passere for en Stue, og Indgangen er et prægtigt Portal. Herfra gik vi til Burkardsberget, hvor vi fandt en möysommelig Op- og Nedstigen, men intet Interessant. Om Aftenen kom vi til Tharandt, og bleve der ogsaa d 7de, hvor om Aftenen en Hyttemand fra Harzen, ved Navn Schäffer stödte til os.

8de gik vi tilbage til Freyberg, men en anden Vey end den ad hvilken vi vare komne. Ganske nær ved Tharandt fandt vi et Kalkbrud, som dreves med Schachter, og hvor vi foere an. En Kalkovn, som hörte dertil, og var indrettet anderledes end de jeg för havde seet interesserede mig ogsaa. Herfra kom vi til et lidet Bjerg, som kaldes Ascherhübel, og bestaaer af Basalt. Folkene i en Landsbye derved forsikkrede os at det för havde været et Ildsprudende Bjerg, hvoraf jeg saae at disse ere Vulkanister i Geognosien. Fra Landberg, som ligger 3/8 Miil derfra, havde vi Udsigten over en stor Strekning af Bjerge lige ind i Böhmen, og nærmest under os havde vi en Dal, med Landsbyen Kesselsdorf og flere andre, hvor Friedrich den anden af Preussen har holdt en stor Batallie. I Dalen paa den anden Side af Bjerget, ligger Landsbyen Grundt, hvorfra vi toeg en Veyviiser som skulde före os til de merkværdigste Steder derom, som vi vel vidste selv at angive, men ikke haabede let at finde. Vi erholdt

hertil en Skomager, som havde sysselsat sig meget med Bergvæsenet, uden at forstaae noget deraf, men som vidste fuldkommen Beskeed i Egnen. Han förte os en to, tre Timer omkring, for ogsaa at viise os hvad er [sic] interesserede ham, og bragte os endeligen vel udmattede tilbage. Fra Grund gik vi til Mohorn, hvor der gives interessante Porfyrbrud, og derfra hjem, hvor vi först ankom om Aftenen.

9de saae jeg i Selskab med Steenstrup en Korntörringsmaskine, ved hvis Hjelp man er i Stand til at konservere Kornet i flere Aar. Indretningen var meget enkelt og god.

10de arbeidet hjemme.

11te atter en Exkursion. I Selskab med Steenstrup og Schaffer kjörte jeg om Morgenen til Olbernhou, hvor nesten hele Byen er besat med Fabrikantere. Dog, da vi ikke önskede at blive der om Natten, gik vi strax til Saigerhytten Grünthal, hvor Anrichteren, en af de fornemste Officianter der, modtog os meget venskabeligt, og sagde at hans Sön i Freyberg, som ingen af os kjendte nærmere, havde skrevet ham til at vi vilde komme. Han förte os omkring overalt, og fulgte os over Grendsen til Böhmen, hvor vi maatte lade vores Passer paategne, af en Einnehmer, som skrev et Par Linier derpaa, hvori der ingen Mening var. Vi kom, gjennem en smuk Dal, endnu om Aftenen til Delsch, hvor der er en Masovn, Jernbleksmede o. s. v. Kontrolleuren, ved Navn Balling, den fornemste Officiant her, modtoeg os meget gjestfrie, og beherbergede os, i sin temmelig indskrænkede Bolig.

d 12te förte han os omkring i alle Indretningerne her. Ved denne Leilighed bleve vi bekjendt med en Dr Weise fra Olbernhou, som just besögte ham i Dag. Om Eftermiddagen vilde vi forlade Delsch, men der indfaldt en saadan Torden og Regn, som jeg ei længe har seet, og altsaa nödtes vi til at blive der endnu den fölgende Nat, og i et Veir, som kun var noget bedre, den fölgende Dag at gaae til Olbernhou. Dr Weise kom der strax til os, og förte os omkring, til Fabrikanterne her. Vi saae der en Speilfabrik, en Bössesmede, og et Fiilhuggerie.

d 14 hindrede Veire[t] os om Formiddagen endnu at komme bort. Om Eftermiddagen erholdt vi en Vogn, som var overspendt med Lerret, til Grosshartmannsdorf, hvorhen vi havde en beskjen-

ket og malicieux Kusk. Fra Grosshartmannsdorf til Freyberg gik vi nu i 3 Timer fra 8 om Aftenen til 11, og kom vel gjennemblödte an.

15de arbeidet hjemme. Om Aftenen i Selskab hos Mad. Graf.

16-21 arbeidet hjemme. Veiret tilloed ikke at gjöre Exkursioner, og da jeg her kan benytte Manuskripter af Werners Forelæsninger, og mere deslige, ere saadanne Dage ikke tabte.

22, 23 og 24 har jeg tilbragt ved Amalgamerverket, og derved lært denne skjönne Indretning, som jeg desuden havde seet för med Lampadius, temmelig nöye at kjende.

Til Professor Manthey:

Jena d 19 Aug 1802

Jeg har alt for længe, merker jeg, opsat at skrive Dem til, fordie jeg vilde vente til jeg kunde lade Dem viide, at jeg havde modtaget de anviiste Penge i Leipzig, og hvorledes min Reise blev indrettet i sine nærmeste Bestemmelser. Herved er medgaaet mere Tid end jeg havde önsket, hvorfor jeg haaber at De har mig undskyldt. Jeg er nu hos Ritter, og fortryder ikke at jeg har besögt ham; thi deels lærer jeg hvert Øyeblik i hans Selskab, deels har han lovet at sende mig sine vigtigste Opdagelser til Paris, og overdrage mig at meddeele dem de Lærde der, hvilket maa vorde mig selv særdeles nyttigt. Han har nu udarbeidet en vidtlöftig Afhandling over Slaget man erholder af den galvaniske Seule, og med ualmindelig Klarhed fört alle Phænomenerne tilbage til deres sande Basis, som först han har opdaget, nemlig Expansion og Kontraksion. Med Fornöyelse vil De selv, naar De om faa Uger erholder denne Afhandling, deri finde en Materie, hvorover neste[n] ingen har holdt det værd at anstille en Undersögelse, ophöyet til en Gjenstand for de vigtigste Undersögelser, der kaster nyt Lys paa saa mange af Physiologiens Gaader.

Frem for alt Ting maa jeg dog gjöre Dem opmærksom paa et særdeles vigtigt Forsög over Vandet.

Guldtraaden i *a* er forbundet med den negative Konduktor af det galvan. Batterie, den i *d* derimod med den positive. Guldtraadene i *b* og *c* derimod ere forbundne med en Metaltraad. Her forholder sig nu *a*'s Hydrogen : *d*'s Oxygen = 3:1 = *c*'s Hydr. : *b*'s Oxyg; men *a*'s

[*A* har et glas (*a*) med 3 dele hydrogen og et glas (*b*) med 0,5 oxygen. *B* har et glas (*c*) med 1,5 hydrogen og et glas (*d*) med 1 del oxygen. Der er ledninger i de 4 glas.]

Hydr. : *b*'s Ox. = 3:0,5 = 6:1 og *c*'s Hyd. : *d*'s Ox. = 1,5 : 1. Altsaa er Vandet i *A* deelt i et ganske andet For[hold][41] af Hydrogen og Oxygen end det i *B*, da nemlig, i **Forhold til Oxygenet i begge**, *A* har 4 gange saa meget Hydrogen som *B*. Af dette Forsög fölger, som mig synes, ganske ufeilbart, at vi i vores Undersögelser hidindtil ikke have faaet Oxygen og Hydrogen i Forholdet 1 : 3 (efter Volumen) eller 85 : 15 (efter Vegt), fordie[42] Vandet bestoed af disse to Stoffer, men fordie den galvaniske Kraft ved 2 faste eller andre Konduktorer stode i et saadant Forhold til hinanden, at de maatte levere saadanne Produkter, og at man blot behöver at bringe andre Omstændigheder til Veie, for at faae andre Resultater. Dette Forsög tilhörer egentligen vores Oberhofmarskal von Hauch, og findes beskrevet i Bibl. f. Physik &c, og i Nordisches Archiv[43]. Dets sande Gehalt var blevet mig, og formodentligen ogsaa Dem, som alle andre Physikere, ubekjendt, fordie denne fortræffelige Experimentator ikke havde draget det Resultat deraf, som vi see ligger deri. Det tjener imidlertid [til] et nyt Beviis at et got physisk Experiment altid beh[older] sit Verd, og et Arbeide af den samme Mand som for faa Aar siden

41. Ordet er delt, men Ø. har glemt at skrive "-hold" på næste side.

42. På denne side er der forsvundet lidt af teksten i højre margin.

43. *Nordisches Archiv für Natur- und Arzneywissenschaft*, København 1799-1805, udgivet af Christian Heinrich Pfaff og Paul Scheel.

saa kraftigt kulkastede en Mængde falske Forestillinger om Vandet, skal nu atter tjene til at udbrede et stort Lys over denne Gjenstand.

Ritter har gjentaget dette Forsög, flere gange, og fundet det fuldkommen bekræftet. Ere Batterierne meget stærke (f. E. af 600 Lag) erholder man ikke saa stærke Differenzer som naar de ere svagere (f.E. 100, som i v. Hauchs Forsög). Over Winterl har jeg ei anstillet Forsög nok, for deraf at drage et bestemt Resultat, kun saa meget kan jeg forsikkre Dem, at han virkeligen har anstillet de Forsög han beskriver, men tillige har jeg fundet ham noget overiilet, i at drage Resultater deraf, og man kan heller ikke nægte at han med ringe Umage kunde have forfulgt mange Forsög videre. I Dag tillader Tiden mig ikke at meddele Dem mere herom, hvilket jeg ellers saa gjerne gjorde, for at indhente Deres Dom. Men mig forekommer dette Verk at være fuldt af herlige Ideer og at fortjene en stræng Pröve, saavel som ogsaa en fuldkommen Udvikling. Begge havde jeg begyndt, og med det sidste Arbeide var jeg nesten færdig, da jeg lagde det hen til videre. Ritter har nu opmuntret mig saa meget til at fuldende det, at jeg har taget det for paa nye og kan om faa Dage være færdig. Han vil forskaffe mig en Forlægger dertil, og vil benytte sig meget deraf i sine fölgende Arbeider. Jeg haaber til Fortale at skrive en saadan Karakteristik af dette Arbeide, at man ikke skal faae Anledning til at bebreide mig Udgaven deraf, hvorledes end Undersögelserne derover siden maatte udfalde.

Af Indlagte seer De, at jeg, ifölge Deres Raad, ogsaa gaaer til Salzburg. Jeg haaber at De er saa god at sende mig de Anbefalinger, De har lovet mig, til Landshut, Salzburg eller i Nödsfald til München.

Uagtet dette Brev allerede er blevet langt, afbryder jeg det dog ugjerne. Lev vel, og behold mig, som stedse hidtil, i venskabelig Erindring.

Deres hengivne

Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

~~35~~ ~~28~~ 27 Fra den 13de [24] August til 4de September har jeg nesten slet ingen Anledning haft til at holde Dagbog. Jeg var med Ritter Dag ud og Dag ind, og naar jeg ikke var hos ham skrev jeg paa et chemisk

Skrift, over Winterls Chemie, som nu er færdig til Trykken. Ritter har gjennemseet det for at rette de Sprogfeil som hist og her kunde forekomme, og hvorfor neppe en indfödt Tydsker, end mindre en Fremmed nok kan tage sig Vare.

Da jeg ikke ret veed hvad jeg forrige Gang, da jeg var i Jena, fortalte om dette udmærkede Menneske, og er sikker paa at jeg ikke har sagt ret meget om ham, vil jeg nu fortælle Dig ganske kort hans Biographie, som maaskee ogsaa kan interessere de andre Lesere af dette Brev. Ritter er Sön af en Prest i Schlesien (i Landsbyen Samitz) og har först freqventeret en lærd Skole, indtil sit 14de Aar, da hans Fader satte ham i Lære hos en Apotheker i Lignitz. Der studerede han nu, uden anden Anvisning, adskillige af de ældre Chemisters Skrifter, om hvis Indhold han besidder ualmindelige Kundskaber, og lagde sig ogsaa efter Mathematiken, uden Lærer. Hvad han egentligen skulde lære af sine Foresatte var blevet sat temmelig meget til Side, indtil han kom af Læren, hvor han nu skulde arbeide i Laboratoriet, uden för at have havt nogen Anvisning dertil. Da han var for stolt at spörge andre om Raad, drev han nu ethvert Arbeide som et Experiment, og hjalp sig först ved megen Forsögen frem til det som andre erholde paa en kortere Vei. Dog fandt han ikke længe Fornöyelse i de Sysseler, som vare forbundne med hans daværende Stilling, og endnu mere drev Törst efter nye Kundskaber ham til at söge dem anden Steds. Han overtalte derfor sin Fader, som ellers ikke havde Raad til at understötte ham, til at give sig en gammel Arvefordring, som han hidindtil ikke havde været i Stand til at inddrive, og derfor holdt for tabt. Med denne Fordring, som skulde inddrives i Nærheden af Jena, gik han til dette Universitet, hvor han i et Par Aar meget kummerligt sloeg sig igjennem med denne Sum, som han Dalerviis maatte indkræve. Imidlertid studerede han flittig, og experimenterede med Galvanismus, hvilket kostede ham lidet eller intet, da man dengang blot havde enkelte Metalstykker at handle med. Frugten af hans Undersögelser var den Bog, som vi besidde, under Titelen: Beweiss dass ein beständiger Galvanismus den Lebensprocess begleitet[44]. Han viiste först Schmidt (som har skrevet den philosophiske Physiologie) dette Ar-

44. *Beweiss dass ein beständiger Galvanismus den Lebensprocess im Tierreich begleitet* (1798).

beide, og denne raadte ham at sende det til Reil i Halle, for at indrykkes i hans Archiv für Physiologie; men denne vilde ikke optage det, og svarede Ritter, at en saadan Paastand var for dristig, med mere deslige Ting. Ritter var sig imidlertid bevidst, at han havde beviist det han paastoed med mathematisk Evidenz, og udgav altsaa dette Verk for sig selv. Det er ikke vel skrevet, men Ordenen deri er fortræffelig, og Beviserne förte med en Strenghed, som jeg ikke har fundet större hos nogen fysikalsk Skribent, og egentlig maa jeg tilstaae, at jeg ved den förste Gjennemlesning just sattes i samme Stemning, som da jeg förste gang leste Euclid. Forsögene som indeholdes i dette Verk, havde han drevet med en magelös Iver, og det var ikke sjeldent, at han om Natten toeg Zink- og Sölvplader med i Sengen, for ret uforstyrret at anstille Forsög over Galvanismens Virkning paa Øyet. Dette Arbeide, saavel som mange af de fölgende opvakte ikke den behörige Opmerksomhed hos Physikerne, men det manglede dog ikke paa enkelte Personer, som med dybere Indsigt, eller maaskee Fölelse, vidste at skattere det han havde udrettet. Blandt disse hörte en von **Hardenberg**, hvis Skrifter ere bekjendte, men betegnede med det antagne Navn **Novalis**. Saa snart denne dybtskuende Mand havde lest Ritters Bog, reiste han paa Øyeblikket til Jena, for at lære den Mand at kjende, hvis Aand han allerede beundrede. Han fandt der Ritter i meget fattige Omstendigheder, og understöttede ham, som en ædel Videnskabsmand, der selv besad Formue. Ritter blev nu mere bekjendt, og kom i venskabeligt Forhold med Friedrich Schlegel og med Schelling, med hvilken sidste det dog ei varede længe, men udenfor en Vennekreds erkjendtes dog hans Værd ufuldkomment, og hans Beviis, at man af lutter uorganiske og lutter organiske Legemer kan sammensætte galvaniske Kjeder (det förste i hans Beyträge[45], det sidste i hans Beweiss) frembragte ikke stor Sensation. Maaskee har dette ogsaa havt nogen Deel deri, at han i lang Tid ophörte med sine physikalske Arbeider, og studerede Digterne, indtil Voltas Opdagelse paa nye vakte hans Interesse. Han fandt nu alt bekræftet hvad han för kun torde fremsætte som Formodning, og med nye Iver begyndte han igjen sine Arbeider. Hans Opdagelse over den antiphlogistiske Vildfarelse,

45. *Beiträge zur nähern Kenntniss des Galvinismus und der Resultate seiner Untersuchung* (1800).

angaaende Vandets Sammensætning, havde flere Grunde end man maaskee formodede, og de Undersögelser som han anstillede over det galvaniske Batteries Indflydelse paa Sandserne gjorde Epoke, hos alle dem som med den behörige Alvorlighed studerede dem. Hans elektriske Forsög ere endnu kun for en liden Del bekjendte, og hans Forsög over Lyset, som ere saa uendelig vigtige have ikke fundet en eneste, som har forsögt at eftergjöre dem. Imidlertid arbeider Ritter bestandigen taalmodig fort, og opdager stedse flere af Naturens Love. Saaledes har han nyligen udfundet en mathematisk Lov, hvorefter han ei alene bestemmer Planeternes, men ogsaa Cometernes Sted, og naar han videre forfölger denne Opdagelse, vil han være i stand til at bestemme hvor enhver af Kometerne er at finde, hvilket han allerede har bestemt om nogle. Mellem Himmellegemernes og de jordiske Materiers Forhold til hverandre finder han en saadan Overeensstemmelse, at man, ikke uden at studse, deri seer Oprindelsen til en nye Astrologie, skjöndt af en anden Art end den man for et Par Aarhundreder havde.

Hans Skrifter ere ikke tydelige; men de bære Præget af hans Tankegang; thi naar han finder en Tanke, som synes ham rigtig, nedskriver han den, og forfölger den nu til det yderste Punkt, hvor han seer at den dog er falsk, han griber nu den modsatte, og forfölger denne ligeledes, indtil han ofte finder at ingen af dem for sig er rigtig, saa at han maa söge Sandheden i begges Forening. Saaledes maa Læseren ofte fölge ham i vidtlöftige og skrupulöse Undersögelser, den hele tornefulde Vey, som han selv har gaaet, og dette behager kun faa. Flerheden önsker at viide i fem Minuter Resultaterne af det som har kostet mange Aars Flid og Undersögelse. Imidlertid er
det en fordelagtig Fölge af denne Methode, at han ved den ikke let- ~~36~~ ~~29~~ 28
teligen overiler sig, men kun viiser sine Læsere Undersögelser, indtil han er i Stand til med upaatvivlelige Grunde at opstille dem Resultater. Nyligen forelæste han Stransky og mig en saadan Afhandling, hvori han först kom paa Schellings Ideer, og Stransky fand det fortræffeligt tænkt og sagt, men snart vendte han om og kom paa Steffens's, og Stransky troede nu sikkert at kunne give ham sit Biefald, men neppe havde han udfört det, viiste han at begge Maader at betragte Tingen paa vare eensidige, og nu kom han först paa det Rette.

Da Ritter ingen Formue selv har, söger han at forskaffe sig snart denne snart hin mægtige Mands Understöttelse. I den senere Tid har han meget fra Hertugen af Gotha[46]. Forrige Vinter holdt han der Forelæsninger for Hoffet, og neste Vinter gaaer han atter derhen, for at benytte det store Batterie af 600 Par, 25 Qvadrattommer store, Plader som Hertugen har tilladt ham at lade gjöre paa sin Regning. Dette Batterie kommer paa henimod 600 Rd.

Ritter lever meget indgetogent, og naar han kommer i Selskab, som ikke bestaaer af egentlige gode Bekjendtere tier han nesten ganske stille. Dette kommer mest deraf at han betragter mange af de Folk, som gjöre Fordring paa, at ansees for meget oplyste, som lidet mere end Pöbel. –Med Fruentimmerne omgaaes han gjerne og har havt uendelig mange Kjerlighedshistorier, hvorover han just ikke er saa taus, som de Damer der have begunstiget ham maatte önske. Med samme Aabenhjertighed tale han ogsaa om sine andre Feil, og nesten vilde jeg önske, at han indskrænkede sig heri; thi han har Abekatte, som hellere efterligne disse, end hans Flid og samvittighedsfulde Nöyagtighed i Naturens Undersögelse, sit Genie kan han desværre dog ikke meddeele dem.

En Aften, da Ritter og jeg, med flere, vare udenfor Jena i en Traktörhauge, kom et forrykt Fruentimmer til os. For hende stillede Ritter sig an som om han var gal, og konfunderede hende ganske i hendes forrykte Ideer, jeg troer at havde han fortsat det længere havde han virkelig bragt hende til sig selv, i det mindste havde han allerede forandret hende meget.

Af Besög har jeg blot aflagt et Par hos Göttling og et hos Boghandler Fromman. Den förste förte mig i et Selskab af Professorer hos Professor Succov, den anden inviterede mig til Middag, hvor jeg var i Selskab med Ritter og Anatomen Loder. Succov förte mig ogsaa i det naturforskende Selskab, som just holdt et Qvartalsmöde. Göttling holdt der en Forelæsning over Eudiometrien, som Indledning til en anden af Mechanikus Voigt, som foreviiste adskillige Eudiometere, som han vilde have forbedret, men hvori man ikke engang fandt alle de Forbedringer som andre have angivet. Det interessanteste var et Eudiometer med Amalgam, efter Göttlings

46. Ernst II Ludwig (1745-1804), Hertug af Sachsen-Gotha-Altenburg 1772-1804.

Angave. Voigt vilde ogsaa viise dens Brug, men experimenterede overordentlig slet dermed, og sloeg tilsidst det Göttlingske Eudiometer i Stykker.

I Jena har nu nedsat sig en anden Mechanikus Ottinie, som staaer i Konnexion med Hofraad Voigt, og för har arbeidet hos Mechanikus Voigt, hvor han egentlig leverede det bedste. Hans Arbeider ere ret nette, men noget mechanisk Genie synes han mig ikke at være.

Den 4de Septemb. forloed jeg Jena, for at reise med Posten til Bamberg. Jeg kom ved denne Leilighed over Rudolstadt, Saalfeldt og Coburg. Gjennem den förste af disse Steder, som skal have en skjön Beliggenhed, og skjönne Anlæg, kom jeg desværre om Natten, og gjennem Coburg kom jeg efter at have reist to Nætter, og pleiede mere Sövnen i de 4 Timer Posten opholdt sig her, end saae mig om. Kun saa meget er vist at Coburg allerede kommer de sydlige Tydske Steders Charakter nærmere, i broget Pragt, af Malerier paa Husene, forgyldte og mangfoldigt farvede Skildter &c. Mit Reiseselskab var meget varieret, men ikke meget interessant. Förs en nyebagt Student fra Jena, temmelig dum, siden kom dertil en Vinhandler, længere hen en Kone med sin Datter, som vilde reise til Frankerig, en Tjener, som gav sig ud for en Kjöbmand, og endeligen en Hallisk Student, som var den interessanteste blandt dem alle. Madamen var en afskyelig Qvinde, som loed sin stakkels Datter, en Pige paa 14 eller 15 Aar, sulte, idet hun kun spiiste een Gang om Dagen, og ofte kun een Portion for sig og Datteren tillige. Et Glas Øl nennte hun ikke at kjöbe, og naar jeg nu og da böed Datteren noget af mit var det hende ret kjert. Desuden drev hun min Medynk til det höyeste, ved det ubarmhjertige Pedanterie hvormed hun altid korrigerede den stakkels Pige. Flere gange vakte hun hende naar hun sov i Vognen, fordie hun ikke sad i den rette Stilling.

Mellem Saalfeldt og Coburg kom jeg gjennem Türinger Wald, hvor jeg mere gik en[d] kjörte, for at nyde den friske Luft, og for at undgaae de Stöd, som den tunge Vogn gav paa den stenede Vey. Skjönne Udsigter fandt jeg her ikke af Betydenhed.

d 6te Om Aftenen kom jeg til Bamberg, just samme Dag som de Bayerske Trupper vare rykkede ind. Vognen kunde neppe komme

gjennem den Gade, hvori Posthuuset var, for den Mængde af Mennesker, som havde trængt sig sammen for at höre en militair Musik som opförtes for en Officers Vinduer.

Til Professor Manthey:

Bamberg d 6 Septemb. 1802

I et af Deres foregaaende Breve giver De tilkjende, at De ikke er enig med mig i Deres Dom over Winterls Chemie, og at De önskede at kjende de Grunde paa hvilke jeg troer at den indeholder vigtige Sandheder. Med Fornöyelse opfylder jeg denne Begjering, og vil strebe, at udvikle Grundsætningerne i W's System af ganske andre Forsög end dem W. selv har anstillet. Ved saaledes at gaae ud fra bekjendte og sikkre Forsög, og ikke fra den Ungariske Chemikers endnu uprövede Iagttagelser, vinder jeg dobbelt, deels idet jeg derved viiser hvor mange flere Grunde der tale for Rigtigheden af W's Ideer, deels idet jeg har et fast Punkt tilfælles med Dem, saa at vi derved lettere kunde forenes, og hvad kan ligge mig nærmere, end i en saa vigtig Sag at söge Overensstemmelse med min Lærer og Ven.

De modsatte Elektriciteter ere Principierne for Suurhed og Alkalitet.

> Paa denne Sætning maatte allerede den Smag Elektriciteten frembringer, hvilken aabenbar paa den ene Side er suur, paa den anden brænden[d]e, som alkalinsk, före. Forsögene med det galvaniske Batterie have ogsaa bekræftet dette. Vel er det sandt, at Simon ikke kunde erholde Alkali og Syre, ved at galvanisere ret reent Vand, naar han havde Platina til Ledere; men det lykkedes ham dog med det samme Vand, naar han brugte Sölvtraade. Det synes kun at komme derpaa an, at noget af Elektriciteten tvinges til at blive i Vandet selv, og ikke altsammen gaae bort til Gas, og denne Betingelse opfyldes, naar en af Metallederne forkalkes noget. Heraf fölger, at

Livsluften og den **brændbare Luft** maa betragtes, den förste som en **Syre**, den anden som et **Alkali**.

Naar **Livsluften** forbinder sig med et **andet Legeme**, vorder dette **suurt** i den Grad som Livsluftens **Syreprincip** (*+E*) derved **sættes** i en **friere Tilstand**.

+E kan ogsaa være **herskende** hvor **ingen Livsluft** er tilstede, og dette giver ogsaa **Syre**, f. Ex. svovlet Vandstof.

Mange Syrers (og maaskee alles) **Sammensætning** bestaaer kun med en vis **Mængde Syreprincip**; med en **mindre** vilde dens **Bestanddele ikke holde sig sammen** med hverandre.

Salpetersyren tjener her til et fortræffeligt Eksempel. Azotgas og Livsluft forbinde sig ikke med hinanden, men meddeeler man dem mere Syreprincip, af en Elektrisk Konduktor, indgaae de Forbindelse.

Naar en **Syre og et Alkali** forbinder sig med hinanden, maa de gjensidigen **ophæve** eller dog **svække** hinandens **Kræfter**, da deres charakteriserende Principier ere hinanden modsatte.

Jo mere Syre der findes i et Salt, jo **mere er Alkaliet svækket**, jo **mere Alkali** desto **mere er Syren svækket**.

Naar man igjen **skiller Bestanddelene i et Neutralsalt** fra hverandre, **uden Tilsætning** af nyt **Syreprincip**, erholder man dem i den **mindre sure** eller **mindre alkaliske** Tilstand hvori de vare i Saltet. Herved tabe nogle det **Syreprincip eller Alkalitetsprincip**, som var nödvendig til deres Bestand, og komme kun **adskildte** (zerlegte) frem (saadanne siges at have **dialytisk** Substrat, af *δια* og *λνω*), andre blive **uforstyrrede** (have **symplekt** Substrat, af *Ζνμπλεκω*).

Af disse Grundsætninger see vi os allerede i Stand til at bestemme forud hvad der vil skee, naar man destillerer salpetersuurt Kali. Salpetersyren er nemlig, i dette Salt, berövet en Del af sit Syreprincip, og da dette udfordres til at holde dens Bestanddele sammen, maa den træde adskilt ud, og det maa ikke være Salpetersyre, men dens Bestanddele, Livsluft og Qvælstofgas vi erholde. (Maa man ikke studse over, at det som af saa klare Grundsætninger lader sig deducere, og i Erfaringen saa rigtig igjen træffes, i saa lang Tid har ligget begravet i Mörket?)

Varmestoffet er ikke enkelt, men bestaaer af *+* og *-E*.

Denne Sætning er egentlig at ansee som Basis i Winterls System, og jeg havde ogsaa sat den i Spidsen dersom jeg ikke havde fundet det vanskeligere at beviise den der; thi en af Hovedgrundene for denne

Lov er: at Alkalier og stærke Syrer (f. E.Magnesia og konsentreret Vitriolsyre) ved deres Forbindelse give en stærk Varme. Et andet Beviis, som maaskee endnu er stærkere, finder jeg deri, at ved alle Varmeforandringer finde ogsaa Elektricitetsforandringer Sted. Denne Paastand, som kun kan retfærdiggjöres ved en vidtlöftig Induktion, finder Bekræftelser nok i Physikernes adspredte Bemerkninger. Blandt de vigtigste Grunde for denne Mening torde det vel ogsaa ansees, at al Friction frembringer Varme og Elektricitet. Man har snart kun bemerket Varmen, snart Elektriciteten, og jeg tilstaaer gjerne at dette maatte bedre observeres for at give fuldkommen Bekræftelse. Jeg er nemlig af den Mening at Overfladerne som rives mod hinanden altid maatte vorde varme, hvorimod der paa den ene Side maatte opvækkes + paa den anden -*E*. Kun naar Legemerne vare ganske homogene, og begge vare under samme Betingelser, kunde det neppe finde Sted, men jo heterogenere de ere desto mærkeligere maa + og -*E* træde frem.

Den Varmegrad som kommer Legemerne til at rödglöde meddeeler dem Syreprincip.

Derfor er den Suurstofgas som uddrives af Metalkalkene egentlig hyperoxyderet, og det er formedelst denne Egenskab, endnu mere end ved sin Renhed at den saa fuldkomment befordrer Forbrændinger. Af dette Eksempel lære vi tillige, at en for stor Mængde af Syreprincip ligesaa vel som en alt for liden, kan foraarsage at Livsluften skiller sig fra et Substrat. At det röde Lys er oxyderende har Ritter ved prismatiske Forsög, med Phosphor og halv desoxyderet Hornsölv beviist. Det hvide, og endnu mere det violette, maa desoxydere, efter Ritters Forsög. Hermed stemme Westrumbs Forsög, at **hvidtglödende Jern udviklede Livsluft af Vandet**, saa fuldkomment som om de vare anstillede i samme Hensigt. – At Plantesyrerne, ved Behandling med Salpetersyre og ved Opvarming adskille sig, foraarsages uden Tvivl ved en Hyperoxydation. Jeg formoder at Plantesyrer som destilleres med Ludsalte maatte give mindre Kulsyre og derimod noget Azot (thi Kulsyre og Azot bestaa begge af Andronia og Livsluft, den förste har kun mere Syreprincip og noget Vand) eller og en desoxyderet Kulsyre, som maatte præcipitere Kalkvandet, uden i större Mængde igjen at gjöre det klart. Min Formodning finder jeg allerede bekræftet ved de fede Oliers Forhold. Disse kunde formedelst deres Virkning

paa Alkalierne ansees som Syrer. De give, som bekjendt ved Kogning, Kulsyregas og kulholdig Vandstofgas, men koges de med Pottaske give de tillige Ammoniak, altsaa Azot.

Andronia er en suur Materie, som indeholdes i de allerfleste Dyre- og Plante-Dele, og som finder sin Modsatte (Gegensatz) i et ligesaa udbredt Basisk Stof, som kan kaldes Telyke.

Kulsyre bestaaer af Andronia, Vand, Livsluft og Syreprincip. Azot af Andronia, Livsluft og maaskee Basicitets- (Alkalitets-) Princip.

Ved enhver Kulforbrænding vorder noget Andronia frie. Derfor indeholder den urensede Potaske altid Andronia. Hvorledes man kan skille denne derfra har Winterl fortræffeligen viist i sine Prolusiones pag. 172-176. Westrumb har paa samme Maade erholdt den (see Crells Ann. B.1. 1802).

Vitriolsyre oplöser Andronia og danner dermed en Syre, som har mere Affinitet til Metaller end til Jordarter, og mere til disse end til Alkalier, som oplöser alle Metaller, selv Guldet, osv. W. har kaldt denne Syre Metallophilsyre.

Andronia er en Bestanddeel af alle de **Alkalier** og **Jordarter**, som W. har afhandlet, og dömmer jeg ikke feil, bestaaer denne hele Rekke af Telyke og Andronia, i forskjellige Forhold. Kiesel indeholder mest Andronia, og nærmer sig Syrerne mere end Alkalierne; Alunjorden indeholder allerede mindre Andronia og mere Telyke, og saaledes maa nu f. E. Magnesia indeholde endnu mere Telyke, Potaske atter mere, o.s.v.

Alle Metaller bestaae ogsaa (efter min Formodning) af Andronia og Telyke. Kobber giver med Andronia Molybdän, Tin bestaaer af Tungsten og Andronia og en endnu ubekjendt Bestanddeel. Baryt bestaaer af Bly og Andronia.

Jeg finder i disse Fakta overmaade meget som stemmer med den Idee som ligger til Grund i **Steffens** Beitr. z. einem Naturgesch. der Erde[47], og troer at han ikke vilde have fundet sig forstyrret i sin Undersögelse, ved saa mange Anomalier, naar han havde kjendt W's Arbeyde.

Her har De da nu en Efterretning om det som jeg har fundet i

47. *Beiträge zur inneren Naturgeschichte der Erde* (1801).

W's System. Et Brevs snevre Grændser har ikke tilladt mig at gjöre den saa fuldstændig som jeg önskede, og hvad der mangler i Orden haaber jeg, at De undskylder med den Flygtighed hvormed jeg paa Reisen er nödt til at arbeide.

Mig er det höyst merkværdigt at see, hvorledes Tidens Aand, fra saa forskjellige Punkter arbeider til samme Maal. Med den antiphlogistiske Theorie var alt Liv og Kraft forsvunden fra Chemien, og man saae intet andet end Stoffer gaae ud og ind, gjennem större eller mindre Porer, man vidste ikke hvor, med större og mindre Hastighed, man vidste ikke hvorfor, og bringe nye Qualiteter frem, man vidste ikke hvorledes. **Kants** Dynamiske Naturphilosophie bröd nu Isen. Men selv de fleste gode Hoveder vidste ikke hvad de skulde begynde dermed, man vilde forene **Kants** Synspunkt med den sædvanlige, og nödtes til at erklære (hvilket selv Kant har gjort) at Foreningen ikke gik i det uendelige (fordie det forudsatte en uendelig Deling), og dog vilde man ikke heller give Slip paa den vigtigere Kantiske Tanke, at den egentlige chemiske Forening bestoed deri at to Materier opfyldte et Rum med Identitet. Lidt efter lidt begyndte vel Philosopherne at orientere sig bedre i dette System, men ingen Experimentator greeb in[d] deri, förend Ritter viiste, eller rettere begyndte at viise, at al Materie kun kan betragtes som Differenzer (Poler) af en Indifferenz (Vandet). En Sag som neppe, **ved et Experiment**, kunde beviises tydeligere end ved det hvorpaa jeg, i mit forrige Brev, tog mig den Friehed at gjöre Dem opmærksom. Winterls Lære stöder fuldkomment sammen hermed, uden at Winterl selv har indseet den hele Konseqvenz. I alt det hvad **Kant** i sin skarpsindige Spekulation, **Winterl** i sine flittige Iagttagelser, **Ritter** i sine dybttænkte Forsög og **Steffens** i poetisk Begeistring fandt i Naturen, seer jeg altsaa kun en Enhed, saa gandske forskjellige de Sprog end ere de tale, saa langt fra hverandre de Punkter hvorfra enhver gik ud, og saa ulige den Grad af Klarhed end maatte være, hvortil enhver af dem havde bragt det. Alt synes mig at opfordre til den mest levende Deltagelse, *ne vitam silentis prætereamus*[48]. Den hele nærværende Chemie ryster dog i sine Grundvolde, og kan ikke andet end falde; **Winterl** beviiser, at den maatte opstille **andre** Stof-

48. For at vi ikke skal lade livet gå os forbi i tavshed.

fer, **Ritter** at den ikke burde blive staaende **derved**, og **Berthollet** giver **Affinitetslæren** en ganske **anden Vending**. Der er altsaa intet andet for os end at hjelpe til at opföre en nye Bygning, da den gamle allerede er faldefærdig.

Dersom De ikke finder de her fremsatte Ideer af Winterl ganske ugrundede, saa beder jeg Dem oftere at meddele mig Deres Tanker derom, og hvis De tillige vilde anstille Forsög derover vilde deres Meddelelse være mig særdeles kjær. Jeg har vel anstillet Forsög over W's System, men jeg har fundet, at man maa anstille saare mange for at faae et skarpt Resultat, og derfor er jeg endnu ikke kommet videre end til at see, at W. virkeligen har anstillet de Forsög som han beskriver, men at han ofte noget overiilet har anviist dem deres Plads; men kun det **Hele** ikke en blot **Deel** er det som skal staae sin Pröve.

Jeg udgiver nu en Udvikling af W's System, med en Fortale, som förste Stykke af et Skrift, som blot skal tjene til at udbrede og pröve dette. Fra Rose og Ritter kan jeg vente Biedrag, og Ritter har lovet mig at levere det hele andet Hefte. Dersom De anstiller Forsög efter W. haaber jeg ogsaa Biedrag af Dem, pro eller contra som Sandheden vil.

Af vedlagte Brev til Hertugen af Augustenb. seer De min Plan til at forskaffe mig paa en let Maade Instrumenter. Billiger De den, beder jeg Dem afgive Brevet, eller dersom De hellere vil, levere min Broder det til at besörge. Dersom De vilde understötte denne Plan, ved at tale med Moldenhauer, Münter, og andre Professorer viiser De mig derved en Tjeneste, uden hvilken jeg tvivler om at naae mit Maal.

Deres hengivne Ven
Ørsted.

Jeg havde sluttet dette Brev, da jeg troede at Posten strax skulde afgaae, nu da jeg seer, at jeg heri har taget Feil, vil jeg endnu tilföye et Par Ord. Uden Tvivl vilde det være mig en betydelig Anbefaling, naar jeg vilde oprette det chemiske Institut, hvis jeg saae mig i Stand til strax at begynde med en Instrumentsamling af et Par Tusinde Rixd. Værd, og i ethvert Fald vilde en saadan Samling sætte mig i Stand til at fortjene noget ved Forelæsninger, naar jeg kommer

hjem, hvilket i andet Fald nesten er mig umuligt; thi over Phys. og Chem. kan man dog ikke læse uden Experimenter, og vilde jeg læse over speculativ Physik vilde det vist ikke vorde mig vel optaget. Hovedsagen er imidlertid at jeg hjerteligen længes efter at udrette noget Retskaffent, og arbeide ret for min egen Nytte og Fornöyelse, det forstaaer sig i videnskabelig Betydning. Saa længe jeg ikke naaer det, kan jeg ikke regne mig for lykkelig. Ved Hjelp af mit chem. Institut kunde jeg vel ogsaa faae Instrumenter men langt senere, og det förste Aar eller to, vilde gaae hen inden jeg ret kunde regne at begynde. Skulde denne Plan mislykkes, jeg haaber vel Fremgang, men vis er jeg dog ikke, var det ikke da muligt, af en Kongel. Kasse at erholde denne Understöttelse, paa samme, eller dog taalelige Vilkaar? Og var det maaskee i dette Tilfælde nyttigt at man gjorde vedkommen[d]e bekjendt med hele Planen til mit Institut.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

7[de] besögte jeg Hofraad Markus. Förstloed han mig staae og tale med sig midt paa Gulvet; efter nogle Minuter blev han hel venlig, bad mig sætte mig, og satte sig hos, og da jeg forloed ham, takkede han mig meget forbindtlig for de interessante videnskabelige Nyheder jeg havde meddeelt ham, og bad mig komme neste Morgen i Hospitalet. Det er merkværdigt med hvor ringe Ting man kan sætte sig i Kredit hos Folk. Han spurgte mig hvad jeg syntes om det man i de nyeste philosophiske Skrifter havde angivet om Kulstof og Stickstof, og da jeg nu sagde ham at jeg ikke fandt det rigtig, og tillige meddelte ham nogle Forsög, som streed derimod, især af Winterl, blev han overmaade tilfreds, og fortalte mig at han i sin Praxis ikke havde kundet finde nogen Hovedforskjel mellem de azotiske og carboniske Medicamenter, saaledes som mellem de hydrogene og oxygene. Om Eftermiddagen spadserede jeg, i Egnen herom, og fandt ved denne Leilighed mange nye Ideer, som saaledes sysselsatte mig, at det ikke faldt mig ind at vende om förend mod Aften. Bamberg er omgivet af mange forskjellige Naturskjönheder, og Egnen er meget frugtbar og mild, da Bjerge mod Norden, Østen og Vesten beskjerme den for Vindene.

Septemb 37

8de gik jeg til Hospitalet, for at see denne berömte Indretning. Jeg traf der förste Prof. Döllinger, Markus var endnu ei kommen, han toeg meget venlig imod mig, og sagde mig at Markus allerede havde fortalt ham om mig. Han förte mig omkring i alle Hospitalets Deele, og gav mig Leilighed til at beundre den Orden og Renlighed som der herskede. Ingen Stank möder en der, man har i de fleste Værelser en skjön Udsigt, Luften fornyes der bestandigen ved velanbragte Ventiler. Fra Hospitalet gik jeg med Döllinger i Hofhaugen, hvor vi talte om Schellings og Steffens Naturphilosophie, om hvilken D. havde temmelig eensidige Begreber. Han hörer til den Klasse af Lærde, som ikke veed bedre end at antage saadanne Nyheder, uden virkeligen selv at have tænkt dem, om saadanne Folk kan man beqvemt bruge et Udtryk, hvoraf Aasheim sædvanlig benyttede sig, de ere **imbiberede** af en vis Lære, de have ikke **unfanget** den af Opfinderen og **selv födt den**. Saaledes gaaer det desværre med de fleste. I Haven traf jeg ogsaa Winckelman, som jeg havde lært at kende i Jena, og Osiander som jeg havde seet i Göttingen. Om Eftermiddagen var jeg med den Jenanser som jeg havde lært at kjende paa Postvognen, paa Altenburg, et Bjergslot uden for Byen, hvor Otto von Wittelsbach ligger begravet. Man overseer herfra hele Staden og Egnen. Det tilhörer nu Markus.

9de besögte jeg Markus, hvor jeg fandt Rückert, som har udgivet en Bog über eine durchaus praktische Philosophie, og som er en Ven af Weiss, hvis Broder har sögt at forsvare R's System. Med R. gik jeg til Döllinger, som viiste mig sine Mineralier, og fulgte med os til Buch, et Lyststed ikke langt fra Bamberg, hvor de Studerende og andre, hvoriblandt mange Fruentimmer in[d]finde sig, og hvor man i Dag, som ogsaa ellers ofte, dandsede. Det var altsammen Vals. Anton Wall har ret, at det ikke mere er Amathontes Dands. Der maa höre megen Kunst til at give denne Dands Gratie, da de fleste gjöre den til et saadant halv vildt halv klodset Vesen. (NB i Parenthese maa jeg vel herved bemerke, at jeg ikke er af den Mening, at den som vil laste noget maa selv kunde gjöre det bedre).

10de Jeg var i Gaar blevet enig med Rückert om at reise med hinanden til Erlangen. Dette gik i Dag for sig, og om Aftenen naaede vi allerede tidlig denne Universitetsbye. Vi fandt imidlertid ingen

hjemme, og nöyedes med at spadsere i Hofhaugen, som er temmelig vel anlagt i Fransk Smag; man har et særdeles smaglöst Vandspring, som bestaaer af en Mængde Figurer, der ere saaledes gruperede, at oven troner en af de a[f]döde Fyrster, og af hans Komandostav spruder Vand, rundtom finder man Herrer og Dammer [sic] af Hoffet, klædt i ret gammel Fransk Smag, hvilke ere forsynede med musikalske Instrumenter, af forskjellig Art, og ligeledes udgjöre Fontainer. Satyrer og andet deslige findes og derimellem.

11[te] gjorde Rückert mig bekjendt med Abicht, der ogsaa er et Slags Philosoph, og Professor i Philosophien her. Denne förte os i en Have uden for Byen, som Besidderen, Postmester Wells her har aabnet for den almindelige Fornöyelse. Der gives i denne Have en skrækkelig Mængde Anlæg, som trænge sig saaledes paa hverandre, at intet har ret Plads. Paa Hjemveien fandt vi Professor Mehmel i en Art af Verts Huus hvor Byens Honoratiores kommer ofte, og hvor man fornemmeligen har særdeles godt Øl. M. har för været i Danmark, som Informator, og forstaaer noget Dansk. Först denne Eftermiddag var jeg i Stand til at træffe Hildebrandt hjemme. Han er saa sysselsat, med medicinsk Praxis, med Forelæsninger, med officielle Arbeider og desl. at man kun finder ham een Time daglig. Da jeg kom til ham, var han i Færd med en Korrektur, hvorfor jeg snart igjen forloed ham; men med den Aftale at jeg om en Time skulde komme igjen for at gaae med ham til en Taskenspiller, som denne Aften foreviiste sine Experimenter. Vi morede os middelmaadigt der, og forloede hinanden uden at have talt meget sammen, dog indböd han mig til imorgen Eftermiddag.

12 besögte jeg Mehmel, som förte mig til Schreber, som det ikke er let at faae i Tale. Han var meget artig; men tilböed mig ikke at see noget af sine Samlinger, hvortil jeg desuden vidste, at han er saare utilböyelig. Mehmel förte mig ogsaa til en Professor Ortloff, som för har været Skoemager, og i en Tid af 9 a 10 Aar har arbeidet sig op til en Grad af Lærdom, som ikke er almindelig. Han er egentlig Encyclopedist, og besidder i Philosophie, Physik, Chemie &c ret gode encyclopediske Kundskaber. M. förte mig ligeledes til Geheimeraad Wendt, en Broder af Conferenzraad Wendt i Kjöbenhavn. Eftermiddagen tilbragte jeg med Hildebrandt som viiste mig Universitetets og sit physiske og chemiske Apparat. Siden Mayer kom

til Göttingen, foredrager han baade Physik og Chemie, og saa vidt jeg veed, Medicin med. Om Aftenen var jeg i Comedie, og saae Medea[49], et Melodram, og et andet mindre Stykke slet opfört. Skuespilhuset er smukt.

13 Besög af Ortloff. Han var hele Formiddagen hos mig, og vi underholdt os ret vel med hinanden over Philosophie og speculativ Physik. Jeg forærede ham Mendels Oversættelse af min Naturmetaphysik, hvori han optegnede mit Födested og mit Födselsaar, for at indföre mig i Meusels **gelerhtes Deutschl**. hvoraf han er Medarbeider. Efter Middag besögte jeg Professor Espern, for at see hans Samling. Det er en gammel, tunghörig noget forunderlig Mand, som, da jeg intet begjerede at see hos ham först troede at jeg var en Bettler, eller i det mindste en som vilde have Understöttelse af Universitetet, og da jeg havde revet ham ud af denne Vildfarelse, hvortil jeg er vis paa at hverken mit Udvortes eller min Tale gav ham Anledning, spurgte han mig hvormed han da kunde tjene mig, hvorpaa jeg da maatte sige ham at jeg önskede at see hans Mineraliesamling. Saa beskeden har jeg endnu ikke fundet nogen, at han ikke har kundet troe at man besögte ham for hans Persons Skyld, men at man nödvendig maatte have en Bihensigt. I Aften opförtes Tragoedien Agnes Bernauerin[50], som spiltes saa slet, at Publikum, med megen Grund, loe hele Stykket igjennem.

14de besögt Ortloff, som viiste mig en Litteraturhistorie, han for nærværende Tid har under Arbeide, og som lover meget. Han indböed mig til Medarbeider i et encyklopedisk Magasin som han begynder at udgive. Jeg hospiterede i Dag hos Hildebrandt. Han leste 38
over Lyset, og afhandlede Striden mellem Eulers og Neutons Theorie, uden behörig Grundighed, dog saaledes som de fleste Chemikere og Physikere behandle den. Man maa virkeligen sukke over de Jammerligheder hvormed Folk, som dog formaaede noget bedre, plage sig, og deres Discipler, blot fordie de spilde de Kræfter paa tusindfold Sager, som de egentlig skulde koncentrere paa et eneste

49. Formodentlig *Medea* (1648), et drama på vers, baseret på klassiske forfattere, af Jan Six (1618-1700).

50. *Agnes Bernauerin: Ein vaterlandisches Trauerspiel* (1780) af Josef August Graf von Törring (1753-1826) om Agnes Bernauer (ca. 1410-35).

Punkt. Hildebrandt foredrager med megen Klarhed, og er ikke groet fast til nogen Læres Ord; han behövede kun at kjende det bedre for at fölge det. – I Dag toeg jeg ogsaa Afskeed hos de övrige.

15de med Diligencen til Nürrnberg. Mit Selskab var 3 gamle Kjellinger og en Person som jeg först ikke ret vidste hvad jeg skulde gjöre ham til; jeg troede at have seet ham igaar hos Ortloff. Til min Glæde beklagede han snart i meget zirlig Latin vores Ulykke, saaledes at være indsperret med 3 Kjellinger. Jeg saae nu at det var en Mand man kunde tale med; og erfoer tillige at han rigtig var den samme, som jeg i gaar havde seet hos Ortloff, hvor jeg just ikke havde faaet de bedste Tanker om ham, da han der pryglede en liden Dreng, som han havde med sig uophörlig for at faae ham til at tie. I Nürrnberg gjorde han mig bekjendt med en vis Roetter, Hofmester hos en Baron. Denne R. har fört mig noget omkring i Nürnb. For at vorde bekjendt med alt Merkværdigt her, havde man sagt mig, at jeg blot behövede at besöge v. Murr. Jeg fandt det anderledes, da han havde saa travelt med at fortælle mig om sine Skrifter, hvoraf han forærede mig 3 Stykker, foruden en Fortegnelse over en Deel Skrifter, som han vil sælge, at han ikke kunde besvare mig noget andet Spörgsmaal. M. er et Menneske som til en vis Tid har besiddet det man dengang kaldte Oplysning, og dermed troer han sig endnu ikke lidet lykkelig, og tjener gjerne andre med samme mod deres Villie. Mig fortalte han hvor megen Nytte den antiphlogistiske Theorie havde gjort ved at beviise at Metallerne vare enkelte, og altsaa ikke kunde frembringes, hvorved Guldmageriet ganske var udryddet. Jeg taug ganske stille dertil, da jeg för havde mærket at han var for svag til at indsee Beviiserne for det Modsattes Mulighed. Har Murr nogen Lærdom, saa bestaaer den i egentlig Litteratur og maaskee Historie. Om Aftenen saae jeg et Skuespil List gegen Mistrauen[51], hvori en Madsll Wetzel og en H^r^ Miedke spilte alene, og meget godt. Desuden gaves Ifflands der Komet[52], der heller ikke spiltes ilde.

16de Med Roetter gik jeg i Dag noget omkring, og saae Slottet, og adskillige andre Merkværdigheder. Ved Slottet er et Taarn, hvor et

51. Lystspil i en akt (1806) af August v. Kotzebue.

52. Farce (1798) af August Wilhelm Iffland.

Fruentimmer som föder, uden for Egteskab, uden Barmhjertighed hensættes i 4 Uger, og hverken Stand eller Penge kan befrie hende derfra. Hos en Dreyer saae jeg adskillige smaa Figurer, som vare udmærket smagfulde og utvungne. Han selv gjorde det vanskeligere Arbeide, og hans Kone og övrige Familie maatte illuminere dem. De fleste Nürrnberger Huuse ere bemalede, og mange ikke ilde. Man seer der Malerier af hedensk og christelig Mythologie, og nu og da [E]mblemer af Eiernes Haandtering. Et bemalet Huus i Nærheden af en Broe, jeg troer den kaldes die Fleischbrücke, er bekjendt under Navn af Nürrnberger Wa[h]rzeichen. Ved en af Broerne er en i Sten udhugget Oxe, hvorunder staaer, "hier ist der Oxe der ein Kalb war."

17[de] saae jeg die Rothschmidtmühle, hvor man arbeider fornemmelig i Messing, dog tillige forfærdiger Rageknive og desl. Det stöbte Messing afdreyes og poleres [ulæseligt ord], og Dreyebænkene, saa vel som alt den övrige Mechanisme drives ved Vandhjul, som staae i Re[g]nitzfloden. Jeg traf en Mester som viiste mig temmelig meget, men da jeg havde givet ham 2 Kopfstück (omtrent 2 M*ark* 8 S*killing*) til Afskeed viiste han mig endnu meget mere. I Dag gik jeg endnu med en Retourvogn til Regensburg, og ankom

d 18[de] om Aftenen der. Det var meget vanskeligt at faae Logie der, dog erholdt jeg et i et af de bedste Vertshuuse, zum weissen Lam kaldet. De mange fremmede Gesandter og Befuldmægtigede og en Messe, hvortil Kjöbmændene flokkede sig, fyldte Byen med Fremmede. Dog hörte jeg, ved Bordet, hvor der var godt Selskab, lidet Interessant, og det syntes, som om man i denne Stad, hvor saa vigtige politiske Gjenstande afhandles, lidet bekymrede sig om Politik.

19de Domkirken hörer her til Merkværdighederne. Det er en gammel Bygning, i Gothisk Smag, og virkelig höytidelig. Man finder her Evangeliet Christus bespiiser 5000 Mand udhugget i Marmor, riig paa Figurer, men disse er slet bearbeidede, og jeg var virkelig uvis hvem iblandt dem der skulde være Christus. En Kirkebetjent löb om og viiste mig alt, og kaldte mig oven i Kjöbet Exelence, desuagtet spiiste jeg ham af med 12 Kreutzer (lidt mere end 10 Skilling), hvormed han dog syntes at være vel tilfreds. Det behageligste, som i lang Tid har truffet mig var at see Samlingen af

physiske Instrumenter i Benedictinerklostret St. Emmera[m]. Jeg ventede der intet udmærket, men begjærede dog at see det, og overraskedes allerede derved at man sagde, at jeg maatte henvende mig til Prof. Placidus. Jeg vidste ikke, at han var her, men kjendte ham af en, for sin Tid ikke slet, Afhandling, i det Bayerske Akademies Skrifter. Jeg gjorde ham altsaa derfor min Kompliment, og vi vare nu strax bekjendte. Han viiste mig Samlingen af Instrumenter, som var en at de rigeste jeg har seet, renlig og ordnet, og for en Samling til Brug ved Forelæsninger temmelig fuldstændig. Desuden indeholdt den deels Instrumenter som vare af Placidi egen Opfindelse, deels udmærket vel bearbeidede, og ofte efter en forbedret Plan. Vi forloed hinanden særdeles tilfreds. Ved Middagsbordet gjorde jeg Bekjendtskab med en Fransk Kjöbmand, som ikke kunde tale Tydsk og derfor holdt sig til mig, som en anden Fremmed. Vi gik med hinanden i Komedie, hvor man forestillede General Schlenzheim[53]. Den blev ankyndiget ved en Plakat, hvori berettedes at Publikum skulde faae at see en Batallie, höre Reveillen slaae &c. Skuepladsen var under aaben Himmel, paa en Øe i Donaufloden. Der saae man nu rigtig nok alle de forkyndte Spektakler, men Spillet var slet, og Skuespillet, som fordre mange Changements, maatte fremstilles paa en eneste Plæt. Den samme Troupe spiller ellers i Skuespilhuuset i Byen. Forestillingen begyndte Kl 3 ½ og endtes Kl 5 eller 5 ½ , hvorpaa man saae alle de pjaltede Skuespillere drage hjem. Om Aftenen gik jeg med min Franskmand i et Kaffehuus hvor vi saae Voxfigurer af den store Röver Schinderhannes og hans Bande, og siden spillede Billiard.

Din
Christian.

39 September
20de gik jeg til Borger Bacher, Fransk *Chargé d'affaire*, med mit Pas for at faae det saaledes undertegnet, at jeg dermed kunde passere i Frankerig. Jeg sagde ham, som en agtet Mand, en Kompliment, og han var meget forbindtlig. Det koster aldeles intet at faae sit Pas saaledes viseret, og derfor vende ogsaa mange sig med deres Passer

53. *General Schlenzheim und seine Familie* (1784) af Christian Heinrich Spiess (1755-99).

til Gesandtskaberne, og ikke til Øvrigheden, hvor dette ellers kunde være nok. Jeg var i Dag hos en Boghandler Weiss for at kjöbe et Par nödvendige Böger, og indloed mig i denne Anledning i en Samtale med ham, over Winterls Chemie, i Boghandlerisk Henseende, og bragte det derhen, at han afkjöbte mig mit Manuskript over Winterl. Jeg erholdt derfor 60 Gylden, hvorom det dog ikke var mig saa meget at gjöre, som om at faae det i Trykken. Det er meget vanskeligt at faae en Forlægger til sit förste Arbeide her. Forlæggere her er et ulykkeligt Folk, som intet forstaaer af Indholdet, og altsaa maa rette sig efter Navnet. Jeg tör temmelig sikkert regne paa at erholde 2 Louis d'or for Arket af det fölgende Stykke; den Sum jeg fik for nærværende er regnet saaledes at det omtrent skulde udgjöre 1 Louis d'or Arket. Jeg havde neppe faaet det ringeste Honorar dersom ikke Mendels Oversættelse af min Naturmetaphysik, hvor jeg roses saa meget i Fortalen, havde været. Titelen paa mit Skrift er: Materialien zu einer Chemie des neunzehenden Jahrhunderts 1stes Stück.

Regensburg har en Promenade rundt om Byen, eller rettere om en Deel af Byen, men synes mig dog i denne Henseende at være meget fattig, i Sammenligning med de fleste andre Steder af samme Störrelse.

Jeg besögte i Selskab med min Franskmand et Viinhuus og Kaffehuuset med Schinderhannes i Aften igjen. Det morer mig at see hvorledes han med langt mere Friehed end jeg, eller en Tydsker i Almindelighed, omgaaes der med alle Slags Personer, Fruentimmer saavel som Mandfolk. Det maa være mig en ikke ganske unyttig Lov for mit Ophold i Frankerige.

21de gik jeg med Posten til Landshut. Ved Postvognen fandt jeg en forhenværende Rigsnotar, som ved de aftagende Arbeider, siden man afgjorde saa mange Sager med Sverdet, og ved flere ulykkelige Tilfælde, var kommet i saadan Fattigdom, at han ikke kunde give sin Kone og Börn som reiste til München mere end en Gylden Körepenge, til disse 17 Miile. Da jeg i Gaar var blevet 60 Gylden rigere, kunde jeg ikke andet end give ham een deraf, hvorved jeg forögede hans Formue til det dobbelte, han bragte den strax til sin Kone, som allerede sad i Vognen, og var inderlig glad derved. Ved hendes Samtale med en medreisende Dame havde jeg Anledning til at see, at jeg ikke var fört bag Lyset ved en falsk Historie, hvorom jeg desuden

allerede för var temmelig vis. Paa Veien stödte en Geistlig til os, som var meget for at viise sig ret oplyst, men desværre var han grumme uviidende, og alt hvad han foretoeg for at skjule det gjorde ham kun mere Latterlig.

Da jeg kom i Vertshuuset, die goldene Sonne, fandt jeg der endnu to Gjester, hvoraf den ene, uden at vide andet end at jeg var en reisende Chemist, strax tilböed mig at före mig den fölgende Dag til Professor Bertele. Han tilböd ogsaa at tale fransk eller italiensk med mig, om jeg hellere talte dette end Tydsk. Da jeg spurgte om hans Navn, svarede min Naboe, at det var H[r] von Hepp fra München, hvorpaa han beklagede sig over at man aldrig ville glemme dette von, forsikkrede at det ingen kunde være ligegyldigere end ham, og spurgte, om vi vidste af saadant hos os. Jeg svarede, at vi vel hafde Adel, men at man ikke bröd sig meget om dem, hvorpaa han strax förte Talen paa noget andet, og bragte saaledes min Formodning, at det lille von ikke var ham saa ligegyldigt, til Vished.

22de Den fölgende Dag ventede jeg forgjeves paa Hepp, og tabte derved den Tid jeg skulde have haft til at besöge Lærde i Dag. Jeg havde imidlertid ved nogle nye Böger og ved den skjönne Egn om Staden nyttig og behagelig Tidsfordriv nok.

Fra den 23 indtil i Dag den 27de har jeg besögt og lært at kjende de Lærde, som interesserede mig meest. Jeg har ofte besögt dem, spadseret med dem, og desl., men har ikke een eneste gang været inviteret, hvilket heller ikke har været Tilfældet anden Steds, siden jeg forloed Jena. Bertele er her Professor i Chemien. Han har sjelden indladt sig i videnskabelige Samtaler, men af det lidet jeg har lokket ud af ham, har jeg faaet Vished nok om at han er svag. Denne Overbeviisning har Roeschlaub i Dag endnu bestyrket mig i, ved sin Forsikkring.

Roeschlaub er interessant. Levende, skarpsindig og vittig viiser han sig ved alle Leiligheder, men er saa artig i Selskab, som han i sine Skrifter er bitter. Imidlertid har jeg dog hört ham ta[l]e en Prof. Niederhuber temmelig imod, men paa en vittig og fiin Maade nok, for ikke at stöde an mod Selskabelighedens Regler.

Schrank har jeg vundet saaledes ved nogle Komplimenter, at jeg vandt hans hele Fortrolighed. Han fortalte mig at han ikke alene var saa övet i Skribentarbeider at han lagde Pennen hen mit i en Perio-

de, naar Klokken sloeg til at han skulde holde Forelæsninger (til hvilke han ikke studerer) og at han naar han kom hjem kunde tage Pennen igjen og skrive fort, men han forsikkrede endog, at han engang havde sovet under sine Forelæsninger, uden at nogen havde mærket det.

Knogler er her Prof. i Mathematik og Astronomie, og arbeider med Planen til det Astron. Obser. som her skal oprettes.

En meget agtværdig Mand har jeg fundet i en Professor Winter, som egentlig er Chirurg, og taler med en saadan Varme om sine chirurgiske Operationer, som jeg sjelden har fundet hos nogen. Han skal have forrettet adskillige höyst vanskelige Operationer her, med megen Lykke.

Til Professor Manthey:

Landshut d 26 Sept

I dette Øyeblik, da min Tid er noget knap, kan jeg blot melde Dem, at jeg med de Summer jeg har erholdet seer mig forsynet indtil jeg kommer til Paris. Jeg venter, at kunne være der inden 4 Uger, og beder at De der vilde lade mig forefinde nogen Anviisning, paa en saadan Sum, som De selv finder jeg kan behöve; thi om jeg end kunde have noget tilovers, naar jeg kom derhen, maatte dette dog uden Tvivl ikke længe strække til, da de förste Dage nok vil gjöre mig adskillige Udgifter nödvendige. Breve til mig kunde addresseres til Heiberg, *rue victoire* N° 2 *chez le negociant Pobechheim*. Skulde De ikke ville bruge denne Addresse, beder jeg Dem besörge det paa anden Maade, maaskee til Handelskommisair Classen.

Mit Brev til Hertugen af Aug. haaber jeg, at De har bekommet. At jeg udbeder mig Deres Medvirkning, ogsaa hos Hertugen, dersom De billiger min Plan, har jeg i mit sidste Brev glemt at siige, og egentlig fordie jeg nu engang er saa vandt til at De paa alle Maader befordrer min Lykke, at jeg egentligen tænker det forstaaer sig af sig selv, at De ogsaa fremdeles vil det samme; men jeg skylder dog Sandheden og Erkjendtlighed at siige Dem, at jeg föler Nödvendigheden af Deres Medvirkning.

Med Höyagtelse og Venskab
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

40 September

28de gik jeg med Brevposten fra Landshut til Salzburg. Det er for förste Gang at jeg har gjort en nogenlunde hurtig Reise her i Tydskland. Jeg tilbagelagde 18 Miile i 22 Timer, men denne Maade at reise er ogsaa dyrere end jeg havde forestillet mig. Man betaler nemlig een Hest og Postschaisen, hvilket regnes for 1 ½ Gylden pr. Station. Man er desuden forpligtet til at give Postillonen 24 Kreutzer i Drikkepenge, og er altsaa meget sparsom, naar man giver ham ½ Gylden. Saaledes kommer hver Station paa 2 Gylden, eller hver Miil paa 1, hvilket er saa meget som Ekstrapost koster hos os. Og dog er dette ikke alt men man maa ved nesten hver Station betale Milepenge og deslige, saa at jeg kan regne at jeg, med Fortæring, har givet 1 Gylden for hver Time jeg var underveis.

29de erholdt jeg paa Posten Brev fra Professor Manthey, med Anbefalinger til Moll og Vierthaler her. Jeg vilde absolut have havt endnu et Brev af Postmesteren, fra en vis Sophie i Kjöbenhavn, men han forsikkrede mig at der slet ingen flere var der, hvormed jeg da, skjöndt ugjerne, maatte lade mig nöye. Den förste Lærde jeg besögte her var Hertenkeil, som syntes meget beskjeftiget, jeg troede med medicinsk Praxis, men jeg hörer, at det egentlig er med Kræmmerie. Han har, ei alene med Boghandlere, men med alle som driver Handel, at bestille, og har nyligen lidt et Tab af 20000 Gylden, ved en Banqverot. Hertenkeil loed mig ved sin Tjener före til Dr Schelhammer, som han anpriste meget. Jeg var hermed ret vel tilfreds; thi jeg vidste at Sch. havde haft Omgang med adskillige af mine Landsmænd i Paris, blandt andet med Möller. Vi vare derfor ogsaa strax som gamle bekjendte, og S. bragte mig endnu samme Formiddag til et Billedgallerie, der i sin Art er ret interessant; det bestaaer nemlig af Portraits, som for det meste ere malede af Kunstnerne, som de forestille, selv. Man finder altsaa Arbeider af de berömteste Mestere der, og det Fremstillelser af deres egen Person, af alle fandt jeg meest Smag i et, hvor Maleren havde afbildet sig selv, som malende sit Portrait, og seende i et Speil, efter sit Billede der. Forskjellen mellem den levende Natur, Billedet i Speilet og Malerens Kunstværk syntes mig heldigt og med dyb Indsigt udfört. Om Eftermiddagen

var jeg hos Moll, som modtoeg mig meget venlig, og talte mere end 2 Timer med mig. Han interesserer sig meget for Dansk Literatur, og kjender den temmelig vel.

30te Om Morgenen besögte jeg Vierthaler, og efter at have indhentet adskillige Efterretninger om Egnen hos ham, gik jeg endnu för Middag til **Hallein**, hvor det fornemste Saltbergverk er. Et saa nitid Bergverk har jeg endnu ikke seet. Man gaaer enten gjennem regulære udhugge[de] Stoller, eller man lader sig glide ned ad glatte Tömmerstokke, hvor man i en Tid af et Par Minuter kan komme over 100 Fod ned, uden al Fare. For at far[e] an her, forsynes man med en hvid Dragt, som man drager over sine andre Klæder, et Leder bag og en Han[d]ske til höyre Haand, for at holde sig fast, ved et Reeb, medens man glider ned. Forsömte man dette vilde man uden Tvivl gaae i Brand af den stærke Varme, som frembragtes ved den alt for hastige Gliden. I Gruben fyldes store Huler med Vand, som oplöser Saltet, og ved Kanaler ledes ned til Byen hvor det indkoges. En saadan stor Plads var illumineret, saaledes at jeg heel kunde oversee den. Hvad man maaskee ikke finder i noget Bergverk eller[s], finder man her, nemlig Statuer for Mænd, som have havt vigtig Indflydelse her. Udfarten skeede paa et Slags Vogn, egentlig et Bret med Hjul under, som trækkes og skydes ud af Bergmænd. En Stolle 1000 Klafters 3000 Alens [L]ængde gjennemfares saaledes i omtrent 10 Minuter, saa at man her kommer en god del hurtigere fort end med Extrapost. – I Staden Hallein ere Saltpanderne, som ere hel maadeligen indrettede. Klokken henimod 7 kom jeg tilbage til Vertshuuset saa træt, som man kan være, naar man har gaaet 3 a 4 Timer i en temmelig Varme, besteget et stort Bjerg, og siden gjennemfaret det, og endda til alt dette faaet en meget slet Middagsmad.

Oktober d 1ste gik jeg til Berchtoldsgaden, over et med Skov bedekket Bjerg, som var temmelig möysomt at bestige, efter 3 timers Vey, da jeg ret holdt mig for lykkelig, og bildte mig ind at jeg havde endt min hele Gang, da jeg nu var i Berchtoldsgaden, fik jeg den [u]behagelige Efterretning, at jeg endnu havde 1 ½ Time at gaae, for at komme til Bertholomäus Söen, som egentlig var det jeg vilde see. Veyen derhen var ret behagelig, men det skjönneste var Söen. Jeg toeg en Baad med en Fisker og seilede om derpaa. Solen skinnede klar, Böl-

gerne veltede sig, som smaa prismatiske Rynker paa Vandet, og kastede tusinde Farvebilleder paa den hvide Sandbund. Rundt om var jeg indgjerdet af Bjerge, hvoraf mange bare en evig [Sne] paa deres Tinde, og dannede i nogen Afstand blendende Speile, som tilförte Øyet det hvideste Lys. Paa Söen og ved Foden af Bjergene havde vi endnu fuld Sommer, og det syntes nesten at Træerne her havde et friskere Grönt, og Græsset en frodigere Vext, af de nærende Van[d]dampe, hvormed Söen altid sikkrer sine Naboer for ikke at törste ihjel. Vi seilede maaskee ¾ Miil for at komme til et Slot, hvor der fanges en Fisk, som her kaldes Schwartzreuter. Det hörer med til at see Bartholomäussöen at have smagt den. Jeg begjærede altsaa deraf og fik en Portjon, som syntes mig nok for to. Imidlertid fandt jeg den saa velsmagende og let, og jeg havde ved Bevægelse forskaffet mig en anseelig Appetit, at jeg fortærede den heel. Paa Hjemveien til Salzburg overiilede Natten mig, saa at jeg, for at komme fort maatte tage en Vogn hos en Vert i Schelenberg. Ved denne Leilighed traf jeg en Gjest, som talede Dansk og Svensk, og forsikkrede at han havde været chatolsk Geistlig i Kjöbenhavn. Med det Danske kom han kun slet fort, og begyndte at tale Fransk. Han fortalte mig at han var en födt Ungarer, og tilböd mig at tale Latin, som er Omgangssproget i Ungarn. Jeg svarede ham, at jeg vel havde studeret mange Latinske Skribentere, men at jeg ikke havde övet mig i at tale det. Det syntes som han ikke ret forstoed dette, og han svarede maaskee jeg havde glemt det. Dette pirrede min Ærgjerrighed jeg sagde ham, paa Latin, at han vidste at Øvelsen var den bedste Læremesterinde, og at man uden denne ikke kunde tale et Sprog med Lethed, om man end forstoed det godt. Han svarede mig igjen paa Latin, og saaledes kom vi mod min Villie dog til at tale det, og underholdt os temmelig lenge deri, hvilket jeg saa meget hellere gjorde, da jeg mærkede, at jeg var ham langt overlæggen, og at min Frygt for at tale Latin med en Ungarer var ugrundet. Han begik ofte de groveste Feil, og f. E. Kongens Sön, heed hos ham, uden alle Omstændigheder, *filius rex.*

~~41~~ ~~30~~ 29 Oktober

2den besögte jeg strax tidlig Vierthaler, der sendte Bud efter en Doktor Wagner, som vilde gjöre mit Bekjendtskab. Det var en ivrig Tilhænger af Schelling, og vil levere os en hel philosophisk Physik;

men uden at kjende Naturen af andet end Læreböger, og uden at konstruere philosophisk med den Strænghed, som Kant, alt ligesom sin Lærer. Disse Folk bringe alle haltende philosophiske Beviiser og skjæve physikalske Theorier til Torvs, og skjende derover at andre ikke vil antage dem. Jeg plager alletider disse Folk med Steffens, som med egne Øyne har seet Naturen, og med eget Hoved tænkt derover. Wagner har nyligen skrevet en nye Theorie af Lys og Varme, hvori han vil beviise, at disse slet ingen chemiske Egenskaber have. Jeg satte ham i ikke ringe Forlegenhed da jeg anförte ham Ritters Forsög over Lyset, som endnu vare ham ubekjendte. Han havde ellers paastaaet at Varme kunde udrette det samme som Lys, og anförte mig for denne Paastand, at i de nyeste Franske Journaler havde han fundet, at man kunde reducere Jern og flere Metaller ved den blotte Varme. Jeg forsikkrede ham at dette ikke var saaledes meent, men at det: ved Ildens Hjelp alene, betydede uden Tilsætning af Brændbart. Men hvorfor man ikke havde sagt dette, spurgte han. Fordie det er en Sag som er os Empirikere saa vel bekjendt, at det ikke behöver at siges, svarede jeg. Disse og flere Feiltagelser, hvorom jeg overbeviiste ham, gjorde ham noget tam, saa at jeg troer, at hvis jeg havde haft Leilighed til at omgaaes noget længere med ham, skulde jeg have faaet ham til at lære noget Ordentligt, eller ganske at holde sig derfra. I Selskab med vor Philosoph, saae jeg en saakaldet Naturmerkværdighed, hvori Kunsten ikke havde liden Deel, under Navn af das steinerne Theater, en Grotte, hvori en Forhöyning, hvortil man gaaer op ad Stentrapper. Det skjönneste er, at det Hele er omgivet af skyggefulde Træer, hvis Tusmörke giver det et romantisk Anströg. Haven Hellbrunn saae jeg ved samme Leilighed, og fandt at den, som saa mange andre Haver er mere berömt end skjön. Om Aftenen toeg jeg Afskeed med Vierthhaler. v. Moll gav mig en liden Æske med Mineralier til Haüy i Paris.

3[die] gik jeg om Morgenen med Posten til München, hvor jeg ankom den 4de om Eftermiddagen. Da det var for silde at besöge nogen, gik jeg spadsere, uden egentlig at viide hvorhen, og idet jeg fulgte flere, som syntes at være spadserende, kom jeg i en Spadseregang, som bestoed af en Mængde hverandre krydsende Alleer. Jeg har siden erfaret at denne Plads kaldes Hofgarten. Idet jeg gik tvers derigjennem og ud af en Port, kom jeg i en engelsk Have, hvis An-

læg jeg snart fandt saa vidtlöftige at jeg ikke i flere Timer kunde lære dem at kjende. Jeg tabte mig med Fornöyelse deri, og tænkte ikke paa at gaae hjem förend det blev mörkt. Det varede længe inden jeg kunde finde den rette Vei, og först Kl henimod 8 kom jeg hjem. Dette Anlæg hidrörer fra den berömte Grev Rumford, for hvem man her har sadt et velfortjent Monument: Dette A[n]læg er mere interessant formedelst den Smag, hvormed det er udfört, end formedelst de Omkostninger, hvormed det er bragt i Stand. Snart troer man blot at gaae en banet Vei, som slynger sig gjennem en angenem Skovegn, snart vandrer man ved Bredden af en Flod, naar man nemlig slaaer sig til en Side fra Veien, og ved Grendserne af denne store Have stöder man paa Landsbyer, paa enkelte Bygninger, paa Agre, som selv indsluttes af Haven o. s. v. Nær ved München boer ogsaa en Traktör i denne Have.

5te besögte jeg Flurl, Kammerdirektor, tidlig. Han gav mig Efterretning om nogle andre Lærde der, blandt andet om Prof. Maximus Imhof, en Munk som forestaaer det herværende physikalske Kabinet. Jeg fandt i denne en ikke ilde underrettet Mand. Han fortalte mig at han havde anstillet vigtige Forsög med Galvanismus, især over det Voltaiske Batteries Virkning i Gasarter. Han viiste sig kun lidet villig til at meddeele mig Resultatet af sine Undersögelser, som han sagde mig inden kort Tid skulde komme i Trykken. Flurl havde ogsaa gjort mig opmerksom paa en Apotheker Ziegel, som en god Chemist. Jeg fandt i ham en ganske fornuftig Mand, men dog et meget mavert Bekjendtskab. Jeg fik blot af ham at viide, at det pharmaceutiske Væsen her, som paa de fleste Steder er i den jammerligste Forfatning, og at der just ikke vare mange Udsigter til Forbedringer. Om Aftenen saae jeg en slet Komedie af Kotzebue.

6te Grev Rumford opholder sig for nærværende Tid her. Jeg har i Dag næsten tilbragt hele Formiddagen med ham. Han er meget forekommende, og foreviiste mig de Instrumenter hvormed han i denne Vinter vil anstille Forsög over Varmen, med megen Beredvillighed. Han har meget mechanisk Genie. Ved Bordet, til Middag, gjorde min Vert mig bekjendt med en Schichtmester Gilbert, som en god Chemist. Jeg fandt ogsaa virkelig at han besad mere end almindelige Kundskaber, og underholdt mig den meste Del af Eftermiddagen med ham.

7de I Dag har jeg gjort et af de Bekjendtskaber jeg længe har önsket mig, nemlig Direktorialraad **Franz Baader**, hvis Skrifter i Naturphilosophien ere saa skjönne, at man maa önske Forfatterens Bekjendtskab, og ofte saa dunkle, at man behöver det, for at faae Forklaringer. Hans Omgang er mig höyst interessant. En Mand af den Ild og det Liv er sjelden. Jeg havde neppe talt 8 Minuter med ham förend han allerede tilböd mig Addresser til Paris. I Eftermiddag var jeg med Direktor Flurl i Porcellanfabriken i Nymphenburg. Den forekom mig ikke, saa lidet som den berömte Have, i hvis Nabolaug den ligger, synderlig vigtig.

8de Akademiet her har en Samling af physiske Instrumenter, som er temmelig brugbar, men ikke saa god som den i Regensburg. Professor Imhof havde lovet mig at viise mig den, men var ei tilstede, da jeg efter Aftale kom; jeg loed mig derfor Samlingen viise af en ung Mand som gaaer Imhof tilhaande. Bibliotheket er her temmelig stort men neppe udvalgt. Det staaer, saavel som Instrumenterne, i Jesuiterkollegiets Bygning. Flurl besidder en temmelig god Samling af Mineralier, hvilken han i Dag viiste mig og et Par andre.

9de Denne Morgen besögte jeg Baader, som kun er at træffe om Morgenen, da han i disse Dage flytter. Jeg kan derfor heller ikke profitere saa meget af hans Selskab som jeg önskede; men det bedste er dog, at Samtalen gaaer overordentlig hurtig hos ham, saa at vi i kort Tid ere i Stand til at tale meget. Han gik ud med mig, for at forrette adskillige Ærender, men tit blev han staaende midt paa Gaden, for at udvikle mig en af sine Ideer. Han driver aldeles derpaa, at den moralske og physiske Natur paa det nöyeste hænger sammen, og at uden en saadan Forbindelse Physiken egentlig ingen Værd har. Han stemmer i denne Henseende meget med Ritter, og jeg med dem begge. Ritter er kun for klog til at udlade sig offentlig derover, indtil han ved sine Experimenter har styrtet den plumpe Materialismus, som nu hersker; vi have da herlige Ideer af dette Slags fra ham at vente. Her en af Baaders, som kan kaste et Lys paa hans hele System. Aandens Korruption er Synd, Materiens Sygdom, den sidste er Fölge af den förste. NB. oprindeligviis, i Naturens nærværende Löb finde saa mange Complicationer Sted, at Sammenhængen ikke let lader sig bestemme.[25] Dette finder vi igjen i alle Folks Mythologie, og som bekjendt ogsaa i den christelige.

Over dette Punkt tænke Materialisterne meget konseqvent, naar de sige, at moralske Feil komme af Materiens, af Sygdom. – I Selskab
42 31 30 med en vis **von Hopfer** saae jeg i Dag Billedgalleriet her. Det er ikke slet, men kan dog ikke maale sig med det Dresdener. Samlingen er heller ikke ordnet efter Skolerne, efter Tidsaldrene eller deslige, men, som man forsikkrer, efter deres Kunstverd. Dette synes at være den sletteste Regel man kan optænke, da neppe nogen Gallerieinspektör har Indsigt nok til at bestemme ethvert Arbeides Værd. – I Slotsbygningen er et Kapel, som förer Titelen die reiche Kapelle, hvor alle Apparater til den katholske Religions Udövelse findes yderst kostbare, Guld, Sölv, Perler og Ædelstene ere ödslede derpaa, dog troer jeg neppe at det hele er mere værd end en Hatteslöyfe, besat med Diamanter, som jeg saa i das grüne Gewölbe i Dresden. I övrigt er det Indre af Slottet ikke interessant, og en Samling af Migniaturemalerier, som jeg hold[t] efter Rygtet for vigtig, fandt jeg under al Kritik. Om Aftenen förte von Hopfer mig i et Ølhuus, hvor jeg hörte Haandværksvendenes Maade at være lystige. Merkværdig fandt jeg det, at de sang saa mange Studenterviiser, og saa mange Spotsange over Geistligheden, i dette ertzkatholske Land. Schillers : "Ein freies Leben führen wir", og "Frisch auf Kameraden" &c forglemmes ikke, og synes, især den förste, ret yndet for sin Raahed.

10de Besög af **Franz Baader**, som bragte sin yngre Broder **Mathias** med sig. Denne har især lagt sig efter Salinevæsenet, og synes deri at besidde ualmindelige Kundskaber. Denne Eftermiddag anvendte jeg til at gjennemvandre den engelske Have, uden for Byen i en anden Direktion end den jeg förste gang havde valgt, og fandt deri megen Fornöyelse. Jeg troer, at denne Have næsten har ¼ Miil i den ene og ½ M. i den anden Retning. – Om Aftenen Komedien Liebe und Freundschaft[54].

11, 12 og 13de tilbragte jeg deels med Mathias Baader og Franz Baader, deels anvendte jeg disse Dage til at see Billedgalleriet oftere, besöge nogle Spadseregange udenfor Byen og deslige. Om Aftenen den 12te gaves en nye Komedie, af Babo, som her er Theaterdi-

54. Skuespil i 5 akter (1787) af Christian August Vulpius (1762-1827).

rektör, der Puls[55] kaldet, og derpaa das Urtheil von Paris[56], en Ballet. Man havde uden Tvivl gjort sig megen Umage, da det var Förstens Födselsdag, men Balletten faldt dog meget slet ud. De tre Gudinder kunde bedre have forestilt Vaskepiger, og Venus havde ikke engang i sin Dragt noget som kunde gjöre hende Prisen værdig. M. Baader anmerkede at hun egentlig meget naturligt og passende forestillede *Venus vulgivaga*[57]. En eneste Dandserinde viiste sig fordelagtigt, hun spillede en Nymphe som elskede Paris. Om Aftenen den 13de var jeg af min Vert indbudet til en liden Koncert, som han med sin Kone og et par gode Venner gav. Förend Koncerten begyndte gjorde jeg Bekjendtskab med en vis **Spaun**, som interesserede sig meget for Physiken, og arbeider paa at bekjendtgjöre Forsög, som skulle bestride Neutons Theorie over Lyset. Han havde mange gode Ideer, men om de vare hans egne kan jeg ikke bedömme. Saa meget er vidst, at andre, især Ritter og Göthe allerede för have haft dem, og den förste langt bedre. Imidlertid syntes Manden at være meget lidet belæst, og kunde vel selv være faldet paa dem.

14de rejste jeg, i Selskab med von Hopfer, til Augsburg. En Jödepige gjorde os endnu dertil Selskab. Hun reiste hjem for at holde Bryllup, med en ung Mand, men viiste dog en saadan Lyst til at være sin Mand utroe selv för Bryllupet, at jeg virkelig sattes i Bestyrtelse. Hopfer har en særdeles Routine i at behandle saadanne Mennesker, og erholdt med Lethed et Pant af hende, paa at hun vilde besöge ham i Augsburg. ☙ 31

15de besögte jeg von Cobres, en Kjöbmand, som besidder et stort Bibliothek, og en Naturaliekabinet. Han fortalte mig, at han ikke i de förste 3 Dage kunde viise mig det, og altsaa forloed jeg Augsburg endnu samme Dag med en Retourchaise, som bragte mig til Stuttgard (18 Miile) for 9 Gylden, omtrent 5 rd. Jeg fandt paa denne Vei serdeles behageligt Selskab i en Frankfurter Kjöbmand, ved Navn **Perret**, som med en saa philosophisk Bestemthed, og med saa dyb Eftertanke dömte om alle Gjenstande, at jeg maa ansee ham for en

55. Skuespil (trykt 1805) af Joseph Marius Babo (1756-1822).

56. *Das Urtheil des Paris* (1801) af Pavel Wranitzky (1756-1800).

57. Tilnavn til gudinden Venus, med en hentydning til den rent sanselige kærlighed (= som strejfer om blandt almindelige mennesker).

sjelden Mand. Paa de sidste Mile stödte ogsaa en Magister **Heid** til os. Han var ikke uden Lekture, men ikke af min Smag, men gav mig dog et godt empirisk Beviis for en Mening jeg længe har haft at Schelling nemlig er det iblandt Philosopherne, hvad Schiller er blandt Digtere. Han satte mere Pris paa Schiller end paa Göthe, og mere paa Schelling end paa Fichte. Han stillede altsaa de samme Personer sammen som jeg, men kun med den Forskjel, at han satte dem oven som jeg sætter neden. Han anförte, jeg veed ikke hvorfor, et Par Vers af Schiller, hvis Indhold er: Hvorfor er Genie og Smag saa sjeldent forenede? Fordie denne frygter Vingerne, denne foragter Bidselet. Jeg fandt neppe noget hvori man saa skjönt seer Forskjellen mellem Schiller og Göthe som i Sammenligningen af hint med fölgende af denne:

> "Wodurch [giebt] sich der Genius kund? Wodurch der Schöpfer in der Natur [...]
> Klar ist der Æther, und doch von unergründlicher Tiefe
> Offen dem Auge, dem Verstand bleibt er am ewig Geheim."[58]

Min Modstander kunde selv ikke nægte mig at der baade var mere Poesie og dybere Tanke i det sidste end i det förste.

18de besögte jeg Hofmedikus Jäger, som toeg meget venskabeligt mod mig, og förte mig til en Viinhöst hos sin Svigerfader, Hofraad Pfaff. Dette var den förste Viinhöst jeg havde bivaanet, og den interesserede mig altsaa ikke lidet. En Viinhöst er egentlig en Fest, hvortil Besidderen af et Viinbjerg indbyder alle sine Venner, og hvor de unge især spille Hovedrollen. Julelege, Dands, Fyrverkerie, og desl. ere Hovedingredienserne i en saadan Fest. Om Eftermiddagen Klokken 2 samledes vi allerede paa Viinbjerget, og det varede ikke længe inden först Leeg, siden Dands og da det blev mörkt Fyrverkerie fulgte paa hverandre. Enhver anskaffede sig en Mængde smaa Raketter, som solgtes der paa Pladsen, og delte nogle af dem ud blandt Fruentimmerne, medens man selv afbrændte andre. Tilsidst afbrændtes et större Fyrverkerie, som ikke saa ilde ud. Selskabet

58. Begge citater findes i Tabulae votivae, en samling af epigrammer i Schillers *Musenalmanach für das Jahr 1797*, pp. 173-74.

begav sig nu under klingende Spil og Sang, en Masse, til Byen, bragte Pfaff et Vivat udenfor hans Dör, og tilbragte Resten af Aftenen hos ham.

19de besögte jeg Jäger om Morgenen tidlig, og blev længe der med Repetent Pfaff, en Broder af Prof. Pfaff i Kiel, og gjorde tillige en vis Dr Gmelins Bekjendtskab der. Om Eftermiddagen besögte jeg Frue Osiander, Moder til Dr Osiander, som jeg havde seet i Göttingen og Bamberg.

20de Om Morgenen hos Jäger og ligeledes om Aftenen, efter Indbydelse. Et Fruentimmer af J.s Slægtskab, som er der i Besög fra Landet, kom hjem fra en Viinhöst medens jeg var der. Frue Jäger spurgte hende om hun havde sunget "Der Re[i]ter und sein muthiges Ross"[59] &c. Jeg erindrer mig herved at dette er en af Damernes Yndlingssange her, og jeg hörte dem ved Viinhösten, med megen Salvelse, synge

"Er wirbt nicht lange, er biethet nicht Gold,
Mit Sturm erringt er den Minnesold."

Det er merkværdigt nok, at denne Schillerske Ryttersang, som han har digtet i det syttende Aarhundredes raaeste Soldaters Smag, saa- ~~43~~ ~~33~~ 32
ledes vorder en Damesang, en Mangel af Delikatesse og Fölelse for Descenz, – hvorover man kunde skrive et helt Ark i Tilskueren, uden at nogen toeg det til Hjerte.

Jeg har i övrigt tilbragt disse sidste 3 Dage mest med Spekulation, og haaber at have fundet noget ikke uvigtigt, som jeg her ikke kan meddeele.

21de reiste jeg til Tübingen og opholdt mig der til den 29de. Jeg har her bragt mine Ideer, som jeg nylig har faaet, i en Afhandling, som jeg ikke uden Umage, men som jeg haaber heller ikke uden Held har fuldfört. Mine Bekjendtskaber her ere: **Kielmeyer**, en af de störste Hoveder jeg kjender. Han har kun ladet meget lidet trykke, men dette er herligt, og jeg har nu seet nogle af hans Hefter, over Chemie, som ere ganske fortræffelige. Alle de Hovedideer, hvorpaa

59. *Reiterlied*, en populær sang med tekst af Schiller, *Musenalmanach für das Jahr 1798*, pp. 137-40.

Galvanismen nu förer os, har han allerede for mere end 10 Aar siden foredraget. I Botanik og Zoologie er han ligeledes fortræffelig. **Cuvier** i Paris er hans Discipel, og tilstaaer selv at skylde K. meget. Han har givet mig en Anbefaling til denne Lærde. Ogsaa de Ideer som jeg i min nye Afhandling har udviklet har han længe haft, og da jeg meddeelte ham mine faldt han meget i Forundring, og troede, at jeg længe maatte have benyttet hans Hefter. Jeg leverede ham derfor min Afhandling, hvoraf han saae, at jeg paa en ganske anden Vey var kommen derhen, og fortalte ham tillige om andre Ideer, som jeg vidste han ligeledes havde, men hvorover jeg endnu havde tænkt mere. – Kielmeyers Fader er en Jagdbetjent, som bragte ham som Dræng med sig paa Jagten. Fyrsten, som saae ham der, indtoges saaledes af hans aabne og aandrige Physiognomie, at han skjenkede ham sin særdeles Naade, og loed ham studere ved det Akademie, som dengang fandt Sted i Stuttgard. Den unge Kielmeyer gjorde der saa store Fremskridt, at han i sit 18 Aar blev Professor ved samme Skole, hvor han nylig var Discipel, og her havde han nu en særdeles fordelagtig Stilling, indtil Försten döde, og den nye Förste ophævede Akadamiet, uden at give K. sin fulde Besoldning mere, men hensatte ham til Tübingen, hvor han först i det sidste Aar er blevet Medlem af Fakultetet. Denne Omstændighed har gjort ham saa utilfreds, at vi neppe tör haabe Skrifter fra ham, især da han nu ogsaa maa læse *materia edica*[60]. En ganske ualmindelig Hukommelse, Vittighed (i Kombinationer) og Observationsgave ere de Evner som især udmærke K., uagtet man i hans Ideer ikke föler Savnet af andre Sjæleevner. – I sine Domme er Kielmeyer stræng, dog uden at være ubillig. Om Blumenbach sagde han blandt andet, at han havde været en liderlig Student, der ikke havde anvendt sin Tid vel, men ellers vel kunde blevet til noget. Hvad han vilde med sin "**Bildungstrieb**"[61], havde han ikke selv vidst förend Kant havde aabnet ham Øynene. Over den nærværende Naturbeskrivelse siger han: at det undrer ham, at endnu intet Akademie har udsat en Priis for Opfindelsen af en Beskrive-Maskine, da der egentlig intet Hoved behövedes dertil. **Autenrieth** er ogsaa her. Det er en skrekkelig

60. Læren om de medicinske grundbestanddele.
61. Dannelsestrang.

Disputator, som gjendriver en, förend man har talt ud. Han har megen Observationsgave, men liden Dömmekraft. Han har reist meget og har blandt andet ogsaa været i Amerika.

Storr er en rig Mand, som af Magelighed og Sygelighed, har frasagt sig sin Professur. Han har en stor Mineraliesamling, men han kunde ikke viise mig samme, fordie den ikke stoed i hans Huus, og han havde en syg Fod, som han frygtede for at forkjöle naar han gik ud. Bonenberger, en Sön af den ved sine elektriske Forsög bekjendte, er her Professor i Astronomien. Han besidder gode mechaniske Kundskaber.

Med en Doctor Emmert, som i Selskab med Reuss i Göttingen har leveret nogle Analyser af dyriske Substantser, var jeg daglig sammen, han viiste mig megen Artighed, og har blandt andet rettet mig de indlöbne Feil med det tydske Sprog, i min afhandling. Plouquet, og Reuss som har skrevet *Disp. universale*[62] ere ogsaa i Tüb. men jeg besögte dem ei, da den förste meest beskeftiger sig med praktisk Medicin, den sidste skal være af meget ringe Gehalt, og her slet ingen Tilhörere have. Han skal nedstamme fra Danmark. Hans Fader skal have været Kanzler i Holsten (saa vidt jeg har forstaaet geistlig).

30te I Stuttgard. Komedien her er temmelig god. Jeg saae i Aften Kotzebues Armuth und Edelsinn[63], hvori en Mdsll Bulla spillede saa godt, at jeg nesten forglemte at det var Spil. Osiander var nyligen kommet fra Bamberg, og jeg besögte ham i Dag.

Novemb.

1ste Jeg havde i nogle Dage været upasselig, og toeg derfor i Dag, efter Jägers Raad, Medicin, som er bekommet mig temmelig vel. 2den reist til Karlsruhe, i Selskab med en Frankfurter Kjöbmand, Rosallino. Vi kom just an den Aften da en Princesse af Baaden havde Formæling med en Prinds af Brunswig. Vi kunde derfor ikke faae Plads i det Vertshuus hvor vi vilde, og maatte i et andet, zum Rappen kaldet, tage til takke med et Værelse begge. Dette træffer ofte naar 2 reise sammen, saa at jeg nesten vilde holde det for en Politik

62. *Dispensatorium Universale seu Lexicon Chemico-Pharmaceuticum* (1791).

63. Komedie fra 1795.

af Verterne, naar de kun have faa Værelser tilovers, da at nöde 2 som reise sammen til at nöyes med et.

3[die] gik jeg til Prof. Böckman, som saasnart han hörte mit Navn optoeg mig med meget Venskab. Han viiste mig den förstelige Samling af physikalske Apparater, hvilken han forestaaer, og blandt andet de Instrumenter hvormed han havde anstillet sine eiendommelige Forsög. Disse, saavel som Resultaterne af sine Forsög, har han opbevaret med megen Nöyagtighed og Eleganz. Om Eftermiddagen förte han mig til Hofraad Gmelin, som forestaaer Naturalkabinettet og den botan. Have. Han viiste mig begge, og gjorde mig tillige bekjendt med sin Familie, med hvilken jeg i Selskab saae et Fyrværkerie, som anstilledes ved Slottet, i Anledning af Formælingen. Ophavsmændene vare – en Skorstenfeger og en Löber, og Arbeidet svarede til Mestrene.

4de förte Böckmann mig i Læsesahlen her, hvor jeg fandt de nyeste Journaler. Om Eftermiddagen var jeg i Bibliotheket, hvor jeg ikke fandt hvad jeg sögte, men traf meget artige Bibliothekarer.

5te förte Gmelin mig atter i Naturalkabinettet, hvor kort efter en serdeles smuk Pige ledsaget af et ældre Fruentimmer kom. Gmelin forestillede mig hende. Det var den yngste Princesse af Baden[64]. Med Böckman toeg jeg i Dag Afsked og erholdt af ham en Anbefaling til en Pastor Petersen i Strasburg, som sysselsætter sig meget med Physik. Endeligen var jeg ogsaa i Verkstedet hos en Stensliber Meyer, af hvem jeg kjöbte 5 Stykker smukke Mineralier for 1 ½ Gylden. Da han sliber det meste til Kunstarbeider, falder manget brugbart Stykke for en Samling af, som han overlader for godt Kjöb. Han leverer mig ogsaa, naar jeg vil, Mineralier af sin Egn til Kjöbenhavn, mod Islandske, især Zeoliter. Centneret af sine leverer han til Hamburg mod 12 Gylden Fragt.

6te Reisen til Strassburg, i Selskab med en Kjöbmand Hemmert, som havde hjemme der, og en Skomagerkone, som, for sin Stand, var meget dannet. Om Aftenen i Komedie.

7de hos Pastor Petersen. Vores Underholdning begyndte saaledes: "Jeg bringer dem et Brev fra deres Ven Prof. Böckman, og glæ-

64. Wilhelmine Louise, prinsesse af Baden (1788-1836), yngste datter af Karl Ludwig af Baden og Amalia af Hessen-Darmstadt.

der mig ved denne Leilighed [at kunne] gjöre Bekjendtskab med en Mand, der med saa megen Iver og Held sysselsætter sig med Physiken". – "De er mig velkommen, da de bringer mig Brev fra en saa kjer Ven; hvor har de studeret?" – "I Kjöbenhavn, jeg er en Dansk." – "De er mig altsaa dobbelt velkommen, vi ere halv Landsmænd, min Fader var födt paa Als. Og deres Navn?" – "Ørsted." – "Altsaa formodentlig i Slægt med den Ørsted som har beskjeftiget sig med Galvanismus?" – "Det er mig." – "Saa meget mere mig velkommen, jeg har et Batterie efter Deres Idee." Nu fortsatte vi vores Samtale over Physik og Chemie, og havde et Par Timers behagelige Underholdning.

Mit næste Brev fra Paris. For st spare Postpenge skriver jeg herefter saa smaat som her.[26]

Din

Christian

Til Professor Manthey:

d 6 Decemb. 1802

Jeg har endnu været for kort i Paris for at kunne skrive Dem noget interessant, og jeg har heller ikke vildet besöge de Lærde förend jeg havde Deres Anbefalinger i Hænder.

Jeg tager mig altsaa kun den Frihed at bemerke noget om min Plan til Pengelaanet. Min Broder skriver mig til, at det ikke syntes mig nyttigt at jeg erholdt et Laan fordie det vilde falde mig trykkende at afbetale det, naar jeg fik en liden Gage. Jeg troer at dette slet ikke bör komme i Betragtning, da det er umuligt for mig at dyrke min Videnskab ordentligt, naar jeg ikke har en Samling af Instrumenter, og jeg desuden paa ingen Maade seer mig i Stand til at fortjene noget ved Forelæsninger, naar jeg ikke kan gjöre Experimenter nok. Og efter Tingenes almindelige Gang, maa jeg ved at holde Forelæsninger over Experimentalphysiken kunde fortjene mere end jeg aarlig maa afbetale. Jeg troer ogsaa at Moldenhawer kun have Interesse mod at see Penge gaae ud af Universitetets Kasse, hvorover han vilde disponere anderledes, men at han med Sikkerhed kan forhindre det troer jeg ikke. Deres venskabelige Tilbud, at udvirke mig Laanet anden Steds fra hvis det her sloeg feil, hvilket

jeg, med Dem, endnu ei holder for vidst, modtager jeg med Taknemmelighed. Det maa naturligviis være mig vigtigt, at have Instrumenter i Hænder saa snart jeg kommer hjem, eller dog kort efter.

Deres Bemerkninger over mit chemiske Brev seer jeg med Længsel i Möde.

Mange Hilsener fra adskillige Bekjendtere i Paris. Man taler overalt om Dem her med den fortjente Agtelse, hvilket meget glæder mig.

Deres hengivne Ven
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

~~45~~ ~~38~~ [?] Paris December 1802[27]

Det er umuligt at betragte alle de Gjenstande, man her i Paris finder, nöye nok förste Gang og endnu mindre kan man strax fælde en Dom over dem. Vores Underholdning vilde derfor være altfor tumultuarisk dersom jeg beholdt den sædvanlige Dagbogsform i mine Breve. Jeg maa nöyes med hver Aften kort at optegne hvad jeg har seet for mig, og derimod her söge at koncentrere det som jeg ved gjentaget Undersögelse har bemerket over vigtige Mænd og Gjenstande, i enkelte Rubriker.

Atheneé[65]. Dette er en Indretning for videnskabelig Selskabelighed. Der gives flere af dette Slags, men Hovedsagen ved dem alle er at Medlemmerne, hvoriblandt ogsaa er Damer, til enhver Tid af Dagen der har frie Indgang til en Samling af de nyeste Journaler, til et lidet udvalgt Bibliothek o. s. v. Om Aftenen holdes populaire Forelæsninger over adskillige Videnskaber, hvoriblandt Physik, Chemie, Philosophie, Italiensk, Engelsk o. desl. Jeg har ladet mig optage til Medlem i et af disse Selskaber, som udmærker sig fordelagtigt fra de andre. Fourcroy læser der Chemie, Le Fevre Gineau Physik, Hatzenfratz Technologie, Boldoni Italiensk. Jeg hörer den förste og den sidste, men min Dom opsætter jeg til en anden Gang. En Aften

65. *Athénée de Paris* (1792-1853) var en privat institution (med skiftende navne) for naturvidenskabernes udbredelse i form af undervisning, offentlige forelæsninger, udgivelser og forskning.

om Ugen holdes, som man kalder det, en *seance literaire*, hvor snart noget af en berömt Skribent oplæses, snart Efterretninger om Nyheder i den lærde Verden meddeeles. Selskabet har en större Samling af physikalsk Apparat, end man kunde vente. Entréen i dette Selskab er meget dyr, den koster 4 Louisd'or, hvorfor man har Rettigheder som Medlem i et Aar.

Gamle Bekjendtskaber fornyet. (I Artiklernes Fölge maa Du ikke vente nogen Art af Orden, jeg retter mig heri efter Indfald, og kan umuligt andet). At jeg har fundet Heyberg og Gjerlev igjen veed Du allerede. Jeg har ligeledes fundet Baggesen, som toeg meget glad imod mig. Han boer ret godt, og har en vis Zierlighed i sine Værelser. For al Ting besidder han nogle skjönne Malerier. Hans Kone[66] tegner fortreffeligt, og af hende saae jeg der adskillige Arbeider. For nærværende Tid arbeider han paa en dansk Oversættelse af Homer og et tydsk episk Digt, men ikke over Buonaparte, som han nu hader. Uagtet han er meget interessant i Omgangen, saa forekommer det mig dog at han ikke mere kan være den han för var, i det mindste var noget satirisk om Voss' Kartoffelvise, som han forelæste, langtfra ikke saa kraftigt som hans ældre Arbeider. Det samme har jeg allerede bemerket ved noget han forelæste min Broder og mig i Kjöbenhavn over Fichte. – F. Schlegel har jeg ogsaa fundet her igjen. Han lever her mest for at studere, men gjör tillige Regning paa at vorde anstillet ved en af de Lycéer, som nu oprettes. Han læser her over den Tydske Litteratur, men paa Tydsk. Han har foræret mig en Indgangsbillet dertil, og jeg benytter mig ogsaa af den, da han blot læser hver Söndag Formiddag, og meget interessant, efter det at slutte som jeg har hört, den eneste Gang jeg endnu har været der. Suel har jeg ogsaa gjenfundet; han boer i samme Huus som jeg.

Nye Bekjendtskaber har jeg endnu ikke sögt meget, men adskillige have frembudet sig selv. Adskillige Landsmænd har jeg her, men hvoraf neppe een er værd at nævne uden for Historiens Skyld. **Juul**, en adelig Dræng, i Særdeleshed uvidende, Lilienkrone, Baron og Officer, men intet videre, en Kapitain Seuften, en ganske dannet Mand af en Kapt. at være, en Kapt. Hafner, et godt Menneske som

66. Fanny Reybaz (1775-1822), datter af en præst i Genf.

det synes, Kapt. (egentl. Skipper) Arktander, maaskee en god Söemand, en vis Mörk som jeg endnu kun engang har seet, en Björnerud ligesaa, en vis Hasler, som studere[r] her Chemie, men kunde have lært noget, jeg vil ikke tale om **noget mere**, hjemme först. En Holstensk Landsmand Leemann, som studerer Naturvidenskaber og Philologie, og arbeider paa at udgive Plinius med Anmerkninger, synes at höre til en meget bedre Klasse. Hos Görrike, Legationspresten, har jeg været to gange, og vil oftere komme der, jeg holder det for et godt Bekjendtskab, som Prof. Manthey der har forskaffet mig. Af Lærde har jeg gjort Bekjendtskab med Millin, som har Opsigten over Antikerne og en Deel af Bögerne i Nationalbibliotheket. Han kjender den tydske Literatur, og er meget tjenstfærdig mod Fremmede. Jeg havde den Fornöyelse at höre ham forklare de skaarne Stene og andre Oldsager for et Selskab. Man har en ret rig og smuk Samling deraf, dog forekommer den mig ikke overordentlig. Hver Onsdag Aften staaer Millins Huus aabent for Videnskabsdyrkere, og forener ofte de interessanteste Mænd til et Selskab. Man finder der en stor Mængde af tydske og franske Journaler, og andre nye Böger til Gjennemsigt. Dette og Selskabet er alt; med Mad og Drikke opvartes man ikke i saadanne Selskaber i Paris saaledes som anden Steds. Winkler, en Tydsker, er Millins Medhjelper. Jeg havde Anbefaling til ham, fra Oberlin i Strassburg; jeg har endnu kun talt et Par gange med ham.

Forelæsninger. Vauquelin læser et privat Collegium over Chemien, hvorfor han lader sig betale 144 Livres af hver, og har for nærværende Tid over 40 Tilhörere. Han læser hver anden Dag over 2 timer, men hvorlænge er ubestemt, saa at man ikke kan bestemme sig til nogen Forelæsning som holdes strax efter hans. Jeg har besluttet mig til at höre ham for de skjönne Experimenters Skyld, hvoraf jeg virkeligen lærer meget. Forresten er hans Foredrag ikke alene uforstaaeligt formedelst hans svage Stemme og store Hastighed i at tale, men det er tillige saa uordentligt og uvidenskabeligt som det kan tænkes. Jeg kan ingen anden Orden finde deri end Ideeascociationens. For at give et Exempel maa jeg blot anföre, at han en Dag leste först over Varmen, dernest over Forbrendingen, den fölgende Dag over Luftens mechaniske Egenskaber, over Fordunstningen i den fortyndede Luft, og over de Stene som ere ned-

faldne fra Himmelen. Jeg kjender ingen som overgaaer ham i lyrisk Orden uden Prof. B. i Kbh. Men for at komme igjen til hans Fuldkommenheder, jeg kjender heller ingen som overgaaer ham i at gjöre Experimenterne med Lethed og Præcision. Han forholder sig til en egentlig Chemist som en god Prosektor til en Anatom, og det er ret godt; gid vi havde mange saadanne paalidelige Prosektorer. Han har i sit Laboratorium fire Famuli, saa at Forsögene ikke tage saa lang Tid op som ellers. Laboratoriet er godt og smagfuldt indrettet. En stor Skorsten, hvor de nödvendige Ovne, et Bord, hvori paa den ene Ende et Qviksölv- paa det andet et Vand-Apparat for Luftarterne er. Skabene med Reagentier have Glasdöre, hvorigjennem man kan see alt staae med den störste Renhed og Orden. Tilhörerne tage Plads paa et Amphitheater lige over for Skorstenen og Forelæsningsbordet, saa at alt kan oversees fuldkomment, ved Hjelp af det Lys som falder gjennem Glastaget, som bedekker Arbeidspladsen men ikke Tilhörernes, saa at alt er oplyst i det rette Forhold. Vinduer findes her slet ikke. Paa Veggene findes en Medallion [med] de fornemste Chemisters Navne, hvorved de fremmede saa temmeligt er skeet Ret. – Fourcroy læser i Atheneet, hvor jeg endnu kun har hört ham engang, da han afvexler med Thenard, som jeg endnu ikke har havt Tid til at höre. Fourcroy læser unægteligt godt, men naaer dog neppe min Forventning; jeg troer at maatte sammenligne ham med vores Bugge, hvis Foredrag virkeligen er ligesaa skjönt og ligesaa – overfladisk. Den Aften jeg hörte Fourcroy var Introduktion til Chemien, hvor han sögte at beviise at de gamle intet vidste af Chemien, og gjerne vilde overtale os til at troe, at vi nu vidste alt. Det er vidst at det er lettere at forkaste end at forstaae de gamle, og at man ikke kan andet end gribe til det förste naar ens hele Indsigt ikke strekker sig ud over den antiphlogistiske Chemies Grændser. Det er meget let at lade de gamle skee Retfærdighed og de nye med. Kunsten at experimentere er de nyeres Eiendom, Evnen af faa Observationer at uddrage store Resultater, eller med prophetisk Aand skue ind i Naturen, havde de gamle maaskee mere end de nyere have Lyst til at troe. Fremtiden vil maaskee lære dem at Pythagoras's Tal og Thales's Vand har mere at betyde end alle deres net beviiste, men i desto snevrere Grændser inskrænkede Theorier. Naar Experimenterkunsten faaer fört os med Bevidsthed derhen,

hvor Digteraanden förte de Gamle dem ubevidst, vil man förste almindelig lære at vurdere de Gamle. De gamle forstoede Naturen ved Overeensstemmelse med den, Sympathie, vi forstaae den kun ved Strid imod den, Anthipatie vilde jeg sige om de fleste, men ufuldkomnere, skjöndt vi kjender den mere. – Hos Charles har jeg hört en Forelæsning over Elektriciteten, som behagede mig meget. Hans Tale er fuld af Liv og Interesse, hans Forsög ere skjönne og mangfoldige. Han begynder snart et fuldstændigt Kursus over Physiken, som jeg vil höre. F. Schlegel læser her over den[28]

Theatere. Paris har for nærværende Tid nogle og Tyve; Du vil altsaa ikke undres over, at jeg ikke kjender dem alle endnu. Det fortræffeligste af alt her er **Operaen**, og det ikke saa meget for Sangens og Spillets, som for Maskineriet og fornemmelig Dandsens Skyld. Jeg har seet der to Balleter, den ene Hero og Leander[67], den anden Psiche[68]. Den ynde Kunstnerne veed at lægge i deres Bevægelser, den uendelige svævende Lethed, hvormed de iile os forbie, er neppe opnaaet paa noget andet Theater. Bekjendt nok er det at Vestris er den meest udmærkede af dem alle, og en Sön af ham, som endnu er et Barn, har en ganske overordentlig Færdighed. Maskineriet er ligeledes her ofte fortryllende; mellem Akterne lades ikke Forhænget ned, men alle Forandringer foregaae umidelbar for Tilskuernes Øyne, dog saa hurtigt at man nesten ikke seer dem. Guder farer op og ned mellem Himmel og Jord, uden at man seer en Strikke, eller deslige, en majestætisk Skye dækker alt det profane for Tilskuernes Øyne. Da jeg i München saae Paris's Dom[69], var jeg i den störste Uvished, om enten en af Personerne blev hængt (af Vanvare) eller taget til Himmels. *Theatre français* indtager den anden Plads. Jeg har der seet Oedip[70], Rodogune[71] og Venceslaus[72], en gammel Tragoedie, för Corneilles Tid, den eneste som har vedligeholdt sig fra den

67. *Héro et Leandre* (1799), komponeret af Joseph Lefebvre (1761-?) med koreografi af Louis Jacques Jessé Milon (1766-1845).

68. *Psyché* (1790), ballet i 3 akter, komponeret af Ernst Louis Muller (1740-1811) med koreografi af Pierre Gabriel Gardel (1758-1840).

69. Se p. 131.

70. Tragedie (1659) af Pierre Corneille.

71. Tragedie (1644) af Corneille.

72. Tragedie (1647) af Jean Rotrou (1609-50).

Tidsalder, men maaskee den kraftigste af alle franske Tragoedier. En af Skuespillerne her finder jeg fortræffelig, det er **Talma**, Stochflets Svoger[73]. Han har Kraft og Natur, og den Overdrivelse, som nesten alle andre franske Skuespillere gjöre sig skyldig i, derfor er han frie, og har tillige en Rundhed og Fuldendthed i sit hele Spil, som virkeligen sætter ham blandt Mesterne. Hans Figur er ædel, hans Stemme er skjön. Uagtet sit naturlige Spil, og uagtet han holder sig frie for al Bombast, har han dog meget Biefald hos de Franske. De övrige have alle mere eller mindre Talent, men ingen anden end T. er frie for Bombast, og man kan lade de franske Tilskuere sige, som Grethe i Kjerlighed uden Strömper[74]:

– – – – "tænk hvor min Beundring steeg
Og steeg des höyere jo meer Du bistert skreeg."

Det er virkeligt bogstaveligt sandt. Det er min inderlige Overbeviisning, at Kunstneren skal overgaae den almindelige Natur, og at Skuepladsens Fremstillinger, som alle Kunstverker, skal stille sig i en höyere, ideal Natur, men Kunsten har sine Grændser i det Skjönne, enhver Kraftyttring som gaaer derudover er Kunsten uværdig. Herfor synes de Franske ingen Fölelse at have; Kunstneren kan geberde sig saa fælt han vil, naar han kun har Udtryk saa er man heel vel tilfreds.

Faideau er et Theater af mindre Rang, men i en Art, hvor de Franske viise sig langt fordelagtigere, nemlig i det almindelige komiske og Hverdagsnaive. Jeg har seet de smaa Savojarder[75] og et Par andre smaa Stykker her spilte fortræffeligt. For nærværende Tid intet Detail videre. Maaskee en anden gang.

Logie. Nær havde jeg glemt denne vigtige Deel af min Existenz. Jeg har 2 Stuer her, den ene er 6 Danske Alen lang og tre bred, den anden er halv saa stor og er mit Sovekammer. Derfor betaler jeg 36

73. Henrik Stockfleth var forlovet med den franske skuespiller Talmas søster, Euphrosyne, men han hævede forlovelsen og giftede sig med digteren Schack von Staffeldts søster, Marie Louise v. Staffeldt, i 1804.

74. Komedie (1772) af Johan Herman Wessel.

75. *Les deux petits savoyards* (1789), en komisk opera af Nicolas Dalayrac (1753-1809).

Livres maanedlig. Det er noget mindre end 9 Rd. Jeg kunde have et större for bedre Kjöb, men dette er i Centrum af Paris, og det sparer ofte megen Tid. Logiet kaldes *Hotel de philadelphie* og ligger i *passage des petits pêres*. Jeg angiver dette dog ikke for at mine Breve skulde addresseres derhen, da jeg maaskee kunde falde paa at flytte, men beder at de bestandig addresseres til Görrike.

Leveordenen her er den, at de fleste staae op Kl 9 eller 10, gaae ud Kl 12, spiise til Middag Kl 4, gaae derpaa paa et Kaffehuus og derfra i Komedie, og Se[n]getiden falder mellem 12 og 2. Jeg staaer for nærværende Tid op noget för 8, og ved denne Tid kommer min Sprogmester til mig, som drikker Thee med mig, og bliver hos mig 1 ½, ofte 2 Timer. Derfor betaler jeg ham 2 Livres daglig. Han er meget duelig, og han og flere forsikkre mig at jeg allerede i de 14 Dage jeg har været her har gjort Fremgang. At jeg har taget Sprogmester uagtet jeg tilnöds kunde udtrykke mig paa Fransk holder jeg for meget nyttigt og nödvendigt; thi det er hverken billigt eller tjenligt at bruge de Lærde, hvis Omgang man vil söge, til Sprogmestere; det paalægger en ubehagelig Tvang naar man ikke hos disse kan udtrykke sig med en vis Lethed. Kl 10 har min Sprogmester forladt mig, og jeg er nu saa vidt som, eller om Du vil dog en Smule videre end de, som staae op til denne Tid. Tit gaaer jeg strax ud, tit bliver jeg hjemme nogle Timer, da ikke alle Arbeider kan vorde færdige om Aftenen. Om Middagen Kl 12 gaaer jeg hver anden Dag til Vauquelin og i det fölgende hveranden Dag til Charles. Förend Kl 3 kommer jeg aldrig fra Vauquelin, ofte sildigere. Tiden för 4, hvor man spiiser, anvænder jeg paa forskjellige Maader som Dagen giver det. Kl 5 har jeg spiist. Efter Maaltidet har jeg hidtil sædvanlig gaaet til Kaffé de mille Colonnes, og derfra enten i Theatret eller Athénéet, men i denne Henseende træffer jeg snart Forandring. Om Aftenen kommer jeg sammen men Suel og Gjerlev, for at meddeele hverandre Dagens Bemerkninger. Derpaa skriver jeg eller læser ofte til Kl 2. Saaledes gaaer Dagen hen, og jeg synes hver Dag at jeg kun har faaet for lidt udrettet. Imidlertid har jeg dog virkeligen seet en Deel, men meget maa jeg endnu see oftere.

Museum, en Samling af Antiker og Malerier, som vist ikke har Mage i hele Verden. Jeg har endnu kun seet det 3 gange, og kan ikke andet end beundre det. Detail vil jeg levere efterhaanden. Her

kun lidt almindeligt og nogle faa Specialia. Museum er i Louveren, og har et meget stort Locale der. Antikerne ere i den nederste Etage, til Malerierne stiger man en Trappe op. Efter hvad Grundsætning Antikerne er ordnede veed jeg endnu ikke, Malerierne ere ordnede efter Skolerne. Adskillige af de nærværende Mesteres nyeste Arbeider vare udstillede da jeg kom hid, og bleve kort efter nedtagne, for at pryde Konsulens Palais. Iblandt disse Arbeider har et Malerie af Guerin, en ung Mand paa 26 Aar, gjort megen Opsigt. Det forestiller Theseus, hvis Kone havde elsket hans Sön, hendes Stedsön, og da hun ingen Gjenkjerlighed fandt, beskyldt ham for at ville have forfört hende. De Franske, eller rettere nogle Franske, forsikkre at han i Udtrykke[t] har overgaaet alt hvad man hidindtil har seet. Det er virkeligen ret skjönt men taaler ikke at holdes ved Siden af et af de ældre Italienske Mesteres Arbeider. Man kan anvende paa ham, hvad en Kjender har bemerket om de franske Mestere i Almindelighed: De have studeret Natur og Mennesker paa Theatret, og paa deres Theater lægger jeg til, og ikke i Virkeligheden. Derfor male de ogsaa lutter Theaterscener. Her i dette Stykke findes ogsaa en Fortrolig bag Princessens Stol. En meget nödvendig Ting paa det franske Theater. Forresten har denne Maler vidst at give sin Komposition en Enhed og Simplicitet som er sjelden hos en Fransk. Theseus sidder ved Siden af sin Kone, omfavner hende med den ene Arm, som om han vilde tröste hende for den hende tilföyede Fornærmelse, og udstrækker den anden bebreidende mod sin Sön, en ung Jæger, som nylig er kommet fra Jagten, og staaer lige overfor sine Forældre fuld af Bevidsthed om sin Uskyldighed. I Stedmoderens Ansigt er Angst og Samvittighedsqval tydeligen malet. Koloriten finder jeg afskyelig. Af en Madame Le Brun var Billedet af et helligt Fruentimmer det skjönneste af alt det man dennegang havde exponeret. I Antik-Salen har jeg kun betragtet Apol af Belvedere og Laocoon nöye. Al Beskrivelse herover er unyttig, man kan kun föle og nyde disse Mesterstykker ved at see dem. Buonaparte har havt den heroiske Idee at udsætte en stor Præmie for den som forfærdigede den bedste Arm til Laoco[o]n (en Arm mangler nemlig). Man seer at altsaa de Franske endnu har den ulykkelige Idee at ville lade fuske ind i Mesterarbeider. Jeg finder det ikke meget bedre end at udsætte en Præmie for at fuld-

ende en af de gamle Tragoedier hvoraf vi besidde Fragmenter. Buonaparte kan være en god Generalissimus men forstaaer sig slet paa Kunsten. Fortsættelsen fölger.
Din
Christian

46 38 34 Jeg havde foresat mig at skrive mere om Museet, men jeg finder det endnu meget for tidligt. Jeg vil see det endnu oftere, og saa paa engang skrive et langt Brev om det alene. Jeg seer det ofte, men ikke for længe ad gangen, og finder saa temmelig rede deri. Jeg kunde allerede forhen kjende de berömteste Mesteres Arbeider ved Hjelp af det jeg havde seet i Tydskland, men her har jeg nu havt Leilighed til at studere mange af Kunstverkerne noget nöyere, dog anvender jeg ikke Tid nok derpaa for at vorde en Kjender. Jeg vil hellere her give mig af med en Ting som jeg har studeret nöyere, nemlig de physiske og chemiske Forelæsninger her. Jeg har allerede talt om Vauquelins og et Par Ord om Charles's, men jeg troer det ikke af Veyen, lidt udförligere at omtale dem til Minde om den Maade hvorpaa jeg har benyttet og betragtet dem.

Uagtet Naturen har forsynet Charles med alt det, som udgjör en god Docent, saa har han dog heller ikke sin Flid lidet at takke. Enhver Forelæsning har han opskrevet næsten in Extenso, og oplæser ofte samme umiddelbar af Papiret, naar det skal være et sammenhængende og udfört Raisonnement, dog veed han at gjöre dette saaledes, at man ikke föler at det vorder oplæst. Jeg finder denne Maade særdeles god, da den sikkrer den, som ikke altid er lige disponeret til at tale offentlig, den Orden og de Grunde som han för havde udtænkt. Vauquelin kommer, om ikke ganske uforberedet, dog kun lidet forberedet, og gjör derved et saa meget mere ubehageligt Indtryk, da Naturen har nægtet ham det som den gav Charles. Denne er en veldannet Mand, med et særdeles rent og aabent Ansigt, hvis noget skaldede Hoved ikke vansirer ham, Vauquelin seer ud som en Skredder, som allerede Prof. Manthey har bemerket. Charles har en skjön Stemme og en flydende Tunge, V. har en svag Stemme, savner ofte Ord, og taler skrækkeligt hurtigt. Charles sörger for sit Udvortes, og gjör en langt anderledes Figur i sin brune Silkefrak end V. i sin gamle Kavey. (Naturligvis taler jeg kun om

denne Biesag for Kontrastens Skyld.) Charles har forberedet hvert Forsög, saa at Tilhörerne netop faae det at see som skal sees, og hverken mere eller mindre. Vil Charles f. E. veie noget, saa er det allerede veyet i Forveyen, og ved förste Greb har han altsaa den Ligevægt som en anden længe vilde söge (dette er kun et Exempel blandt hundrede). V. har enten slet ikke forberedet sit Forsög, og gjör det derfor nu og da kludderagtigt, eller han har forberedet saa meget at den stakkels Tilhörer intet f[aa]r at see, og omtrent bliver behandlet som Manden der loed male Israeliternes Overgang over det röde Hav, hvor Kunstneren malede det röde Hav, og sagde at Israeliterne allerede vare gangne over. For at give et Eksempel, blandt de mange jeg kunde give, vil jeg blot nævne, at da han en Dag vilde viise at udbrændte Kul absorbere Luft, fremviiste han en Klokke, som var sperret med Qveksölv og halv fuld af Luft, og indeholdt nogle Kul. Heri sagde han var för saa meget Luft, at det fyldte Klokken, men igaar lagdes disse Kul deri, og nu seer de hvor meget der er absorberet. Har Tilskuerne nu virkeligen seet dette Forsög? Burde de ikke i det mindste have seet Begyndelsen og Enden, hvis denne Absorbtion varede saa længe? Jeg veed imidlertid af egen Erfaring at den gaaer hurtigere, og at en Mengde Kulsyregas absorberes i faa Minuter.[29] Vauquelin lader sine Elever anstille mange af Forsögene, og oftest gjör han kun selv det aller simpleste, f. Ex. at blande to Ting med hinanden eller deslige, Charles spiller altid selv Hovedrollen ved sine Forsög, og man seer i hans Medhjelpere blotte Opvartere. Dette er höyst fordelagtigt for Opmærksomheden, som altid maa deles naar en anden taler, medens Forsögene anstilles. Charles veed altid at sætte sine Forsög i det nödvendige Lys, saa at der ikke let gives en Tilhörer som ikke faaer seet det. V. anstiller oftest de vigtigste Destillationer, Luftudviklinger o. s. v. i en mörk Skorsten, og taler neppe om dem saa at jeg tör paastaae, at der anstilles manget et Forsög der, hvorom Pluraliteten af Tilhörerne intet veed. Charles's hele Foredrag er en systematisk og velvalgt Rekke af Forsög og hvad han siger er blot det udtrykt i Ord som Tilhörerne har seet. Vauquelins Foredrag er en usystematisk Samling af Sætninger, oplyste ved faa og ufuldstændige Forsög. V. oekonomiserer baade med Talent og Penge ved sine Forelæsninger; thi intet kostbart Forsög, og intet Forsög som udfordrer særdeles

Færdighed anstilles af ham, for de 400 Louisd'or som man kan regne at han indtager for en Forelæsning, som kun skal vare i 4 Maaneder, og man seer ikke et vigtigt Instrument hos ham. Han har f. E. ikke anstillet nogen Forbrænding af Phosphor, Jern eller Svovel i Suurstofgas saaledes at den fuldstændige Absorbtion viiste sig, men han fortalte hvorledes man kunde gjöre det, og hvorledes den Glasklokke maatte være beskaffen som man skulle bruge dertil, naar den ikke skulde springe. Denne simple Ting, som han havde kundet lade gjöre af et stort Glasrör, for et Par Livres, havde han ikke. Det skulde nemlig ikke være andet end en liden Glasklokke med en rund og tynd Overdeel, fyldt med Qveksölv, hvori han vilde smelte Phosphoren, og derpaa lade opstige Suurstofgasen i smaa Blærer. “Naar jeg havde en saadan,” sagde han meget naivt, “kunde jeg gjerne viise dem Forsöget.” Charles har hidindtil ikke ladet os savne et eneste nödvendigt Forsög.[30] I övrigt vil jeg aldeles ikke nægte at det er noget vanskeligere at foredrage Chemien end Physiken, dog har jeg ved Vauquelins Forelæsninger, selv der hvor de vare saa gode som andre fornuftige Folks, gjort mange Bemerkninger over Methodens Forbedring, hvilke jeg heller ikke har forsömt at optegne. Jeg optegner desuden altid ved Forelæsningen hvad jeg enten finder merkverdigt i Fremgangsmaaden, eller hvad jeg finder er en Feil, som man bör undgaae, eller naar noget skulde forekomme mig nyt. Desuden forsömmer jeg ikke, at bemerke hvor de bekjendte Sætninger kunde före paa nye Anvendelser, baade i Videnskaberne og i Kunsterne, at annotere det.

Fourcroy's Kunst bestaaer i at generalisere; Intet isoleret Faktum, intet, som mangler Interesse, enten theoretisk ved sin Skarpsind, eller praktisk, ved en meget udbredt Anvendelse kommer for hos ham. Det törreste veed han at gjöre den Ukyndige interessant, i det mindste ved at foretælle hvorledes man derom för havde falske eller latterlige Ideer, og hvorledes de Franske have forbedret alt dette. F. forstaaer fuldkomment hvorledes man bör læse for Liebhabere, og veed hvorledes man kan gjöre en Ting begribelig, uden at nöde Folk til at trænge ind deri. Det er kun ubehageligt at höre ham trække lös paa de gamle, uden [at] kjende dem ordentligt, saa at han nesten altid meddeeler skjæve Forestillinger om dem.

Foruden de Forelæsninger jeg i forrige Brev har talt om hörer jeg ogsaa Du[m]eril, som læser een gang om Ugen over Naturhistorien, efter Cuviers System. Uagtet denne Forelæsning kun kan beröre Overfladen har jeg dog den Fordel ved den at vorde bekjendt med dette nye System, som jeg ikke kan öse af Kilden selv, da Cuvier er i en Kommission Skolevæsenet angaaende, paa en Reise i Provincerne. Da Forelæsningen holdes i Atheneet koster den mig heller intet, og spilder mig ikke megen Tid, da jeg boer nær derved. Af dette Athenée profiterer jeg overhovedet meget, da nesten alt hvad Paris har af interessant litterairt der meddeeles. For nogle Dage siden var jeg tilstede ved en Øvelse, som Sicard der foretoeg med sine Dövstumme; havde jeg ikke havt Leilighed til at lære dette at kjende her, havde jeg maattet gaae förſt efter en Billet, og siden til en mig ubeleilig Tid gaaet ud i den anden Ende af Byen. Sicard har begyndt at lære nogle af disse at tale, hvilket dog kun en af dem ret var i Stand til. Han loed en af Tilhörerne opsöge et Vers i en liden Bog som han havde med sig, og loed den ene af de Dövstumme diktere den anden det, loed derpaa en tredie oplæse det ved Tegn, og en fjerde oplæse det höyt. Jeg vil ikke her gjentage hvad allerede mange andre have fortalt, jeg maa blot bemerke at det ikke mere havde Nyhedens Interesse for mig, da jeg allerede havde seet saa meget deraf i Leipzig og Berlin, og det som er den herværende Indretning væsentligt allerede var mig bekjendt af andres Beretninger. Det undrer mig kun meget hvorfor man her gjör sig saa megen Umage for at lære dem at udtrykke alle deres Ideer mimisk, Fingersproget, som betegner hvert enkelt Bogstav, og sammensætter af disse Ordene, ligesom Skriftsproget forekommer mig langt beqvemmere og fuldstændigere. Hvorfor man har forsömt et saa simpelt Middel kan jeg ikke forklare mig, men naar Leilighed gives vil jeg söge at underrette mig herom. At det mimiske Tegnsprog kan være dem nödvendigt til det daglige Liv, naar de komme i Beröring med andre, det finder jeg meget begribeligt, at ogsaa disse höyst sandselig Tegn kunne tjene til at udvikle mange Begreber hos disse Ulykkelige nægter jeg ikke, men at ville udtrykke ved blot Mimik Gud, Sjæl, Udödelighed, Evighed, Tid &c, finder jeg, let udarter til Barnagtighed. – Ved en anden litterair Séance var Opfinderen af Pasigraphien i Atheneet, og udviklede

der Grundprinciperne af sin Pasigraphi og Pasilali[76]. Det er naturligviis ikke muligt med Sikkerhed at bedömme en saadan Sag efter een eller to Timers Underretning, dog troer jeg at jeg ikke paastaaer for meget naar jeg siger, at denne Kunst endnu aldeles er i sin Barndom, og sikker er jeg paa alle fornuftige Folks Biefald, naar jeg siger, at Opfinderen foredroeg sine Ideer med en barnagtig, skjöndt nu og da træffende Vittighed. Det finder jeg kun merkværdigt at han til sit System bruger tolv Tegn, hvilke han paa samme Maade inddeeler i 4 Klasser, som Kant sine tolv Kategorier, og disse Klasser have virkeligen nogen fjern Lighed med hine, kun at de enkelte Tegn aldeles ikke svare til Kategorierne, men ere langt individuellere. Disse Tegn ere alle bestemte for sandselige Gjenstande, eller dog afledede af disse. Paa en naturlig Maade kan man nu ikke heraf udlede de usandselige, f. E. Tanke, Skarpsind &c. I övrigt har han manget et lyst Blik, og gjör ved sine Betegninger meget ofte opmerksom paa Sprogets Mangler. Han viiste saaledes at det franske Ord *a[i]mable* har 2 Bemærkelser, en analog med *calculable*, som nemlig udtrykker muligen at Gjenstanden kunde elskes, vi maatte derfor danne Ordet **elskbar**, som rigtignok vilde være meget haardt, den anden Bemærkelse var naturligviis den som vores danske **elskværdig** har. Hans Tegnsprog konfunderer ikke saadanne to Ideer. Han antager at ethvert Adjektiv kan modtage 7 Modifikationer, efter de 7 Lysstraaler hvori Lyset kan deles, en Sammenligning som han vel ikke holder for ufeilbar, men dog heller ikke troer ganske at burde forlade. – Delile har nogle gange oplæst her nogle af sine egne Digte. Han veed dem nesten udenad, og kan heller ikke andet, da han nesten er blind. Hvad han ikke husker tager han af en Soufleur. Förste gang læste han fortræffeligt, saa at man med Fornöyelse hörte hans Vers, som i sig selv ikke ere meget andet end særdeles godt versificerede Prædikener eller Taler. Anden Gang læste han ikke saa godt, og huskede heller ikke vel hvad han vilde sige. Saaledes er dette Selskab rigt paa Underholdning og Belæring, og anbefalingsværdig for hver som vil besöge Paris.

En anden Art af Forelæsninger har jeg her havt Leilighed til at freqventere hos Haüy. For et lidet Selskab læste han 6 a 7 gange over det eiendommelige i sit kristallographiske System. Det var mere en

76. pasigrafi = universel symbolskrift; pasilali = universelt talesprog.

venskabelig Underholdning end et Kollegium, og den ædle Simplicitet og Godmodighed, som udbreder sig over alle hans Taler og Handlinger maa gjöre ham til enhvers Ven. En Karakter saa fri for Pretensioner finder man nok sjelden i Paris. Han erindrer sig Professor Manthey med den fortjente Höyagtelse.

Da jeg i mine foregaaende Breve har talt om Theatrene maa jeg her ikke forglemme, at jeg siden den Tid har seet adskillige af de mindre for dog at lære dem at kjende. Disse ere: Theatre Montensier (bekjendt deraf, at det er det fornemste Tilholdssted for offentlige Fruentimmer, som hverken höre til den förste eller den sidste Klasse), den Italienske Opera, ogsaa *opera buffa* kaldet, hvor man sædvanlig hörer skjön Sang, Vaudevilletheateret, hvor de Franskes eiendommeligste Art af Skuespil, over Dagens Anliggender, i en Blanding af Sang og Tale, ledsaget af en let, ofte behagelig, men höyst sjelden kraftig Musik, lokker Tilskuerne hen. Theatre Louvois, som egentligen skildrer Parises Sæder, og hvor Skuespildigteren og Skuespilleren Picard spiller den fornemste Rolle. Han har i Almindelighed meget Biefald, men naar man finder for godt, piber man ogsaa et af hans talrige Aandsprodukter ud. De tre sidste af disse Theatere, især Louvois, agter jeg at besöge oftere.

Det falder mig ved denne Leilighed ind, at jeg ogsaa har været nogle gange i Nationalinstitutet. Engang var jeg i den moralske og politiske Klasse indfört af Gregoire, og et Par gange har jeg været i den physiske Klasse, men uden at noget vigtigt der foretoeges. Tilhörerne ere desuden ilde placerede der, og höre kun lidet. Paris er overhovedet nu meget fattig paa videnskabelige Nyheder, da alle Lærde ere for meget beskjeftigede eller for vel lönnede til at arbeide; nu gjör man lutter Finanzoperationer for at vorde rigere end man er, istedet for at man för blot arbeydede for det daglige Bröd, nu arbeider man for at naae Hofære, istedet for at man för sögte den videnskabelige. Det eneste Tröstelige her er, at Berthollet snart er færdig med sin chemiske Statik, et Verk som vist vil gjöre Epoke.

I *societé philomatique*[77] har jeg ogsaa været – Lasteyrie indförte mig der; dette Selskab lover nesten mere Interesse end Nationalinsti-

---

77. *La Société philomathique de Paris* var et selskab for videnskabselskere, grundlagt i 1788 af Augustin François Silvestre (1762-1851) og Alexandre Brongniart.

tutet. Dog var der intet af særdeles Betydenhed den Aften da jeg var der.

Lasteyrie har hver Dekade[78] en gang Selskab hos sig, men, da jeg var der, var det ikke meget talrigt, men bestoed derimod af meget gode Republikanere, som sagde meget der her ansees for udmærket frit, men hos os vilde betragtes som ganske almindeligt; jeg har ofte hört langt dristigere Ting siges i Dreyers Klub end man her vovede at sige i et privat Selskab, og i en saakaldet Republik.

Et andet Selskab, som interesserer mig meget er hos Schlegel. Hver Söndag Aften samles et tydsk Selskab hos ham, og Talen er altid om philosophiske, physiske eller æsthetiske Materier. Ofte oplæses noget af et berömt Digt eller deslige. Saaledes oplæste Schlegel forleden Tieck's gestiefelter Kater[79], hvortil han efterlignede alle de Personers Stemmer som deri forekommer, f. E. Fessler, Fischer &c, hvorved det hele blev meget charakteristisk. NB. Intet uden disse Mænds litteraire Karakter er deri angrebet. I dette Selskab har jeg gjort Bekjendtskab med adskillige Tydskere, hvoraf de fleste blot kunne nævnes her. En Maler Jagemann, en anden Maler Lombard, en Schweitzer, en Frau von Aswerd, en Konsistorialraad Horstig og hans Kone fra Kassel, en Schweighäuser, Sön af den Strassburger Philolog, en Thiriot, Musiker, en Meyer, Chemist. Froeriep kommer ogsaa der, og ved denne Leilighed har jeg fornyet hans Bekjendtskab.

Baggesen seer jeg ofte her. Han lægger sig ivrig efter Physiken og hörer Charles. Han har ofte ganske herlige Ideer i denne Henseende. Han har skrevet mig et Brev til over Naturphilosophien, hvori der findes mange skjönne Vink. Digtergeniet er dog godt til alt, naar man kunde forene med dette den behörige Temperatur af Taalmodighed og Penetration, maatte derved udrettes mere end 100 Vauqueliner ere i Stand til at tilveyebringe. Hvad Charles angaaer er Baggesen meget flittig, og har endnu ikke forsömt ham een gang.

78. Tidagsugen under den franske Revolution, 1793-1806.

79. *Der gestiefelte Kater* (1797), en komedie.

Blandt de gamle Bekjendtskaber som jeg her har fornyet er og-saa Daubuisson, Forfatteren af *Description des mines de Freyberg*[80]. Jeg har kjendt ham i Freyberg og fandt [sammenhængen brudt].

Inden 14 Dage mere.

Din
Christian

Til Professor Manthey:

Paris Januar 1803[31]

For de mig tilsendte Anbefalinger modtage De min varmeste Taksigelser. De har, ved at forskaffe mig Lasteiries Bekjendtskab viist mig en særdeles Tjeneste, og denne vilde endnu være mig vigtigere dersom han ikke var i Begreb med at reise til Spanien, hvor han agter at opholde sig længere end jeg i Paris. Imidlertid gjör han alt for mig, som den indskrænkede Tid vil tillade, og beklager at han ei kan mere. Vauquelin har været ret artig, men jeg taber hverdag mere af min forudfattede Agtelse for ham. Jeg har nyligen erfaret af en af mine Bekjendtere, et paalideligt Menneske, som arbeider i Vauquelins Laboratorium, hvor meget han for nærværende Tid skynder, eller rettere overiiler sig, med alle sine Arbeyder, at jeg selv ikke i denne Henseende har de Tanker om ham som för. Denne hans Medhjelper viiste mig i Dag Vand, som V. havde affiltreret af Præcipitater, og hvoraf endnu havde udsat sig flere Procent Middelsalte af de i Mineralier indeholdte Jordarter. Han forklarede deraf hvorfor V. altid har nogle Prc. Tab i hver Analyse, f. Ex. i den af Gadoliniten 12 Prc. Jeg merker ogsaa at han betroer hele Arbeider til denne Medhjelper, som rigtig nok fortjener Tillid, men V. kan dog unægtelig ikke med Sandhed udgive det for sine Arbeider som en anden gjör med hans Materialier, men nesten ganske uden hans Hjelp. Thenard er for nærværende Tid noget syg, saasnart han kommer sig vil jeg besöge ham. Det er, haaber jeg, meget lettere at gjöre Bekjendtskab med de yngre end med de gamle Lærde i dette nu saa aristokratiske Paris. Saa meget tör jeg af min Erfaring sige, at det er langt lettere at opvekke Interesse, blot som Videnskabsdyrker, hos de Lærde i Nord-

80. *Des mines de Freiberg en Saxe et de leur exploitation* (1802).

tydskland end her. Imidlertid haaber jeg at det skal gaae alt lettere og lettere jo mere jeg faaer erhvervet mig Styrke i Landets Sprog.

Det gjör mig ondt at jeg har glemt at sende Dem Qvitteringen for det Cappelske Stipendium. Paa Reisen kan jeg ikke huske Terminerne. Det er ogsaa en sand barnagtig Chicane af Jürgensen at han ikke vil udbetale Stipendiet paa den Generalfuldmagt De har i Hænder. Jeg sender herved Qvitteringen og tillige en Relation om min Reise, hvoraf Hr. J. kan see hvad jeg har udrettet, og hvorfor jeg ikke gjerne sender Attester om min Flid.

Fölgende ere de Summer hvilke jeg har modtaget for Deres Regning paa min Reise.

Af Ratsch og Boitels i Naumb.	25 Louisd'or
Af Hermbstädt	20 –
– Gebrüder Schickler i Berlin	30 – i Januar 1802
og –	40 – i May –
Af Speidel i Leipzig	40 – –
Summa	155 Louisd'or

Af Cornill i Frankfurt 400 Keisergylden, hvilket omtrent gjör 44 Louisd'or.

Af Görrike har jeg faaet ved min Ankomst 1200 Livres og modtager atter i disse Dage 1500. At jeg her bruger fra Begyndelsen af saa mange Penge kommer af de betydelige Indtrædelsesudgifter i denne nye Verden. Jeg havde ikke anskaffet mig mere end det höyst nödvendige af Klæder, for her at eqvipere mig fra nye af. Dette gjorde strax en Udgift af en Halvtredie Hundrede Livres. Vauquelins Forelæsninger har jeg betalt med 144 Livres, Charles's med 96 Livres, og for at komme ind i Atheneet ligesaa meget. Nogle af de couranteste nye chemiske og physiske Böger har jeg ogsaa maattet anskaffe mig, men uagtet jeg har faaet dem under Bogladeprisen, have de dog kostet mig omtrent 200 Livres. Dette er altsammen Udgifter, som kun gaae engang for alle, og som jeg ikke troer at jeg kunde undgaae. Jeg troer desuden ogsaa at have lært at formindske de löbende Udgifter her saaledes at disse hellere ikke for Fremtiden skulle komme mig saa höyt som för.

Naar jeg, i mit Brev om Pengelaanet til det chemiske Apparat, ogsaa taler om physiske Instrumenter, saa er min Mening kun den, at jeg anseer adskillige physiske Instrumenter, f. Ex. Luftpumpe, Elektrisermaskine &c nödvendige for en Chemiker. Til et fuldstændigt physikalsk Apparat vilde neppe 2000 Rd forslaae. I övrigt frygter jeg ikke at Steffens skal tage Fortjenesten fra mig; thi Experimenter kan han ikke gjöre, og til at foredrage Experimentalphysiken som den bör har han ikke heller Indsigt nok. Bugge derimod vilde sikkert være mig mere i Veien, uagtet han er blottet for mange nödvendige Kundskaber. Men til mit Ønske at faae et nogenlunde betydeligt Apparat har jeg tre gode Grunde. For det förste at jeg ikke har anden sikker Maade at fortjene noget paa, naar jeg kommer hjem, end ved at give offentlig og privat Underviisning i Chemien, hvortil jeg da bruger Instrumenter. 2) at det maatte være mig meget anbefalende, naar jeg i Planerne til mit chem. Institut kunde erklære at jeg allerede havde en Samling af Instrumenter, som Regjeringens Understöttelse havde forskaffet mig, ligesom det og maatte være mig nyttigt ikke at have Behov at bie efter disse Ting. 3) at jeg maa blive staaende stille i min Videnskab naar jeg ikke har en uindskrænket Leilighed til at arbeyde selv, naar jeg kommer hjem.

Jeg lærer her daglig meget over Kunsten at holde Forelæsninger, af Charles Maaden hvorpaa de bör holdes, af Vauquelin hvorledes de ikke bör holdes. En noget nöye Udvikling af mine Tanker derover vil De finde i min Dagbog. Jeg seer selv hvormeget der har manglet mig i denne Kunst eller rettere at jeg slet ikke har vidst af den; men naar jeg har faaet gjennemgaaet den Skole jeg nu har begyndt, haaber jeg at komme klogere tilbage. Vauquelin læser i et eget Laboratorium, som tilhörer ham og Fourcroy; det er ganske nyt. Vil De have en Afridsning deraf saa god som jeg kan gjöre den, behager De blot at melde mig det.

De Udtog De tilbyder mig af Deres Not[i]zer vil være mig höyst lærerigt og velkomment. Enhver Tjeneste jeg kan vise Dem i Paris skal glæde mig. Jeg forudseer, at jeg kun kan afbetale en uendelig ringe Del af den Gjeld hvori jeg staaer til Dem; men det glæder mig dog i det mindste at finde Leilighed til at give Tegn paa min Taknemmelighed. Hvad De har skrevet mig om, skal ikke vorde forsömt.

At der vil gaa et Par Hundrede Rigsdaler mere til paa min Reise end Stipendiet, **som falder indtil min Hjemkomst**, vil give, er let at forudsee, men hvorledes jeg skal erholde Resten af de 3 Aars Belöb, af de Cappelske, om end Jürgensen vilde sætte sig paa Hovedet, dertil har jeg en let Udvey, hvorom jeg skal meddeele Dem mine Tanker ved en anden Leylighed, da jeg i dag ei har Tid til at gjöre mange Ord. – Neste gang skal jeg ogsaa meddeele Dem nogle videnskabelige Nyheder; hvis her var nogen ret vigtig skulde jeg ikke forsömme at skrive strax derom.

Jeg er kommen lidet tilbage i Brevskrivningen, hvilket, foruden mange andre, ogsaa har den Aarsag at Formen ikke mere binder mig til Tiden. Da De som Ven tager saa levende Deel i min Tids Anvendelse skylder jeg Dem den Forsikkring at Fremtiden skal vorde frugtbarere, og mere reglet. De vil da ogsaa faae at see at jeg dog ikke har spildt min Tid her.
Deres hengivne Ørsted.

Til samme:

Paris d 6 Marts 1803[32]

Jeg er ganske bestyrtset over min Skjödeslöshed, i ei at sende Dem Qvitteringen for det Cappelske Stipendium. Den fölger nu hermed, og jeg beder Dem om Tilgivelse for at De erholder den saa seent.

For Deres Notitser om Pariser Fabriquer, Kunstnere &c er jeg Dem særdeles forbunden, jeg skal saa snart som muligt benytte mig af dem. Jeg tilstaaer Dem, at der har intet Sted været, hvor det har været mig saa vanskeligt at orientere mig som i Paris. Med en vis glat Komplaisance glider alle mig af Hænderne förend jeg faaer fat paa dem. Haüy er fortræffelig, men han hörer til det Slags Folk som mere tjener en personlig end giver Anviisninger, stifter Bekjendtskaber o. desl. Lasteirie vilde have været mig til megen Nytte, dersom han ikke saa snart var reist til Spanien. Vauquelin havde lovet, at gjöre mig bekjendt med Guyton og Berthollet, i Nationalinstitutet, men to gange kom der noget i Veyen, og sidste gang glemte han det. Jeg har af denne Aarsag ikke profiteret det af Paris endnu som jeg burde, men lidt efter lidt gaaer det dog bedre. Af Forelæsningerne har jeg draget megen Nytte, især af Charles's, som ere mig

uendeligt lærerige. Hvad jeg hörer merkværdigt hos dem optegner jeg, og hvad [jeg] finder at være Feil, som burde undgaaes anmerker jeg ligeledes. Desuden gjennemlæser jeg i nogle af de bedste Böger de Artikler hvorover der læses, og sammenligner dem med Forelæsningen. Meget ofte, nesten hver Dag falder mig nye Forsög ind, som burde anstilles, dette optegner jeg ligeledes nöye, og haaber at have en temmelig Fond af saadanne Materialier samlede, naar jeg kommer hjem. Jeg föler, at jeg ved denne Studeremaade har vundet overmaade meget her i Paris, og i denne Henseende er jeg meget vel tilfreds, men det er ikke her Stedet at sætte sig hen at studere, men man burde see, og dette har jeg rigtig nok ikke gjort tilstrekkeligt, hvori min Upasselighed meget har været Aarsagen, skjönt ikke alene. Dog haaber jeg, at De af mit Dagbogsbrev vil see, at meget af det jeg har befattet mig med er Umagen værd. Mine Breve skulle ogsaa nu herefter faae Dagbogsformen igjen, thi jeg merker dog at det er sikkrere.

Dersom den Leilighed hvorom De taler i Deres forrige Brev skulde aabne sig for mig, modtager jeg Deres Anbefaling med Taknemmelighed, fordie Omstændighederne ikke ere af det Slags, at jeg kan vente alt som jeg vil have det, og min Stilling forbyder mig at forkaste en Leilighed til anstændigt Udkomme. Forresten her min Troesbekjendelse. Jeg indseer, at det er en nyttig og værdig Beskjeftigelse, at anvænde Videnskaberne i det borgerlige Liv, men med al den Flid jeg end har gjort mig derfor, finder jeg mig dog ikke meget skikket dertil. Jeg har rigtig nok faaet et Begreb om adskillige Fabrikationer, især Porcellanens, men jeg var alt for lidet bekjendt med Fabrikvæsenet i Forveien til at bringe det ret vidt paa Reisen, da jeg ikke gjorde det til mit eneste Øyemed. Jeg tiltroer mig rigtig nok, naar jeg kommer hjem, at holde en Forelæsning over den techniske Chemie, men naar jeg skulde forestaae et technisk Institut, maatte jeg anvende al min Tid derpaa, naar jeg vilde opfylde min Post, som jeg burde. Jeg tilstaaer Dem at dette vilde være mig ukjert; thi jeg har nu engang begyndt at studere Physikens og Chemiens Theorie, og hvor længere jeg studerer jo mere indseer jeg Nödvendigheden af at gaae viidere, og desto mere Lyst föler jeg dertil, og meget nödig gav jeg slip paa de Undersögelser jeg nu har foresat mig at anstille. – Desuden hvad Institutet selv angaaer forekommer det mig

ikke at man kan love sig meget af en Lærer. En saadan kan umuligen meddele enhver hvad han behöver. I mine Tanker er Basis for al Technologie **Mechanik** og **Chemie**, jeg mener altsaa at en ret technisk Skole, som skulde virke nyttigt paa Landets Fabriquer og Manufakturer burde bestaae af disse to Klasser, hvori der burde baade opdrages Elever, og gives offentlige Forelæsninger for Haandverkere, om man holdt dette for nyttigt, efter min Overbeviisning hjelper det kun saare lidet. Disse gamle Hoveder ere fornaglede, og hvad der endnu er tilovers af Begreb stoppes ved Fordomme. I den **Mechaniske** Klasse burde læres Mathematik, Mechanik og Tegning, i den **Chemiske**: 1) Chemiens Theorie, og Kunsten at experimentere, 2) den techniske Chemie. Ringere end 4 eller 5 Lærere kunde man efter denne Plan ikke have, og Bekostningen herpaa vil vel afskrekke, men jeg holder for at det saaledes blev nyttigst. De blotte törre Forelæsninger, saaledes som de gives i Berlin, uden Kunsten at experimentere selv, behager mig ikke; thi fra Experimenteringen maae dog alle videnskabelige Forbedringer gaae ud. – Dog De forstaaer det altsammen bedre, handl De for mig, saaledes at jeg ikke faaer noget som overstiger mine Kræfter, jeg vil gjöre alt, for at opfylde min Pligt i hvad Stilling jeg end kommer.

[Tilføjet i marginen:] Noget Naturhistorie, især Mineralogie vilde der dog ogsaa höre til et saadant Institut.

Deres hengivne
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

47 39 Paris Marts 1803

Jeg har siden jeg skrev mit sidste Brev været den meste Tid syg af en Forkjölelse, som her var meget hyppig, og farlig. Det var den samme som vi for 2 Aar siden havde i Kjöbenhavn under Titel af Influenza, men man behandlede den her mindre fornuftigt; man aareloed, man gav Tissanner og afförende Midler, kort man gjorde alt for at befordre Patienterne ind i Evigheden, og det lykkedes saa vel, at Franskmændene sagde: *il faut se mettre à la queue pour être enterré*[81]. Jeg

81. Det er nødvendigt at stille sig i kø for at blive begravet.

slap noget bedre derfra, jeg brugte Kampher, som i Kjöbenhavn, og blev derfor ikke saa meget farlig angrebet, dog var jeg i nogle Dage ilde nok daran, og maatte i lang Tid iagttage Forsigtighed, da jeg er særdeles empfindtlig mod Forkjölelser. – Uagtet de Franske Læger nyligen have skikket en saa stor Mængde Mennesker heden hen, og selv synes at erkjende dette i det at de nu fölger en ganske anden Kuurmethode mod denne Sygdom, som her förer Navn af *la gripe*, saa troe dog de franske Læger, at de ere de förste paa Jorden, og de andre Franskmænd tvivle ligeledes om, at der gives et Sted paa Jorden hvor man forstaaer Kunsten saaledes til Grunde som hos dem. Nyligen spurgte *Laplace* en Doktor Franck, Sön af den berömte i Wien, om man ogsaa havde saadanne berömte Læger i Tydskland som i Paris. Franck svarede ja, men lagde til, at man der gik en ganske anden Vei, og ganske havde forladt den Methode man endnu bruger i Frankerige; "*diable*" sagde *Laplace*, og kunde ikke rekreere sig fra den Forundring hvori dette satte ham. Denne samme Arroganz hersker i alle Lærdomsgrene her, og derfor er det umuligt andet end at Franskmændene om nogle Aar maa komme skrekkeligt tilbage; thi hidtil holdt den Iver, hvormed de selv gjorde Opdagelser, dem endnu i Veiret, men denne Periode er aabenbar forbie, og intet ligner den Skjödeslöshed hvormed man optager fremmede Opdagelser, idet at man mest fortæller dem halv eller ganske falsk. I det nyeste Hefte af *Delametheries* Journal, hvor han gjör Regnskab for forrige Aars Opdagelser, findes en Opdagelse af Aldini i Italien, hvorover **Ritter** allerede har skrevet en Bog for 4 Aar siden. Selv de Beskedneste afholde sig ikke fra at insultere fremmede Lærde, og jeg har flere end een Gang hört Vauquelin sige de Tydske Chemister have paastaaet dette eller hiint, og ledsage dette med en spottende Anmærking, naar det kun var Girtanner eller Göttling eller deslige, som han havde Ret til at tale imod. Et andet morsomt Exempel har jeg i en Journalist, som ikke torde optage et Udtog af en Afhandling hvori den berömte Philolog Wolf viiste, at *Ciceros* Tale *pro Marcello*[82] var uægte; thi sagde Journalisten Akademiet har en Gang for alle erklæret den for ægte. Jeg har af Vauquelin faaet Tilladelse, at arbeide i Laboratoriet ved Mynten, hvor han foretager sine Analyser,

82. Til forsvar for Marcellus.

jeg har blot i Sinde der at gaae nogle Analyser igjennem, for at lære hans Haandgreb; thi naturligviis bliver der ikke megen Tid tilovers her for det alene. Bergmann, en Svensk, som er beslægtet med den berömte Chemist af dette Navn arbeider der ogsaa. Vi ere Venner, og forene os om at foretage nogle Arbeider sammen, som ikke ere angivne af Vauquelin. Det bestaaer i at analysere nogle Porcellanfarver, hvoriblandt nogle af den Dilske Fabrik, nogle hemmelige Pulvere, som man sælger her til höye Priser og deslige. Ved denne Leilighed er jeg ogsaa i Stand til at faae alle de chemiske Forretninger ved Mynten at see, jeg har allerede været der een gang. Alt foretages der efter Vauquelins *Manuel d'un essayeur*[83]. Maaskee kunde jeg ved dette faae Leilighed til at gavne mit Fædreneland. Jeg har nyligen gjort Bekjendtskab med Thenard, og hört ham læse i Atheneéet, hvor han afvexler med Fourcroy, han læser ret got og grundigere end Fourcroy som ofte begaaer de forunderligste Feyl af Skjödeslöshed. Ved Vauquelin har jeg været adskillige gange indfört i Nationalinstitutet, hvor Thenard og Seguin nyligen oplæste hver en Afhandling over Gjeringen; den sidste lovede en fuldkommen Theorie af Ølgjæringen, hvorved han lovede aldeles at reducere Bryggeriet til Grundsætninger, men han leverede for denne Gang blot Begyndelsen, som indeholdt nogle Bemærkninger over Gjæret (*la levure*) og en Udsigt over de Problemer han havde foresat sig at oplöse. Vauqvelin havde lovet mig, at forestille mig for Guyton og Berthollet, men han har nu flere gange forsömt det, eller der er truffet Hindringer.

Vores Gesandt Dreyer har en besynderlig Forkjerlighed for Adelen, som han ofte inviterer til sig, og forsömmer de Borgerlige. Jeg har kun været een eneste Gang inviteret hos ham, og det först et Par Maaneder efter at jeg var kommet hertil, Neergaar[d] var der samme Gang, og D[r] Lehman. Det var uden Tvivl ved hans Dagligbord at vi spiiste, thi det var ei meget brillant. Gjerlev spillede ham nyligen et lille Puds. Da han mærkede at Dreyer ikke vilde invitere Landsmændene til Kongens Födselsdag, fik han alle Landsmændene til at forene sig og at invitere Dreyer. Han blev derover meget forlegen, erklærede at det egentlig var hans Pligt, men at hans Kok

83. *Manuel de l'essayeur* (1799).

just var syg for nærværende Tid &c. Tilsidst afsloeg han Indbydelsen, paa Grund af at alle saadanne *réunions* ikke vare politisk raadelige, hvorpaa de som vare deputerede til ham svarede, at naar han holdt det for politisk farligt, maatte man ansee hans Raad som Befalinger, og dermed gik Sagen til Ende, og Dreyer inviterede nogle Dage efter atter Adelen til sig. Baggesen, Gjerlev, Haffner (Kapitain ved Artilleriekoret) og jeg höytideligholdt mellem os Kongens Födselsdag, og sang en Viise, som den förste havde skrevet dertil.

Karnevalen har her været ret lystig. Fastelavns Söndag, Mandag, Tirsdag og Onsdag have været opofrede dertil. Alle folkerige Gader, Boulevar[d]erne, Palais royal, vare opfyldte med Masker, i alle mulige Former. Jeg var netop i Bedring, fra min Forkjölelse, i de Dage, dog kunde jeg om Tirsdagen ret got taale at gaae omkring og betragte alt dette Væsen. En utallig Mængde af alle Slags Vogne vare fyldte med maskerede Personer, et Man[d]folk som Fruentimmer, et Fruentimmer som Mandfolk, en som Neger, en som Jöde, Munk o. s. v., men især vare de fleste maskerede som Harleqviner. Om Aftenen vare alle offentlige Huuse fulde af Masker, og paa mange Steder var Bal. Jeg var paa 3 Steder en Aften, med Gjerlev, Juul og Haffner. Paa det ene Sted var alt saa fuldt, at det var umuligt at respirere. Det er ingen Overdrivelse, naar jeg siger, at vi neppe kunde trænge os frem paa dette Bal; vi var der ikke 10 Minuter. Paa et andet Bal forefaldt intet merkværdigt, det tredie var temmeligt brillant, det var i *Ham[e]au de Gentillie*, som för har hört en af de franske Printser til. Der var 9 Stuer, som alle vare fuldere end det var at önske. Paa disse offentlige Baller kommer ogsaa kun faa andre Fruentimmer end offentlige; men man finder der de fleste saa vel klædte, som paa gode Baller hos os.[33] – Man fortæller, at Buonaparte har givet en stor Sum til Masker, hvormed Politiets Personale deels har gjort Karnevalet lystigere, deels har taget Leilighed til at anstille sine Observationer.

Man fabrikerer her Salpeter af gamle Mure. Enhver som nedbryder et Huus maa lade de nedrevne Mure undersöge af Kommissarier, og overlade dem til Salpeterfabrikerne, naar de findes tjenlige dertil. Jeg saae nyligen en saadan Fabrik, som ikke fremböd meget Interessant, men var höyst simpel. En Franskmand, en Nor[d]mand, ved Navn Klaussen, og Bergmand fulgte med. Klaussen

spurgte mig hvortil man dog kunde bruge den Salpeter. Han er Kjöbmand og har nu gjort en Reise gjennem England og Frankerige!!!

Jeg har glemt at fortælle at jeg har maattet forandre Logie. Verten i *Hotel de Philadelphia* blev jaget ud som insolvent, han solgte alle sine Möbler, og vi maatte flytte ud, uden at være ordentligt opsagt. Jeg boer nu, saavel som Gjerlev, i *grand hotel de Versailles, rue batave,* ganske nær ved Palais royal. Det koster mig her 6 Livres mere om Maaneden, men jeg boer her meget bedre, og kan have alle mine Sager i bedre Orden.

Min Sprogmester holder jeg nu kun 2 gange om Ugen. Han roser mig meget for min Franske Stiil, men i at tale har jeg endnu ikke den Færdighed som jeg önskede mig, dog har jeg gjort kjendelige Fremskridt heri. Og jeg kommer egentlig ikke i Forlegenhed ved at tale. Selv i den aller förste Tid jeg var her talte jeg med Haüy om adskillige videnskabelige Gjenstande, saaledes, at han forstoed mig, og nu gaaer det naturligviis bedre.

Tilfældigviis har jeg her havt Leilighed til at besöge en duelig Kunstner, Bre[g]uet, berömt for sine Uhre, som han har forbedret ved betydelige Opfindelser. Jeg gik ud med Gjerlev, for at besöge Gregoire, paa Hjemveyen proponerede han mig at fölge med til en Uhrmager, da han vilde kjöbe et Uhr. Jeg antoeg dette, og vi traf at komme til denne Mand, om hvem jeg intet havde hört, men jeg saae nogle Uhre der hvis Mechanisme ganske afveeg fra de sædvanlige saavel som fra de astronomiske Uhres; jeg forespurgte mig, fandt Indretningen overmaade ingenieus og har siden erfaret at han er den berömteste Uhrmager her, og Medlem af Nationalinstitutet. Han viiste sig meget artig imod mig, og forklarede mig alt meget nöye.

Iblandt mine Bekjendtskaber er ogsaa Friedländer, som udgiver Journalen for Fransk naturhistorisk &c. Litteratur, et af de mest diminutive Mennesker jeg har seet. Saa svag i Kundskaber, i Forhold til det han paatager sig, saa indbildsk og dog saa krybende, kort, saa ganske blottet for al Sands for det, som giver Viidenskaberne Værd, havde jeg ikke tænkt mig ham. Han er en Jöde, og driver sine videnskabelige Foretagender og Forhold ganske Jödisk. Hvem der kan meddeele ham en vis Mængde videnskabelige Nyheder, hvorfor

han kan tilbytte sig andre hos Franskmændene, er ham en velkommen Mand, som han gjerne viiser enhver mulig Tjeneste, at sige som han kan gjöre ham uden sin Skade. Han har villet bruge mig som sin Materialist for Tydskland, men da jeg snart saae hvad Manden var, holdt jeg mig tilbage, da jeg bedre troer selv, at kunne meddeele de Franske Lærde dem.

Med en ringe Ting kan man her, ligesom alle andre Steder, ofte sætte hele Byen i Bevegelse. Nyligen udsatte en Mand en Præmie, som bestoed i nogle Böger, for den som gjettede Ordet til en meget vitlöftig og vanskelig Charade, og hertil indkom mellem 3 a 4000 Svar, hvoriblandt 60 havde truffet det rette. Over denne Begivenhed har man fabrikeret en Art af Vaudeville for Montensier, denne sætter atter en Mængde Skuespillere, Tilskuere, Theaterrecensentere &c i Bevægelse, og saaledes gaaer det fort.

Hvad med Rosen over det Pariser Politie maa jeg biestemme, man hörer nesten aldrig nogen Uorden her, men det daglige Bedragerie og deslige i det Smaa dermed blander det sig nesten ikke, og kan maaskee ikke heller. Nyligen toeg man en Hyrekudsk paa Boulevar[d]erne, som havde falsk Nummer, at man allerede længe havde havt Øye paa dem, og af saadanne Exempler var det let at anföre flere.

Nyligen har jeg seet Representationer af den samme Pierre, som engang var i Kjöbenhavn. De synes at være noget forbedrede, og ere ret skjönne. Han synes ikke at have meget stort Tillöb. Jeg var der med flere Landsmænd, og talte Dansk. Dette gav Anledning til at en Franskmand, som har været 30 Aar i Kjöbenhavn, paa Pechins Komptoir, talte til os. Man finder saaledes oftere Folk, som forstaaer vores Modersmaal, end man skulde tænke, og kan ikke være forsigtig nok.

Jeg vil slutte dette Brev med nogle videnskabelige Efterretninger, som forekomme mig interessante. Et af de Forsög som Coulomb anförer for at beviise at Elektrisiteten blot forplanter sig efter Legemernes Overflade, har altid forekommet mig paradoxal. Det bestaaer deri at naar man elektriserer en huul Cylinder udvendig, meddeeler den indre Flade ikke en liden vel isoleret Metalkugle nogen Elektrisitet saaledes som den udvortes. Dette Experiment syntes mig altid intet at beviise, da den indre Flade af Cylinderen er i

Ordets egentlige Forstand en Overflade som den ydre, hvorhen Elektrisiteten kan komme, uden at trænge gjennem Legemet. Charles viiste at dette hele Forsög intet beviiste. Han erindrede nemlig, at en saa ganske liden og isoleret Kugle ingen Steds kunde afsætte sin modsatte Elektrisitet, da den ganske var indhyllet i en Atmosphere. For at beviise Rigtigheden heraf bragte han samme Kugle ind i en ladt Leidner Flaske, hvor den heller ikke modtoeg mindste Elektrisitet, men en större Kugle eller en Kugle som kommuniserede med en anden, ved en med Lak overtrukket Metaltraad, modtoeg i Cylinderen og Flasken lige godt Elektrisitet. At derimod en huul og en solid Metalkugle, af lige Overflade besidde lige elektrisk Kapacitet negtede han ikke, og dette bliver altid et interessant Faktum derfor.

En Bemerkning som er meget simpel, men ofte oversees, er, at den elliptiske Form netop er den mest uskikkede til Höresale, Theatre og deslige. Mange have troet, at naar de byggede deres Theatre &c i Ellipser som fuldkomnest samler Lyden i et Punkt havde de gjort meget vel, men det er aabenbart nok at derved de fleste faae for lidet og nogle faa for meget af Lyden. Dette er Feilen i det nye Berliner Theater.

Naar Guld indeholder Platina, kan man skille dette derfra, ved at legere Blandingen med 3 gange saa meget Sölv, og derpaa behandle det med Salpetersyre, som nu oplöser Platinen og Sölvet tillige. Denne Bemerkning af Vauquelin veed jeg ingen Steds för at have fundet.

Din
Christian

48 40 Marts

11te I Vauquelins Forelæsning, og om Aftenen i det philomatiske Selskab, hvor man oplæste en Afhandling om Kanaler, som ikke var for andre end Mathematikere. Jeg gjorde der Bekjendtskab med Biot, som önskede at faae Efterretning om naar det kongelige Videnskabers Selskab tildömte Prisen for de sidst udsatte Spörgsmaals Besvarelse. Ligeledes ønskede han at faae Indsendelsesterminen at viide.

12te besögt Thenard i *ecole polytechnique*, hvor Eleverne i Dag havde Øvelsesdag. Jeg opholdt mig derved med Thenard og lærte tillige

Desormes at kjende. Jeg finder den Indretning man har i denne Skole, at Eleverne have en egen Øvelsesdag, og egne Laboratorier dertil meget efterligneværdig. Man har nemlig 12 saadanne Øvelseslaboratorier her, hvoraf hver er forsynet med det som er mest nödvendigt til de grovere Forsög. Hvert Lab. har en Skorsten, hvori flere Ovne, og i hver arbeider en Elev. Thenard har derimod et Lab., som er forsynet med alle Nödvendigheder for vigtige Forsög. Om der ikke er flere saadanne, om ikke Thenard der staaer under Fourcroy's Opsigt &c, derom har jeg endnu ikke underrettet mig. Eleverne blive her 2 Aar, og af Gunst beholder man dem 3 ja vel 4, naar man er meget tilfreds med dem. De maae förend de optages i Skolen have fyldt deres 15 Aar, og ikke være over 20. Uden gode Kundskaber i den elementaire Mathematik optages ingen. I Charles's Forelæsninger. Da jeg afvexler med Charles og Vauquelin hver Dag vil jeg ikke oftere nævne dette.

13. Da Vauquelin i saa lang Tid ikke har opfyldt sit Löfte, at forestille mig for Guyton og Berthollet, gik jeg selv i Dag til den förste. Jeg fandt en megen artig Modtagelse, og han lovede mig Billet til at höre Forelæsninger i den polytechniske Skole, hvilket jeg gjerne gjör, for at faae et fuldkomnere Begreb om denne Indretning. Gandske nödvendig troer jeg ikke at en saadan Billet er. I Aften har jeg gjort Bekjendtskab med **von Arnim**, hos Schlegel. Uagtet jeg ikke havde store Tanker om ham, siden jeg er blevet overbeviist om, at han har stjaalet Ideen til sin bedste Afhandling fra Ritter, saa fandt jeg ham dog langt under min Forventning. Jeg polemiserede meget, skjöndt mest indirekte, imod ham, ved at rose Ritter, han derimod sögte paa en fin Maade at nedsætte denne Physiker, men jeg bragte ham hvergang i Knibe. Han synes at behandle Physiken mere som Liebhaber end som Videnskabsmand, kun at han er en spekulativ Liebhaber, i Stedet for at de andre ere empiriske. En vis Meyer, som ogsaa studere[r] Chemien her, kommer ofte til Schlegel, hvor jeg ligeledes traf ham i Aften, og talte mere med ham. Uden at forraade mange Talenter, synes han at være et sundt Hoved og meget venskabelig, saa at jeg kan vente adskillige smaa Tjenester af ham.

14 Charles. Adskillige tidspildende Ærinder. Læst det galvaniske Selskabs Rapport over de Galvaniske Opdagelser. 3 Læger, Med-

lemmer af Selskabet, var det overdraget at forfærdige den. Man finder deri neppe een ret Nyhed, mange Feil, og det vigtigste hvad der er skeet i Tydskland er deri ikke berört. Den Opdagelse hvorover Ritter har skrevet sit förste Skrift, tillægges Aldini, som en Opdagelse fra ifjor. Det samme har *La Métherie* gjort i sin Journal.

15 besögte jeg *Bouillon La Grange*. Han var höflig, som alle de franske Lærde, men det var alt. Instrumentmageren *Fortin* boer i samme Huus, nemlig *ecole centrale de pantheon*, jeg besögte altsaa ogsaa denne, og saae et og andet ret interessant af hans Arbeider. En anden Person, der saae ud som en Tigger, tilböd at före mig i det galvaniske Selskab, men jeg undskyldte mig, med Mangel paa Tid; thi Selskabet er anerkjendt jammerligt, og dette Medlem anbefalde det just ikke. Jeg besögte derpaa Liebes, som er Professor i Physiken ved *ecole centrale* i *faubourg st antoine*. Jeg traf ham ikke hjemme strax men man sagde mig at han kom inden een Time, jeg gik derfor noget omkring i denne Forstad, hvor jeg ikke ofte har været, og endeligen ind paa et Kaffehuus, hvor jeg traf et Væsen der meget lignede en Politiespion. Han talte meget hemmelighedsfuldt til mig om Frankerigs Forhold, og vilde före mig ind i en politisk Samtale. Jeg forsikkrede ham at jeg ikke forstoed mig meget paa Politiken og skaffede mig ham saaledes af Halsen. Liebes som har skrevet en ny Lærebog i Physiken er allerede en aldrende Mand, og er ikke nær saa interessant som hans Kone, der maa være en god deel yngre. I övrigt er Liebes selv upaatvivleligt et ordentlig Hoved, hans Bog udviiser dette, men hans Konversation er meget phlegmatisk. Vi talte mest om Galvanismus, og da jeg havde meddeelt ham adskillige tydske Nyheder over denne Sag, spurgte han mig endnu om jeg havde seet et galvanisk Batterie. Saa ulægelige er de Franske i deres Indbildning om at der intet existerer uden i Frankerige! Guyton spurg[te] mig ogsaa, da jeg var hos ham, om jeg havde seet en Platina Diegel. Jeg svarede ham, ja, for nærværende Tid har man Platinadiegler overalt hvor der gives Chemister. Efter denne Omstreifning besögte jeg Friedländer, som forelæste mig en kort Historie over det franske Opdragelsesvæsen. Foredraget og Ordenen deri var saa godt at det satte mig i Forundring. Virkeligen havde jeg aldrig troet at den lille pussilanime Friedländer havde saadan en Fremstillingsgave, uagtet at Galls System tilsagde det. Vi saae siden i *Vaudevillen Fanchon la vieil-*

leuse[84] i Selskab med hinanden. Stykket er ikke betydeligt, men Madame *Henri* spiller saaledes *Fanchon* at man aldrig kan vorde kjed deraf.

16de Kun de löbende Forretninger. Om Aftenen hos Gjerlev i Selskab med Baggesen, Linstow, Juul og Tourné, en Fransk som er bosat og gift i Kjöbenhavn.

17. Hörte jeg Berthollet, i *ecole polytechnique*, förste Gang. Han læser kun een Gang om Ugen. Han havde Varmestoffet, hvorover han sagde meget gode Ting. *Fourcroy* læser i denne Skole over den elementaire Chemie, Berthollet over den praktiske, eller nok egentligere over den finere Deel af Videnskaben. Han forudsætter naturligt det som *Fourcroy* har sagt, og oplöser kun Vanskeligheder, hvorpaa man i Almindelighed ikke tænker. Han taler vanskeligt, og derfor noget langsomt, men just dette passer meget godt til de dybtænkte Ideer han foredrager. Fra Berthollet gik jeg hjem med Meyer, som forærede mig adskilllige skjönne Mineralier. Med ham gik jeg i *ecole des mines*, hvor enhver der har Lyst at studere Mineralogien finder en sand Skat. Man finder der et Kabinet ordnet efter Werner, med de Tydske Navne, et andet efter Haüy, et tredie efter Struve, et fjerde efter Departementerne i Frankerige, hvor de findes, en höyst angenem Ting for dem som ville gjöre mineralogiske Reiser i Landet. Jeg kom endnu Tids nok herfra til at höre Vauquelin. Herfra gik jeg med Lehman i *jardin de plantes*. Lehmann er af de Folk for hvem min Agtelse daglig voxer. Han har anvendt sin Tid paa Naturhistorien og Technologien, og er besjelet af Iver for at tjene sit Fædreland med disse Kundskaber, uagtet han kunde finde sit Bröd anden Steds. Han er en Holstener, men besidder en saa sand dansk Patriotismus at jeg ogsaa derfor maa elske ham. Vi tilbragte hele den övrige Dag med hinanden, og sluttede med at besöge *bal masque* paa Operahuuset, hvor vi havde aftalt at træffes med flere Landsmænd. Det er rigtig nok her lidet morsommere end i Berlin, men ikke meget, imidlertid holt jeg det dog for min Pligt som Reisende at have seet det.

18 Charles's Forelæsninger og andre saadanne daglige Forretninger. Om Aftenen i det philomatiske Selskab, hvor en Rapport

84. *Fanchon la veilleuse* (1803), en komedie i tre akter af Jean Nicolas Bouilly (1763-1842) og Joseph Pain (1773-1830).

som jeg havde leveret over Ritters Forsög med Lyset oplæstes, ikke uden Biefald.

19 Var jeg i *ecole polytechnique* for at höre Mongez. Fortræffelige Gaver har han just ikke. Han foredrog noget af Physiken om Legemernes almindelige Egenskaber, meget mathematisk. Man driver overordentligt paa Mathematiken i denne Skole, og Chemien spiller kun her den anden Rolle, skjöndt den drives vel. Unægteligt bör det ogsaa være saaledes for dem som skulle dannes til Officerer, Vey-Opsynsmænd &c. Guyton skulde begynde een Time efter at Mongez havde endt, Meyer og jeg gik derfor en Tour paa *boulevard neuf*, men da vi kom tilbage var det for silde. Med Linstow var jeg i Dag hos *cit. Schmidt*, som har opfundet en Ovn til at opvarme Stuer med Luft, og meddeele denne Luft Fugtighed, ja aromatiske Dampe naar man finder det nödvendigt. Opfindelsen er nogle Aar gammel, og om den virkeligen er praktisk tör jeg ikke bedömme. Om Aftenen var jeg til Thee hos Hasler. Linstow, Juul, Gjerlev, Lehmann, Crohn vare ogsaa der. Jeg underholdt mig næsten den hele Tid med Lehmann, som ikke taler dansk, over videnskabelige Materier. Jeg faaer ham hverdag kjerere for hans Talenter, Kundskaber og Character. Han er en god Dansk Patriot, som Holstenerne ikke pleye at være. Jeg var ogsaa i Dag nogle Minuter i *corps legislatif*, da jeg just passerede forbie.

20 Meyer, som viiser mig et forekommende Venskab, som jeg ikke kunde ventet mig, indförte mig i Dag hos sin Söster, Mad. Pobechein, hvor jeg dog ikke morede mig synderligt. Vi gik derfra til Schlegels Aftenselskab.

21 I Samlingen i *ecole des mines*. Meyer proponerede, at vi skulde gjennemgaae Haüys Kristallographie[85] sammen, efter de Modeller, som der ere. Jeg antoeg dette Forslag, dog saaledes at jeg studerer det först der, og efterhaanden som jeg arbeider mig ind deri foredrager jeg igjen ham det. Tommelier, Medlem af *société philomatique*, er Opsynsmand derved. Han gjorde mig mange venskabelige Bebreydelser fordie jeg ikke strax henvendte mig til ham, for at begjere alt hvad jeg önskede, og i Sandhed den simple Grund var den at jeg ikke kjendte ham igjen, da jeg aldrig havde talt med ham i hiint Selskab; men han havde lagt Merke til mig, formedelst den

85. *Traité de minéralogie*, 5 bind (1801).

Efterretning jeg havde givet om Ritters Opdagelser over Lyset. Om Aftenen i *Theatre faideau*, hvor *ma tante Aurora*[86] og *Ambroise*[87] spildtes. Det interessanteste derved var, at Martin og Elleviou sang og spilte meget godt deri.

22 besögte jeg Heyberg, hörte som sædvanligt Charles, og studerte hjemme i Haüys Mineralogie, for at forberede mig til at see mere af Samlingen i *ecole des mines*.

23 Om Middagen hos Kjöbmanden Pobechein, Meyers Svoger, hvor Heiberg, Harbauer og Pöckelmann, en Dansk Konsul, vare. Selskabet var mig ikke meget interessant, dog passabelt. Hverken Pobechein eller hans Kone behage mig synderligt, og jeg veed ikke om fortsat Bekjendtskab vil forandre dette.[34] Paa Veyen hjem havde jeg en langvarig Dispute med Heyberg over mange af vores Regjerings Foretagender. Han anförte mig forskjellige Exempler paa den mest skrigende Uretfærdighed, men jeg har den Mistanke at de ere halv opdigtede, i det mindste var det Tilfældet da Talen kom paa vores Love, hvor jeg havde Leilighed til at viise ham at han enten ikke havde læst dem eller ikke vilde forstaae dem ret. Meyer var derved.

24 *ecole des mines* med Lehmann. Medens jeg sysselsatte mig med Haüys Krystaller besaae han Samlingen som er ordnet efter Departementerne. Han fandt at det er kun fra de Departementer som ere Paris aller nærmest at man har noget, og at de övrige Skabe uden Forskjel vare opfyldte med fremmede Mineralier. Herfra gik jeg med Lehmann til den Kunstner som forfærdiger Gonyometerne. Han var nyligen flyttet hen i en Bygning der tilhörer Nationen, og som för har været et Kloster. Han har der frie Bolig, til Opmuntring, og de mathematiske Instrumenter han forfærdiger for Regjeringen faaer han betalt. Endnu havde han intet færdigt, men laae ganske under Bygning.

25 studeret Haüy i den Tid jeg havde tilovers fra Forelæsninger.

26 hörte jeg Berthollet i *ecole polytechnique*. Derpaa talte jeg længe med Desormes og Thenard, og saae Øvelserne som Eleverne have

86. *Ma tante Aurore ou, Le roman impromptu* (1803), komisk opera af François Adrien Boieldieu (1775-1834) med libretto af Charles de Longchamps (1768-1860).

87. *Ambroise ou, Voilà ma journée* (1792), komedie i en akt af Jacques Marie Boutet du Monvel (1745-1812) med musik af Nicolas Dalayrac (1753-1809).

hver Löverdag. Begge have noget Tilbageholdent i deres hele Opförsel, hvilket jeg ikke veed om jeg skal forklare af Undseelighed eller Stolthed. Desormes er Guytons Præparator. Jeg talte derfor med ham om de Forsög denne Chemist havde anstillet over Winterls Prolusioner, da han er udnævnt af Nationalinstitutet til at undersöge dette Skrift. Man har anstillet 3 Forsög derefter meget slet, og har derfor intet bevisende udbragt, men jeg forudseer at man vil fordömme Winterl. Guyton læste ogsaa i Dag her over Mineralogien, hvormed han skal forbinde noget Technologie, men umaadeligt slet. Intet Mineral fremviistes ordentl. 7 a 8 Species bleve gjennemgaaede i een Time, intet sagt om dem uden Navne, Bestanddeele, og et par udvortes Kjendetegn. Ganske frie for Konfusioner var heller ikke det han sagde, om Materierne. Komisk forekom det mig at höre D'andrada kaldes *mineralogiste danois celebre*. Herfra gik jeg med Meyer i en Manufaktur hvor man aftrykker Malerier paa Lærret, Træe og Glas. Man kan der kjöbe Betræk til hele Stuer, saaledes at de kunne komme til at see ud som om de vare malede; men Prisen kommer dog temmelig höy, og Malerierne ere vel temmelig gode, men ikke fortræffelige, især fandt jeg dem nesten alle stive, hist og her fandt jeg endog nogle som vare slette og fortegnede. Det skjönneste var at man havde trykt smaa Malerier bag paa Glas, og anvendt dette til Bordplader og deslige. Det var virkeligt zirligt, og Prisen syntes mig ikke overdreven.

27 var jeg inviteret til Middag hos Gesandten Dreyer. Der var stort Selskab. De allerfleste af Landsmandskabet vare samlede. Jeg sad hos Lehmann og en Leutenant de Witte i Söeétaten. Samtalen fordelte sig meget og blev næsten slet ikke almindelig, altsaa underholdt jeg mig med mine Naboer, ret behageligt, dog uden at afhandle noget som her var værdt at fortælle.
C.

49 41 28 Marts. I Mineralsamlingen i *ecole des mines* og for Resten daglige Forretninger.

29 Daglige Forretninger.

30 Den Tid jeg havde tilovers fra daglige Forretninger i Nati[o]nalbibliotheket.

31 Atter i *ecole des mines*.[35]

April
1ste hos Le Blanc. Jeg traf ham ikke hjemme, men en Medarbeider af ham til hvem jeg var anbefalet af Tomelier lovede mig, saa snart Le Blanc kunde komme en Dag i sin Kristalfabrik, at lade mig det viide. Jeg var derpaa i *conservatoire des arts*, hvor man for nærværende Tid ikke kan komme til at see, fordie Direktörerne ere sysselsatte med at ordne alt. Jeg kjöbte der Le Blancs Bog om Krystallisationerne[88], som interesserer mig saa meget mere, da den ligesom tjener til Pröve for Haüys Krystallographie. Vel er denne Bog höyst uvidenskabeligt skrevet, men den indeholder dog Experimenter, som i höy Grad ere interessante, og fortjente at fortsættes af en der var bedre Physiker, og som det var mere om at gjöre, at opdage de Naturlove hvorefter disse Operationer foregaae, end at forfærdige Krystaller til Salg. Jeg sysselsatte mig derefter Resten af Dagen med at exerpere det interessante af denne Bog, og tilföyede en Deel Ideer til nye Forsög, af hvilke jeg haaber megen Oplysning, naar jeg faaer Tid til at anstille dem. Om Aftenen var jeg i det philomatiske Selskab.

2den Foruden de daglige Forretninger hört Berthollet i *ecole polytechnique*.

3die Schlegels Forelæsninger – Besög af Heyberg – Hos Classen til Middag. Jeg traf der Grev Moltke, Söeofficer, som kom fra en diplomatisk Mission, og Kammerherre Buchwald. Denne sidste kjender min Fader overmaade vel, og erindrede sig ham endnu med Agtelse. Samtalen var interessant der, og gik mest ud paa Politik og Danmarks indvortes Bestyrelse. Hos Görrike var jeg derpaa, da jeg gik fra Classen.

Til Professor Manthey:

Paris d 3 Apr. 1803

Jeg sender Dem det indlagte Brev[89], over Maaden at gjöre de physiske Videnskaber nyttige for Staten, for derved maaskee at give Dem

88. *De la cristallotechnie, ou Essai sur les phénomènes de la cristallisation* (1802).
89. Trykt i Nyt Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomie, Bd. 5, Kbh. 1803 (pp. 272-283).

en Leilighed mere til at befordre de venskabelige Hensigter De har med mig. Skulde det ikke kunde anvendes dertil, fortryder jeg dog ikke at have skrevet det; jeg har derved gjort mig denne Materie meget mere klar. Ifald der skulde gives noget deri, som De troer slet ikke burde staae, og som dog uden at gjöre det ufuldstændigt kan borttages, beder jeg Dem at udslette dette, og levere det til en af mine Brödre, som vil besörge mig det renskrevet.

Fra Dresden sendte jeg, paa Elben, en Kasse med Böger og Mineralier, som jeg paa Reisen havde samlet mig, til Höber i Hamburg, og bad dette Huus sende samme til Dem. Er denne Kasse ankommen?

Jeg har her samlet adskilligt videnskabeligt, som er mig nyt, men jeg frygter at det ikke er Dem det, dog vil jeg engang med det förste söge noget af det bedste ud deraf. De har dog vel ofte maattet læse hvad De för vidste. For denne Gang vil jeg blot fortælle, at Berthollet har fundet at naar man forkuller Tynder, hvori Vand skal opbevares, inden i, holder dette sig meget længere.

I det nyeste Stykke af *annales de chim.* findes at en Englænder har afkjölet Vand langt under Frysepunktet, uden at det blev til Iis, ved de bekjendte Kunstgreb, og ved denne Leilighed fundet at Vandet udviider sig bestandigen jo mere det afkjöles, meget langt under 0° eller 32° Far. Det er altsaa 42 1/2° Far. hvor Vandet har sit mindste Volumen, over eller under denne Grad voxer det.

Jeg haaber snart at kunne skrive Dem mere. Lev vel.
Deres hengivne
Ørsted.

Dersom De ville besvare Biots Spörgsmaale, som findes i mit Dagbogsbrev vilde jeg derfor være Dem meget forbunden.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

4de besögte jeg Cadet, en sand fransk Lærd. Han veed sin Chemie af de franske Læreböger og viidere gaaer han ikke. Han troede at Mineralogien var den Videnskab, som meest studertes hos os, og blev meget forundret, da han hörte at Botaniken endnu havde flere Tilhængere der; thi meente han, vi havde dog vel ikke mange Planter

der. Jeg maatte da fortælle ham at Vindruerne modnes i vore Haver o. s. v., saa at han ikke skulde troe at vores Danmark hörte til de Lande, som er bedekkede med en evig Iis og Snee. Cadet var i övrigt ret artig, saa at jeg maatte tilgive ham dette saavel som hans Formodning, at vi ikke havde andet at handle med end Fisk. Han gav mig Addresser til nogle Fabriker og til en tydsk Kunstner som kunstigen efterligner de naturlige Stene. Da denne var ikke langt derfra gik jeg derhen, og fandt at det hele ikke var af megen Betydenhed, og at det blot var Glas som paa Bagsiden belagdes med en farvet Kitt. Hans Navn er Vachelst. Aftenen i *théatre français*, hvor jeg for förste gang saae Mdsl. Contat, en af Frankeriges berömteste Skuespillerinder, der en Tid lang har været i Provindserne, spille i to forskjellige Stykker. Kjendere gjenfinde hos hende den Finhed og Eleganz som herskede i den franske Skuepladses meest glimrende Dage. Jeg kan ikke lægge andet til end, at jeg efter min ringe Indsigt ogsaa maa rose hende.

5te Efter Charles's Forelæsning i *champs élysés* lige ud til Barrieren. Disse Elyseiske Marker ere forsynede med Træer som skygge, med Telter og smaa Huuse for Restaurateurer, Kaffehuuse o. s. v., og hele Veyen, som derigjennem gaaer ud til *bois de boulogne*, er forsynet dermed. Barriererne er noget af det bizarreste og latterligste, hvormed den franske Nation nogensinde har prostitueret sig i Bygningskunsten. Disse Toldhuuse ere her to uformelige Masser omgivne med Pillere, som ikke höre til nogen af de hidtil bekjendte Ordener, og altsaa vel maa före Navn af den franske; disse Pillere bestaae af lutter firkantede og runde Skiver som ere murede afvexlende over hverandre. Hver Barriere har en egen Form, jeg har endnu ei seet dem alle. Om Aftenen i *theatre de jeunes éléves*, med Gjerlev og Lehman. Dette Theater hörer til de smaa, og besöges kun af de ringere Stænder og sjeldent af Fremmede. Det fortjener heller ikke at sees meget mere end een Gang. Unge Mennesker, hvoraf neppe nogen er over to [eller] tre og tyve Aar udföre her alle Rollerne uden Forskjel.

6te Promenade til Longchamps. I gamle Dage drog man derud i Paaskeugen, Aske Onsdag, Skjertorsdag og Langfredag for at höre en Messe, nu tager man derud for at lade sig see. De fornemme kjöre eller ride derud, de fleste gaae. Hele Veyen er, fra om Middagen Kl 3 indtil om Aftenen Kl 7 a 8 opfyldt med Vogne og Menne-

sker. Hvo som er en stor Ven af at see skjönne Eqvipager, finder her sikkert sin Fornöyelse; thi alt viiser sig her, i de Dage i sin muligste Glands. Man sparer flere Maaneder for at have en smuk Eqvipage paa den Dag, man pantsætter derfor sine Vinterklæder, kort man er saa forgabet deri, som nogen Kjöbenhavner i sin Dyrehaugetour paa St. Hansdag. Veyen til dette Longchamps, som ligger i *bois de boulogne*, er ikke lang, jeg troer at man bedst kan sammenligne den med den fra Kjöbenhavn til Friedrichsberg. Overalt er der sörget for Fornöyelse og Beqvemmelighed, uden at man derfor kan paastaae at denne Tour virkeligen bliver derved gjort amusant. Hele Veyen igjennem finder man Stole hvorpaa man for et Par Sous kan sidde og betragte hele Toget efter Hjertens Lyst; ved hvert Skridt finder man Restaurationer, hvor man kan spise til Middag og Aften, Kaffehuuse hvor alle Slags Forfriskninger ere at finde, Vogne hvori man kan fortsætte sin Tour, og desl. At man ved denne Leilighed faaer alle Modens Bizarrerier at see, forstaaer sig, og dette giver virkeligen Iagttageren nogen Interesse derfor. En ikke uvittig Pamfletskriver, som nok har seet dette Tog oftere, har givet derover forud en Beskrivelse, i Dagens Aand, og angiver hvorledes man kan distingvere alle Personer der. "Naar Du seer et velklædt Fruentimmer" siger han "med ædel Anstand og blidt Øye sidde ved Siden af en gammel alvorlig Mand, dersom hendes hvide Dragt kun synes at være et Billede af hendes Hjertes Renhed, dersom hun, god ægtefælle og god Moder, förer sine Börn med sig, saa vær sikker paa at det er en fremmed. (*De ce signe seulement dis c'est une étrangère, oui c'est une étrangère*[90]). Den anden Klasse udgjör efter ham de Fruentimmer som nyligen ere komne fra Provindserne, uden Opdragelse og uden Smag, og have solgt deres Yndigheder til den rigeste; Skjönhed som en Fölge af fuldkommen Sundhed udmærker dem endnu, men ellers er han dem ei gunstig. *Quand tu vois femme coquette à l'air gauche, an maintien guindé, que tu vois qu'à sa toilette, Creusus seul ait présidé … quand les Zephirs et les desir de ses appas decouvrent peu de chose … du province l'autre jour elle nous apporte l'amour sur un bouquet de rose*[91].[36] Den letsindige Pariser-

90. Alene ud fra dette tegn sig, at det er en fremmed kvinde, ja, det er en fremmed kvinde.

91. På grund af citatets ufuldkommenheder, må følgende oversættelse tages med for-

inde, som synes at have laant af Amors Moder hendes Ynder og Svagheder, som en let men smagfuld Pynt udmærker, har hos Forfatteren Fortrinnet for alle (*si j'etais nouveau Pâris, à cette venus de Paris, je donnerais la pomme*[92]). Jeg finder dette alt saa karakteristisk at jeg ikke har kundet afholde mig fra at anföre det her. Endnu maa jeg anföre deraf en god Sarkasme over de Folk som her nu skrive meget for den Chatolske Religion og meget mod Fornuften, Folk som nu ere temmeligt i Moden her. I Anledning af de meget korte Kjoler, som nogle Elegants bærer, og som næsten seer ud som Vester, siger han at det er rognerede Kjoler, og anförer, at man rognerer jo Penge og meget andet, kort *on rogne sur tout, et on dit, qu'à Paris, chose très commode, un auteur doit rogner sur l'esprit, s'il veut être auteur à la mode*[93].

Anföreren for Troens Helte her er en Abbé *Geoffroy*, som tillige giver Theaterkritiqver. Man har hevnet sig paa ham ved en Mængde Karrikaturer. Den vittigste af alle er en hvor han staaer paa sin Journal (*j. de debats*), der ligger paa hans Bord, for at gribe efter en Genius, som bærer Voltaires Ærekrands. Hans Venner tilraabe ham, "Hr Abéd, I brække vist jer Hals". Paa hans Bord ligger en Mængde slette Journaler, paa Gulvet de mest agtede Lærdes Værker, paa hans Hylde staae en Mængde maadelige Böger vel indbundne. Paa en anden sidder han paa en Vægtskaal, og som Modvægt har nogen kastet et Bind af Roussau paa den anden Skaal, og denne löfter baade Abeden og hans Journal op. Fire Karrikaturer existerer i det mindste over ham.

I Journalerne her hersker en skjendig Smigertone, og en foragtelig Föyelighed efter Magthavernes Villie. Jeg har ikke fundet en eneste, som har vovet at sige det mindste mod den chatolske Religion, og endnu mindre mod nogen Anordning. Det höyeste nogen naaer er at mene at man dog kan sige meget til Roes for Voltaire og Rousseau. Nyligen havde Geoffroy angrebet en Medarbeider af en

---

behold: Når du ser en koket kvinde med en kejtet mine, med en affekteret optræden, når du ser, at kun Krøsus har bestemt over hendes påklædning ...når Zefyrs sønner og hendes ynders tillokkelser kun afslører lidt ...fra provinsen bringer hun os den næste dag kærligheden i en buket roser.

92. Hvis jeg var en ny Paris, ville jeg give æblet til denne Venus fra Paris.

93. Man skærer ned på alt, og man siger, at i Paris bør en forfatter, meget bekvemt, skære ned på åndfuldheden, hvis han vil være en nymodens forfatter.

Naturhistorisk Or[d]bog, for at have viist sig Atheismen og Spinosismen (to temmelig modsatte Ting) gunstig, og denne fandt dette saa farligt for sin Lykke, at han i et meget höfligt, man kunde vel kalde det smiggrende Svar, fralagde sig dette, og viiste at han var en god Chatolik, hvorfor ogsaa Abeden gav ham en Æreserklæring. Uforskammetheden gaaer saa vidt at Digteren De l'Ile nyligen har sagt i et Digt, *la pitié* kaldet, at Emigranterne havde gjennemlöbet Ærens Bane. Et Blad, *le citoyen français*, har dog vovet at spörge ham, hvilken Bane de Helte som have udöst deres Blod for Republiken ere gangne, naar det er Ærens, som de gik, der have baaret Avi[n]dskiold mod deres Fædreneland.

5ꝑ 42 Ved Promenaden til *Longchamps* forkjölede jeg mig, uagtet al anvendt Forsigtighed, saaledes at jeg længe har maattet holde mig inde. Dog har jeg passet Charles's Forelæsninger, og naar Veiret var godt ogsaa besögt Vauquelins. I övrigt har jeg i denne Tid læst adskillige franske Skrifter, som ansees for klassiske, deels for at trænge dybere ind i dette Sprog, deels for ikke at være forlegen, naar der tales om disse Skribentere i Selskaber, da det ansees for en Skam ei at kjende dem. Den vidt berömte Racine var en af dem jeg först henvendte min Opmærksomhed paa, og hans kraftfulde Forgjænger Corneille loed jeg fölge efter. Dersom Eleganz forbundet med en vis Værdighed var Poesiens eneste Dyder, vilde jeg sikkert give de Franske Ret, at han havde været een af de nyere Tiders största Digtere. Men det er ulykkeligt at han har valgt det dramatiske Fag; thi Personerne fremstille ikke deres Tænkemaade i deres Handlinger, men fortælle hvad de tænke. Derfor före de alle samme Sprog, og en Franskmand vilde tage det ilde op, naar en Soldat talte som en Soldat og en Tjener som en Tjener i en Tragoedie, saa gemeen tör kun Komedien gjöre sig. Den Roes en Kjender har givet Shakespear, at man kunde udslette alle Personernes Navne, og man vilde dog kunne see hvad for en Replique der tilfaldt enhver bliver altsaa ikke at anvende her. Det gjör ogsaa et meget ubehageligt Indtryk at i alle Stykker egentligen de samme Ideer komme igjen, kun under andre Navne. *Fedre*[94] er det eneste af hans Stykker som jeg kan sige at jeg har læst med Fornöyelse. I alle de andre stikker den Franske

94. *Phèdre* (1677), tragedie af Jean Racine.

Etiquette mig alt for meget frem. Naturligviis maa det i alle Franske Tragoedier frembringe en uendelig Monotonie, at man blot kan benytte sig af de eensformige Alexandriner. At lade ubundet Stiil og Vers af 3 a 4 forskellige Arter afvexle med hverandre, efter Foredragets Charakter paa hvert enkelt Sted, maatte for Sprogets Mangel paa lange og korte Stavelser være ugjörligt, men vilde, om det end kunde udföres vække alle Franske Kritikere imod sig. Det forekommer mig at de Stykker som Corneille har forfattet efter Planer tagne af det Spanske ere uden Sammenligning de bedste, fordie de ere fulde af Phantasie og Kraft. Cid, Don Sancho og Comoedien *le menteur*[95] have sikkert, fra Opfindelsens Side ikke deres Mage i det Franske Sprog.

Voltaire har havt mange gode Ideer til den franske Litteraturs Forbedring, men deels lagde Sproget og de allerede indgroede Fordomme ham alt for mange Hindringer i Veyen, deels manglede det ham ogsaa selv paa den höyer[e] Aand, som skulde have ledet til det höyere Punkt af Fuldkommenhed. Det franske Sprog er overalt det meest slaviske der kan tænkes. Jo videre jeg kommer deri, jo mere man siger mig at jeg er nær ved at skrive det særdeles godt, jo flere Feil finder jeg deri. Skulde man troe at man ikke holder det for godt at anvende et methaphorisk Udtryk, som ikke har været brugt af de klassiske Skribentere? Hvormegen Hindring denne pussilanime Kritik maa lægge i Veien for alle Fremskridt er let at forudsee. De nye nödes overalt til at blive i de gamles Spor, og aldrig at komme uden for den flaueste Efterlignelse. Den Franske Grammatik er særdeles uddannet, men mere som en rig Samling af Vedtægter, end som en Videnskab grundet paa Principier; hvad Akademiet har sagt, hvad Racine, Bosuet, Fenelon &c have brugt, det er vigtigere end Resultaterne af en sund Sprogkritik.[37] Dog jeg vil ikke fylde mit hele Brev med saadanne Klager; saa ringe jeg nödes til at agte den franske Nation og den franske Aand i Videnskaber og Kunster, saa er det dog unægteligt, at den der forstaaer at profitere af Omstændighederne og af de enkelte agtværdige Lærde her, finder her, mere end noget andet Steds Leilighed til at studere.

---

95. *Le Cid* (1637), *Don Sanche d'Aragon* (1650) og *Le Menteur* (1644) er alle af Pierre Corneille.

Indtil den 10 May har jeg kun udrettet meget lidet andet end studere hjemme adskillige Franske Skribentere, og freqventere nogle faa Forelæsninger.

10 *corps législatif.* Jeg bievaanede Forsamlingen som kun var kort fra Begyndelsen til Enden. Forsamlingssahlen er i det forhenværende *hotel d'orleans*, og er meget skjön. Medlemmerne komme ind med Præsidenten, i Procession, med fuld Krigsmusik og gaae ligesaadan derfra igjen. Der er kun meget liden Plads for Tilhörerne, saa at Publikum ikke kan have den store Indflydelse mere i Debatterne, som det havde i de republikanske Dage.

11 og 12te hos Charles og Vauquelin og hvad ellers Dagen medförte.

Til Professor Manthey:

Paris d 12 May 1803

Jeg har atter i lang Tid været syg af Forkjölelse og er endnu ikke ganske frisk. Klimatet her bekommer mig ikke vel; Afvexlingerne af Varme og Kulde ere her overordenlig hyppige og mig skadelige. Jeg har nu og da gigtiske Fornemmelser, som vel ikke endnu ere meget smærtlige, men som jeg dog ikke frygter lidet. Jeg har formedelst min Upasselighed maattet holde mig nogenlunde inde, saa at jeg langt fra ikke har faaet det udrettet, som jeg önskede, og mangen en Gang har jeg endog været uskikket til at arbeide hjemme. Jeg har forsögt at forcere det, men det har kun gjort Ondt værre. Jeg haaber nu paa den bedre Aarstid, som udebliver her meget længe i Aar; i de sidste 3 Uger have vi ikke havt 3 smukke Dage efter hverandre. – Det er nu Tid at tænke paa Planen til min videre Reise. Schweitz, det sydlige Frankerige og Holland ligger for mig, men jeg seer ingen Udvey til at benytte mere end det sidste af disse Lande. At blive her en to a tre Maaneder endnu synes mig ikke overflödigt, Efteraaret nærmer sig da, og naar jeg da skal profitere noget af Holland, og komme hjem ved Vinterens Begyndelse, seer jeg det ikke muligt at foretage mere. Eller skulde jeg afkorte mit Ophold her, for at reise gjennem Schweitz, derfra langs med Rhinen ned til Holland. Sikkert vilde dette være en meget behagelig og lærerig Tour, og jeg kunde oven i Kjöbet have den Fordel at gjöre den i Selskab med

min Ven Lehmann, hvorved jeg vilde vinde overmaade meget baade i Henseende til Fornöyelse og Nytte. Spörgsmaalet bliver kun, om det ikke for min individuelle Maade at studere paa er bedre at tilbringe 2 Maaneder mere i Paris end paa en saadan Reise, hvor Chemien vilde være det hvorfor jeg fandt mindst Udbytte. At udstrække Reisen til en længere Tid vilde neppe være ret, De veed Aarsagerne. Desuden om jeg vilde tage en Maaned eller to, af Vinteren med, vilde dette være betænkeligt, da denne Tid blev at anvende i Holland, hvor denne Aarstid sikkert er meget ugunstig, og for mig maaskee Sundheden farlig, da jeg paa min Reise saa ofte har fölt de skadeligste Virkninger af raa og kold Luft naar jeg maatte udsætte mig den om Natten, i aaben Vogn &c. Dersom De biefalder min Mening, kommer jeg altsaa hjem i Oktob. eller Novemb., det var altsaa muligt at Jörgensen vilde protestere mod Udbetalingen af det sidste Halvaars Stipendium; jeg har derfor en Udvey, som forekommer mig ret god, det er, at gjöre en kort Reise over til Sverrige, der behövede, for Stipendiets Skyld, ikke at vare uden nogle Uger. Jeg mener, herved ingenlunde at berige mig, men jeg troer ikke at Stipendiet slaaer til paa anden Maade.

Mit skrift over Winterl er nu udkommet. Jeg har ladet min Boghandler sende Exemplarer deraf til mine chemiske Venner, og deriblandt et til Dem, et til **Hauch** og et til **Steffens**. Det er mig meget ubehageligt at det er ganske fortrykt, saa at det som staaer pag. 116-139 skulde udgjöre Slutningen af den förste Prolusion. Det Brev som jeg tilskrev Dem over W. foranledige mig til at udarbeide et lignende for Trykken, kun med den Forandring, at jeg her valgte en imaginair Correspondent, hvilken jeg omtrent har tænkt mig saaledes, som det nærværende chemiske Publikum forekommer mig. Et og andet, som let kunde gjöre Hertugen og andre got Folk vrede, har jeg ogsaa udeladt. Er det nödvendigt at jeg forærer Hertugen et Exemplar deraf?

Jeg vilde gjerne meddeele Dem noget videnskabeligt nyt, men det er mig ikke let muligt at melde Dem noget tidligere end det forekommer i Friedländers Journal; thi denne Mand löber om hos alle Lærde, og har som oftest Extrakter af Afhandlingerne förend de komme i National-Institutet. Jeg har seet hans nyeste Hefter, som ere meget fuldstændige. I disse Dage nödes jeg atter til at tage om-

trent 1500 Livres hos Görrike. Hermed regner jeg ogsaa at jeg har nok for Resten af mit Ophold i Paris.

Qvitteringen for Juni-Stipendiet sender jeg ved denne Leilighed.

Jeg har, efter Görrikes Begjering, talt med Gandolphi, som har være meget sysselsat ved Mynten, i Anledning af de nye Myntsorter, men om 3 Uger lover han, at tage fat paa Deres Balance, og ikke forlade den förend den er istandsat.

Deres hengivne
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

13 I *société philomatique*, hvor jeg meddelte en Efterretning om Ritters Forsög med Voltas Säule. Den vandt temmelig meget Biefald, og Præsidenten takkede mig, paa Selskabets Vegne, for denne Meddeling. Da *séancen* var forbie bad Biot mig at skrive Ritter til at han dog jo för jo hellere maatte melde de Opdagelser, som han havde gjort i det sidste Aar, da det neppe kunde mangle at han jo maatte erholde Institutets Præmie (3000 Livres).

14 Charles, Vauquelin, Kunstneren Gandolphi, som [arbeider på] en Vægt, til Prof. Manthey, hvilken nu snart vil være færdig.

15 Charles's Forelæsninger, Schlegels Forelæsninger, i Aftenselskab hos Schlegel.

16 Vauquelin. I Nationalinstitutet. Det er ofte meget kjedsommeligt i Nationalinstitutet, fordie man ikke altid veed hvormed at udfylde to Timer ugentlig, men nu og da er det meget interessant; kun har Tilhörerne alt for ofte den Ubehagelighed intet at höre, fordie Forsamlingssahlen just ikke er indrettet hertil. Den er lang og smal, saa at man ikke let hörer i den ene Ende hvad man siger i den anden. I Dag forefalt intet mærkværdigt.

17 Cuviers Forelæsninger i Atheneet. Disse höre til de interessanteste jeg har havt Leilighed til at benytte mig af. Det er Naturhistoriens Philosophie hvormed han her sysselsætter sig. Hidindtil var det endnu kun Videnskabens Historie, men snart vil han komme til at afhandle den egentlige Materie. En Lærdom, som Franskmændene næsten aldrig besidder, er det som ved förste Øyekast udmærker ham. Han taler om Aristoteles, om Plinius, om Gesner, om Leib-

nitz saaledes at man hörer at han kjender dem mere end blot af Sagn. Hermed forbinder han en Oversigt over det Hele, som sjelden nogen Lærd besidder. Hvad Indflydelse enhver stor Mand har havt paa Videnskabens Aand veed han at fremstille, uden at anföre Detaillet af deres Opdagelser. Det er Videnskabens Aand han fremstiller, og ved denne Leilighed viiser han i hvad Forhold denne eller hiin individuelle Aand stoed der til. Dette er ham ikke nok; han kaster tillige et Blik paa Menneskehedens Historie, for at viise i hvilket Forhold Menneskeslægtens Udvikling og Videnskabens Fremskridt staae med hinanden. Han overskuer hele Jordens Organisation, for at vise nogle af de Hovedlove hvorefter Naturen har udbredt sine Skatte derpaa, og derfra kaster han paa nye et Blik paa hvad Anledning disse store Forhold have givet til denne eller hin eensidige Uddannelse af Videnskaben. Naturhistorien er ham ikke et blot Register over Gjenstande, men et i hinandengribende Hele. Uagtet han ikke er Chemist, har han dog en Oversigt over denne Videnskab, og jeg har som oftest hört rigtigere Domme af ham end af de fleste Chemister af Profession. Naturligviis har jeg ikke overalt kundet være tilfreds med hans Paastande, men det har ikke ofte været Tilfældet. Hvad hans Foredrag angaaer, saa er det flydende og skjönt, uden at være pyntet med de franskes intetsigende rhetoriske Phraser. Hans Organ er ikke meget behageligt. Jeg har lagt Mærke til at hans Værd saa almindeligen paaskjönnes, at alle de Tilhörere som ere i Læsesahlen strax lægger deres Böger hen, uden at læse Perioden ud, naar der anmældes at Cuvier vil begynde.

18de Hamilton, en Skottsk Lærd, der især besidder store Kundskaber i det indianske Sprog, men tillige interesserer sig for Physiken, havde yttret for Schlegel, som havde talt med ham om mig, at han önskede at lære mig at kjende. Schlegel bad mig derfor komme til sig i Dag paa Nationalbibliotheket, hvorfra vi gik sammen hen til Hamilton. Han modtoeg mig med særdeles Artighed, og han lovede at stifte en Forbindelse mellem mig og adskillige Engelske Lærde. Dette er mig særdeles behageligt, da jeg troer at vores Danske Lærde kun staaer i liden Forbindelse med de Engelske. Ved mit Besög paa Nationalbibliotheket saae jeg noget i Manuskripterne, der ere vel opstillede, i Skabe med Gitterdöre af Staaltraad. Adskillige Lærde, især fremmede, arbeide i denne Sahl, og have bestandi-

gen et par af Bibliothekets Betjentere deels til Opsigt, deels til Tjeneste.

19 og 20 daglige Forretninger. – I *société philomatique*.

21 tabte jeg Dagen ved lutter forgjeves Besög, hos Cuvier, Berthollet, Görrike &c, som jeg ikke fandt hjemme. Konsul Classen fan[d]t jeg heller ikke hjemme, men derimod hans Kone, som næsten kan betragtes som en Dværginde, men hvis Forstand er temmelig dannet. Jeg talte temmelig længe med hende.[38]

22 Jeg har nu faaet en ny Landsmand herhid, **Uldahl**, en Botaniker, Discipel af Vahl. Jeg fulgte med ham i Dag til *jardin de plantes*, og besögte i Selskab med ham *Haüy, Thonie, Jussieu* og *Desfontaines*. De tre sidste kjendte jeg ikke för, men fandt deres Samtale meget interessant. *Jussieu* viste os Maaden hvorpaa han bevarer sine Planter, og hvorledes han let veed at gjenfinde hver. Næsten altid arbeide nogle Botanikere i hans Studerestue, med at gjennemsee hans Herbarium,
5I 43 og have hvert Øyeblik Leilighed til at raadföre sig med ham. En Beredvillighed som ikke kan andet end have de skjönneste Fölger for Videnskaben. Desfontaines viiste os hvorledes den indvortes Organisation i de to store Plantefamilier *monocotyledones* og *dicotyledones* er forskellig. Som bekjendt skylder Botaniken ham denne vigtige Opdagelse. Haüy er sysselsat med at udarbeide en Lærebog i Physiken[96], som den förste Konsul har beordret ham at fuldende i en Tid af 6 Maaneder, hvorimod han har dispenseret ham for at holde Forelæsninger. Denne Lærebog kommer blot til at indeholde den Del af Physiken som ikke er Mathematik; men man kan vente at denne Deel vil blive behandlet meget mathematisk, og fra denne Side faae en meget höy Grad af Uddannelse, hvilken dog naturligviis ikke kan være andet end eensidig; dog vil den rette Videnskabsmand vist viide at sætte Priis derpaa. Man maae rose Bonapartes gode Valg i at uddeele Arbeider. Man seer her med Forundring, at han har forbiegaaet de andre Physikere, som egentligen gjöre Profession deraf, for at vælge en Mand der ellers synes ganske at have indarbeidet sig i et andet Fag, men som dog sikkert er grundigere Physiker end nogen anden af de man kunde have valgt. Til Middag var jeg efter Indbydelse hos Guyton. Meget interessant var der ikke; thi der var nesten

96. *Traité élémentaire de physique*, 2 bind (1803, 1806).

ikke indbudet andre end Fremmede, hvoraf man kan faae nok at see i Paris, uden Guytons Hjelp. En af de Franske som var tilstede havde været i Egypten, og fortalte adskillige interessante Anekdoter derfra. Jeg hörte af andre, at Aarsagen hvorfor han var gaaet til Egypten var, at han paa ingen Maade kunde holde sin eneste elskede Sön derfra. Han fulgte med, og havde den Sorg at see ham döe i sine Arme af Pesten. Den bedrövede Fader önsker endnu ofte, at han havde kundet döe for ham. Hans Navn er Champagne eller Champignie. Han er Opsynsmand over Arsenalet. Min meste Underholdning havde jeg med M^{d} Guyton, en gammel lærd Dame, som har oversat Bergmanns Skrifter af det Svenske, og Werners af det Tydske.

23 Besög af Hamilton. Nationalbibliotheket. Fabritius fra Kiel er nyligen kommen hertil. Jeg traf ham i Dag hos den Restauratör, hvor jeg sedvanligen kommer. Han viiser megen Artighed mod sine Landsmænd.

24 ville jeg atter besöge Cuvier, men fandt kun hans Broder hjemme. Jeg var der i Selskab med Friedländer og en Dr Schmidt fra Leipzig. Ved samme Leilighed besögte jeg atter Haüy. Han beklagede sig over, at uagtet han ellers vidste at forklare sig alle Phænomenerne som frembragtes ved Galvanismus, vidste han dog slet ingen Rede til de Forsög som Fourcroy, Vauquelin og Thenard havde angivet over Hornsölvets Reduktion paa den positive Side. Han maatte derfor ganske forbiegaa disse, sagde han. Jeg svarede ham, at det gjorde ham særdeles Ære, at han ikke kunde forklare disse Forsög, fordie de vare falske. Jeg fortalte ham hvorledes Ritter havde gjendrevet dem, og hvorledes jeg ved mine egne Undersögelser havde fundet det samme. Han var dermed særdeles vel tilfreds. Biot læste i Dag i Atheneet over Elektriciteten. Forsögene faldt kun maadeligen ud. I Aften læste Cuvier, som jeg hvergang hörer med nye Fornöyelse.

25 siddet hjemme og skrevet.

26 Vauquelin. – Om Aftenen hos Lehmann med Schulz og Bergmann. Denne sidste havde havt Leilighed til, ved dygtige Bestikkelser, at see Chaptals Svovelsyre Fabrike, og vi nödte ham nu paa en god Maade til at fortælle os hvad han der havde seet. Det meste er mechaniske Indretninger, der ere temmelig simple, og dette er just Aarsagen hvorfor man ikke vil lade nogen see dem, da man frygter for at man kunde benytte sig deraf.

27 Daglige Forretninger. Om Aftenen i *théatre Montensier* med Uldahl og Lehmann. Vi traf Charles der. Man giver kun meget faa Stykker i dette Theater uagtet det förer Titel af *théatre de varietés amusantes*, og de Stykker der gives ere meest skrevne i den lavere Klasses Smag, men Skuespilleren Brunet trække overmaade mange Personer derhen, ved sit Spils Naturlighed og Styrke. Han synes ganske at være den Person han spiller; men han spiller kun meget faa Roller, og disse henhöre næsten alle til een Klasse. Charakteren er den meest tossede Enfoldighed.

28 Daglige Forretninger. Spadseret i Tuilleriernes Haver med Charles. – Om Aftenen hos Schulz med Uldahl, Lehmann og Dr Flügge. Talen var fornemmelig om Botanik, hvori Flügge besidder en udbredt Lærdom.

29 Besögt Guyton, hvor jeg kun fandt Madamen hjemme. I Nationalinstitutet, hvor jeg efter Aftale skulde finde Biot. Om Aftenen Besög af Krohn og Lehmann.

30 Om Middagen hos Hamilton.

31 Med Friedländer og Dr Buch fra Berlin i Vaccins Institut[97], som er alt for simpelt til at jeg kunde skrive noget her derom. Hos Lehmann, hvor jeg traf Bergmann, der nyligen havde faaet mit Skrift over Winterl fat. Han var meget vreed over det, og disputerede heftigt imod det, men jeg beholdt min Koldsindighed, og loed ham viise mig hvert Sted hvorimod han havde noget at indvende. Han troede, at de fleste af de Forsög jeg havde anfört af Winterl streede mod bekjendte Erfaringer, men jeg overbeviiste ham næsten overalt at de kun stride mod bekjendte Hypotheser. Han loed sig og saaledes bringe til Raison at han nu er i Færd med at repetere nogle af Forsögene, og troer ikke længere at han derved kun gjör et *opus operatum*[98]. Jeg vilde önske mig en saadan Samtale med mange Chemister, over denne Gjenstand. I Museum med Lehmann. – Cuviers Forelæsninger.

97. *La société de Vaccine* i Paris, oprettet til udbredelse af brugen af vaccination mod kopper.

98. Udført værk.

Juni

1ste med Friedländer hos Berthollet, som boer i Arceuil omtrent een Miil fra Paris. Vi traf ham i hans Laboratorium, hvor han var sysselsat med Forsög af Farvekonsten. Man kan snart vente en ny Udgave af hans *éléments de l'art à teindre*[99]. Han vil ogsaa oprette et stort Farverie ude hos sig. Vi spadserede en halv Timestid sammen i hans nydelige Have, og siden var vi i hans Bibliothek. Friedländer talte med ham om Politik, hvorfor han syntes at interessere sig; jeg ledte Talen saa tit jeg kunde paa chemiske Gjenstande. Jeg talte især med ham om Mathematikens Anvendelse i Chemien, efter de Opdagelser, vi skylde ham. Han fyldestgjorde mig meget. Jeg havde den Fornöyelse at höre ham tale med den behörige Agtelse om Richters Stöchyometrie[100], hvoraf Pfaff havde givet ham et Udtog. Paa Hjemveyen fortalte Friedländer mig en interessant Anekdote om Berthollet fra Revolutionstiden. Fra Armeen havde man sendt Brændeviin, som udgaves for forgiftet, til Velfærdskommissionen. Man overleverede det strax til Berthollet, og et par andre Chemister, som inden Aften skulde aflægge Rapport derover, for at fyldestgjöre de Tiders prompte Justits. De erklærede at der ikke fandt nogen Forgiftning Sted, men at Brændeviinen blot havde været blandet med ureent Vand, saaledes at naar det blev vel filtreret kunde det drikkes uden Skade. Robespierre, som havde ventet der at see Spiren til en Sammensværgelse, sprang forbittret op af sit Sæde, og sagde det var let for dem at give en saadan Erklæring, da de ikke skulde drikke det. Strax loed Berthollet bringe et stort Glas, fyldt[e] det med filtreret Brændeviin og tömte det. "De har Mod Citoyen," sagde man til ham. "Ikke saa meget" svarede han "som da jeg skrev Rapporten." Hans Kolleger efterfulgte nu hans Exempel, og Tyrannen maatte tie. At Berthollet, siden den Tid da han var i Egypten med Bonaparte, hörer til dennes Fortroelige, er vidst. Han er Senator, og har store Indtægter. – I Dag fik jeg Brev fra Ritter og Winterl. Den sidste agter at udgive *Accessiones*[101] til sine Prolusioner. Om Aftenen hos Lehmann.

---

99. *Éléments de l'art de la teinture* (1791, 1809).
100. *Anfangsgründe der Stöchyometrie oder Meßkunst chymischer Elemente*, 3 bind (1792-94).
101. Tilføjelser.

2 hos Mechanikeren Le Noir. Mirbels Forelæsninger over Botaniken. Det er mig alle Tider interessant at höre Forelæsninger af forskjellige Mænd. Man lærer overmaade meget i Henseende til Methoden. Mirbel synes at være et ret ordentligt Hoved, har gode Kundskaber; men der er intet Liv i hans Foredrag. Han veed ikke at hæve det Vigtige over det Uvigtige, ved Maaden hvorpaa han siger det, ved Stedet hvorpaa han sætter det. Kort der er ikke Lys og Skygge. Man finder denne forunderlige Monotonie igjen i hans Plantephysiologie, en Bog der forresten ikke er uden Fortjeneste, og indeholder adskillige Opdagelser for Plantephysiologien. Om Aftenen gav Siccard en Forelæsning i Atheneet, og anstillede nogle Pröver med sine dövstumme.

3 Vauquelins Forelæsninger og andre daglige Forretninger.

4 Biot over Galvanismen. Om Aftenen i *théatre Louvois*, hvor man forestillede en ny Komedie af Collin d'Harleville. Den förer Navn af *Le Vieillard et la jeunesse*[102] og har til Øyemeed at fremstille en agtværdig og hvad her gjelder mere elskværdig gammel Mand, stillet imod et Par foragtelige, og hvad endnu er værre her latterlige unge Mennesker. Stykket har mange vittige Steder, hvilket forskaffede det et afgjörende Biefald.

52 Juni

5te Daglige Forretninger. Om Aftenen i *théatre de gaiété*, et af Boulevards Theatrene. Man giver paa disse hyppigen Stykker hvis Indhold er tagen af Tydske Romaner. Det er derfor almindeligt, at finde her Stykker af mere Opfindelse, af mere Rigdom paa Handling, af mere Styrke, end de oprindeligen franske Stykker ere. Mindre korrekte, og mindre prydede med fransk Veltalenhed ere de derfor ogsaa.

6te Mirbels Forelæsninger i Athenéet. Spiist til Middag hos Görrike, hvor jeg fandt Dr Meyer fra Holsten, der har fulgt *Blohme* som nyligen er död herhid. Det er et forunderligt Menneske, som har levet i 20 Aar af Skriverie, især Oversættelser, i Leipzig (Han er 40 Aar gammel).

7, 8 og 9 Daglige Forretninger, og Ting hvorom jeg oftere har talt.

---

102. *Le Vieillard et les jeunes gens* (1803), komedie af Jean François Collin d'Harleville.

10 var jeg hos Mechanikus Le Noir, hos hvem jeg lader gjöre en Naal af Zink og Sölv, der efter Ritters Opdagelse skal forholde sig som Magneten, og viise Nord og Syd. Ved denne Leilighed gjorde jeg en Tour paa Boulevards. Jeg har ofte gjort samme Tour, men aldrig med saa megen Fornöyelse, maaskee fordie Veyret var smukt, hvilket sjeldent har været Tilfældet, naar jeg har gjort en lang Tour der, maaskee fordie jeg i Dag var bedre oplagt til at observere. I denne Henseende er jeg meget ulige stemt, men i Almindelighed har jeg bemerket, at naar jeg er temmelig trættet af Studeringer og andre Arbeider er jeg bedst skikket til at observere. Det er ikke min Hensigt, her at give en Beskrivelse over det som jeg saae her, jeg kunde dog ikke andet end repetere det som Schulz har sagt i sin interessante Reise til Paris[103]. Jeg vil blot her bemerke, at man nyligen har anlagt en Passage ved Boulevards, som förer Title af *passage de panorama*, hvor man foruden det der giver den sit Navn finder adskillige smukke Boutiquer, og et brillant Kaffehuus. Blandt Boutiquerne udmærker sig især en, der bestaaer af Alabaster Kopier af de skjönneste Antiker. Det er en sand Vellyst at betragte disse. Jeg gik ind i Boden, betragtede de skjönneste, spurgte om deres Priis, og tog Addressen, for at anbefale ham hjemme.

11 til 14, Forelæsninger hvorom jeg allerede har talt, og andet deslige indtog disse Dage.

15 Hos Classen til Middag, hvor den Tutinske Familie, Fabricius, Uldahl, Hasler vare. Om Aftenen var jeg hos Lehmann sammen med Prof. Aldini fra Italien, som udgiver et Verk over Galvanismen, hvortil han önskede nogle Efterretninger fra mig. Han[s] störste Fortjeneste er, at han har den Ære at være en Neveu af Galvani. Store Ting agter jeg ikke at give ham. Jeg strækker det neppe videre end til en kort Notitz om Ritters Opdagelser, hvilke han ligesaa lidet som de andre Lærde her kjender.

16 Daglige Forretninger. *Séance litteraire* i Athenéet. Gail forelæste noget over Virgil, Grandmaison en Oversættelse af det Spanske, og Chazet en vittig Beskrivelse over et Malerie, hvorpaa er forestillet Molliere som forelæser sin *Tartuf*[104] i *Ninon l'anclos's* [Lenclos's] Huus i

103. *Über Paris und die Pariser* (1791).

104. *Tartuffe, ou l'Imposteur* (1664), komedie af Molière.

et Selskab af den Tids berömteste Mænd. De to förste forelæste jammerligt slette Arbeider, saa at man ikke kunde andet end beundre Publikums Taalmodighed, som endnu ved Enden applauderede dem.

17 *Conservatoire des arts et métiers.* Planen til denne Indretning er skjön. Man vil der opstille de Redskaber og Maskiner som anvendes i Fabriqver, Manufakturer, Agerdyrkning o. s. v. Tillige vil man der opmuntre nye Opfindelser. Da denne Indretning staaer i Forbindelse med den offentlige Udstilling, som vil finde Sted förend jeg forlader Paris, saa vil jeg ikke f[ö]r indlade mig i Detail herover. Hatzenfratz fremviiste det i Dag for Atheneets Medlemmer. Ellers er det vanskeligt at faae det at see, da det endnu ikke er nok ordnet. Nyligen har man oprettet en Statue for General Dessaix. Den staaer paa en ikke meget stor aaben Plads, ved *palais de justice.* Piedestalet er en Fontaine; man sættes derfor i den ubehagelige Forlegenhed, at man ikke veed om Republiken bruger sine berömte Generalers Statuer til at forskjönne Stadens Fontainer, eller om den anlægger Fontainer, paa det at ikke den Plads man anvender til at hædre Generalerne skal være spildt. Aftenen i *société philomatique*, hvor jeg meddeelte Efterretninger om Ritters Opdagelser Magnetismen angaaende. Præsidenten takkede mig paa Selskabets Vegne.

18 og 19 arbeidet hjemme, hört Forelæsninger og seet en Procession i Sulpicekirken. Denne Procession var underligt nok sammensat af Soldater og Præster, hvilket hos mig frembragte en komisk Effekt. Saa mange dumme Ansigter har jeg ikke længe seet samlede, som hos disse Præster. Soldaterne syntes ikke at bekymre sig om andet end at opfylde deres Officers Commando. Præfekten af Distriktet og andre Embedsmænd vare og der, for paa Embeds Vegne at forrette deres Andagt.

20 Nationalinstitutets offentlige Samling. Man oplæste Rapporten over alt hvad Institutet havde foretaget i det sidste ¼ Aar. Cuvier havde forfattet det som angik Naturvidenskaberne i Almindelighed, Delambre det som angik Mathematiken, Biot det som angik Galvanismen. Fourcroy oplæste en Afhandling over de fra Himlen faldne Stene, Ramond en over sin Reise paa *mont perdu.* Besög af **Rist** om Aftenen. Jeg saae allerede Rist hos Classen, og i Dag i Nationalinstitutet. Han opholder sig her paa nogle Uger, for at see Paris; derpaa gaaer han til Spanien, som Legationssekretair.

21 Spiist til Middag med Hamilton, som gjorde mig bekjendt med en Italiensk Greve *Malocarli*, som vil her studere Naturvidenskaberne, og be[g]jærede mit Raad. – Cuviers Forelæsninger i Atheneéet. – Om Aftenen i Selskab med Bergman og Lehmann.

22 og 23 intet nyt. – den 23 om Aftenen hos Gjerlev, i Selskab med Rist, Baggesen, Lehmann.

24 I Porcellainfabriken i Sevres. Denne Fabrik udmærker sig ikke saaledes ved sine Former og disses Udförelse som jeg havde ventet. Enkelte skjönne Ting, men ikke alt. Det forekommer mig at Fourmis Arbeider udmærke sig, fra Formens Side, meget frem for Porcellainfabrikens Produktioner. Ved at see denne Fabrik er det ogsaa faldet mig ind at Porcellainfabrikerne egentligen befatter dem med uendelig mange Ting som ikke kommer dem ved. Herhen regner jeg alt det meget Biscuit, der og, naar det er gjort med meest Flid ikke taaler at betragtes nöye, og aldrig kan maale sig med Gipsafstöbninger, som de dog overstiger saa meget i Prisen, og endnu mindre kunne de sammenlignes med Kopierne af Antiquer i Alabaster, hvilke her i Paris sælges for en billigere Priis end de af Porcelain. Porcellainens Fordele er Haardhed, en skjön og uskadelig Glasur, skjön Farve, Styrke, o. s. v. Det er altsaa overmaade meget at anbefale til Brug; men til deraf at forme blotte Kunstverker synes det mig at være meget lidet at anbefale. Derfor finder jeg heller ikke Smag i de historiske Malerier, Portraiter &c, hvormed man gjöre Porcellainen kostbar. Kunstverker bliver der dog aldrig af, og om det end var muligt, skulde da en sand Kunstner anvende sin Tid paa en saa forgjengelig Materie? – Om Aftenen i *société philomatique.*

25-27 daglige Forretninger. Om Aftenen d 26 i Tivoli, en af de skjönneste offentlige Haver i Paris, d 27 seet *la femme à deux maris*[105] i *ambigue comique.* 2 Röverroller spilles her overmaade godt. *Amb. com.* er et af Boulevards Theatrene og bærer omtrent samme Præg som de andre.

105. Melodrama (1802) i 3 akter af René Charles Guilbert de Pixérécourt (1773-1844), udgivet 1822.

Til Professor Manthey:

Paris d 27 Juni 1803

Deres Raad, at jeg skulde gaae til England, vilde gandske stemme med mine Ønsker dersom de individuelle Omstændigheder for mig [ikke] vare ugunstige. Jeg kan ikke tale det engelske Sprog, uagtet jeg forstaaer det nogenlunde. De veed hvor stor en Vanskelighed dette allerede er, og det en Vanskelighed der ei snart kan overvindes. Maadeligt beregnet udfordres der i det mindste et halvt Aars Ophold der paa Stedet, for at komme vidt nok deri, til at tale det med Folk som ikke ere vandte at omgaaes med Fremmede. Om jeg end kunde faae en 4 a 5 Hundrede Rigsdalers Tillæg til mit Stipendium vilde dette neppe sætte mig i Stand til at være 2 Maaneder i England, og dette var uden Tvivl en meget for kort Tid til at profitere noget ret. De skrev mig vel, at man havde bevilliget mig de förste 400 Rd af Kongens Kasse fornemmeligen paa Grund af at jeg vilde gaae til England; men de Herrer i Finantskollegiet kan ikke forlange at jeg for 400 Rd skal gjöre en Reise til England. Havde man givet mig 400 om Aaret, saa havde jeg til nöds kundet tænke derpaa. – Endeligen: tör jeg opholde Sophie saa længe med tomme Löfter om Hjemkomst? Hun kan dog virkeligen med Rette fordre at jeg saa meget som muligt skal tænke paa et Etablissement. Og herved er dog intet ret at begynde förend jeg er kommet hjem. Desuden, jeg har allerede fattet Planen til mange physiske og chemiske Arbeider, naar jeg kommer hjem. Det vilde være mig höyst fordelagtigt snart at udföre dette. Naar jeg havde arbeidet nogle Aar hjemme, og jeg da med en kongelig Understöttelse gik til England, efter at jeg först ved videnskabelige Arbeider havde gjort mig bekjendt hos dette Lands Lærde, dette vilde vidst falde mere ud til min Fordel. – Jeg har, for at gjöre alt muligt, raadfört mig med min Ven og Landsmand Lehmann, som under gunstige Omstændigheder har opholdt sig 2 a 3 Aar i England og seet meget af Fabrikerne der; han fraraader mig det ogsaa for Øyeblikket. – Saameget jeg altsaa med Dem troer at jeg maatte önske mig en Reise i England, saa lidet tör jeg holde den for raadelig i dette Øyeblik. Over dette, og det som jeg har skrevet i mit forrige Brev, er jeg begjerlig at höre Deres Tanker.

At en Mineraliehandler i England nyligen solgte et foregivet nyt Metal, som i Henseende til sine Egenskaber staaer imellem Platina og Sölv er Dem vel bekjendt. Man veed nu at dette Metal bestaaer af Qviksölv og Sölv. Det er altsaa en höyst mærkværdig Forbindelse, og vigtigere en[d] et nyt Metal; thi hvo skulde have troet at en Forening af Sölv og Qviksölv smeltede vanskeligere end Sölvet selv, og nesten ligesaa vanskeligt som Platinen; at denne Blanding loed sig præcipitere metallisk af Jernvitrioloplösningen o. s. v.? – Dette er det ene nye her, som jeg tör troe endnu [ei] er kommet til Dem.

Tilgiv mig min Iilfærdighed for i Dag. Inden 14 Dage haaber jeg at skrive Dem vidtlöftigere til.

Deres hengivne
Ørsted

Fortsættelse af Rejsedagbog:

28 besögte jeg Cuvier, som viiste mig sin anatomiske Samling, som er overmaade skjön, og vigtig for den sammenlignende Anatomie. – Ved samme Leilighed besögte jeg Haüy, som er overordentlig sysselsat med Udgaven af sin Physik. Han var egentlig ikke hjemme men spadserede omkring i Haven. Han er meget misfornöyet over Berthollets Indvendinger mod hans Kristallographie.
29 og 30 daglige Forretninger.

1 Juli
I Versailles med Friedländer og 6 andre tydske Doctorer. Vi saae der Malerie Galleriet, Haven, *petit trianon* o. s. v. Maleriegalleriet bestaaer især af franske Maleres Arbeider, hvoraf jeg just ikke er nogen stor Liebhaber. Fra Slottet, hvor dette Gallerie er, har man en meget skjön Udsigt over Haven og den omliggende Egn, men nesten skulde man troe at Haven var anlagt for at sees ovenfra; thi uagtet den er ret smuk gjör den dog langt fra ikke det Indtryk naar man er der, som naar man fra oven overskuer den. Petit Trianon har för tilhört Dronningen, nu tilhörer det en Restaurateur, som for en Livres aabner Indgangen. Det er en Hauge med mange smaa adspredte Hytter, som i sin Tid sandsynligviis have skjult Hoffets Pragt, under deres ydmyge Udvortes.

2 Anstillet Galvaniske Forsög, hvorved Malocarli og Hamilton vare tilstede.

3-9 intet nyt. Nationalinstitutet, Forelæsninger, Concert i Athenéet, *société philomatique*, Aldini o. s. v. have indtaget min Tid.

53 44 Juli

Den 10de besögt Gesandten, som om Sommeren opholder sig paa *la muette*. Jeg var i Selskab med Gjerlev; vi havde taget en Cabriolet sammen, som tillige maatte tjene os til at komme til St. Cloud. Dreyer inviterede os nemlig til Middag, og da det endnu var tidligt troede vi ikke at kunde gjöre bedre end at nyde den angeneme Promenade i Haven ved St. Cloud. Denne Have er anlagt i den saakaldte engelske Smag, og med meget liden Pragt, saa at den snarere ligner en Skov. Man finder der Restaurateurs, Kaffehuuse, Boutiquer, kort alt det som betegner en stærk Konkurrents af Mennesker. Slottet St. Cloud er anlagt paa en Höy, som behersker Egnen, og det vilde ikke være vanskeligt, i Tilfælde af et Angreeb fra Folkets Side, der at forsvare sig. Det Indre af Slottet kan man endnu ikke faae at see. Til Middag fandt vi Konsulen Classen og hans Kone, hvilke ogsaa her have deres Sommeropholdssted. Det gik ret ugeneret til, og Dreyer erindrede sig sine Universitetsaar og Universitetsbekjendtskaber. Jeg sat mig ret i Credit hos ham, derved at jeg kjendte de merkelige Universitets-Begivenheder fra den Tid. Han forsikkrede at jeg kjendte disse Ting saa godt som om jeg havde været tilstede derved. Förend Bordet erfoer jeg en Omstændighed af ham, som morede mig meget. Professor Aldini, om hvem jeg allerede för har talt, en temmelig uvidende italiensk Professor, som reiser omkring og gjör Vind med Galvanismen, fordie han er en Söstersön af Galvani, troer sig bestemt til at oplyse alle Nationer som ligge norden for Italien. Den Italienske Republiks Gesandt tilböd derfor ogsaa Dreyer at Aldini kunde komme til Danmark, og indföre Galvanismen der. Dreyer svarede meget fornuftigt at han ikke kjendte Tingen og Omstændighederne, og derfor ikke kunde viide om dette kunde være hans Fædreland nyttigt. Nu spurgte Dreyer mig, hvad jeg dömte derom. Jeg gav ham et tydeligt Begreb om Galvanismen, og fortalte ham tillige hvem Aldini er, og hvori hans Fortjenester bestaae. Vi talte om adskillige andre nye Opdagelser,

og Dreyer syntes meget tilfreds med de Oplysninger som jeg gav ham desangaaende.

d 11te Nationalinstitutet o. d. l.

12te til 17de intet nyt, undtagen Revolutionsfesten d 14de. Det var Bastillens Nedbrydelse man höytideligholdt. Alle Borgere vare indbudne fra Politiets Siide til at illuminere deres Huuse, men meget faa efterlevede det. Kun Regjeringens Palaier vare illuminerede, og det middelmaadigt nok. Denne Fest, der ikke alene er en Revolutionsfest, men en Fest for Menneskeheden, da en af de skammeligste Fængsler, en af de afskyeligste Stötter for Tyranniet, paa den [Dag] blev styrtet, helligholdes hvert Aar med mindre Pragt og mindre Enthusiasmus. Saaledes er Friheds Sind gaaet af Mode i Frankerige, at man ikke engang med Fornöyelse erindrer sig Slaveriets Afskaffelse.

18de besaae jeg med Gjerlev og Lehmann Gobelins-Fabriken.[39] Det er unægteligt et Kunststykke at væve saaledes at det kan efterligne Maleriet, eller dog snarere Broderiet. Lehmann bemærkede meget rigtigt derved at denne Væven er en Art af Broderie blandet med Vævning; det er egentlig at brodere Töyet medens man væver det. Denne Fabrike indbringer intet, men tvertimod er ene bestemt til at levere pragtfulde Tapetserier til Regjeringen, deels for at pryde dens egne Sahle, deels for at bortskjenke til andre Nationers Regjentere. Man kan letteligen forestille sig, hvor kostbare disse Tapeter maa være, naar man veed, at der arbeides paa et i 3, 4 à 5 Aar, og en Arbeider faaer 3 à 4 Livres daglig. Hertil kommer endnu at de som formedelst Alder og Svaghed, især formedelst svækkede Øyne, ikke mere kunne arbeide, underholdes paa Fabrikens Bekostning.

19de Spiist til Middag hos Görrike, i Selskab med Lehmann, Fabritius, Baggesen, Gjerlev. Der var ogsaa en vis Claussen, en födt Kieler, men for nærværende Tid Russisk Hofraad. Han havde været nogle Aar i Kjöbenhavn, for at söge sin Lykke, men uden at finde den. Han var derfor heller ikke Danmark god. Vores Bekjendtskab indledte han med Klager over Kjöbenhavn, og med Lov og Priis over Petersburgs Fortrinlighed. Siden gjennemgik han den gamle Bernsdorfs Feil, derpaa kom han paa Kant, og saaledes kritiserede han hele Europa. Jeg var just hans Naboe, og maatte altsaa pligtskyldigst gjendrive meget af, hvad han sagde. Da jeg

merkede at han især glædede sig ved at bagtale Kant, toeg jeg fat paa ham fra den Side, og bragte ham i dygtig Forlegenhed, som Baggesen endnu forögede ved at ströe nogle bittre Sarkasmer derimellem.

20de Var jeg i de Blindes Institut med Gjerlev. Dette Institut er saa nöye beskrevet i adskillige Böger at jeg ikke veed noget at tilföye derover.

21de gjorde jeg Bekjendtskab med den engelske Chemist Chenevix, med hvem jeg var indbudet tilsammen paa Frokost, hos Friedländer. Han er, som de fleste Englændere, inden man kjender dem nærmere, kun lidet interessant.

22de med Lehmann, Gjerlev og Dr Schmidt i St. Cloud, hvor man nu kan faae det indre at see, da Consulen er i Nederlandene. En Del skjönne Malerier, som ere tag[n]e af det herværende Billedgallerie pryde Salene her, men iövrigt vidste jeg intet at sige om dette Slot, som ikke ogsaa kan siges om de fleste andre. Den Pragt man nu allerede finder der, foröges hyppigen ved nye Tilsætninger. Alt er endnu ei ferdigt. Man faae ikke alle Sahlene at see.

23 Til Middag hos Gesandten, med de fleste Landsmænd. Generalmajor Waltersdorf og Lægen Portal vare ogsaa der. Om Aftenen vare alle Landsmændene, Waltersdorf undtagen, samlede hos Lehmann, som paa denne Maade vilde lade Landsmændene tage Afskeed med Gjerlev, som snart afreiser.

24de Besögt et Skuespil i *théatre de la cité*, et af Paris's mange ubetydelige Smaatheatre.

25 og 26 daglige Forretninger. Seet Bertrands Museum, som bestaaer i meget troe Afbildninger af pathologisk-anatomiske Præparater, især ere de fra veneriske Sygdomme hidrörende Sygdomme fremstillede i deres skrækkelige Sandhed.

27 Cuvier har nyligen begyndt Forelæsninger over den sammenlignende Anatomie i *jardin des plantes*. Uagtet dette egentlig ikke er mit Fag, saa hörer jeg dog dette, i det mindste saa længe som U[d]viklingen af de almindelige Grundsætninger varer, da Cuvier veed at give disse med en træffende Klarhed.

d 28-30 daglige Forretninger. Været om Aftenen i *hameau de Chantilly* med Lehmann. *Ham. de Ch.* er en af de smukke offentlige Haver hvor man for en vis Betaling kan promenere. I en saadan Have er alt

anlagt paa at more det store Publikum. Paa en Kanal blev anstillet Øvelser, hvor nogle Drænge, bevæbnede med Træelandser, bleve roede mod hinanden i forskjellige Baade, og kappedes om at stöde hinanden ud i Vandet. Paa denne Kanal, som omtrent er saa stor som en middelmaadig Stue, roer det Pariser Folk hele Timer omkring, til deres störste Tilfredshed. Gynger af forskjellig Art gives der ogsaa. Blandt andet gives der en Maskine med lange Arme, hvorpaa Drager, Svaner, Slanger, Heste &c ere indrettede til at sidde paa. Denne Maskine dreyes rundt, og de Personer, som sidde paa dens Arme, stöde med en Landse efter en Ring, og efterligne saaledes Forfædrenes Ridderspil. Musik og Dands, saavel som andre Fornöyelser fattes heller ikke. Visse Dage ere bestemte til store Fester, og da gives Fyrværkerier og andet deslige.

31. I Versailles, med Lehmann og Hasler, for der at see Fontainerne springe. Hver Fontaine aabnes ved en Procession af Præfekten paa Stedet, og andre Øvrighedspersoner. Med Piber og Trommer og Soldater er den rigeligt forsynet.

Aug.
1ste Besögt Waltersdorf. Jeg har fundet i ham en meget oplyst og tillige meget artig Mand. Vi spadserede længe sammen paa Boulevards, og han fortalte mig meget om sine Planer til sine Jorders Forbedring, som jeg gjerne hörer skjöndt jeg intet forstaaer deraf. Da vi skiltes ad gik jeg i Panorama, hvor jeg saae det af Neapel. Om Panorama i Almindelighed er der sagt saa meget, at jeg intet veed at sætte til. Om dette her maae jeg blot sige at det behagede mig, men at Kjendere dog finde det langt under nogle af dem de have seet i London.

2 og 3die daglige Forretninger.

4 til 7 Fodreise med Lehmann, hvorom jeg har skrevet Dig et eget Brev.[40]

Montmorenci d 5 Aug 1803

Jeg skriver Dig nu endeligen til fra et andet Sted end Paris, men Notabene, ikke som Du nu vel strax vil troe, fra et Sted hvor jeg kommer igjennem paa min Hjemreise. Skjöndt den er nær er den dog ikke saa nær som Du troer. Dagen og Timen kan jeg endnu

ikke bestemme. Denne gang bestaaer min Reise kun i en liden Fodtour om Paris. Stedet hvor jeg nu er vil være Dig vel bekjendt, naar jeg siger Dig at det er Montmorenci, Rouss[e]aus Opholdssted, hvor han har skrevet de sidste Dele af sin Heloise. Jeg er overbeviist om at Du gjerne vil see et Brev fra mig skrevet paa dette Sted. Jeg ankom her i gaar Aftes, i Selskab med min Ven, Doctor Lehmann, efter en ret behagelig Vandring, af et Par Timer, i Aftenkjölingen; vi vare nemlig kjörte fra Paris til St. Denis, og derfra, hvor Naturen lidt efter lidt mindre vorder indskrænket ved Menneskearbeide, gik vi til Montmorencis yndige Bakke. Det var for silde, for at see noget om Aftenen; men den fölgende Morgen vare vi oppe för Solen, og saae den gradeviis oplyse den skjönne brede Dal, som omringer Staden, og de Bjerge og Skove og Steder, som begrændse den. Dersom Paris præsenterede sig skjöndt i nogen Afstand vilde det være et glimrende Skuespil, at betragte det fra dette Punkt, men man seer kun, her som overalt Paris som en lang Strækning af Huuse, uden nogen Form, og uden de mayestetiske Taarne, som ellers langt fra forkynde den store Bye. Efter at vi vare gangne rundt om Byen, og fra hvert Punkt nydt en skjön Udsigt, faldt endeligen Rous[se]au's Eremitage os i Øynene. At see den, var en af vores fornemste Ønsker, og det var let at opfylde det; Beboeren, den berömte Komponist Gretry, tillader enhver reisende Adgangen. Man maatte være en stor Beundrer af denne unægtelig fortræffelige Mand, og mere begeistret af hans Skrifter end jeg nogensinde har været, selv umiddelbar efter deres Læsning, kort man maa være i en höyst poetisk Stemning, naar man skal finde nogen særdeles Interesse i at see dette Sted. Alt er der i höyeste Grad hverdags, og selv Udsigten over den skjönne Egn mangler gandske. For ret paa alle mulige Maader at forstyrre den Fölelse man kunde have, ved at betræde et Sted hvorfra en udmærket Mand havde udbredt Lys over Verden, finder man en Buste af Rous[se]au, hvorunder den Dame der havde skjenket ham dette Friested, siger eller lader sige paa Vers, at R. var mere veltalende end viis, at hun beklagede at han ikke vilde blive der for bestandigt, og at han var en utaknemmelig. Paa en vis Maade skal dette gjöres godt igjen, derved at hun siger, at naar hun læser hans Skrifter tilgiver hun ham alt dette. Den hele Franskhed i dette Vers, som jeg burde have af-

skrevet for Raritetens Skyld, maa opfylde enhver med Fort[r]ydelse. Kort, den der vil nyde Montmorenci, og der erindre sig Rous[s]eau, han stille sig om Morgenen, ved Solens Opgang, paa Montmorenci's Höy, kaste et Blik paa det overdaadige, letsindige, slavisktænkede Paris, og vende sig derpaa mod den beskedne Bolig, hvor en af de mest dybtfölende og genierigeste Mennesker har levet. Man vil der föle hans sande Værd og glemme hans Svagheder; men man gaae ikke hen i Eremitagen for at lade sig erindre om disse. I övrigt forestiller Du dig let, at Udsigten over en skjön og herligt oplyst Dal, paa en deylig Morgen, let kan være Erstatning nok for en liden Fodreise, især naar man har været 8 Maaneder indespærret i Pariserluft. Selv uden dette er det skjönt, og Egnen om Montmorenci er en af dem hvorhen jeg gjerne engang vilde före min Sophie, dersom en uformodet Lykke skulde sætte mig i Stand til at reise oftere.

St. Germain d 6 Aug

Efter en Gang af 2 ½ Miil kom vi endnu i gaar til dette Sted, der ligger paa en Höy, ved hvis Fod Seinen flyder forbie. Denne Vey og de 3 Timers Spadseretour om Montmorenci, som var gaaet foran, udmattede mig temmelig, da Dagen tillige var varm. Hertil kom den katholske Faste, som vi arme Reisende nödtes til at holde med; thi da vi ankom i Argenteuil, en halv Kjöbstad, og begjærede at spiise, spurgte Verten os hvad vi vilde have, jeg svarede strax, "hvad der er ved Haanden, kun noget Kjödmad", og "det er just det hvormed jeg ikke kan tjene dem," svarede Værten, "thi i Dag er det Fastedag, og intet er slagtet her i Byen." Vi maatte altsaa tage til takke med en Pandekage og nogen slet Stokfisk, nedskyllet med Landviin. Her i St. Germain traf vi et godt Vertshuus med en smuk Opvarterinde, saa vims og saa geskjeftig som man ikke finde mange Opvarterinder, selv ikke i Frankerige. Det var derfor desto mere paafaldende at see hende saa lidet renligt paaklædt; men det hörer ikke til det usædvanlige i Frankerige. Du vilde ofte faae Leilighed til at forundre dig over den franske Nations Ureenlighed dersom du kom herhid. Imidlertid troe du ingenlunde at jeg vil undskylde den smukke Opvarterinde; tvertimod, for denne Feils Skyld fortjener hun ikke at jeg opholder mig længere ved hende. Jeg gaar altsaa strax til Ma-

skinen ved Marly. Denne kostbare Maskine er bygt under Ludvig den 14de for at bringe Vand til Versailles, som den berömte Konge anlagde mod al sund[41]

Til Professor Manthey:

Paris d 10 Aug 1803

Da jeg i dette Øyeblik er meget sysselsat, som jeg har omtalt i mit Brev til Sophie, saa vil jeg blot med to Ord melde Dem noget om mine Resourcer til Reiseudgifternes Besörgelse.

Erkommet	
Kongeligt Stipendium	400 Rd
5 Halvaar af Kappels Stip. à 270	1350
Et Aar Ehlersens Stip.	125
I alt	1875 Rd
Staaer tilbage	
1 Halvaars Kappelske Stip.	270
2 Aars Ehlersenske Stip.	250
Summa	2395 Rd.

At de kun har modtaget et Aars belöb af Ehlersens Stip. er rigtigt; men i Dec. 1803 erholder jeg atter 125, og endeligen i Dec. 1804, paa nye 125. Fundatsen bestemmer nemlig at man kan beholde Stipendiet eet Aar efter at man er kommen hjem. Egentligen kan man have det i 4 Aar, saa at det vel ikke var umuligt at jeg ogsaa i 1805 kunde erholde 125, men det vil jeg aldeles ikke bringe i Anslag.

I det De har beregnet at jeg har faaet af Dem har De vel glemt det som jeg havde bekommet förend jeg reiste ud; thi det jeg har opskrevet er et par Hundrede Daler mere.

De seer imidlertid af denne Regning at der ikke vil blive nogen stor Underbalance, skjöndt den kan være slem nok. Den foruroliger mig dog ikke; thi Deres venskabelige Tilbud, förend jeg tiltraade min Reise, hvilket Tilbud de nyligen har gjentaget, at de vilde foreskyde mig det nödvendige, sikkrer mig for Øyeblikket, og for Beta-

lingen kan jeg heller ikke frygte, da min Fader har lovet mig et Understöttelse, dersom den skulde være mig nödvendig. Hvis dette ikke alt sammen havde svevet mig for Øynene, havde jeg anlagt Reisen efter en anden Plan, som havde været mindre kostbar, men tillige mindre nyttig. Jeg har ikke engang vildet regne paa en saa lang Kredit, som De uden Tvivl vilde give mig, fordie jeg allerede har nydt for mange Venskabsbeviiser fra Dem, til at jeg skulde falde Dem til Byrde, hvor det ikke var nödvendigt; det er nok, at De staaer i et Forskud for mig, hvoraf De ikke faaer alt afbetalt för over et Aar efter at det er udlagt, uden at regne den Uleilighed alle de nödvendige Omsætninger derved har foraarsaget Dem. Jeg skriver alt dette blot fordie jeg troer at skylde dem nöye Regnskab for alt, og fordie jeg ikke vilde, at De blot af Venskab skulde troe om mig, at jeg ikke [sic] havde forsömt Betragtninger som jeg skyldte Dem, og min Kjæreste og mig selv. Her i Paris har jeg i Særdeleshed ikke sparet nogen Udgift som kunde tjene til min Underviisning, fordie jeg har fundet at en saadan Besparelse er det sikkreste Tab. Min Upasselighed har ogsaa foraarsaget mig en Deel Udgifter. Nu befinder jeg mig endeligen vel.

Jörgensen skal jeg snart skrive til. Jeg maa dog see at bringe det ind i hans Hjerne at det vilde opvække ringe Tanker hos de Franske Lærde, naar de kom til at troe, at det ikke var for at profitere af deres Omgang og deres Indretninger, men for at gaae formeligen i Skole hos Dem, at man sendte Folk til Paris, som man allerede forhen havde betroet, at lære offentligen ved Universitetet; thi et er det at höre Forelæsninger, et andet at være sendt hen for at höre Forelæsninger. Hans elendige Formalitetskram kan jeg med ordentlige juridiske Grunde tilintetgjöre. At jeg ikke vil overtræde Höflighedens Grændser mod ham, forstaaer sig. Jeg skal tilsende Dem Brevet aabent.

Palladium tilveyebringes naar man blander en Oplösning af Qviksölv med en af Platina, og sætter dertil oplöst grön Jernvitriol. Chenevix har endnu ikke nöye udfundet Proportionerne, saa at Forsöget ei altid lykkes.

Deres hengivne
Ørsted.

Fortsættelse af Rejsedagbog:

8-13 daglige Forretninger. Aflagt et Besög hos Biot, som forærede mig adskillige af sine smaa Skrifter.

14 gaaet med Lehmann om gamle og nye Boulevards. Jeg har ingensinde gjort denne hele Tour för, og det er dog nödvendigt for at indpræge sig ret Paris.

15de Fest for Buonapartes Födselsdag. Concordatets Afslutning, og Buonapartes Proclamation til perpetuel Consul. Regjeringens Bygninger vare brillantere illuminerede end ved Revolutionsfesten, men Borgerne havde næsten endnu gjort mindre.

16 Nationalinstitut. Cuviers Forelæsninger.

17de Besøgt Guyton, af hvem jeg erholdt adskillige techniske Notitzer, som vare mig interessante, men jeg havde tillige en videnskabelig Samtale med ham, hvorved jeg ikke erholdt store Tanker om hans videnskabelige Aand.

18-19 daglige Forretninger.

20 seet en Del af Contis Blyantspenne-Fabrique. Han holder den hemmelig, og det var kun ved en Art af Næsvished a[t] Lehmann og jeg fik en liden Deel deraf at see. Ved en nærmere Undersögelse have vi erfaret omtrent alt hvad vi önskede. Alle Malere ere enige om at erklære denne Fabriks Produktioner for de Bedste de kjende.

21-31 har jeg nesten bestandigen været sysselsat med de Ritterske Forsög, som jeg skal repetere for Nationalinstitutets Kommission. Jeg har allerede repeteret i disse Dage Hovedforsöget med Biot, Commissionens Sekretair, og har dermed havt særdeles godt Held.

Nu har jeg dette Arbeide nogenlunde fra Haanden, og kan atter begynde at tage fat paa det som er mit Ophold her væsentligere.

~~54~~ 46 Septemb 1803

1[ste] I Dag gjorde jeg en ordentlig Reise i Paris, i Selskab med Ju[s]titsraad Frisch og Lehmann, for at see adskillige Fabriker. Den förste Fabrik vi besaae er bestemt til at udbringe Olie af Oxefödder. Denne Fabrik er mærkværdig ved den nöyagtige Anvendelse man der gjör af alt. De blöde Dele af Kofödderne anvendes til deraf at koge Liim, Benene koges, indtil Olien, som er særdeles god, er skilt derfra, derpaa sælges de til Dreyerne. Den hornagtige Bedekning

skilles derfra, og sælges til Kammagerne. Saaledes anvendes alt til Nytte der. I övrigt besögte vi *Fourmi*, *Pauls* Fabrik af medicinske Vande, en Tapetseriefabrik, en *fabrique de poëles oeconomiques*, *Carons* Porcellainfabrique og Oliviers Fayancesfabrik. Fourmi forfærdiger for nærværende Tid samme Art af porôse Kar som de hvoraf man i saa lang Tid har benyttet sig i Spanien, under Navn af *Alcazarras*, til at afkjöle Vandet. Sagen er upaatvivleligen let, og kunde efterlignes hos os dersom man fandt det Umagen værd. Tit gjöre vores uglaserede Pottemagervarer samme Tjeneste. *Paul* har et overmaade skjönt Etablissement tæt ved Tivoli, hvor han ikke alene tillaver sine luftsvangre Vande, men tillige giver Bade af alle mulige Arter. Foruden Badene af kunstige Vande, varme Bade, Dam[p]bade, Dryppe- eller Styrtebade, har han endnu en mig forhen ubekjendt Art, nemlig Spröytebade, hvor man uden saa store Omkostninger altsaa kan nyde Badet af et temmeligt kostbart Vand. Paul selv, en meget artig Mand, holder sin Methode at svangre Vandet hemmelig, men jeg er temmelig overbeviist om at der intet ubekjendt kan være der. Forresten kan hans Methode letteligen være bedre end den sedvanlige, hvor Vandet ikke forelöbigen befries fra sin athmospheriske Luft, ikke behörigen afkjöles, og hvor ingen stærk Kompression finder Sted. *Fabr. de papiers peints* foreviiser kun Magazinet, hvor en Art af Papir der var overtrukket med i Stöv forvandlet Klæde, især udmærkede sig. Det havde ganske Udseende som Klæde. Det var gjennemtrukket af en Materie som afholder Orme. Man vilde ingen Pröver give, fordie sagde man, hvo som vilde eftergjöre det i det mindste skulde kjöbe et Stykke. *Fabrique de poëles oeconomiques* var ikke ret i Orden, og kun lidet betydelig. Carons Porcellainfabrique udmærker sig ved Smag og Skjönhed, saavel som ved billige Priser. Af Oliviers Fajancefabrik saae vi dennegang kun Magazinet.

2[den] Forsög og Arbeider hjemme.

3[die] var jeg tilstede ved en Prisuddeling i Nationalinstitutet. Efter Buonapartes Ordre skal nemligen de Elever fra de fornemste Skoler som erklæres for de bedste have en Priis, som overleveres dem i Nærværelse af Nationalinstitutet, nogle Senatorer, og andre höye Embedsmænd. Priisen bestaaer i Böger og en Krands, som paasættes den Belönnede, men som han strax selv aftager, og förer med sig. Chaptal som Minister for det Indre overleverede Prisen, kronede de

unge Elever og gav dem Broderkysset. Dette strakte sig ogsaa til et Par unge Piger som havde vundet Priisen i Musiken. Höytideligheden indledtes ved en Tale af Arnault, Medlem af Institutet. Han skildrede Videnskabernes Fremskridt i Frankerige, og fremstillede de Mænd der havde meest glimret som Mönstere for de unge Mænd som nu havde gjort en saa heldig Begyndelse. Talen havde mange glimrende Steder, som erholdt megen Applaus, men han deklamerede, eller rettere sagt oplæste, den maadeligt. Man saae ogsaa heel igjennem at Forfatteren var blot Belletrist, og derfor betragtede kun eensidigen alle Forfatteres Fortjeneste fra Veltalenhedens Side, hvorfor ogsaa Lavoisier ikke engang blev nævnt. Taleren havde den Fornöyelse selv at see en Sön blandt dem som modtoeg Priisen. Efter at denne havde modtaget sin Belönning og erholdt Broderkysset af Præsidenten, steeg han op til sin Fader, paa Talerstolen, og omfavnede ham. Dette gjorde et meget kjendeligt Indtryk paa Faderen, som endnu ikke var færdig med at nævne og fremkalde de andre Elever. Scenen syntes aldeles ikke forberedt, da Sönnen först efter en Opmuntring af Uvedkommende gjorde dette Skridt; det gjorde derfor ogsaa et meget almindeligt Indtryk. Som karakteristisk maa jeg anföre, at paa Programmet til denne Höytidelighed stoed intet Aarstal, men da Taleren oplæste det sagde han i det 4de Aar af Buonapartes Konsulat, ikke i Republikens 11te Aar. Heller ikke sagde han at Præmierne vare öste af Nationens Skat; men at de skyldtes den Consulariske Munificents. Jeg hörte ogsaa at mange af Folket fornöyede sig hjerteligen derover, at Chaptal var klædt som de gamle Hofmænd.

Til Professor Manthey:

Paris d 4 Septemb. 1803

Jeg skammer mig ved at jeg saa længe har forsömt at meddele Dem Efterretning om de vigtige Opdagelser af Ritter som nu en Tid lang have sysselsat mig. Jeg opsat det fra en Postdag til den anden, for at faae Tid til at fuldende den franske Afhandling som jeg derover udarbeidede. Denne er nu færdig, er Institutet forelagt, og jeg har allerede repeteret nogle af Forsögerne med Biot, for siden at foreviise dem for Nationalinstitutets galvaniske Commission, hvor jeg haaber Over-

morgen at gjöre Bekjendtskab med Laplace, og maaskee komme i nærmere Forbindelse med de andre Medlemmer, som jeg allerede kjender. Det er temmelig sikkert at Ritter erholder den galvaniske Priis af 3000 Frank, og maaskee reserverer man ham endnu den store paa 60000. Grunden i hans Opfindelse er gammel, det er nemlig den Lov han allerede for nogle Aar siden har opdaget at et Legeme som har været i en vis galvanisk Tilstand, medens det var i Forbindelse med en galvanisk Kjede eller et galvanisk Batterie, træder over i den modsatte, naar den kommer ud af denne Forbindelse. Har man altsaa bygget en Seule af lutter Kobberplader og befugtet Papir, uden Zink, saa virker denne aldeles intet, men naar den har været omtrent en 5 Minuter i Forbindelse med den Voltaiske elektriske Stötte, giver den Virkning som denne; thi medens den förste er i Forbindelse med den sidste ere alle Kobberpladerne deri positive paa en Side, negative paa den anden, hvoraf fölger at de i det de træde ud, vorde positive hvor de för vare negative og omvendt, saa at de endnu beholde + paa en og – paa en anden Side. Stötten af Kobber og Vand lades altsaa af den elektriske, og er det samme for denne som den Leydner Flaske er for Elektrisermaskinen. Den kan derfor ogsaa kaldes Ladningsstötten. Ligesom Voltas elektriske Stötte frembringer, efter Van Marums Forsög, mere Elektricitet i en given Tid end den Taylorske Maskine, skjöndt denne er den störste af alle existerende, saaledes kan ogsaa Ritters Ladningsstötte modtage en langt större Qvantitet af Elektricitet end det Taylorske elektriske Batterie. En af de merkværdigste Omstændigheder ved denne Ladningsstötte er, at naar den kun bestaaer af faa Plader modtager den af den elektriske en meget stærk chemisk Virkning, men giver kun svage Slag; er den derimod sammensat af et stort Antal af Plader giver den större Slag og mindre chemisk Virkning. Naar den har 2 à 3 Hundrede Plader giver den meget stærke Slag, og slet ingen chemisk Virkning. Den Theorie som tilskriver en fin Materie alle de elektriske Virkninger synes altsaa ikke længere at kunne bestaae, da man kan skille det ene Phenomen saaledes fra det andet. Ladningsstötten kan ogsaa anvendes til at forstærke den elektriske Virkning, naar nemlig Pladerne ere meget brede, og de befugtede Papper derimellem ret tykke.

Denne Opdagelse er blevet ledsaget af en endnu vigtigere, den har nemlig tjent til at viise at Jorden har to elektriske Poler, ligesaa

vel som den har magnetiske. Naar nemlig Ladningsseulen stilles perpendikulair antager den, ved sin blotte Kommunikation med Jorden, + oven – neden. Naar den gjör en Vinkel af 50 til 70° med Horizonten er denne Ladning aller stærkest. Ligger den derimod horizontal modtager den en Ladning naar den peger mod Nord-Nord-Øst og Syd-Syd-Vest, men forbliver uvirksom naar den peger mod Øst og Vest. Den elektriske Deklination fra Nord- og Sydpunktet er altsaa den modsatte af den magnetiske; denne gaaer mod Nord-Nord-Vest og Syd-Syd-Øst, hin mod Nord-Nord-Øst og Syd-Syd-Vest.

De physikalske Medlemmer af Nationalinstitutet synes at tage megen Deel i disse vigtige Opdagelser.

Jeg har erlanget en temmelig Styrke i at skrive fransk ved mine Arbeider over Ritters Opdagelser, og jeg haaber at dette med Tiden skal komme mig til Nytte, naar jeg vil kommunicere med de Franske Lærde.

Jeg har nyligen maattet begjere 1200 Livres af Görrike. Jeg frygter nesten for at Vexelen paa Dem kommer inden dette Brev; thi jeg har allerede for 8 Dage vilde skrevet Dem til derom og er hver Dag blevet forhindret. Jeg maa derfor bede om Deres Tilgivelse.

Jeg har nyligen seet en Porcellainfabrike ved Boulevards, under Direktion af *cit. Caron, successeur des c.c. Lemaire et Josse.* Det forekommer mig at Formerne og Malerierne af hans Fabrikater udmærke sig ganske overordentligt frem for andre, og Priisen var forholdsmessig meget billig. Jeg foretrækker hans Arbeider, fra Smagens Side, [for] dem jeg har seet i Sevres. Existerede denne Fabrik mens De var her? eller dömmer De ikke saa fordelagtigt om dens Produktioner?

Fourcroy og Vauquelin have forsögt at berede Palladium, men det er hidindtil ikke lykket dem.

Inden 8 Dage haaber jeg at meddele Dem mere Nyt. – Om 4 Uger tænker jeg at forlade Paris.

Brevet til Bogh. J. overlader jeg til Deres Bedömmelse.

Tilgiv mig min fragmentariske Stil. Jeg nödes til at være kort; thi jeg har uendelig mange Breve at skrive.

Med Höiagtelse og Venskab
Ørsted.

Forsættelse af Rejsedagbog:

d 4de anstillede jeg nogle af de Ritterkse Forsög i Nationalinstitutets galvaniske Kommission. Da Ritter ikke endnu har givet noget Detail over sine Forsög angaaende Jordens elektriske Poler, og Kommissionen især önskede at anstille Undersögelser over disse, saa har jeg den 5te, 6te 7de 8de og 9de maattet anstille derover Forsög med Biot og Coulomb, og tildels alene. Ved denne Leilighed har jeg lært Coulomb, hvis nöyagtige elektriske Forsög ere bekjendte nok, nærmere at kjende, og ved en Samtale paa en Times Tid, over hans egne Forsög, lært overmaade meget.

Om Aftenen den 8de var en Priisuddeling i *ecole polymatique*, hvorved jeg var tilstede. Man saae ret vel at alt var her en Efterligning af Prisuddelingen i Institutet. Præfekturens Generalsekretair traade her istedet for Ministeren for det Indre og for Taleren. Hans Tale syntes at have kostet ham Umage, men den var yderst mager, og var ikke frie for grove Historiske Feil. En overmaade stor Mængde Elever fik Præmien, saa at man skulde troe at Skolen var ret betydelig; men dette er ikke Tilfældet. Man giver af to Aarsager den halve Skole Præmier, deels for at tilfredsstille Forældrene, deels for at bilde Publikum ind at Skolen er ret stoer. Jeg hörer at samme Krigspuds har fundet Sted ved den store Konkurents for Præmierne i Nationalinstitutet, hvor man har sögt at give en höy Idee om Opdragelsesvæsenets Gjenoplivning i Frankerige.

Den 9de gjorde jeg uformodentlig Bekjendskab med M. C. Bruun, som jeg ikke her har vildet opsöge. Jeg traf ham paa Gaden med Capitain Rustadt, og da jeg havde talt lidet med ham, og hörte at han nu med megen Flid og Held lægger sig efter Geographien, og fandt at han i den physiske Geographie har særdeles gode Kundskaber, bad jeg ham besöge mig. Dersom han vil forbedre sine urigtige politiske Ideer, vil han endnu vorde en brugbar Mand.

10de viiste jeg Justitsraad Frisch om i Charles's physiske Kabinet, og bragte ham i Nationalinstitutet. Om Middagen spiiste vi hos Gesandten *Dreyer*, hvor Lehmann, Hasler, Rustadt &c ogsaa vare. Paa Hjemveyen (Dreyer opholder sig nemlig paa *Muëtte*) havde Lehmann og jeg mange Uleiligheder med vores Kusk som havde drukket sig fuld. Denne Affaire gav os Leilighed til at see hvorledes de

Franske ere villige til at blande sig i alt. Vi havde neppe spurgt 3 Franske, som gik forbie, hvad man skulde gjöre ved en saadan Karl, förend de gav sig i Ordvexel med denne, og inden vi kunde faae dem stillet til Rette havde de allerede banket ham guul og blaa, revet hans Klæder itu o. s. v. Nu skreeg han Mord og Vold, og strax kom andre Personer til, som toege Lehmann og mig i Kraven, da vi vare i Begreb med at gaae tilbage til Gesandten, og allerede vare i hans Port. Hasler og Rustadt, som just i det samme kom ud bleve ligeledes grebne, og vi vare alle blevne förte for Mairen, dersom Hasler ikke havde vidst at rive sig lös og lade Gesandten vide det. Dog kan jeg ikke sige andet end at de fleste vare lige saa hurtige i at slippe, som de havde været i at gribe. Justitsraad Frisch har siden sagt mig, at Dreyer var særdeles tilfreds med den Koldsindighed, som Lehmann og jeg derved havde viist.

11-13 maatte jeg atter anstille galvaniske Forsög for Institutets Skyld.

14de spiiste Lehmann og jeg til Middag hos Guyton. Biot, Thenard, Desormes, Clement og Poisson vare ligeledes der. Bordsamtalen var just ikke meget betydelig, dog fik den ofte Interesse af Erindringer om Revolutionens Scener. Jeg hörte blandt andet deraf, at Guyton er adskillige gange steget op med Luftballons, blandt andet i Slaget ved Fleuri. Efter Bordet spillede man Schak. Mad. Guyton nödte mig, uagtet alle Protestationer hentede fra min ringe Indsigt i dette Spil, til at spille med sig, og da det nu fandt sig at jeg spillede bedre end Mad. Guyton, og de fleste andre i Selskabet, fik jeg en umaadelig Roes for min Beskedenhed, som hun forsikkrede at være de danske egen. – Det interessanteste i Selskabet var de Domme jeg hörte af *Biot, Thenard* og *Desormes* over nogle Gjenstande af den nyeste Litteratur. *Thenard* og *Desormes* dömte som Chemister om Philosophien, og som Franskmænd dertil, *Biot* viiste dem til Rette. For at give et Exempel paa hvorledes de Skrifter i en Videnskab, som ere skrevne i dens Barndom almindeligen ere vidtlöftigere end de som indeholde den i sin mere fuldendte Tilstand, anförte han Fourcroys Bog i 10 Bind og Berthollets som kun udgjör 2. Saaledes seer man hvad Skjæbne Fourcroys snaksomme Bog har at vente sig, selv i Frankerige.

15de Forsög.

16de Besögt Biot, Brognard, Guyton. Denne sidste er Direktör for den polytechniske Skole, og derfor var han i Dag ret overlöbet af dem som skulle indstille sig til den forestaaende Receptionsexamen i denne Skole. En Mand som kom at tale for sin Sön beraabte sig paa at Ministeren for det Indre havde særdeles Godhed for hans Familie, og havde lovet at anbefale hans Sön hos Guyton. G. svarede ham meget vel, at det skulde glæde ham at see at denne unge Mand havde gjort god Fremgang, men at han ikke torde vove at anbefale ham til *Biot*, som skulde examinere, fordie denne havde sat sig i Hovedet at hvo som loed sig anbefale ved en Examen, ogsaa maatte trænge dertil. – Jeg bievaanede ogsaa i Dag en offentlig Forsamling af *société d'agriculture*, hvor Præmier uddeeltes, og nogle Afhandlinger og Raporter oplæstes. Det bedste syntes mig at være en Notiz over *Olivier de Serres*, Forfatteren af *théatre d'agriculture*, en af Henrich den 4des jevnaldrende. Forfatteren af denne Notiz, *François de Neufchat[e]au* havde meget heldig oversat et gammelt latinsk Digt, som staar foran i *Oliviers* Bog. –

Til Professor Manthey:[42]

Paris d 6 Oktob. 1803

Min Afreise herfra forhales mere end jeg havde ventet. Dog haaber jeg om 3 Uger at forlade denne merkværdige Stad, som först nu, da jeg har begyndt at stifte nærmere Kjendskab med den og dens Lærde er mig saa nyttig som den burde. Jeg har i de senere Tider seet ret mange Porcellain-, Fayance- og Pottemagervare-Fabriker. Dog tvivler jeg nesten om at jeg har noget betydeligt nyt for Dem; thi uagtet at jeg har seet alle de Fabriker som ere mig forekomne, saa har jeg dog ikke kundet faae andet end en detailleret theoretisk Kundskab derom, da jeg ikke forud praktisk havde sysselsat mig dermed. Alle de Notizer jeg har kundet samle har jeg rigtig optegnet. Jeg har overhovedet fattet et Slags Forkjerlighed for Pottemageriet, og biedrog gjerne mit til dets Forbedring hos os, dersom jeg kunde. Jeg har tænkt paa min Reise til Kjöbenhavn, at opholde mig hist og her i Kjöbstederne et par Dage, og see hvad man i Henseende til denne min Yndlingsmanufaktur og andre vel driver. Dette maa altid i det tilkommende vorde mig nyttigt. Jeg har den Formodning at Mas-

sen, hvoraf vores saakaldede Jydepotter bestaae maae være brugbar til Wedgwoodske Varer. Har De Notizer herom? Dersom De har havt Leylighed til at undersöge denne Gjenstand, saa vilde upaatvivligen Deres Raad være mig til störste Nytte. Paa samme Reise tænker jeg ogsaa at samle mig flere Kundskaber om vores Provincialapothekers Tilstand. Dette er saa halv om halv en Embedspligt. Jeg troer at kunne biedrage til disses Forbedring.

Uagtet jeg overalt har stræbt at gjöre mig bekjendt med Chemiens Anvendelse, saa önskede jeg dog at jeg aldrig i mit Fædreland fik noget Embede som paalagde mig Pligter som Praktikus; thi i Sandhed ret skikket er og vorder jeg aldrig dertil. Thi den theoretiske og egentlig experimentale Chemie og Physik have indtaget mig fra Barndommen af, og al min Stræben gaaer derpaa, uden at jeg selv veed deraf. Desuden har dette Studium aldrig frembudet en större Interesse end nu, da vi overalt see en langt kraftigere Gjenfödelse af Physiken i Möde end vi nogensinde för i Historien har seet. Dersom jeg kunde önske mig noget som ikke bestoed i en aldeles Omskabning, vilde jeg tage *Berthollet* til Mönster, fordie han, **som egentlig Theoretiker**, dog har beriget sit Fædreland med Opdagelser der ere vigtige i Fabriker og Manufakturer. De dömmer deraf let, at jeg ikke gjerne begyndte min Löbebane hjemme med noget **blot technisk**, hvormed jeg vel vilde have Haabet om en mere glimrende Lykke, men ikke om et Liv som stemmede med mine Ideer. Uafhængig af alt dette, vil jeg dog medbringe alt det Techniske jeg kan fra Paris. – Hvad der ligger mig nærmest af alt, vilde være at udarbeide en ny dansk Phar[ma]copoe, hvis dette blev mig overdraget. Tode har allerede talt med mig derom förend jeg afreiste. Ikke alene fremmedes Erfaringer skulde komme mig til Hjelp, men jeg har endog Hovedforbedringer, hvorpaa man intet andet Steds har tænkt. Det forstaaer sig at jeg ikke træder frem med en saa vigtig Ting uden at raadföre mig nærmere derover med min indsigtsfulde Lærer og Ven, hvis modnere Erfaring ofte vil lede mig. – En anden Sag hvormed jeg i egentligste Forstand kunde aabne min Carriere hjemme vilde være en Forelæsning over Elektricitet og Galvanismus. Jeg er temmelig forsikkret om at jeg er stærkere heri end nogen anden hos os **i dette Øyeblik**. Naar jeg anslog en saadan Forelæsning til en noget höy Priis, og beregnede den for de fornemmere

Stænder, vilde dette maaskee gjöre min Lykke. Dog herover mere mundtligen.

I den raa Platina har Descotiles, Fourcroy og Vauquelin opdaget et nyt Metal, og man har Formodninger om at Palladium vil endnu foraarsage mange Discussioner. Jeg veed kun lidet om dette Metal; men det er af de ædle, og ligner meget det foregivne Palladium.

Thenard har opdaget en ny blaa Farve, som næsten kan sættes ved Siden af Ultramarinen. Den bestaaer af phosphorsuur og arseniksuur Cobalt, og af Alunjord. Den kan ogsaa anvendes paa Porcellain. Ministeren for det Indre har strax tilsendt ham 2000#, som Gratification, og som Understöttelse til at fortsætte sine vigtige Arbeider. Desuden vil man tilstaae ham alle mulige Fordele, dersom han vil anlægge en Fabrique deraf.

[Tilføjet i marginen:] Jeg har blot hört et Par Ord over disse to Ting i Nationalinstitutet, det var altsaa muligt at noget i disse Angivelser var feilagtigt, dog troer jeg det ei. Saasnart jeg er bedre underrettet vil jeg meddeele Dem mere derom.

Haüy har nu udgivet sin Physik, som han har skrevet efter den förste Consuls Ordre, i 6 Maaneder. Jeg havde ventet langt mere deraf, den er kun maadelig. Han har sögt at skille alt det som er chemisk og mathematisk fra Physiken, hvoraf Fölgen naturligviis er, at denne Videnskab vorder en Samling af Fragmenter, og ikke en Videnskab om Naturlovene. Efter min Mening maa Physiken deles i den mechaniske og den dynamiske, og i den sidste Deel maa ogsaa Chemien forekomme, for saa vidt den er Videnskab. Anvendelsen deraf er Kunst eller Metier, ligesaa vel som den af Mechaniken. H. har nævnt mig et Sted med Berömmelse, for en Bemærkning, som jeg havde meddeelt ham.

I Biots Rapport, i Nationalinstitutet over Galvanismus, er jeg ligeledes blevet nævnt med Berömmelse, uden at det dog har noget egentligt at betyde.

Lehmann beder Dem hilse; han boer sammen med mig, og vi forlade Paris sammen, for at gaae til *Francfurt*, hvor vi skilles ad. Han gaaer til Göttingen, jeg ned ad Rhinen til Holland, hvorigjennem jeg tænker at passere i et Tidsrum af 4 à 5 Uger, og derpaa kommer jeg over Bremen og Hamburg. Der træffer jeg atter Lehmann, som vil gjöre mig bekjendt med meget i Hamburg, som för var mig ube-

kjendt. Jeg tænker derpaa at reise over land, som man kalder det, til Kjöbenhavn, hvor jeg paa Veyen faaer Leilighed til at see mig om i nogle Kjöbstæder, som jeg oven bemærkede. Altsaa kommer jeg neppe hjem i de förste 3 Maaneder. Da det uden Tvivl er fordelagtigere at tage Pengene, som jeg behöver paa Reisen, i *Francfurt* end i Paris, saa beder jeg Dem at lade mig give et Kreditiv paa et Huus der. Min Reiseplan sender jeg Dem med det allerförste. At jeg ikke sender Dem den i Dag er fordie jeg ingen ret Roe har havt til at udkaste den, formedelst et Brev som min Broder har skrevet om S.P. De kan ikke andet end viide dets Indhold, og vil ogsaa af ham erfare mit Svar. Jeg veed intet at tilföye til det jeg deri har sagt. Jeg er nu paa en voldsom maade vakt af en Rolighed, hvoraf allerede enkelte Vink, som jeg nu först forstaaer, burde have vakt mig. Dr Lehmann lader Dem spörge, om han paa den Vey han tager kan være Dem til nogen Tjeneste.

Deres Kommissioner ere deels udrettede, deels udretter jeg dem i disse Dage.

De viiser mig saa mangfoldige gange Deres Venskab, at jeg ikke kan takke for hver især. Det er kun en ringe Deel af min Skyldighed evig at være med Taknemmelighed og Venskab, Deres
Ørsted.

Paris d 10 Octob. 1803

Jeg havde hidindtil foresat mig at reise med min Ven Lehmann til Frankfurt, og derfra Rhinveien ned til Holland. Saa meget som denne Vey er længere end den anden, saa meget er den ogsaa interessantere. Imidlertid viiser nöyere Overlæg mig nu, at jeg bör forandre min Plan, formedelst de indtrufne Omstændigheder. Aarstiden er allerede rykket meget mere frem end jeg ellers havde vildet at den skulde finde mig i Paris, og endnu bliver jeg for nogle Uger længere. For altsaa ikke at reise midt om Vinteren i Holland, maa jeg tage den korteste Vey derhen. Jeg gaaer altsaa over Brüssel, Antwerpen, Rotterdam, Haag, Leyden, Harlem, Amsterdam. Det er let at forudsee at denne Reise omtrent vil udfordre 4 Uger; men hvor længe jeg skal opholde mig paa hvert Sted er endnu ikke bestemt. Naar jeg, som jeg venter, i de förste Dage af Novemb. forlader Paris, saa kunne Breve som sendes mig, vente paa mig i Brüssel til d 6te, i Antwer-

pen til den 8de, i Rotterdam til d 10de. Formodentligen kommer jeg lidet sildigere paa hver af disse Steder; men det er naturligviis sikkrere at lade Brevene komme förend min Ankomst, end efter min Afreise. Det var maaskee sikkrest hvad Creditiv angaaer at stille [sic] mig et paa Rotterdam. Dersom De bestemmer Dem anderledes saa önskede jeg derom at underrettes endnu i Paris, hvilket kan skee ved min Broder, dersom Deres egne talrige Forretninger hindrer Dem. At Anbefalinger fra Dem til Hollandske Lærde vilde være mig kjærkomne behöver jeg ikke at sige Dem.

Deres Böger og Linnet fra Görrike skal De sikkert erholde med mine Sager.

Jeg har i Gaar været hos *Regnier*, som har bedet Dem hilse, og forsikkre sin serdeles Höyagtelse. Da jeg saae at han erindrede sig Dem saa levende sagde jeg ham ogsaa, at De havde paalagt mig at sige ham tusind Artigheder. Han vil sende Dem en Tegning af en Brandstige han har opfundet, hvilket er overmaade godt, dersom De ikke allerede kjender den. – Men han vil ogsaa sende Dem et Exemplar for Kronprinzen, hvilket jeg ikke har kundet afverge. De kjender bedst selv Omstændighederne, og vil viide om det er Umagen værd at levere Kronprinzen dette, og om han ikke maaskee allerede kjender denne Indretning. Naar han leverer en Model af sin Brandstige til en Förste, lader han sig den betale, som om det var Udförelsen i det store 3 à 4000#. Dette til Efterretning.

Jeg maa i Dag indskrænke mig til den störst mulige Korthed.
Lev vel, og modtag den fornyede Forsikkring om min
Höyagtelse og Hengivenhed
Ørsted.

Paris d 30 Okt. 1803

Anledningen til at jeg i Dag tilskriver Dem er, at Biot har bedet mig at forskaffe sig Pröver af de Stene som maatte være faldne fra Himmelen i Danmark. Han har, i Bartholins Skrifter, 4de Centuries, fundet en Beskrivelse over nogle, som i den Tid vare faldne i Fyn. Bartholin havde faaet den ene, Kongen den anden Pröve, som deraf var kommet til Kjöbenhavn. Biot önskede især at have en Pröve af disse. Han tilbyder derfor at sende andre, som ere samlede her i Frankerige. Da han inden et Par Maaneder vilde udgive et Skrift over denne

Materie, saa önskede han, at faae tilsendt med Posten, ufrankeret alt hvad dette angaaer. Jeg veed ikke om den Forbindelse De, ved at give sig af hermed, kunde stifte med Mathematikeren Biot interesserer Dem nok. Jeg veed endnu mindre om De har Tid til at afgive sig med en möysommelig Efterspörgsel. Det er af den Aarsag, at jeg har vedlagt et Brev til Prof. Vad. Hans Stilling tillader ham, uden Tvivl, lettere at eftersöge hvor Bartholins Mineralier ere komne hen, og om de overhovedet endnu ere at finde. Dersom De selv skulde viide noget herover, og vidste at erholde en Pröve, var det naturligviis unödvendigt at afgive Brevet til Vad, hvilket jeg ikke uden Forlegenhed har skrevet, da jeg hidtil ingen Brevvexel har fört med ham.

[Tilføjet i marignen:] Biots Adresse er *Mr Biot, membre de l'institut national, rue de franc bourgois.*

Vauquelin har nyligen læst en Afhandl. i Instituttet over Agustiten, og paastaaer, at Trommsdorffs Agustitjord ikke er andet end phosphorsuur kalkjord. Jeg savnede i denne Afhandling en grundig Sammenligning mellem den phosphorsure Kalkjords Egenskaber og de Phænomener som Trommsdorff og Richter have bemerket ved Agustjorden. Jeg har heller ikke kundet faae mundtligen nærmere Oplysning af Vauquelin. Det bliver altsaa tvivlsomt om de have undersögt et og samme Mineral; thi noget forunderligt forekommer det mig dog, at Richter skulde have forbundet Syrer med phosphorsuur kalkjord, siden, i den Mening at uddrive Krystallisationsvandet, glödet sine Salte indtil de havde tabt al deres Syre, og dog have angivet de Quantitative Forhold. Dette er imidlertid den Maade, hvorpaa Vauquelin forestiller sig Tingene. Som bekjendt har Richter allerede för undersögt den phosphorsuure Kalkjord Stöchyomatisk, (De veed at man holdt den under Navn af Benjord for en egen Jordart) det vilde altsaa være en forunderlig Forseelse om han nu ikke skulde kjende den igjen. Det er kun de forskjellige Proportioner hvori dette Salts Bestanddele forekomme, som tillade endnu at tvivle. Er ikke Thenards nye blaa Farve, hvorom jeg nyligen skrev, det samme som Richters blaa Karmin? Jeg har ikke Richters üb. d. neuere Gegenst.[106] ved Haanden, men det forekommer mig at det er beskrevet i det förste Hefte.

106. *Ueber die neuern Gegenstände der Chymie*, 11 bind (1791-1802).

Om lidet over 8 Dage venter jeg at forlade Paris, hvorfra De endnu har et Brev at vente. Hvorfor jeg ingen Dagbog sender gjetter De let.
Med Höyagtelse og Venskab
H. C. Ørsted

Rotterdam d 25 Novemb 1803

De ventede maaske ikke at see saa hastigt Brev fra mig dateret fra dette Sted. Omstændighederne have foranlediget denne Iilen. En Landsmand, Hr. Wolffhagen fra Holsten, önskede at gjöre Reisen igjennem Holland i mit Selskab, og jeg i hans, og denne Grund, hvortil endnu kommer den at jeg kan spare en Del ved at have en Reisekompagnon, har bestemt mig. Da jeg ikke kunde være vis paa at forefinde Creditiv i Rotterdam, da jeg endnu intet Svar havde paa det Brev hvori jeg begjerede samme, loed jeg mig ved Consul Classen give et Creditiv paa Rotterdam. Efter at have underrettet mig om at der intet Brev fra Dem var her, har jeg paa hint Creditiv ladet mig udbetale 100 Hollandske Dukater, hvilken Summe da er den sidste jeg hæver paa min Reise.

Da jeg har været foranlediget til i saa lang Tid ikke at sende min Dagbog, maa jeg dog meddele Dem noget om mine Fata i de senere Dage i Paris. Med Thenard har jeg talt meget om den blaa Farve. Han har givet mig Pröver deraf, og har lovet i sin Afhandling, som snart vorder trykt i *annales de chimie* at tale om dens [A]nvendelse i Porcellainfabrikationen. Guyton har jeg ofte besögt, og staaer i særdeles Naade hos hans gamle Madame. Med Haüy staaer jeg mig ligeledes godt. Han har meddeelt mig et Exemplar af sin Physik for Dem. Med Delametherie har jeg ligeledes i de senere Tider gjort Bekjendtskab, idet jeg har overgivet til hans Journal mine franske Efterretninger om Ritters Forsög. De kjender selv D., det er unægteligen en Mand af Talent, men en ægte Franskmand i alt hvad der angaaer Philosophien. Han har givet mig sin Bog over Naturphilosophien i to Bind[107], for at omvende mig til sin for lang Tid siden gjendrevne Lære. – Det mærkværdigste af mit hele Ophold i Paris var, at jeg gjorde personligt Bekjendtskab med Fourcroy den sidste

107. *Essai sur les principes de la philosophie naturelle* (1787).

Dag. Anledningen dertil var, at Fourcroy i et Selskab havde sagt til vores Gesandt, at han gjerne saae at jeg kom til ham. Dette erfoer jeg först, da jeg toeg Afsked hos hiin, og altsaa blev intet andet til overs end endnu at besöge denne arrogante Markskriger den sidste Dag jeg var i Paris, da det syntes at Dreyer interesserede sig derfor. Han modtoeg mig som en Minister modtager en Klient, og syntes at have anlagt alt paa at dekontenancere mig; men lykkeligviis havde jeg tænkt mig saadant i Forveyen, og altsaa lykkedes det ham heelt maadeligt. Det laae ham især paa Hjertet at sige mig, at han troede at Chemien var i en bedre Tilstand i Frankerige end hos os. Dette tilstoed jeg ham aldeles ikke, jeg svarede ham at strængt taget var dette ikke rigtigt, da Chemiens Theorie var ligesaa vel bekjendt hos os som i Frankerige, og lagde jeg til, han kunde være overbeviist om, at de nordiske Chemister læste ligesaa vel og let hans *systeme de connaissances*[108], som de franske; men forklarede jeg videre, **det**, som udmærker Paris, er, at der gives her et langt större Antal af Personer som forstaae Chemiens **Manuel**, efterdie man her har chemiske Skoler, hvilket jeg haaber ikke heller længe skal mangle os. For at give mig det Forhold tilkjende, hvori han troede, at vi stode, sagde han "jeg anbefaler Dem at sende os flittigen Mineralier". Jeg svarede derpaa, at jeg havde den Ære at kjende den agtværdige Haüy meget nöye, og at jeg sikkert ikke skulde forsömme at meddele ham hvad interessant, der forekom mig. De kan af denne Pröve omtrent slutte sig til vores Samtale. Jeg sögte altid at være höflig, endog artig; men saa submis som H[r] Statsraaden nu er vandt til at see sine franske Klienter var jeg ikke, saa at en af hans Sekretairer, som var tilstede, betragtede mig med en særdeles Opmærksomhed. Fourcroy endte med at være mere artig end han var i Begyndelsen. Han forsikrede, at jeg udtrykte mig særdeles godt paa Fransk, og at han i Almindelighed havde bemærket, at de Danske tale dette Sprog med mere Klarhed og Præcision end de Svenske. Han sluttede med at anbefale de Franske Chemister til min Erindring, hvilket jeg finder bedre end at anbefale dem til at modtage Mineralier. Jeg haaber at det ikke vil forundre Dem at jeg saaledes har forsömt Fourcroy. Jeg kunde intet vente af hans Bekjendtskab, paa en Tid da han er

108. *Système des connaissances chimiques* (1801).

mere sysselsat med Statforretninger end med lærde Arbeider, og desuden fordrer den mest ubetingede Biestemning til Alt, hvad han siger. Jeg har hört at han har behandlet fornærmeligt sine Colleger i Nationalinstitutet, fordie de var af anden Mening end han, over Sager hvori han dog ingen Stemme havde, f. Ex. i Agriculturen. Tessier var en gang af en anden Mening end Fourcroy over en indsendt Afhandling over Brand i Kornet, og anförte derfor Resultatet af ti Aars selvanstillede Forsög, hvorpaa Fourcroy svarede ham i den uhöfligste Tone, at han ikke troede det; *ex hoc uno nosce omnes*[109].

Dreyer har i de senere Dage viist sig udmærket artig imod mig, og toeg Afsked med mig i en saa hjertelig Tone, at det overraskede mig. Guillomo har ligeledes viist sig særdeles artig. At jeg jevnligen har besögt Görrike forestiller De Dem let. Hans aabne Retskaffenhed og hans muntre Lune gjör ham skikket til at være manges Ven. Han lader Dem tusinde Gange hilse. Hos Classen har jeg været adskillige gange, hos Carstenson een gang efter Indbydelse. Det var en af de sidste Dage da jeg var i Paris.

Med Fourmy har jeg havt adskillige Samtaler, hvoraf jeg her vilde meddele Dem Indholdet, dersom jeg ikke torde haabe snarest at komme hjem. Det samme gjelder ogsaa om det jeg har seet hos Caron og Diel, i Fabriken i *Sevres et.c.*

For ikke at trette Dem med alle mine Afskedsvisiter og Arbeider i Paris, med min Reise og desl., vil jeg gaae lige til Brüssel, hvor et Brev fra Gregoire forskaffede mig en let Adgang til van Mons. Han optoeg mig med en saa forekommende Venskabelighed, at jeg ikke kan andet end være særdeles tilfreds. Han kjender, bedre end nogen anden fransk Lærd, den tydske Litteratur, og vidste endog af mine smaa galvaniske Arbeider, om hvilke han talede paa en Maade, som jeg maa tilskrive hans Complaisance. Jeg maatte meddele ham en Notiz om de nyeste Opdagelser af Ritter. Han erindrer sig Dem med megen Agtelse og lader Dem hilse. – Jeg har ligeledes i Brüssel lært at kjende vores Danske Consul West, som udmærker sig ved sit Liebhaberie for Malerier og ved elskværdig Selskabelighed. Han anlægger en liden Samling af Malerkunstens Mesterværker, hvilken han agter at gjöre offentlig efter sin Hjemkomst. En Eremit af **Rem-**

109. Ud fra dette ene eksempel skal man kende alle.

brandt og en Venus af Floris udmærke især denne Samling. Hovedet i det sidste er det skjönneste Venushoved jeg har seet. At en Del af Brüssel er overmaade skjön, at *place de la liberté*, forhen *place royale*, er et Mesterstykke af architektonisk Symmetrie, at Brüssel har et ikke slet Theater, det behöver jeg ikke at siige Dem, som selv har været der. Formodentligen har de ogsaa der seet Billedgalleriet, som indeholder adskilligt godt af Hollandske Mestere, for saa vidt som Franskmændene have vildet skaane det. Lokalet finder jeg skjönnere end det for det Pariser Museum. Det slette Veirligt gav mig kun liden Leylighed til at besee Egnen om Brüssel, som uden Tvivl er skjön om Sommeren. Det physikalske Kabinet er ikke af megen Betydenhed, og bruges ikke mere, da Centralskolen, hvortil det hörte, er ophævet. Man opretter vel i det Sted et Lycée, men det synes ikke at gjöre megen Lykke.

d 20 Novemb. gik hele Dagen bort med Reisen til Antwerpen, i en Hollandsk Diligence, hvori 12 Personer placeredes. Den hele Indretning er beregnet for nederlandske Konstitutioner; thi min Reisekompagnon og jeg vare om Aftenen mere anstrængede, ja fortumlede i Hovedet af denne liden Tour, end af den hele Vey fra Paris til Brüssel. Til Antwerpen bragte jeg to Anbefalinger fra Gregoire, den ene til Prefekten, den anden til Toldvæsensdirektören Blutel. Denne sidste viiste mig megen Artighed, og loed mig ved sin Sön före om i alle de Billedgallerier, som der ere at see. Blandt de udmærkede Stykker jeg der saae var Billedet af Karrighed, i et gammelt Fruentimmers Skikkelse; man vilde sælge det for 60 Louisd'or, et Billede af Rubens forestillende Faun i det han finder Ceres, hvilket man holdt i 600 Louisd'or. Det förste behagede mig meest, ved sit Udtryk, og ved Mesterens bekjendte Clair-obscur. Merkværdigt er det dog hvorledes i alle Hollandske Samlinger de faa Italienske Stykker tillokke enhver som ikke har forvendt sig, ved at see mere paa Detail end paa Hovedideen; nogle Malerier af Guido Rheni, hvoriblandt en Magdalene, drog mig aldeles til sig. Det vilde være forgjæves at forsöge en Beskrivelse af dette Billede, jeg maa kun meddeele Dem en Bemærkning, som vist nok ikke vil være Dem nye i sit Slags, men som dog fortjener at optegnes. I dette Billede har Pænitentinden en Bog for sig, der i en Afstand af et Par Fod, paa det mest skuffende efterligner Virkeligheden, men den er frembragt ved

et Par Penselströg; Rembrandts Eremit, som jeg saae hos West, har ogsaa en Bog for sig, men deri kan man med et Mikroskop læse et Par Kapitler af Bibelen. Dette er i det mindste et godt Exempel paa nederlandsk Nöyagtighed.

Om Aftenen, om Middagen vilde jeg sige, spiiste jeg hos Blutel, og besögte derpaa Comedien, om hvilken der ikke kan siges meget, da den hverken er meget god eller meget slet.

22 Afhentede den unge Blutel mig og min Reiseselskaber, for med os og en ung Spanier endnu at see Byens övrige Merkværdigheder, men vi vare i Dag ikke meget heldige, vi traf ingen hjemme, og kunde blandt andet ikke faae Mairens Billedgallerie, som skal være fortræffeligt, at see. Raadhuuset saae vi, og der et Malerie som forestiller Buonaparte, omringet af allehaande allegoriske Personer. Det er af en ung nederlandsk Maler, som nu er i Paris efter Consulens Begjæring, men det er ganske malet i den franske Smag, og har intet af Nederlændernes skjönne Colorit.

23 og 24 tilbragte jeg med Reisen fra Antwerpen til Rotterdam over Breda. Jeg har ingensinde reist slettere; först bestoed Diligencen i en *ci-devant* Karet, som var forvandlet i en Diligence for 9 Personer. Hvorledes Luften i en saadan tillukt Vogn maa være, forestiller De Dem let. En halvvoxen Dræng, som ellers var vandt til Strabatser, fik ondt, og mange Passagerer fandt det tilsidst raadeligere at gaae, uagtet det regnede af og til, end at blive i dette Rum. Jeg var blandt de sidstes Tal. Ved Middagstid vexlede Diligencen, og vi erholdt en anden, hvori man ikke kunde sidde opret, men hvor man vel fik Luft, fra alle Sider. Det er derfor ret godt at man ikke reiser om Natten med denne Post, men overnatter i Breda. Reisen fra Breda til Rotterdam er heller ikke saa slem som den fra Antwerpen til Breda. Jeg havde der Leilighed til at anstille Bemerkninger over Landet hvorigjennem jeg reiste og over Reiseselskabet. Dette var ret originalt. En Hollandsk Skuespildirektör spilte, som billigt, Hovedrollen deri. Han gjorde sig al mulig Umage for at forklare sig over sin Kunst for en Fransk Officer; men han vidste saa lidet af det Franske at det faldt yderst vanskeligt. Saameget bragte vi ud, at Betalingen er Hovedsagen i alt, og at denne bruges for derfor at leve godt. Officererne maae en fornuftig Skuespildirektör, at sige en omreisende, viide at favorisere; derfor laane de ham Kaarder, Hatte, Soldater &c.

Borgerne bör betale alt. Af alle Passagererne havde jeg helst önsket at kjende nöye en fransk Kjöbmand som talede med Kundskab om de fleste Ting, uden dog at indlade sig nok, for at man ganske kunde bedömme ham. Han viiste ogsaa ved flere Leyligheder Gavmildhed, Medfölelsle, Mod og andre ikke franske Dyder.

Her i Rotterdam fik vi ikke meget at see. Classens Anbefaling hjalp os ikke meget, saa at Adgangen til Fabrikerne her blev os nesten umulig. Vi forsögte adskillige Steder at komme an, men i det Væsentlige fik vi intet at see. I en Kirke, som vi her saae, havde vi den Fornöyelse ret at bemerke den hollandske Forsigtighed; da vi vilde gaae ud af Dören stillede vores Ledsager sig for os og bad os först at betale, förend han aabnede os Dören. Det samme Tilfælde havde vi ogsaa paa Farten over Mardyk. Da vi vare nær ved vores Bestemmelse, erklærede Skipperen os, at han ikke vilde bringe os i Land, förend vi havde betalt. Dette var end[d]a med den offentlige Post. Paa de andre Overfarter erfore vi siden det samme.

Leyden d 3die Decemb. 1803
26de reiste vi til Delft. Lykken föyede os saa vel at vi i nogle Timer der bleve ferdige. Jeg traf nemlig van Bemelen strax hjemme. Han hörer til det Slags Folk med hvem man ikke kan drive det vidt, men som dog viise al mulig Artighed. Han viste mig en Samling af physiske Instrumenter, hvori det meste Nödvendige fandtes, men hvor jeg egentlig intet nyt saae. Derpaa bragte han mig til Canzius's bekjendte Fabrik af physikalske Instrumenter, den fuldstændigste jeg har seet. Skade var det at jeg ikke traf Canzius selv hjemme, saa at jeg kun ufuldkomment kunde faae Priserne at viide, hvilket dog tjener til at sammenligne de forskjellige Kunstneres merkantilske Forhold. Fabriken saae jeg fra Begyndelse til Ende; men det forstaaer sig, at see en Fabrik af dette Slags er ikke meget andet end at see dens Organisation, hvoraf man da og kan slutte sig nogenlunde til Nöyagtigheden hvormed der arbeides. Soliditet, og den nödvendige Nöyagtighed troer jeg ikke at man der vil savne. Den udvortes Eleganz derimod var ikke udmærket, men dog större end den man finder hos Dumoutiers Arbeider, og stor nok for en blot Videnskabsmand, som ikke söger Pragt. Van Bemelen udgiver en Physik i det hollandske, hvilken omtrent vil udgjöre 6 Bind.

Delft er meget rig paa Mindestene for berömte Mænd. I to Kirker finder man der Begravelserne af *Hugo Grotius, Leuwenhoek, Cornelius de With*, Admiral Trump, en Prinds af *Oranien*. Man seer her overhovedet talrige Mindesmærker i Holland, af de mange store Mænd som dette lille Land har frembragt. Ovenfor har jeg forglemt at nævne *Desiderii Erasmi* Statue i hans Födebye Rotterdam. Maaskee har De ogsaa bemærket den. Den indgöd mig den Ærbödighed, som hin Gjenfödelsesalderens store Mand fortjener.

Om Aftenen gik vi med Træksköiten fra Delft til *Haag*, hvor vi endnu ankom tids nok for at see den franske Comedie. Man fandt allerede her en god Deel Hollandsk Taalmodighed, ved Skuespillernes Feil, saa at man tilgav adskillige Uordener, som ikke turde arrivere i Frankerige. At Truppen her forresten ikke hörer til de slette, kommer vel deraf at saa mange Fremmede og diplomatiske Personer opholde sig her.

27de var det Söndag. Vi besaae derfor nogle Kirker. I de Hollandske sadde Mændene med Hatten paa. Jeg undrede mig meget derover, da Hollænderne dog have været stærke Theologer, og altsaa maatte have læst hos Paulus, at Mændene ikke maatte bievaane Gudstjenesten med bedækket eller Qvinderne med blottet Hoved. Da de fleste Kirker her ere Reformerte, seer man kun lidet af Pragt der. Vi kjededes altsaa snart ved Kirkerne, og kjörte til Scheweningen, hvor vi havde Synet af den mayestætiske Nordsöe. Det var, efter halvtredie Aars Ophold paa det faste Land, mig paa en vis Maade nyt, og det saa meget mere som Udsigten der er meget viid og ikke falder paa andet end den opförte Söe og Skibe. Jeg gjenkaldte mig paa det meest levende Ewalds: "Du Danskes Vey til Roes og Magt, sortladne Hav" &c. En anden Gjenstand som meget interesserede mig i Haag, eller rettere om Haag, var et fordums Lystslot *maison de bois* kaldet, hvor en stor Mængde af Malerier, til Hollands Historie henhörende, ere ophængte. Unægteligen har denne Republik været rigere end mange större paa store og merkværdige Mænd. Jeg saa der et Portrait af Erasmus, som meget vel stemmede overeens med den Statue jeg havde seet i Rotterdam. Hugo Grotius's Portrait fandtes ligeledes her, saa vel som den patriotiske Olden Barneweld's. Med særdeles Interesse saae jeg ogsaa der Portraiterne af Jean og Cornelius de With, bekjendte for deres Patriotismus og

for den skammelige Maade hvorpaa Pöbelen af Orangepartiet ombragte dem. En duelig Maler har, med den her sædvanlige Nöyagtighed, malet Enden af denne Redselsscene. Den er saa barbarisk at man har fundet det raadeligt at hænge et Gardin derfor. Jeg toeg saa meget mere Deel i denne Scene, da jeg, skjöndt paa en meget fjern Maade, kan regne disse Mænd i min Familie, idet min Faders Moder hörte dertil. I det egentlige Billedgallerie finder man ogsaa, af en berömt Dyremaler, et allegorisk Billede, hvori Jean de With forestilles som en Svane i overnaturlig Störrelse, der dækker Holland med sine Vinger. Det Billedgallerie som her findes er förstnyligen samlet, da de Franske havde borttaget hvad man för havde. Nogle faa Italienere og et ikke ganske ubetydelligt Antal af gode nederlandske Mestere har gjort Begyndelsen, og man samler hver Dag mere. Hvad de Franske ikke have kunnet borttage er en Sal, som en Princesse af Oranien har ladet indrette til Minde af hendes Mand. Det er en Art af Apotheose. I en Rekke af historiske og allegoriske Malerier forestilles Prindsen fra sin Födsel til sin Död. Flere berömte Mestere, især Jordans, have arbeidet derved. Naar Dagen er klar, og man blot lader Lyset falde ind fra Kuppelen, skal Oplysningen være herlig. Os var Dagen ei saa gunstig. En Sal med Merkværdigheder af den Hollandske Historie, forekom mig ubetydelig. Den Japanske Sal, hvor alt er sammensat af virkeligt Japansk og chinesisk Arbeide er noget af de prægtigste i sit Slags, og særdeles fuldstændig. Naturligviis kan det kun betragtes som Raritet; men det har kostet et par Hundredetusind Gylden, siger man. Ved *table d'hôte* gjorde jeg Bekjendtskab med en ung Hollænder ved Navn Nolst, som talte med megen Iver for sit Fædrelands Litteratur. Han var særdeles vel underrettet og var meget behagelig i Selskabet. Han gav mig Addresse til Astronomen Fas i Leyden.

28 Reiste jeg til Leyden, hvor jeg endnu om Aftenen traf Fas, men ingen andre hjemme. F. gav mig et Exemplar af et lidet Skrift for Bugge, og et for mig. d 29 traf jeg först Brugmanns, til hvem van Mons havde givet mig Brev. B. er ganske af mine Folk, fuld af Liv, uden Ceremonier. Inden 10 Minuter vare vi saa vel bekjendte, at han sagde mig hvorledes jeg maatte behandle de andre Lærde her, for at have Nytte af dem. Blandt andet viiste han mig til Sandifort, som forestaaer Albinus's efterladte anatomiske Samling. De har

uden Tvivl ogsaa seet denne Samling, der formedelst Præparaternes Skjönhed selv maa være Ikke-Anatomen interessant. Man har der et Fluidum til Præparaternes Bevaring, hvilket man holder hemmeligt. Man har i de sidste 30 Aar ei behövet at fornye det. Det Physiske Kabinet, hvilket van der Eck viiste mig, er ubetydeligt, og Professoren var heller ikke af de meest underrettede fornemmeligen i den nyere Litteratur. 30te gik jeg atter til Haag for at see det store pharmaceutiske Magazin og dertilhörende Fabrik, hvilket alt staaer under Brugmanns's Opsigt, og viistes mig med særdeles Omhyggelighed, da jeg havde et Brev fra denne Mand.

1ste Dec. viiste Brugmanns mig sit Cabinet, der er saa rigt og saa vel indrettet at det fortjener Beundring. Det er noget af det skjönneste jeg har seet i sit Slags. Jeg lovede ham at sende ham Nordiske Hovedpander for hans Samling.

Jeg erindrer mig ikke, om jeg har sendt Dem Qvitteringen for det Cappelske Stip., derfor vedlægger jeg en her. – Dersom det Linned &c, som jeg har medtaget for Dem fra Paris er Contrabande, saa beder jeg Dem desangaaende at træffe Anstalter. Jeg har nemlig sendt det i en Kasse til *Höber & Comp.* i *Hamb.* Samme Kasse indeholder tillige mine Böger og nogle Porcellanpröver for Dem, fra Fourmi.

Inden d 20 Dec. er jeg sikkert i *Hamburg.*

Deres hengivne Ven
Örsted.

Decemb. 1803[43]

[Tilføjet i marginen:] Dersom De, ved Modtagelsen af dette Brev, ikke strax skulde have Tid til at gjennemlæse det selv, beder jeg Dem at være opmærksom paa Slutningen, hvor jeg begjærer en liden Anviisning paa Hamburg.

Den 1ste Decemb. reiste vi til Harlem, hvor jeg var saa lykkelig endnu at træffe Prof. Mattiæ hjemme samme Aften. Han förte mig strax til van Marum, med hvem jeg havde en lang Samtale over Ritters nyeste Forsög. Van Marum er ingen Ven af Ritter, og er især misfornöyet med hans dunkle Sprog. Imidlertid indloed han sig dog derover, og det blev aftalt, at vi skulde anvende et Par Dage sammen for at repetere de Ritterske Forsög. Da v. M. ikke strax den fölgende

Dag havde Tid dertil, blev det aftalt, at jeg först skulde gaae paa et Par Dage til Amsterdam, og derpaa komme tilbage til Harlem. Jeg gik derfor den fölgende Dag til Amsterdam, i Selskab med min Landsmand og Mattiæ. Denne sidste forskaffede os Entrée i en Concert, som holdes i *felix meritis*[110], hvor vi altsaa tilbragte Aftenen. De har sikkert selv seet dette Selskabs glimrende Concertsal, der ved sin Störrelse og Form saa meget udmærker sig. Den 3[die] besögte jeg Rabeholm, en Landsmand, til hvem Hasler havde givet mig Addresse. Det er en forhenværende Kjöbenhavnsk Student, der har givet sig til Handlen, og som nu er paa et Komptoir, som förer Navn af Weddike & Wendel, hvor Principalen er af Dansk Extraction. Mattiæ förte mig til Dr Richter, Sön af den berömte Prof. i Göttingen. Denne, som jeg ogsaa har kjændt i Paris, förte Wolfhagen og mig ind i det Amsterdamske Huis, en Art af Klub. Vi besaae ogsaa sammen det Amsterdamske Raadhuus, denne store og skjönne Bygning, som hviler paa 11000 svære Pæle, og overhovedet ved sin Kostbarhed og Pragt giver en Idee om Amsterdams forrige Rigdom. I Selskab med Mattiæ besögte jeg ogsaa den agtværdige van Schwinden, der i Dag kun havde liden Tid tilovers, men som bad mig besöge sig oftere. Ved de faa Øyeblikkes Samtale vi havde, saae jeg allerede Glimt af den Mand hvis philosophiske Blik ophöyer ham over næsten alle sin Tidsalders Lærde. En Antipode af ham fandt jeg i Lawerenburg, hos hvem jeg ligeledes var i Selskab med Mattiæ. Hos ham vilde man sikkert forgjæves söge om van Schwindens Liberalitet og omfattende Blik. Vores Samtale var ogsaa noget vanskelig, derved at Lawerenburg hverken kan ordentligt tydsk eller fransk. Vi maatte hjelpe os derved, at jeg talte meget langsomt og distinct fransk, og Lawerenburg svarte mig hollandsk. Naar vi ikke ret forstoede hinanden tjente Mattiæ os til Tolk. Endeligen besögte jeg ogsaa Dr Deimann, med hvem jeg kun havde nogle Minuters Samtale, men hvorved jeg dog begyndte et interessant Bekjendtskab. Om Aftenen var jeg med Rabeholm og Wolfhagen i Komedie, hvor vi saae en hollandsk Opera. Man kan ikke nægte det hollandske Sprog en vis Velklang, der maaskee gjör det mere skik-

110. Lykkelig gennem fortjeneste. Hollandsk selskab til fremme for kunst og videnskab.

ket til Sang end det Tydske, uagtet det i philosophisk og æsthetisk Henseende forresten ikke kan sammenlignes dermed. Det er höyst unaturligt, synes mig, at Hollænderne mere söge at efterligne det Franske end det Tydske. Jeg troede at være i en Pariser Opera, eller at höre Elever fra et Pariser Theater, saaledes kopierede de de Franske. Balletten var ikke slet. Efter Komedien gik vi i *het Rondeel*, en Art af Dandseboed. Det er charakteristisk, at ingen anstændige Personer dandser med de Fruentimmer som der in[d]finde sig, men at alle Chapaux der ere leiede, og næsten alle Jöder. Mellem en Amsterdamer og Pariser Skjöge er der og en mærkelig Forskjæl, i Henseende til deres Klædedragt og Tournure. Saa paatrængende ere de aldeles ikke som de Pariser. Vi sluttede denne lange Dag med at besöge *Nathuis*, hvor man hele Natten igjennem kan erholde alle mulige Forfriskninger, for en temmelig höy Priis. Hvis man havde en saadan Indretning i Paris vilde den være mere glimrende.

4de vare vi i *Raadhuis* med Rabeholm, og om Aftenen i Concert i Comediehuuset. Jeg traf der den danske Konsul Dull, der frygter for intet saa meget, som for at være de Danske til Tjeneste. Jeg erfarede af ham at en Broder af Prof. Rhabek [sic] i Kjöbenhavn opholder sig i Amsterdam, og er paa hans Comptoir.

5te reiste jeg tilbage til Harlem, og besögte van Marum endnu om Aftenen.

6te og 7de anstillede jeg i van Marums Nærværelse de Ritterske Forsög, med Ladningsapparatet. De lykkedes særdeles vel, og overbeviiste den vantroe van Marum, hvis Sandhedskjærlighed jeg iövrigt maae give al Roes. Wolfhagen, Mattiæ, en Amsterdamer Kjöbmand van Dyk, og en Viinhandler Jungeling vare derved tilstæde.

d 8 viiste v. M. os det Theylerske Museum, og vi anstillede et Forsög med den forbedrede Elektrisermaskine, som i Forhold til sin Störrelse har en overordentlig Virkning. Den naturhistoriske Samling som hörer til den Theilerske Stiftelse er særdeles skjön, og især er Mineralierne vel opstillede, og skjönt valgte. v. M. giver sig for nærværende Tid mere af med Mineralogie end med Physik, og ordner Samlingen efter Haüy. Han har ogsaa en Samling ordnet efter Werner. Om Middagen spiiste vi hos van Marum, og om Aftenen vendte vi igjen tilbage til Amsterdam.

9de besögte jeg Rhabek, saa Börsen, og tabte forresten en Deel Tid med frugteslöse Efterspörgseler.

d 10de förte Rabeholm os om i den Selskabet *felix meritis* tilhörende Bygning. Dette Selskab kan omtrent sammenlignes med Atheneerne i Frankerige, kun har dette en mer udstrakt, og tillige Patriotisk Hensigt, idet man der sörger for unge Handlendes, Kunstneres o.s.v. Dannelse. Man finder der en Samling af physiske Instrumenter, af Gipsafstöbninger af Antikerne m. m. Om Aftenen saae vi en hollandsk Tragoedie, die Belegung von Formosa[111] kaldet. Stykket og Spillet var ganske formet efter det franske, og fyldestgjorde ikke engang de faa Kunstfordringer man er vandt til at gjöre paa disse. Med van Schwinden havde jeg ogsaa i Dag en ret lang, og mig saare interessant Samtale, især over Videnskabernes nærværende Tilstand. Han dömmer derom med en Aandsfrihed som jeg kun sjeldent har fundet hos saa gamle Lærde. Jeg var saa lykkelig, at træffe sammen med ham i adskillige Ideer, og dette frembragte mellem os en Fortrolighed, som man ellers ikke saasnart opnaaer. Han gav mig et Skrift af den berömte **Knight**, der har anstillet saa mange magnetiske Forsög, til Erindring. Knight havde givet det til Camper, Camper til van Schwinden. Han viiste mig, blandt flere gamle Dissertationer, en som var holdt i Leyden, i det 6te Decennium af det 18de Aarhundrede, over Volumsforandringerne, ved forskjællige Metallers Forening, hvilket Skrift skal indeholde Ting som endnu ei ere bekjændte. V. S. beder Dem hilse paa det venskabeligste, han erindrer sig Dem med udmærket Höyagtelse.

11te var jeg med Wolfhagen og Rabeholm i Zardam, hvor den russiske Keiser Peter den Förste[112] har arbeidet paa Skibsverftet. Vi saae det Huus som denne store Mand havde beboet, en ussel Træhytte, gandske indrettet for en simpel Arbeider. Dette Sted er særdeles berömt for sin Reenlighed, og for sin hele Hollandske Nationalitet. Da det var en Söndag havde vi megen Leilighed til at see Exempler derpaa. Vi gik i Kirkerne, og saae der de unge Piger, klædte i deres

---

111. *Anthonius Hambroek, Of De Belegering van Formoza* (1775), et sørgespil af Joannes Nomsz (1738-1803).

112. Zar Peter den Store (1672-1725) arbejdede i flere år i Holland for at lære skibsbygningshåndværket.

Bedstemödres Dragt, med en Masse af Guld, som man ellers ikke mere finder anvendt til Prydelser. Det er meget vanskeligt at komme ind i disse Huuse. Til Lykke kjændte Rabeholm en af Indvaanerne, til hvem han förte os. At beskrive den hele Eleganz som der hersker vilde være for vidtlöftig, jeg maa blot fortælle, at ved Dören ligger hvide Servietter, hvorpaa man maa træde, paa det at man kan see at intet Spor af Smuds er paa Födderne, förend man træder ind i Stuen. Byens Gader ere belagte med Muursteen, hel igjennem og skures flittigen.

d 12 var jeg indbudet til Kaffe hos Deimann, som forekom mig mere vindig end jeg havde ventet. Jeg besögte ogsaa i Dag Söemandsskolen, hvor unge Matroser opdrages. Alt er der indrettet paa Söemaneer; man sover i Hængematter, som hver reder selv, man spiiser Skibskost paa Træebricker &c. Det synes at Eleverne dannes og underrettes ret vel der. Den botaniske Have saae jeg ogsaa i Dag, men formedelst Aarstiden var kun lidet deraf at profitere.

13de besögte jeg Dorniner, med en Anbefaling fra Weddike, men kunde ikke af ham erholde at see hans Fabriker; blot den af Porcellain, hvis Produkter forekom mig heel maadelige, vilde han lade mig see. Jeg benyttede mig af denne Tilladelse saa godt som Tiden vilde tillade det, og reiste endnu samme Aften med Trækskötyen til Narden. Da den ordinaire Post ikke gaaer den korteste eller beqvemmeste Vey, da vi desuden vare to Personer, og Veirliget gjorde det yderst udmattende at reise om Natten, valgte vi hellere at tage Extrapost. Vi vandt just ikke meget ved denne Beslutning. Den förste Dag tilbragte vi fra om Morgenen Kl 6 til om Aftenen Kl 12 paa 8 Miil, og paa ingen af de fölgende Dage naaede vi saa meget. De to sidste Dage nemlig den 17de og 18de December havde vi skrækkelig meget at udstaae af en skarp Nordenvind, paa de aabne Vogne; mit Ansigt var gandske opsvulmet deraf. Det var ikke muligt, hverken ved Drikkepænge eller noget andet Middel at faae de træge Postillioner til at kjöre mere end en halv Miil om Timen, hvilket man der kalder **Stunde halten**. d 18 om Aftenen ankom vi til Bremen.

d 19 gjorde jeg Bekjændtskab med Dr Heinecken og Dr Treviranus. I den sidste fandt jeg i Særdeleshed en særdeles interessant Mand. Jeg underholdt mig en Del med ham over den dyriske Mag-

netismus, hvorom han fortalte mig interessante Observationer. Saaledes som han forklarede mig Manipulationen taber den alt sit Mystiske, og egner sig virkeligen til physikalsk Undersögelse.

d 20 og 21 gjorde jeg Bekjændtskab med adskillige andre, fornemmeligen med Dr Olbers. Denne mærkværdige Mand arbeider mere og sover mindre end nogen jeg ellers kjænder. Han har en udbredt Praxis, som nöder ham til at gaae ud om Morgenen Kl 8, han holder Selskab eller gaaer ud om Aftenen, han anstiller astronomiske Observationer om Natten, og dog seer han sund og stærk ud. Jeg hörer og at han har mange Börn. En vis Dr Pahlenstädt, af Wolfhagens Bekjendtskab förte os i Raadskjælleren, hvor det ansees for en Begunstigelse at smage de bedste Viine. Det er en overmaade gammel Rhiinviin som udgjör Hovedsagen. Den kostbareste indeholdes i en Afdeling som kaldes Rosen, den af anden Klasse i en Afd. som kaldes de 12 Apostler, efter sine 12 Oxehoveder. Hertugen af York og de andre Engelske Officerer besögte ofte dette Sted, da de vare i Egnen af Bremen. En anden Ven af Wolfhagen, en Dr Dehlshausen, bragte os i den fornemste Klub her, hvilken förer Navn af die Erholung. Jeg havde kun kort Tid at være der, og fik altsaa ikke Leylighed til at see andet end en Del af det ret smukke Lokale. Ved Dr Treviranus blev jeg indfört i det herværende Museum, et Institut der meget kommer overeens med Atheneerne i Paris, men som dog synes at have endnu mere Udstrækning. Man har dertil en Samling af Naturalier, som ikke er slet, og en Samling af physiske Instrumenter, hvoriblandt Plader til et Voltaisk Apparat, af en udmærket Störrelse. Adskillige af Stadens Lærde holde der Forelæsninger. Den sidste Aften i Bremen tilbragte jeg hos Dr Heinecken, hvor adskillige Venner af Naturvidenskaberne vare indbudne. Deriblandt var en Prof. Martens, som skal være en udmærket Botaniker. Han klagede, som ogsaa mange andre Lærde, over Kjöbenhavnernes Efterladenhed i at skrive. Han var især utilfreds med Prof. Wahl, som han dog synes selv at have stödt for Hovedet ved paradoxe Udladelser.

d 22de forloed jeg, i Selskab med Wolfhagen og en H[r] Lorent fra Hamburg, Bremen og ankom den 23de om Aftenen i Haarburg. d 24 gik vi over Elben, halv paa Iis, halv i Iisbaade. Overfarten var temmelig lang, og först hen imod Middag ankom vi i Hamburg. Jeg

gik strax hen at söge Dr Lehmann, som jeg ventede at træffe her, men han var til min Bedrövelse endnu ikke ankommen.

d 25 besögte jeg Domherren Meyer, til hvem Gregoire havde givet mig et Brev, han indförte mig om Aftenen i Harmonien, en Klub, hvor der gaves en skjön Koncert. En Demoiselle Lacroix, fra det franske Theater udmærkede sig ved sin skjönne Stemme, og en [H[r]] Romberg ved sin Styrke paa Violoncellen.

26de besögte jeg H[r] von Eyben, dansk Gesandt her, da jeg vidste at han gjærne saae at jeg som reisende Dansk kom til ham. Jeg var der siden om Middagen, med en Conferenzraad v. Qvalen, Justitsraad Albrecht, to Officerere v. Qvalen, og nogle Fruentimmer. Af Gesandtens Kone hörte jeg mange haanlige og ufornuftige Domme over det Danske Sprog. Det er ubehageligt at höre hvorledes de fleste Holstenere ikke ansee Danmark for deres Fædreland, ikke lade nogen Leilighed gaae forbie til at viise deres Had mod alt hvad der er Dansk. Lehmann har den gode Idee, at enhver som vilde være Embedsmand i Holsten skulde lære Dansk, og at enhver der vilde ansættes i Danmark skulde lære Tydsk. Dette vilde uden Tvivl meget forene begge Nationerne. Hos Schmeisser aflagde jeg ogsaa i Dag et Besög, og fandt hos ham den artigste Modtagelse. Han syntes at være meget tilfreds med mit Skrift over Winterl, hvilket dog maaskee var blot Complaisance. I hvorom al Ting er, saa har jeg Grund til at være meget tilfreds med, at han har lovet mig at skjænke mig ret megen af sin Tid medens jeg er her. I Morgen Formiddag gaaer jeg til ham, og skal spiise hos ham til Middag.

Jeg agter at blive her endnu en 8te Dages Tid, eller rettere til jeg faaer Brev fra Dem; thi jeg behöver endnu nogle Penge for at reise til Kjöbenhavn. Dersom De ville give Höber & Comp. i Kommission at udbetale mig hvad jeg har nödig, indtil 150 Rd, meest i Dansk Cour., vilde jeg være Dem meget forbunden. De vil uden Tvivl undres over, at jeg efter at have modtaget 100 Dukater for saa kort Tid siden atter behöver Penge. Jeg maa derfor sige Dem, at Wolfhagen laante mig i Paris henimod 500 Livres, som jeg ellers der havde maattet optage, og disse betalte jeg ham tilbage i Rotterdam. I övrigt har jeg endnu noget tilovers, men ikke nok for at betale mit Ophold her, og reise saaledes til Kjöbenhavn som jeg för har skrevet Dem. Efter min Regning vil jeg ved dette nye Forskud komme i

Deres Gjæld for over 300 Rd, selv naar alle mine Stipendier ere forfaldne. Jeg skulde troe, at det ikke var umuligt at erholde denne Summe af den kongelige Kasse, ved min Hjemkomst, hvis ikke haaber jeg at erholde den af min Fader og min Familie; thi at benytte mig af den længere Credit De vilde forunde mig, var virkeligen at gjöre Misbrug af Deres Venskab.

Uagtet jeg just ikke seer de behageligste Forretninger i Möde ved min Hjemkomst, saa glæder det mig dog, nu snart at samles med Dem, i deres Selskab, udvikle og pröve mine Ideer, og maaskee ofte, i deres Selskab, arbeide til Videnskabens eller Fædrelandets Nytte. Jeg arbeider for nærværende Tid, i mine Fritimer, ofte paa en Afhandling over Ufuldkommenheden af vores nærværende chem. Kundskaber. Hvad jeg har, er endnu kun Fragmenter; men jeg seer, at Materien er uendelig riig, og tillader Udviklinger der ikke kunne være uvigtige. Arbeidet vil være langt, og fordre megen Læsning; thi uden at have paa nye læst Baco og Kant, og uden at have gjennemstuderet adskillige klassiske Physikere, f. Ex. Crawford, kan jeg ikke udgive det. Jeg har med dette Skrift en saa omfattende Hensigt, at jeg ikke uden den strængeste Critik vil lade det see Lyset. Jeg haaber især at profitere af Deres Critik, hvilken deres Venskab sikkert ikke vil nægte mig.

Med inderligt Venskab og Höyagtelse
Ørsted.

Til Anders Sandøe Ørsted:[44]

Hamburg d 27 Decemb 1803

Jeg er nu paa de danske Grændser, og tör altsaa haabe snart at see Dig. Jeg har derfor kun lidet i Dag at skrive Dig til. Jeg agter at reise med Mag igjennem Danmark, og opholde mig hist og her flere Dage, for at see Apothekernes Tilstand m. m. Paa min Reise kommer jeg igjennem Fyn, og formodentligen meget nær saavel ved det Sted hvor min Faders Svigerforældre boer, som og der hvor Landsd. Jörgensen opholder sig. Skal jeg besöge dem eller kan jeg lade det være, det er et Spörgsmaal som Du maaskee bedre kan besvare end jeg, da vores nærværende Forhold til dem maaskee er et andet end för jeg reiste ud, eller desl.

Kan Du svare mig strax, saa addresserer Du Brevet til Hamburg, *poste restante*, hvis ikke kan Du addressere det paa samme Maade til Schleswig, hvor jeg om 12 à 14 Dage indtræffer.

Hils Din elskede Kone, og vær selv hilset, af Din Broder og Ven Christian.

2.

Rejse til Tyskland og Frankrig (maj 1812 – februar 1813)

Til Sophie Ørsted:

Altona d 29 May 1812[1]

De undrer Dem sikkert over, ikke för at have seet Brev fra mig; og maaskee endnu mere derover, at jeg endnu ikke er kommen videre. Hvad det förste angaar, da ligger egenlig Skylden ene i min Opsættelseslyst, da jeg nemlig ikke gjærne skriver et Brev uden paa en Postdag; og nu har det da truffet sig saa sönderligt, at Skriveleiligheden og Postdagene ikke have villet falde sammen. Den anden Forundringspost vil bortfalde, naar jeg siger Dem at jeg i Kiel og her har fundet adskillige Mænd og Ting interessante nok for at opholde mig nogle Dage. Jeg maa da nu over denne allerede lange Reise give dem en kort Beskrivelse. De veed at jeg i Selskab med Professor **Wedel Simonsen** forlod Kjöbenhavn. Veirliget var ikke gunstigt, men saa længe den stærke Vind nogenlunde tillod os at tale morede vi os ret godt. W. S., som er af den gamle **Anders Söfrensen Wedels** Familie, er, som han, en ivrig Historiker. Han meddeelte mig mange af sine historiske Ideer, saa vel som Anekdoter og Formodninger. Han sagde mig at "der König in Tule" var **Waldemar Atterdag**, hans Elskede **Dove lille** (den lille Due). For hende havde han bygget **Gurre Slot**, hvis Navn W. S . vil ansee som en forandret udtale af **kurre**. Historien siger, at hun havde foræret ham et Bæger, der efter hendes Död bestandigt tryllede ham til hendes Minde og det Sted hvor han havde levet med hende, og at han först ved at kaste det i Söen (Gurre Söe) kunde löse sig fra dette Tryllerie. I Fyn viste han mig mellem Nyborg og Odensee en Gravhöi, som efter hans Paastand skulde være Palnatokes, og hvorved ligger et Huus der endnu kaldes Pallehuset. Ved Odense gjorde han mig opmærksom paa en Höi, som efter hans Paastand skulde være Othins Gravhöi.

Vor Overfart over Beltet var saa skjön som man kan önske den. Den skarpe Vind, som havde hersket de forrige Dage havde lagt sig; og vi skjödes af en mild Luftning letglidende hen over den rolige Vandflade. Da vi betraade Fyns Grund var det som om vi kom i et andet Clima. I Sjelland havde vi næsten halvt Vinter, her følte vi en varm Sommerdags Hede. Min Reisefælle paastod at dette var Forskjællen mellem det Sjællandske og Fynske Clima; men alle Folk i Fyn tilstod at det Dagen för der havde været umaadeligt koldt. Han vedblev imidlertid at forsvare sin Mening med alle Slags philosophiske Grunde. I Odense gjorde vi Regnskab; og fandt at vi havde brugt 45 Rdl hver til Reise og Fortæring, hvilket er langt mindre end vi efter Tidernes Besværlighed havde ventet.

I Odense besögte jeg strax Læreren ved den latinske Skole **Björn**, og Apotheker **Krüger**, hos hvem Hermann virkelig nu tjener. Det er en ret ordentlig, i sit Fag kyndig, og som det synes stræng Mand. Han har lovet mig at holde **Hermann** dygtigt i Ørene. Jeg har bedet ham at tage ret fast, da der er nok at tage i. Den anden Dag da jeg var i Odense besögte jeg med **Björn** en Kammerherre **Hein**, som har nogle physiske Instrumenter. Der Mann hat mir nicht viele Freude gemacht. Fra Odense befordrede en Capitain **Fris** af Artilleriet mig til Böigden, hvor jeg fandt en god Overfart, paa noget Regn nær. Jeg reiste om Morgenen Kl 4 fra Odense, tilbagelagde 6 Mile til Lands, derpaa 2 Mile til Söes, og endeligen atter 2 Mile til Lands samme Dag. De sidste 2 Mile, fra den ene Side af Als til den anden vare meget behagelige. En god Vei, mellem de skjönneste og mest afvexlende Udsigter, gjör Reisen paa denne Øe til den interessanteste Deel af Veien fra Kjöbenhavn til Hamburg. Om Natten blev jeg i Sönderburg. Videre kan jeg aldeles ikke komme i Dag. Inden 8 Dage skal de faae Resten af min Reise. Maaskee fra Berlin. Naar De vil skrive mig til addresseres Brevet til Professor **Weiss** i **Berlin**.

Over Aarstallet paa dette Brev vil De see et N° 1. I det Fölgende skal hvert Halvark være betegnet med sit Nummer, saa at De sikkert kan vide om noget Brev er forkommet.

Tilgiv dette Brevs mange Streger. Naar jeg faaer Tid og Sindsrolighed skriver jeg noget ordentligere. Hils alle gode Venner.

Jeg husker ikke om jeg skulde have sagt, at alle gode Venner skulde see mine Breve. Hvis saa er, maa dette dog forstaaes med Ind-

skrænkning. I Almindelig [sic] önskede jeg kun at de faa som ret önskede at see dem, og burde see dem, maatte læse dem paa Stedet, men at ingen Cirkulation fandt Sted. Venner som ikke komme til Dem skal jeg ved egne Breve give Efterretning om min Tilværelse o.s.v.

Jeg seer at Posten snart vil afgaae; jeg maa altsaa slutte. – Lev vel.

Deres
H. C. Ørsted

Til samme:

Berlin d 7 Juli 1812[2]

I Gaar modtog jeg Deres kjærkomne Brev, og i Dag svarer jeg allerede derpaa, for at holde Dem til god Orden i vor Correspondens. De undrer Dem maaskee over at see Brev fra mig endnu fra Berlin. De vil maaskee troe at jeg er bleven saa indtaget af denne Stad, at jeg ikke kan forlade den; og endnu mere vil De maaskee troe dette naar De hörer, at jeg endnu bliver her 3 Uger til. Imidlertid kan jeg forsikkre Dem at dette ingenlunde skeer af nogen Forkjærlighed for Stedet; men nogle Arbeider opholde mig her. Jeg har derfor paataget mig, at oversætte og omarbeide den lange Afhandling jeg forledent Aar læste i Videnskabernes Selskab over den nye chemiske Theorie. Denne, et par för allerede trykte tydske Afhandlinger, og den Deel af min **förste Indledning**[1], som handler om Naturvidenskabens Aand og Inddelning, skulle udgjöre et lidet Bind, under Tittel: Versuche eines Physikers sich in seiner Wissenschaft zu orientiren. Det er imidlertid ikke værd at derom tales meget i Kjöbenhavn för Bogen kommer ud. Den som især har foranlediget mig til dette Arbeide er den geheime Statsraad **Niebuhr**, som jeg leverede hvad jeg paa Dansk har ladet trykke. Han skaffer mig ogsaa en Forlægger, dersom Forlæggeren af den chemiske Journal, hvoraf jeg er Medarbeider, ikke vil indgaae i denne Handel. **Niebuhr** er en ganske fortræffelig Mand, hjertelig og beleven i Omgang, og lærd i Ordets skjönneste Forstand. I enhver Videnskab er han paa en forunderlig Maade hjemme. Om Chemie taler han som en Chemi-

1. *Første indledning til den almindelige naturlære* (1811), KM III, pp. 151-90.

ker. Ikke blot den alminelige Theorie har han, men han har ogsaa megen Kundskab om det Enkelte deri, og taler derom med en rigtigere Dom end man vil finde hos mange Chemikere. Men jeg maa ogsaa sige Dem, at han er den eneste her, hvis Omgang gjör mig nogen ret Glæde. **Niebuhr**[3] beder om en Afskrift af den gamle Vise, hvori **alle de smaa Billeder vendte sig omkring**[2]. **Weiss**, som ellers er min meget gode Ven, og som jeg dagligen seer, mener det vel meget godt, men er i höieste Grad eensidig. Han er næsten krystalliseret i sine Undersögelser over Mineraliernes Krystaller. De andre Berliner Lærde tilfredsstille mig lidet. **Hermbstädt** er den som paa en Maade har viist sig meest forekommende; men han er mig en raa Egoist, med al sin Höflighed, og en svagelig Videnskabsmand. **Klaproth** har viist sig ret god og forekommende, og vilde være mig blandt de kjæreste her for sit aabne Væsen og sin Retskaffenhed, dersom ikke den Omstændighed, at han især har henvendt sin hele Flid paa en Deel af Videnskaben, som jeg mindst har dyrket, gjorde at vi kun have faa Beröringspunkter. De andre Berlinere ere ogsaa ret höflige, og love alt hvad man vil forlange af dem, men holde intet. **Fischer, Ermann, Simon** have alle lovet mig at vise mig deres Samlinger af physiske Instrumenter, men endnu har ingen haft den Samling at huske det, ja **Fischer** var forleden saa ganske gaaet fra sin, at han var ude da jeg efter Aftale kom for at see den. **Schleiermacher** har heller ikke gjort mig megen Glæde. Jeg var i de förste Dage efter min Ankomst hos ham, men fandt ham saare occuperet. Han svarede næsten intet uden ja og ney paa hvad jeg spurgte ham, bad mig knapt komme igjen, og har ikke været hos mig. Nyligen traf jeg ham i Academiet, hvor han heller ikke gjorde mindste Forsög til at fornye Bekjændtskabet. Siden har jeg hört af **Niebuhr** at **Schleiermacher** næsten aldrig er at bevæge til at tale om videnskabelige Gjenstande; men ellers elsker han Selskabelighed, og er saa meget i store Selskaber, at man, naar man vil have ham hos sig, maa byde ham 3 Dage forud. Berlinerne ere overhovedet formeget beskæftigede, eller geskjæftige om man vil. Dette fordærver **nu** alt for en Fremmed; thi formedelst det haarde Tryk, Landet ved de senere Aars Begivenheder har lidt, kan man ikke vente

2. Citatet stammer fra den gamle folkevise *Agnete hun stander på höjelands bro*.

andet end hvad der er skeet, at enhver indskrænker sig, og altsaa ikke let indbyder nogen til sig. At sætte Sammenkomster ved Theetiden i Stedet for har man, som det synes, endnu ei ret fört i Brug, hvilket dog vilde være meget passende. Ved et Par sadanne har jeg dog været. **Niebuhr** har sagt mig sin Theetid, og jeg har ogsaa profiteret deraf, og det med dobbelt Fornöielse fordie det var hos ham. I Parenthese være det sagt, at man der drikker ligesaa god Thee som i Kjöbenhavn, hvilket ellers af naturlige Grunde ikke er Tilfældet her. De spörger Naturligvis men hvorfor taler De ikke et Ord om **Fichte**? Jeg har været nogle gange hos ham, og har intet at klage. Han har modtaget mig saa venskabeligt, som jeg kunde forlange; men ret ofte er jeg ikke kommen til ham, fordie der efter vor Forskjællighed i Forestillingsmaade, især over Naturen, ikke kan finde nogen ret alsidig Meddelelse Sted mellem os. Kjært er det mig imidlertid at höre, at han med saa megen Varme endnu erindrer sig Danmark. De forestiller Dem let, at De ikke er glemt ude deraf, saalidet som Anders.

Universitetet her er vistnok blandt de bedste. Lærerfagene ere om ei overalt, saa dog i det Hele taget særdeles vel besatte. Studenternes Antal skal være 600, og vilde i roligere Tider sikkert endnu være större. Universitetsbygningen er et forhenværende prindseligt Palais. Det har en god Beliggenhed og en herlig Have. Det er kun Skade at den venstre Flöi endnu beboes af en General v. **Hacke**, der har for meget Point d'Honneur for at lade sig uddrive af det gemene Bedste. – Mærkværdigt er det, at det som kunde synes Universitetets bedste Side ikke er det, nemlig den experimentale Naturvidenskab. Man har deri mange Lærere, men ikke een der ganske fylder sin Plads. Man har nemlig valgt Byens berömteste Mænd af Faget, og overtalt hver til at læse over sin Deel, mod et lidet Gratiale. De tilhöre derfor kun Universitetet halv. **Erman** læser over Physiken, uden Betaling, men ogsaa uden Experimenter. **Fischer** læser over den mathematiske Physik, men i en fra Universitetet langt fraliggende Deel af Byen. **Klaproth** læser analytisk Chemie, vistnok overmaade godt; men for den övrige Chemie er han efter Videnskabens mange Fremskridt neppe den rette. **Hermbstädt** holder et ganske godt Philistercollegium over den anvendte Chemie, og beyläuffig over sine egne Fortjenester.

See her har De nu et heelt Halvark over allehaande lærde og courieuse Materier. Dette er noget fattigt i Sammenligning med Deres skjönne livfulde Brev; men jeg havde det nu ikke bedre, jeg maa altsaa bede Dem tage til Takke. Hils alle de kjære Venner og Veninder igjen fra hvem De hilste mig i Deres Brev. Den gode **Spies** giver jeg i Overensstemmelse med Sandhed det Vidnesbyrd at han er större end vor Ven **Schumacher**.

Siig **Oehlenschläger** at han ikke faaer Brev fra mig för jeg har været i Weimar.

Lev nu vel, og skriv snart igjen til Deres
H. C. Ørsted.

Til samme:

Berlin d 18 August 1812[4]

Naar jeg engang skriver en Moral in Beispielen, hvilket er meget mageligt, naar man kun har Lov til at laane disse Beispiele, og ikke skal levere dem selv paa egen Bekostning, naar jeg skriver en saadan Bog siger jeg, saa skal De komme til at paradere under Rubriken **Taushed**. Dog skal jeg ret vide at forbittre Dem denne Ære ved en og anden Anmærkning om den Partiskhed, hvormed De isærdeleshed har ladet mig nyde Ondt af denne Dyd. I Berlin staaer de allerede i et slemt Rygte for Deres alt for vidt drevne Taushed. Hver Postdag spörger man mig, om jeg ikke har hört noget Nyt fra mit Fædreland, og hver Postdag maa jeg svare ney. Derpaa spörger man mig, men hvem har De da til Correspondent? Jeg svarer dertil min Svigerinde, som jeg fortrinlig har udvalgt fordie jeg var vis paa at hun vilde svare mig igjen flittigere end nogen anden. Derpaa gaaer det da lös paa mit stakkels Fædreland, som her ikke er meget yndet, og man agter ikke alt hvad jeg siger til dets Forsvar; bestandigt svarer man mig: Hvad kan man vel vente sig Godt fra et Land, hvor den bedste Correspondent ikke skriver? Alt andet hvad man indvender mig mod Danmark veed jeg immer at svare noget paa; men til dette har jeg intet at svare. Jeg kjender Deres Skarpsind. Kunde jeg kun afpresse Dem eet eneste Brev, vilde De sikkert hjelpe mig ud af denne Vaande. Da jeg er vandt til at haabe haaber jeg endnu det bedste. Ogsaa min gode Anders vilde jeg vel holde en Straffeprædi-

ken dersom jeg havde ham fat; deels fordie han ei selv skriver, deels fordie han ikke formaar Dem dertil, med det Gode eller Onde, som det kunde være fornödent. Hils ham at han skulde dog engang vise at han var Herre i sit eget Huus. I Berlin kan jeg nu ikke mere faae Brev fra Dem; thi jeg forlader dette Sted den 23de, og reiser over Leipzig, Jena, Weimar, Gotha til Nürrenberg. Vil De at jeg ikke i et heelt Fjerdingaar skal have savnet Brev fra Dem, saa skriv mig til under Addressen **Nürrenberg**, at aflevere hos Professor **Schweigger**. Jeg faaer ingen fast Station mere paa min Reise för jeg kommer til Paris. – Til min forestaaende Reise faaer jeg herligt Selskab, nemlig Professor **Erman**, der gaaer til Rhinen med. Vi agte tilsammen at gjöre en liden Tour ned ad denne herlige Flod. – Hvad jeg har kundet foretage mig saa længe i Berlin vil De maaskee spörge? Dog jeg har jo skrevet troer jeg, at jeg skrev en Bog. Den er nu færdig, og udkommer paa Boghandler Reimers Forlag, under Titel: **Ansicht der chemischen Naturgesetze durch die neuere Entdeckungen gewonnen**. Den vil omtrent komme til at udgjöre 16 Ark. De seer altsaa, eller rettere **Anders** som selv skriver Böger og kjender min Langsomhed seer, at jeg ikke har været doven. Skulde nogen i sin Tid tale om at det var underligt, at jeg benyttede min Reise til at skrive en Bog, saa er det ikke af Veien at anmærke, at det Vigtigste af Arbeidet var gjort hjemme, nemlig paa Dansk. Det Tydske er virkelig kun en Omarbeidelse af danske Manuskripter, som jeg förte med mig. Den Tid, som dette Arbeide har rövet mig falder heller ikke Kongens Kasse til Last, da jeg kan betale de derpaa faldende Udgivter af mit Honorar, og endda have noget tilovers. Alt dette vilde **Anders** især notere sig om **Moldenhawer** eller nogen saadan fin Mand skulde anspille derpaa. Jeg seer helst, at der ikke tales forud om denne Sag. Saa snart Bogen udkommer, sender jeg Exemplarer deraf til Kjöbenhavn. Jeg har af **Reimers** modtaget en Anvisning paa 100 Rdl Preuss. Cour. paa **Brummer**, som en Deel af Betalingen for mit Værk. Af Resten, og af de Penge jeg selv tog med fra Kjöbenhavn betaler jeg virkelig mit overflödige Ophold her. Min Fordring paa **Brummer** bruger jeg til at afqvitte alt det som ikke betales paa min Gjeld ved den danske Udgave af min Physik.

Mit lange Ophold i Berlin har givet mig Anledning til at lære den og mange Ting deri nærmere at kjende end ellers vilde skeet.

Her vil jeg kun tale om Tingen fra den behagelige Side. Blandt de Begivenheder, som det har glædet mig at opleve i Berlin gjetter De neppe at Kongens Födselsdag var. Preusserne have neppe i deres bedste Dage saa ivrig elsket deres Konge, og hvad mere er, mere levende fölt sig som Nation end nu. Alt hvad der skeede var derfor hjerteligt og vel meent. Universitetshöitideligheden begyndte Kl 11 om Formiddagen. Det er her ikke Skik, at höitideligholde Kongens Födselsdag paa Universitetet. Man gjör kun dette naar man vil. Taleren, Professor **Boeck**, holdt en Tale i god Latin, men hvori Beskedenheden udgjorde en saa lang Indledning, at **Buttmann** siden anmærkede, at man i de förste 7 Aar ingen Indledning behövede at give. Han anmærkede deri med Henhold til Universitetets Frihed blandt andet, at det var skjönt at leve under en Konge, som man kunde rose uden Smiger, og tie om uden Fortrydelse. Forsamlingen var glimrende, og stillede Ret for Øine hvor mange videnskabelige **höie** Embedsmænd Riget har. Om Eftermiddagen holdt Videnskabsselskabet en offentlig Forsamling, hvori **Erman** holdt en fortrinlig god tydsk Tale, og adskillige ret interessante Afhandlinger oplæstes. Har Kongen end ikke megen Ære deraf, saa har dog Selskabet det, som ellers just ikke her staaer i stor Agtelse, uagtet det indeholder mange duelige Mænd. Om Aftenen var jeg i Operaen og saae et Stykke, som kaldes die Vestalin[3], oversat af det Franske. Et andet Stykke, die Schlacht von Thermopyle, kunde for Sygdomstilfælde, eller andre Grunde ikke gives. Det som mest interesserede mig i dette Stykke var Musiken, og Operahusets fortræffelige Indretning og decoration. Det er kun ved overordentlige Leiligheder at deri spilles. I Aftes saae jeg der **Die Braut von Messina**[4], som gik bedre end jeg havde ventet; dog vilde Choret ikke tage sig ud. Efter Stykket viiste sig en fransk Dandser **Duport** med uhyre Bifald. Jeg vilde vel unde Dem engang at see ham. Den Ferdighed, den Kraft, den Gratie, den fuldkomne Harmonie med Musiken er noget som ikke lader sig beskrive. Man maa tilstaae at hans Kunst er af de belönnede; thi han skal efter et Par Aars Ophold i Petersborg have

3. *La Vestale* (1807), opera af Gaspare Spontini (1774-1851) med libretto af Etienne de Jouy (1764-1846).

4. En tragedie (1803) af Friedrich Schiller.

bragt 400000 Livres med sig. Dog jeg mærker at jeg kommer ganske fra Kongens Födselsdag. Den er ikke til Ende endnu. Silde om Aftenen deeltog jeg i et stort Selskab, hvortil **Weiss** havde indbudet mig, og som mest bestod af Videnskabsmænd, med deres Familier. Festen endtes först Kl 2 om Morgenen. Munterheden var overordentlig, og uden nogen Mislyd.

Om en anden mindre Fest, som jeg tilfældig kom til maa jeg dog ogsaa fortælle Dem. En Aften, da jeg vilde be[söge] **Niebuhr** men ikke traf ham hjemme, faldt det mig ind at gaae til den gamle Pastor **Hermes**, **Mantheys** Onkel, som jeg næsten havde reent forsömt. Som jeg kommer ind ad Dören studsede jeg ved at see Huset saa omstöbt, at jeg spurgte den förste den bedste om jeg ei var gaaet feil. Men den jeg spurgte var en Datter af Huset, som jeg kun ikke kjendte fordie hun var omstöbt med. Hun löb strax til sin Fader, og kom tilbage med en Indbydelse til at höre ham vie sin ene Datter til en Herr von – Navnet mærker jeg vil i dette Øieblik ikke falde mig ind. Vielsen var overmaade simpel og kort, men maaskee just derved rörende. Jeg blev der naturligvis siden og deeltog i en meget simpel Fest, efter Tidernes Leilighed.

At jeg for Resten ikke har gjort mange Udflugter, jeg mener Excursioner, kan De let forestille Dem efter mit Arbeide; dog have Aftenerne tjent mig til Morskab, især har jeg besögt, foruden **Niebuhr** og **Hermes** en Geheimeraad **Pistor** og en Statsraad **Alberti**, med hvilke og övrige Familie jeg ogsaa om Söndagen pleier at være sammen om Aftenen, i den herværende Dyrehave, der ligger tæt uden for Berlin. I de lærde Selskaber er jeg kommen saa tit, som jeg syntes det lönnede Umagen. I det lovlöse Selskab[5], som det hedder, hvor man spiser til Middag om Löverdagen i godt Selskab, har **Weiss** imellem indfört mig.

Vidtlöftigere tillader Tiden ei denne Gang at beskrive Dem mine Fata. Hils **Oehlenschläger**, gl. og ung, **Spies**, **Colding**, **Fröken Hjort** og kort alle gode Venner, kun ikke **Anders**; thi han skal ansee Brevet, som om det ogsaa var skrevet til ham.
Deres hengivne, brevventende Svoger
H. C. Ørsted.

5. *Die Gesetzlose Gesellschaft zu Berlin*, etableret i 1809.

Til Anders Sandøe Ørsted:

Paris d 11 Decemb. 1812[5]

Jeg var just i Begreb med at ville skrive Dig og Sophie et Brev til, fuldt af Bebreidelser for Eders lange Taushed, da jeg modtog et Brev fra **Krum**, der viste mig at jeg havde Uret. Jeg veed ikke hvad det er, der ligesom ryster mit hele Inderste, naar jeg hörer at Du er syg; det er som om Nogen var i Begreb med at ville rive en Deel af mit eget selv fra mig. I Hverdagslivets jevne Gang forekommer min Kjærlighed til mine Venner, selv til Dig, mig ofte selv kold, ved nogen Begivenhed, lykkelig eller ulykkelig, som afbryder denne Kjæde, föler jeg, som om det var mig selv den angik. **Krum** har tröstet mig med at Du var i Bedring; men efter en saadan Sygdom maa det vel gaae langsomt dermed. Jeg iler derfor at skrive Dig et Par Ord. Jeg vil haabe at det gaaer Dig som mig, at naar jeg nemlig ikke befinder mig vel, er en Efterretning fra en fraværende Ven mig en Vederqvegelse, og er jeg i Bedring, virker det med, som et styrkende Middel. Men jeg har endnu en Grund af mere Vigtighed, der bestemmer mig til ikke at opholde dette Brev efter adskillige andre, som jeg tænker at skrive inden næste Postdag. Jeg veed at slige Sygdomstilfælde betage Dig en væsentlig Deel af dine Indtægter. Jeg veed at Du altid med störste Anstrængelse söger at indhente det forsömte. Jeg frygter endeligen, at en saa besværlig Tid, som den der nu skal være i Kjöbenhavn, vil bestemme Dig til endnu större Anstrængelser. Jeg veed desuden at Du ikke er den Mand der kan overtale sig til at benytte sin velerhvervede Credit. Altsaa lad mig gjöre Dig et Tilbud, som egentligen burde forstaae sig selv imellem os. Benyt min Kasse. Optag hos **Abrahamson** hvad han ikke har sat i Varer. Behöves det lad ham dog sælge noget. Tag de Indtægter der vanke for mig i Vinter, brug dem, som om det var Dine, og forslid Dig ikke. Disse Penge behöves saa lidet til et lykkeligt Liv for mig, at jeg ganske kan undvære dem. Jeg kunde aldrig gjöre en skjönnere Anvendelse af dem, end den at sikkre min Broders Liv og Hilsen, ingen Anvendelse kunde være mig fordelagtigere. Jeg seer et heelt skjönt virksomt Samliv ligge udbredt for os; dette maa vi for ingen Pris lade forstyrres. Jeg kjænder Din Delicatesse, og frygter at den vil gjöre Betænkeligheder; men rigtigt forstaaet bör den bevæ-

ge Dig til at modtage mit Tilbud. Skal det ikke være tomme Ord, at for Venner alt timmelig Gods er som fælles, saa mener jeg at Du ikke kan afvise mig; thi jeg skulde troe, at dersom Venskab og Broderkjærlighed forbinde to Mennesker, saa ere vi saaledes forbundne. Altsaa benyt Dig af min lille Overflödighed, som om det var Din, og lad derom aldrig være Tale imellem os siden, i hvad for andre Laan vi kunde gjöre hinanden, eller hvad for andre Pengeforhandlinger der kunde komme os imellem. Skulde Du engang faa den Overflödighed som Dine Fortjenester, ja som blot Dine Anstrængelser i Dine borgerlige Forhold fortjene, nu vel, saa skal jeg ikke vægre mig ved at modtage af Din Overflod.

Jeg maa slutte; Posten vil gaae. Lev vel min elskede **Anders**, lad mig see Dig sund og vel igjen. Hils Sophie tusinde gange fra mig.
Din
H. C. Ørsted.

[Tilføjet i marginen:] Om tre Dage sender jeg en heel Pakke af Breve til **Sophie**, min **Fader, Oehl., Krumm** o. s. v.

Til samme:

Paris d 25 Februar 1813[6]

Kjære Broder.
Hav Tak for Dit kjære Brev. Det glæder mig at höre at det gaaer immer bedre med Din Heldbred [sic], at det ikke kan komme paa den gamle Fod för Foraaret, har jeg ogsaa formodet. Jeg beder Dig, anstræng Dig for alting ikke for meget. Du skriver mig atter om Pengene Du har fra mig. Jeg beder Dig kun at erindre Dig at jeg ikke har dem nödig. Jeg vilde ikke at Du skulde arbeide 1/4 Time om Dagen mere, for at tilbagebetale mig dem.

Det har fornöiet mig meget at see at Du har faaet Sölvkorset, hvilket bestandigt synes at holdes noget i Ære. Hvad mig angaaer, saa tilstaaer jeg, at et Kors vilde have været mig til Nytte paa min Reise, naar jeg kommer hjem vil jeg taalmodig oppebie naar denne Ære engang tilfalder mig. Skulde jeg nogensinde erholde det, skal jeg ikke glemme at jeg bærer samme Kors som Becker. Jeg vil haabe at han skylder Universitetsdirektionen sin Anbefaling.

At Gruntvig skal gaae Ram forbi gjör mig meget ondt. Havde jeg været i Kjöbenhavn troer jeg at jeg havde overtaget Dine Partes, om det end ikke skulde have blevet saa kraftigt, som Du selv kunde have gjort det. Dette Menneskes Fornuftfienskab har længe gjort mig tilböielig til at tage fat paa ham engang; dog under jeg ham bedre endnu at falde i Dine Hænder. Dit Brev indeholder allerede dröie Epigrammer over ham, uden at Du synes at have været betænkt derpaa. Men hvo har sagt at han strax skal have sin Straf? Vil Gud give Dig Heldbred til Foraaret, kunde Du maaskee endnu tænke paa ham.[7] Han er et givtigt Ukrud i vor Litteratur, som med Rod bör oprykkes. Skulde han end engang erholde nogen Magt, vilde han vorde en af de afskyeligste og ondskabfuldeste Forfölgere. Dog nok om ham.

Jeg lever her ret godt, og kan ikke nægte at jeg jo profiterer adskilligt. Man er her meget vidt i det Experimentale. De mangfoldige Midler, som ere anvendte paa Chemien, de Skoler man dertil har indrettet, gjör at man har særdeles mange duelige chemiske Arbeidere. Saa skjönne Hjelpemidler, forenet med nogen nordisk Dybsindighed vilde udrette store Ting. Vedlagte Forestilling til Kongen viser Dig at jeg önskede at forskaffe mit Fædreland lignende Fordele. Jeg önsker at denne Forestilling, **saa snart som muligt** maatte afskrives og overleveres. Vil Du ikke selv besörge dette saa beed **Krumm** derom, og hils ham paa det venskabeligste fra mig. Jeg önskede höiligen at faae et hastigt Svar. Paa samme Blad findes endnu et Brev til Directionen. Det er lidt ondskabsfuldt, men den urimelige Fordring at jeg skulde staae til Ansvar for Instrumenters Flytning i min Fraværelse, og overalt Directionens Begjærlighed efter at tilegne Universitetet en Samling, som det ikke bör have, saa længe denne Direction er til, fortjener, ja fordrer et saadant Svar. Læs det imidlertid igjennem og see om noget deri maaskee burde være anderledes.

[Tilføjet i marginen:] Dersom Du finder at jeg bör udslette de Ord: Jeg har havt den Tilfredsstillelse ... indtil ... betale det, saa gjör det for mig. Jeg troer ellers næsten at denne Bitterhed er ligesaa klog som billig.

Jeg har endnu intet Svar faaet paa min Begjæring om 400 Species, hvortil jeg höiligen trænger. Beed **Krumm** fra mig om at drive derpaa. Seer Du Collin, saa spörg ham derom fra mig.

Jeg lever her i de senere Tider meget med Chemikeren **Chevreuil**, en ung Mand af megen practisk Duelighed og mangfoldige Kundskaber. Hans Laboratorium er kun nogle Skridt fra min Bopæl, saa at jeg ofte kan komme der, og undertiden selv kan anstille Forsög hos ham. Mine theoretiske Ideer have vundet hans Bifald. Han kommer ofte til mig om Aftenen, for at lade sig forelæse den franske Oversættelse af min Ansicht[6]. Jeg har ogsaa havt Leilighed til mundtligt at udvikle mit System for **Berthollet**, som optog det ret vel. I det næste Hefte af *journal de physique* vil der komme et kort Udtog af min Bog. Ere Exemplarerne ikke komne til Danmark? Jeg maa næsten formode det, da ingen skriver mig et Ord derom. Mig er dette ubegribeligt. Med **Rustad** har jeg ganske nyligen sendt et Exemplar til **Berzelius**, i den Forudsætning at alle mine Kjöbenhavnske Venner allerede vare forsynede; men skulde dette ikke være Tilfældet, saa tag dog dette Exemplar, om ikke til Gjennemlæsning (thi jeg skal læse Eder det selv naar jeg kommer, med forklarende Anmærkninger, som jeg næsten troer uundværlige for den der ei er Chemiker af Profession) saa dog til **Ansicht**.

Jeg gjör mig al mulig Umage for at vorde saa snart færdig her som muligt, da jeg meget længes efter at see mine Venner, og komme tilbage i min gamle Virkekreds. I Øvrigt fortryder Reisen mig ikke. Foruden det materiale Udbytte den giver, tjener den ogsaa meget til at udvide Synskredsen, især for Folk af min Art, der gjærne overseer Ting, naar de ei fra mange Sider lægges dem paa Hjerte. Jeg seer i Øvrigt, hvad man ogsaa kan vide uden at have reist, at det ingen Steds gaaer til som det burde; men man erindres kraftigere derom ved at see saavel det gode som det slette under saa mange Former.

Blandt andre Forsætter som jeg har fattet, er ogsaa i Sommer at udföre de Forelæsninger jeg alt for længe siden har tænkt at holde over Videnskabernes Aand. Jeg föler den Overbevisning, at dette vil kunne bidrage noget med til at vække de Studerende af den Sövnagtighed, hvori de for en store Deel ere nedsjunkne. Mine physiske og chemiske Forelæsninger haaber jeg ogsaa at give langt mere Glands, om jeg end skal holde et langt mindre Antal deraf. Jeg har overalt udarbeidet en meget vidtlöftig Plan til Naturvidenska-

6. *Recherches sur l'identité des forces chimiques et électriques* (1813), KM II, pp. 171-77.

bens Fremme hos os, hvoraf jeg haaber meget godt, hvis jeg finder Gehör, som jeg smiggrer mig med. Jeg vil ikke skrive Dig udförlig derom, men naar vi see hinanden skal den underkastes Din Kritik för den gaaer videre.

Jeg haaber at Du seer ved förste Øiekast, at den Fabrik, jeg foreslaaer, i intet Tilfælde kommer i Collision med Faders, og at jeg heller ikke paa nogen Maade kunde tænke paa at bringe vor Fader ind i denne. Jeg frygter meget, at naar alt kommer til alt man vil blive nödt tilsidst at tage sig overmaade meget af hans Sager.

Her ender mit Papir, og dermed mit Brev, der er af den Natur, at det overalt lige godt kan sluttes. Lev vel min kjæreste Broder, og lad mig snart höre mere fra Dig.
Din inderlig hengivne H. C. Ø.

Til Sophie Ørsted:

Paris d 25 Febr. 1813[8]

Kjære Sophie.
De har gjort mig en stor Fornöielse med at skrive mig til, uagtet de ei befandt Dem vel. Foruden det at jeg derved har havt den glæde at De har talt med mig, har jeg oven i Kjöbet den Fordel at erfare adskillige Ting. For det förste veed jeg da nu, at De flytter, altsaa kan jeg spörge Dem: hvorhen? Det er ikke nok at jeg veed De flytter til Frederiksberggaden, og til Hjarup, jeg maa viide Nummeret. Tænk Dem min Utaalmodighed, dersom jeg skulde trave om i Frederiksberggaden og spörge efter Hjarup (hvem dette dog ei kunde nytte) i det Øieblik naar jeg ilede for at see Anders og Dem, og tænk Dem, dersom jeg slet ikke havde vidst noget af Forandringen, hvilken jeg nu saa tilfældig f[aa]r at vide, forestil Dem, at jeg var kommen til Kjöbenhavn og var löbet op ad alle Pohlmans Trapper, og traf ganske nye Folk der, hvilket uudtaleligt Se[?]! vilde man da ikke have faaet at höre. Er de flyttet til Frederiksberg naar jeg kommer, maa jeg ogsaa vide paa hvad Sted dette er, kort jeg maa være beredt paa Alt, hvis jeg ei skal fortvivle ved min Indtrædelse i Kjöbenhavn.

Hvad Værelser for mig angaae, saa lad mig nöies med provisoriske Værelser for Sommeren, dersom jeg ikke kan faae andet. Dog

tilstaaer jeg at jeg heller vilde have noget bestandigt. Efter Deres Brev gjetter jeg, at Universitetsdirectionen har gjort Anstalter for Instrumenterne, hvilket jeg endnu ei vidste. Jeg længes meget efter Brev fra **Krumm**. Det er omtrent 7 Uger siden jeg skrev ham til.

De har læst den anden Deel af Goethes Liv[7]! Jeg har ikke kundet faae den at see endnu. Her i Paris er man som i Tyrkiet, hvad Tydske Böger angaaer. Derimod skal jeg medbringe Dem en Fransk Almanak der vil gjöre Dem Glæde. Den förer Titel af den velunderrettede Caspar, og har virkeligen den salige eller usalige Caspars Portræt til Titelkobber. Han staaer og læser med megen Andagt – paa et Hjerteres. Bogen fuld af Viser for franske Caspare faaes for 2 Skilling, uagtet Titelkobberet er illumineret. Men hvad skal jeg ellers skrive Dem fra denne store Bye, hvorfra man uden Vanskelighed burde være i Stand til at expedere alenlange Breve? Jeg er ganske forlegen derover; thi jeg har vel seet mange Ting, men Ulykken er at jeg ikke kan vise Dem dem igjen, og Beskrivelsen er noget maver. Hvad der meest kunde interessere Dem er Kunstudstillingen her. Det for sidste Aar udstillede Antal af Malerier og Billedhuggerarbeider belöb sig til over 1200. De forestiller Dem let, at deriblandt meget maatte være en saadan Udstilling uværdigt. Et meget stort Antal var intet andet end Portraiter. Andre Stykker bestode blot i Malerier af Landets nyeste Historie, hvori nulevende Mænd spille Hovedrollen. Disse Stykker, som ogsaa mange af de övrige franske Arbeider udmærke sig ved pragtfulde Dragter, og ved glimrende Farver, ved hvilke Ansigternes Udtryk ganske overskriges. Et herligt stort Maleri af **Tiers** i Rom, forestillende Brutus der dömmer sine Sönner til Döde, findes her mat, fordie han ikke har vildet give en sörgelig majestætisk Begivenhed samme Farveglands, som man beundrer i Hofceremonimalernes Arbeider. – Hvad der af alt har gjort meest Opsigt ved Udstillingen er to Statuer, den ene forestillende Terpsichore, den anden en dansende Pige. Den sidste er især deilig, forudsat at det ikke skal forestille andet end en dansende Pige, og ikke som mange her ville, Therpsichore i Begreb med at danse; thi den valgte Stilling synes mig slet ikke at være for en Gudinde. Dog det hjelper ei meget at jeg skriver Dem om alt dette, naar De ei kan see det, og indbyde Dem til

7. *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit* (1811-13).

derfor at reise til Paris vilde jeg dog ikke. Hvad jeg derimod beklager, at jeg ikke kan indbyde Dem paa er Samlingen af Antikerne her. De veed det, at man her finder det Fortræffeligste som Alderdommen har lævnet af dette Slags, Apol af Belvedere, Diana, Laokoon, den medicæiske Venus. Af de tre har De seet Afstöbninger i Kjöbenhavn og har derved en meget tydelig Forestilling om disse Kunstværker. Af den Diana jeg nævnte, der er forestillet som i Begreb med at löbe, og holdende en Hjort, som hun har ved Siden af sig, ved Hornene, troer jeg ikke man har nogen Afstöbning hos os; men den hörer til de fortræffeligste, og formodes at være af samme Kunstner som Apol. Af mange andre höist fortræffelige Sager have vi endnu Aftryk; men Marmoret gjör dog, som De veed, et andet Indtryk paa Øiet end Gipsen, der desuden altid har nogen Unöiagtighed; ei at tale om at Synet af disse os gjennem Aartusinder opsparede Masser altid stærkere og paa en mere rörende Maade fremkalder de Minder, som allerede de blotte Aftryks Beskuelse vækker hos os. Samlingen af Antikerne er her langt bedre opstilt end Malerierne; thi Antikerne ere opstilte i flere forskjællige skjönne og lyse Sale, Malerierne ere fornemmeligen samlede i eet uhyre langt Gallerie, hvor Nærværelsen af en saa stor Mangfoldighed af Værker ligesom overdöver Indtrykket af det Enkelte. Dette er saa meget mere Tilfældet, som Billederne hænge hverandre ganske nær, saa at Væggene ere bedækkede dermed, hvorimod Statuerne altid maa have nogen Afstand, og til Deels staae saaledes at man kan gaae rundt om dem. Det forekommer mig derfor, naar jeg gaaer blandt Antikerne, som om jeg befandt mig i et gammelt Tempel, der var fremgravet af et Herculanum; jeg föler mig som omgivet af der "Vorwelt heil'gen Lüste", hvorimod jeg for at have Nydelse af Malerierne nödes til at henvende min Opmærksomhed paa et bestemt, og at glemme alle de andre. At jeg i Øvrigt ogsaa gjerne og længe opholder mig blandt Billederne behöver jeg ikke at sige Dem. Jeg har nu ogsaa nyligen seet en meget udmærket Samling af Malerier, som har tilhört et Italiensk Fyrstehuus Giustiniani[8], hvor man finder fortræffelige Arbeider af de störste Kunstnere, langt heldigere opstilt end i det store Gallerie.

---

8. Samlingen fra det 17. århundrede blev bragt til Paris i 1807 og senere købt af Kongen af Preussen.

Inden jeg slutter maa jeg bede Dem at hilse fra mig Fader, Broder og Svigerinde, Tanter, Cousiner, Pigebörn o.s.v. Hils Spies, at dersom det indtræffer hvormed Anders driller ham, maa han endeligen glemme **Berner**. Jeg önsker Dem at De snart maa have Deres fuldkomne Heldbred igjen. Lev vel kjæreste Svigerinde.
H. C. Ø.

3.
Rejse til Tyskland, Frankrig og England (november 1822 - august 1823)

Til Inger Birgitte Ørsted:

Odensee d 1 November 1822 om Aftenen[1]

Du faaer her, elskede Gitte, det förste Brev fra mig paa den begyndte Reise. Overfarten over Beltet var heldig nok; men varede dog til Kl 3, da Strömmen var meget imod. Vi vare paa 1 ½ Time komne forbie Sprogöe, og havde maaske kundet ende hele Farten paa 3 Timer, dersom ikke Indfarten til Nyborg var saa vanskelig. En lang Landtunge indslutter paa den ene Side Nyborgs Havn. For at komme uden om den maatte vi i Dag krydse to til 3 Timer. Ved at gjennemskjære den Landtunge der afgrendser Havnen, med en Kanal vilde man aarligen spare megen Tid, for mangfoldige Mennesker. Jeg var ikke söesyg. I Nyborg spiiste vi til Middag. Medens Maden tillavedes besögte jeg Rectoren Dr. Björn. Under Maaltidet fik vi atter Besög af Chirurg Fryd, som Du vistnok i dine unge Dage har seet hos Mad. Möller. Han er nu en tyk og feed Practikus, og har 6 Börn. Björn besögte mig ogsaa under Maaltidet, og vilde endligen have forfört mig til at blive Aftenen i Nyborg; men jeg vilde ingen Tid bortgive; skal jeg komme betids hjem, maa jeg ikke lade mig standse paa den förste Station. – Efter at have inddraget behörige Efterretninger seer jeg at jeg hverken bör gaae over Boigden eller Faaborg eller Assens, naar jeg vil være sikker paa at komme godt over med Vognen, men over Middelfart til Snoghöi. Her er Overfarten ingen ¼ Miil; saa at Du næsten kan ansee mig som forsat paa Fastlandet. I Morgen tidligt kjörer vi til Middelfart, og vente i Morgen Aften at være i **Hadersleben**. Saa her har Du Begyndelsen til min Reisebeskrivelse. Snart skal Du faae mere. Hils alle Börnene,

Karen, Christian, Marie og *Sophie, Sören* heller ikke at forglemme. Lad mig vide om de er flittige, og gode. Hils Fader og Moder og alle gode Venner.
Din
H. C. Ørsted.

[Tilføjet i marginen:] Glem ei Vexelerne. Hils Doctor Forchhammer. Jeg frankerer ikke dette Brev til Dig, fordie det efter Omstændighederne gaaer sikkrere ufrankeret.

Schleswig d 7 November 1822

Kjære Gitte.
Jeg har vel ikkun lovet at tilskrive Dig hver anden Postdag; men saa længe jeg er saa nær ved Dig, at jeg uden for megen Bekostning kan tilskrive Dig oftere, har jeg Lyst dertil. Min Reise til Odensee veed Du. Dagen efter reiste vi over Middelfart, og kom om Aftenen til Kolding. Jeg kan ikke sige at der paa denne Reise traf os noget mærkeligt, uden at Færgemanden ved det lille Bælt brugte et eget Puds for at skille os ved en 7 eller 8 Mark. Da vi kom spurgte han os om vi ikke vilde have bestilt Vogn paa den anden Side, hvorved vi vandt Tid. Han sagde dette paa en Maade at vi troede at en Baad dog skulde gaae over, og takkede ham; men maatte siden betale dette Forbud som een Tour. Fra Kolding kom vi paa een Dag gjennem Hadersleben og Appenrade til Flensburg. Hadersleben er en smuk By, og har et smukt Anlæg til Spadseregange uden for. Appenrade er ogsaa ret smuk, og har en meget skjön Beliggenhed. Jeg besögte der Doctor *Neuber*, som har gjort et Badeanlæg. Han har begaaet den Geniestreeg at udgive en Beskrivelse over sine Badegjesters Sygdomme. Da næsten ingen uden Egnens Folk kommer der, og han har sagt om enhver Patient af hvad Stand han eller hun er, saa kjender enhver dem, og Damerne see med stor Bestyrtelse de Bekjendelser, de have aflagt deres Doctor, trykte. Saavel Hadersleb som Apenrade synes mig betydeligere end vore fleste Kjöbsteder.

Da Veien fra Kolding til Flensburg omtrent er 12 til 13 Mile, og ikke meget god, saa kom vi ikkun silde til Flensburg, hvor vi logerte hos Döll i et godt Vertshuus. Dagen efter besögte vi ganske tidligt Politiemester *Krauss* som ikke vilde lade os reise för han havde viist

os Byens Omegn, der vel fortjener at sees. Byen ligger ved en mod Vinden vel beskyttet Havn, i en Dal, omgiven af temmelig höie Bakker. Kunsten har bidraget meget til at forskjönne Egnen. En Kjöbmand Christiansen, der har et stort Sukkerraffinerie, og betydelige Oliemöller, har anlagt en Vei op ad Bakkerne, der har kostet ham omtren[t] 8000 Rd efter vore Penge. Omkring hans nyeste Oliemölle ere smukke Bygninger. Blandt Byens Omgivelser udmærker sig en Kirkegaard af en skjön Beliggenhed og med et smukt Liighuus, hvori findes et Kammer, hvor Ligene kunne hensættes saa længe indtil Forraadnelsen viser at de virkeligen ere döde. Opvaager Nogen af en Dvale, finder han en Klokkestræng, hvorved han strax kan kalde Mennesker til sig, som boe der i Huset. *Bindesböll* tog i Hast Tegninger af det han syntes bedst om. – Flensburg har en stor Udstrækning. Man vilde især finde megen Uleilighed derved at den har en meget betydelig Længde, i det man har maattet rette sig efter den smalle Dal; men naar man vil tvers igjennem Byen behöver man ikke at vente efter Sidegader: man gaaer uden Omstændigheder igjennem hos Enhver, gjennem Huus, Gaard og Have. Efter at have gaaet os til gavns trætte spiiste vi til Middag hos den gjestfrie og flinke *Krause*, som havde inviteret Doctor *Forchhammer*. Hans Helbred er ikke den stærkeste, og han er ikke saa munter, som vor *Forchhammer*; men han er meget agtet og vel lidt i Byen. Frue *Krause* er en net lille Kone. De har en Datter paa 9 Aar, en Sön paa 4 Aar, smukke Börn, og en lille paa ½ Aar, som jeg ikke saae. Om Aftenen kjörte vi til Schleswig, hvor vi ankom Kl 10, og fandt et meget smukt Logie hos Vertshuusholder *Seest*. Igaar var jeg strax om Formiddagen hos Landgreven, som modtog mig paa det gunstigste, og bad mig til Taffels hver Dag, saa længe jeg bliver her, hvorover vor Kanzler ikke er tilfreds. Saavel om Formiddagen, som Eftermiddagen maatte jeg tilbringe nogen Tid hos Landgreven, som spurgte mig om mange chemiske og physiske Gjenstande, og meddeelte mig sine Ideer om mange Ting. Han er unægteligen en meget aandrig Mand, med mange Kundskaber, og en meget levende Indbildningskraft. I Dag skal jeg atter til ham, saa snart han har expederet sin Post. I Aftes var jeg i et meget muntert Selskab hos *Spies*. Blandt Gjesterne var *Svadecani*. Med ham havde jeg allerede gjort Bekjendtskab om Morgenen. Da jeg gik op paa Slottet, kunde jeg i Gaar der ingen Steds

see, hvor man skulde gaae ind; thi Slottet er af en sönderlig Bygning, fordie man har ombygget noget i den nye Stiil, men endnu ei har faaet alt ombygget. Jeg saae i det samme en Vogn rulle ind i et Skur, som stod op til Bygningen, og en hvidhaaret Mand stige ud, som vinkede mig og kom mig i Möde. Han spurgte mig strax, om jeg ikke var Prof. *Ørsted*, hvorpaa jeg atter spurgte om han ikke var Etatsraad *Svadecani*. Saaledes var vort Bekjendtskab gjort, og han förte mig, med Forbiegaaelse af alle Formaliteter lige til Landgrevens Bibliothekstue, gik selv ind og anmældte mig, og gjorde mig saaledes paa een gang hjemme der. For at komme tilbage igjen til *Spies's* Aftenselskab, vil jeg fortælle, at jeg der fandt den udmærkede Lærer for de Dövstumme, Professor *Hensen*, og den ligeledes fortrinlige Læge ved de Vanvittiges Hospital, Doctor *Jessen*. Af ham hörte jeg, at han har *Carl Brandis* under sin Cour, og haaber at faae ham fuldkomment helbredet, hvilket han tillige haaber skulde være ledsaget med en alvorlig Forandring i hans Levnet og Studering, saa at han nærer det bedste Haab om ham. I Selskabet var ogsaa en Etatsraad *Krichou*, som vil lave Æbleviin efter min Methode. Jeg havde endnu lykkeligviis een af Beskrivelserne med. I Selskabet var ogsaa min gamle Bekjendter Politiemester *Jessen*, som afhentede mig og min Reisefælle til *Spies*. Vi bleve altsaa afhentede af Politiet og bragt for Kanzleren, hvilket dog klinger farligt nok. – Dog jeg maa vel tænke at slutte mit lange Brev, der dog vel turde falde Dig for vidtlöftigt; thi det der morer os at see og opleve morer ikkun slet i den törre Beskrivelse. Uagtet jeg ikke kan sige andet end at jeg nyder Reisens Fornöielser, længes jeg dog tit tilbage til Dig og vore Börn. Hils dem alle fra Fader. Er **Karen** flittig? Er **Christian** lærvillig? Lærer **Marie** flere Bogstaver? Faaer **Sophie** flere Tænder? Holder **Sören** sig frie for Anmærkninger? Hils Fader og Moder, Anders og Mathilde, Forchhammer, og alle gode Venner. Seer Du *Thune*, saa hils ham, og siig, at jeg om 8 Dage skal sende det meste af det Manuskript, der mangler til Physiken. Samme Hilsen kan anbringes hos *Zeise*. – Baade Papir og Tid slipper op. Jeg omfavner Dig i Tanken.

Din
H. C. Ø.

Schleswig d 10 November 1822 Söndag[2]

Kjæreste Gitte!

Jeg er bleven meget længere opholdt her end jeg vilde, da Landgreven ikke i kortere Tid kunde fuldende de Meddelelser han havde at gjöre mig. I Morgen tidlig reiser jeg, og haaber i Overmorgen Aften at være i Hamburg. Naar jeg ikke bestandigen tænkte paa at Reisen maa have en Ende, blev jeg gjærne her endnu længere, saa tilfreds er jeg med min Modtagelse. Jeg kommmer hver Dag Kl 1 til Landgreven, og bliver derpaa til Taffels; dog har jeg een Dag spiist hos *Svadecani*, som selv begjærte det af Landgreven. Een Aften har jeg været hos Landraad *Ahlefeldt*, som er gift med en Fröken *Klöker*, en meget vittig og interessant Kone. En anden Aften har jeg været hos Politiemester *Jessen*, en af mine gamle Bordvenner. To Aftener har jeg tilbragt hos *Spies*. I Aftes havde jeg en experimental Thee hos mig. Jeg viiste nemlig ved Theevandstiden og med behörig Thee, de galvanomagnetiske Forsög, som nogle endnu önskede at see. At jeg har seet Dövstuminstitutet her, troer jeg at have mældt i mit sidste Brev. Jeg saae blandt andet der et velindrettet Bogtrykkerie, hvor man trykker Bibelen med Stereotyp, eller staaende Bogstaver, der ere sammenstöbte til Plader, saa at man kan levere dem for meget let Priis. Du faaer med det förste et Exemplar sendt, som jeg kjöbte der. De vanvittiges Hospital har jeg nu ogsaa seet. Deri hersker den störste Orden og Rolighed; men derved taber den Besögende, til Bedste for Patienterne, den Interesse, som de Forvirredes frie Yttringer ellers giver. Jeg for min Deel forlanger i övrigt ikke denne Interesse; thi allerede saaledes som jeg saae Tingen, gjorde den et dybt Indtryk paa mig. Derimod har jeg med sand Fornöielse seet Domkirken her. Den er en ret smuk gammel Gothisk Bygning; men det fornemste deri er en Altertavle, skaaren i Træe, af *Hans Brüggmann*. Den forestiller hele Lidelseshistorien, og nogle andre bibelske Begivenheder. Den er 25 Alen höi og 12 Alen bred. Træet har 2 Alen i Tykkelse. I 22 Feldter indeholder den 398 Hovedfigurer, beundringsværdigt vel dannede, med fortræffeligt udtænkte Ansigtsudtryk og Stillinger. *Thorvaldsen* gav dette Værk det meest udmærkede Bifald. Værket blev udfört i 7 Aar og endt 1521. Man fortæller, at Lybekkerne bestilte et lignende Værk af ham, men at Slesvigerne af Nid berövede ham Synet.

Den 11. Jeg har taget Brevet med mig fra Schleswig, og skriver nu om Aftenen i Itzehoe en lille Fortsættelse. Jeg tog i Gaar Afskeed med Landgreven, som gav mig Breve med til Paris. Jeg tog behörigt Afskeed overalt, og var om Aftenen i Selskab med Svadecani. Jeg blev der til Kl 12 ½, og var dog smukt ved Haanden Kl 5 om Morgenen, saa at vi kom bort Kl 6. I Rensborg traf jeg *Lehmann*, som jeg bad hilse Dig, at jeg skal före mig bedre op i Fremtiden end i Schleswig, hvor jeg blev 6 Dage i Stedet for 2. Nu skriver jeg Dig dog denne Hilsen, da jeg haaber at mit Brev skal komme för han; saa kan Du hilse ham fra mig, i Stedet for at han skulde hilse Dig fra mig. Fra Schleswig til Itzehoe er 9 ½ Miil, paa meget maadelige Veie, saa at vi ikke er[e] kommen hertil för Kl henimod 8. Jeg iler nu at tilskrive Dig disse Ord, og drikker min Thee af og til imedens jeg skriver. Brevet maa nu strax paa Posthuset. I Morgen tidlig kjörer jeg herfra, og haaber i Morgen Eftermiddag at være i Hamburg. Dit næste Brev til mig beder jeg at sende til Berlin, og sætte paa abzugeben bey der Königlichen Dänischen Legation.

Nu nok i Aften. Hils Börnene fra deres trætte Fader. – Hils Fader at han fra Hamburg skal see Brev fra mig. Hils Anders og Mathilde og alle vores övrige Venner. Vær selv paa det hjerteligste hilset af
Din
H. C. Ørsted

Hamburg d 18 November 1822 om Morgenen.

Kjæreste Gitte.
Du faaer i Dag ikkun et meget kort Brev fra mig, da jeg just staaer i Begreb med at stige paa Vognen, for at reise til Berlin. Dine to Breve har jeg rigtig modtaget, og skal svare Dig paa dem fra Berlin. Min Hamburger Dagbog skal Du da ogsaa faae. Vi have her levet fortræffeligt, og modtaget alle önskelige Venskabsbeviser. Fra *Schumacher* og hans Kone skal jeg hilse. Jeg tog ikke ind til dem da det Uheld nyligt var truffet at hans Moder var död; men jeg maatte derfor höre mange venskabelige Bebreidelser. Fader og Anders skulle faae Brev om 8 Dage. – Ved dette korte Brev lægger jeg et meget langt til *Thune*, indeholdende Manuskript til Physiken. Den lille Rest, der er tilbage, skal komme fra Berlin. Jeg nödes til at sende det ufrankeret, da jeg ikke selv kan afgive det paa Posthuset.

Jeg omfavner Dig i Tankerne, södeste **Gitte**. Hils alle Börnene, Anders og Mathilde, Fader og Moder, Forchhammer og alle vore övrige Venner.

Din

H. C. Ørsted

Berlin d 21 Novemb 1822[3]

Löverdag Morgen.

Kjæreste Gitte.

Jeg er da nu rigtig ankommen til Berlin. Reisen fra Hamburg til Berlin henhörer altid til de kjedsommeligste. En Deel af Reisen er som igjennem en Sandörk, paa den Undtagelse nær, at man dog engang hver anden eller tredie Time kommer til et beboet Sted. Den dybe Sand, hvori Vognen gynger frem og tilbage kunde let gjöre en ubevandt söesyg. Reisens Langsomhed, det Mennesketomme, Mangelen af andre Spor til Mennesker end de dybe Vognspor gjör især den ene Dagsreise, der gaaer igjennem det Mechlenborgske ganske sörgelig. I det Brandenborgske gaaer det strax bedre; Skovplantninger, Mile- og Veiviser opstillede paa ethvert nödvendigt Sted, og endeligen flere Menneskeboliger gjöre Reisen der mindre ubehagelig. Veiviserne, som jeg nævnte, ere Pæle med Arme af smalle Bræder. Disse Arme strække sig til de Stæder hvor Veien gaaer hen, og derpaa staaer skrevne til hvilket Sted den fører. Vi kjörte fra Hamborg i Mandags Morges, og overnattede förste Gang i Böitzenburg, en lille By med et godt Vertshuus. Anden Nat tilbragde vi i Lenzen, den förste Preussiske eller Brandenborgske Bye paa denne Vei. Fra Lenzen reiste vi Dagen og den paafölgende Nat videre, og kom om Middagen henimod Kl 2 til Berlin, hvor vi traadte af i Værtshuset Kongen af Portugal. Jeg besögte endnu om Eftermiddagen Prof. *Weiss*. Han var ikke strax hjemme; men saasnart hans Kone hörte hvem jeg var, tog hun imod mig, som en Ven af Huset, og bad mig strax at tage Bopæl der. Dette skeede paa en saa god Maade, at jeg ikke kunde sige ney, uagtet jeg derved paa en 8 Dages Tid skilles fra Bindesböll, med hvem jeg i övrigt fuldkommen vel har forstaaet mig over slige Tilfælde, og hvem jeg derfor ikke ophörer at være nyttig, ogsaa her paa Stedet. Jeg har endnu ikke været een heel Dag her, foruden Ankomstens Dag, og dog har

jeg allerede seet mange Venner. **Erman** og **Karsten** har jeg besögt. I Gaar Eftermiddags havde jeg saa mange besög, at jeg ordentligt frygtede for at det maatte falde min Ven **Weiss** besværligt. De to *Roser, Karsten, Muhr, Bruun* besögte mig. Hos *Seebeck* var jeg ogsaa i Aftes. I Morgen viser han mig sine optiske Forsög, paa Mandag viser *Erman* mig sine magnetiske. *Karsten*, som er Geheime Overbergraad, viser mig Jernstöberierne. Jeg iler at benytte Alt, saa godt jeg kan, og tænker bestandigt paa Hjemkomsten. – Om mit Ophold i Hamborg har jeg endnu ikke fortalt Dig. *Schumacher* vilde have mig til at boe hos sig, men da hans Moder just i de Dage var död tog jeg ind i Hamborg, og besögde strax hans Kone i Altona. Dagen efter besaae jeg den botaniske Have med *Lehmann*, og ligeledes Steentrykkeriet, hvor der dog ikke var Anledning til at kjöbe noget. De skjönneste Arbeider vare Hamborgske Portraiter, tegnede af **Grözer** og **Aldenrath**. Samme Formiddag besaae jeg ogsaa *Repsolds* Værksted, der udmærker sig ved de sindrigeste og nöiagtigste Redskaber. Dette var mig meget lærerigt. Dagen efter besögde vi[4] *Schumacher* i Ahrensburg, og var med ham paa Kirketaarnet i *Sick*, hvorfra han anstillede nogle Iagttagelser hvorved vi saa Brugen af nogle af hans skjönne Instrumenter. Dagen efter vendte vi tilbage i Selskab med *Schumacher*, og saae paa Veien det ene Endepunkt af den Standlinie, der udmaales. Samme Dag og Dagen efter spiiste vi hos *Schumacher*, om Söndagen hos *Repsold*. *Schmeisser* i Altona besögte jeg efter Pligt, og hjalp ham noget til Rette med et galvanisk Apparat. *Zeise*, som för var Amanuensis hos mig, og nu er Apotheker i Altona, besögte jeg ligeledes. Han har gjort mange skjönne Indretninger ved sit Apothek. Blandt andet har han indrettet en Badeanstalt, og bruger Dampen derfra til sine Destillerkjedler, som han har givet en fortrinlig god Indretning. Han er gift og har en Sön. Han bad meget at hilse Dig, og erkyndigede sig meget om vore Börn. Nær havde jeg glemt at hilse Dig ret meget fra Fru *Schumacher*. Siden hendes Svigermoder er död, træder hun mere frem, og til sin Fordeel. I Hamborg har jeg besögt *Rist* og *Sieweking*. Den gode Doctor, som nu ogsaa er Syndicus er nu bleven saa tyk, at al den Lighed Du för fandt mellem os vel er forsvunden. For at blive endnu tykkere gifter han sig i denne Tid. Han faaer en Mademoiselle *Chapanromp*, som bringer ham betydelig Rigdom. Tag nu til Takke med denne törre

Reisebeskrivelse. Jeg maa nu tale om Hjemmet. Det gjör mig meget ondt at *Sören* har fört sig saa slet op. Hans Usandfærdighed maa han venne sig fra, hvis ikke maa han ud af Huset, og jeg vil ikke anvende en Skilling paa at lade ham studere. Den der lyver maa ikke have med Videnskaberne at bestille. Den Sölvmynt Du gav ham for hans opdigtede Flid haaber jeg at Du har taget fra ham; hvis ikke gjör det endnu, og giv den hellere til et godt og flittigt fattigt Barn. Du har glemt at lade mig vide om han har faaet de saa vel fortjente Börst for sin Usandfærdighed. Han bör ved en saadan Leilighed have to Portjoner, een for sin Dovenskab og en anden större for sin Lögn. Lad mig endeligen vide om han viser noget Spor til Forbedring. Gaaer han flittig til *Hald* og *Hunderup* for at höres? Hils *Karen* og *Christian* at deres Fader er fornöiet, naar de före dem vel op, og beed dem at være ret flittige, at deres Fader med Fornöielse kan bringe dem noget ret Godt og Smukt med fra Paris. Hils **Marie** og spörg om hun ikke vil læse til Fader kommer hjem? Kys lille **Sophie** for mig. Jeg længes nu ret hjertelig efter Breve fra Dig. Formodentligen faaer jeg med næste Post. Dine næste Breve maa jeg bede Dig addressere til **München** abzugeben bey dem Hrn Mechanicus *Frauenhofer*.

Jeg skriver Dig saa lidet om, hvor tit jeg tænker paa Dig, og hvor ofte jeg önsker mig hos Dig, uagtet min Reise i övrigt frembyder mig enhver önskelig Behagelighed. Men jeg veed at Du kjender mit Hjerte, og ikke behöver nogen Bevidnelse om hvor kjer Du og vore Börn er mig. Naar jeg ikke har Eder, savner jeg en Deel af mig selv. Min störste Glæde er at höre ofte fra Eder.

Hils Anders og Mathilde. Jeg skriver ham til fra Berlin men bier indtil jeg har talt med nogle af de Mænd, som især interesserer ham. Til Fader vedlægges et Brev.

Din

H. C. Ørsted

Berlin d 2 Decemb 1822[5]

Kjæreste Gitte.

Atter i Dag maa jeg skrive Dig til med en vis Ilsomhed. Den Iver, hvormed jeg söger at benytte Tiden her levner mig ikkun faa Øieblikke. Jeg er her bleven modtaget paa det aller venskabeligste. At jeg boer hos *Weiss* veed Du; han og hans Kone gjöre dem al mulig

Umage for at gjöre mig mit Ophold behageligt. De förste Par Dage, indtil jeg fik gjort mine Visiter var jeg ved Middag og Aften temmelig roligt sammen med dem; men i de sidste otte Dage har jeg hver Aften været udbedet, ikke at tale om enkelte Middage. Indbudt har jeg været hos Geheime Bergraad *Karsten*, min gamle gode Ven fra 1801, Geheimeraad *Pistor*, Mechanicus mere end Geheimeraad, Professor *Horckel*, Chemikeren *Hermbstädt, Erman, Lichtenstein*, Lægen *Kohlrausch* o. s. v. Alt hvad jeg önsker at see vises mig med den störste Beredvillighed. *Seebeck* har tilbragt 2 Formiddage og en Eftermiddag med at vise mig sine nye Forsög, hvoraf mange og vigtige ere Fortsættelser af mine. Med *Erman* har jeg anstillet nogle Iagttagelser over Magnetkraftens Styrke i Berlin, med Mitscherlich og *Rose* har jeg anstillet mange Forsög, dog ikkun for at modtage og meddele, ikke for at opdage noget Nyt. Jeg seer saa at sige *Berzelius's* Laboratorium hos *Mitscherlich*. *Weiss* meddeler mig hvad han kan af sin Lære om Krystallisationens Natur. Det berömte Jernstöberie har jeg seet her; og i Dag har en Kunstner ved Navn *Posch* været hos mig, for at possere mit Portrait, som Overbergamtet har besluttet at lade stöbe i Jern, saa at man herefter vil kunne kjöbe mig for 1 Rdl. I Morgen besöger jeg en mærkværdig Svovelsyrefabrik 4 Mile herfra, hvorhen *Weiss, Seebeck* og *Rose* ledsage mig. Derefter bliver jeg endnu tage [sic] i Berlin; men reiser saa til *Halle*, hvor jeg ikkun bliver 1 Dag, og siden videre til *München*. Sandsynligviis har Du ved Modtagelsen af dette Brev allerede sendt mig et til *München*. Efter min Beregning kan Du sende mig et endnu derhen. Skulde det endog komme lidt for silde, kan det let sendes efter mig.

Jeg maae dog nu ellers fortælle Dig et og andet om Berlin. Denne Stad var allerede for længe siden udmærket ved sine skjönne Bygninger, hvoraf mange ere prydede med Statuer og andet Billedhuggerarbeide; men i de nyeste Tider har den endnu faaet store Forskjönnelser. Især gjelder dette om Egnen hvor jeg boer, nemlig i Nærheden af Universitetsbygningen. Denne Egn har altid hört til Byens skjönneste. Jeg kan fra mine Vinduer see ned til den store Lindeallee, som er Stadens fornemste Spadseregang. Ved Enden heraf seer man Brandenburgerporten, over hvilken en Triumphvogn staaer, som de Franske i deres Seiersdage havde fört fra Berlin til Paris, men atter der blev hentet af Preusserne. Det er bekjendt at

General *Blücher* ved Trefningen i Nærheden af Paris tilraabde sine Soldater, skaf mig Vognen igjen Börn, og derved opflammede dem, saa at man atter her seer et Exempel paa hvor uviseligen en Erobrer handler, der sætter en Stolthed i at ydmyge sin Fiende. Dog mærker jeg at jeg er kommen noget langt fra den Plads jeg er paa. Altsaa til denne Plads grendser Operahuset og Töihuset, to udmærkede Bygninger, Kongeboligen, Exercerpladsen, Gensdarmpladsen, hvorpaa to pragtfulde Kirketaarne, rigtig nok med ubetydelige Kirker, og det prægtige, skjönt ikke store nye Comediehuus findes. Jeg har i Dag beseet det med *Bindesböll*. Det indslutter, foruden Skuepladsen med Tilbehör, en glimrende Concertsal, med tilstödende Sale og Gallerier. Ogsaa store Baller holdes her. Uagtet Skuespilhuset selv inden i ikkun synes lidet, indeholder det dog Plads til 1500 Personer, hvoraf dog de fleste maa sidde i dybe Loger, saa at de ikke have den Fornöielse at blive seete. Et Skuespil har jeg seet her, nemlig der **Freischütz**[1], hos [os] Jægerbruden. Al det meget Theatermaskinerie, som deri forekommer gik fortræffeligt. Det vigtigste Sangen og Spillet vil jeg just ikke bedömme; men mig behagede det meget vel. I Morgen Aften skal jeg i Concert, hvor jeg har indbudet *Weiss* og Frue *Weiss*; man venter en prægtig Concert. – Kronprindsen af Sverrig[2] er reist her igjennem. I denne Anledning saae jeg en stor Parade af omtrent 10000 Mand opstillet saa at sige under mine Vinduer. Naar man saaledes har Leilighed til at overskue en stor velklædt og velordnet Truppesamling er det et skjönt Skuespil.

Af Landsmænd har jeg havt flittige Besög. *Muur*, som et par Aar var hos mig kommer flittigt til mig. Han er nu Læge, men dog ikke examineret Practicus. Han har tabt sine glimrende Udsigter derved at Dr *Coreff*, som gjalt alt hos Statscanzleren har tabt sin Indflydelse. Jeg maa derfor beklage at han er forlovet. Han viser sig i höi Grad tjenstfærdig mod mig. – Bruun, som skulde have reist med mig, kommer flittigt til mig. Han er meget tilfreds med sit Ophold her, og skylder mig det. Du seer at jeg skriver Dig til, efter Haanden som det falder mig ind, uden nogen Orden; tag dermed til takke min kjære gode Gitte. Hils alle Börnene. Hils Fader og Moder, Anders

1. Opera (1821) af Carl Maria von Weber (1786-1826).
2. Josef Frans Oskar, senere Oscar I af Sverige (1799-1859).

og Mathilde. Glem ikke at hilse din Söster *Marie*, som jeg saa ofte glemmer at nævne. Hils *Forchhammer* og *Zeise*, kort, hils alle dem, Du veed jeg gjærne hilser.
Din
H. C. Ørsted

Det Nödvendige om *Suells* Auction, Anviisninger til Dig for næste Qvartal, Breve til *Anders* og til *Forchhammer*, med næste Post.

Berlin d 2 Decemb 1822

Södeste Gitte.
Foruden mit længere Brev maa jeg dog skrive Dig et kortere og fortroligere Brev til for at sige Dig hvor meget jeg tænker paa Dig. Dine kjære Breve har jeg modtaget. De ere mig hver gang en sand Vederqvægelse. Til al den Fornöielse jeg nyder paa min Reise, til al den ganske fortrinlige Udmærkelse jeg nyder, skulde endnu kun komme at jeg mundtligen kunde tale med Dig derom, og udhvile mig fra alle de mange Afvexlinger i min Gittes Arme, saa vilde jeg föle en Lykke, som ikkun Faa kunne nyde Magen til. Alt hvad Du fortæller mig om Karen glæder mig særdeles. Jeg vedlægger her et Svar paa hendes Brev. *Weiss* og Frue *Weiss* have læst det, og kunde forstaae det meste deraf, blot ved Hjelp af Tydsken. Dine Breve viser jeg ikke, endskjönt de godt kunde taale det. At jeg har tænkt paa de andre Börn vil Du snart faae at see. Omtrent lige saa tidligt som dette Brev vil Conditor *Firmenich* overbringe Dig nogle Sager fra Berlin. Deri vil Du finde: 1) Et Kobberstik forestillende den hellige Margrethe[3] trædende paa en Drage. Dette er for *Anders*, til hans Födselsdag. 2. Jernlysestager og nogle udmærket smukke Jernmedaillons. Deraf kunde Du give *Winkler* Stagerne eller Medaillonerne, som Du vil. Vil Du have flere Stager kan Du faae. De ville koste omtrent 1 Specie Stykket. 3. En Jernindretning til et Strikketöi for Karen. 4. En Billedbog for Christian. Men Du maa selv læse noget i den, for at skaffe Börnene den Morskab deraf, som den kan give. 5.

3.Den Hellige Margrethe af Højelse, Danmarks eneste helgeninde, og officielt blev hun aldrig helgenkåret af Paven. Hun blev dræbt af sin mand, Herlog, den 25. oktober 1176.

Et Par Stager til lille Marie. Til *Sophie* beder jeg Dig kjöbe en Smaating i Kjöbenhavn og give hende fra Fader. Naar Sören forbedrer sig kan han ogsaa vente Foræringer; men för ikke. I Æsken vil Du endnu finde en liden plettens Fod til et Saltkar, hvorved blot er det mærkværdige, at jeg har seet den forfærdige i mindre end 5 Minuter, hos en herværende P[l]etterer *Hosaner*. Du seer, at Du ved denne Leilighed ikke faaer andet end Lysestagerne eller Medaillonerne og denne Fod. I Paris haaber jeg at finde det som bedre er. – Blandt Medaillonerne er en heslig. Det er *Klaproths* Portrait, som jeg selv vil beholde. – Lev nu vel min kjæreste Gitte. Jeg omfavner Dig i Tankerne.
Din
H. C. Ø.

Berlin d 10 *December* 1822

Kjæreste Gitte!
Du faaer i Dag, ligesom den Dag, da jeg forlod Hamburg, et meget kort Brev. Af de to Breve, Du har faaet herfra vil Du have seet hvor vel jeg her er bleven modtaget, og hvor ivrigt jeg har stræbt at nytte Tiden. Her vil jeg da i Korthed fortælle Dig, at jeg om et Par Timer forlader Berlin, og gaaer til Halle, hvor jeg ikkun bliver een Dag; og derfra gaaer videre til München. For en Sikkerheds Skyld beder jeg Dig at addressere det næste Brev, efter Modtagelsen af dette, til München, hvorfra jeg let kan faae det eftersendt, dersom det kommer for silde. Jeg er bleven 14 Dage i Berlin i Stedet for 8; men jeg har seet og nydt de videnskabelige Fordele Staden tilbyder, som om jeg var bleven her i 4 Uger. Med **Seebeck** har jeg tilbragt 4 Formiddage. Een har jeg tilbragt i den Berlinske Polytechniske Skole, som kaldes die Erwerbsschule og bestyres af en Geheimeraad *Beut*. Myntdirecteur *Gödeking* har viist mig det Interessanteste af Mynten, og en mærkværdig Papirfabrik. *Mitscherlich* og *Rose* have viist mig alle *Berzelius's* Fremgangsmaader og Instrumenter, hvortil to eller tre Dage ere medgaaede. I Selskab med *Ermann* har jeg undersögt Magnetkraftens Styrke i *Berlin*. Comoediehuset har jeg beseet, som en ganske nye Bygning, fuld af interessante Indretninger; men tillige har jeg som Tilskuer eengang beseet et Skuespil, som jeg alt har skreven dig, og eengang en Concert. Selskaber har jeg i de sidste

Dage sögt at undgaae, for at blive færdig, og har i den Tid blot været een Aften hos *Seebeck*, hvor Selskabet var meget interessant og videnskabeligt, og eengang i **die gesetzlose Geselschaft**, hvor man höitideligholdt *Buttmanns* Födselsdag, dog med mere Larm end sand Munterhed. Man oplæste derved et vittigt Digt af den for to eller 3 Aar siden afdöde Professor *Rühs*. Denne Oplæsning synes man hvert Aar at ville gjentage.

Med Ageposten tilsender jeg Dig i Dag mit i Vox posserede Portrait, som Bergcollegiet har ladet gjöre, for deraf at tage Model til Afstöbning i Jern, og derpaa har foræret mig. – Gypsafstöbninger skal Du med det förste faae deraf, Jernafstöbninger nogle Uger senere. For disse vil Du vel faae en lille Regning, som betales, saa vidt jeg veed til *Prætorius*. Jeg maa ile at slutte mit Brev. Hils Fader og Moder, Anders og Mathilde, *Karen, Christian, Marie, Sophie* og, dersom han er flittig og skikkelig, ogsaa *Sören*. Vær omfavnet i Tankerne

af Din

H. C. Ørsted

Jeg sender hermed min Fuldmagt til at Du kan hæve Gage for mig. Du veed at *Hornemann* tager den fra Vidensk. Selskab.

Jena d 15 *December* 1822

Kjæreste Gitte.

Fra Berlin maatte jeg til Slutningen sende Dig et meget kort og iilsomt skrevet Brev. Alle Ting stödte der sammen for at hindre mig fra at skrive; bestandigen var jeg enten bedet ud, eller havde Aftaler angaaende Ting jeg skulde see, eller erholdt Besög. De Timer jeg endnu beholdt tilovers tilbragde jeg med *Weiss*, som ofte sagde, at han slet ikke havde faaet Leilighed til ret at tale med mig, dersom jeg ikke havde kommet til at boe hos ham. Vort Samliv har været meget nyttigt for at befæste og sikkre vort gamle Venskab. *Weiss* er nemlig i sine videnskabelige Meninger, paa den ene Side unægteligen meget grundig, og i sine Undersögelser retskaffen og alvorlig, men paa den anden Side er han ogsaa eensidig og meget intolerant. Vi havde derfor nogle ret varme Samtaler over adskillige Grundbegreber i Videnskaben. *Weiss* kan aldeles ikke udtrykke sig med Let-

hed, og har om de Ting der handledes Meninger, der ere forskjællige fra alle Andres, og som han selv ikke ret har bragt til Klarhed; mine Meninger om de samme Gjenstande (nemlig om Maaden hvorpaa man maa tænke sig Legemernes Grundkræfter fordeelte i Rummet) har jeg mere paa rede Haand. Dette gav Anledning til at han förste Gang blev fortrydelig, og erklærede at han ikke bröd sig om at overbevise nogen om sine Meninger. Jeg tör sige at jeg beholdt koldt Blod. Dagen efter förte han atter Materien paa Bane, og fandt sig bedre i Modsigelsen. Mange Misforstaaelser laae blot i Maaden at udtrykke Tingen; angaaende andre Ting saae vi at Uenigheden meest laae i Ting, der maaske ere for dybe for os begge. Alle *Weiss's* Grundmeninger hænge sammen med hans Lære om Krystaldannelsen, eller sættes dog af ham i Forbindelse dermed. Jeg sögde derfor at oplyses af ham i Grundtrækkene af denne Lære, og troer nu at have en tydelig Idee derom. Jeg er altsaa gaaet med den Gevinst ud af Striden at jeg har lært noget Nyt; og *Weiss* kan maaskee være bleven noget varsommere i sin Bedömmelse af andres Meninger. I ethvert Tilfælde voxte vor Fortrolighed efter disse Forhandlinger. *Weiss* og hans Kone viiste sig i alle Maader imod mig som sande Venner.

At vi forlode Berlin den 10 December skrev jeg Dig allerede til paa Afreisens Dag. Vi afreiste om Aftenen, og benyttede Natten, da Veien var meget god. Om Morgenen ved Dagningen kom vi rigtig til *Wittenberg*, som vi have beregnet, og saae der **Luthers** Mindesmærke. Paa en Fod af Granit staaer et Slags Gothisk Portal af stöbt Jern, og under dette Portal staaer **Luther** med Bibelen i Haanden. Paa Foden staaer passende Indskrifter, blandt andet: "Eine veste Burg ist unser Herr." Vi besögde ogsaa den Celle hvori Luther levede i de sidste Tider af hans Munkeliv, og allerede som *Doctor Theologiæ* gav Underviisning. Alt er endnu ganske som det var i hans Tid, og ingen har siden beboet det. Det er ganske mærkværdigt at see hvor simple og klodsede Borde og Stole i de Tider have været. Det mærkværdigste i Cellen var unægteligen ellers Luthers Portrait af **Lucas Cranach**. Denne berömte Kunstner var Borgmester i *Wittenberg*; hans Huus med hans Vaaben paa sees endnu. **Luthers** Huus er ogsaa endnu vedligeholdt. Vor Veiviser förte os ogsaa til den Kirke, hvor Luther ligger begraven. Man finder der nogle fortræffelige

Basreliefs stöbt af Bronze; blandt andet den hellige Jomfrues himmelske K[r]oning, der synes mig et af de skjönneste Arbeider, jeg har seet. I övrigt er *Wittenberg* nu ret öde, siden Universitetets Ophævelse[4]. Saa snart vi havde seet disse herlige Levninger fra den store Kirkeforbedrers Tid reiste vi videre; men tilbragde 10 Timer paa den 8 Mile lange Vei til *Halle*. Vi kom dertil lidt over Kl 8 om Aftenen. Jeg lod mig strax före til *Schweigger*, som blev meget glad ved at see mig. Han var ikke vel, men gjorde dog strax Anstalter til et lille Eftermiddagsselskab for den fölgende Dag. Strax den næste Morgen besögte vi *Meinecke*, den anden Udgiver af den chemiske Journal. Han förte os til *Steinheuser*, der har skrevet meget om Magnetismen. Blandt andet har han beskrevet en nye Maade at frembringe langt stærkere Magneter end ellers; men her erfarede jeg og saae med egne Øjne, at hans nye Maade ikke udretter mere end den ældre. Jeg havde ventet hos ham at see Magneter der kunde bære mere end 100 Pund; men hans störste magnetiske Magazin[5], som han kalder det, bærer ikke 30 Pund. Imidlertid troer man endnu i *Berlin* og andre Steder i Nærheden af ham, at han har fortrinlige Magneter. Samme Formiddag besögde jeg ogsaa Doctor *Winckler*, astronomisk Observator, og fortjent ved sine Barometeriagttagelser. Observatoriet mangler gode astronomiske Instrumenter; derimod har *Winckler* anskaffet og sammenlavet nogle gode Barometere og andre meteorologiske Redskaber. Hans Iver fortjener Roes for dens Uegennyttighed; thi han har ikkun 100 Rd aarlig Lön, som Observator; iövrigt er han Oppebörselbetjent og har med Maal og Vægtvæsenet at bestille. Jeg fornöiede ham meget ved at fortælle ham at den ældre *Horrebow* havde været Toldskriver för han blev Professor. Om Eftermiddagen var jeg hos *Schweigger*. Han viiste os nogle af sine Apparater, og jeg viiste mine Forsög over Vandets Sammentrykning. *Meinecke*, Mathematikeren Professor *Pfaff*, Anatomen Prof. *Meckel*, *Steinhäuser*, Mineralogen *Käferstein*, og flere var tilstede. *Meinecke* og *Käferstein* förte os i et stort Selskab af Herrer og Damer,

4. Universitetet i Wittenberg blev lukket i 1815 og lagt sammen med universitetet i Halle til Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg (åbnet 1817).

5. Dette apparat var sammensat af et antal flade, magnetiserede stålstænger, anbragt parallelt og forbundet ved hjælp af et anker.

som förste gang samledes i en stor nye Bygning, der i övrigt er bygget for Frimurerlogen. Jeg gjorde der Bekjendtskab med *Dr Meiners*, som er Apotheker i *Halle*, og ikke ubekjendt i Chemien, og med en *Dr Werber* fra Freiburg, der lægger sig efter sammenlignende Anatomie. En Deel af vore Samtaler, især efter Bordet vare videnskabelige, og forbandt os nærmere; især syntes *Werber* at have faaet saa megen Lyst til nærmere Bekjendtskab, at han indfandt sig hos os i Vertshuset næste Formiddag, og blev sammen med os saa længe han kunde. Med *Meckel, Schweigger* og *Meinecke* tilbragde jeg endnu nogle Timer om Formiddagen, hvorpaa vi reiste til Nauemburg om Eftermiddagen. Den fölgende Dag kom vi om Middagen til *Jena*, og besögde samme Dag *Ocken* og *Döbereiner*. Den förste böd os til en Punch om Aftenen. *Döbereiner, Kieser* og en Professor *Andreæ* var der. Vi bleve beværtede med tynd Punsh; men fik aldeles intet at spise dertil. Dagen efter havde jeg Besög af Mathematikeren **Posselt**, som nu er Professor her, er gift og har en Sön. Med ham gik vi til den gamle physiske Professor *Voigt*, som for 20 Aar siden modtog mig meget venligt, og endnu seer ud som dengang. Jeg besögde ligeledes Professor *Lenz*. Han har ved sin Driftighed stiftet et stort mineralogisk Museum, derved at han har oprettet et mineralogisk Selskab[6], hvoraf han har gjort enhver, der gav Mineralier til Samlingen, den Ære at gjöre ham til Medlem. Siden have ogsaa mange, der ikke havde dette Øiemed givet betydelige Gaver dertil. Vor Prinds Christian har ogsaa foræret meget dertil. Nyligen holdt *Lenz* sit Jubilæum, som ledsagedes af mange Höitideligheder. Blandt andet blev han overrasket ved en morsom Opfindelse, maaskee af *Göthes* eget Indfald. *Lenz* henhörer til dem, som mene at Jorden er opstaaet af Vandet. Et andet Partie, som nu atter begynder at faae mere Overhaand antager den opstaaet ved Ilden. Nu frembares for ham paa Bordet en opsats af Sölv, der forestillede brændende Vulkaner, og et Digt af *Göthe* fulgte med, hvori Vulcan opfordrer ham til at forlade Neptuns Tjeneste. Derpaa begyndte Vulcanerne at sprude, og een udkastede en Medaille, en anden en Ridderorden, endnu en anden Ducater. Jeg traf *Lenz* i Mineralsamlingen, for der lever han. Dagen efter Jubelfesten, der havde varet ud paa Natten, var han atter paa

6. *Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena* blev stiftet 1797.

sædvanlig Tid i Samlingen. Han er nu 78 Aar. I Samlingen gjorde jeg Bekjendtskab med en *Dr. Göpel*, der har begyndt at gjöre sig bekjendt som Chemiker, og er Apotheker her. Om Eftermiddagen förte **Posselt** mig i et Selskab af Byens fine Verden. Dette Selskab kaldes **Rosen**. Jeg saae der hans Kone, og drak Thee der. Jeg traf i dette Selskab Botanikeren *Voigt*, en Sön af Physikeren. Förste Gang da jeg var i *Jena* lærte jeg ham at kjende som ganske ungt Menneske. Boghandleren *Frommann*, som jeg kjender meget godt fra den Ritterske Tid, og Madame *Frommann* saae jeg ogsaa der. Hun spurgte meget om *Oehlenschläger*, og jeg havde nok at fortælle hende. Jeg blev overalt trukket fra den ene Side til den anden for at gjöre nye Bekjendtskaber. En Geheimejustitsraad *Martin* sögde mig blandt andet for at spörge efter min Broder. Han önskede at komme i nærmere Bekjendtskab med ham, og vil sende ham en Bog, som han i denne Tid udgiver. Jeg vilde skrive min Broder til om dette og mere af min Reises Begivenheder; men umærkeligen gaaer alt over i Dit Brev; der maae han læse det. Beed den gode *Anders* for Tiden tage til Takke dermed. Den Dagbog jeg her sender Dig vil vise baade ham og Dig, at jeg neppe faaer Tid til at være ene paa Reisen uden i de Øieblikke, hvor jeg maa gjöre mig færdig til at gaae ud, eller til at reise. Dette Brev begyndte jeg i *Jena*, men fuldförer det först i Erfurt d 17 December. Dog jeg maa komme tilbage til min Dagbogs Orden. Om Aftenen vare vi samlede hos *Döebereiner*, hvor *Ocken* og *Andreæ, Posselt* og en Professor i Philosophien *Bachmann* vare. Selskabet var meget muntert. Næste Morgen, altsaa d 16 December, reiste vi tillige med *Doebereiner* til *Weimar*. Han förte os strax til *Göthe*, som modtog mig paa det venligste og talte meget om min electromagnetiske Opdagelse. Et Brev blev taget frem, hvori en *Dr Neef* i *Franckfurt* fremsatte Forslag til en electromagnetisk Undersögelse. Jeg viiste Vanskelighederne derved, og beskrev hvorledes Forsöget maatte anstilles. *Goethe* forstod det fuldkomment, og der blev bestemt at *Doebereiner* skulde anstille det med *Goethe* i Juledagene. Da jeg sagde til *Goethe* at jeg glædede mig over at jeg som Naturforsker nu kom nærmere i Beröring med en Mand, jeg saa længe havde beundret som Digter, sagde han "Ja, hvad kan man vel gjöre bedre i Alderdommen, end kaste sig i Naturens Arme." Han viste os adskillige Ting henhörende til de optiske Forsög, men uden at vi derved endnu

kom til en videre Forklaring angaaende vore ulige Meninger herom. Han indböd os til at komme om Aftenen efter Comoedien; *Doebereiner* kunde imidlertid ikke tage derimod, da han skulde tilbage til Jena. *Bindesböll* og jeg tog derimod med Glæde mod Tilbudet. Ved *Table d'hote* i Vertshuset traf vi sammen med en *Dr Thon*, som strax viiste sig udmærket tjentsvillig. Han arbeider paa et stort naturhistorisk Lexicon, som udkommer i det store Industriecomptoirs Forlag[7], hvilket nu tilhörer Medicinalraad *Froriep*. Denne var paa Reise; men *Thon* viiste mig denne store Indretning, hvor ikke alene Bogtrykkerier findes meget i det store; men hvori ogsaa Kobberstikkere, Stentrykkerie o. s. v. hvad der hörer til Udgaven af store Værker findes samlede. *Thon* kan ansees som et Slags Embedsmand ved denne Indretning. Fra *Thon* gik vi i Comoedien, hvor vi saae et ganske nyt Stykke, **Staberles Hochzeit**[8], egentligen et Fjellebods Stykke, men som vi hörte gaves fordie man havde faaet en meget duelig Skuespiller fra Bremen, der glimrer i dette Slags Stykker. Fra Skuespillet gik vi til *Goethe*, hvor vi fandt hans Sön Kammerraad *Goethe*, dennes Kone og Svigerinde, og en Overbygningsdirectör, der, saa vidt jeg mindes hedder *Condrecy*. *Bindesböll* var herved bleven betænkt. Strax efter at vi vare komne, tog *Goethe* et pragtfuldt Værk frem over Domkirken i Coelln, som er et af de största Mesterstykker af Gothisk Bygningskunst. Kobberne ere ogsaa i deres Art Mesterstykker. Herved forekommer den Mærkværdighed, at et af Kobberne forestiller denne gamle Kirke som færdig, uagtet den aldrig er bleven færdig; men man har været saa heldig at finde Originaltegningen, hvorefter Kirken skulde udföres. *Goethe* gjorde mange lærerige Bemærkninger derover. Jeg sagde til *Goethe* at han maatte af et saadant Værk endnu have een Nydelse mere end andre, da han egentligen först havde gjort opmærksom paa det Store og Dybsindige i den Gothiske Bygningskunst. Ved Bordet blev der talt meget om Naturvidenskab. Jeg udviklede blandt andet ham min Varmetheorie, som han gav sit Biefald. Vi talte om den Forvirring, der hersker i Chemien i Anledning af de paa hinanden saa hurtigen fölgende Opdagelser. Det er ikke umuligt, at der kunde komme en

7. *Landes-Industrie-Comptoir*, forlag i Weimar.
8. Farce (1822) af Adolf Bäuerle (1786-1859).

Chemisk Congress i Stand i *Weimar*, som da skulde holde[s] ved min Tilbagereise. Det er mig umuligt at indbefatte i et Brev det rige Indhold af den hele Samtale, hvor en saa aandrig Mand, som *Goethe* uophörligen meddeelte herlige klare Tanker, eller virkede opvækkende paa Selskabet. Efter Bordet kom vi til at tale om hans Lystheorie. Han nödte mig paa en Maade selv dertil. Jeg fremsatte ham nogle Betænkeligheder, som han optog meget venligt, og meente at vi vel kom hinanden nærmere i denne Sag, dersom vi ikkun blev længere sammen. Jeg tvivler vel derom; men det var mig dog kjært, at han udtrykkeligen erklærede at han slet ikke havde meent at angribe det i Lyslæren, som angaaer Lysets Brydning og Tilbagekastning; men at han blot vilde afhandle Farverne. Jeg sagde ham, at jeg heller ikke ansaae det, vi hidindtil havde derom, som fyldestgjörende, og at jeg havde gjort det til een af min Reises Hovedgjenstande, at lære nöie alt at kjende, som henhörer til denne Sag. Vi skiltes först ad Kl 12, vel tilfredse, uden at være enige i alt. Han bevidnede mig sit Ønske at see mig paa Tilbagereisen; og lader det sig gjöre griber jeg med Fornöielse Leiligheden.

Men nu vil jeg engang slutte mit lange Brev og intet fortælle om **Erfurt**; deels vil jeg gjöre saa, fordie det er silde, og vi i Morgen Kl 6 skulle reise videre; dels vil jeg ikke sætte en Bonde oven paa en Herremand, ved at fortælle om nogen af de godt Folk her.

Nu modtage Du da de kjærligste, hjerteligste Hilsener. Hils *Karen* og *Christian, Marie* og *Sophie*. Er *Sören* flittig og skikkelig, saa hils ham ogsaa fra mig. Gid jeg snart maatte höre at han havde oprettet alt det Forsömte. Hils Fader og Moder og *Bodil, Anders* og Mathilde. Hils *Forchhammer* at jeg endnu ei i Dag kan komme til at skrive ham til; men at *Weiss* har læst hans Brev til mig med Fornöielse, og vil lade det indrykke i Schriften der naturforschenden Geselschaft, hvoraf snart udkommer et Hefte.

Vær endnu engang hilset
fra Din
H. C. Ørsted

I den höie Reol hvori Papirerne ligger findes i een af de midterste Rader en Pakke af Breve fra *Suell*, deri findes Navnene paa dem der skal have Penge af *Suell* næst efter *Bröndum*. Beed min Broder at være

saa god at udstæde desangaaende de fornödne Anviisninger. Jeg troer at *Cremers* skal gaae foran alle andre, naar *Bröndum* er betalt. Den indlagt Anviisning beder jeg Dig sende til Capitain *Hornbeck*, efter at have viist min Broder den. **Bröndum** beder jeg Dig ogsaa at underrette derom.

München d 28 *December* 1822[6]

Jeg er nu endeligen her, kjære Gitte, og har modtaget Dine mig altid saa forönskede Breve. To laae her da jeg kom, det tredie modtog jeg i Gaar; og saae deraf Faders Bortgang. Han gik træt til Hvile, og vi bör ikke klage derover. Havde han ikke været saa særdeles svag, og evnelös til mere at glæde sig ved Livet, vilde jeg vist nok have önsket at han maatte have levet længere, og at jeg kunde have seet ham igjen.

Du faaer dette Brev rimeligviis 14 Dage senere end det sidste, da jeg imidlertid er reist længere fra Dig. Mit sidste Brev var fra *Erfurt*. Jeg fortalte Dig deri min Sammenkomst med *Göthe*; dog glemte jeg deri at bede Dig hilse Oehlenschläger fra ham. Den Dag jeg forlod *Weimar* havde jeg endnu Besög af *Dr Thon* og en *Dr Osan*. Den sidste forærede mig det han havde skrevet. I *Erfurt* besögde jeg *Trommsdorff* og *Bernhardi*, som dog ikke opbyggede mig meget. Den 17de kom jeg til *Erfurt* og blev der Natten over, da der nu forestod os en besværlig Reise over *Thüringer* Waldgebirge. Havde ikke Frosten gjort denne Vei temmelig fremkommelig, vilde vi været nödte til at gjöre en betydelig Omvei. Veien fra *Erfurt* til *Ilmenau* er meget bjergfuld, man kjörer næsten bestandigen op eller ned af Bakke, men stiger dog i det Hele taget betydeligt höiere. Fra *Ilmenau*, som ligger ved Foden af Bjergkjeden kjörer man op ad en Bjergvei, der medtager et Par Timer; man har siden en værre Vei ned ad til *Schleusingen*. Der maatte vi overnatte. Dagen efter reiste vi over *Coburg* til *Bamberg*, hvor vi atter ankom silde om Aftenen. Dagen efter (d 20 Decemb) reiste vi til *Erlangen*, som kun er 5 Mile fra *Bamberg*. Her besögde vi Chemikeren *Kastner*, hos hvem vi den fölgende Dag var til Middag, og *Schelling*, som vel ikke var hjemme, men Dagen efter besögde os, og bad os til Aften. Med *Schelling* tilbragde jeg adskillige behagelige Timer. Hans Huus er meget behageligt, og hans nuværende Kone meget dannet og interessant. Den forrige vilde jeg ikke have rost saa meget. Hos *Kastner* og hos *Schelling* saae jeg *Schubert, Pfaff* en yngre Broder af den

Kielske, *Bougger* en Jurist, *Schreger* en Mediciner, *Heller* en Philolog, som jeg kjendte fra tidligere Tider. Vi aftalte at vi Dagen efter skulde höitideligholde Thomasdagen i Nürrnberg, hvor man gjör meget af den Dag. Vi skulde dog derhen, og skulde boe i samme Gjestgivergaard, hvor de *Erlanger* Professorer havde aftalt at spise.

Paa min Broders Födselsdag tænkte jeg ret ofte paa ham, men ved en Forvexling af Dagen bildte jeg mig ind at det först var Dagen efter, og sagde det til *Bindesböll*. Ved ham kom det ud blandt nogle af Selskabet paa Thomasdagen, og *Kastner*, som troede at det var min Födselsdag drak i den Anledning min Sundhed, men jeg berigtigede Feiltagelsen, og takkede paa min Broders Vegne, saa at hans Sundhed rigtig blev drukket der.

I Nürrnberg bleve vi ikkun Natten over, og reiste derpaa næste Morgen over Weissenburg til Eichstadt, hvor vi bleve Natten over. Den næste Dag naaede vi München. Paa Reisen mödte os det förste Eventyr vi endnu have havt. Tæt uden for Eichstadt mödte os et ungt Fruentimmer, som bad at kjöre med. Vi gave hende Plads paa Forsædet. I Begyndelsen var hun lidt taus, men det varede ikke længe inden hun fortalte os, at hun var löben fra sine Forældre Dagen för, for at undgaae Givtermaal med en Mand paa 60 Aar, som hun slet ikke syntes var Mand for en Pige paa 17 Aar. Da hun hörte at vi vilde til München var hun strax beredt til at tage med, og da hun siden erfarede at vi skulde til Paris, havde hun ikke liden Lyst til ogsaa at gjöre denne Reise. Hun vilde gjerne forestille en uerfaren Person, men röbede sig dog ved enhver Leilighed, at hun havde seet sig noget om. Hun forklarede dette imidlertid deraf, at hun havde reist til Markeder med hendes Fader, som handler med Heste. Hun havde ogsaa spilt Comedier paa Fyrst *Wredes* Slot, som ligger nær hendes Födebye *Weissenburg*. I München sagde hun at hun ikke havde været, men vidste dog saa vel Beskeed om Egnen der, at man ikke vel kunde troe hende. I den Forudsætning, at hun dog maaskee ikke var fordærvet raadte jeg hende meget at tilskrive sine Forældre og udsone sig med dem, hvilket hun lovede, men neppe holder; thi hun syntes at være ret af Hjertet vreed paa sine Forældre, og ikke meget bange for de Farer en ung Pige uden Beskyttelse er udsat for i Hovedstaden. Dog det er Tid at forlade dette Eventyr, som maatte være mere skikket til at more os paa en kjedsommelig Reisedag, end dem der siden hörer det. Ved

Porten i München skiltes hun fra os, og vi har siden ikke seet hende. Vi kom silde om Juleaften hertil, efter at have tilbagelagt 24 Mile i to af de korteste Vinterdage. Mit Apparat hos Frauenhofer var færdigt. Jeg har nu, i de fire Dage jeg har været her, hver Dag arbeidet med ham. Blandt andre Bekjendtskaber jeg har gjort er *Yelin*, som her er Akademiets Physiker, og har viist mig det Apparat man her har, der meest bestaaer af gamle Sager, men dog har nogle enkelte smukke Ting. Man har her en Klub, som kaldes Harmonien, hvor man spiller Kort, ryger Tobak og drikker Øl. Jeg har nöiedes med at deeltage i det sidste, hvori jeg dog, som Du let tænker, ikke gaaer vidt. I denne Harmonie har jeg lært at kjende en Berghauptmand *Groner*, som i Aftes förte mig til en *Dr Gruithausen*, som han holder for et stort Lys; men som mangler faste videnskabelige Grundsætninger. Han fortjener i övrigt den Roes at han med utrættet Iver anvender alt hvad han kan spare af sin tarvelige Udkomme til videnskabelige Undersögelser. – I Formiddags var jeg hos **Reichenbach**, der er en lige saa rask og munter Mand, som stor mechanisk Kunstner. Han taler fortræffeligt for sig, som er sjeldent hos dette Slags Virtuoser. Han viiste mig Tegningen til sit store mechaniske Mesterværk, en Maskine, hvormed han förer Saltoplösning 1218 Fod i Veiret, for at lede den over et Bjerg, hen til det Sted, hvor den skal koges. – I Aften skal jeg, tillige med *Bindesböll* være i Selskab hos *Yelin*; det förste Selskab, hvortil vi have været indbudne her i *München*.

Du seer at jeg fortæller Dig Skridt for Skridt min Reises Historie. Jeg veed Du kjedes ikke derved, om det ogsaa i sig selv ikke er saa interessant, naar Du ikkun ret veed hvorledes det gaaer mig. – Hils Börnene alle fra mig. Siig Karen, at hun snart maa skrive mig til igjen. Siig Christian at naar han ret vil være flittig, skal Fader ogsaa have mange skjönne Ting til ham. Naar Sören vil være flittig skal han heller ikke forglemmes.[7] Kys Marie og Sophie paa mine Vegne. Hils Anders og Mathilde, din Söster, Moder og alle övrige. Hils *Forchhammer* ret meget fra mig. Jeg tænker oftere paa ham end han troer. Med næste Post skal han höre fra mig.– Lev nu vel min inderligt elskede Gitte!

Din

H. C. Ørsted

[Tilføjet i marginen:] De næste Breve addresseres til Paris *à remettre à la legation Danoise*. Lad *Collin* bede om at anviise mig 500 Species paa Paris; men helst, om skee kan ved Creditiv, paa det at jeg kan hæve Pengene i mindre Summer, naar jeg vil. Opsæt det ikke. – Hils min gode Broder, at jeg ganske sikkert skal skrive ham til fra München. I Dag er det umuligt.

München d 8 Januar 1823

Kjæreste Gitte.

Jeg staaer nu i Begreb med at forlade München, og vil derfor give Dig en kort Efterretning om mit Ophold her. Jeg har tilbragt min meste Tid hos *Frauenhofer*, hos hvem jeg ikke alene har seet de af ham udtænkte nye Forsög, men tillige seet hans herlige Værksted, hvori de fuldkomneste Kikkerter forfærdiges, som endnu nogen Steds er tilveiebragt. Ved at eftergjöre alle hans Forsög paa Stedet ved det nye Instrument han har forfærdiget for mig har jeg faaet Leilighed til at see mange Fordele i den practiske Optik, som Faa maaskee kjende. *Frauenhofer* er en Mand der skylder sine sjeldne Naturgaver det meste af sin Lykke. Han havde lært Speilmageriet; men fik Lyst til ogsaa at lære at slibe Briller. Derfra gik han over til at sammensætte Kikkerter. Men han fandt snart at dette ikke lod sig gjöre uden Mathematik; han begyndte altsaa at studere denne Videnskab ved egen Flid, og med nogen Anviisning af en Lærd i Nærheden. Da han omtrent var 21 Aar gammel blev han anbefalet til Reichenbach, for at hjelpe ham i hans optiske Værksted. Der fattede han i nogle faa Maaneder ganske Reichenbachs nye Ideer over Glasslibningen, og lagde meget Nyt til. Nu er Værkstedet saa ganske indrettet efter hans Ideer, at det ligesom udgjör een stor Tanke. Han forfærdiger selv Glasset til sine Kikkerter, og overgaar derved langt Englænderne. Han sliber Glassene paa en ganske ny Maade. Han polerer dem med en Maskine, der er paa det sindrigste udtænkt, og er i Stand til at forbedre Slibningens Feil. Om Glassene have deres rette Rundning maales ved Redskaber, der have en saadan Fuldkommenhed, at man kan stole paa # een Titusindedeel af en Tomme. Intet er derved overladt Tilfældet; men alting saaledes beregnet, at det udkommende Redskab maa være fuldkomment i sit Slags. Dog jeg mærker, at jeg fortæller Dig for meget, som ikke

ret kan interessere Dig, medmindre Du kunde see det selv. Jeg vil da blot endnu fortælle noget om Manden selv. Han er meget stille og beskeden, af en anerkjendt agtværdig Character. Uagtet han er opdraget i Værkstederne, har han dog gode videnskabelige Kundskaber; saa at han endog kan læse latinske Böger. – Med Reichenbach, Frauenhofers Lærer, har jeg ogsaa gjort Bekjendtskab. Som bekjendt har han i de sidste 20 Aar saaledes forbedret Kunsten at forfærdige astronomiske Redskaber, at man nu ikke mere anseer noget i dette Slags som ret fuldkomment, naar det ikke er forfærdiget efter Reichenbachs Maade. Han og Frauenhofer ere unægteligen Münchens mærkværdigste Mænd. Uagtet de ere Mestere næsten i samme Fag, ligne de hinanden slet ikke i deres Udvortes. Reichenbach, som nu omtrent er 50 Aar, er mere liden end stor af Væxt, vel ved Magt, fuld af Fyrighed, taler gjærne og godt, især forklarer han sig med megen Tydelighed. Han er en Ven af den udvortes Ære, har tre eller fire Ridderordener, og har i de senere Aar forladt Værkstedet, for at være Departementschef for Vei- og Vandbygningen. Frauenhofer, 36 Aar gammel, er lidt mere end middelmaadig af Höide, sorthaaret, et mere klogt og dybttænkende end fyrrigt Ansigt, lidettalende, tilbageholdende, söger ikke den udvortes Ære dersom den ikke söger ham. – Af andre fortrinlige Mænd fortjener at nævnes Vogel, som jeg allerede kjendte fra Paris; en duelig experimenterende Chemiker, som her har faaet et herligt Laboratorium bygget, og vel forsynet. – **Yelin**, en forfængelig, utilforladelig Mand, som ogsaa her nyder liden Agtelse. Han har været meget artig mod mig; men jeg griber ham hvert Øieblik i Usandhed og Unöiagtighed. – *Dr. Martius*, som tillige med *Dr. Spix*, har været paa Regjeringens Bekostning i Brasilien, og forestaar den naturhistoriske Samling ved Academiet. – En Berghauptmand *Groner*, der kan tale om alting, og som förte mig til en *Dr. Gruithausen*, der lever ganske afsondret og med megen Opofrelse for sin Videnskab, Physiken, men desværre mangler sikker Dömmekraft. – *Wiebeking*, Bygmester og virksom Skribent i Bygningsfaget, har ikke været uden Interesse for mig. Tidligere har han skrevet et stort Værk over Vandbygningen. I de senere Aar har han sysselsat sig med Arbeider over Bygningskunstens Historie, og dennes Indflydelse paa Menneskets Dannelse og Smag. Til Danmarks Bygningskunsts Historie

har han intet andet havt end den Danske Vitruvius[9]. Indlagte Brev til Professor *Werlauff* kunde maaskee bane ham Vei til flere Efterretninger; ellers vil vort Land komme til at staae meget ufordelagtigt i denne Historie. *Wiebeking* har nu faaet al den önskede Oplysning af *Bindesböll*, og forlanger ikke mere.[8] Hvordan jeg ellers har levet i denne By? Dertil svarer jeg: ret vel; dog er Climaet her ikke godt, og jeg har nogle gange havt Tandpine. Kulden har her nogle Nætter været 14 Grader: München ligger nemlig 16 til 18 Hundrede Fod over Havet, og har derfor langt mindre Varme end den ellers skulde. Oplysning og Dannelse er her ikke meget udbredt, Selskabeligheden ei heller stor, da næsten alle Videnskabsmænd og Kunstnere leve i Krig med hinanden. Jeg har to gange været i Aftenselskaber her, eengang hos Yelin og eengang, Nytaarsaften hos Hr v *Kersdorff*, en dannet Godseier, som har været i Kjöbenhavn. Föden var maver: nemlig Skiver af Pölse, Kjöd o. s. v. med Bröd til, Øl og slet Viin. Derimod gjordes Selskabet behageligt ved god Sang af en H^r^ og Madam *Stunzer*, og hos *Kersdorffs* endnu ved en fortræffelig Italiensk Sanger, der havde en herlig Basstemme. Det var Nytaars Aften, og man ventede paa Kl 12. Jeg tænkte nu at faae at höre "Des Jahres letzte Stunde"[10] eller en anden skjön Sang; men deri forregnede jeg mig; man foer op, hver fra sit Sæde, og raabte hinanden Gratulationer i Ørene, saa at man snarere troede at være mellem Börn end blandt voxne Mennesker. Jeg tænkte imidlertid paa det kjære Hjem og de mange Erindringer fra skjönt tilbragte Aarsomvexlinger. – Jeg har her ikkun været indbudet til to Middagsselskaber, i Gaar hos *Wiebeking*, i Dag hos *Reichenbach*. I övrigt spiser jeg ved det offentlige Bord i Vertshuset, hvor man finder god Mad, men ikkun tarvelig Underholdning; hvilket dog ikke er af Mangel paa fint Selskab. De Mænd med hvem jeg nu i en 8 Dage har havt daglige Bordsamtaler med ere: En Prinds **Hohenzollern**, som jeg sidder ved Siden af, en Grev *Buttler*, en Baron *Closen*, en Baron *Streit*, en Baron *Hornstein* og en Skuespiller og Skuespildirecteur *Carl*. Prindsen er fornuftig og godmodig, en god Selskabsmand; Grev

9. Værk om dansk arkitektur (1746-49) af Laurids de Thurah (1706-59).
10. Nytårssang med tekst af Johann Heinrich Voss og melodi af Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800).

Buttler taler lidet, og synes dum og stolt; *Closen* er Forretningsmand og synes det bedste Hoved blandt dem. *Streit* er en stor Aristokrat, *Hornstein* en munter aabenhjertig men meget sandselig Epicuræer, *Carl* en god Skuespiller, men flau naar han ikke fortæller Kjærlighedshandler. Skuespil, hvoraf man sjeldent her seer noget godt, Baller, Maskerader og Kjærlighedshandeler ere Hovedgjenstandene for Samtalerne, som ikkun nu og da kryddres ved lidt Disputation, som jeg gjerne förer paa Bane.

Man har her tre Skuespilhuse. Det store Skuespilhuus er stort og velindrettet. Det er næsten nyt. Maskineriet deri er fortræffeligt. Operahuset har jeg ikke seet inden i. Man synger der undertiden paa Italiensk hvad der er digtet paa Tydsk, og componeret af tydske Mestere. Nyligen har man med stort Bifald hört synge paa Italiensk den gamle ved Mozarts Musik berömte Sang: "In diesen heilligen Hallen." Det mindste Theater uden for Isarporten, giver Tragoedier saavel som det store Theater; derimod giver det store Theater Forestillinger, der hos os vilde forvises til Casorti. Jeg har nyligen her seet en Pantomime, Sölvslangen[11] kaldet, hvori Harlikin og Pierot spillede Hovedrollerne i en saa usammenhængende Digtning, at man skulde troe at en saadan Opfindelse ikke kunde taales paa et Lands förste Theater. Maskineriet var mesterligt, og overgaaer meget Alt hvad vi have seet i Kjöbenhavn, men Harliquin og Pierot staae langt under Casortis. Det er endnu ikke lykket mig, her i Tydskland at see et af Nationens Mesterværker paa Theateret.

Af Landsmænd har jeg i München truffet Kobberstikker *Bagge*, Mechaniker *Thiele*, Lieutenant *Krossing*, som lægger sig efter Steentrykkeriet. Ved Steentrykkeriet har jeg fundet en Hr *Flachenecker*, som har været længe i Danmark, og taler godt Dansk.

Og nu farvel for i Aften, södeste Gitte. Hils alle vore Börn. *Karen* maa snart skrive mig til igjen. *Sören* maa skrive mig til saa snart han har opnaaet sin gamle Plads i Skolen; saa skal han faae at see at jeg ogsaa tænker paa ham. Siig *Christian*, at naar han vil vedblive at være flittig og hver Dag lære noget, skal han have sin Glæde naar Fader

11. *Die Silberschlange*, en ny pantomime af Friedrich Horschelt (1793-1876), opført 6. og 7. januar 1823.

kommer hjem. Hils *Marie* og *Sophie* fra mig; og gratuler *Sophie* til hendes Födselsdag, som dog er forbie naar Du faaer dette Brev. Hils Din Söster, Moder og Bodil o. s. v.
Din
H. C. Ørsted

Nærværende Brev kom ikke i rette Tid paa Posten. Jeg har derfor maattet tage det med mig; og har siden tilbagelagt 3 Dagsreiser. Jeg har derved passeret *Augsburg*, hvor jeg var en halv Dag, og blev bekjendt med Chemikeren *Dingler*, der udgiver en Journal om anvendt Chemie[12]. I Ulm overnattede vi efter den anden Dagreise. Ved Aftenbordet talte vi med en Architect og nogle andre dannede Mænd, blandt andet ogsaa om Physik, og Architecten sagde at vi jo nu ogsaa i Danmark havde en Physiker, som havde gjort store Opdagelser, hvorved han nævnte mit Navn. *Bindesböll* var ikke seen, at sige ham hvem jeg var; og saaledes kom en meget levende Samtale i Gang. I Aftes ankom vi til *Studtgard*, hvor vi bliver i Morgen over. Jeg nödes nu til at slutte for ikke at have samme Skjæbne som sidst. Lev vel min Elskede. Ø.

Studtgard d 13 Jan 1823

[Tilføjet i marginen:] Tak for dine kjære Breve. Jeg fik endnu den sidste Dag i *München* et.

Til Anders Sandøe Ørsted:

München d 9 Januar 1823[9]

Kjæreste Broder.
Uagtet jeg ikke har sendt Dig noget Brev, fra den Tid jeg var kommen over Belterne til nu, haaber jeg dog at Du har faaet Breve nok fra mig, i det Gitte har viist Dig mine Breve til hende. At jeg ved ethvert af disse Breve ogsaa har tænkt paa Dig, haaber jeg ikke behöver nogen Forsikkring. Midt i den Adspredelse, hvormed Reisen omgiver mig, vender min Tanke dagligen tilbage til det kjære Hjem,

12. *Polytechnisches Journal*, udgivet fra 1820.

hvor min elskede Broder vist ikke er min sidste Tanke. Ofte har jeg ogsaa havt den Fornöielse at tale om Dig med tydske Lærde, uagtet jeg ikkun tilfældigviis træffer sammen med Jurister. Selv med Philosopher kommer jeg ikkun nu og da sammen, som med *Schelling*, hvorom Du vil have seet noget i Gittes forrige Brev. *Schelling* sysselsætter sig endnu, ligesom i de sidste 10 Aar mest med Undersögelser over den ældste Viisdom, saaledes som den frembyder sig os i Mythologie og andre Oldtidsspor. Han lover at vi snart skulle faae hans "Vier Weltalter"[13]. Med Naturphilosophien giver han sig ikke meget af. Han meente at han ikke ret med Nytte kunde vende tilbage dertil, förend man fik nogle flere Opdagelser, hvori man læste noget af Naturens Væsen i Fracturskrift, saaledes som i min electromagnetiske Opdagelse, föiede han meget forbindtligt til. Saa snart jeg faaer Leilighed, skal jeg læse hans for nogle Aar siden udkomne philosophisk-mythologiske Skrift, hvis Titel jeg i dette Øieblik ikke mindes[14].

Blandt alle de Steder jeg har besögt i Tydskland har unægteligen Berlin Fortrinnet, hvad ogsaa dens Uvenner sige derimod. Denne Stad har et betydeligt Antal af udmærkede Lærde, og desuden finder man der blandt alle Stænder, og især i Embedsstanden en Oplysning, der ikke er almindelig. I alle offentlige Indretninger, hvorpaa ikke visse nyere politiske Fordomme have Indflydelse, seer man at Lovene regjere. Ikkun Formörkernes Omdrev have en forvirrende Indflydelse; men ved Samtaler med rolige og upartiske Mænd, har jeg erfaret, at alle de heslige Rettigheder, som et Rescript har tilstaaet Ministeren *Altenstein*, af ham lades ubenyttede. Man föler overalt at man ikke tör indföre Barbariet i Preussen. Imidlertid er dog enhver i Usikkerhed over den Grad, hvortil man muligen tör forsöge at gaae. Jeg var endnu i Berlin da Efterretningen om *Hardenbergs* Död indtraf, og havde Leilighed til at bemærke at man i Anledning deraf ikke haabede nogen Forbedring, men snarere frygtede. – I Bayern taler man frit, men har endnu ikke sporet mange

13. Schellings planlagte værk *Die Weltalter* (1811-15) om fortiden, nutiden og fremtiden blev aldrig fuldendt.

14. Sandsynligvis *Über die Gottheiten von Samothrake* (1815), tænkt som en del af *Die Weltalter*.

Frugter af Constitutionen. Concordatet med Paven skal have gjort mere Skade end Constitutionen Gavn. Dens bedste Side, saa vidt den hidindtil har baaret Frugter, er at den har ophævet mange af Concordatets Virkninger. De fornemste Klager over Constitutionen gaae ud paa de Repræsenterendes Udygtighed. Mod Udgifter til Videnskabernes Fremme gjöres i det nederste af de to Kamre altid Indvendinger. Blandt andet har man talt meget imod Academiets Kostbarhed. Denne Indretning koster rigtig nok 85000 Gylden aarligt; men derfor vedligeholdes Naturalsamlingen, det physiske Cabinet, det chemiske Laboratorium, den botaniske Have. Desuden maa Academiets lönnede Medlemmer deels holde Forelæsninger deels udföre Arbeider, som Regjeringen paalægger dem. Som Academie virker vist nok i övrigt Indretningen ikke meget, især formedelst Medlemmernes Uenighed. Intet Sted har jeg sporet en saa slet Forstaaelse blandt de Lærde som her. For at tilfredsstille dem, der klage over Academiets Kostbarhed, tænker man nu at drage Universitetet i Landshut til München, og benytte de dueligste af Academiets Medlemmer til Lærere. Jeg troer at dette vil være gavnligt; men slemt er det, at man nu en Tid af omtrent 20 Aar giver Universitetet sit tredie Opholdssted (det var nemlig för i Ingolstadt)[15]. For Kunsterne gjöres nu meget i Bayern, da Kronprindsen[16] er en stor Ven deraf, især af Bygningskunsten. Man bygger her saa mange Pragtbygninger, og lægger det saaledes an paa at forskjönne Byen, at jeg ikke kan troe andet end at dette maa have en meget skadelig Virkning paa Rigets Finantser.

Af videnskabelige Mærkværdigheder veed jeg næsten ingen uden physiske at fortælle Dig. I Poesie eller Philosophie har jeg ikke mærket at noget nyt Lys er fremstaaet i Tydskland i de senere Tider. Med den experimentale Naturvidenskab gaaer det heller ikke fortrinligt. Berlin har sine udmærkede Mænd i Faget: *Seebeck, Erman, Mitscherlich, Heinrich Rose*; men fra Berlin til München, paa en Reise af omtrent 90 Mile, hvor jeg er kommen gjennem tre Universitetsbyer, har jeg ikke fundet een ret tilforladelig Chemiker eller experimental

15. Universitetet var i Landshut fra 1800 til 1826 under navnet Ludwig-Maximilians-Universität.

16. Den senere Ludwig I af Bayern (1786-1868), konge 1825-1848.

Physiker. *Schweigger* i Halle er et godt Hoved og en velstuderet Mand, men tillige et Rör, som röres hid og did af Veiret. Hans Experimenter betyde ikke meget. *Meinecke* hans Medudgiver af den chemiske og physiske Journal[17] har slet ingen egne Forsög bragt for Dagen. *Steinhauser*, der har gjort sig bekjendt ved Arbeider over Jordens Magnetisme er saa godt som forrykt. *Döbereiner* i Jena leverer blandt meget Urigtigt dog ogsaa meget Godt. *Trommsdorff* i *Erfurt* gjör hvert Aar nye Böger, ved at afskrive bekjendte Tydske Værker. *Kastner* i *Erlangen* skriver tykke Böger, som ere möisommeligen samlede, men uden al Dömmekraft. *Yelin* i *München* experimenterer maadeligt, og lyver meget. Derimod har jeg fundet meget Lærerigt hos *Frauenhofer* i *München*, saa at jeg der har kundet sysselsætte mig gavnligt i en 14 Dage.

Har Geheime Overkriminalraad *Martin* sendt Dig den Bog, han sagde mig han vilde sende, og hvorom jeg skrev til *Gitte*?

För jeg slutter maa jeg endnu takke Dig fordie Du nu bærer hele Byrden af alle de Omhyggeligheder der maa vises Familien i Anledning af Faders Död, og hvilke jeg, naar jeg var tilstede villigen skulde dele med Dig. Hvor gjerne havde jeg ikke været tilstede i hans sidste Øieblikke; dog jeg maa tröste mig med, at han ikke savnede noget, og at han desuden neppe havde været i Stand til i de seneste Tider, at föle nogen Adspredelse eller Underholdning ved Nærværelsen af nogen af Sine.

Hils din gode Mathilde[10] fra mig, og siig hende, at jeg nok skal huske hendes Commissioner i Paris. Naar Du seer *Collin*, saa hils ham, og siig at det gaaer meget godt med *Bindesböll* paa Reisen. *Mynster* beder jeg ligeledes at hilse. Men först og sidst være Du og Din Mathilde paa det hjerteligste hilset
fra Din hengivne Broder
H. C. Ørsted

17. *Journal für Chemie und Physik* (1811-28).

Til Inger Birgitte Ørsted:

Studtgard d 14 *Januar* 1823[11]

Kjæreste Gitte.

I Gaar sendte jeg Dig et langt Brev; i Dag tager jeg atter Pennen i Haanden, for at fortælle Dig hvad jeg har hört og seet i disse to Dage. I det Brev jeg i Gaar sendte Dig berörte jeg intet om *Studtgard*, uden at jeg var kommen der; Postens Afgang nödte mig til denne Korthed. Jeg havde imidlertid allerede her havt nogle nydelsesfulde Timer. Disse erho[l]dt jeg ikke hos de Lærde, men hos de kunstelskende Brödre *Boisseré*. Disse, eller rettere den ældste af dem, har udgivet de herlige Afbildninger af Domkirken i *Cölln*[18]. Jeg troer, at jeg allerede talte herom i Anledning af *Goethe*, som havde de förste Blade deraf, og viiste os dem; men her saae vi tillige Tegningerne til de Kobbere, der ere i Vente. Du vil maaskee undre Dig over at man udgiver en heel Samling af Kobberstik for at afbilde en eneste Kirke; men denne fortjener det fuldt vel. Det er det stolteste Minde af den saakaldte Gothiske, eller, som man nu rigtigere troer at kalde det, Tydske Bygningskunst. Vel er denne Bygning aldrig bleven færdig; men det Udförte er allerede beundringsværdigt, og ved et lykkeligt Tilfælde er Tegningen til det Hele bleven bevaret. Dersom det var bleven færdigt, vilde det i Storhed have overgaaet de Ægyptiske Pyramider, og dog i alle Dele været saa udarbeidet, som det fuldkomneste Snitværk. I to udmærket store Kobberstik fremstilles os nu Kirken, som den er, og som den skulde været fuldendt. Men disse to Afbildninger vilde endnu ikkun have givet en ufuldkommen Forestilling om dette overordentlige Værk. Enhver Deel deri er saa udarbeidet, at man ikkun ved Hjelp af store Kobberstik kan vise alt det, som derpaa er at see. Saaledes har man et eget Blad, for at give en Forestilling om de kunstigt malede Vinduer. Et andet tjener til at viise Gjennemsnittene af de forskjellige Söiler, der ligesom ere sammensatte af Bundter af tyndere Söiler, hvis Anordning giver Anledning til[12] de mangfoldigste Former, der dog i al deres Uliighed have en almindelig Harmonie. Paa andre Kobbertavler fremstilles Kirkens hele Indvortes, Kirken seet fra Hovedindgangen, enkelte

18. *Geschichte und Beschreibung des Domes von Köln* (1823).

Dele af Kirkens Udvortes. De Söiler der pryde Kirkens Muur udenpaa ere udarbeidede, som opstræbende Taarne eller Spire, og hvert enkelt af dem vilde være et temmeligt anseeligt Kirketaarn; thi de have en Höide af 150 Fod, altsaa 38 Fod mere end Runde Taarns Höide. Vinduerne have 50 Höide, og saaledes alt övrigt i tilsvarende Kjempestörrelse. Tænk Dig denne uhyre Masse, som et eneste Væv af Forziringer, saa har Du i det mindste en Forestilling om Værkets umaalelighed; men tænk Dig den tillige som et i alle sine Dele harmonisk Heelt, som Udförelsen af een stor Tanke i den rigeste Mangfoldighed af Særegenheder; og Du maa föle hvor beundringsværdig Mesteren maa være. Dog Beskrivelser sige alt for lidt: maaskee er jeg engang saa lykkelig at kunne viise Dig denne herlige Samling af Afbildninger, der skulle ledsages af et Værk over den gamle Tydske Bygningskunst. – Saa vigtigt endog dette videnskabelige og kunstneriske Foretagende er, saa ere dog Brödrene *Boisseré* langt mærkværdigere ved et andet; de have nemlig vist at opspore i gamle Kirker og Klostere ved Nederrhinen en Skat af Malerier fra en Tidsalder, hvori man neppe troede at Tydskland havde en Kunst. Deres kostbare Kunstsamling er nu opstillet her i en kongelig dem overladt Bygning. Man finder der Malerier fra det 14de Aarhundrede, der allerede udmærke sig meget. Personerne ere malede paa forgyldt Grund, uden nogen Baggrund af Landskaber, Bygninger eller anden Omgivelse. Figurerne ere noget stive, men Ansigterne ædle og udtryksfulde, Klæderne, som i de græske Kunstværker. Overalt troer man her at see at Maleriet har uddannet sig efter Billedhuggerkunstens Værker. Det holdes for meget rimeligt at Malerkunsten fra Grækenland er kommen til disse nederrhinske Kunstnere. Da man finder at gamle Kröniker omtaler en *Wilhelm af Cölln*[19], som en magelös Maler, der kunde afbilde enhver, som han levede, saa formoder man at de ældste Arbeider, som her findes ere af ham. Hans Malerier ere endnu Vandfarve, skjönt siden overdragne med en Oliefernis. Efter ham kom *Johan* von *Eik*, som man tillægger Opfindelsen af Oliemaleriet. Han var födt 1380 og skal have malet sit förste Arbeide i Olie 1410. Et af hans Arbeider, der kom til Neapel op-

19. Formodentlig Wilhelm af Herle, født i Limburg (Holland) og aktiv i Köln i 15-20 år fra 1358.

vakte en saadan Beundring, at to Italienske Mestere reiste til Tydskland for at lære Kunsten af ham. Naar man seer de Arbeider som her viises af ham, skulde man ikke troe, at han havde levet og virket tidligere en[d] Raphaels Mester[20], og man studser over at **Albrecht Dürer** saa længe har kundet kaldes Tydsklands störste Maler. At beskrive Malerier er betænkeligt, og dog kan jeg ikke undlade at fortælle Dig Noget om et Par af dem, hvorved Du tillige kan gjöre Dig en Tanke om det Hele. Paa et Malerie, som forestiller Christi Födsel og de hellige tre Konger, som tilbede ham, seer man Krybben ikkun dækket af et Straatag, der bæres af fire Stötter; men i Baggrunden seer man derigjennem Staden Betlehem, vist nok prægtigere end den nogensinde var; men just derved en herlig Modsætning til det usle Sted, hvor Christus födtes. **Raphael** valgte til sit Barn Jesus et Barn af eet til to Aar, og vist nok med megen Skjönsomhed, da det nyfödte Barn endnu er saa langt fra skjönne Former og fornuftigt Udtryk; imidlertid har denne Kunstner dog med Held fremstillet Jesus som et nyfödt Barn, med et forundringsværdigt klogt Barneansigt, ganske som om man tænkte sig Udtryk af Aand lagt i et nyfödt Barns Ansigt. De hellige tre Konger ere Portraiter, men sikkert idealiserede. Den förste skal være **Johan den Gode** Hertug af Burgund, den tredie i Afstand fra Barnet **Carl den Dristige**. Den förste knæler fuld af Troe og Andagt for Barnet, den sidste synes at være utilfreds over den usle Omgivelse. Et stoltere og dristigere Ansigt kan man ikke let tænke sig. Overalt seer man i **Johan von Eyks** Arbeider Ansigter, som han rimeligviis har taget efter Naturen, men meget forædlet ved at lægge et höiere Udtryk deri, saaledes som **Raphael** ogsaa i Almindelighed gjorde. Begges Malerier faae derved en höi Grad af Naturlighed, uden dog at forfalde til en gemeen Naturlighed, hvorfra det aandelige Udtryk og den renere Skjönhed Kunstnerne have givet Ansigterne og Stillingerne, bevarer dem. De senere academiske Kunstnere i Italien, og siden i andre Lande, forsögde at danne rene Idealer, men tabde derved den kraftige nærværende Natur.[13] Ganske beundringsværdig er vor Kunstners Farvepragt. Farverne have en overordentlig Reenhed og Klarhed, som ikke skulde lade formode at de havde udstaaet Virk-

20. Pietro Perugino (1446-1524).

ningen af Lys og Luft i 4 Aarhundreder. Man antager med megen Rimelighed, at dette kommer deraf at man dengang malede paa en med Liimvand dannet Kridtgrund, hvorved Olien af Farverne for en Deel indsuges, og hvorved desuden den hvide Grund maa holde Farverne lyse. **Johan v. Eyk** har dannet en heel Skole, hvori fornemmeligen **Hans Hemling** [Memling] udmærkede sig. Blandt dem der med stort Held vandrede i hans Fodspor var ogsaa en *Schonedrel.* Jeg kan nu ikke erindre mig hvad der tilhörte hver af disse Mestere; men derimod kunde jeg vel erindre mig mange af Malerierne; dog vil jeg ikkun endnu beskrive Dig et; nemlig Engelens Forkyndelse til Maria, at hun skal föde Jesus. Man har denne Begivenhed forestillet i mange forskjellige Malerier, og selv i denne Samling paa mere end een Maade; men det, som blandt alle meest behager mig, viser os Maria i Andagt med en Bog for sig. Engelen træder ind med Forkyndelsen; men mellem begge staaer en herlig hvid Lilie. Gjennem Vinduet straaler et pragtfuldt Sollys, og i Straalerne svæver den Helligaands Dueskikkelse. Mærkeligt er det at Lilien her er malet uden Befrugtningsdele, medens den dog paa et andet Malerie der forestiller Johannes den Döber, er malet fuldstændig. Det forstaaer sig at slige Tanker endnu ikke udgjöre et Maleries Fortræffelighed; men det som Malerkunsten bör udrette savnes her ikke heller. Marias höie Uskyldighed, Engelens Reenhed, Stillingerne, Farvepragten, Klædernes Stof og Foldekast vise alle den fortrinlige Maler. Jeg vil ikke trætte Dig med videre Beskrivelse, jeg vil ikkun sige Dig at et heelt eiendommeligt Leed af Kunstverdenen er gjemt i denne Samling. Jeg önskede ret at have Dig her, at Du kunde see det alt med; men da dertil hörte at Du skulde flyttes 200 Mile maa jeg nöies med at skaffe Dig denne Nydelse paa anden Haand. Man har nemlig ganske fortrinlige Steentryk af nogle blandt disse Malerier; disse sender jeg Dig. Du vil sikkert glæde Dig over disse skjönne Værker, og de ville paa en udmærket Maade pryde vor Bolig. Du erholder i Marts Maaned 18 saadanne Stykker, og efter Haanden som de udkomme ville vi vel kunne anskaffe Resten. Det forstaaer sig, at saadanne Udgivter ikke gaae af Reisekassen, men af vor egen. Disse 18 Steentryk komme paa 90 Gylden, omtrent 80 Rd. i Papir; men da jeg veed at Du önskede nogle ret skjönne Kobberstik til vore Værelser, og disse ere saa skjönne, som udmærkede Kobberstik, og koste

ikke 1/6 af det ligesaa gode Kobberstik vilde koste, saa haaber jeg at have gjort et godt Kjöb. Hos *Thorwaldsen* har disse Steentryk fundet saadant Bifald, at han har ophængt dem alle hos sig. Med de næste tre Steentryk, som udkomme, fölger en Beskrivelse over dem alle, udfört paa en saadan Maade, at man tillige faaer en Historie af den gamle Tydske Kunst.

I Studtgard har jeg ikkun havt liden Omgang med Lærde, i de to Dage jeg var der. *Kielmeier* besögde jeg og fik igjen et Besög af ham; men den gode Mand var ikke meget interessant. Livmedikus *Jäger* besögde jeg, men traf ham ei. Da hans Forlovede just var farlig syg, fik jeg ham ikke at see. I Vertshuset traf jeg tre Bjergværksembedsmænd, med hvem jeg saae den Naturhistoriske Samling, Malerierne og en Comoedie. Den ene hörte hjemme i *Studtgard* og hedder *Schübler*, de andre to *Jugler* og Baron *Grothe* vare Hanoveranere. Comoedien var af *Kotzebue*, fuld af Daarekiste-Ædelmodighed og slette Streger.

Strassburg d 16 Januar

Jeg har nu atter tilbagelagt to Dages Reise, og er nu i *Strassburg*, hvorfra jeg haaber Overmorgen at gaae til Paris. Igaar passerede jeg *Carlsruhe* og besögde strax om Aften Professor *Wusherer*, og overbeviiste mig derved om, at det ikke var værdt, at opholde sig en Dag for hans Skyld. Her har jeg ogsaa allerede gjort et Besög, nemlig hos Apotheker *Hecht*, for at höre hvad her kunde være at gjöre. – Reisen til Paris vil vel vare omtrent 5 Dage, saa at jeg kan være der den 22de. Jeg tvivler ikke om at Du har begjæret Anviisning for mig paa 500 Species dertil, og at jeg finder det Behörige, naar jeg kommer der. Hvis Du ikke veed vist at Creditivet eller Vexlerne er afgaaet, saa lad dog spörge; jeg kunde ellers komme i den yderste Forlegenhed.

Jeg tænker tit paa Dig og Börnene, især med Hensyn paa Kulden. Den har i Tydskland været meget stræng; jeg vilde önske at den maae have været mildere i Danmark. I *München* frös det, medens jeg var der, indtil 14°, i Studtgard, hvor der dog kan voxe Viin 13°. Jeg har imidlertid bestandigen befundet mig vel derved. – Og nu farvel for denne Gang, södeste *Gitte*. Hils alle Börnene, *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*, alle fra mig. Hils *Anders* og *Mathilde*,

Moder og Bodil, din Söster og hen[de]s Börn. Hils *Forchhammer* at jeg sikkert skal skrive ham til fra Paris. Det er vanskeligere paa Reisen at skrive alle de Breve, man önsker, end nogen skulde troe; thi naar jeg nu efter en stræng Reisetour har skrevet Dig til, er det mig ikke muligt at blive færdig med mere! Vær endnu engang hilset fra Din
H. C. Ørsted

Paris d 25 *Januar* 1823

Kjæreste Gitte.
Jeg er da nu her i denne Verdens saakaldte Hovedstad. I Strassburg opholdte jeg mig ikkun 1 ½ Dag. Jeg besögde der Apotheker *Hecht*, Professor *Herrenschneider* og Professor *Branthome*. Man viiste sig meget beredvillig mod mig. Jeg saae deres skjönne Samling af Naturalier, der i mange Henseender kan henregnes til de fortrinligste. Skade er det, at den nu skal flyttes, for at gjöre Plads for Munke, der for 30 Aar siden havde denne Bygning i Besiddelse. Professor *Herrenschneider* har jeg seet her for 20 Aar siden, og han erindrede sig meget vel vore dengang havte Samtaler. Han spurgte mig meget om Electromagnetismen; men syntes ikke at stikke dybt, hverken deri eller i andre Dele af Physiken. Veien fra Strassburg til Paris var i denne Tid meget besværlig formedelst Snee, i det mindste de förste to tredie Deel af Veien, saa at det slet ikke var raadeligt at reise med Diligencen, der gaaer Nat og Dag. Man havde mange Exempler paa at disse elephantiske Vogne vare veltede om Natten, og komne til Skade. Desuden kunde vi ikke let lade vor Vogn staae i Strassburg, da jeg önsker at tage den kortere Vei over Holland tilbage. Vi forlode Strassburg om Morgenen den 18de. Om Middagen nöde vi hungrige et fortræffeligt Middagsmaaltid ved de kongelige Diligencers Qvarteer i Pfalzburg, hvor Vertinden tiltalte os som Landsmandinde. Hun er nemlig en Fröken v. *Eiben*, hvis Fader var Kantzler i Glückstadt. Hendes Mand havde efter hendes Sigende været i Holsteen som Fransk Ritmester, men havde nu sat sig her til Rolighed. Om han just har staaet saa höit i Krigstjenesten, vil jeg lade uafgjort; nok er det at hun var en fortræffelig Vertinde, og ikke dyr, som ellers er en Hovedfeil ved de franske Verter paa Landeveien. Om Natten maatte vi blive liggende i et mandligt

Vertshuus i *Blamont*, hvor dog Verten var ret oplyst og paa en god Maade snaksom, Soveværelset reenligt. Den anden Dag kom vi igjennem *Nancy*, og naaede om Aftenen[14] til *Toul*, hvor vi efter Anbefaling af dem der saae vort Pas toge Qvarteer i *le Temple de la paix*, der vel var reenlig; men som var det fattigste Vertshuus jeg har seet; thi de havde næsten ingen Ting der: ikke engang Caffe om Morgenen kunde man faae. Den fölgende Aften naaede vi *St. Dizier*, hvor vi fik et meget godt Natteqvarteer. Paa Veien traf vi en Eqvipage med en sort Tjener i en prægtig Peltz. I Vognen vare to Damer. Vi fik siden at vide at det var en Grevinde *Thibaudeaux*. Hun lod os spörge hvor vi vilde tage ind om Natten, og begjærte at kjöre foran os. Om Aftenen lod hun os spörge hvad Tid om Morgenen vi vilde reise. Uden mange Complimenter svarede jeg at vi reiste Kl 6, og at jeg raadte Grevinden at gjöre ligesaa. Da vi om Morgenen da vi [sic] hörde at hun vilde til Vogns gik jeg ud og ledsagede hende, og gjorde saaledes hendes Bekjendtskab. Hun var ledsaget af en ung Pige af hendes Slægtskab, som er ret smuk, paa det nær at hun har et betydeligt Skjæg, i det mindste som et ungt Mandfolk paa 17 Aar. Hun hedder *Jena Thomé*, er 18 Aar gammel, har været længe i *Wien* og taler godt Tydsk. Vi spiste sammen til Middag i *Chalons*, og traf atter sammen om Aftenen i *Epernay*. Her fortalde Grevinden mig, at hendes Mand er blandt de Landsforviiste, og lever siden 8 Aar i *Wien*, hvor hendes Sön har nedsat sig, og driver en Handel. Hendes Mand har et meget berömt Navn fra de tidligere Tider af Revolutionen, og finder sig, som hun fortalde med megen Sindsrolighed i sin Skjæbne. Han havde været Præfect, Statsraad og Pair af Frankrig; nu derimod fornöier han sig med at oversætte Tydske Værker, og med andre saadanne videnskabelige Foretagender. Hun indböd os til at besöge sig i *Paris*, og hun og *Mdslle Jena* lovede at lære *Bindesböll* fransk. Fra *St. Dizier* af begyndte Veien at blive god, det er frie for Snee; men da den er brolagt slider den meget paa Vognen. Dette holdt vor Vogn imidlertid meget vel ud, men ikke desto mindre maatte vi dog paa hver betydelig Station udholde en Beleiring af Smedene, som omringede Vognen, og vilde finde alle mulige Feil at reparere derpaa. Man maa ordentligt jage dem bort, for at de ikke skal gjöre den Skade de vil reparere. Paa samme Maade beleires Vognen i de sidste 20 Mile nær Paris af Værter og

Vertinder, der tilbyde at bringe alle Slags Födemidler til den Reisende i Vognen. Skal man have noget Arbeide af Smedene, eller nogen Forfriskning af Værterne, maa man jo ikke glemme at accordere forud; thi ellers maa man betale umaadeligt. Man læser saa meget i Aviserne om Ulve, der have anfaldet og opædt Reisende paa Landeveien; jeg paastaaer at dette ikkun er en poetisk Opfindelse, for at betegne disse tobenede Rovdyr jeg her taler om. I övrigt skal Du ikke troe, at jeg paa min Reise kunde have været i Fare for de fiirbenede Ulve; thi de angribe ikkun Fodgjængere; derimod har jeg ikke ganske kundet gaae de tobenedes Tand forbie, som Du let kan tænke. Dog tilbage til Reisen. I *Meaux* afhentedes vore Damer af Pariser Venner, og vi kom d 23 om Formiddagen til Paris, og toge ind i et af de mange *Hôtels* i Nærheden af *Palais Royal. Hôtellet* hedder *Hôtel d'Autriche*, i *rue traversière*. Förend vi lode tage noget af Vognen besaae jeg Værelserne, og accorderede. Jeg spurgte om Prisen paa to smaa Værelser. 12 Franc om Dagen, svarede Madamen. Jeg erklærede strax ganske frimodigt, at jeg ikkun vilde give 6, og derved blev det. Siden saae jeg at jeg havde overilet mig, idet disse to Kamre næsten vare ubrugbare, uden en tilstödende Sal. Da jeg gjorde den Bemærkning, at denne Omstændighed snart vilde drive mig ud igjen, overlod man os Salen til uden Betaling. Imidlertid nödes jeg til at tage Bolig andet Steds nemlig *Hôtel de l'empereur Joseph* i *rue tournon* i *Fauxbourg St. Germain*, hvor de Mænd og Ting findes, der ere mig vigtigst. I Morgen flytter vi. – Af Besög har jeg endnu ei gjort mange. *Heiberg*, v *Schmidten*, vor Legationssecretair *Coopmans* ere endnu de eneste. Af *Coopmans* har jeg modtaget et Brev fra Dig, og glæder mig ved at alt for saavidt staaer vel. Jeg stoler paa, at Börnenes Upasselighed er ligesaa ubetydelig som Du skildrer den. Hils dem alle fra mig. *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören.* Siig alle dem iblandt dem, der kan være flittige, at de ret maa stræbe at lære brav meget til Fader kommer hjem.

Förend jeg slutter kan jeg ikke undlade at fortælle Dig, at det i disse Dage er meget ubehageligt i Paris, formedelst det slette Veir. Vi havde Frost til i Gaar, og man har her egentligen havt en haard Vinter. I Dag töer det meget stærkt, og regner til. Det er næsten utaaleligt at gaae her i Gadernes Dynd, og det er ikke engang værd at kjöre, fordi Gaderne ere saa glatte. I Morgen venter jeg dog at

dette alt vil være bedre. – Fra Prinds *Christian* har jeg faaet skjönne Anbefalingsbreve, som jeg i Morgen begynder at afgive.

Dersom dette Brev er lidt kjedsommeligt, saa undskyld det med, at det beskriver en temmelig anstrængende og trettende Reise, og et par kjedsommelige og trettende Dage her i Paris. Jeg kan slet ikke more mig her, för jeg er kommen til Rolighed, hvilket jeg haaber skal være Tilfældet i Morgen, för Middag. Ganske udhvilet er jeg heller ikke endnu efter Reisen; derfor vil jeg ogsaa slutte for i Aften.

Hils *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, din Söster og hendes Börn, *Forchhammer* og *Zeise, Winckler, Sibbern, Jacobsen, Rosenvinge* o. s. v. Lev nu vel min elskede Gitte, og vedbliv at skrive mig ret flittigt til.
Din
H.C. Ørsted

Jeg er i Dag d 26 Januar flyttet ind i et meget smukt *Hôtel*, kaldet *Hôtel de l'empereur Joseph, rue Tournon, auprès du palais de Luxembourg*. Værelserne ere lyse og reenlige, Möblerne smukke, og hvad der er det bedste, Egnen af Byen, hvor det ligger, meget smuk. Jeg har derved tillige den Fordel, at jeg boer nær ved de Fleste, som jeg skal tale med.

Fra Berlin af sendte jeg de behörige Anviisninger angaaende de ved *Suells* Auction indkomne Penge. Jeg glemte dengang at nævne, at jeg har 33 Rbd i Papir at betale, foruden det jeg har faaet paa Auctionen. Du vil erindre Dig at jeg modtog disse Penge for nogle faa solgte Böger, men brugte dem, da der ingen Anvendelse for Øieblikket var af dem.

Fra München glemte jeg at skrive, at Strubehosten der er meget almindelig, og slem. Chemikeren *Vogel* fortalte mig at man med meget Held anvendte derimod först et Brækmiddel, derpaa mange Blodigler paa Halsen, og endeligen Mercurius. Da hans Börn havde Anlæg til denne Syge, havde han altid Brækmiddelet i Huset, og Blodigler i Kjelderen; thi Midlerne maa anvendes öieblikkeligt. Kommer Sygdommen paa om Natten maa man aldeles ikke vente med at bruge Midlerne til om Morgenen. Da denne Sygdom, efter saa stræng en Vinter, let kunde vise sig oftere i Kjöbenhavn, vilde jeg dog ikke forsömme at tale et Ord herom, endskjönt vore Læger vel ogsaa vide det.

Paris d 7 Februar 1823

Kjæreste *Gitte*

Saa meget Lyst jeg ogsaa har til at skrive Dig til, jeg kunde sige: saa meget det endog er mig en Nödvendighed at tilskrive Dig, saa seer jeg mig dog ofte, naar det kommer til Sagen, indskrænket til en saare kort Tid, saa at jeg maa skrive med den störste Tilfærdighed, for dog at lade Dig höre noget fra mig. Vel faaer Du ofte lange Breve; men dog faaer jeg ikke Tid til deri at sige Dig alt hvad jeg gjærne vilde. I Dag er Tiden mig særdeles kort; jeg maa imidlertid maa jeg [sic] dog forsöge at give Dig en flygtig Dagbog fra den Tid der er forlöben siden sidste Brev. Mandagen d 27 Januar besögde jeg, efter at have afgivet Brevet til Dig paa Posten, *Cuvier*, til hvem jeg havde et Brev fra Prinds *Christian*. Han var meget höflig, og umaadelig fornem. Han har gjort sig stor Umage for at blive Stormester for Universitetet, som havde gjort ham til Exellence, og givet ham maaskee 200000 Franc i aarlig Indtægt; man siger endog, at han har viist sig tilböielig til at antage den catholske Troe, hvis han kunde naae sit Øiemed. Denne ved Indsigter og Veltalenhed ellers saa udmærkede Mand har derved tabt umaadeligt i sin Agtelse. Jeg var endnu samme Dag i Institutet, efter Aftale med *Cuvier*. Da jeg havde sat mig blandt Tilhörerne traadte een af Institutets Betjente frem, og udraabte Hr *Ørsted* fra Kjöbenhavn er her, han anmodes at tage Plads blandt Medlemmerne; hvilket jeg da gjorde. Om Middagen spiiste jeg hos *Chevreul*, alene med hans Familie. Han har en ret smuk Kone, og en meget smuk, men noget sygelig Dræng. Den 28 var jeg i *Chevreuls* Laboratorium i *Jardin des Plantes*, og viiste ham, *Frederik Cuvier* (Baronens Broder, men ingen Rangnar) og *Geoffroy de St. Hillaire* mine Forsög over Vandets Sammentrykning. Jeg besögde derpaa *Ampère*, som var forfærdelig begeistret over at see mig, og *Fresnell*, som boer i samme Huus, og har gjort sig berömt ved sine Forsög over Lyset. Han er en ung Mand af meget Genie. Den 29 besögde jeg en *Marquise d'Argence*, til hvem jeg havde Brev fra Prinds *Carl*[21]. Hun er en gammel sygelig Kone, der har megen Interesse for Videnskaberne. Prinds *Christian* havde ogsaa tilskreven hende om mig. Jeg besögde siden *Gay Lussac* og *Thenard*, og spiiste til Middag med *Nicol-*

21. Prins Carl af Hessen (1744-1836), Frederik VI's svigerfar.

let, en Astronom, til hvem jeg havde Brev fra Prinds *Carl*. Han förte mig om Aftenen i et Selskab hos *de la Place*, som havde önsket det. Han talte paa en meget hjertelig og forbindtlig Maade med mig. Han er en gammel Herre i Frankrig, som *Goethe* i Tydskland. Ligesom *Goethe* har han vist at hæve sig til en höi Rang i det borgerlige Selskab, han er nemlig Marqvis, og har havt meget höie Æresposter; dog troer jeg han var af adelig Födsel. Vel er der en uhyre Forskjæl paa deres Fag, idet den ene er Mathematiker, den anden Digter; men hver af dem har i sit Fag havt en udmærket Virkning paa sin Nation og paa Verden. Begge have en omfattende Aand. Ligesom *Goethes* poetiske Genius gaaer over i Videnskaben, saaledes gaaer *de la Places* mathematiske Aand over i Philosophie og Veltalenhed. Er man end utilböielig til at underskrive den enes Meninger i Naturvidenskaben og den andens i Philosophien, saa fremlyser dog deres store Aand af disse Udvandringer over deres egentlige Grendse, og den tænkende Mand af Faget vil benytte de mange herlige Vink, som de have givet. Han talte meget med mig om mine Forsög over Vandets Sammentrykkelighed, og yttrede det Ønske at see dem. Da vi kom til at tale om min Varmetheorie aftalte han med mig, at jeg Dagen efter skulde komme igjen til ham om Formiddagen. Det lykkedes mig vel ikke at overbevise ham, hvilket neppe heller var at vente, da han i næsten et halvt Aarhundrede her har havt en anden, og tænkt og beregnet meget efter den; derimod havde jeg den Fordeel at han gjorde mig den förste vigtige Indvending mod min Theorie, som dog nu i mere end 10 Aar har været bekjendtgjort: og denne Indvending skal give mig Anledning til at bringe denne Theorie til större Fuldkommenhed. I Gaar spiiste jeg til Middag hos ham, og nöd en af de behageligste Dage her. Hans Selskab er, som man kunde vente det, udsögt. Den förste Aften saae jeg der *Dupin*, en udmærket Mathematiker, og en stor Kjender af dens Anvendelse ikke allene i det borgerlige Liv, men ogsaa i Land- og Söe-Krigvæsenet. Han udmærker sig tillige som veltalende Skribent. Ligeledes saae jeg der *Ramond*, som i mange Aar har levet som Præfect i Pyrrhenæerne, og bidraget meget til Naturbeskrivelsen af denne Egn, saavel som til Naturvidenskabens Udvidelse i Almindelighed. Hans Værk over Höidemaalingen ved Barometeret er vigtigt. Igaar saae jeg hos ham *Fourier*, en udmærket Mathematiker, der

nu er een af Institutets Secretairer siden *De Lambres* Död, og *Machendy* en fortrinlig Experimentator i Physiologien. Samtalen med dem og *de la Place* var mig meget interessant. Efter Bordet havde jeg en lang Samtale med dem om den Franske Litteratur, som de med megen Indsigt have studeret. Min Forkjerlighed for *Pascal* gjorde dem strax meddeelsomme, og *Fourrier* gjorde den Bemærkning, at det var en stor Fordeel for det franske Sprog, at dens Prosa i sin nærværende Tilstand havde faaet sin Dannnelse af et mathematisk Genie. Dog jeg frygter at jeg forfalder til at skrive en Bog, dersom jeg saaledes vil fortælle Samtaler. Jeg vil ikkun föie til, at jeg ved den venskabelige Omgang, jeg paa denne Reise nyder med Europas störste Mænd, tit anvender paa mig selv det Goethiske Motto: "Was man in der Jugend wünschet, das hat man im Alter die Fülle"[22]. Og lykkelig maa jeg prise mig, at jeg ved denne Anvendelse maa tage Alter i en vidtlöftig Bemærkelse, og knapt turde nævne den, naar jeg ikke mindedes, at jeg for tyve Aar siden har seet de samme Steder, og for en Deel de samme Mænd, som jeg nu gjör et nyt Bekjendtskab med.

Posten gaaer. Jeg maa da slutte. Hils *Anders* og Mathilde. Hils *Karen* og tak for Brevet, hun skal snart faae Svar. Hils *Christian, Marie* og *Sophie*. Hils *Sören*. Glem ikke at hilse Din gode Söster og hendes Börn, og tak *Theodor* for hans Brev. Vær især hilset af Din
H. C. Ørsted

Med næste Post faaer Du bestemt Brev igjen. NB saa vidt jeg kan bestemme noget. *Forchhammer* og *Petersen* skal da ei blive glemt. Hils alle gode Venner.

Paris d 12 Febr 1823[15]

Bedste Gitte.
Jeg maatte sidste Postdag slutte min Dagbog, efter at have fortalt et Par Dages Begivenheder. Jeg griber nu Pennen Dagen för Postens Afgang, for dog om muligt at faae sagt Dig noget mere. Imidlertid seer jeg vel at jeg maa beflitte mig paa mere Korthed i min Pariser Dagbog, dersom jeg ikke vil komme til kort.

22. Devise for 2. del af *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit* (1811-33).

Den 30 Januar besögde jeg *Blainville*, som tog meget venligt imod mig, som gammel Bekjendter. Vi talte meget om *Jacobsen*, som han bad mig meget at hilse. Om Middagen spiste jeg hos *Arago*, en udmærket Physiker, Mathematiker og Astronom. *Gay Lussac, Ampère, Bouvard*, bekjendt Astronom, *Mathieu*, ligeledes, m. fl. vare der. *Chevreul*, som forhen hörte til *Aragos* bedste Venner, var ikke der; thi de ere blevne Uvenner over at *Arago* vil bringe Mathematikeren[16] *Fresnell* ind i Institutet, som Physiker, hvilket Chemikeren *du Long* söger at opnaae, hvorved han atter gjör fri Plads for *Chevreul*. Den hele Strid har havt det mindst behagelige Udfald den kunde; thi *Du Long* er vel kommen ind i Physiken; men en ubetydelig Chemiker, *Darcet*, har faaet den ledige chemiske Plads.

Den 31 besögde jeg *Conservatoire des arts et metiers*, en meget stor Indretning. Alt hvad man har kundet samle af Modeller i alle Fag af mechaniske Kunster findes her, i en meget udstrakt Bygning, som fordum har tilhört et Abedie. Jeg var der tillige med *Bindesböll*. Vi saae der ikkun en meget lille Deel i det par Timer vi dengang kunde anvende derpaa. Derefter hörde vi en Forelæsning af den berömte *Dupin*. Han skriver med megen Veltalenhed, og som det synes med meget stor Lethed; men det var mig mærkværdigt at han oplæste den hele Forelæsning, paa enkelte ganske smaa Udviklinger nær, af Papiret. For Resten udförte han denne Oplæsning med stor Færdighed. Vi besögde samme Dag Grevinde *Thibaudaux*, med hvem vi havde reist.

Den 1 Febr. spiiste jeg Frokost hos *Biot*, som viser mig meget Venskab. Hans Kone, som har oversat **Fischers Physik**[23] tager levende Deel i Samtalen. Hun er en underholdende Kone. Fra Biot gik jeg til *Marquise d'Argence*. Om Aftenen var jeg med Landsmændene hos Lieut. *Rothe*, som har sin Kone med sig, og hos hvem de samles hver Löverdag Aften, dog til en ganske Fransk Sammenkomst, uden Spisen.

Den 2 Februar besögde jeg blandt andet *Arago* og *Nicollet* paa Observatoriet, og arbeidede i övrigt hjemme. Jeg seer at det ofte i denne Dagbog maa lade som om jeg har ladet en skrækkelig Tid gaae

23. *Lehrbuch der mechanischen Naturlehre* (1805), oversat til *Physique mécanique* (1806) af Gabrielle Biot née Brisson (1781-1851).

unyttet forbie. Jeg vil derfor een for alle gange bemærke, at ofte er jeg nödt til at arbeide noget hjemme, ofte taber jeg en anseelig Tid ved at gaae forgjæves til Folk, ofte endeligen glemmer jeg ogsaa at optegne hvor jeg har været, især naar det ikke er vigtigt. Jeg kunde derfor gjerne overspringe mange Dage; men jeg veed at det glæder min *Gitte* at kunne fölge mig overalt, og derfor lader jeg saa mangen Ubetydelighed indflyde.

D. 3. besögde jeg *Malthe Bruun*, til hvem jeg havde et Par Böger fra *Schou*. Han var meget underholdende, og indböd mig til Middag næste Söndag. Jeg var derpaa hos *Rougemont* og fik Penge, og hos *Monnot*, som för har været reformert Præst i Kjöbenhavn for at bringe et Brev. Jeg var derpaa i Institutet, hvor jeg blandt Tilhörerne fandt *Charpentier*, som jeg havde levet i meget Venskab med forrige Gang jeg var i Paris. Vi havde en stor Glæde af denne Sammentræffen, som jeg saa meget mindre havde haabet, som jeg vidste han var Salindirecteur i *Rex* i Schweitz.

D. 4. var jeg til Middag hos *Ampère*, hvor jeg traf *Arago*, *Fresnell, Chevreul, Du Long* m. fl. Samtalen dreiede sig mest om videnskabelige Ting, og jeg havde en lang Debat med *Ampère* om Magnetismen. Han er en meget ubehændig Disputator, og forstaaer hverken ret at fatte [andres] Grunde eller at opstille sine; ikke desmindre er han et dybsindigt Hoved.

Den 5te besögde jeg *Thenards* Forelæsninger for at höre ham foredrage sin egen Opfindelse, angaaende Vandets Forbindelse med en stor Mængde Ilt[24]. Forsögene gik unægteligen meget godt; men man vilde have stödt sig meget hos os ved at höre en Opfinder saa ofte og i saa stærke Udtryk tale om sin Opdagelses Vigtighed. Samme Dag var jeg til Middag hos *de la Place* og til Aften hos *Biot*, hvorom jeg i forrige Brev havde Anledning at tale.

D. 6 var jeg den meste Formiddag hos *Fresnell*, som viiste mig sine Forsög. *Fourier* og *Ampère* vare ogsaa der. *Fresnell* er en af dem som har gjort de vigtigste Opdagelser over Lyset i de nyere Tider. Han er endnu en meget ung Mand, og har desværre et svagt Bryst; men er hans Legem maaskee alt for dödeligt, saa er hans Aand desto udödeligere.

24. Thénard opdagede brintoverilte, H_2O_2, i 1818.

Den 7 og 8 tilbragde jeg for en stor Deel hjemme, for at studere *Fresnells* Udsigt over de nyere Opdagelser i Læren om Lyset, som findes i Tillægget til den franske Oversættelse af *Thomson*[25]. Jeg besögde dog imidlertid en gang igjen *Thenards* Forelæsninger, og Marquise *d'Argence*. *Thenards* Forelæsningssal er et stort Amphitheater, hvori kan rummes mere end 1000 Tilhörere, og næsten altid er fuldt.

D. 9. Var jeg til Frokost hos *Brognard*, hvis Svigerfader *Coqueberd de Montbert* forstaaer Dansk, og kjender godt den danske Litteratur. *Brognard* er bekjendt som Mineralog, og er tillige Bestyrer af den kongelige Porcellainfabrik i *Sevres*. Hans Sön udgiver et Værk over fossile Planter[26], hvortil jeg har lovet ham, hvad jeg kan skaffe ham fra os, især Bregner af Bornholmske Skiferleer. Jeg skriver derom til *Forchhammer*. Om Middagen var jeg hos Malthe Bruun, hvor jeg var i Selskab med *Chaumette des Fossées*, der er svensk Consul og Medlem af det islandske Selskab i Kjöbenhavn. Han har en heel Samling af Islandske Værker, og synes at forstaae godt Islandsk. Om Aftenen var Selskabet meget större, men bestod meest af Lærde uden for mit Fag, med hvem jeg dog havde en ret levende Underholdning. Blandt andet var der een, som var födt af Græske Forældre i Orienten, og som taler Arabisk som sit Modersmaal. Han fortalte os meget Interessant om den Arabiske Litteratur, og viste blandt andet Umuligheden af at give en troe Europæisk (i det mindste Fransk) Oversættelse deraf. Hans Navn er *Jagoub*. Han har ogsaa gjort sig bekjendt som Fransk Digter.

Den 10 var jeg efter Aftale hos *Ampère* for at see hans Forsög. Han havde hertil indbudt ret Mange. Jeg fandt der Lægen *Sariset, Fredr. Cuvier*, Mathematikeren *Puissant*, to unge Mathematikere, *Babinet* og *Montferrand*, som begge have skrevet over *Ampères* Experimenter. Han havde tre betydelige Galvaniske Apparater i Stand, hans Redskaber til at vise Forsögene ere meget sammensatte; men hvad skeede? Næsten intet af hans Forsög vilde lykkes. Först efter at adskillige af Tilhörerne vare gaaede bort lykkedes det ham endeligen at bringe et Par i Stand. Han er forstrækkelig forvirret, og ligesaa ubehændig Experimentator som Disputator. Dersom han ikke udtænkte sine

25. *A System of Chemistry* (1810), oversat af Fresnel (1822).
26. *Histoire des végétaux fossiles* (1828-37).

Maskiner meget for kunstigt, kunde han ikke være saa uhældig i Forsögene, som han er. Jeg var siden i Institutet, hvor intet ret mærkværdigt forefaldt, uden at jeg havde den Fornöielse at være tilstede ved et hemmeligt Möde, hvorfra Fremmede ellers ere udelukte. Forhandlingen selv var kun for saa vidt hemmelig, som den angik oekonomiske Sager, nemlig en Arv af nogle H[u]ndredtusind Frank, som Institutet har faaet efter en *Mr. de Monthion*, og over hvis Frugtbargjörelse her handledes. Denne *Monthion* var i sine yngre Aar meget sygelig, og troede ikke at leve længe. Han satte derfor alle sine Midler paa Livrente, og fik en meget höi Livrente deraf. Han kom sig imidlertid og blev 82 Aar gammel, saa at han blev riig af sine umaadelige Indtægter. Han efterlod 16 Hundredtusind Frank, som han meest har testamenteret til videnskabeligt Brug.

D. 11 Spiste jeg Frokost hos *Chaumette des Fossées*, hvor *Desaugiers* den ældre var. Han tog meget venskabeligt imod mig, og der blev talt ret meget om Danmark. Om Middagen spiiste jeg hos *Chevreul*, som derefter forelæste mig en Deel af et Værk, som han udgiver over de fidtagtige Stoffer[27]. Man skulde let tænke, at en Bog om Smör, Svinefidt, Tran, Olie, Sæbe o. s. v. ikke kunde være interessant; men han har behandlet disse Gjenstande, som en sand Videnskabsmand, og udbragt vigtige Resultater deraf. Værket vil vist gjöre ham Ære; men det er desværre ikke skrevet med den franske Lethed og Behagelighed, uagtet Stilen deri i sig selv er tydelig og god.

Den 12 saae jeg i Selskab med *Charpentier* en Deel af den Kongelige Mineralsamling, som staaer under Grev *Bournon*, af hvilken Kongen egentligen har kjöbt den, for at belönne hans Vedholdenhed ved det kgl. Partie. Jeg var derpaa om Aftenen hos *Jomard*, hvor jeg saae mange nye Ansigter især Folk som henhöre til Geographiske Studier og Sprogstudier, f. E Orientalisten *Langles*, den berömte Reisende *Culliaud* m. fl. Ogsaa mange ældre Bekjendtere saae jeg der. Blandt andet Grev *Lasterie*, der og har været i Danmark. Han har nu et stort Steentrykkerie.

I Dag den 13de om Morgenen slutter jeg nu mit Brev, og beder Dig hilse alle vore kjære, *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, *Karen,*

27. *Recherches chimiques sur les corps gras d'origine animale* (1823).

Christian, Marie og *Sophie, Sören*, Din Söster og hendes Börn. Jeg skal snart svare *Karen* og *Theodor*!
Vær paa det hjerteligste hilset af Din
H. C. Ørsted

Brummer har jeg skaffet en ny Commissionair i Paris, nemlig
G. Dufour et E. d'Ocagne[28], *Quai Voltaire N: 13.*

Denne vil i disse Dage tilskrive ham, og forlange adskillige danske Journaler af ham, for Baron *Ferrussac*, hvis Forlægger han er, saa at *Brummer* kan have Mellemregning med Boghandlerne angaaende det som *Ferrussac* faaer. *Ferrussac* önskede jo för jo hellere at faae det Værk som Anatomen *Schumacher* har udgivet over *Molluskerne* eller *Conchylierne*[29]. Til *Hambourg* kunde det vel sendes med Ageposten. Om det kan sendes videre paa denne Maade uden overdrevne Bekostninger maa *Brummer* bedst bedömme; men den hurtigste Vei vilde være den raadeligste, naar Bekostningen ikke stiger alt for betydelig. Brummer addresserer Værket til Boghandlingen, men sætter til *pour Mr. le Baron Daudebard de Ferrussac.* Siig dette til Professor *Zeise*, hvem jeg herved paa det hjerteligste beder hilset. Han er da nok saa god at sige Brummer alt dette, og at hilse ham fra mig. Jeg haaber snart at sende de nödvendige Notater til Resten af min Physik.

Paris d 23 *Februar* 1823[17]

Kjæreste Gitte.
Dersom jeg ikke havde ladet hengaae to Postdage uden at skrive Dig til, fik Du i Dag intet Brev fra mig; thi al Verdens Besög og Ærinder sætte sig derimod. I Gaar vilde jeg have anvendt hele Formiddagen til at skrive; men jeg fik det ene Besög efter det andet, saa at jeg neppe fik Tid til at klæde mig paa til Middag, hvor jeg skulde spise hos *Malthe Bruun*. I Stedet for at give Dig en Dagbog, eller sætte mig i Gjeld derfor til en anden Postdag vil jeg da nöies med at give Dig en kort Efterretning om hvorledes det har gaaet mig siden sidste Brev. Opholdet her bliver mig hver Dag interessantere, Be-

28. Boghandel og forlag i Paris.
29. *Essai d'un nouveau système des habitations des vers testacés* (1817).

kjendtskaberne, jeg har stiftet, inderligere og fortroligere; derved bliver da ogsaa den videnskabelige Nytte jeg kan höste deraf desto större. *Chevreul, Biot, Fresnell* og *Poullet* ere især de Mænd jeg har en jevnlig Omgang med; dog seer jeg tillige meget hyppigen de andre, deels ved at besöge dem, deels i Selskaber. *Poullet* er endnu ikke berömt uden for Paris; men han vil ikke forfeile at indlægge sig et hæderligt Navn. Han lærer mig den unge Verden i Paris at kjende. Der synes at være foregaaet en stor Forandring i den unge Verdens Tænkemaade i Paris, uden at denne Forandring endnu er blevet kjendelig i Skrifter. En ung Philosoph *Coussin* har ved sine Forelæsninger virket overordentligt paa de unge Franskmænd, og meddeelt dem en Smag for philosophisk Speculation, hvortil man för sjeldent saae Spor. Omfattende Videnskab, og ikke blot Færdigheder i et enkelt Fag er nu Lösenet hos dem. "Naar man vil sætte sig op at ride paa en Lysstraale, kan man i denne Tid være vis paa at finde noget Nyt," sagde *Poullet*; "men naar man ikke kan sammenknytte det med det Hele er det man finder kun af liden Værd." Han har skreven en mathematisk Afhandling om Electromagnetismen, som ganske er i den Aand jeg önsker. Han viser mig en stor Hengivenhed; og jeg mærker vel, at jeg kan haabe at min alt for længe siden bekjendtgjorte electrisk-chemiske Theorie især kan vente at opfattes af den nye videnskabelige Slægt: dog maa jeg sige, at jeg ikke har fundet de ældre ganske tilsluttet for den; især kan jeg gjöre Regning paa *Chevreul*. Jeg har ved mange Leiligheder mærket, at det næsten er umuligt at gjöre min Theorie forstaaelig for Franske uden tillige at fremsætte dem nogle Træk af Naturphilosophien. Dersom jeg i Tydskland ofte er fristet til at erklære mig mod Naturphilosophien, naar jeg seer de Misbrug man gjör deraf, saa seer jeg mig i Frankrig desto mere opfordret til at tage den i Forsvar; eller rette[re] jeg föler en Grundforskjellighed i den videnskabelige Tænkemaade, som jeg ikke havde forestillet mig saa stor, naar jeg ikke saa ofte havde fölt dens levende Nærværelse. Dog er jeg langt fra at lægge mig ud med de Franske i Anledning af denne Uliighed. Jeg veed nu bedre at skjönne paa deres Fortjenester end för, og staaer mig derfor desto bedre med dem. Det er godt at Europas Nationer have Characterforskjelligheder ligesom Personer, derved hæves Eensidigheden, som ellers sikkert vilde tage Overhaand. – Dog jeg faaer vel at af-

bryde Betragtningerne, for at meddele nogle, om ogsaa faa Efterretninger. Blandt de unge Bekjendtskaber jeg har gjort er *Du Long*, en af Frankrigs bedste Physikere og Chemikere, *Becquerell* en ung og riig Physiker, der har gjort fortræffelige Forsög over Electricitetens Frembringelse ved Tryk, *Smithson*, en Engelsk Chemiker, Grev *Laitzer* en Fransk Mineralog fra Auvergne, Baron *Sternheim* en Tydsk Mineralog, *Dr. Coreff* bekjendt i Preussens nyere Historie, *Prony* en berömt Videnskabsmand i den anvendte Mathematik, *Savart* en Mathematiker, der har anstillet fortræffelige Forsög over Lyden.

Om det berömte Øienvand har man lovet mig Efterretninger som jeg endnu ei har faaet.

Posten vil til at gaae, jeg maa slutte. Hils *Anders* og tak ham for sit Brev, som jeg fik i Gaar, tillige med et fra Dig, hvorfor jeg ikke mindre takker. Disse Breve ere Fugle, der komme fra hjemmet, og kalde paa mig. Jeg faaer stædse Hjemvee, naar jeg hörer deres Stemme. Hils alle Börnene. Siig Christian at jeg er vel fornöiet med den Pröve af sin Talskrift han har sendt mig; men han maa nu stræbe at skrive dem bedre, saa at han kan sende mig en ny Pröve til *London*, naar jeg kommer der. Karen skal ogsaa have Ros; men siig hende fra Fader at hun maa være ret flittig. Marie maa smukt lære at kjende Bogstaverne til Fader kommer hjem. Sophie kan gjöre hvad hun vil. Hils *Sören* og opmunter ham ofte fra mig til ret at stræbe efter at vinde sin gamle Plads i Skolen. Hils *Mathilde*, Moder og Bodil, din Söster og hendes Börn. Vær frem for alt paa det hjerteligste hilset fra

Din

H. C. Ørsted

Paris d 5 Marts 1823

Kjæreste Gitte.

Hver gang jeg skriver Dig til synes det mig at der er gaaet en lille Evighed siden jeg sidst skrev. Hver Dag gjör jeg nye og interessante Bekjendtskaber, fornyer gamle og udvider mine Kundskaber. Overalt möder jeg den störste Forekommenhed. Hvor jeg kommer kjender man mig, ikke blot hos Lærde, men hos Apothekere, Instrumentmagere o. s. v. Jeg er ofte mange Dage i Rad udbedet, f. E. i gaar Tirsdag hos *Blainville*, i Morgen hos *Ternaux*, paa Löverdag hos

Say, paa Söndag hos *Thenard*, paa Onsdag i næste Uge hos *Nicollet*, paa Torsdag i næste Uge hos *Lefevre Gineau*. Jeg maatte frygte for denne Storm paa min Mave, dersom jeg ikke temmelig havde lært at passe paa mig selv; hvilket her er saa meget lettere, som man sædvanligt bringer alle Retterne efter Suppen i to Opdækninger, hvoraf man vælger. Desserten kommer derpaa til at slutte. Man spiser overalt her med Maadehold, og med Vine förer man sig slet ikke prægtigt op. Man drikker först slet Burgogne af Ølglas, og gjör vel i at blande den med Vand. Bourdeauxvine gives i smaa Glas, som Dessertviin. Selskabet er sædvanligt levende og muntert. I de fleste Huse har man en Aften om Ugen hvor man modtager fremmede. Da Hovedmaaltidet her holdes mellem Kl 5 og 7, saa forstaaer det sig, at man i disse Aftenselskaber intet spiser, men at de anvendes til Samtaler, og for Lysthavende til Spil. Naar man engang er indfört i et Huus kan man derfor ubetænkeligt gaae derhen en saadan Aften, uden at genere. Man gaaer igjen naar man vil uden al Ceremonie. Man kan være der ¼ time eller to til tre Timer, som man finder for godt. Man kan derfor let, om man vil, besöge flere Selskaber een Aften. Mine videnskabelige Forbindelser udvide sig paa flere Maader. Nyligen er *Humboldt* kommen hertil, og har viist mig meget Venskab. Med *Fresnell* har jeg idelige Sammenkomster. *Coussin*, som har begyndt at indföre den tydske Philosophie her, og som tillige er en ivrig Politiker, har skjænket mig en meget interessant Time. Han taler om Begivenheder i de forskjellige Lande med en Sagkundskab og et Overblik, der sætter i Forundring. Uagtet han ikke træder frem i Statsforhandlingerne, er han dog een af de vigtigste Liberale, og har en stor Indflydelse paa Ungdommen. Man har derfor sat ham fra hans philosophiske Professur, men ikke fra hans Anseelse og Indflydelse. – Blandt mine nye Bekjendtskaber er ogsaa den Engelske Chemiker *Smithson*, som jeg dog maaskee allerede har nævnet i mit forrige Brev. Nyligen har jeg tilbragt 3 Timer hos ham for at see hans Maade at gjöre Forsög med meget smaa Masser. De Redskaber han bruger koste neppe en Daler. De ere for en Deel saa smaa at Börnene vilde holde dem for Dukketöi; men han bruger dem med den störste Færdighed. Han udbringer tit Bestandelen af smaa Masser, som man neppe seer, og som mangen Gang ikke veie 1/10 Gram. Samme Kunst driver ogsaa hans Landsmand *Wollaston*,

som jeg nu snart haaber at besöge i London. Jeg bliver imidlertid længere her end jeg först havde foresat mig, hvorimod jeg ikke har i Sinde at gaae fra London tilbage til Paris, men fra *Dovre* kun tage til *Calais* og derfra til Antwerpen, hvor jeg kan lade *Bindesböll* möde mig. Blandt de yngre Lærde, som jeg har gjort Bekjendtskab med, har jeg allerede nævnt *Pouillet*, som med meget Bifald holder Forelæsninger. Han synes meget at gaae ind i mine theoretiske Ideer. *Becquerell* en Officier af megen Dannelse, om hvem jeg ogsaa har talt i et tidligere Brev, synes ogsaa at interessere sig meget for min chemiske Theorie. Han har nyligen gjort den vigtige Opdagelse, at man i alle Krystaller kan vise en electrisk Modsætning, hvilket han strax indsaae passede fortræffeligt til mine Ideer. Jeg har endnu ikke seet disse Forsög. – I Institutet har jeg nyligen viist Seebecks Forsög over den ved Varmen frembragte electromagnetiske Virkning, og mit Apparat til Vandets Sammentrykning. Dette Apparat vinder meget Bifald, og Pixii er sysselsat med at forfærdige deraf til adskillige Physikere her. Jeg gjorde her det förste Forsög til at tale Fransk i en stor Forsamling; og tilforladelige Venner have sagt mig, at jeg ikke kom ilde derfra. Jeg mærker, at jeg er kommen til at rose mig selv og min Lykke lidt, eller rettere vel meget, i dette Brev; men jeg haaber at det vel gaaer an til Dig, min Gitte, som jeg veed gjærne hörer det.

Du vil ogsaa have noget Nyt for vore politiske Venner. Jeg vilde have havt ondt ved at tjene dem, saa gjærne jeg ogsaa vilde, dersom ikke nyligen de Deputeredes Kammer havde sat mig i Stand dertil. Det aristokratiske og formörkende Partie vover immer mere og mere. Da de ingen Taler havde at sætte imod **Manuel**, der i höi Grad besidder det Talent at holde en god Tale uforberedet, og da han mange gange havde sagt dem meget haarde Ting besluttede de, ved den förste den bedste Leilighed at forjage ham. Da han nyligen i en Tale yttrede noget, der kundes udlægges som en Billigelse af Ludvig den Sextendes Henrettelse, lod man ham ikke ende sin Periode, men gav sig til at raabe imod ham. Man er ikke endnu blevet enig om han har sagt det Ord, hvorpaa det især kommer an, men som dog ingen Forbrydelse indeholdt om han og havde sagt det. Han erklærer nemlig at han har sagt, at Nationalconventet, da det truedes af udenlandske Fiender[18] fremkaldtes derved en nye Drif-

tighed og nye Kræfter; man beskylder ham derimod for at have sagt "nye Driftighed og Former". At man kan stride herom, beroer derpaa at Kræfter paa Fransk hedder *forces* og Former derimod *formes*. Hverken Journalisternes Rapporteurer eller Medlemmerne ere enige i denne Sag. Alle Liberale har hört det förste og alle Ultraer det sidste. En Commission af Ultraer havde længe været beredt paa et saadant Tilfælde, den havde dannet sig selv, og vidste nu at rive denne Sag til sig. Den Mand der var optraadt som Anklager, Grev la Bourdonnay blev ogsaa Commissionens Ordförer. Tvertimod Reglementet for Kamrene, som ikke tillader at forurolige noget Medlem for det han der har talt, tvertimod Regjeringens Villie, og med Tilsidesættelse af alle Former har Aristokraternes Partie sat dette igjennem; man fældte et Slags Dom, at han skulde forvises 1 Aar fra Kammeret. Man vilde gjerne ganske have udjaget ham; men man frygtede for at Vælgerne strax igjen skulde vælge ham. Manuel indfandt sig dog uagtet denne Beslutning næste Dag i Kammeret, og erklærede at han ikke veeg sin Plads, der var ham betroet af Folket, med det gode. Man lod Nationalgarden komme; men Sergeanten vilde ikke lægge Haand paa en Deputeret. Veteranerne vilde heller ikke; man maatte altsaa vælge Linietrupper, hvis Anförer tog ham ved Kraven og förte ham til hans Vogn. Alle Deputerede der ikke hörte til Ultrapartiet fulgte ham til Vogns, og forlode derpaa Kammeret; hvorpaa de holdt Raad indbyrdes, i fölge hvilket 100 Deputerede indlægger Protest imod det som er foregaaet; derimod kunne de ikke blive enige om de ganske herefter skulle blive fra Forsamlingerne. Talleyrand skal have raadt dem at möde hver Dag, men hver Dag at fornye deres Protestation. Sagen gjör stor Opsigt. Folket har fulgt Manuel hver gang han gik fra Kammeret i disse Dage og raabt Manuel leve. Venner af Fred og Orden beklage at det Partie, som skulde meest afskye en Revolution egentligen begynder een, derved at de under en voldsom Fremfærd træder Loven under Födder. Man studser dobbelt over at man vil vove dette i et Øieblik hvor man opvækker en stor Misfornöielse hos Folket ved at begynde en forhadt Krig, som standser Handel og Industrie; thi det var just disses Blomstren der formaaede Folket til at finde sig i meget andet, som det ikke gjærne leed. Man formoder at det nærværende Ministerium nu maa falde, og at de stærkeste Ultraer ville faae Mi-

nisteriet, og som en fölge deraf venter man en Redselsregjering. Man paastaaer, at en lille Forsamling af forhen udvandrede Geistlige, der have en stor Indflydelse paa Landets vigtigste Dame, især udgjöre Drivefjederen. – Saa nu har jeg da for förste gang underholdt Dig med Politik; men kommer der ikke noget ret mærkværdigt faaer Du ikke snart noget igjen.

Jeg har endnu ikke kundet faae fat paa Nogen der vidste ret Beskeed om det berömte Øienvand; men jeg har Löfte af Mange. Meget anseet maae det dog ikke være, da det er saa ubekjendt.

Som sædvanligt skriver jeg indtil Postens Afgang nærmer sig. Nu maa jeg slutte. Hils Anders og Mathilde, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn, og alle vore gode Venner. Glem ikke vore egne Börn *Karen, Christian, Marie, Sophie* og *Sören*, maa hver have deres lovlige og faderlige Hilsen. Siig dem at jeg længes meget efter at komme hjem til dem. Især modtag Du, min södeste Gitte, min hjerteligste hilsen.

Din
H. C. Ørsted

Paris d 6 Marts 1823

Det Brev jeg skriver for Din egen Mund bliver som sædvanligt kort, da Postens Afgang er nær. Du undrer Dig maaskee over at jeg endnu ikke har bestemt Dagen til min Afreise fra Paris; men da jeg ikke agter at komme her tilbage maa jeg tage alting med. Men vil der ikke komme nogen Misregning i den for hele Reisen bestemte Tid? vil du spörge. Nogen betydelig venter jeg ikke; men paa een Maaned eller 6 Uger er det umuligt at gjöre skarp Regning. Da jeg ikke saa snart gjentager en saadan Reise, maa jeg dog ikke lade noget Vigtigt upaaagtet. Saa meget jeg endog stræber at anvende min Tid vel, bliver der dog bestandigen meget tilovers.

Med Fornöielse skal jeg see at anskaffe saa mange skjönne Sager jeg formaaer, til dermed at gjöre Foræringer; dog vil det for Reisens Skyld være bedst at tage det meste i London.

Jeg har en röd Pröve med, men husker slet ikke hvad jeg dermed skal. Skriv mig derom med næste Post Du kan. Jeg skulde kjöbe en Guldkjæde til hver af Pigebörnene. Jeg veed endnu ei hvor dyre de vil blive; men jeg beder Dig dog overlægge, om Du ikke kan ud-

tænke noget der kunde være dem nyttigere, og ikke kostede saa meget, paa det at jeg, om Kjederne faldt for dyre, kunde vælge nogen anden Ting. Troe ikke at jeg vil knibe, men jeg vil gjerne være beredt paa alt.

Nu dette er ret et prosaisk Brev; men disse Ting maa dog aftales. Lad mig nu til Slutningen sige Dig, hvad jeg haaber Du ogsaa antager, naar jeg ikke siger det, at jeg hver Dag tænker paa Dig og Börnene, og föler den hjerteligste Længsel efter hjemmet. Jeg omfavner Dig i Tanken, min Gitte.

Din egen
H. C. Ørsted

Paris d 16 Marts 1823[19]

Bedste Gitte.

Jeg haaber at dette Brev skal komme Dig til Hænde den 28 Marts, for at sige Dig, at jeg har tænkt paa denne Dag, og at jeg naar Du læser dette sikkert tænker paa den. Kan jeg ikke drikke Din Skaal i Kjöbenhavn, skal den drikkes i Paris; i Selskab med hvem skal Du i sin Tid erfare; thi at bestemme saa lang Tid forud forekommer mig alt for usikkert. Jeg tænker hver Dag mere og mere paa hjemmet, og gav gjerne noget godt for at kunne flyve derhen, i det mindste for den Dag; men da Naturen nægtede os de hertil nödvendige Flyveredskaber, og Kunsten at seile i Luften endnu heller ikke er kommen ret vidt, saa maa jeg nöies med at flyve til Dig paa Aandens Vinger, der ere de eneste vi have.

Du kan let tænke Dig at Antallet af nye Bekjendtskaber nu ikke voxer saa stærkt, som i Begyndelsen, dog kommer der endnu bestandigen nye til.

Torsdagen d 5te spiiste jeg hos Fabrikeier *Ternaux*. Jeg gjorde der Bekjendtskab med *Julien*, Udgiveren af *revue encyclopédique* et meget læst populært videnskabeligt Tidsskrift, hvori man efter Evne stræber at levere det Almeenvigtigste der forekommer hos de forskjellige Nationer. Det forstaaer sig, at man maa blive langt tilbage efter et saa stort Formaal, men man finder dog deri mere end man skulde vente. Jeg har deri seet min Broders Eunomia[30] anmeldt med for-

30. En samling af ASØs afhandlinger i 4 bind (1815-22).

tjent Berömmelse, og mange andre Danske Arbeider ganske rimeligt anmældt. Da jeg nogle Dage efter besögte *Julien* havde han den Persiske Gesandt hos sig, der gav ham meget udförlige Efterretninger om Persien for hans Journal. Hos *Ternaux* saae jeg endnu mange andre mærkværdige Personer, blandt andet General *Dessolles*, med hvem jeg talte nogle Øieblikke. Han var ikke ved Middagsselskabet, men kom siden. Aftenselskabet var umaadeligt talrigt, saa at de store Sale ganske vare fyldte med Mennesker. Man maatte trænge sig frem, som paa Börsen ved Middagstid. Da jeg ikkun kjendte faa blandt de tilstedeværende, hvoriblandt der var faa eller ingen Videnskabsmænd, saa opholdt jeg mig der kun kort. I de store Huse er saadan en Trængsel paa deres Selskabsaftener meget almindelig.

For ikke at opholde Dig med en heel Dagbog vil jeg blot nævne Dig, at jeg siden har spiist til Middag hos *Say*, til hvem Prinds *Christian* havde givet mig Brev, hos *Thenard, Chevreul, Bre[g]uet* berömt Uhrmager, *Le Fevre Gineau* Physiker, og i Dag hos *Hachette* mathematisk Physiker.

Hver saadan Sammenkomst yder mig nogen Interesse, deels ved at före mig sammen med Lærde jeg ikke för kjendte, deels ved at skaffe mig Samtaler med dem jeg ellers sjeldnere fik at see. Blandt mine nye, eller saa godt som nye Bekjendtskaber, er Chemikeren *Clement*, som jeg dog allerede engang havde seet hos Say. Han har besögt mig og seet nogle af mine Forsög. Han har ogsaa indladt sig i en temmelig lang Samtale med mig over min Varmetheorie. Han er ingen slet Theoretiker, men udmærker sig dog især som Practiker. Med Mathematikeren *Poisson* har jeg fornyet gammelt Kjendtskab, og været hos ham en Aften. Han er en Ultra, men en god Mathematiker. Hos *Lefèvre Gineau* traf jeg Mathematikeren *Girard*, som forestaaer Stadens Vandvæsen her, og har lovet mig al önskelig Oplysning. Chemikeren *Laugier*, som forresten er ubetydelig traf jeg ogsaa der. Jeg sad den Middag hos *Vauquelin*, som bestyrer Probervæsenet her, og har lovet mig den didhenhörende Oplysning, der er mig vigtig for den Commission, hvori jeg er. *Babinet* en ung Professor her henhörer ogsaa til mine nye Bekjendtskaber. Han er ikke udmærket ved selvstændige Arbeider; men han har god Læsning, og viser mig megen Hengivenhed. Den unge Lærde *Oehlshausen* fra Holsteen har jeg ogsaa truffet her. Han behager mig meget; dog er Bekjendtska-

bet endnu ikkun nyt. Hos *Hachette*, hvorfra jeg nu nyligen er kommen hjem, har jeg fornyet gammelt Bekjendtskab med *Bosc* en agtværdig Naturforsker, og gjort Bekjendtskab med *Hussard* en Veterinair, med *Moinau* [Moigno], en meget interessant og oplyst Mand, der blandt andet havde meget tydelige Begreber om **Kants** Philosophie, og med *Le Jeune*, en ung Mathematiker fra Rhiinegnene. I Formiddag har jeg ogsaa gjort Bekjendtskab med *Brochant*, en af Frankrigs meest udmærkede Mineraloger, og med *Beudant*, en fortrinlig baade Mineralog og Physiker. Med *Arago* bliver jeg bestandigen nöiere bekjendt, og han viser mig meget Venskab. *Fresnell*, der har gjort saa herlige Opdagelser over Lyset, seer jeg jevnligen.

See dette er i Korthed de sidste 10 Dages Levnetslöb. Gjerne meddeelte jeg Dig noget af dets Indhold, især mangen interessant Samtale; men jeg vilde aldrig faae Ende paa mine Breve, dersom jeg vilde være saa udförlig, jeg maa gjemme noget til vi sees; saa kommer jeg lidt efter lidt frem med mine Erfaringer og Bemærkninger, og kan meddele Dig dem med mere Liv, end naar de först skulle passere Pennen.

Lev nu vel kjæreste Gitte, og modtag de hjerteligste Lykönskninger til det nye Leveaar og til mange paafölgende. Hils alle Börnene fra mig, *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören.* Hils *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn, o. s. v. Hils ogsaa *Forchhammer* og *Zeise*. Vær tusinde gange omfavnet i Tankerne af

Din

H. C. Ørsted

Paris d. 23 *Marts* 1823

Bedste Gitte.

Jeg havde foresat mig i Gaar og i Dag at skrive Dig et langt Brev til, og sende Dig et Par andre; men jeg har havt saa mange Besög, at det har været mig umuligt at sætte Pen til Papiret i de Timer jeg kunde bestemme dertil. I Morges Kl 8 fik jeg Besög af *Desaugier*, som blev til Kl 10. Han havde ikke været borte ¼ Time för jeg fik et andet Besög, af den talentfulde unge Holsteenske Orientalist, *Oehlshausen.* Kl 12 skulle Brevene afgaae. Jeg maa da nöies med at skrive det som lader sig bringe paa Papiret i et Qvarterstid; thi Posthuset er langt borte. – Jeg har ikke kundet rive mig lös fra Paris endnu; men har

endeligen bestemt den 15 April eller saa omtrent til min Afreise. Det allervæsentligste er da at jeg faaer indrettet mit Pengevæsen dertil. Jeg beder Dig derfor anmode Etatsraad *Collin* eller *Boye*, som begge paa det venskabeligste hilses, om at lade mig endnu komme hertil en Anviisning paa 1000 Frank, jo för jo heller. At sende Professor *Frauenhofer* i München en Vexel paa 334 Gylden, som jeg har faaet Instrumenter for, og endeligen at aabne mig i London en Credit for Resten af den Sum, som jeg har til Reisen. Jeg seer vel, at Din Formodning træffer ind, at min Reise trækker sig noget længere ud end jeg havde ventet; men jeg er endnu af den Mening, som jeg yttrede for Dig i et tidligere Brev, at Forlængelsen ikke skal overstige 6 Uger, eller for at tale mere bestemt jeg haaber at komme hjem i Julii i Stedet for i May. Jeg antager derfor gjerne Doctor *Forchhammers* Tilbud, at læse for mig i Begyndelsen af Sommeren, da jeg ellers kom til at læse to gange om Dagen efter Ferierne, hvilket vilde være byrdefuldt, saavel for mig som Tilhörerne. Jeg lever i Øvrigt vel, har hver Dag Hænderne fulde af physiske Arbeider og har gjort nogle nye interessante Forsög i Selskab med *Fourier*, en af Institutets Secretairer. Mere herom, naa jeg kan skrive et længere Brev. De kjærligste Hilsener til alle vore Kjære: Anders og Mathilde, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn. Kys og hils fra mig *Karen, Christian, Marie, Sophie*. Hils *Sören*. Vær især paa det kjærligste hilset af
Din
H. C. Ørsted

Paris d 4 April 1823[20]

Bedste Gitte.
Du faaer atter i Dag et kort Brev fra mig, saa at jeg næsten maa frygte at Du vil begynde at holde mig for en uefterrettelig Brevskriver; men jeg har en Undskyldning der maaskee endog kan passere for et godt Forsvar. Jeg har, som jeg for nogle Postdage skrev Dig til, gjort en ret interessant Opdagelse, nemlig et galvanisk Apparat, som bestaaer blot af faste Materier, uden Mellemkomst af nogen Vædske. Da Du dog har hört og seet saa meget der angik Galvanismen, kan Du vel taale at höre et Par Ord med om disse Forsög. Ved Hjelp af mine electromagnetiske Opdagelser var *Seebeck* i Berlin kommen til den smukkeste af de Opdagelser, der endnu er voxet

paa min, nemlig at naar man sammensætter en Ring af to krumme Stykker forfærdigede af forskjellige Metaller, og opvarmer den ene af de to Sammenföininger, saa viser den hele Ring sig for Magnetnaalen som en galvanisk Kjæde. De to Metaller, der give den bedste Virkning i disse Forsög ere Vismuth og Antimon. Et af disse to Metaller sammenloddet Stykke gjör da det samme som Zink og Kobber i en galvanisk Kjæde. Varmen gjör, om jeg saa tör udtrykke mig, Fugtighedens Virkning. Det var altsaa en naturlig Tanke, at man af mange Stykker Antimon, Vismuth, Antimon, Vismuth bestandigen afvexlende maatte kunne sammenlodde en Ring, der gav galvanomagnetisk Virkning, naar hver anden af Sammenföiningerne opvarmedes; og herved havde man da det samme for den Seebeckske Kjæde, som den Voltaiske Söile for den galvaniske. Det synes som om Seebeck har havt en anden Theorie derom. Nok er det, jeg har anstillet Forsög derover og fundet Sagen rigtig. Jeg troer at denne Opdagelse vil være af vidtudseende Fölger. Lovene for denne nye Virkning ere vel de samme i Grunden, som for den galvaniske Kjæde; men de see dog saa meget anderledes ud, at jeg har maattet anvende en stor Deel af min Tid i de sidste 14 Dage for at opdage og bestemme dem. Dette Arbeide[31] havde endnu kostet mig mere Tid, dersom ikke *Bindesböll* med en utrættelig Taalmodighed og Kjærlighed for Sagen selv havde staaet mig bie, ved det store Antal af Arbeider og Experimenter, som Undersögelsen medförte. Jeg er först i Gaar kommen nogenlunde til Ende hermed. Vist nok forlænger dette mit Ophold lidet i Paris, men dog ikke mere, end at jeg har opsagt mit Logie, hvor min Maaned er udlöben d 26de, og at jeg haaber endda at skjænke min Vert nogle Dage. Jeg iler nu at benytte enhver Leilighed til at höste Nytte af Paris, og skal derpaa stræbe at benytte England saa hurtigt og godt jeg kan. – Du spörger mig, hvorledes jeg efter en Række af saa glimrende Afvexlinger og saa mærkværdige Bekjendtskaber vil finde mig i Hjemmets Rolighed og uundgaaelige Eensformighed? Jeg svarer jeg vil finde mig fortræffeligt deri, fordie jeg længes derefter. Mit gode Danske Födeland, mine gamle oprigtige Venner, mine Danske Tilhörere vilde

31. *Sur quelques nouvelles expériences thermo-électriques faites par M. Le Baron Fourier et M. Oersted* (1823), KM II, pp. 272-82.

allerede trække mig hjem ad; hvad maae de da ikke udrette i Forening med min elskede Kone og mine mig saa kjære Börn, som alene ere i Stand til at drage mig hvorhen det skulde være? Hvor meget vilde jeg ikke ogsaa savne, dersom jeg ikke vidste at Skilsmissen fra min Broder kun var beregnet paa nogle Maaneder? Kort jeg vil nyde Hjemmet ikke blot som för, men endog efter et langt Savn med foröget Tilfredsstillelse.

Hils alle gode Venner fra mig. Hils især *Anders* og *Mathilde*, Din Söster og hendes Börn, Moder og Bodil. Hils Börnene, *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*. Og Du min *Gitte*, vær omfavnet af

Din

H. C. Ørsted

I Dag hindres jeg fra at skrive Dig noget ordentligt Brev til for Din egen Mund. Tag til Takke med det andet Brev, og vær overbeviist om, at jeg har Dig og Börnene stedse nærværende i mine Tanker. Din Födselsdag har jeg holdt her, ved at drikke Din Skaal med *Bindesböll*. Jeg tænkte ret meget paa Hjemmet; dog som Du kan tænke Dig, eftersom Du kjender mig, mere med fyrig Begjærlighed efter at være der, end med Jamren over at jeg ikke er der. Jeg kan dog sige Dig, at jeg nu og da paa Reisen har været plaget af urolige Øieblikke, idet Ængstelser over mulige Uheld, der kunde træffe mine Kjære, er opsteget hos mig. Derfor ere Dine Breve mig altid som glade Budskab. Hver gang jeg faaer et Brev fra Dig er det, som om En havde givet mig en herlig Foræring. Jeg trykker herved et Kys paa Brevet. Lev vel min *Gitte*.

Din

d 4 Apr 1823 *H. C. Ørsted*

Paris d 13 April 1823[21]

Kjæreste Gitte.

Jeg venter nu snart at sende Dig mit sidste Pariser Brev. Jeg skynder mig nu at slutte alle de Forretninger jeg nu har at afgjöre. Jeg har rigtig nok opholdt mig her længere end jeg havde havt i Sinde. Den fornemste Aarsag hertil er dog den Opdagelse hvorom jeg allerede har skrevet Dig til. Havde jeg vidst at dens Udarbeidelse vilde tage mig mere end 3 Uger havde jeg vist nok betænkt mig paa at begyn-

de Forsögene; og dog paa den anden Side synes de mig at have Mærkværdighed nok for at opoffre noget derfor. Kjænder jeg Dig ret vilde Du selv have opmuntret mig til dem, om Du ogsaa havde vidst at jeg derved blev længere borte. Hvad Dag jeg forlader Paris kan jeg ikke endnu sige; men förend d 26de skeer det, da mit Logie til den Dag er opsagt. Veien til London er ikke uden to eller tre Dages Sag. I London og overalt hvor jeg kommer i England, skal jeg bestræbe mig for at undgaae alt det der kan kaldes Tidspilde, om det ogsaa kunde være en ellers meget tilladelig, som den her i Paris. Om ogsaa en eller anden Mærkværdighed i Naturen indbyder mig til Undersögelse, vil jeg dog bie dermed til Du kan hjelpe mig. Jeg tror derfor at de 3 Maaneder, jeg har foresat mig at være i England skal slaae til, og det saa meget mere, som Englændernes Tjenstfærdighed skal være langt hurtigere i at udföre sine Forsætter end den Franske. Reisen tilbage skal ikke tage lang Tid. Jeg anslaaer 14 Dage til Tilbagereisen. Heraf seer Du da, at dersom jeg kan knibe lidt paa Opholdet i England, var det endog ikkun 10 eller 12 Dage, saa kan jeg være hjemme i den förste Halvdeel af August, og om Gud vil holde min Födselsdag hjemme. Jeg seer vel at en saa lang Forudberegning er mislig; men imidlertid skal jeg ingen Opmærksomhed spare, for at opnaae det tilsigtede Øiemed. – Det vilde være for vidtlöftigt om jeg vilde fortælle Dig alle mine Begivenheder her, at sige naar jeg ved Begivenheder forstaaer nye Bekjendtskaber, interessante videnskabelige Sammenkomster o. s. v. Jeg vil derfor blot nævne Dig et og andet. Hos den berömte Uhrmager **Breguet** kommer jeg ofte til Middag, og seer der mange interessante Mænd. Mathematikeren *Prony* er der en daglig Gjest. *Le Mercier* en af Frankrigs störste nu levende Digtere, og General *Marescot* en af Frankrigs meget udmærkede Generaler fra Revolutionstiden har jeg havt Leilighed til der at kjende. Nyligen var jeg ved et Middagsmaaltid, som Udgiveren og Medarbeiderne af *Revue encyclopèdique* holder med hinanden den förste i hver Maaned. Jeg sad der mellem den berömte Anatom *Geoffroy de St. Hilaire* og *Ampère*, og ved Siden af den sidste en Engelsk Mineralog *Underwood*. Da man lastede at man hele Sommeren har Ferier ved Universitetet i *Edinbourg*, sagde Englænderen at naar Folk ikke skulde blive blotte Eftersnakkere maatte de have god Tid til at arbeide selv, og han turde vel vove at paastaae, at de Engel-

ske Universiteter dannede ligesaa mange duelige Mænd som Universiteterne i de despotiske Stater. Jeg vil ikke forsvare Mandens Paastand, men blot anföre den for Særhedens Skyld. Efter Maaltidet förte *Jullien*, som er Udgiveren af *Revue encyclopèdique* mig i et Selskab hos *Langlès* Bibliothekar for Manuskripterne paa det store Bibliothek. Jeg saae der Doctor *Gall*, som jeg atter træffer sammen med i England. *Langlès* er blandt [andet] ogsaa mærkværdig, som Elsker af smukke Bind paa Bögerne. Han og et lidet Selskab har forenet sig til Bogbinderkunstens Befordring. De lade Bögerne saa kostbart indbinde at et eneste Bind kommer paa nogle hundre[de] Frank. Hver Frank kan regnes til en halv Rigsbankdaler. For nogen Tid siden havde en Mand, der ikke forstod sig paa den höiere Bogbinderkunst, ladet indbinde hos den bedste Bogbinder her fire Foliobind. Bogbinderen forlangte da de vare færdige 500 Frank for hvert. Manden forskrækkedes og vilde ikke betale; men endeligen blev man enig om at vælge *Langlès* og *Vanpradt* to Bibliothekarer til Voldgiftsmænd. Disse erklærede at Bogbinderen burde nöies med 450 Frank for hvert Bind, saa at Manden slap med 1800 Frank eller 900 Rbd for sine fire Bind. Jeg har Löfte om at faae nogle af disse kostbare Bind at see. – Hos den Danske Generalconsul *Hoppe* har jeg oftere spiist, og der fundet adskillige Landsmænd, blandt andre Capitain *Falsen* og Capitain *Seidelin*, ogsaa en *Oertel*, der nu er Mecklenborgsk *Chargé d'affaires*, men som jeg for 20 Aar siden har kjendt i *Halle*. Men det hvorfor jeg taler om dette Bekjendtskab er egentligen for at sige at *Hoppe* har viist mig A[n]lægget til en stor Gasoplysning for Paris. Man har allerede oplyst adskillige Steder med Gas her. Regjeringen har gjort et Anlæg, som den har overladt til et Selskab, og udstyret med Forrettigheder. Et Compagnie, hvoraf *Hoppe* er en af Hovedmændene oplyser allerede Theatret *Odeon* og adskillige Huse i *Faubourg St. Germain*, blandt andet en Restauration i det Huus hvor jeg boer. Deres Gas er fortræffelig. Det store Anlæg, som de nu snart har færdigt er virkeligt udmærket. Actierne deri belöbe sig til mere end een Million Frank altsaa over 500000 Rbd. Jeg lærte hos *Hoppe* at kjende Bestyreren af Anlægget ved Navn *Povels*, en ung Mand paa 27 Aar, der synes at besidde stor practisk Duelighed.

Blandt de skjönne Ting jeg i den senere Tid har seet fortjener at nævnes det saakaldte *Diorama* en Indretning der ligner *Panorama*.

Det er et af de mærkværdigste Skuespil. Man stiger op i et Slags Taarn, hvor Gangen er temmelig mörk, saa at Øiet paa Veien vennes noget fra Dagslyset. Man kommer endeligen op i en rund Sal, hvor man har en Udsigt, som igjennem et stort aabent Vindue. Da jeg kom ind saae vi for os det Indre af Kirken i *Canterbury*, saa skjönt og naturligt som tænkes kan; men da vi nogen Tid havde betragtet dette, dreiede sig hele Salen, og vi saae nu Havnen i *Brest*. Aldrig har jeg seet noget mere skuffende efterligne Virkeligheden. Luften var blandt andet saa naturligt efterlignet, at jeg ordentlig behövede Tid og Overlæg for at forvisse mig om at det ikke var den virkelige blaa Himmel, med lette omspredte Skyer, jeg saae. Jeg tænkte paa Dig, og önskede at jeg kunde forskaffet Dig dette interessante Syn. Tilsidst begyndte dog Indtrykket af dette Skuespil at blive mindre behageligt, ved den umaadelige Stilhed og Ubevægelighed deri; men ellers ophörte det aldeles ikke at være skuffende. Som sagt jeg vilde vel have haft Dig der, og Börnene med. – Dog nu kan det ikke være anderledes. Hils dem fra mig. Hils *Anders* og tak ham for hans Brev; han skal faae Svar för jeg forlader Paris. Hils *Mathilde*, hils Moder og *Bodil*, Din Söster og hendes börn, og alle gode Venner. Vær især hilset af

Din

H. C. Ørsted

Paris d 14 Apr 1823

Iblandt saa mange Breve faae jeg neppe Tid til at hilse Dig kjæreste Gitte i den inderligste Fortrolighed. Mit store Brev siger Dig det Vigtigste. Mit Brev om Din Sösters Sag önsker jeg maa finde Dit Bifald; men neppe tör jeg ret stole paa at have truffet det Sande i en saa delicat Sag. Jeg haaber imidlertid at der ingen Misforstaaelse kan være i den Henseende, at jeg **paa ingen Maade vil fraraade** Din Söster at modtage *Klingbergs* Tilbud som det er. Derimod tiltroer jeg mig ikke **kraftigt at tilraade det**, da jeg ikke kan gjennemskue alle Forholdene. Jeg skulde ikke ugjerne see at *Kl.* fik mit Brev at læse, dog indseer jeg ikke saa vel hvordan det skulde lade sig gjöre; eller rettere om det lader sig gjöre.Sligt forstaaer Fruentimmer langt bedre at bedömme end vi Mandfolk. Bedst er det maaskee, ikke at forsöge at have nogen Indflydelse herpaa; men i övrigt er det jeg har sagt i det omhandlede

Brev, som Du let kan tænke min sande Forestillingsmaade om Sagen, og som enhver for min Skyld gjerne maa vide. Jeg seer nok at i den seneste Tid ere mine fortroligste Breve til Dig blevne sande Forretningsbreve; men saaledes gaaer det naar der melder sig alt for mange Sager at afgjöre. Svar paa mangen en fortrolig Yttring finder Du i vedföiede Breve. Det ene er forsynet med Oblat, men endnu aabent; jeg beder Dig ikke at afgive det för Oblaten er bleven tör. Jeg haaber at Manden, der faaer det, skal föle at det er Sandhedens og Billighedens Sprog jeg taler, og ikke mere forlange at være den Eneste jeg viser Venskab og Fortrolighed. At Du seer dette Brev er et Bevis paa at jeg regner Dig for mit andet Jeg. **Slet ingen Anden** bör vide om dets Indhold. Endnu en gang farvel for i Dag min *Gitte*.
Din
H. C. Ørsted

Saa knap ogsaa Tiden er maa jeg dog skrive Dig to Ord for Dig ene. Jeg maa dog ogsaa her skrive om Affairer. Jeg finder at Guldkjæder til Börnene ikke ville falde saa dyre, som jeg havde frygtet. En Alen koster 12 Rbd efter vore Penge. Skriv mig derfor til med næste Post hvor mange Alen.

Jeg har en Pröve af rödt Töi med, som jeg ikke veed ret hvad jeg skulde gjöre med. Skriv mig til med næste Post, hvad jeg derom har at gjöre!

Saa snart jeg faaer Dit næste Brev forlader jeg Paris, og glæder mig til at gjöre den Deel af Reisen der i Tiden i det mindste nærmer mig Hjemmet.

Posten vil gaae. Brevet kan ei være længere. Jeg omfavner Dig.
Din
d 23 Apr 1823 *H. C. Ørsted*

[Paris 1823][22]

Södeste *Gitte*
Jo længere jeg bliver paa et Sted jo kortere bliver mine Breve. Til sidst er jeg ligesaa besögt og overlöbet i Paris som i Kjöbenhavn. Mine sidste Breve have desværre været meget hastværksarbeide. Jeg maa som oftest skrive dem i den tidlige Morgenstund, og dog under mange Afbrydelser. Du maa dermed undskylde om de sidste

to Breve for din egen Mund have været saa affeiede, og maaske endog lidt sære. Jeg erindrer mig f. E. at jeg skrev som en særdeles Fortrolighed at jeg lod Dig læse mit Brev til Z. uden at forklare mig videre; min Mening dermed var dog kun, at slige Svar paa fortrolige Breve, om og deres Indhold er nok saa uskyldigt eller maaskee endog fyldestgjörende, dog ikkun ere for dem til hvem de ere skrevne, og saa til nöds for en Mands andet Jeg. – Fra Prinds *Christian* har jeg rigtig ha[v]t Brev og Anbefalinger her, og bilder mig endog ind at have sagt Dig det. Han faaer endnu i disse Dage et langt Brev fra mig, hvori jeg giver ham Efterretninger om den *Haüyske* Mineralsamling som han vilde kjöbe, men hvorfor man forlanger 10 gange saa meget som den er værd 150000 Rbd, i Stedet for 15000.

Det gjör mig ordentligt ondt, at jeg atter i Dag maa forsömme at skrive til *Karen* og *Theodor*; men med næste Brev skal de sikkert höre fra mig.

Din *H. C. Oersted*

Jeg bestemmer mit Ophold i London ikkun til 4 Uger, for at jeg siden kan have noget at löbe paa, og ikke skal blive længere borte end til henimod Midten af August. Jeg begynder ordentligt med en vis Sörgmodighed at savne Hjemmet midt blandt all Paris's interessante Gjenstande.

Paris d 25 *April* 1823[23]

Kjæreste Gitte.

Du faaer nu endeligen mit sidste Pariser Brev. Mit Pas er til Underskrift, og alle Forberedelserne til Reisen i Gang. I Gaar har jeg faaet en Reisefælle, en Fabricant ved Navn *Say*, Broder til den berömte statsoeconomiske Skribent, hvis Hoved[v]ærk ogsaa er oversat paa Dansk. Dette er mig saa meget kjærere, som jeg i Fölge den allerede i Kjöbenhavn aftalte Plan, og de oeconomiske Betragtninger maa lade *Bindesböll* blive tilbage i Paris, og siden paa Tilbagereisen möde mig i Antwerpen. Da jeg har ligesaa megen Vanskelighed med at komme fra Paris, som jeg i sin Tid havde for at komme fra Kjöbenhavn, vil Du undskylde Kortheden af det Brev Du faaer i Dag. Jeg vil da kun fortælle Dig et Par af mine mærkeligste Begivenheder eller Sammenkomster. *Ampère*, som har arbeidet saa meget over min

Opdagelse, og derover har dannet en meget konstig Theorie, var meget misfornöiet over at jeg endnu holder ved min, som er yderst simpel. For at faae en Samtale med mig herom i Selskab med adskillige Lærde, indböd han mig til et Middagsselskab, hvor ogsaa *Fourier, du Long, Chevreul, Frederick Cuvier, Savary* og *Montferrand* vare. De to sidste ere unge Tilhængere af *Ampère*. Efter Maaltidet begyndte Samtalen, og varede næsten i tre Timer. Det lykkedes mig ganske at bevise, at min Theorie gjör Rede for alle Phænomenerne; og hvad der var det underligste, jeg maatte bevise *Fourier* at min Theorie var ældre end *Ampères*, hvilket i övrigt var let, da jeg allerede havde givet den i min förste Bekjendtgjörelse. Selv *Ampères* to Discipler erklærede at min Theorie var i Stand til at forklare alle Phænomenerne. De paastaaer at *Ampères* ligeledes kan det; og da hans Theorie ikke er andet end den omvendte af min, i det han har forflyttet de af mig opdagede Kredslöb fra Lederen til Magneten, saa er det vist nok vanskeligt at finde en ganske afgjörende Indvending mod hans Theorie; men dette forlanger jeg ei heller. Det Spörgsmaal om disse Kredslöb skal være i Magneten eller Lederen overlader jeg gjærne til nærmere Undersögelser. For nærværende Tid sysselsætter sig en Doctor *Gloesener* med at give en udförlig Fremstilling af min Theorie, hvilket kan være godt for dem som ikke kunne fatte en Theorie, uden den udvikles dem saa vidtlöftigt at der bliver lidet for dem at tænke. – I Gaar var jeg i et offentligt Möde af alle fire franske Academier, hvoraf det vi hos os kalder Institutet er den förste Classe, eller det förste Academie. *Fourier* gav deri en Oversigt over de mathematiske Videnskabers Fremskridt i de senere Aar, ved hvilken Leilighed han ogsaa med al den Berömmelse jeg kunde önske talte om mine Arbeider. *Quatremère de Quincy*, Secretair for de skjönne Kunsters Academie, talte om *Canova*, i mange Henseender smukt; men glemte at tale om den Indflydelse *Winckelmanns* Arbeider maatte have havt for at forberede den nye Kunstperiode der begyndte med *Canova*, hvorimod han talte om den Indflydelse hans egne Raad havde havt paa Kunstneren. *Raoul Roquette*, Secretair for Sproggranskningens og Historiens Academie læste en yderst eensidig Afhandling om Ægypternes Eensidighed i Kunsterne. *Raynouard* Secretair for de skjönne Videnskabers Academie læste et meget skjönt Digt over *Fenelons* Ophold ved Hoffet som Prindseopdrager. For-

samlingen var besögt af mange Damer, og alt hvad man fandt smukt blev efter herværende Sædvane beklappet. Det forekommer mig imidlertid virkeligen skjönt, og tjenligt til at udbrede Smag for Videnskaberne, at de lærde Selskaber saaledes engang aarligen giver Publicum en Idee om deres Virksomhed.

Efter megen forgjæves Umage har jeg nu faaet nogen Oplysning om det Øienmiddel Madame *Oppenheim* saa meget önskede. Det var kun ved at skrive til *Strassburg* at jeg kunde faae noget derom at vide. Det var ikkun et Markskrigerkneb at man holdt Middelet hemmeligt. Det bestaaer af brændt Kalk og Salmiak, og har længe været bekjendt under Navn af det engelske Lugtesalt. Naar det er frisk tillavet, og holdes for Øinene, har det virkeligen noget meget forfriskende, og kan vel hjelpe i visse Øiensvagheder. Jeg beder Dig hilse Mad. *Oppenheim* og Jomfrue *Zuschlag* at det gjör mig meget ondt at jeg ikke kan give dem en fordelagtigere Efterretning om dette Middel; men jeg vil dermed dog ingenlunde fraraade dem at forsöge det, hvilket de nu saa meget lettere kan, som de kan have det i Nærheden, og oven i Kjöbet for tyvendedelen af den Priis Øiendoctoren forlangte.

Jeg skylder *Oehlenschläger* endnu et Brev. Hils ham at han skal faae det fra England.

Jeg maa nu for i Dag sige Dig Farvel. Hils alle gode Venner, og hils især deleshed *Anders* og *Mathilde*[24], Din Söster og hendes Börn, Moder og Bodil, vore egne *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören* ikke at forglemme. Dig min bedste *Gitte* siger jeg nu farvel fra Frankrig, for snart at sige Dig god Dag fra England.

Din
H. C. Ørsted

Jeg finder vel Breve i London hos det Danske Gesandtskab?[25]

Til Prinds Christian:

London den 5te Mai 1823.[26]

Deres Höihed
modtage min hjerteligste uskrömtede Tak for de nye Beviser paa Deres Naade, De under min Reise har behaget at give mig. Uagtet

jeg allerede havde den Lykke at staae i Forbindelse med mange af Udlandets Lærde, til hvem Deres Höihed havde behaget at give mig Breve, saa var det mig dog kjendeligt nok, at den höie Bevaagenhed, hvormed en saa höiagtet og beundret Fyrste talte om mig, gav dem et nyt Venskab for mig og en ny Lyst til at tjene mig. Grev Bournon, Cuvier, Say og Arago have givet mig alle de Pröver paa oprigtig Velvillie, som jeg kunde forlange, og især har den Förste og den Sidste viist en særdeles Iver for at gavne mig, med hensyn paa min Reises Øiemed. Brognard har ikke mindre viist mig Venskab og Fortrolighed. Her i London, hvor jeg endnu ikkun har været et Par Dage, har Davy modtaget mig med en Forekommenhed, hvorfor han ikke ellers er berömt. Han har allerede i Dag viist mig Laboratoriet ved *Royal Institution* og nogle af hans egne og Faradays Forsög. Alle disse berömte Mænd have bedet mig at tilbagekalde dem i Deres Höiheds Hukommelse.

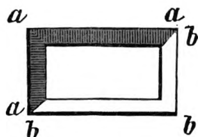
Jeg har holdt det for min Pligt at underrette mig saa nöie som muligt om den Haüyske Samling og de Planer, man har angaaende dens Salg. Jeg har gjort mig Umage for at indhente underhaanden og i Forbigaaende de forskjellige Lærdes Meninger derom, og især lagt Mærke til de Mænds Meninger, der have givet sig meget af med Kjöb og Salg af Mineralier. Regjeringen har sat en Kommission for at gjöre den Forslag om denne Handel. Kommissionen har ansat Prisen til 50,000 Francs, altsaa ikkun 1/6 af det, Familien forlangte. Haüys Arvinger beskylde derfor Kommissionen for Partiskhed og Nid. Kommissionen derimod har erklæret, at det ikkun var for Stifterens Skyld og med Hensyn paa Samlingens historiske Værd, at man foreslog en saa stor Sum. Flere af Medlemmerne, saavelsom andre Mineraloger have sagt mig, at Samlingens Værdi, regnet blot efter Stykkernes Priis i Mineralhandelen, ikkun kunne anslaaes til 20,000 Francs, og at dette endda var höit nok. Mad. Viellemot har sagt mig, at Haüy havde raadet dem at gjemme den, dersom intet Bud skeer, som de holde for anstændigt. Jeg har sagt hende, at enhver saadan Samling taber med Tiden, fornemmeligen ved de mange nye Opdagelser; imidlertid troer jeg, at hun og den övrige Familie blive ved Fordringen, dog saaledes at jeg gjerne troer, at man solgte Samlingen for 20,000 Francs eller maaskee endog noget ringere; men de Forestillinger, Familien har om Samlingens

uhyre Værdi, ville rimeligviis gjöre, at man ikke sælger den, medens det endnu er Tid, saa at det vel kan hænde sig, at de til Slutningen maae nöies med en meget ringe Priis. Systemerne fortrænge uophörligen hverandre, og hver Gang et nyt bliver herskende, omordnes de gamle Mineralsamlinger, især naar Tallet af de opdagede nye Mineralier meget er voxet. Den Værdi, en Samling som den Haüyske ikke kan tabe, er da den historiske, at give os en tro Afbildning af Videnskabens Tilstand under en stor Mesters Leve- og Virkeperiode. Blandt de Systemer, som nu forsöges, vil ogsaa snart fremtræde et af Beudant[32]. Han vil ordne alle Mineralier, der ere sammensatte af Syre og Alkali, i Klasser efter deres Syrer, fordi han finder större Lighed mellem de Sammensætninger, der have fælles Syre, end mellem dem, der have fælles alkalisk Stof. Saaledes kommer da alle Kulsalte (*Carbonates*) sammen i een Klasse, og det er vistnok let at kjende den paa dens Opbruusning med Syrer. Alle Svovlsaltene (*Sulphates*) danne en anden Klasse, som man for Blæseröret strax vil kjende derpaa, at de danne et Svovle (*Sulphure*), naar de smeltes i Beröring med Kulstof i den blaa Deel af Luen. Svovlerne kjendes derpaa, at de, befugtede lagte paa et Stykke Sölvblik, give en sort Plet derpaa. Paa samme Maade er det let at finde lette Mærker for hver af disse Klasser, ligesom det ogsaa lader sig gjöre at indordne de Mineralier, der ikke indeholde egentlige Syrer eller Alkalier i samme System, idet man nemlig altid danner Klasserne efter den elektronegative Bestanddeel. Iövrigt vover jeg ikke forud at fælde nogen Dom over dette Systems Tilstrækkelighed. De gamle Systemers Feil kjende vi efter en lang Prövelse, de nye ere som haabefulde unge Mennesker, af hvem man kan vente Meget, men som ogsaa kunne skuffe vort Haab. Imidlertid, da Systemet er interessant og kommer fra en udmærket Mand, troede jeg, at det ikke vilde være Derers Höihed uinteressant at höre et Par Ord derom.

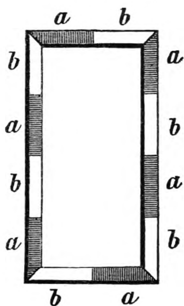
Seebecks elektro-magnetiske Forsög have meget sysselsat mig i Paris. Jeg har derover anstillet Forsög i Selskab med Fourier, Sekretairen for Institutets mathematiske Afdeling. Seebeck havde fundet, at man kunde frembringe en ved Magnetnaalen ene opdagelig elek-

32. *Traité élémentaire de mineralogie* (1830-32).

trisk Virkning ved Hjælp af to Metaller, der forenede danne en Ring eller anden Omkreds, naar man opvarmer en af Sammenföiningerne.

Dersom *aaa* er f. Ex. Antimon og *bbb* Vismuth, og man opvarmer een af Sammenföiningerne, saa virker hele Omkredsen som en galvanisk Kjæde. Det synes ikke, at Seebeck har villet herpaa bygge en Sammensætning lig den Voltaiske Söile; dette har jeg derimod udfört i Selskab med Fourier. Alle de med *a* betegnede Dele i Figuren forestille Antimon, de med *b* betegnede Vismuth. Hveranden af Sammenföiningerne opvarmes eller afkjöles, eller og man forener begge Virkninger, saa at blandt de 12 her forestillede Sammenföininger 6 opvarmes, og 6 andre belægges med Iis.

Lovene for dette Redskabs Virkning ere altfor sammensatte for at udvikles i et Brev; jeg vil derfor blot bemærke, at denne Virkning endnu vanskeligere gjennemtrænger Ledene, end dette skeer ved den galvaniske Kjæde, saa at det vel kan være muligt, at man ikke faaer chemiske Virkninger deraf, för man stiger til et Tal af adskillige hundrede, ja vel tusinde Led. Det er mig imidlertid kjært, at jeg har kunnet lægge Grunden til dette mærkelige Redskabs Indförelse i Physiken; jeg haaber deraf store Resultater.

Endnu kan jeg ikke give Deres Höihed mærkelige Efterretninger fra England; men naar jeg har været her noget længere, haaber jeg at kunne meddele noget Interessant. Man er her kommen saa vidt i at fortætte Luftarterne, at man har faaet Kulsyreluften, Chlorinen og 6 andre Luftarter fremstillede i flydende Tilstand; men jeg har endnu ikke faaet Tid til ret at erkyndige mig om Maaden. Jeg maa derfor opsætte, indtil jeg med det Förste atter har den Ære at tilskrive Deres Höihed, at tale videre derom.

Deres Höihed tillade mig naadigst, at jeg herved bevidner Dem min dybe ærefrygt og uindskrænkede Hengivenhed.

Underdanigst
H. C. Ørsted.

Til
Hs. Höihed
Prinds Christian Frederik
til Danmark.

Til Inger Birgitte Ørsted:

London d 5 *May* 1822[27]

Endeligen, kjæreste *Gitte*, er jeg da i *London*, og glæder mig ved den Tanke, at dette saa at sige er Begyndelsen til Hjemreisen. Jeg forlod den 29 April om Morgenen Paris med min Reisefælle *Say*, Besidder af en stor Sukkerfabrik i Frankrig og statsoeconomisk Skribent, som hans berömte Broder, fra hvem han afviger i adskillige Meninger, uden derfor at være mindre venskabelig forbunden med ham. Vi reiste Natten igjennem, og kom om Morgenen Kl 5 til *Abbeville*, hvor *Say* har sin Svigermoder. Vi hvilede der et Par Timer. *Say* löb derpaa omkring, og jeg skrev Breve, som jeg ikke havde kundet faae færdige i Paris. Blandt andet havde jeg to Anbefalingsbreve at skrive, eet for en Hollænder eet andet for en Darmstadter for at anbefale dem i deres Hjem, for saa vidt jeg kjendte [d]eres Studier og Arbeider. Om Aftenen reiste vi atter videre, og kom om Formiddagen næste Dag til *Calais*, hvor vi tog et hurtigt Maaltid, og gik derpaa strax med Damppaqveten til *Dovre*. Skjönnere Veir kan en Dampbaad ikke have, end det der fal[d]t i vor Lod. Paa Dampski-

bet fandt jeg dertil godt Selskab; nemlig en heel fransk Familie, som jeg kjendte: *Humblot-Conté*, Svigerfader af Chemikeren *Thenard*, Madame *Thenard*, en Hr *Lorent*[33] med sin Kone, der ogsaa er en Datter af *Humblot*. Intet Menneske blev söesyg paa Skibet, og Farten varede ikkun i 3 Timer. Vi spiiste endnu til Middag at sige Kl 6 i *Dovre*, og jeg tilligemed *Say* besaae endnu Fæstningen ved *Dovre*. Denne Fæstning ligger paa en saa betydelig Höide, er saa vel befæstet ved Natur og Kunst, og har saa store Forraad at man vist ikke let skal tage den. Endsköndt *Dovre* er langtfra at regnes blandt Englands store Byer, er den og oplyst med Gas. Reenligheden i Vertshuset og Opvartningens Bestemthed og Orden gjorde en mærkelig Contrast med det man seer i Frankrig. At see et slet vedligeholdt Huus i England er sjeldent. Denne Erfaring gjorde jeg ikke blot i *Dovre* men paa hele Veien til London, som i London selv. Vi hvilede om Natten over i *Dovre*, og reiste om Morgenen Kl 7 med en offentlig Vogn til London. Denne Vogn eller Diligence er en stor og magelig Karet, hvori 6 Personer finder Plads. *Humblot* med sine to Döttre og sin ene Svigersön, *Say* og jeg fik Plads deri. Imellem valgte een eller flere af Karetens Beboere at sætte sig paa Udsiden, som det hedder, det er paa höie Sæder for og bag Karetkassen, vel ogsaa paa Karetkassen selv. Man nyder derfra en skjön Udsigt. Imellem byttede en meget artig Englænder, *Smith*, som ikkun havde leiet Plads paa Udsiden, med een af Mandfolkene, og övede os med megen Flid i at tale Engelsk. Veien er virkeligen som et Stuegulv, Forpagterne af Veipengene maa holde Veiene vedlige af Indtægterne, og straffes naar de træffes i Forsömmelser. Man sidder sammen i ligesaa rolig Samtale som i en Stue. Jeg fornöiede mig paa een gang ved Samtaler og ved Udsigten. England er paa Veien fra *Dovre* til London saa bebygget, at det næsten seer ud som reiste man igjennem en uhyre Bye. Man modtager saa meget desto lettere dette Indtryk, som Vognens Hastighed förer os de adspredte Bygninger i en meget kort Tid for Øie. Med *Humblot* havde jeg vidtlöftige Samtaler om den Franske Literatur og om physiske og chemiske Theorier, hvori Madame *Lorent* tog Deel med megen Forstand. Hendes Söster er smukkere, og ret fornuftig, men ikke saa tæn-

33. Senere staves navnet også “Laurent”.

kende. I övrigt vare Samtalerne meget blandede og oplivende. Kl 5 kom vi til London, og kom saa vidt at vi kunde blive indqvarterede, *Say* og jeg i *Hotel Jaunay Leicester Square* inden Kl 7, saa at vi der endnu efter Londoner Brug kunde spise til Middag. Efter Maaltidet gik vi endnu ud uden Veiviser for at besee noget af Byen. Oplysningen med Gas opfylder ganske sin Hensigt her, og vi havde fuld Leilighed til at betragte de skjönne Boutiqver. Vi fulgte en meget lang Gade, som kaldes *the Strand*, der er overmaade lang, og tillige meget breed. De skjönne Fortoge, belagte med lutter brede Fliser gjör Vandringen her let, og man udsættes ikke, saaledes som i Paris, for at overkjöres. Næsten alle Londons Gader ere brede og reenlige. I denne Tid, da Veiret er tört, og det stöver, kjöre dertil indrettede Vogne om for at stænke Gaderne. Det er let at finde sig til Rette i London, og jeg har overalt fundet höflig Veiviisning hvor jeg har spurgt. Naar man er meget langt fra Stedet man spörger efter siger man sædvanligt ogsaa hvor mange Miil (NB Engelske) der er derhen. Længden af London fra Øst til Vest er 7 ½ Engelske eller 1 ½ Danske Miil, Breden fra Nord til Syd omtrent 1 Dansk Miil. Man finder i London efter Angivelserne 8000 Gader, Stræder, Torve o. s. v. Igjennem visse store Strækninger af Byen gaar uophörligen Kareter, hvor man kan sætte sig ind og kjöre for 1 Skilling Engelsk (omtrent 3 M*ark* i rede Sölv) een Engelsk Miil. Paa Udsiden kjörer man for ¾ Skilling. Jeg har truffen *Clausewitz*, som har viist sig meget artig imod mig; som ogsaa den Danske Consul *Campell*. Fra begge skal jeg hilse *Forchhammer*. *Davy* har jeg ogsaa besögt, og bragt ham et Brev fra Prinds Christian. Han har taget saa vel imod mig, at jeg langt fra at have at klage over ham, som de Fleste, tver[t]imod maa være meget tilfreds med ham. I Dag har jeg været med ham i *Royal Institution*, hvor han og *Farraday* have viist mig deres nyeste Forsög.

d 6 May For at faae mine Breve bort maa jeg slutte. Jeg maa ikkun fortælle at jeg i Gaar endnu har gjort en lang Vandring i det Inderste af London, *City* kaldet, og der fundet Trængselen ligesaa stor, men ikke saa besværlig som i Paris's store Gader.

Hils min Broder og Mathilde, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn. Hils vore egne Börn *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören* fra Fader, og siig dem at nu tænker han meget paa at komme snart

til dem. Hils alle vore andre Venner, og vær Du mig frem for alle hilset min *Gitte*.

Din

H. C. Ørsted

London d. 6 *May* 1823

Det gaaer mig som det pleier södeste Gitte. Jeg kan neppe faae endt mine Breve til Postens Afgang. Men naar Du betænker, at jeg her har skrevet et langt Brev til Dig, to smaae til *Karen* og *Theodor*, og desuden lader afgaae et langt Brev til Prinds Christian, saa seer Du vel at dette udgjör et temmeligt vidtlöftigt Postdagsarbeide. Anders skal faae Brev næste Postdag, men saa faar Du slet intet, dog skal Du derfor ikke have længe at vente. Det förste Brev kunde maaskee bedst addresseres til den udenlandske Legation, og sendes til det udenlandske Departement. Send jo ikke saa tykke Breve, jeg mener paa saa tykt Papir, som imellem er skeet især ved min Ven *Forchhammer*. – Uhre, Guldkjeder som skulde kjöbes i Paris er anskaffet, men kommer ikke för jeg selv. *Winklers* Commission kan blive udfört, naar han vil, men Thermometeret duer ikke. Jeg skriver ham en af de næste Postdage en Billet til derom; maaskee endog paa Engelsk, for ikke at stöde hans Empfindtlighed, naar han modtog et Brev af Din Haand som han muligen kunde troe Du havde læst; thi hvad *Chevaliers* Thermometer angaaer er det et simpelt Avisvindmagerie.

Jeg seer at mit fortrolige Brev til Dig atter forvandler sig til et Slags Forretningsbrev, dog om Sager, som ikkun Du skal vide. Jeg vil nu slutte og sige Dig at jeg tænker oftere paa Dig end Du rimeligviis formoder, og at det lette Sind Du kjender hos mig dog ikke forhindrer mig fra ofte at falde i en veemodig Stemning, ved at savne Dig saa længe. Jeg bliver [d]og aldrig hjemme, uden hjemme hos Gitte.

Jeg haaber, at Du ikke længe skal have at klage over min Langsommelighed i at reise eller forlade Steder.

Din

H. C. Oersted

NB. Jeg kom her til at skrive mit Navn saaledes som jeg maa skrive det i Paris og London, for at man dog kan udtale det.

Til Anders Sandøe Ørsted:

London d 11 *May* 1823[28]

Bedste Ven og Broder.

Uagtet Du flittigen seer og hörer fra mig ved mine Breve til Gitte, maa jeg dog engang igjen skrive Dig selv til, for at lade Dig höre hvorledes det gaaer mig i den store Stad *London*. Jeg begynder nu at blive temmelig hjemme her, og at komme lidt i Vane med Sproget; hvilket unægteligen er vanskeligt formedelst Udtalens umaadelige Regellöshed. Jeg har imidlertid fundet E[n]glænderne, jeg mener de Lærde og oplyste, meget overbærende og velvillige til at hjælpe mig til Rette. At jeg har gjort Bekjendtskab med *Davy*, og er bleven vel modtaget af ham, har Du erfaret af min forrige Brev til Gitte. Jeg har siden gjort Bekjendtskab med *Wollaston*, der ansees for en af Englands skarpsindigste Mænd, en fortreffelig Physiker og Chemiker. Han er blandt andet en overordentlig Mester i at anstille chemiske Forsög i det Smaa, og har viist mig Forsög i denne Art, der ere meget interessante. Et Gran Apothekervægt er i hans Forsög en meget stor Qvantitet. Han er i Stand til af en meget mindre at udbringe Bestanddelene af et Legem, der maaskee indeholder 4 eller 5 Grundstoffer. Denne Undersögelsesmaade er baade godt Kjöb og hurtig, og kan ved mange Leiligheder træde i Stedet for meget vidtlöftige Arbeider. En anden af Englands meest udmærkede Lærde er *Thomas Young*, Læge, Mathematiker, Physiker og Sprogforsker. Som Physiker har han udmærket sig ved den Opdagelse, at Lysstraalerne ere i Stand til at virke paa hinanden, og i visse Punkter ophæve i andre forstærke hinandens Virkning, en Opdagelse af store Anvendelser i Naturlæren. Som Sprogforsker har han opdaget hvorledes de Ægyptiske Hyeroglypher skulle læses; i det mindste har han lagt den förste Grund dertil. Han er nemlig faldet paa den heldige Idee, at *nomina propria* i de hieroglyphiske In[d]skrifter nödvendigen maatte udtrykkes ved Noget, som svarer til Bogstaver. Visse Dyr med meget simple Navne skulde være sat i Stedet for Bogstaver eller Stavelser. Paa denne Maade blev han f. E. i Stand til at læse Navnene

Ptolemeos og Berenice[34] paa Afbildningen af et Monument ved Rosette. Siden har *Champollion le jeune* i Paris forfulgt den samme Idee videre, og bragt det derhen, at man omtrent kan læse alle med Hieroglypher betegnede Navne paa de Ægyptiske Monumenter. Saaledes er man for Exempel kommen til at læse Ordet *Autokrator* paa den berömte Dyrekreds fra *Dendera*, hvorved man seer at den er dannet i de Romerske Kaiseres Tid, og rimeligviis under *Claudius* eller *Nero*, som paa deres Ægyptiske Mynter ene ere betegnede med dette Ord. Denne Dyrekreds bliver rigtig nok derved to tusind Aar yngre end mange have villet gjöre den. Jeg haaber at det fortsatte Studium af denne Gjenstand vil bringe os endnu mange Oplysninger over Ægypten. – En anden mærkværdig Mand er *Herschel* den yngre. Faderen er död for et par Aar siden. *Herschel* den yngre er Englands förste Mathematiker, en fortreffelig Chemiker og en god Physiker. Sjeldent bærer en Sön med saa stor Ære en berömt Faders Navn.

Mærkelig er det at man i England holder saa strængt over det Ceremonielle, uagtet man elsker Friheden saa höit. For Frihedens Skyld har man uden al Tvivl holdt paa det Ceremonielle i alle offentlige Forhandlinger, og derfra overfört det til andre Gjenstande. Ogsaa i deres *Royal Society* seer man dette Ceremoniel. *Davy* havde indbudet mig der til Middag, hvorpaa jeg siden som Medlem var i Selskabets lærde Forsamling. Selskabet mödte til Spiisning i det berömte Tavern *Crown and Anchor*. Præsidenten præsiderede ogsaa herved, og udbragde Skaalerne; men han forlod Selskabet för vi andre, for at tage til *Sommerset house*, hvor den lærde Forsamling holdtes, fordie han ikke kunde præcidere uden at være i Galladragt. Han sad nu paa den ophöiede Præsidentstol med Hatten paa Hovedet; men hvergang han talte til Selskabet tog han Hatten af. Da det var förste Gang jeg var der foretoges der et Slags Optagelseshöitidelighed. Jeg maatte indskrive mit Navn i en stor Bog, og derpaa nærme mig Præsidentstolen, hvorpaa Præsidenten (*Davy*) reiste sig, og holdt en kort og mig ærefuld Tiltale til mig, og under Tiltalen holdt han mig bestandigen i Haanden, som han havde givet mig da

34. Ptolemæus I (ca. 367 f.Kr. til ca. 282 f.Kr.), ægyptisk konge af græsk oprindelse, og hans dronning Berenice (ca. 340 f.Kr. til ca. 277 f.Kr.).

jeg nærmede mig. Medlemmerne læse ikke selv Afhandlingerne; men disse læses [af] Secretairen. Mödet var meget kort. Man nöiedes med at læse et Stykke af en Afhandling af *Buckland* over de Huler hvori findes Levninger af Dyreknogler. Hvorfor den ikke læstes ud begriber jeg endnu ikke.

Blandt de mærkværdigste Ting jeg endnu har seet her er *Parkins* Opfindelser. Han viiste mig det Instrument, hvormed han sammentrykker Vandet, og hvormed han kan frembringe en Virkning 2000 gange saa stor som Atmosphærens Tryk. Hans Siderotypie er endnu mærkværdigere. Han lader stikke i Staal, som han ved egne Kunstgreb kan gjöre meget blödt, hærder det derpaa, og lader det hærdede aftrykke sig i en blöd Staalvaltse. Denne hærdes atter, og aftrykkes i nyt Staal, som, naar det er hærdet gjör Kobberpladens Tjeneste. Han forfærdiger for adskillige Banker Pladerne til deres Sædler. Han lader da stikke 8 Vignetter af 8 forskjellige Kunstnere, og forener dem paa een Plade. Han kan nu levere gjentagne Staalaftryk af samme Plade, omtrent saa mange man vil; og da een Staalplade kan holde mange hundredtusinde Aftryk, saa sees let at man aldrig er udsat for de smaa Uligheder i Sedlerne, som frembringes ved Opstikningen eller ved Pladernes Fornyelse. Viis eller siig *Collin* dette; maaskee kunde vi have Gavn deraf hos os. Jeg skal komme der oftere, og inddrage videre Efterretninger om Priiserne m. m. Vil *Collin* gjöre mig videre Spörgsmaal om denne Sag, skal jeg med störste Flid söge at besvare dem. Samme *Parkins* har ogsaa gjort nye Forbedringer ved Dampmaskinen, hvorved man med 1/10 af Brændmaterial, og med en meget mindre end sædvanlig Maskine frembringer de samme Virkninger. Man vil saa snart muligt gjöre Anvendelse af denne Maskine for Dampskibe. Da der ved den nye Dampmaskine ikkun vil bruges en meget liden Qvantitet af Kul, mener Parkins at ville anvende sit nye Dampskib til Chinareiser. *Parkins* er den meest aabenhjertige Mand, der kan være; han meddeler saa omstændelig Efterretninger om sine Opfindelser, at man vel seer at han ikke frygter for at nogen skal frastjæle ham hans vigtigste Hemmelighed, hans store Opfindelsesaand.

Jeg fik ikke Ende paa mit Brev, dersom jeg skulde fortælle Dig alle de Mærkværdigheder jeg allerede har seet i denne mærkværdi-

ge Stad; snart skal Du dog höre mere fra mig, om ikke umiddelbart, saa i det mindste ved *Gitte.*

Af Dit mig saa kjerkomne Brev, som jeg modtog i Paris, seer jeg at *Schäffer* endnu vedbliver at f[ö]re Vidner om de Bornholmske Steenkul. Jeg tvivler ikke paa at vor Advocat jo vil sammenligne det der staaer i Beskrivelsen over Bornholms Mineralrige med det *Schäffer* siger at der staaer deri. Vi have i Beskrivelsen udtrykkeligen sagt, at de hidindtil fundne Bornholmske Kul ikke vare af den fortrinligste Godhed; men at de, saadanne som de ere lade sig bruge til mange Øiemeder, og at man kunde haabe at finde bedre Steenkul der. Dette skal *Schäffer* vel lade være at modbevise, om han endog kunde skaffe Vidner paa, at een og anden ikke var fornöiet med de Bornholmske Kul, hvilket vil hænde dem, der ikke have passende Ildsteder, eller ville bruge Kullene til alt det de bedste Engelske Steenkul kan bruges til. Dog *Guldberg* vil vist ikke forsömme at anföre dette.

Dog jeg maa engang slutte. Hils paa det kjærligste Mathilde. Hils *Collin, Winkler, Rosenvinge, Sibbern* og alle gode Venner. Jeg maa ogsaa bede Dig at hilse *Gitte* og Börnene; thi hun faaer intet Brev i Dag; men derimod skal hun faae med næste Post. Det glæder mig at tænke paa at Tiden til min Hjemreise nu bestandigen nærmer sig med stærkere Skridt. Jeg længes usigeligen efter at være hos Eder, og igjen fornye vort gamle Levnet.

Din

H. C. Ørsted

Til Inger Birgitte Ørsted:

London d 15 *May* 1823

Kjæreste *Gitte*

Af mit sidste Brev til min Broder vil Du have erfaret hvad jeg har seet og lært at kjende i de 8 Dage, der ere fulgte paa mit förste *Londoner* Brev til Dig. Jeg har her saa megen materie at skrive om og saa liden Tid, at jeg neppe kan finde paa et taaleligt Udvalg. Jeg har allerede fortalt Dig om Londons umaadelige Udstrækning; med alt dette kan man dog ikke med stor Fordeel kjöre, deels da Vognene ere saa dyre, deels da man ikke kommer meget hurtigere frem derved. Man foretrækker derfor at gaae sine lange Veie ad de skjönne

fliselagte Fortoge, og at benytte de mange Gjennemgange, der ofte betydeligen kunne forkorte Veien. Imellem gjör man dog en Reise med Diligencerne. Naar nemlig Veien fra et Sted i Byen til et andet er 2 eller 3 Fjerdingvei sætter man sig i en saakaldt *Stagecoache* (læs Stædjekotsch) et Slags elegant Diligence, og betaler derfor en Ubetydelighed. Men denne Indretning gaaer ikkun gjennem visse Strækninger. Andre lange Veie kan man tilbagelægge paa Thæmsen, hvor der paa visse Punkter altid findes Baade, og Folk til at roe. Med alt dette kan jeg dog forsikkre at jeg meget sjelden slipper en Dag uden at gaae et Par Danske Mile, saa at jeg hver Aften er umaadeligt træt. I övrigt befinder jeg mig vel ved denne dygtige Bevægelse, og tænker at den Londoner Kulrög ved Hjelp af samme skal være lige saa sund som den bedste Badereise.

Jeg finder her overalt megen Artighed; og Englændernes Artighed er meget practisk: de opoffre mange gange betydelig Tid for at tjene mig, hvilket er saa meget mere Tak værd, som de vide meget godt at skjönne paa hvad Tiden er værd. Nyligen var jeg hos *Herschel*, den berömte Faders berömte Sön. Jeg var indbuden der til Frokost (hvilket her altid bestaaer i Thee, lidt koldt Kjöd og Bröd, og sædvanligt kogte Æg). Næsten alle dem jeg saa der tilböd mig, og have siden viist mig Tjenester. En *Mr South* indböd mig til en lignende Frokost, og viiste mig ved denne Leilighed sit lille, men fortreffelige astronomiske Observatorium. Derpaa fulgte han mig en lang Vei ud i Byen, og förte mig ind til *Throughton*, den berömte astronomiske Instrumentmager, om hvilken han dog sagde mig forud at han endnu ei var staaet op, da Klokken endnu ikke var 12; imidlertid afgav han mit Visitkort, og vil sörge for at gjöre mig nöiere bekjendt med denne udmærkede Kunstner. En anden Dag skal jeg spise baade Frokost og Middagsmad hos samme *South*, paa det at han kan vise mig alle Mærkværdighederne i den Udkant af Byen hvor han boer. Samme Dag hos *Herschel*, da jeg gjorde *Souths* Bekjendtskab, traf jeg ogsaa en *Mr Babbage*, der först gjorde sig bekjendt med mig ved at begjære min Haandskrift, med mit Navn, mit Födselsaar og deslige; men siden indböd han mig ogsaa til [s]ig, og viiste mig en af ham selv opfunden Maskine til at udföre alle Slags Regninger. Ved denne Maskine kan han beregne alle Slags Tabeller, som bruges i Mathematiken, og paa samme Tid, som Beregningen

skeer aftrykkes ved Mask[i]nen hele Tabellen. Jeg veed vel at dette ser næsten ud som Hexerie, men i sig selv er Sagen meget simplere end mange skulde troe; men Beskrivelsen uden en udförlig Tegning vilde neppe vorde tydelig. Man viiste mig tillige en ny og herlig Vægtskaal, som lader sig udföre for meget godt Kjöb; jeg tager en saadan med mig.

Jeg mærker at mit Brev bliver noget uordentligt; men jeg maa tilbage til *Herschel* igjen. Han har skaffet mig et skjönt Syn, ved at före mig ud paa Themsen, for at vise mig fra Vandsiden Londons skjönne Broer. Jeg har siden gjentaget denne Tour, og benyttet den baade til Fornöielse og Tidbesparelse, i det den afkorter, som jeg för sagde mange Veie. Ingen Stad har saa mange mesterlige Broer. I et Quarterstid kan man lade sig roe hen under 5 Broer: Westminsterbroen, Waterloobroen, Bla[c]kfriarsbroen, Southwarkbroen og Londonbroen. Under den sidste gaaer man dog ikke til alle Tider, og Folk som jeg og mine Lige, der ikke have det nödigt gaae ikke længere end til den, fordie det er farligt. Denne Broe, den ældste blandt de her nævnte, er nemlig bygget paa en saa stor mængde Piller, at Vandet derved samme Steds er bleven meget snævrere, saa at det ved Ebbe og Flod ofte styrter igjennem de smaa Buer under Broen med en betydelig Kraft, og frembringer hvert Aar mangfoldige Ulykkestilfælde. – Ved at see de nye Broer, Waterloobroen (der næsten er 1/8 Miil lang) og Southwarkbroen der ikke er meget kortere seer man den overordentlige Afstand mellem Kunsten for 150 Aar siden da Londonbroen blev bygget og Kunsten i vor Tid. Londonbroen staar paa utallige tykke Söiler, og har altsaa meget smaa Buer. Waterloobroen staar paa Söiler der vist ikke indtage 1/5 af det Rum Londonbroen har, og dens 9 skjönne fladthvelvede Buer, der hver er mellem 2 og 3 hundrede Fod i Gjennemsnit gjör et herligt Indtryk paa Øiet. Den ganske faa Aar nyere Southwarkbroe har ikkun 3 Buer hver til 700 Fods Gjennemsnit[35]. Buerne ere af stöbt Jern. Den uhyre Jernmasse var saa vel beregnet og udfört i alle sine Dele, at da alt var sat paa sit Sted, og Buernes Understötning i Midten var borttaget, sank Buernes Top ikke uden 1 7/8 Tomme, hvilket er næsten ukjendligt paa en Længde af 700 Fod. Jeg frygter

35. Waterloo Bridge havde 9 buer à 120 fod; Southwark Bridge 3 buer à 240 fod.

næsten at kjede Dig med en saadan Beskrivelse, og dog veed jeg ikke hvorledes jeg skulde give Dig en Idee om Foretagendernes og Kunstens Storhed her, uden at omtale saadanne Ting lidt omstændeligt.

For dog ikke at holde Dig længere ved de mechaniske Kunster, vil jeg gaae til en Anvendelse af de skjönne Kunster. Disse ere vel ikke i en saa glimrende Forfatning i England, men jeg vil her tale om en værdig Anvendelse af dem. Jeg har seet det berömte Westminsterabbedie. Det er en stor Kirke, hvor Englands udmærke[de] Mænd henlægges, og et Mindesmærke reises dem. Man seer der *Shakespears* Minde, og desuden Mindet af Milton, Dryden, Addison og mange andre Digtere og skjönne Aander. At Neutons [sic] Minde ikke savnes paa dette Sted vil Du let gjette. Statsmænd af de meest ulige Meninger, f. E. Ministeren *Pitt* og hans Modstander *Fox* ligge her fredeligen sammen. Hver af dem har sit hæderlige Minde. Landets Krigshelte til Lands og Vands findes her ligeledes, som man maatte vente. Nogle af Mindesmærkerne ere satte af den Afdödes Slægt; men paa andre læser man de skjönne Ord Kongen og Parlamentet reiste det. Saaledes slutter Englands store Mænd deres Löbebane med at deres Stöv henlægges i Kongernes Hvilestæd, og det taknemlige Fædreland sætter dem et Minde. Jeg veed ikke om der gives noget andet Land, hvor sligt finder Sted.

Förend jeg slutter maa jeg dog sige Dig at *Royal Institution*, et Selskab for experimental Naturvidenskab har udvalgt mig til Æresmedlem. Om dette mærkværdige Institut og om *London Institution* maa jeg tale i mit næste Brev. Ligeledes skal jeg tale om de Reisendes Klub, som er en ret mærkværdig Indretning. For Øieblikket maa jeg afbryde, og bede Dig hilse alle gode Venner, især *Anders* og Mathilde, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn; hils *Karen, Christian, Marie, Sophie* og *Sören*, og vær Du mig især hilset min gode *Gitte*. Jeg önsker saa ofte at jeg kunde have Dig her, og vise Dig noget af alle de Londonske Herligheder. Jeg glæder mig til at den Tid nu nærmer sig, da jeg mundtligen skal fortælle Dig om dem og alle min Reises Mærkværdigheder.

Din

H. C. Ørsted

Hils *Forchhammer* meget fra mig. Han faaer snart Brev fra *Philips*. Jeg troer alt vil finde sig, som han önsker det.

London d 27 *May* 1823

Kjæreste Gitte

Siden jeg sidst skrev Dig til har jeg gjort en Reise. Jeg har været i *Cambridge*, og seet dette gamle Universitets Indretninger. Det er os saa meget mærkværdigere, som det i mangfoldige Ting afviger meget fra vort. I Tydske Böger har jeg ofte læst den eensidige Efterretning om det og om Oxford, at de have en gammeldags og munkeagtig Indretning. Dette er vel sandt men viser dog ikkun Sagen fra den ene Side. Jeg vil give Dig her en kort, og vistnok i mange Henseender ufuldstændig Efterretning om *Cambridge*; men den skal have den Egenskab at jeg intet fortæller derom uden hvad jeg har seet og erfaret paa Stedet. Cambridge er en liden Stad, i det mindste for England. Den indeholder mellem 10000 og 14000 Beboere, kan altsaa i Folketal sammenlignes med Odensee. Den udmærker sig ikke ved Handel eller Fabriker, men kan ansees som en Universitetsstad, der ikke har synderlig anden Næring end ved Universitetet, som tæller 1400 Studentere. De fleste af disse ere indqvarterede i Collegier, hvor de studere under Opsigt af ældre Studerende, der ere deres Veiledere og Lærere. Collegierne ere meget store Bygninger, og nogle af dem indeholde adskillige hundrede Studerende, hvoraf dog enhver boer for sig. Jeg kom oftest i **Trinity Colledge**. Jeg fornöiede mig der meget over den herlige luftige Gaard med grönne Pladser i, herlige hvelvede Buegange til Spadsering, og en Rolighed, som gjorde mig godt efter at jeg saa længe havde levet i den Londonske Larm. Umiddelbart til dette og de mange övrige Collegier stöder en vidtudstrakt Spadseregang, eller Samling af Spadseregange, beskygget af de skjönneste Træer. Da jeg gik der tænkte jeg gid Gitte var her; men strax efter tænkte jeg gid hun ikke var her; thi ellers vilde hun vist at jeg skulde stræbe efter at blive Professor i *Cambridge*. I övrigt maa jeg sige at Professorernes Virkekreds her er langt mindre vigtig end Tutorernes; thi ikkun Faa hörer Forelæsninger hos Professorerne. Underviisningen er indskrænket til faa Fag. I det förste Aar fortsætte Studenterne deres Studier i Latin, Græsk og Mathematik, i 3 ½ paafölgende Aar behöve de blot

at lære mere Græsk og Mathematik. Ved Enden af hvert Aar examineres de. Den vigtigste Deel af Underviisningen bestaaer ikke i Forelæsningerne, men i Studium hjemme paa deres Kamre, og i Examinationer og Øvelser, som Tutorerne holder med dem. Jeg var saa heldig at komme i Examenstiden. Examen var meest skriftlig. De fik mange Spörgsmaal hver halve Dag. Spörgsmaalene vare trykte; og jeg erholdt Exemplarer deraf, som jeg skal bringe hjem til mine Collegers Opbyggelse. Den mundtlige Examen bestod blot i en Prövelse angaaende de skriftlige Svar. Jeg troer ikke at man vil forlange mere Græsk af en Philolog til Magisterconferents end man her forlanger af dem der have studeret 4 Aar; men rigtig nok ogsaa have anvendt al deres Tid paa Græsk og Mathematik. De mathematiske Spörgsmaal vare ligeledes meget omfattende. Naar de Studerende have bestaaet denne Examen vel eller taaleligt, erholde de Baccalaurigraden, som hos os er afskaffet, men i sin Tid erholdtes temmelig let. Brödstudierne drives egentligen ikke her ved dette Universitet. Der er ikkun een Professor i Medicinen, og han er overflödig. Man studerer Medicinen i London ved Hospitalerne eller ved det Edinburger Universitet. Til Geistlig forbereder man sig her ikkun ved Studiet af Latin og Græsk, og nogle faa theologiske Forelæsninger. Lovkyndigheden studerer man ikkun ved Domstolene og ved andre practisk juridiske Indretninger. Jeg maa gjentage, at jeg ikke nægter at denne Indretning er eensidig, og efterlignet hos os vilde sikkert have mange slemme Fölger; men til dens Ros maa det dog siges, at Ungdommen her erholder til Gavns to af de bedste Forberedelser til videre Fremgang i Videnskaberne, nemlig de lærde Sprog og Mathematik. Jeg troer at vi hos os anvender for kort Tid paa de for den almindelige Dannelse nödvendige Videnskaber; men jeg troer ogsaa, at man her anvender for megen Tid derpaa og paa en alt for eensidig Maade. 4 ½ Aar af Menneskets bedste Alder, fra 18 til 22 Aar f. E. er en lang Tid, der maa benyttes med den störste Omhyggelighed. – *Cambridge* har et godt Bibliothek af 140000 Bind. Nyligen har man her ogsaa faaet en Maleriesamling, der endnu ikke er betydelig, men hvortil den samme Mand, der har givet Samlingen, har henlagt 60000 Pund Sterling, eller omtren[t] 6 ½ Hundredtusinde Rigsbankdaler, hvorfor skal bygges, og Samlingen tillige formeres. En Samling af physiske Instrumenter har man vel

her men ingen betydelig. Mineralsamlingen saae jeg ikke. Et nyt Observatorium bygges nu her, paa en meget velbeliggende fri Plads i nogen Afstand fra Byen. Dette Observatorium synes at blive fortræffeligt. – Jeg blev meget vel modtaget her. Jeg kom til *Cambridge* med en af de mange Vogne, som her gaaer ad alle Landeveie. Jeg forlod London Kl 10, og var i *Cambridge* 11 ½ Danske Mile derfra Kl 4 om Eftermiddagen. Jeg blev strax modtaget af en Doctor *Peacock*, som havde Efterretning om min Ankomst; og et Middagsbord, besat med interessante Gæster, ventede mig Kl 6. Jeg traf der Professor *Cumming*, Chemikeren her, *Wewhel* en Mathematiker, som har skreven en god Bog i Mechaniken[36], hvilken han gav mig; *Sedgweek* Professor i Geognosien, *Henslov* en Mineralog; *Hare* en Philolog, hvis Broder er en Discipel af *Lehmann*, som ogsaa tildeels denne. Han kan meget godt Tydsk, og har et godt Tydsk Bibliothek. Dagen efter spiste jeg Frokost hos *Cumming*, og saa nogle af hans Forsög. Til Middag spiiste jeg i Collegiets (*Trinity College*) Sahl, hvor der ved forskjellige Borde spiiste et Par hundred Studentere og Lærere. Den tredie Dag af mit Ophold der var jeg ligeledes indbuden baade til Frokost og Aften. Om Aftenen havde jeg en meget lang Disputats, og det paa Engelsk, over den nyere Philosophie, med *Wewhel*, fra Kl 9 til 12. Vi endte naturligviis med ulige Meninger, saaledes som **Thode** allerede for længe siden har sagt om lærde Krige; men *Hare* sagde at han havde lært meget deraf.

Jeg havde meget at fortælle Dig fra London; men det er silde; jeg maa i Aften slutte, og bede Dig hilse alle gode Venner; og fornemmeligen *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn; vore egne *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*, ikke at forglemme. Hils *Zeise* og *Forchhammer* begge fra mig; dersom jeg kunde stole paa at jeg holdt det, skulde jeg love dem snart Breve fra mig. Vær nu endeligen selv paa det hjerteligste hilset min bedste Gitte fra
Din
H. C. Ørsted

36. *An Elementary Treatise on Mechanics* (1819).

London d 27 *May* 1823

Bedste Gitte.

Dit sidste Brev har ret gjort mig en hjertelig Fornöielse. Jeg begyndte virkeligen at troe, at Du gjorde mig [U]ret, og tilregnede mig en Forhaling i min Reise, som Omstændighederne gjorde om end ikke nödvendig dog meget nyttig; men nu seer jeg atter ret min gamle *Gitte*. Med det fremviiste Brev har det intet at betyde; maaskee kan det dog være godt, hvad jeg ikke vilde, og ikke burde vilde: nu har Tilfældet gjort det. Jeg længes hver Dag mere efter Dig og efter Börnene med. Det vil være mig et Slags Himmel at komme tilbage, saa godt jeg end har det her. – Mine Venner, som saa meget have anbefalet mig Bevægelse skulde her see deres Fornöielse paa mig; men jeg mærker ogsaa at jeg bliver mager deraf, saa at jeg ordentligen troer at bemærke at jeg faaer adskillige Rynker, og seer ældre ud; imidlertid tage dog alle Folk mig endnu for yngre end jeg er. Da jeg ikke holder det for godt at forandre sig alt for stærkt, har jeg i de senere Tider ofte taget Vogn, naar jeg havde lange Tourer, f. E. af ¾ eller 1 Miil. Siden den Tid föler jeg mig ikke heller saa overtræt om Aftenen, som för. – I övrigt befinder jeg mig overmaade vel, og har befunden mig saa paa hele Reisen. Dog bliver jeg imellem hæs, ligesom i *Kjöbenhavn*; men da jeg ingen Forelæsninger har gjör det intet. Jeg tænker at forlade *London* om 14 Dage, eller saa omtrent, og gaae med Dampbaaden til *Edinburg*. Jeg vil derpaa gaae til Lands gjennem Landet tilbage. I *Edinburg* tænker jeg ikkun at blive i 8 til 10 Dage; og paa min Tilbagereise hellere indskrænke mig til at besöge faa Steder end komme for silde tilbage. Kl er nu snart halv tolv; og jeg skal op i Morgen Kl 6. Jeg maa derfor slutte. Jeg omfavner Dig i Tankerne.

Din

H. C. Ørsted

London d 9 *Junii* 1823

Bedste *Gitte*

Jeg mærker at jeg nu efter at have været fire Uger i *London* begynder at komme ligesaavel i Knibe med mine Breve, som jeg var i Paris. Næsten hvert Øieblik er optaget for mig. Ikke desto mindre skal jeg dog stræbe at indhente saa meget jeg kan af det Forsömte, om end

ikke denne Postdag, saa den næste. Jeg vil begynde med at nævne Dig i Korthed en Deel af de mærkværdigste Ting jeg har seet her. Jeg erindrer ikke med Vished om jeg i mit sidste Brev fortalte Dig at jeg havde seet Observatoriet i *Grenwich*, *Barckleys* uhyre Bryggerie, Monumentet for den Londoner Brand, som fandt Sted 1666, *Guys* Hospital, St. Georgs Hospital, Parlamentet; jeg troer næsten at jeg ikke har, men blot tænkt derpaa. I ethvert Tilfælde vil jeg ikke her tale videre om dem, men henvise Dig til den mundtlige Beskrivelse jeg om et Par Maaneder vil kunde give Dig. Jeg vil altsaa gjöre et Udvalg blandt Resten. Blandt de skjönne Mindesmærker, Englænderne hvert Aar sætter flere af, for deres Almeenaand og stigende Interesse for Videnskaberne er *London Institution*, en Indretning, hvor der holdes Forelæsninger, der besöges af begge Kjön, og hvorfra mange skjönne og nyttige om end ikke dybtindtrængende Kundskaber udbredes. Den förste Indretning af dette Slags var *Royal Institution*, derpaa fulgte *London Institution*; og siden have forskjellige Dele af Byen faaet slige Indretninger, der vel ikke alle trives lige vel; men som dog ofte finde nye Understöttelse, naar de ei kunde bestaae. *London Institution* er en Bygning, der vel kunde gaae for et Slot, det har prægtige Læsesahle og andre videnskabelige Indretninger; blandt andet har man der en fortrinlig Samling af physiske Instrumenter. Jeg mindes meget vel at have talt derom i et af mine forrige Breve; men jeg kan ikke undlade nu at komme tilbage til denne Gjenstand, da jeg vil fortælle Dig, at jeg var der nyligen for at see nogle galvanomagnetiske Forsög, anstillede efter en meget stor Maalestok. Der var ordentligen indbudet et Selskab for dette Øiemeed; *Barlow*, der har anstillet mange magnetiske Forsög, *Pepys, Dr Birkbek, Childern* og mange flere vare der. Forsögene vare skjönne, og viiste ret, hvorledes en saadan Indretning ogsaa kommer Videnskaben selv tilgode. Jeg har seet *Taylors* Oliegasapparat; men da Du har seet vort eget lille, vil jeg nöies med at sige Dig at han har udfört först denne Tanke, og det efter en meget stor Maalestok. Reenligheden og Ordenen i hans Værksted er beundringsværdig. *Dr Woolaston* har fört mig til det mærkværdige Sukkerraffinerie, hvor man koger Sukkeret i lukkede Kar, hvoraf en Luftpompe, dreven ved en Dampmaskine uophörligen udpomper Luften; saa at Sukkeret koger ved en Hede som vi blot vilde kalde Lunkenhed. Jeg havde neppe troet,

at dette skulde gaae saa godt, jeg mener, at Karrene skulde holde sig saa stadigt tætte og i Stand til at holde Luften ude, som jeg seer det virkeligen er. *Woolaston* förte mig ligeledes til den stor[e] *Westindia dock*, et Bassin hvorind de störste Skibe kunne gaae og modtage eller afgive deres Ladning. Naar jeg kommer hjem, skal jeg vise Dig paa Kortet over Londons Omegn hvor betydelig dens Udstrækning er. Jeg seer at jeg maa forbigaae mange Ting for at fortælle Dig hvorfor jeg slutter mit Brev her. Jeg har gjort Bekjendtskab med en ung Englænder, ved Navn *Weatstone*, som har gjort meget mærkværdige Opdagelser over Lyden og Tonerne. Han har ingen Bekjendtskaber blandt de Lærde her; saa at jeg har været i Stand til at vorde ham nyttig ved Raad angaaende Maaden at bekjendtgjöre hans Opdagelse. Han er nu i dette Øieblik hos mig for at læse mig hvad han har skrevet; og jeg kan ikke bede ham opsætte det, da han staaer i Begreb med at forlade Byen. Saa derfor maa jeg slutte. Hils *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn, vore: *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören.* Hils alle gode Venner; og vær Du især hilset af

Din

H. C. Ørsted

London d 15 *Jun* 1823

Bedste Gitte.

Mine to sidste Breve have været affærdigede med saadan Hast, at jeg ikkun har faaet fortalt Dig lidet af hvad der i de sidste 14 Dage har begivet sig med og for mig; og nu, da jeg tænker paa at indhente noget af det Forsömte er jeg i de fleste Henseender uvis om hvad jeg har fortalt Dig för og hvad ikke. Jeg har i mine sidste Breve forbigaaet at tale om de Selskaber, hvori jeg har været; da jeg i de fleste af dem atter seer de samme Ansigter kan dette ikke have megen Interesse. Jeg afslaaer i Øvrigt ikke Indbydelser; thi Selskab med de interessanteste Mænd, som i Almindelighed komme i de Selskaber hvortil jeg her indbydes kan ikke være Tidsspilde, allermindst da deres Middagsselskaber ikke begynde för Kl 6, naar alle Forretninger ere endte. Paa det at Du kan see hvorledes jeg sværmer omkring vil jeg dog nævne Dig de Selskaber hvori jeg har været siden 1ste *Junii*. 1ste Middag hos *Taylor*, 2^{den} hos *Philips*, 4de hos *Wollaston*, 5te i *Royal Societys*

Klub, 6te Aften hos *Dr. de Sanctis*, 7de i *Wolwich* hos *Barlow*, 8de hos *South*, 9de Aften hos *Davy*, 11te med Grev *Moltke* paa Bal i en Klub *Almarch* kaldet (NB seet, ikke danset, som jeg håber Du gjetter), 12te *Royal Societys* Klub, 14de stort Aarsgilde i *Grenwich* med samme for Sjel og Legem nærende Selskab, d 15 til Middag hos *Guillemard* en Geognost. Du skulde forskrækkes over saa megen Middagsspisen, dersom jeg ikke allerede havde sagt Dig, at man her spiser faa, meget usammensatte og nærende Retter. Man har tillige den Fordel at ingen nöder een; men man forlanger hvad man vil af de faa fremsatte Retter. Med Drikken gaaer det saa tarveligt som mine medicinske Venner nogenlunde kunde önske det. Min Frölichske röde Viin vil smage mig dobbelt vel, efter denne Reise; thi selv i Paris fandt jeg næsten aldrig den almindelige Bordviin saa god. – Mange af Middagsselskaberne er ledsagede med en eller anden Meddelelse. Hos *Wollaston* saae jeg et par interessante Forsög, hos *South* astronomiske Iagttagelser, hos *Taylor* hans Oliegasindretning; ved Hjelp af *Barlows* Veiviisning *Woolwichs* Arsenal. Om Selskabet i *Grenwich* maa jeg fortælle Dig noget Mere, da det optog en heel Dag, og i mange Henseender var interessant. Det Kongelige Londoner Videnskabernes Selskab förer her et Overopsyn over det berömte astronomiske Observatorium i Grenwich, og besöger det engang om Aaret. Om Morgenen paa den Dag var jeg indbuden til *South*, til Frokost, med *Herschel* og *Babbage*. Jeg viste dem ved denne Leilighed de nye Forsög i Læren om Lyden, som den unge Englænder, jeg i sidste Brev talte om, har udtænkt, og jeg havde i denne Anledning en lang, men venskabelig Striid med *Herschel*. Henimod Kl 12 satte vi os i en Baad, og lode os roe til Greenwich, som varede omtrent 5/4 Time. Jeg nævner dette saa omstændeligt for at fortælle Dig at paa denne hele Vei saae vi Themsen ligesom besaaet med Skibe, blandt andet mödte vi tre Dampskibe, hvoriblandt et heelt af Jern. Den Rigdom af Bygninger, Magasiner, Skibe, Dokker o. s. v., der viser sig for den Reisende paa denne Vei, er umaadelig; den Virksomhed der har skabt dem, og uophörligen holder dem i Brug er beundringsværdig. I Grenwich er et Hospital eller rettere et Alderdoms og Skröbeligheds Tilflugtssted for udtjente Söemænd. Et fordums Slot, skjönnere end noget af dem den Kongelige Familie selv har, er dertil indrömmet dem. Observatoriets Besigtigelse havde samlet næsten alle virksomme Medlemmer af Vid. Selskab. Jeg hörte

med til Selskabet, som Medlem. Besigtigelsen betyder vel ikke meget; men Selskabets **Raad**, et Udvalg af dets Medlemmer, tager Sagen med mere Alvor, og benytter gjerne Leiligheden til at foreslaae Anskaffelsen af nye Instrumenter og nye Hjelpemidler, som Astronomen önsker. Efter Mödet samledes Selskabet til et Maaltid. Man var meget oprömt, og mange Skaaler blev der drukket. Dette gaaer ikke af i Korthed. Den der foreslaaer Skålen holder en lille Tale; den det gjelder svarer ligeledes i en Tale. *Davy*, Selskabets President udbragde en Skaal, hvori han erindrede at Prinds *Christian* for et Aar siden var tilstede i et saadant Möde, nævnede at jeg nu var tilstede, og at jeg som Secretair for Videnskabernes Selskab i Kjöbenhavn forestillede dette her, hvorfor han da foreslog i Anledning af dette alt at drikke en Skaal. Jeg reiste mig derpaa og svarede: "Jeg takker af mit Hjerte for denne hæderfulde Skaal. Jeg beklager at jeg ikke kan tale dette lykkelige Lands Sprog med den Lethed jeg vilde for at udtrykke mine Fölelser; men jeg maa indskrænke mig til at yttre det Ønske, at dette Land, *Bacos* og *Newtons* Fædreland, som har frembragt saa mange herlige Mænd, der have udbredt Lys over Videnskaberne, maa bestandigen vedblive at frembringe store Mænd til Videnskabernes Forfremmelse og Landets Ære." Maaskee vil dette klinge Dig noget affecteret; men da jeg uformodentligen maatte tale, kan Du være vis paa at det klang naturligere. En af mine Venner, *Babbage*, forsikkrede mig, at alle havde fundet min Tale at være den bedste af alle dem der holdtes ved det Maaltid. Jeg subtraherer altid meget fra slige Complimenter, men jeg slutter deraf at min Tale kunde gaae an; og det var alt hvad jeg önskede. – Efter Maaltidet benyttede jeg tillige med *South, Herschel* og flere een af de Admiralitetsbaade, der var sat til Selskabets Raadighed for den Dag. Jeg kom tilfældigviis i en Baad, som var bygget af Prinds *Jörgen*, en Dansk Prinds, der var Dronning *Annas* Mand, og Engelsk Storadmiral[37]. Han havde selv personligen arbeidet paa den.

Blandt de mærkværdige Ting, jeg her seet her, fortjener at anmærkes Mynten. I Særdeleshed er den mærkværdig derved at den er i saa stor Virksomhed, og det ikke blot til at slaae Kobber- og

37. Prins Jørgen [George] (1653-1708), britisk prinsgemal, gift med Prinsesse Anne (1665-1714), dronning af England og Skotland i 1702.

Sölvmynt, men ogsaa Guldmynt. Guldet er nu overmaade almindeligt i England. Hvad Myntmaskineriet angaaer vilde det været mig mærkværdigere, dersom ikke vort Danske var forfærdiget i England, og derfor gav Exemplet af en saadan Fuldkommenhed.

Woolwich, som jeg nævnede i Begyndelsen af mit Brev, giver et mærkværdigt Syn. Den uhyre Mængde af Kanoner, der vare nödvendige i de lange Krigsaar boredes her og bearbeidedes her. En saa at sige uoverseelig Strækning af Kanoner, Kugelstapeler, Morterer, Bomber, Brandraketter o. s. v. findes her henlagde, paa en Strækning af Land, der letteligen kunde udgjöre en betydelig Ager. Et mærkværdigt Modelkammer har man her begyndt at anlægge. Et Militairacademie er her ligeledes. Nu i Fredstid staaer imidlertid næsten alt stille; selv Academiet kan ikke afsætte sine Cadetter, saa at man frygter for at Regjeringen, der ikke er saa omhyggelig for Videnskaberne som vor, skal lade det gaae ind.

Da jeg ikke seer Tid til at fylde et nyt Helark, vil jeg her afbryde, for at sige Dig Noget, jeg veed Du vil vide. Jeg forlader London d 21 Juni, og gaaer med det bedste af de tre store Dampskibe der gaaer til Edinbourg. Min Hensigt er blot at blive der 8 Dage. Derfra gaaer jeg til Glasgow, Liverpool, Birmingham, Oxford tilbage til London. Paa hver af disse Steder tænker jeg blot at blive een eller to Dage, saa at jeg kan komme tilbage til London efter 3 eller 4 Uger. London vil da være tom for Lærde, som gaae paa Landet til den Tid; saa at jeg ingen Grund har til at standse der; men vende tilbage til Danmark, hvorhen jeg nu higer med voxende Utaalmodighed. Gaaer alt efter Ønske, skal jeg være der för den 14 August; men jeg seer at det ikke er muligt at være sikker mod al Forhaling: imidlertid gjör jeg mig virkeligen det Haab at naae det.

[Resten af brevet er tilføjet i marginen:] I Gaar modtog jeg Brev fra *Gay Lussac*, som meldte mig, at jeg er bleven optaget til den ledige Plads i Institutets physiske Afdeling. Der var som sædvanligt nævnt mange Candidater; men jeg erholdt af 52 Stemmer de 51, hvilket er en saa ærefuld Stemmefleerhed, som ikkun sjeldent finder Sted. Professor *Müller* önsker at have saadanne Efterretninger strax til Litteraturtidenden[38], paa det at de ikke först skal komme til det Danske

38. *Dansk Litteratur-Tidende* (1810-36).

Publicum gjennem Tydske Aviser. Jeg beder Dig derfor lade ham det vide jo för jo heller. – Hils nu alle gode Venner, og i Særdeleshed *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn. Hils vore *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*. Og vær Du frem for alle hilset min elskede *Gitte*, fra
Din
H. C. Ørsted

London d 16 *Jun* 1823

Bedste *Gitte*
Sidste Gang fik Du et saare kort Brev fra mig; men jeg haaber at jeg denne Gang skal sende Dig et længere, om end ikke saa langt, som det skulde være, dersom jeg kunde fölge min Tilböielighed at underholde mig med Dig. Jeg er uophörlig i Virksomhed, og befinder mig vel derved. Uden dette skulde derimod Opholdet saa langt fra Dig og Börnene være mig utaaleligt, eller rettere det skulde snart vorde afkortet. En Deel af Tiden anvender jeg paa at lære saa godt Engelsk, som i kort Tid er muligt; men dertil anvender jeg Timer hvor intet er at see her; nemlig om Morgenen fra Kl 6 til 8. Man finder her at jeg har gjort meget betydelige Fremskridt for saa kort en Tid, og jeg kan selv mærke det er saa. Jeg er glad ved at have taget den Beslutning, at gaae saa alvorligt til Værks dermed; thi jeg mærker, at det bidrager meget til at gjöre mig yndet her. Jeg drager maaskee endnu en anden vigtig Fordeel heraf. Jeg har meget grundet Haab om at blive Medarbeider af en af de store Encyclopædier, og at faae 15 Guineer for Arket, hvilket i vor Mynt er 120 Rbd. Du vil vist ikke vente at jeg skal skrive mig riig derved; men naar jeg blot skriver 4 eller 5 Ark i et Aar, kan jeg derfor faae de vigtigste Engelske Böger; og jeg kan sige Dig, at det er en stor Ufuldkommenhed hos Danske, Tydske og Franske Lærde, at de vide saa lidet af hvad der udrettes i England. I mange Henseender vil jeg kunde gavne mit Födeland langt mere end för, dersom jeg kan faae et saa godt Engelsk Bibliothek, som mit Tydske er. – Min Plads vil snart blive for knap, og fornemmeligen, da jeg önskede at have en lille Experimenteerstue ganske for mig. Dersom *Forchhammer* flytter til de Værelser han har, som Arkanist ved Porcellainfabriken, troer jeg at det ikke var værd at leie dem ud; men saa længe han vil boe der vil

jeg indrette mig som jeg kan. Faa har det saa godt som jeg; men det er ikke uden med Hensyn paa Nytten at jeg önsker det bedre.

Jeg fornöier mig meget over at Du finder Dig vel paa Landet med Börnene: Væn *Christian* af med sit Piberie, hvorom Du skriver; jeg veed Du kan det paa en eller anden snild Maade. Forestil Dig at jeg havde en Urimelighed eller Egensindighed (det forstaaer sig jeg har ingen, sligt tilstaaer man ikke), skulde Du da ikke kunne venne mig af dermed, naar Du vilde? Vel væn Krabaten af fra sit Piberie för han selv ret mærker det. Jeg vil nödig strax, naar jeg kommer hjem være den strænge. Dog det vil alt finde sig. Det er mit Forsæt, at tage mig saa meget af Börnene som jeg kan, naar jeg kommer hjem; især vilde jeg önske at jeg kunde faae *Christian* til at blive en flink Kjeledægge af mig. Jeg længes nu ret inderligt efter Eder alle, mine Kjære; jeg föler ofte, naar jeg har Tid til at samle mig en Hjemvee, som jeg nu ikke vil give lang Tid mere til at forstærke sig. Farvel saa længe, min *Gitte*; dog Ney, Du maae endnu have mange Breve först fra

Din

H. C. Ørsted

London d 24 *Jun* 1823

Kjæreste *Gitte*

Jeg forlader nu endeligen London. I Aften gaaer jeg om Bord paa Dampbaaden *James Watt*, den bedste af alle Dampskibe, som gaae til Edinburg, hvilke i övrigt alle ere fortrinlige. Nyligen tilbagelagde den Veien i 48 Timer, men det ordentlige er 60 Timer. Jeg skal tilskrive Dig saa snart jeg kommer til Edinburg; men Du maa bemærke, at mine Breve nu vil være længere underveis. Siden jeg sidst skrev Dig til har min meste Tid været besat med at gjöre Besög, med at see adskillige Ting igjen o. s. v. Jeg vil ikke opholde Dig med at fortælle Dig alle slige Ting, der ere Smaating i Beskrivelsen, men ofte vigtige i Fölgerne. Saaledes har jeg nu en meget nöiagtig Kundskab om Maaden, hvorpaa Jernrör til Vandledninger skal lægges og sammenföies, hvilket sidste er meget vigtigt, og gjöres paa en meget sikker og nem Maade her. Den Maade man vilde ellers fristes til at begynde med i Kjöbenhavn, vilde være Forstyrring underkastet, ved enhver Overgang fra een Aarstid til en anden. Jeg nævner just denne Sag, fordie den hörer til mine Embedspligter. **Parkins** Dampmaskine har

jeg besögt ofte med fornyet Interesse. Han har lovet mig at, dersom vi vil have et Dampskib til Kjöbenhavn, af hans Opfindelse, skal vort være det förste han udförer, forstaaer sig næst efter hans eget. Hans Dampmaskine kommer ikkun til at koste det Halve af det de andre koste, og behöver mindre Plads og ikkun 1/10 af Brændmaterial. – Jeg forlader her for et Øieblik slige vigtige Sager for at fortælle Dig, at jeg her i London har holdt megen Omgang med to elskværdige Franske Damer, som jeg blot i de foregaaende Breve har nævnt: Madame *Thenard* og Madame *Laurent*. Hvor der var noget at see, eller Besög at aflægge, hvor disse Damer skulde hen, og jeg ligeledes, var jeg deres Ledsager. Vi disputerede ofte om Fortrinnet af Frankrig eller England. Jeg nöiedes dog altid med at vise at England ikke gav Frankrig noget efter; men de erklærede mig ikke desto mindre for partisk. Tilsidst syntes jeg dog jeg vilde efterlade dem et Minde om min Upartiskhed. Jeg forærede dem til Afskeed hver en Bog, med et velbekjendt Vers af *Wessel*, det förste Vers af Visen: Braadne Kar i alle Lande, hvilket jeg oversatte dem paa Franske Vers, som de fandt meget gode. Var jeg forliebt i disse Damer? Ney min gode Gitte, hvis jeg havde været det skulde jeg snart være bleven umaadeligt skinsyg; thi de havde en stor Mængde Beundrere; og jeg er ikke som *Baggesen*, der gjerne seer den hele Jord paa Knæe for sin Gudinde. Derimod havde jeg megen Fornöielse af at være deres Ven, og jeg troer de erkjendte dette. En gammel Herre, *Sir John Sebright*, som af Forliebelse gjorde dem mange Tjenester, kaldte de deres underdanige Tjener; en ung Herre *Mr Bachelier* (ikke beslægtet med den Kjöbenhavnske), kaldte de deres Courer, og mig deres Ledsager. De raadförte sig med mig ved alle Leiligheder, forstaaer sig uden derfor at fölge mit Raad, og önskede at jeg engang skulde bringe Dig og Börnene til Paris. Jeg maa til Slutning anmærke, at jeg troer deres Opförsel i sig selv var exemplarisk, endskjönt en Deel af deres Omgivelse ikke var efter min Smag. Jeg seer at dette Brev er bleven for fortroligt til[29] at vises Nogen. Baade det jeg har sagt om Damerne er det, og ligeledes er det ikke godt at Vandcommissionen hörer, hvad jeg har gjort for den, eller *With* hvad jeg har gjort for Dampbaaden, för jeg kommer hjem. Du faaer da i Dag et yderst afjaget offentligt Brev.

Din
H. C. Ørsted

London d 24 *Jun* 1823

Bedste Gitte

Jeg benytter de faa Øieblikke Afreisens Time levner mig, for at sige Dig at jeg i Aften gaaer om Bord paa Dampbaaden *James Watt* og haaber paa Fredag Morgen at være i Edinburgh. Jeg skammer mig ved at sende Dig et saa tomt Brev, som det i Dag, paa en saa lang Vei; men hellere nogen Efterretning end slet ingen. Jeg regner immer paa at komme til Kjöbenhavn f[ö]r 14 August; men skal jeg endogsaa nödes til at komme sildigere, skal det ikkun være meget lidet. Du skal saa flittigt som muligt höre fra mig; indtræffer nogen Uregelmæssighed maa Du betænke, at Reisen ofte gjör en regelmessig Brevvexling umulig.

Hils alle gode Venner, og navnligen *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn. Hils *Karen, Christian, Marie, Sophie.* Hils *Sören* at han har mit Minde til at reise til Langeland i Ferierne. Vær Du især hilset, min *Gitte*, fra

Din

H. C. Ørsted

Hils *Forchhammer* og lykönsk ham til Lectoratet. Siig ham at jeg ikke har glemt hans Commissioner. Han skal have Brev fra mig fra Skotland.

Edinburgh d 28 *Jun.* 1823

Bedste Gitte.

Jeg har da nu den Fornöielse at tilskrive Dig fra *Edinburgh.* Jeg har gjort den skjönneste Reise hertil, man kunde önske. Om Natten mellem 12 og 1 kom jeg til Dampskibet, der laae mere end en Dansk Miil fra mit Hjem, og gik i Seng, om ikke just saa vel, som om jeg var hjemme, saa dog vel nok for at sove til Kl henimod 5, da jeg stod op for at see Landet omkring Themsen, meden[s] Skibet gik ned ad Floden. Jeg traf strax om Bord her en Hr *Allan*, berömt Banquier og tillige Mineralog, som jeg havde seet i Londons lærde Selskaber. Han stræbte at gjöre mig Touren saa behagelig, som han kunde, og gjorde mig overalt opmærksom paa mærkværdige Gjenstande. Jeg blev snart bekjendt med mange Andre, blandt hvilke jeg dog blot vil nævne en *Arburthnot*, som har været i Ostindien i mange Aar, og

som kjendte Professor *Rask*, hvem han bad mig hilse. Dampskibet *James Watt* med hvilket jeg gjorde Reisen er meget stort og velindrettet. Dækket er saa stort, at uagtet der stod 5 Kareter derpaa, mærkede man neppe at noget af Pladsen var betaget, og man spadserede frem og tilbage i störste Mag. En af Hovedfornöielserne, man gjör sig her paa dette Slags Reise, er Læsning. Man saa Herrer og Damer med Böger i Hænderne; og Dampskibet har et lille Bibliothek, stemplede med Skibets Navn. Man kunde dog ikke udholde særdeles længe ad Gangen at læse, fordie det var alt for koldt, endskjönt Veiret ellers var smukt. Jeg havde selv taget Böger med, og fik næsten læst ligesaa meget, som jeg kan faae Roe til paa en sædvanlig Kjöbenhavnsk Dag. Seiladsen ned ad Themsen er mærkværdig ved de mange Gjenstande man seer paa Kysten, og de mange Skibe man möder. Paa den korte Vei af 8 til 10 Danske Mile seer man alene paa höire Side af Floden: Deptford, Grenwich, Woolwich, Gravesend. Langs med Söekysten af Landet fra Themsens Udlöb og til *Edinburgh*, seer man ikke saa meget, deels fordie man ofte gaaer langt fra Kysten, deels og fornemmeligen fordie de fleste vigtige Byer ligger inde i Bugter og Flodmundinger. Imidlertid undgaaer intet mærkværdigt af Kysten her den Reisendes Opmærksomhed, naar han selv vil passe paa; thi et Söekort var fremlagt, hvorpaa man bestandigen kunde see hvor man var. Hvor livlig Handelen er her kan sees deraf at vi i Nærheden af **Newcastle** engang talte 300 Skibe. – Vi tilbagelagde Veien fra London til Edinburgh i 50 Timer. Da den er mere end 100 Danske Mile lang er dette aabenbar en hurtig Reise. Den sædvanlige Tid er 60 Timer; men nyligen havde et af disse Skibe saa megen Modgang, at de Reisende, som om Löverdagen vare gaaede fra London, först ankom her om Torsdagen; hvorimod jeg som var afgaaet Onsdagen efter ankom om Fredagen. Havde jeg fulgt min Plan, at afgaae om Löverdagen for at ende Reisen desto hurtigere, havde jeg ikkun opnaaet en Afkortning af een Dag; saa at jeg heri maa prise mit Held. Fragten fra London til E[d]inburgh er 4 ½ Pund Sterling, henimod 22 Species. Man faaer derfor tillige Frokost, bestaaende af Thee, Bröd, Smör, Æg og noget Kjöd eller Skinke, og ligeledes faaer man i samme Priis Middagsmad og Aftenthee. Vinen betales for sig; men naar Du tænker Dig at han for en saadan Reise indtager mere end 2000 Species, og et Par Dage

efter gjör en ligesaadan Reise tilbage, saa seer Du let den store Fordeel Interessentskabet maa have deraf. Denne Reisemaade finder nu saa meger Bifald, at Interessentskabet lader bygge en nye Dampbaad, for at være i Stand til at gaae to Gange om Ugen fra London til Edinburgh. Saa snart vi kom til Edinburgh sörgede *Allan* for at skaffe mig et godt Logie, hvor jeg ikkun betaler 1 Guinea, omtrent 5 Species, om Ugen, og hvor jeg ovenikjöbet boer prægtigt for denne her ubetydelige Leie. *Allan* sendte strax Bud til *Brewster*, og lod ham vide at jeg var kommen. *Brewster* kom snart til mig, förte mig derpaa hjem til sit, og ledsagede mig ud for at see Byen. Byen er skjön, især den nye Deel deraf. Husene ere byggede af hugne Steen, hvoraf Egnen her har nok, og man finder dem overhovedet skjönnere og især udförte i bedre Proportioner end de Londonske. Jeg troer at Skotlænderen har mere Kunstsmag end den egentlige Englænder. Jeg saa hos *Allan* og *Brewster* nogle Malerier af Skotske Mestere, der ikke vare at forsmaae. – Brewster er en særdeles udmærket Mand og overmaade tjenstvillig. Han beder mig, meget at hilse *Forchhammer*, og tillige at takke ham for de tilsendte Mineralier.

Dog jeg bör ikke alt for længe udsætte det at fortælle Dig at jeg i Dag har seet *Walter Scot*, med hvem jeg gjerne skulde begyndt mit Brev, dersom det ikke var alt for meget mod den historiske Orden. Jeg har for denne Gang ikkun seet ham et Par Minuter, og det paa Gaden, hvor Dr Brewster forestillede mig for ham. Jeg hilsede ham strax fra *Oehlenschlæger*, og sagde ham hvor höit min Ven skattede ham, hvorpaa han med megen Varme udtrykte den höie Priis han sætter paa *Oehlenschlæger*. Han fortalte, at han havde foresat sig at skrive ham et langt Brev til, men at han havde opsat det længere end han havde vildet. Han reiser just paa Landet, men kommer igjen om tre Dage; jeg skal da besöge ham, og tale saa meget med ham, som det skal vorde mig muligt. *Walter Scot* er meget ilde lidt af Oppositions-partiet, fordie han er en heftig Minesterialmand, men Dr Brewster undskyldte ham med, at det vel kunde være nödvendigt at have en heftig Modstand mod det saa heftige Oppositions-partie. Jeg vil lade dette være uafgjort; men kjært var det mig at höre af Brewster at han ansaae ham for en moralsk fortræffelig Mand, saaledes som jeg saa gjerne vil tænke ham, efter hans Digte. – Hvorledes han seer ud? kan jeg ikke saa fuldstændigt beskrive Dig, som jeg gjærne vil-

de, da jeg saae ham saa kort. Kan jeg faae et godt Portræt af hans sjelfulde Ansigt skal jeg skaffe Dig det. Han er stor af Vægt, er velnæret uden dog at være feed, og halter stærkt. Dette er rigtig nok ikkun Tilfældighederne i Mandens Udvortes; men denne Gang vil jeg indskrænke mig til at sige saa lidet, for ikke at fortælle Dig noget Urigtigt om ham. En anden Tilfældighed, men som er mere morsom, især for ham, er at han faaer 3000 Pund Sterling (14000 Species) for hver af sine Romaner. Da han skriver et Par om Aaret, er dette en skjön Indtægt. Kunde *Oehlenschlæger* faae et af sine Værker saaledes betalt, saa kunde han dermed kjöbe et Landgods i Danmark om han vilde. – *Dr Brewster* fortalte mig, at han nyligen havde læst en Oversættelse af *Correggio*[39], som han troede var af *Walter Scotts* Svigersön[40]. B. var meget glad over den.

Saa snart jeg har seet mig mere om her skal Du höre mere fra mig; thi om jeg ogsaa kan holde mit Forsæt, ikkun at blive 8 Dage i *Edinburgh*, vil der dog blive Materialier for et meget langt Brev, eller rettere for adskillige. Dog, naar Materien voxer mig noget over Hovedet, springer jeg en Deel over som Du veed; men i saa Fald skal det gaae ud over det physiske: det lover jeg Dig.

Hils nu alle gode Venner, og navnligen *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, din Söster og hendes Börn, saa og ikke at forglemme vore egne *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*. Vær endeligen Du, min bedste Gitte paa det hjerteligste hilset fra

Din

H. C. Ørsted

For de Anskaffelser jeg har gjort til vort eget Brug maa jeg bede Dig sende mig jo för jo hellere en Anviisning paa 100 Species. Reisekassen taaler nu ikke mere at staae for Udlægget. Ø.

39. Tragedie af Adam Oehlenschläger (1811).

40. John Gibson Lockart (1794-1854), skotsk forfatter og udgiver, gift med Scotts ældste datter Sophia (1820). Han samarbejdede med Oehlenschlägers oversætter, R. P. Gillies.

Edinburgh d 28 *Jun* 1823

Bedste Gitte.

Du fik sidste Gang to ret afjagede og halv forkerte Breve, men som jeg dog haaber vare Dig velkomnere end ingen, da Du ellers havde maattet vente over 8 Dage længere. Du seer nu hvor jeg er. Jeg er paa det fortreffeligste modtaget her, og *Dr Brewster* gjör sig al Umage, for at sætte mig i Stand til at profitere meget af Edinburgh i kort Tid. Enhver videre Deel af min Reise er at betragte som en Deel af Hjemreisen. Jeg skal paaskynde den, saa meget som mine Reisepligter tillader det. Jeg vil saa nödig give slip paa at nyde d 14de August i Kjöbenhavn; men sikker Regning kan jeg dog ikke gjöre; imidlertid gjör jeg mig al Umage: saa at jeg, om jeg endog skulde forfeile Dagen, jeg [sic] ikke skal komme længe efter. Du taler om at möde mig i Hamburg, og at tage Börnene med. Finder Du Lyst til det, og finder Du selv at det er overkommeligt at tage Börnene med, saa skal I alle være mig hjerteligt velkomne. Jeg seer Eder da desto för. Finder Du derimod mindre Lyst til det, naar Tiden nærmer sig, saa bliv hjemme, og jeg har da vel ikke den Fordeel at see Eder fuldt saa snart; men jeg skal da omfavne Eder i Hjemmet som ogsaa har sin egen Art af Glæde. Du seer at jeg veed at finde en Fordel i hvilken af de to Bestemmelser Du tager. Jeg seer af Dit sidste Brev, at Du vil have den Ro jeg skriver om, at der hviler over Omgivelserne af *Cambridge*. Tænk ikke at der er Ro for selskabeligt Liv. Hvor jeg kommer er jeg strax indviklet i Bekjendtskaber, og Dig gaaer det i Grunden ikke bedre, endskjönt Du finder mindre Fornöielse deri. Grib til min Resolution; moer Dig ved det som dog ikke kan være anderledes, og hvil Dig saa imellem ud fra Sværmen, saa gjör jeg. Lad mig kun först være hjemme saa skal jeg i det mindste med min Mu[n]terhed hjelpe Dig at bære Selskabets Byrder; at sige, saaledes som hidindtil, ikke medens Selskabet er der, men för og efter. For de Udlæg der er gjort paa Reisen til vort eget Brug maa jeg nu have en Anviisning paa 100 Species paa London. Tjen mig i at besörge dette jo för jo hellere; thi jeg haaber at 14 Dage efter at Du har modtaget dette Brev skal min Afreise fra London være nær. Jeg nævner Pengene i mit andet Brev, paa det at Du ikke skal nödes til at vise dette.

Lev nu vel min Gitte, og vent snart at see

Din

H. Ørsted

Glasgow d 8 *Julii* 1823

Bedste Gitte.

Den Tid jeg har tilbragt i *Edinburgh* har været saa opfyldt med Mærkværdigheder at jeg ikke har faaet Leilighed til at skrive Dig et Ord derom, uden i de förste Dage. Det gaaer mig næsten ligesaa i *Glasgow*; imidlertid vil jeg dog her bryde over tvert, og hellere skrive Dig et ufuldstændigt Brev til end intet. Dagen efter at jeg havde sendt Dig mit siste Brev var en Söndag, 29 Jun. Paa den er alt i England saa stille, alle Forretninger lægges saa aldeles til Side, at man i Kjöbenhavn ikkun kan gjöre sig en meget ufuldkommen Idee om en Engelsk Söndag. *Brewster* afhentede mig til at gaae i Kirke. Jeg hörte en meget brav Prædiken af en Præst ved Navn *Thomson*, dog læste han den af Papiret, som her skal være meget almindeligt. Om Middagen spiiste jeg hos *Allan*, hvor *Brewster* ogsaa var. Jeg fandt her en meget god Billedhugger *Joseph*, der har forfærdiget en anseelig Mængde Buster af berömte Mænd her. Dagen efter, d 30 Juni, besögde jeg ham, og saae en stor Samling af hans Arbeider. Han förte mig derpaa til en Maler, hos hvem jeg saae en stor Mængde Portraiter. Det er Brug her at Folk lader deres Portraiter blive hos Maleren. Först efter den Maledes Död tager Familien Portraitet. *Joseph* og Maleren förte mig til et Selskab for Afskaffelsen af Negrenes Slaverie. Jeg hörte her en af Edinburghs bedste Talere, *Cockburn*, som med megen Veltalenhed viiste hvorledes man maatte stræbe gradviis at give Negrene den Frihed de umuligen strax kunde nyde heel. Med *Brewster* var jeg samme Dag hos en Uhrmager, som havde mange forskjellige, tildeels nye Indretninger af Uhre, der vidnede om hans Duelighed og Opfindsomhedsaand. Hans Stue var fuld af Portraiter af berömte Uhrmagere. Saaledes hædrer enhver sin Stand her i England. Om Middagen spiiste jeg hos *Brewster*, med adskillige interessante Mænd, som jeg i det Fölgende faaer Anledning ellers at nævne. Den 1ste Julii tilbragde jeg Formiddagen med *Brewster*, som viiste mig sine herlige optiske Forsög. Dette var mig en meget nydelsesriig Dag. Om Aftenen spiiste jeg til Middag, som vi kalde det, hos en *Stewenson*, med hvem *Brewster* havde gjort mig bekjendt. Jeg saae her et Claveer som ikke forstemmes, fordie Strængene ere spændte paa en Jernramme, hvis Ender end ydermere holdes stift fra hinanden ved krumme hule Metalstænger.

Den 2[den] Juli havde mine Venner truffen en saadan Indretning for mig, at jeg först spiste Frokost med *Robison* og *Brewster*, som derpaa förte mig til Vandledningerne. Vi gjorde denne lille Tour i en Baad, som blev trukken af Heste paa en Canal. Denne Canal gaaer paa nogle Steder over Veien eller over en Flod. Tænk Dig at Canalen paa et Sted gaaer over en Huulvei, saaledes at man hörer Vognene kjöre under Canalen. Canalen gaaer her over murede Buer, og Canal-Truget, jeg veed intet bedre Navn dertil, er af Jern. Paa samme Maade gaaer denne Canal paa et Sted over en dybtliggende Flod. Saa snart vi kom hjem fra denne Tour, toge vi en anden Vei. Vi besögde först de to Brödre *Waddel*, to fortræffelige Mechanikere, som leve af deres Midler, men fornöie sig med videnskabelige Arbeider. Jeg saae der Modellen til et nyt Slags Hjul for Dampskibe. I Stedet for Dampmaskine havde de et Slags Uhrværk, som sat Hjulene i Bevægelse. Det syntes virkeligt at Skibet med det nye Slags Hjul gik meget hurtigere end naar de gamle anvendtes. Nogen Vind hindrede nöiagtige Forsög. Herfra toge vi til Dokken i *Leith*, som er i Nabolavet af *Waddelernes* Landsted. Ligeledes saae vi den lange Kjedebroe ved *Leith*. Dette Slags Broer er maaskee det mindst bekostelige Slags man kan bygge. Vi endte Dagen med at spise til Middag hos Chirurgen Professor *Russell*, som har sit Landsted i Nærheden af *Leith*. – d 3[die] Juli saae jeg Universitetets Museum, som endnu er i sin Begyndelse; thi den herlige Universitetsbygning er endnu ikkun saa vidt at tre Fjerdedele ere byggede, hvilket imidlertid er betydeligt nok. Regjeringen giver 10000 Pund, 45000 Species aarligt til det er færdigt. I Museet ere Gjenstandene saaledes stillede under Glas, at man kan see dem uden at Nogen kan komme til at röre dem. Ligesom Fuglene i vort Museum. *Jameson* viste mig Museet, *Hope* viste mig Laboratoriet. Hans Forelæsninger ere berömte for hans skjönne Forsög; men det er interessant at see hvor vel tilberedet han har alt; men med en Overdaadighed, som vi ikke maa tænke paa; thi han havde hensat i Orden alt hvad der hörte til Forelæsningerne i hele Aaret i velafdeelte Skabe, saaledes at han f. Ex havde saa mange Retorter, som der skulde bruges om alle Forelæsningerne skulde holdes paa eengang. Hertil kom endnu en Mængde Reserve-Glasvarer. Jeg spiste til Middag hos *Robison*, en meget dannet Mand, som jeg alt ofte har nævnt i dette Brev. Han er Sön af den forrige Professor i Physiken her, men

har selv været Krigsmand i Ostindien, og har samlet sig mange Penge, hvoraf han nu lever. Han har megen Verdenskundskab og en fiin Smag. Hans Bord var det smagfuldeste og tillige Retterne de meest udsögte jeg har seet i England.

Den 4de Juli var det endeligen igjen muligt for mig at see *Walter Scott*. Jeg havde ofte sögt ham forgjeves, fordie han uophörligen svævede mellem sit Landsted, hvor han lader bygge, og sit Huus i Byen. Endeligen foreslog Tjeneren mig at komme om Morgenen meget tidligt, hvor jeg da traf ham. Jeg talte meest med ham om **Oehlenschlager**, som jeg allerede har fortalt han sætter saa megen Priis paa. Da jeg desangaaende tilskriver *Oehlenschlæger* vil jeg her ikke gjentage det. Jeg maa beklage at jeg kunde blive saa kort hos ham. Han indböd mig til at spise Frokost med ham; men jeg maatte nægte mig den Fornöielse at modtage denne Indbydelse, da jeg allerede nogle Dage tidligere havde lovet mig til Mathematikeren Professor *Wallace*. Jeg maa saa meget mere beklage det, som *Walter Scott* Dagen efter atter tog paa Landet. Han vedbliver at holde fast paa sin Anonymitet. Da *Feldborg* læste ham *Oehlenschlægers* Brev, hvori hans Romaner vare skildrede, sagde han: det maa være Digteren meget behageligt, hvo han saa er. Da Kongen engang gjorde ham Complimenter for en af hans Romaner, svarede han Deres Majestæt gjör mig for megen Ære. Saaledes lod han det blive ubestemt om han blot, som Forfatter, erklærede den ham tillagte Berömmelse for stor, eller om han vilde fralægge sig Forfatteræren ganske. – Hos *Wallace* saae jeg et Instrument han har opfundet i Stedet for den saakaldede Storkesnabel til at copiere Tegninger, Carter og deslige med. Han copierede dermed i nogle faa Minuter en Tegning af *Rembrandt*, forestillende hans Moder, og gav mig denne Copie. – *Feldborg*, som nu opholder sig her, förte mig siden til *Register-house*, hvor alle for Landet vigtige Documenter gjemmes. Man har begyndt at lade dem trykke, og mange Foliobind ere allerede trykte, til stor Lettelse for tilkommende Historieskrivere. – Om Eftermiddagen anstillede jeg endnu Forsög med *Brewster* over Magnetnaalens Intensitet i Edinburgh, og sluttede Dage[n] med at spise hos Professor *Hope*, Chemikeren.

Om Löverdagen var jeg til Frokost hos *Jameson*, hvor Selskabet, mod al Frokostsedvane her, var meget stort; men tillige interessant.

Jeg tog derpaa Afskeed med *Brewster*, som var i Færd med at tage paa Landet. Vi skiltes fra hinanden med den samme Hjertelighed, hvormed vi havde levet sammen. Jeg fik af ham et Exemplar af *Encyclopedia Britannica*, hvis Værdie i Danske Penge er mellem 3 og 4 hundrede Daler, hvorimod jeg skal give ham en Artikel paa to eller tre Ark om Electromagnetismen[41]. Jeg besögde endnu samme Dag, med *Feldborg, Jemisson* en ung Mand, som har været længe i Tydskland, og som kjender det danske Sprog og Literatur. Om Middagen spiiste jeg hos *Sir John Sinclair*, den berömte Skribent over Agerdyrkningen. Hans Bog er oversat paa Dansk, som bekjendt; men han har intet Exemplar deraf, hvilket han meget önskede. Beed min Broder eller *Forchhammer* om at sige dette til *Collin*, som sikkert vil skaffe ham et. I Selskabet fandt jeg *Sir William Hamilton*, en Mand af udmærkede Talenter, og en Kjender af Tydsk Literatur. Efter Bordet gaves Musik, og en af Döttrene spilte en Melodie, som endnu skal hidröre fra Ossian[42]. *Sinclar* lovede mig en Afskrift af denne Musik, til Fornöielse for *Oehlenschlager* og andre brave Folk hos os. Den 6te, en Söndag förte *Feldborg* mig til en Kirke hvor Gudstjenesten holdtes efter den Engelske höie Biskoppelige Kirkes Ceremonier. Denne Gudstjeneste er meget glimrende og ligner i Meget den Katholske. Den er vistnok udtænkt med stor Præsteklogskab; men efter Christi egne Forskrifter synes denne med umaadeligt lange Bönner opfyldte Gudstjeneste ikke at være. Efter Gudstjenesten gik vi til *Gilles*, som har oversat mange af *Oehlenschlagers* Arbeider. Vi havde mange gange först sögt ham forgjeves. Han modtog mig meget venskabeligt, og indböd os til Middag. I Mellemtiden toge vi ud til *Roslen-Glen*, en Dal eller bedre en bred og bevoxen Klöft, i Nærheden af hvilken er Lord *Melvilles* Slot, og *Hawtornden*, hvor Digteren *Drummond* havde sit Sæde. Dens Huler siges at have tjent Skotterne til Beskyttelse i urolige Tider. *Roslins* Slots Ruiner, og et særdeles skjönt Kapel, der endnu har vedligeholdt det meste af sine Sierater fortjene her Opmærksomhed. – Vi kom meget silde tilbage til vort Mid-

41. *Thermo-electricity* (1830), KM II, pp. 351-98.

42. Fortælleren og den formodede forfatter til en digtcyklus, som James MacPherson (1736-96) hævdede at have fundet og oversat fra gamle gæliske kilder. Samlet udgave: *The Works of Ossian* (1765).

dagsmaaltid, Kl 7 om Aftenen. Kl henimod 9 gik jeg hjem, pakkede ind og satte mig Kl 10 ¼ i Vognen til **Glasgow**, hvor jeg ankom om Morgenen Kl 4.

Efter nogle Timers Hvile gik jeg til *Robert Graham*, hvis Sön havde givet mig Addresse til ham. Han förte mig til *Tennant*, som viiste mig, med megen Beredvillighed sin Fabrik af Blegesalt, af Svovelsyre, af Natron og af Sæbe. Samme viiste mig ogsaa et Jernstöberie i hans Nabolag. Samme Dag saa jeg ogsaa en Maskine som broderede, Fabriken af Gas til Byens Oplysning og Universitetets Musæum. Den 8de var jeg til Frokost om Morgenen og siden til Middag hos ham. Med et Brev fra ham saae jeg et Jernværk, kaldet *Clyde*-Jernværk 1 ½ dansk Miil fra **Glasgow**. Ved samme var tillige en Kulgrube, som jeg befoer. Tænk Dig en Brönd af 200 Fods Dybde (hvad man kalder en Schacht); heri hidses man ned i Kurve, som hang i Jernkjæder. Man vandrer da omkring i de lange underjordiske Gange, der paa dette Sted havde den Ubeqvemmelighed, at man ikkun i en meget liden Deel af dem kunde gaae opret. At gaae saaledes kroget i en betydelig Deel af 1 ½ Time er noget möisommeligt. Den hele sorte Besætning i disse sorte Huler gjör et besynderligt Indtryk, der endnu forhöies derved at Arbeiderne bære Lamper paa Panden; saa at det her maatte see frygteligt ud, dersom man ikke vidste hvad det er.

d 9 Julii. I Dag har jeg seet et stort Cattontrykkerie i **Barlowgreen** omtrent ½ dansk Miil her fra Byen. Jeg skal spise til Middag hos **Tennant**. I Morgen skal jeg paa en Dampbaad besöge *Loch Lomond*, med Robin den Rödes Hule ved. Til Selskab skal jeg have Madam *Henderson* og hendes Datter, som begge hilse *Doctor Forchhammer*. – Overmorgen gaaer jeg med Dampskibet til **Liverpool**; og saa gaaer det immer raskere og raskere hjem ad.

Hils nu alle gode Venner, og navnligen *Anders* og *Mathilde*, Din Söster og hendes Börn, Moder og Bodil, vore *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*. Og vær Du först og sidst hilset min bedste Gitte, fra Din

H. C. Ørsted

Manchester d 16 *Julii* 1823[30]

Bedste Gitte.

Jeg slap min Dagbog sidst d 9 Julii i *Glasgow*. Jeg spiiste til Middag hos *Tennant*, hvis Familie kjender *Dr Forchhammer* meget vel. *Tennant* forsikkrede at *Forchhammer* er hans Kones Yndling. Efter Maaltidet kom Chemikeren *Thomson*, som nyligen var kommen fra Landet. Jeg maatte siden fölge hjem med ham, og kom först silde til mit Logie. Dette hindrede ikke, at jeg næste Morgen var paa Benene om Morgenen Kl 4, og Kl 5 ½ begav mig paa Veien til *Loch Lomond* i Selskab med Mad. *Henderson*, hendes Datter og hendes Svigersön *Lamb*. Farten gik först ned ad Clyden til *Dumbarton*, i et Dampskib, derfra til Vogns til Söen *Loch Lomond*, som ved en lille Flod er forbunden med *Clyden*. Efter en kort Vei paa den sidste Deel af denne Flod, kom vi til et Dampskib, som hver Dag gaaer engang rundt om *Loch Lomond*. Denne Söe har omtrent en Længde af 4 danske Mile, men er neppe noget Sted over ¼ Miil bred. Den er omringet af höie Bjerge, og besaaet med smaa Øer. Indtrykket af det Hele er mere vildtromantisk end skjönt i Ordets nærmere Betydning. Bjergene ere ikke bedækkede med Skove, men ere næsten ganske nögne. Den Dag jeg besögde dem var en sand Regndag. Bjergene vare bedække[de] med Skyer, hvoraf mange vare meget lavere end Bjergtoppene. Jeg havde, som Physiker megen Fornöielse af at betragte deres Afvexlinger, og deres Overgange til Regnbyger. Det mærkværdigste hvad vi saae var Robin den Rödes Hule. Du mindes *Walter Scotts* Roman[43]. Om denne Hule har været beboet af Robin vil vi lade uafgjort, men vist er det at den passer saare vel dertil. Det er en sand Klippehule, til hvis Aabning man ikkun stiger op fra Havet paa Klippens Brudstykker, og hvortil atter Nedfarten er saa vanskelig, som Opfarten. Een Mand maatte her vist nok være i Stand til at forsvare sig mod Mange. – Vi maatte formedelst Regnen tilbringe en Deel af Tiden under Dækket, hvor jeg læste et Stykke af *Walter Scotts* nyeste Roman *Qvintin Durward*. Bogen var af Dampskibets Bibliothek, thi alle Dampskibe have et saadant, i det mindste af 20 eller 30 Bind.

43. *Rob Roy* (1817) om Robert Roy MacGregor (ca. 1671-1734).

Den 11te forlod jeg *Glasgow*, og gik först med et Dampskib til *Grenock*, hvorfra et andet Dampskib, der skulde före os til *Liverpool*, modtog os. Farten paa *Clyden* var interessant nok. Vi saae en stor Mængde Dampskibe, gaaende fra og til *Glasgow*. Jeg hörte at 25 ere i Gang dagligen for denne Bye, som har vundet meget betydeligen ved Indförelsen af Dampskibene, fordie Floden i Nærheden af *Glasgow* ikke er dyb nok for stör[r]e Skibe. Ved Dampskibene har Stadens Kasse faaet en saadan Tilvæxt, at den nu har Raad til aarligen at lade Floden gjöre dybere. Veiret var meget ugunstigt, og alt spaaede os en haard Fart, som vi da ogsaa fik. Vinden var voldsom, og tillige med Strömmen imod os. Vi kom om Aftenen saa lidet frem ad, at vi maatte vende om, og gaae i Havn ved en liden Øe, kaldet *Arran*. Vesterhavet ved *England* og *Skotland* er meget voldsomt og stormfuldt. Med et andet Skib end et Dampskib skulde vi sikkert intet have udrettet; men nu vare vi dog i Stand næste Morgen at gaae ud igjen, og gjorde vel ingen behagelig, men dog en sikker Fart, först til *Port Patrick*, derpaa til Øen *Man*, og endeligen til *Liverpool*, hvor alle Passagererne vare glade at komme til, efter i 2 Dage at have udstaaet et Veir og en Söe, som selv vante Folk kaldte frygtelig; dog kan jeg ikke sige, at vi, med vort gode Dampskib noget Øieblik svævede i Fare. I *Liverpool* forsikkrede *Dr Trail* mig, at den berömte og lærde Hvalfanger *Scoresby* havde engang været ude med ham paa et Dampskib i en Storm, som *Scoresby* erklærede for den stærkeste han havde döiet. Han erklærede ligeledes at et andet Skib ikke skulde udholdt det nær saa godt. Den 14 tilbragde jeg meest med *Dr Trail*, som viiste mig den botaniske Have her, og andre Mærkværdigheder. *Liverpool* faaer nu ogsaa en Indretning af samme Art som *Royal Institution* og *London Institution* i London. Det er en Indretning for Underviisning i all Dele af Naturvidenskaben og dermed forbundne Videnskaber. Disse Indretninger ville udbrede Naturvidenskaben saaledes i England, at ethvert Menneske, som skjötter om at vide noget vil have Kundskaber deri. Den Gavmildhed, hvormed Englænderne virke for dette Maal er hædrende. I *Liverpool* havde 224 Mænd hver givet 100 Pund Sterling, omtrent 1150 Rbd, til sammen altsaa nær ved 4 Hundredtusinde Rigsbankdaler. Foruden disse Indretninger have de Læsehuse med Bibliotheker, hvor der altid er fuldt af Læsere. Alt dette er indrette[t] ved Subscription. Efter at jeg havde spiist hos

Doctor *Trail* förte han mig i sin Vogn til Dokkerne omkring *Liverpool.* Disse Dokker ere at betragte som Havne byggede ved Kunsten, og udstrække sig her til mere end ½ Dansk Miil. De vare saa fulde af Skibe, at man neppe kunde troe, at de kunde modtage flere. *Liverpool* er næst efter *London* Englands största Handelsstad. Jeg saae i *Liverpool* den berömte Skribent *Roscow.*

Den 15de reiste jeg til *Manchester*, hvor jeg i Begyndelsen havde meget maadelig Lykke. Hverken *Henry* eller *Dalton* eller *Dr Holme*, til hvem jeg havde Addresse, var hjemme. Vertshuset var maadeligt. Jeg var beredt til at forlade Byen næste Morgen, da endeligen *Dr Holme* uformodentligen kom hjem, rigtig nok for at reise strax; men han gav mig en Addresse til en *Dr Hardy*, som siden gjorde mig væsentlige Tjenester i *Manchester*. Næste Morgen spiiste jeg Frokost hos ham, [og han] förte mig til adskillige mærkværdige Fabriker. Jeg saae en mærkværdig Fabrik af alle Slags Vævemaskiner, og tillige Maskiner i Virksomhed, hvor Skjötten saavel som Traadene bevægede sig blot ved Maskinerie, ja hvor de fineste Mönstere udförtes ved Maskiner. Jeg saae ligeledes en meget mærkværdig Kartefabrik, udfört ved Maskinerie, saa at Korterne bleve langt nöiagtigere end ellers vilde finde Sted. Om Middagen spiiste jeg i et stort Selskab, givet til Ære for en Chirurg, *Turner*, der havde holdt Forelæsninger over Anatomien med stort Bifald. Uagtet han havde været betalt for det gav man ham ikke alene denne Fest, men man forærede ham oven i Kjöbet en Guldpokal af 100 Punds Værdie. Ved Bordet, hvor der blev drukken temmelig stærkt, spurgte Een mig, om vi havde nogen saa smuk Pocal i Kjöbenhavn. Jeg svarede ham, at jeg ikke kunde sige det saa nöie. Vort Universitet havde havt een af ærværdig Alderdom, givet det ved Jacob d. 1ste af England, men det Engelske Bombardement havde tilintetgjort den. Jeg hörte paa de Ord, der faldt mellem enkelte Personer, i nogen Afstand fra mig, at man ganske vel leed mit Svar paa dette upassende Spörgsmaal. Pocalen blev givet ham ved en kort men smuk Tale, af en af hans Tilhörere, hvorpaa han atter svarede i en meget skjön ligeledes kort Tale. Alt dette foregik ved Bordet; og naturligviis holdtes Talerne uden Papir. En Mængde Skaaler bleve siden drukne, hver med en Tale. Min Skaal blev da ogsaa drukken, hvorpaa jeg, efter at have takket, sagde, at det stedse skulde være mig en beha-

gelig Erindring, at have været i dette Selskab af saa oplyste Mænd, forsamlet til at hædre Videnskaben. "Jeg griber denne Leilighed," föiede jeg til, "for at hilse denne Bye, der i saa lang Tid har gjort sig mærkværdig i Industriens Historie, og været udmærket ved videnskabelige Mænd. Tillige maa jeg give mig den Fornöielse at lykönske Manden som Fæsten gjelder, og som nu har erhvervet sig et Navn mellem sine Medborgere, som jeg sikkert haaber han i Fremtiden vil udvide til den lærde Verden". Da jeg ikke kan huske de andre Taler, og dog vil give Dig en Forestilling om Selskabet, maa Du tage til Takke med min. Alle Talerne bleve mere eller mindre applauderede, saaledes blev da ogsaa min, og adskillige sagde Bravo. Dette maa forekomme Dig löierligt; jeg maa derfor i det mindste anmærke, at dette skeer ikke ved höie Udraab, men snarere som naar den ene siger det til den anden. D. 17 var jeg til Frokost hos *Turner*, saae derpaa et udmærket stort og velindrettet Bomuldsspinderie, tilhörende en *Murray*; og jeg spiiste til Middag hos en *Eward*, en ypperlig Mechanikus. Da *Dalton* netop var kommen hjem, traf jeg ogsaa ham der. Jeg havde kundet afgjöre mit Besög i *Manchester* med disse to Dage, dersom jeg nu ikke havde maattet give noget til for Dalton, som var kommen og *Henry* som skulde komme. Den 18de var jeg hos *Dalton* til Frokost, og saae derpaa nogle af hans Experimenter. Om Middagen blev jeg indbuden til en *Naylor*, hvor *Parkes*, forfatteren til den Chemiske Cathekismus ogsaa kom. Vi havde om Aftenen en meget lang videnskabelig Samtale. Jeg havde endnu samme Dag seet et stort Trykkerie og Farverie hos *Hoyle*. Den 19de saae jeg en Manchesterfabrik. Var til Frokost og Middag hos *Hardy*, og til Aften hos *He[n]ry*; hos *Henry* var ogsaa *Dalton* og en ung lærd *Davies*. Samtalen var den hele Aften videnskabelig. – *Dr Hardy* har opfundet et Bælte, som i Fölge 300 allerede samlede Erfaringer, skal beskytte mod Söesyge. Det virker blot ved sit Tryk paa Maven og Underlivet. I denne Aften, d 19de er jeg i *Derby*, hvor jeg har seet en Hr *Strutt*, som er en meget interessant og tillige meget riig Mand. Han har arbeidet meget paa at varme Værelser med Luft. Sagen er nu kommen saa vidt at en Mand lever af at udföre saadanne Indretninger i Stiftelser og store Huse. Adskillige Hospitaler ere varmede paa denne Maade. Adskillige Slags Sygdomme helbredes hurtigere i de saaledes varmede Værelser end i andre, og det af den gode

Grund at her blæser en varm Vind paa de Syge, i andre Værelser en kold. – I Morgen tidlig gaaer jeg til *Birmingham*, hvor jeg skal ankomme Kl 3; fölgeligen allerede kan [jeg] gjöre nogle Besög der i Morgen.

Du seer da at jeg nærmer mig med stærke Skridt hjemmet. Om 8 Dage haaber jeg at mælde Dig hvad Dag jeg forlader *London*. Til den 14de vil det neppe være muligt at komme, men mange Dage senere troer jeg det ei skal blive. Hils nu alle gode Venner, og navnligen *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og hendes Börn. Hils *Karen, Christian, Marie, Sophie* og *Sören* fra mig, og vær Du selv paa det hjerteligste hilset fra

Din

H. C. Ørsted

Hils *Forchhammer* fra *Henry* og *Dalton* og fra mig. Ø.

Derby d 21 *Julii* 1823

Bedste Gitte.

Jeg endte i Aftes det vedlagte Brev. Jeg benytter nu Morgentiden för Diligencens, eller som det her kaldes *Stage-coachens*, Afgang, for at tilskrive Dig et Par Ord for Din egen Mund. Meget kan jeg vel ikke have at sige Dig, da jeg i Brevet selv har været temmelig udförlig, men det er mig dog kjært at kunne tale et Par Ord med Dig alene. Jeg glæder mig usigeligen til at komme hjem igjen. Var Reisen ikke saa mærkværdigen interessant, vilde jeg föle en uhyre Tomhed, men uagtet alt det Lærerige og Behagelige Reisen har, föler jeg dog den stærkeste Længsel efter Hjemmet og Vennerne, og især efter Veninden. Men det passer sig vel ikke at udtrykke med fuld Kraft alle sine Længsler efter Veninden, om ogsaa Veninden er Konen; jeg vil altsaa tie med mine Fölelser, og drive paa min Reise. Jeg har nu i lang Tid ikke seet Dine Breve, fordie jeg ikke vel kunde lade mig dem sende paa min saa hurtigt gaaende Reise; men desto mere glæder jeg mig til at faae dem i London. Det kan neppe hjelpe at Du nu sender flere Breve til London; men derimod önskede jeg at du vilde sende et til *Amsterdam*, og skrive derpaa *poste restante*. Jeg skal da efterspörge der, om der er noget Brev for mig. Du skal imidlertid intet vigtigt Brev sende mig paa denne Maade, da jeg har seet Exempler

af Bortkastelser; men naar jeg ikkun faaer et Par Ord fra Dig, at Du lever vel o. s. v., er det mig nok. Du har formodentligen allerede modtaget den store Kasse med Böger jeg sendte fra *Edinburgh*. Mæld mig dette i næste Brev. Med den store Encyclopædie, jeg har faaet, og som er fuld af lærerige Afbildninger, haaber jeg ret ofte at fornöie Börnene, og Dig med.

Jeg mærker at Tiden ikke vil tillade et meget længere Brev; tag da tiltakke med dette, som det er. Jeg omfavner Dig i Tanken.
Din
H. C. Ørsted

Warwick d. 25 *Julii* 1823

Bedste *Gitte*.
Det er ikkun faa Dage siden jeg sendte Dig et Brev fra Derby. Jeg kan imidlertid ikke nægte mig den Fornöielse i Dag, da jeg har nogle Øieblikkes Roe, at tilskrive Dig noget mere. Jeg fortalte Dig sidst, at jeg havde været i *Manchester*. Jeg nævnte Dig de mærkværdigste Ting, jeg der havde seet; men jeg talte ikke om det Ubehagelige ved denne Bye. Det vil maaskee ikke være uden al Interesse at höre noget herom. Til den udstrakte Fabrikvirksomhed, som her hersker, hörer en meget talrig Classe af Arbeidere, der for störste Delen ere meget raa, og meget fattige. Saa snart Arbeidstimerne, som rigtig nok ere mange, ere forbie, fylde de Gaderne. Imidlertid ere de taalelige, naar de have Arbeide nok; men naar Omstændigheder indtræffe, hvor de intet have at fortjene, ere de frygtelige. Selv nu da de have rigeligt at fortjene, forefalder blandt dem store Uordener eller Forbrydelser. Saaledes hörte jeg nyligen en skrækkelig Mordhistorie begaaet af tre saadanne Arbeidere paa en Fabrikant. I *Birmingham*, hvor jeg nyligen har været, synes Arbeiderne at være bedre, og i en bedre Tilstand. Strax efter Freden vare de arbeidslöse, saa at de vare udsatte for stor Nöd; men i den Tid betalte Staden 70000 Pund Sterling, altsaa omtrent 800000 Rbd om Aaret til deres Underholdning. Men denne Underholdning fik de ikke for intet. De maatte derfor udföre adskillige Arbeider, som vel ikke betalte sig, men som dog holdt dem i Virksomhed. Et vigtigt Bidrag til Arbeidernes Forædling, har Skolevæsenets Forbedring været. Man har i de sidste 15 Aar havt Skoler efter den *Bell-Lan-*

casterske[44] Maade. Du veed at man efter denne Maade kan underrette et stort Antal i en kort Tid. Dette er vigtigt for Fabriksteder. Man har fundet, at der blandt dem der vare saaledes underviiste ingen Forbrydelser vare blevne udövede, og ikkun sjelden Forseelser; saa at god Underviisning her har frembragt de herligste Frugter. – Mærkværdig er dette Aars Fugtighed. Jeg har paa min Reise fra London hertil ikkun seet meget faa törre Dage, og næsten ingen varme. Den Deel af England, hvor jeg i de senere Tider har været henhörer rigtig nok til de fugtigste. *Manchester* sammenlignes med en Potte, hvori den Engelske Himmel udgyder al sin overflödige Væske. Hvorledes man i den Anledning kalder Stedet föler jeg intet Kald til at gjentage, nok er det at det er en sand Regnby. – Paa min Reise fra *Manchester* til *Derby* kom jeg igjennem *Matlock*, hvis Omegn ansees for en af de skjönneste i England. Uagtet Veiret var meget ugunstigt glædede det mig dog meget at see denne skjönne Plet af Landet. Jeg fortalte Dig saa vidt jeg mindes, i mit sidste Brev noget om Huses Opvarmning med varm Luft. Jeg har i *Birmingham* erfaret, at man med stor Fordeel har varmet, og vedbliver at varme et Hospital dermed. Man sparer derved Brændsel, giver en sundere Varme, forfrisker Luften og er lidet eller intet udsat for Ildsvaade. Man kan endogsaa om Sommeren ved samme Indretning indlade kjölig Luft, til störste Fordeel for mange Slags Patienter. – Jeg har nu allerede fortalt Dig adskilligt af hvad jeg har hört og seet i *Birmingham*, uden at have fortalt Dig noget om mit Ophold paa dette Sted. Jeg kom d 21 til *Birmingham*, hvor jeg endnu samme Aften afgav fire Anbefalingsskrivelser til *Peyton, Yates, Badams* og *Watt*. Til de to förste havde jeg Addresse fra *Parkes*, til *Badams* fra *Brewster*, til *Watt* fra *Davy*. Den næste Morgen var jeg til Frokost hos *Yates*, som derpaa ledsagede mig til nogle Fabriker. Jeg saae en Fabrik af Svöber, der var mærkværdig nok for den simple og nöiagtige Maade, hvorpaa Fabrikationen udförtes. Meget mærkværdigere var dog *Tomassons* Fabrik af Ziervarer, jeg veed intet bedre Navn for dem. Man kommer först ind i en pragtfuld Bou-

44. Dr. Andrew Bell (1753-1832) og Joseph Lancaster (1778-1838) udviklede uafhængigt af hinanden en undervisningsmetode, indbyrdes undervisning, hvor de dygtige elever blev brugt som lærerens hjælpere.

tique eller Magazin, bestaaende af flere store Værelser. Man finder der de skjönneste platerede Varer, Figurer i drevent Arbeide, Bronzecopier af Antiquer o. s. v. I et Værelse for sig sees en Copie i Bronze af den berömte Warwick Vase[45], hvorom mere siden. I Fabriken selv, saae jeg i et Rum for sig allene en Kunstner som just havde dannet en Buste af Kongen af England, som nu skulde stöbes i Bronze. Ofte er her i England en saadan Fabrik det Sted, hvor Kunstnere faae deres förste Udvikling. Den berömte *Flaxman* gik som Dræng omkring paa Gaden i *Birmingham* og raabte kjöb mine Billeder. *Boulton* den ældre lagde Mærke til hans Gyps Billeder, og optog ham i sin Fabrik, som Modellerer. Derfra kom han siden til London, hvor han fuldkomnere udviklede sine Talenter. I en anden Deel af Fabriken saae vi Plateringen. Jeg siger vi; thi jeg maa anmærke at jeg paa dette Sted af Fabriken mödtes med fire smukke unge Damer, som behagede mig meget ved deres Beskedenhed i Dragt og Adfærd. De vare tillige meget vel underrettede. Jeg erfarede siden at de vare Qvækere eller Qvækerinder, to af dem Döttre af den samme *Howard*, som först har lært os at benævne de forskjellige Skyer paa en passende Maade, og til hvem *Goethe* derfor har skrevet et Hædersdigt[46]. I en anden Deel af Fabriken saae vi Knapmageriet; i en anden atter Knivfabricationen o. s. v. – Senere förte *Badams* mig til en Fabrik af Messingvarer, hvor jeg med Fornöielse saae den store Lethed hvormed en stor Deel af de drevne Messing-Rosetter og -Beslag forfærdiges, hvilke vi hos os ofte betale meget dyrt. Jeg har dog seet dette Slags Arbeide för skjönt ikke saa meget i det Store. Jeg spiiste hos *Badams*, som viiste mig adskillige mærkværdige Ting af hans egen Opfindelse.

Den 23 förte *Badams* mig til et Kalkbrud og Kalkbrænderie ved *Dudley*. Paa Veien toge vi efter Indbydelse ind til en Geistlig *Correy*, en Mand af stor Lærdom og Anseelse. Vi toge vor Frokost [hos] ham, og saae hans Bogsamling. *Badams* förte mig ligeledes til et Jernværk et Par Danske Mile fra *Birmingham*. Jeg saae der alle Ope-

---

45. En gammel romersk marmorvase med bakkisk udsmykning, som blev fundet af Gavin Hamilton (1723-98) ved Hadrians villa i Tivoli ca. 1771.

46. *Howards Ehrengedächtniss*, udgivet på tysk og engelsk i Golds *London Magazine* (1821).

rationer med Jernet; men desværre ikke saa opmærksomt, som jeg vilde, da vi deels maatte haste, deels havde den skrækkeligste Regn. Jeg spiiste til Middag hos *James Watt*, af hvem vi have kjöbt vort Dampskib. *B[o]ulton* var der. De nu levende *Bulton* og *Watt* ere Sönner af to berömte Fædre, der have stiftet de Fabriker, disse nu besidder. *Watt* er meget tilbageholdende, lever for sin Fabrik allene, og er ikke engang gift. *Bulton* er derimod gift, har anskaffet sig store Landgo[d]ser, omtrent for et Par Millioner i vore Penge, og lever paa en höiere Fod. Imidlertid har dog *Watt* anskaffet sig et prægtigt Herresæde *Aston-house*, hvilket han har bevaret med dets hele Alderdomspræg.

24[de]. Var jeg til Frokost hos en *James*, Banquier. Han förte mig til et Glasværk og Glassliberie, som var mig meget interessant. Han skaffede mig ligeledes nærmere Efterretninger om Værelsers Opvarmning med Luft. Jeg spiiste i Dag hos *Bulton*, hvor jeg erholdt af *Watt* adskillige oplysninger om Dampmaskiner, som fortære selv deres Rög.

Den 25de förte *James* mig til *Warwick*, som ligger paa Veien til *Oxford*. Han viiste mig der Slottet, der er et af de mærkværdigste Mindesmærker fra Oldtiden. Det er vedligeholdt ganske som fra Middelalderen. Strax i Indgangen, en meget stor Forhald [sic], seer man en uhyre Kamin, hvori mægtige Stykker Brænde ere opstablede, ikke, som nu i England, Steenkul. Tapetserier, Stole, Borde, Skabe, Alt er efter det ældste Tilsnit, vi kjende. Herlige Malerier pryde Væggene, meest Portraiter, malede ved berömte Mestere. Vi vistes om af en Slags Kammerpige, som med stor Færdighed fortalte os Navnene paa Mesterne; men da hun nogle Gange tillagde Malerne Arbeider, som ikke passede med Tidsregningen, saa maa man mere forlade sig paa sine Øine. Af nogle var det let at kjænde Mesterne; i Henseende til Andre var det aabenbart at de vare af dygtige Mestere; og saa er ogsaa den almindelige Mening. Haven er ligeledes pragtfuld; blandt andet indeholder den en stor Mængde af Cedere. Slottet og Omegnen bidrage med til Havens Forskjönnelse, ved at frembyde mærkelige Udsigter. En Flod flyder igjennem den. Fra Borgtaarnet havde vi en skjön Udsigt. Hvad fordum tjente til at opdage en nærmende Fiende tjener nu til at beskue en riig og fredelig Natur. – Herfra förte han mig til *Leamington*, et Badested ½ Dansk Miil fra *Warwick*.

Dette Sted var for faa Aar siden en ussel Landsbye, nu har den skjönne store Huse, Restaurationer, offentlig Have, Læsebibliotheker o.s.v. Den gamle Landsbye seer ret fattig ud ved Siden af den nye Herlighed, der skylder sin Tilværelse til et Laxeresalt, som er i Vandet. *James* fortalte mig, at en Mand, som havde en Strækning af Grund ved Landsbyen, og deraf fik 70 Pund om Aaret, fik nogle Aar senere 2000 Pund aarligen, ved at bortleie Grunden til Folk, som vilde bygge der. – Endnu engang maa jeg vende tilbage til *Warwick* Slot. En Hertug af *Warwick* forekommer ofte hos *Schakespeare*, han afsatte og indsatte ved sin Magt adskillige Konger i England, og blev derfor kaldt Kongemageren[47]. Fabelen giver Familien *Warwick* en höi Alder; thi *Guy* af *Warwick* var af Kong *Arthurs Table ronde*. De vise endnu hans Spadserestok, hans Gryde, hans Skee o. s. v. alt i samme overnaturlige Störrelse, som alt hvad der tillægges vor **Holger Danske**.

Den 26 fortsatte jeg min Vei til *Oxford*, og passerede gjennem *Stratford*, hvor *Shakespeare* er födt. Jeg saae det huus, hvori han var födt. Det Værelse, hvori han födtes bevares end[nu] i uforandret Stand. Huset er nu elendigt, og den underste Etage deraf er en Slagterbod; men Sahlen, hvor *Shakespeare* födtes er som sagt uforstyrret. Den seer fattig ud, men er prydet ved de utallige Navne og Indskrifter paa Væggene, der viser, hvor stor Iveren er til at gjöre Valfarter til dette Sted. Det er i Sandhed glædeligt, og især maa det være opliöftende for enhver fyrrig Yngling, at see hvorledes en Mand, uafhængig af Fö[d]selen, ja endog af Opdragelsen, kan hæve sig til den höiste Ære et Menneske kan opnaae. – En Gade i *Stratford* er som billigt benævnt efter Digteren. – Jeg kom endnu tidligt nok til *Oxford* for at tage Middagsmad, og derpaa at gjöre Besög. Jeg traf *Buckland*, som beder at hilse *Forchhammer*. Han var just i Begreb med at tage paa Landet, men var nogle Timer samlet med mig om Aftenen. Ved *Buckland* blev jeg bekjendt med en *Miller*, en Tydsker, som nu har levet 22 Aar i England, og har sin Bopæl i Bristol. Han har skrevet en fortrinlig Bog over *Encriniterne*[48], som jeg haaber skal fornöie *Forchhammer* og *Reinhard*, om jeg kan faae den med.

47. Richard Neville (1428-71), Earl of Warwick.

48. *A Natural History of the Crinoidea or Lily-shaped Animals, with Observations on the Genera Asteria, Euryale, Comatula and Marsupites* (1821).

Jeg blev den 27de og 28de i *Oxford.* Jeg saae der Museum, som nu sættes i Stand. Jeg saae ligeledes det *Radcliefske* Bibliothek stiftet ved en Privatmands Midler. Samme *Doctor Radclief* har skjænket Midlerne til at bygge et Hospital og et Observatorium, der begge ere betydelige Bygninger. Botanikeren *Dr. Wilson* er Bibliothekar ved det Radcl. Bibl. Astronomen er aldeles Invalid. Næsten alle Folk vare ude af Byen, for Feriernes Skyld. Jeg maae dog anmærke, at jeg traf en *Dr [Bow]* og fik af ham de Böger, han havde bestemt for Biskop *M[ü]nter*, og som ikke var kommen denne til Hænde. Dersom Biskopen kan faae at vide, at jeg har udrettet denne hans Commission, vil det maaskee fornöie ham. – *Oxford* er mærkværdig ved sine mange Gothiske Bygninger, for det meste Studentercollegier, hvoraf her er 19. Selv Bygninger fra de senere Tider udföres i den Gothiske Stiil. Dog er det Radcliefske Bibliothek bygget i den Græske.

Den 29de forlod jeg *Oxford*, og kom samme Dag för Kl 3 til London, efter at have tilbagelagt 13 Danske Mile i 7 Timer, som dog ikke er af den hurtigste Fart i *England.*

Jeg forlader nu London om faa Dage, og tager formodentligen den korteste Vei over *Aachen.* Jeg kommer da ikke til Holland. Det skulde gjöre mig ondt om Du alt havde sendt noget Brev til mig til Amsterdam. Da jeg vil skynde mig, veed jeg nesten intet andet at foreslaae, end at Du sender mig et Brev til *Hamburg, poste restante.* Flere kan jeg da ikke vente at faae paa denne Reise.

Jeg glæder mig usigeligt til at komme Hjem. Alt hvad jeg har seet og lært har opvakt nye Ønsker hos mig til at gavne mit Födeland. Hver en Glæde jeg har nydt skal jeg nyde dobbelt igjen, ved at erindre den med Dig og med mine Kjære i Hjemmet.

Lev nu vel. Fra London faaer jeg neppe Tid til at skrive Dig oftere. Hils *Dr Forchhammer*, og undskyld at jeg ikke selv tilskriver ham. Jeg har derfor dog ikke glemt hans Commissioner. Det er aabenbart at jeg först vil komme hjem et 8 Dage efter Feriernes Ende. Dersom *Dr. Forchhammer* seer at der ikke er for meget tilbage, mener jeg at han ikke behövede at begynde igjen, for den korte Tid. Synes han derimod at det Tilbageblevne er vel vidtlöftigt for 5 til 6 Uger, beder jeg ham om at benytte Tiden paa det bedste.

Hils nu alle gode Venner, og fornemmeligen *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Dine Söstre og deres Börn. Lykönsk Din Söster

Lind og hendes Mand til Familiens Formerelse. Hils *Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören*, og vær Du især hilset, min *Gitte* fra
Din
H. C. Ørsted

London d 8 *August* 1823

Kjæreste Gitte.
Du modtager endnu dette Brev fra London. Jeg har nu i adskillige Dage været holdt inde ved en Upasselighed, som medens vi boede i Dronningens Tvergade holdt mig nogle Uger ved Sengen. Imidlertid er Tilfældet ikke saa ondartet, men i Bedring, saa at jeg har bestemt mig til at reise herfra den 13de August med Dampskibet til Calais, eller i Fald jeg ikke skulde taale at kjöre, da at gaae med et stort Handelsskib, som ligger nesten seilfærdigt lige til Helsingöer. Det staaer i min Magt at faae baade *Bindesböll* og Vognen over hertil. Sandsynligt er det dog at jeg tager Landtouren. I saa fald vil jeg indtræffe omtrent d 23 eller 24 i *Hamburg*, og den 28de gaae med Dampskibet til *Kjöbenhavn*. Gaaer jeg denne Vei skal Du om 8 Dage eller 10 faae et nyt Brev fra mig, gaaer jeg til Söes skal Du endnu have et her fra London, sandsynligviis 3 eller 4 Dage sildigere end dette. I ethvert Tilfælde beder jeg *Doctor Forchhammer* at begynde for mig efter Ferierne, hvorimod jeg saa snart muligt skal komme og befrie ham. Jeg har ikke meget nyt at fortælle Dig, da jeg i den meste Deel af Tiden har været indskrænket til min Stue. Jeg var dog först en Dag med Grev *Moltke* i *Richmont*, som ansees for en af de skjönneste Egne i England. Grev *Moltke* havde dertil tillige indbudet Etatsraad *Schirach*. Egnen er ikke allene skjön, men den frembyder tillige mærkværdige Minder. *Thomson* skrev en Deel af sine Aarstider der, og **Pope** havde der sit Landsted. Man viiser endnu den Grotte, hvor han ofte sad og arbeidede. Vi gjorde en Tour paa Themsen mellem Bygninger og Haver, der hæve sig amphitheatralsk. Fra en höi Terrasse i **Richmond** overseer man en meget skjön Egn. Tyrannen *Henrik* den 8de opholdt sig i *Richmond*, og man vise endnu det Træe, hvorfra han ventede Signalet at hans Kone *Anna Bolein* var henrettet, paa det han strax kunde lade sig vie til den næste. Det var rædsomt at tænke sig denne Daad i sin hele Udstrækning af Fordærvelse ikke blot hos Kongen men og hos hans Haandlangere. Stedets

skjönne Minder ligesom smittes ved dette hæslige. – Jeg er næsten fortvivlet over at jeg endnu ligger her. Jeg længes saa inderligt efter Dig, efter Hjemmet og alt hvad dertil hörer. Der vil forestaae mig en arbeidsom, men jeg haaber tillige en glædelig Tid hjemme. Jeg haaber, at mine Arbeider dog ikke skal levne mig mindre Tid for Dig og Börnene og mine Venner end för; thi jeg agter at skaffe mig saa meget muligt unyttige eller mindre vigtige Arbeider fra Halsen.

Hils nu alle gode Venner, og navnligen min Broder og *Mathilde*, Moder og Bodil, Dine Söstre og deres Börn; hils *Karen, Christian, Marie, Sophie* og *Sören*. Siig Fader længes meget efter dem. Vær Du mig for alle hilset min *Gitte*.

Din
H. C. Ørsted

Calais d 14 *August* 1823

Bedste Gitte.

Jeg er nu endeligen igjen kommen over Havet, og sidder her paa min gode Födselsdag og venter paa, at *Bindesböll* skal komme fra Paris, hvorfra der vistnok ikke er uden 30 Timers Reise; men som kan falde mig meget lange i denne kjedsommelige By, der ikkun beboes af Snydere, der især leve af at tage rige Englændere ved Næsen, men som heller ikke foragte andre skikkelige Folks Penge. I Dag har en af deres Banqverere snydt mig for et Par Specier, paa en saa jammerlig Maade, at jeg skulde tænke at de fleste Kræmmere i Kjöbenhavn skulde skamme sig derved. Vel var det at han ikke kunde faae mig snydt for mere.

Jeg kan ikke nægte, at det falder mig lidt suurt at sidde her paa et eensomt Kammer, paa en Dag naar jeg kunde være saa fornöiet med Sine; men da jeg ikke er for at være slet til Mode, saa griber jeg Pennen for at tale med Dig, og naar jeg har fyldt mine Blade, sysselsætter jeg mig med Planen til de Arbeider jeg vil more mig med naar jeg kommer hjem. Saaledes vil jeg da ikke ganske kjede mig; og dersom *Bindesböll* ankommer i Aften Kl 5 med Diligencen, skal jeg være i höit Houmeur, og drikke paa alle deres Sundhed, som længes efter mig i Dag, og som jeg haaber at see om 14 Dage.

Om mine sidste Dage i London kan jeg ikke tale meget, da jeg var indskrænket til min Stue indtil jeg maatte gjöre Afskedsvisiter.

Disse var heller ikke mange, da næsten alle Mennesker nu ere paa Landet. *Davy* er paa Rævejagt i Irland, *Wollaston* er fulgt efter ham paa Laxefangst, *Herschell* er i *Slaugh*, hvor jeg skulde besögt ham, dersom den fortrædelige Upasselighed ikke var kommen. Doctor *Young*, Capt *Kater*, *Babbage* saae jeg endnu kort för min Afreise. *Wheatstone*, som jeg har bragt i godt Sving her, kom hver Dag til mig. *Pouillet* fra Paris besögde mig ofte. Han er en velstuderet og talentfuld Physiker. Jeg er glad over det Venskab, jeg kunde sige den Hengivenhed han viser mig. Förend jeg reiste saae jeg adskillige Gange vor Minister Grev *Moltke*, som jeg bör være meget forbunden for den Artighed han har viist mig. Vor Consul *Campbell* med hans Familie, saae jeg ligeledes för min Afreise. Han og hans Familie har viist mig megen Beredvillighed, til at tjene mig med alt, hvormed Folk der kjende Stedet og Forretningernes Gang kan tjene en Fremmed.

Paa min Reise fra London til Calais med Dampbaaden har jeg i 13 Timer havt Leilighed til at see Lykkens umanerligste Ustadighed. Om Morgenen för Solens Opgang, da vi gik ud, og siden indtil vi vare komne Halvveien havde vi det skjönneste Veir, saa at vi havde Leilighed til at see T[h]emsens skjönne Kyst i en usædvanlig klar Belysning. Jeg önskede ret at jeg havde havt Dig der, for at Du, med Din levende Fölelse for et saadant Naturskuespil, her endnu oplivet ved den mægtigste menneskelige Virksomhed, kunde nyde det. Jeg havde slet ingen Bekjendtere der; min Sjel svævede afvexlende mellem den Skueplads jeg havde for Øiet, og Hjemmet hvorfra jeg vilde hentet flere Tilskuere. Lidt efter lidt bragde fælles Nydelse Samtaler paa Gang; og för vi vare komne til Themsens Munding, var jeg kommen i Bekjendtskab med en meget interessant Mand, som jeg erfarede var en Sproggransker, og nu gjorde en Reise med sin Kone. Medens vi morede os paa det bedste med vore Samtaler, mærkede vi et pludseligt Stöd, og Dampskibet stod paa Grund, besynderligt nok, paa en saa klar Dag, og i et saa befaret Hav. Havde Skipperen Skam heraf, saa havde Dampbaaden Ære; thi med et andet Skib skulde vi have siddet der længe; men Dampbaaden vendte sit Maskinerie, saaledes at Hjulene dreiedes i den modsatte Retning af den, hvori de sædvanligt gaae, og nu seilede vi baglens fra Sandbanken. Imidlertid vare vi nu mellem Grundene, og stödte to eller 3

gange paa igjen. Damen fik Krampe af Frygt, endskjönt jeg tröstede hende paa det bedste, og vi maatte berede hende et Leie paa en af Bænkene, hvortil jeg gav mine Reiseklæder. Det var heldigt at vi i Tide kom af Grundene; thi vi havde ikke været over ½ Time der af, för Havet begyndte at reise sig. Vinden var ikke meget stærk, men Bölgerne vare voldsomme, og kom fra Siden, hvilket er det mindst gunstige især for en Dampbaad. Aldrig har jeg været saaledes gynget. Næsten alle vare söesyge. Jeg var een af de Faa, som undgik. En anden af Damerne fik Krampe; kort jeg har aldrig seet mere Ynk paa en Söereise. Det Ubehagelige forverredes endnu ved en Taage, eller rettere fiin Regn, som gjorde det umuligt at see ¼ Miil langt. Naar vi saae ud efter Land, skuffede de fjerne Bölgetoppe os ofte med Udseendet af fjerne Bjerge; men snart viste deres Bevægelse os, at det var det druelöse Hav[49], som Homer kalder det. Söen oversprudede os dygtigt, saa at jeg havde god Grund til at önske lidt af de Reiseklæder den stakkels Dame laae paa, men som det havde været Synd at beröve hende. Da vi vare omtrent ½ Miil fra Calais forandredes atter Veiret, som ved et Trylleslag. Himlen blev blaa, Solen oplyste Kysten, Landet beskyttede os imod Söegangen, Folk kom atter frem af deres Skjul, rigtig nok blege og matte, men dog atter opmuntrede. Jeg havde siddet ved Masten, hvor jeg havde været i Stand til den hele Tid at oversee Alt hvad der foregik paa Havet og paa Skibet. Man undrede sig over den pludselige Forandring; men jeg havde Leilighed til at bemærke, at vi havde seilet igjennem en stor Taagemasse. F[ö]r vi kom til den, saae jeg den som en stor Skymasse foran os, efter at vi var kommen igjennem den, saae jeg den ganske ligesaadan bag os. Vinden var Vesten. Taagemassen var dannet ved en Vindström af 3 eller 4 Miles Brede, der havde fört denne Dunst med sig fra det Atlantiske Hav. Den opvarmede Luft, over Landene paa begge Sider synes at have hindret Vindströmmen fra at vorde bredere. Begyndelsen og Enden af vor Reise var da munter. Rigtig nok sagde adskillige Damer, at de aldrig vilde gaae til Söes mere; men hvad Damerne siger, strax efter at de have udstaaet saa meget, maa vi altid önske og haabe at de snart vil glemme, og altsaa önsker jeg dem Lykke til nye Reiser. Vi kom da endeligen

49. *Odysseen*, 2. sang, vers 370. De fleste oversættelser bruger ordet "golde".

i Land. Man omringes strax med Verter og Commissionairer for Verter, der tilbyde deres Huse. Denne Skik har dog sin Nytte for den Reisende, naar han ikkun forud er underrettet om Navnene paa de bedste Huse. Verten af *Hotel de Bourbon*, hvor jeg havde min Vogn staaende, var selv der, og hans Commissionair til. Denne fulgte med mig til Toldboden, og overtog, at betale Bærerne o. s. v. Hvorvidt han vil snyde mig mere end andre Vedkommende, vil nu vise sig.

Brüssel d 17 Aug. *Bindesböll* kom ei för d 15de om Aftenen; men det var ikke hans Skyld, men *Copmanns*, som havde ladet være at give ham mine Breve. Vi have nu allerede indhentet noget af det Forsömte ved at tage en Nat med. Jeg haaber sikkert at komme til *Hamburg* i det seneste d 24de og til Kiel d 27de. Den 29de til Kjöbenhavn med Dampskibet. Jeg havde allerede sendt et Brev fra Calais; men da dette först maatte gaae over *Paris*, vilde det kommet senere end dette an.

Hils nu alle gode Venner, som jeg haaber snart at see. Hils *Anders* og *Mathilde*, Moder og Bodil, Din Söster og Börn. Hils vore egne Karen, Christian, Marie, Sophie, Sören. Vær især hilset fra
Din
H. C. Ørsted

Hils Gjerlev, jeg har udrettet hans Commission. Skrevet i yderste Hast paa Gjennemreisen.

4.
Rejse til Nordtyskland (maj 1827)

Til Inger Birgitte Ørsted:

Altona d 11 Mai 1827[1]

Bedste Gitte.

Jeg haaber at Du vil være tilfreds med den Hurtighed, hvormed jeg lod Dig vide min Ankomst hertil; jeg haaber ligeledes at Du ikke heller vil staae tilbage, men allerede har sendt mig Brev förend dette ankommer. I mit sidste Brev[2] standsede jeg ved at fortælle Dig at jeg gik til *Repsold* i Mandags. Han viste mig sin Vægtskaal, der virkelig er fortræffelig, hvortil endnu kommer en ny Maade at danne Vægtlodder, der ikke forandre sig ved Luftens Paavirkning. Om Middagen spiiste jeg, som jeg allerede havde fortalt Dig forud, med *Repsold* hos *Schumacher*, hvor tillige en Franskmand, en Herr *May*, der havde reist med os var. Dagen efter tilbragde jeg atter om Formiddagen hos Repsold, som skilte sin Vægtskaal ad, for at gjöre mig endnu bekjendtere dermed. Medens jeg var der, fik vi Brev fra *Schumacher*, at den berömte *Humboldt* var kommen, og skulle spise hos ham. Vi tilbragde da Middagen hos Schumacher med *H.*, som nu er ansat i Berlin som et Slags videnskabelig Minister; dog uden dette Navn. Han skal fölge Kongen af Preussen paa en Sommerreise. Dagen efter besaae vi det astronomiske Observatorium i Hamburg med *Humboldt*. Det er bygt under Repsolds Opsigt paa Volden, og har en udmærket skjön Udsigt. Middagen tilbragde *Schumacher* og jeg hos Repsold, hvor tillige en Pastor *Hübbe*, som jeg for 25 Aar siden havde seet som Candidat, var tilstede; ligeledes en Senator *Hutwalker*, Broder eller Fætter til Presten, og en *Dr. Sieveking*, Broder til den Du kjender. Igaar blev jeg en stor Deel af Dagen hjemme, for endnu engang at see Humbold, som skulde komme der om Formiddagen. Desuden fandt jeg mig en Deel forkjölet, saa at det var mig

ret beleiligt at blive hjemme og arbeide. Veiret er her i diise Dage meget ubeqvemt for mig, da det for det meste regner. Om Eftermiddagen Kl 4 kjörte jeg med *Schumacher* til et Landsted, for at spise hos en gammel riig Hamburger, ved Navn *Schuchmacher*, hvor en Senator *Westphal* og hans Sön var. Den sidste synes meget dannet; Repsold og Hübbe vare ogsaa der. Paa Hjemveien toge endnu S. og jeg Afskeed med *Humbold*. Idag har jeg atter tilbragt en Tid med Repsold og hans Maaleinstrumenter. Jeg tænker nu at tilbringe Resten af Dagen hjemme, da det öser Regn ned. Saa nu har Du atter en liden Dagbog fra mig; den er kun kort; men Du seer dog deraf hvad jeg foretager mig. Min Levemaade her er yderst beqvem; min Morgenthee faaer jeg paa min Stue. *Schumacher* staar omtrent ligesaa tidlig op som jeg, men han arbeider gjerne alene til Kl 10 om Morgenen. Vi ere hverken mere eller mindre sammen end passende er for Folk, der bruge deres Tid; dog seer jeg at jeg bör ikke forsömme paa nogle passende Dage at profitere noget mere af hans videnskabelige Omgang. At jeg har besögt Apotheker *Zeise* og *Dr. Schmeisser*, at *Dyssell* er her paa sin Gjennemreise, at jeg har modtaget adskillige Besög, blandt andet af en Apotheker *Struve*, der synes at være en flink Mand har jeg hidtil glemt at sige Dig. Hos *Lehmann* har jeg, formedelst det slette Veir og den lange Vei ikke endnu været; men har havt Leilighed, ved en *Dr Siemers* at lade ham vide Grunden. Veiret alene vilde ikke have afholdt mig; men jeg har i tre Dage været stærkt forkjölet: först i Dag er det lidt bedre.

Endnu kan jeg ikke ret nöie bestemme hvor lang Tid mine Forretninger her ville vare, men med næste Brev haaber jeg at give Dig bestemt Efterretning. Jeg skal da ogsaa meddele Dig en eller anden nyttig Efterretning, som jeg har sögt at inddrage angaaende de Ting Du kan behöve paa din Reise; heller ikke skal jeg forglemme at tale om de dertil saa höistfornödne Penge.

Hils alle Börnene fra mig, og siig dem at deres Fader tænker ofte paa dem. Hils Jomfrue *Begtrup*. Siig min Broder at Juristerne her spörge om han ikke kommer hertil. Hils Din Söster og hendes Börn. Hils alle gode Venner. Vær endeligen paa det hjerteligste hilset og omfavnet af

Din

H. C. Ørsted

Altona d 22 Mai 1827

Bedste Gitte.

Jeg modtog nyligen Dit Brev. Da Posten afgaaer svarer jeg strax. Det glæder mig meget at höre at Alle, store og smaa hos os befinder sig vel. Hvert Brev jeg faaer fra Dig er mig en sand Glæde; og derfor beder jeg Dig ikke være saa sparsom dermed. Uagtet jeg i alle Henseender har det her paa en behagelig Fod, længes jeg dog hver Dag mere og mere efter Hjemmet. Siden jeg sidst skrev Dig til har jeg atter gjort en Deel Bekjendtskaber, og været i adskillige nye Selskaber. En Middag har jeg tilbragt hos en *Doctor Siemers*, hvis Broder er ved den Botaniske Have i Kjöbenhavn, og kommer hos *Lehmanns*. En anden Middag har jeg været hos Pastor *Hübbe*, og igaar hos den Russiske Minister v. *Struve*. Idag spiser jeg hos Professor *Lehmann*, og skal iaften give en Oversigt over Electromagnetismen i det herværende medicinske Selskab, som kaldes ärtzlicher Verein. De fleste Formiddage tilbringer jeg hos Repsold i Hamborg, hvor vi foretage Forsög med hans Vægtskaal, og hvor jeg bliver bekjendt med en Mængde af mechaniske Kunstgreb, der ogsaa tjene i Physiken. Idag bliver jeg hjemme til henimod Middag, paa det at jeg kan expedere nogle Breve, og maaskee modtage den berömte Mathematiker *Gauss*, som idag ventes hertil.

Din Reiseplan synes mig at give Dig vel knap Tid til Hamborg, imidlertid tilstaaer jeg gjerne at Tiden jeg havde foreslaaet kunde komme til at falde Dig lang ifald det traf i slet Veir.

Jeg sender Dig hermed tre Breve, der skulde skaffe Dig Penge til Reisen. Det ene, nemlig det til Grev *Knuth* vilde jeg bede Dig at slaae i en Convolut og forsegle. Udskriften skulde være som neden ved Brevet. De to andre behöve blot at forsegles. Du faaer derved over 300 Rbd, hvilket vel er mere end vi kunne vente at bruge, men neppe for Meget, naar man vil sikkre sig mod mulig Forlegenhed. Hvad jeg faaer tilovers af de 250 Rbd jeg modtog vil ikke være meget. En smuk sort Klædning har jeg faaet, hvorved 78 Rbd ere medgaaede. Den Skik at give omtrent 1 Rbd i Drikkepenge hvor man spiser medtager ogsaa meget, da jeg saa ofte er udbuden. Vognleie er her temmelig godt Kjöb men bruges ofte. Med alt dette har jeg endnu over 100 Rbd tilovers; men naar jeg forlader Altona vil der ogsaa være en Deel Udgivter at gjöre. Jeg tvivler rigtig nok ikke om

at der bliver en Deel tilovers; men jeg mener kun at man ikke bör stole derpaa. Jeg slutter nu, da jeg maae gaae ud. Hils nu alle Börnene og Jomfrue *Begtrup*. Hils Min Broder ret meget fra mig, og siig ham at det gjör mig ondt at han vil reise, naar jeg kommer. Hils *Winkler*, *Forchhammer* og *Reinhardt*. Hils *Hall* og *Hunderup* fra mig, ligesaa og *Born*. Lad mig jo ei glemme at hilse Din Söster og hendes Börn, saavel som ogsaa Professor *Klingberg*, som det gjör mig ondt maa saa længe lide af sin Upasselighed. Hils alle gode Venner som Du veed jeg önsker at hilse; men frem for alt vær mig hilset min bedste *Gitte*.

Din
H. C. Ørsted

Altona d 29 Mai 1827

Bedste Gitte.

Slemme Gitte vilde jeg skrive, dersom jeg ikke selv udtænkte Undskyldninger for Udeblivelsen af Breve fra Dig. Jeg formoder nemlig at Du vedkommende Postdag har været i Roskilde, eller noget andet saadant Sted, hvor Du ikke har fundet Leilighed til at skrive; men jeg beder Dig nu indstændigt at Du skriver næste Postdag. Saa godt jeg ogsaa har det her, saa meget længes jeg dog nu mere og mere efter hjemmet. Det forekommer mig en heel Evighed siden jeg talte med Dig. Et Brev er dog en liden Erstatning. Dersom vor Gjensyn ikke forestod saa nær, vilde jeg sige at **Karen** ogsaa burde lade höre fra sig. Da jeg ikke kan vide hvor snart jeg kunde blive afbrudt, vil jeg frem for alt skrive et par Ord om Reisen. Jeg veed ikke om jeg huskede forleden at sige Dig at Du gjör bedst i at tage ind til *Roweders* i Kiel; *Schumacher* og de der staae i Forbindelse med ham tage derind. Jeg skal skrive eller skrive lade til ham, om at sörge for Eder, og for Eders Befordring. I Hamburg har jeg udsögt et passende Sted til vor Bopæl, dog har jeg ikke vildet tage det til bestemt Leie, förend jeg har faaet det sidste Brev för din Afreise; thi skulde Værelserne besættes, vilde sikkert andre være at finde. Hos **Roweders** i Kiel skal Du forefinde Brev fra mig, hvori jeg nærmere angiver Addressen. Jeg tænker da at flytte ind i Bopælen den Dag jeg kan vente Eder, saa at jeg kan modtage Eder i et slags Hjem. At baade *Schumachers* og adskillige Andre ville gjöre sig al mulig Umage for at

gjöre Dig Opholdet behagelig tör jeg love. Frem for alt tör jeg love at *HCØ* intet skal spare for at före Eder omkring, saa godt han formaaer. Veiret er endnu her saare ubestandigt; men desto mere Grund har man til at det skal antage en bedre Character inden Eders Reise; desuden er det nu ikke ganske slet.

Jeg har i den sidste Tid været næsten bestandigt sammen med *Schumacher* og *Gauss*. Denne store Mathematiker er tillige meget efter mit Sind i Omgang. – Igaar spiste jeg dog ude, nemlig i Hamborg hos *Dr Gerson*. Der vare mange Læger og Venner af Naturvidenskaben tilstede derved; de fleste Medlemmer af Hamborgs **Ärtzlicher Verein**, hvor jeg for noget over 8 Dage siden holdt et Foredrag over Electromagnetismen. Baade her og ved flere Leiligheder för, blev mig en Tilfredshed bevidnet, over dette Foredrag, der virkelig langt overtraf mine Forventninger. Da jeg venter snart at kaldes til Middagsbordet, hvor der vil være Fremmede, afbryder jeg her. At *Schumacher* og Frue *Schumacher* altid beder at hilse Dig, og taler paa det venskabeligste om Dig, behöve jeg neppe at sige; endnu nylig bad Frue *Schumacher* hjerteligt at hilse Dig. Hils nu alle Börnene og Jomfrue *Begtrup* fra mig. Hils min Broder, hils *Winkler, Forchhammer, Reinhardt, Hall* og *Hundrup* og de flere Venner Du veed jeg tænker paa. Vær nu selv paa det hjerteligste hilset
fra Din
H. C. Ørsted

5.
Rejse til Berlin (september 1828)[1]

Til Inger Birgitte Ørsted:

Greifswalde d 13 *Septemb* 1828[[1]]

Bedste Gitte.

Efter en noget besværlig Reise ere vi for en Time siden lykkelig ankomne hertil. Reisen til *Malmöe* var behagelig, og varede kun 4 Timer. I *Malmöe* bleve vi noget for længe opholdt, saa at vi ikke naaede *Ystad* för den næste Morgen, men maatte opholde os om Natten i en Kroe, som dog var ret taalelig. Fra *Ystad* afgik vi i aftes med Dampbaaden, men havde en saa stærk og heftig Modvind, at vi ikke ankom hertil för i denne Aften. Vi vare 21 Timer underveis. Ved vor Ankomst i Vertshuset, hvor vi ikke kunde komme för 1 ½ eller 2 Timer efter at Dampskibet havde afgivet Posten til en Baad, som derefter udsendtes, modtoge vi Besög af en Generalconsul *Lundblad*, som indböd os til et Aftenselskab, hvor vi nu gaaer hen, istedet for at lægge os. Kl 4 imorgen gaaer Veien til *Berlin*. Dette er i Korthed, hvad jeg kan skrive Dig i dette Øieblik, for at forebygge en mulig Urolighed over de Storme vi have havt i disse Dage. Tusind Hilsener til alle vore.

Din

H. C. Ørsted

Berlin d 16 *September* 1828

Bedste *Gitte.*

Igaar Aftes Kl henimod 10 kom jeg endeligen her til, og modtoges paa det venskabeligste af *Weiss* og hans Kone. Den 14de forlode vi om Morgenen Kl 5 Greifswalde, og kom om Aftenen Kl 10 til *Alt Strelitz*, hvor vi overnattede. Morgenen derpaa forlode vi allerede Kl 4 dette Sted, og naaede, som sagt, *Berlin* om Aftenen. Veien er 26 Preussiske Postmile,

---

1. Ørsted (og andre danske og udenlandske videnskabsmænd) deltog i en konference i Berlin, arrangeret af Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärtze.

hvilke dog ikke udgjöre meget over 20 virkelige Mile; men Veien er yderst sandig, saa at man ikke kommer længere end en Postmiil i Timen. Mange morsomme Begivenheder træffe ikke paa en saadan Reise. Den eneste jeg veed at tale om traf os i *Treptow*, en lille By, hvor man skifter Heste. Medens vi sad og tog nogen Frokost kom en Mand ind til os, der anmældte sig at være en Doctor *Meier*, og spurgte efter Professor *Bornemann*, som vi strax gjettede var *Hornemann*. Han sagde han önskede at gjöre denne Lærdes Bekjendtskab; men det viiste sig snart, at han blot kjendte ham deraf at Posthestene vare bestilte paa hans Navn, hvilket han dog havde læst *Bornemann*, istedet for *Hornemann*. Han sögte heller ikke at faae noget at vide af ham, men indskrænkede sig til at fortælle at han var Kredsphysikus, at han savnede Omgang med Lærde, at han helst vilde være Professor, at han haabede ikke at döe paa dette Sted. Efter at have fortalt dette recommanderede han sig, og glædede sig over at han havde gjort Professor *Bornemanns* Bekjendtskab. Vi betragtede dette som et lille Skuespil man opförte os, for at formindske Reisens Kjedsommelighed. Hvor Sandveien var ret jevn og dyb forkortede vi os paa anden Maade Tiden, i det vi förte adskillige philosophiske Samtaler, der udförtes med en Rolighed og Orden, som ofte ikke lykkes i Selskaber. Adgangen til *Berlin* har, fra den Side vi kom, noget höist Øde og Sörgeligt. Endnu ¼ Miil fra Berlin finder man dybe og brede Sandveie, og meget faa Bygninger. Hvor ufordeelagtigt afstikker ikke denne, mod Kjöbenhavns venlige, frugtbare og riigtbebyggede Omgivelser.

Jeg overgav imorges Frue *Weiss* vor Foræring, som gjorde stor Lykke, saa at jeg ret glæder mig over vort Valg, eller rettere Dit.

Jeg har tilbragt den meste Deel af Dagen med at gjöre nye Bekjendtskaber, og med at fornye gamle. Kl 10 förte *Weiss* mig i den Forsamlingssal, hvor de nysankomne Naturforskere lode deres Navne indskrive. Man erholder derpaa et Adgangskort, paa hvis Bagside staaer et Grundrids af Forsamlingssalen med Bænkeraderne og deres Nummere, betegnede med Romertal, Pladserne paa Bænkene er betegnede med de sædvanlige Tal, og Stedet Kortets Modtager skal have er betegnet med rödt Blæk. Jeg har Plads paa förste Bænk No 5. Möderne begynde först overmorgen. I Forsamlingssalen hvor man indskreves var *Lichtenstein* Forsamlingens Secretair tilstede, og siden kom *Humbold*. Da jeg opholdt mig nær ved

Dören kom *Lichtenstein* til mig, og sagde, "gaa dog höiere op, man vil nok samle sig om Dem." – Blandt de mange, mere eller mindre berömte Mænd jeg her, og siden ved Middagsbordet traf sammen med vil jeg nævne *Ocken, Linck* (som ogsaa har været hos os i Kjöbenhavn), *Steffens*, +*Wöhler*, +*Gustav Rose, Keilhau* (fra Norge), *Hofmann* (Mineralog i *Halle*), *Steininger, Nöggerath*, +*Retzius, Walmstæd*, +*Böie* fra Holsteen, Justitsraad *Wiedemann* fra Kiel, Prof. *Lehmann* fra *Hamburg, Rudolphi, Seebeck, Diricheleth, Fischer* fra *Breslaw, Purkinje, Rudolph Brandis, Burdach, Nielson* fra Lund, *Friis* en Svensk, *Erman*, o. s. v. Jeg seer, at min Navnerække vilde blive alt for lang; jeg vil da blot bemærke over dem som staaer her at jeg har sat Kors ved nogle som have været hos os; men som Du maaskee ei strax huskte paa. Vi spiste til Middag samlede meget godt, for en taalelig Priis. Middagsforsamlingen holdtes dog ikke paa samme Sted, hvor det fra Overmorgen af skal holdes. Da begynde Forsamlingerne af Selskabet; og Exerceerhuset skal da være forandret til Spisesal. Overmorgen efter det förste Ordentlige Möde, og efter at man har spiist til Middag, holdes en Assemblee, hvortil *Humboldt* har indbudt, og hvor Kongen af Preussen selv vil komme.

Det næste Aars Möder skulde have været holdne i *Wien*, men man har nu opgivet dette. *Metternich* frygter disse Möder. Kaiseren[2] havde tilstaaet to Wienerske Naturforskere Reisepenge for at gaae til det Berliner Möde, men da de skulde have Pas hos Politieministeren lod han dem vide at de hellere maatte blive hjemme, og frabede sig Reisepengene. Kort Kaiseren tillod, men *Metternich* forböd Reisen.

Jeg kommer i dette Øieblik hjem, og maae iilsomst slutte, formedelst Postens Afgang. Hils Börnene og min Broder og alle dem der ere os kjære. Vær især hilset fra din

H. C. Ørsted

Min Adresse er:

An den Hrn Professor Ørsted aus Kopenhagen
abzugeben an den Hr Professor *Weiss*
in dem Univs. Gebäude in Berlin.

2. Franz I af Østrig (1768-1835).

Berlin d. 19 *Septemb* 1828[2]

Bedste Gitte.

Jeg maa ile at före nogle af de mange Ting, jeg seer og hörer, til Bogs, paa det at jeg ikke skal glemme for meget deraf. Du faaer derved et Slags Dagbog, der vil indeholde adskilligt, der ikke har megen Interesse for Dig; men jeg kan ikke faae Tid til at holde to Dagböger, og altsaa maa Du tage til Takke med at faae noget Mere end Du egentlig skjötter om; dog skal Du slippe for videnskabelige Udviklinger; thi hvad jeg deraf behöver at optegne, optegner jeg desuden for sig. – Da jeg iovergaars Aften havde sluttet mit Brev gik jeg med *Weiss* og Frue *Weiss* i en Concert, hvori man gav Händels Alexanders Fest[3]. Navnet er ikke ganske nöiagtigt. Digtet, hvortil Musiken er gjort, er egentlig forfattet for den hellige Cecilias Fest, men Digteren har först meget udförligt skildret hvorledes den græske Musikus Timotheus satte Alexander i de forskjelligste Lidenskaber, Stolthed, Beruselse, Veemod, Elskov, Hævnbegjærlighed; og derpaa siger han at al den gamle Musik maa vige for Cecilias Opfindelse: Orgelet. Digtets Forfatter er, som bekjendt **Dryden**, men **Ramler** har oversat den Engelske Text paa Tydsk. Concertsalen er skjön. Concerten udförtes af Kunstelskere, med nogle Skuespilleres Hjelp, under Anförsel af **Zelter**, der i mere end 30 Aar har gjort sig bekjendt ved den Iver og det Held hvormed han har befordret Sangen i Berlin. *Humboldt* havde opfordret mig til at foredrage noget Dagen efter i Naturforskernes Forsamling. Jeg havde tænkt under Concerten, at overveie lidt hvad jeg vilde sige, thi sligt har jeg vel för gjort; men denne Musik og Sang holdt min Opmærksomhed fængslet fra Begyndelsen til Enden.

Her blev jeg afbrudt d 19de, for at gaae i Selskabsmöde; idag, d 21 fortsætter jeg igjen. Den 18de begyndte det förste offentlige Möde Kl 10. Det holdtes i samme Concertsal, hvori Alexanders Fest gaves. *Humboldt* aabnede Mödet med en Tale, hvori han skildrede det glædelige i at saa mange Videnskabsmænd kom sammen fra de fjerneste Egne. Han omtalte blandt andet ogsaa den Omstændighed, at

3. Korværk (1736) af Georg Friedrich Händel (1685-1759) med libretto af Newburgh Hamilton (1691-1761) efter *Alexander's Feast, or the Power of Music* (1697), en ode af John Dryden.

saa mange Nordboere vare komne, saa at man saae at denne Indretning ogsaa udvidede sig til den hele nordiske Stamme. Han nævnte ogsaa derved *Berzelius* og mig, dog ikke ved vore Navne, men ved at betegne os ifölge vore Opdagelser. Næst efter *Humboldt* opfordredes jeg til at holde et Foredrag. Efter *Humboldts* Ønske havde jeg dertil valgt en ny Udvikling af Electromagnetismens Grundtheorie. Foredraget var frit, uden Papir; men jeg kan ikke sige at jeg tilfredsstillede mig selv; imidlertid have saa mange af de Tilstedeværende bevidnet mig, ved flere Leiligheder, og uopfordret deres Tilfredshed, at jeg maa troe at jeg har været heldigere end jeg selv indbildte mig. – Samme Dag læste en Professor *Pusch* en Afhandling over Polens Geographie, hvis Indhold alle Kjendere fandt ypperligt, men Foredraget slet. En Prof. *Münchou* fra Bonn læste en Afhandling over farvede Skygger, hvilken han foredrog saa theatralsk, at man ikke forstod Indholdet og ikke kunde lide Foredraget. Endeligen læste en *Dr Henschel* en meget lang Afhandling over Planternes Befrugtning, og opvakte almindelig Misnöie, saavel ved Afhandlingens Længde, som Indholdets Utilforladelighed. Du vil i Fortsættelsen af dette Brev faae at see, at de fölgende Forsamlinger vare frugtbarere. Til Middag spiiste man, efter Mödet i et nytopbygget Excerceerhuus, hvor sikkert mere end 400 Personer spiste sammen. – Jeg finder dog at denne Indretning, at spise sammen, paa eet Sted, ikke er saa god, som man skulde tænke. Man har ondt ved at nyde nogen Samtale, hvor nesten alle Mennesker, og det saa mange, tale paa een gang. Havde man indrettet det saaledes at ikke mere end 10 eller 12 spiiste ved et Bord, og ikke uden et Par Borde vare anbragte i hver Stue, vilde det være langt mere selskabeligt. Iövrigt er Tonen den bedste, og Maden og Drikke god og billig. – Om Aftenen var hele Selskabet budet af *Humboldt* til en Assemblee i Komediehuusets Sahl, som er meget smuk. Ikke blot de til Selskabet henhörende Naturforskere, men mange af Byens fornemste Mænd vare her indbudne; ligeledes var der fra hvert Gymnatsium [sic] 3 unge Mennesker, valgte af Lærerne. Kongen af Bayerns Pager, som just vare i Berlin, havde ogsaa faaet Adgangskort. I nogle Loger, og paa et Gallerie, fandt sig Kongen[4] og den Kongelige Familie. Salen havde

4. Friedrich Wilhelm III (1770-1840), konge af Preussen 1797-1840.

faaet een nye Decoration i Anledning af Selskabet. Den ene Ende var nemlig prydet med Tavler hvorpaa de fornemste af Tydsklands afdöde Naturforskeres Navne vare optegnede med forgyldte Bogstaver. I Midten stode de berömteste Navne, med meget store Bogstaver. Man saae der **Conrad Gesner, Kepler, Copernicus, Leibnitz, Euler, Haller, Kant, Hershell, Pallas, Werner**. At nævne de andre vilde være for vidtlöftigt. Ved Siderne oven fandtes et Vers af *Schiller* og et af *Goethe*. Adskillige Sange bleve meget skjönt afsungne; dog i betydelige Mellemrum, for at give Tid til Samtaler. Jeg blev opmuntret til at gaae op i Galleriet, hvor jeg da fandt at Kronprindsen[5] og andre Prindser vare. Kronprindsen talte med **Berzelius**, med ***Gauss***, med **Reinwardt**, en udmærket Hollandsk Naturforsker, der har gjort en vigtig Reise til de ostindiske Øer, og med mig. Til mig sagde Kronprindsen, at jeg ikke havde havt behov i Samlingen, hvor han havde været tilstede, at gjöre Undskyldning for mit Foredrag, som han behagede at rose. Iövrigt talte han med mig om Dampskibene, og den Hurtighed, hvormed man i vore Tider reiser.

Fredagen den 19de var atter Möde. Förend jeg fortæller om dets Indhold maa jeg dog sige Dig, at jeg sidder i Forsamlingerne, ved Siden af v *Kamtz*, som er Politieminister, og min Broder og andre godt Folk vel bekjendt af Navn. Han gjorde mig mange Complimenter angaaende min Broder. Han sagde mig, at dersom min Broder kunde komme i deres derværende Lovcommission, vilde han daglig höre sit Navn. Han roste min Broders Arbeider, og navnligen hans Kritik over den Bayerske Lovgivning i de stærkeste Udtryk, og sagde blandt andet at man kunde tye til den, som til et Cathechismus. Ministeren *Bäume* talte i en lignende Tone, og behandler mig, jeg troer næsten i Anledning heraf, med det meest forekommende Venskab. Flere Jurister have her, og paa Veien talt til mig om min Broder, og ydet ham den varmeste Roes. I Mödet hvorom her skal tales læste en *Dr. Schulz* fra Freiburg om Mildtens Udskjærning af Mennesker og Dyr, og meente at dette virkeligen skulde være et Middel mod Hypochondrie. *Berzelius* læste over det Siberiske Platin, *W. Weber* over et nyt Slags Orgelpiber, hvori man kan forstærke Tonen, uden enten at gjöre den höiere eller dybere. Hans Foredrag

5. Friedrich Wilhelm IV (1795-1861), konge af Preussen 1840-61.

var af de interessanteste, og hans Opfindelse lover at vorde vigtig for Musiken. En Dr Göppert læste en Afhandling om Gifternes Virkning paa Planterne. Om Aftenen havde Weiss et lille Selskab hos sig, hvor ogsaa *Hornemann, Forchhammer* og *Bredsdorff* vare.

Den 20de var atter Möde. Blandt flere, læste *Ocken* over Tallet af Kugler i Menneskets Rygrad. Hans Foredrag vandt almindeligt Bifald, skjönt ikke hans Meninger. En Geh. Medicinalraad *Wendt* fra *Breslau* læste en maadelig Afhandling over Steen i Menneskets Legeme. Han har udtaget Stene af Tungen, af Lungen, af Ledemodene o. s. v. Lampadius holdt et Foredrag over Svovelkulstoffets medicinske Virkning; **Froriep** over et tredobbelt Misfoster; Prof *Hofmann* fra Halle over Nordtydsklands Geognosie. Endeligen læste en Superintendent en latterlig lille Afhandling over Jordklodens og alle Planeters Liv. Han betragtede Jorden som et Dyr der drager Aande o. s. v., og röbede megen Uvidenhed ved den Maade hvorpaa han sögte at bevise sin Mening. Om Eftermiddagen holdtes et chemisk-physisk Möde. Man har nu nemlig truffet den Indretning, at der, foruden de store Möder holdes smaa Möder, af hver enkelt Videnskabs Dyrkere. Man disputerer eller foreviser der videnskabelige Mærkværdigheder. Jeg havde en lang Strid over Electromagnetismens Grundtheorie. Prof. *Münchou* fra Bonn og en Prof *August* fra Berlin vare dem der gjorde Indvendinger. Striden blev fört meget venskabeligt, og endtes uden al Misfornöielse. Om Aftenen var stort Selskab hos v. *Buch*. Han har foræret mig et Bronzeaftryk af en Medaille man har slaaet over *Humboldt*.

Idag den 21de have vi havt et physisk Möde, hvori den ovennævnte *Weber* viiste mere omstændeligt sine Forsög, og forklarede mange nærmere Omstændigheder derved. Jeg förte Forsædet ved Forsamlingen. Det er bleven aftalt, at jeg förer Forsædet i de physiske Forsamlinger, *Berzelius* i de chemiske, Hornemann förer Forsædet i de botaniske Möder.[3] *Berzelius* har, formedelst Mangel paa Færdighed i det Tydske ikke vildet före Forsædet. *Hermbstædt* har fört det to gange men forvirret alt saa at den Section gik ind. Om de andre Sectioner veed jeg endnu ikke saa nöie hvem der förer Forsædet; jeg kan ikke möde i dem alle. Jeg har i Formiddags gjort et Besög hos Grev *Bernstorf*, der holdt Sengen for Podagra; men dog modtog mig. Til Middag spiiste jeg hos Ministeren for det Indre, v. *Schuchmann*,

hvor *Berzelius*, *Reinward* og jeg vare indbudne. Til Aften var jeg indbuden hos en Geh. Medicinalraad *Rust*, men uden at *Weiss* var buden med, hvorfor jeg ikke modtog Indbydelsen, og var glad til at kunne tilbringe engang en rolig Aften med *Weiss* og Frue *Weiss*.

Berlin d 26 *September* 1828

Bedste *Gitte*.
Du faaer idag 2 Breve paa eengang, da det ikke var mig muligt at faae det vedlagte Brev bortsendt sidste Postdag, endskjönt det var færdigt paa de sidste par Linier nær. Jeg seer vel at jeg, for nogenlunde at blive færdig maa fatte mig meget kort. Om de offentlige Möder vil jeg da ikke videre tale, end blot sige at de fortsattes Mandag, Tirsdag, Onsdag hver Formiddag fra Kl 10 til 12. Deres Indhold sees af Aviserne. Möder i den physiske Section har vi holdt et Par Gange. Noget ret vigtigt er ikke senere deri forekommet. Om Mandag Aften (d 22de) var jeg i et Selskab först hos *Lichtenstein* og senere i en Klub, som *Lessing* har stiftet, og hvorhen min gamle Ven *Karsten* förte mig og *Weiss*. Det gik her meget munter til.

Tirsdagen d 23de saae jeg det *Berliner* Töihuus. Blandt andet var det mærkværdigt ved Gevæhrernes smagfulde Opstilling. De vare saaledes opstillede at de dannede lange regelrette Mure, om jeg saa tör kalde det, paa mange Steder ogsaa Söiler og andre Former. Man havde ogsaa dannet hele Söiler af Gevæhrpiber, hvis Sammenföininger vare skjulte ved Messing[g]uirlander. Fra dette Sted gik jeg hen at see den Sollyske Maleriesamling[6], som foreviistes af en *Dr. Wagen*. Det er en meget kostbar Samling, som Kongen af Preussen har kjöbt. Den indeholder blandt andet kostelige Sager af Brödrene v. *Eyck*. Disse Opfindere af Oliemaleriet have med eet naaet en stor Fuldkommenhed, og deres Malerier have endnu Farvernes förste Livelighed. *Wagen* vidste godt beskeed med de Fremgangsmaader, hvorved hine gamle Malerier have vedligeholdt deres Farveglands, og de mindre gode Fremgangsmaader, hvorved de senere to Aarhundreders Malere have foraarsaget at deres Arbeider ere blevne saa mörknede ved Tiden. At beskrive den store Skat af

6. Denne samling, tilhørende den engelske bankier og kunstsamler Edward Solly (1776-1848), fandtes i Gemäldegalerie, Berlin.

herlige Malerier, her var, overgaaer baade min Tid og mine Kræfter. Om Middagen var, i vor store Spisesal **Liedertafel**, hvorved forstaaes et Selskab af fortræffelige Sangere, som under Zelters Anförsel udförer Sange, med en stor Reenhed og Harmonie. En skjönnere mandig Sang kan man ikke tænke sig. Viserne som afsanges, bringer jeg med. Sangen kan jeg kun bevare i min Hukommelse, og det kun som en svag Efterklang. Ulykkeligviis havde jeg, förend jeg vidste at der skulde holdes Liedertafel modtaget en Indbydelse til Geheime Medicinalraad *Horn*, saa at jeg först maatte deeltage i det tidligere Maaltid i den store Forsamling, og siden gaae til Bords hos *Horn*; dog tog jeg mig saa vel iagt, at jeg ikke fik for meget at spise. Om Aftenen var jeg hos *Heinrich Rose*. Onsdagen de sædvanlige Forretninger. Ved Middagsbordet udbragdes *Berzelius's* Skaal, derpaa min, efter denne een Skaal for *Reinwardt* og *Hornemann*, under eet, og een Skaal for *Gauss*. Jeg anförer Dig dette fordie jeg veed det fornöier Dig, at en saa stor Forsamling viiser mig en saadan Ære. Overalt behandles *Berzelius, Gauss* og jeg med en ganske fortrinlig Forekommenhed. Om Aftenen var stort Selskab hos *Weiss*.

Om Torsdag Morgen var jeg hos en Hr *Schneider*, der viiste os nogle smukke magnetiske Forsög. Senere gjorde alle Danske og Svenske i Forening et Besög hos *Humboldt* og *Lichtenstein*, for at takke dem for den Artighed de havde viist os, under den nu tilendebragte Forsamlingstid. Vi valgte *Hornemann*, som den ældste af os til vor Ordförer.

Siden var jeg i en Forsamling af Physikere hos Prof *August*, og foredrog dem mine senere Forsög over Vandets Sammentrykning. Om Aftenen var jeg i geographisk Selskab, og senere hos *Gustav Rose*.

Om Fredagen saa jeg det mærkværdige Ægyptiske Musæum; var siden i en chemisk Forsamling hos *Wöhler*, spiiste hos den Hannoverske Minister v. *Rehten*, og var i Aftenselskab hos Statsraad *Alberti*.

Löverdagen tilbragde jeg först et par Morgentimer hos en Professor *Posch*, der tager mit Portrait i Vox til en Medaille, hvorpaa jeg skal have den Ære at figurere. Siden var jeg tilstede ved en Examen i den Kgl. **Gewerbschule**, der omtrent skal være en polytechnisk Skole. Om Middagen var der Selskab hos *Weiss*, om Aftenen vare vi hos *Mitscherlich*.

Her har Du en rigtignok tör og kort Efterretning om mine sene-

ste Dages Begivenheder; men saa korte de ere, faaer jeg dog neppe Tid til at skrive dem. Imorgen og Overmorgen ere de to sidste Dage her. Vi reise derpaa hjem over *Hamborg*. Det er vor Hensigt ikkun at blive 1 Dag i *Hamborg*, og derpaa tage hjem over Land. Vi kunde da muligen være hjemme den 9de October; men det var dog ogsaa muligt at Reisen tog een eller to Dage længere. Lev nu vel, og hils alle Börnene, min Broder, Jomfrue *Begtrup* og alle vore Venner.
Din
H. C. Ørsted

Jeg befinder mig særdeles vel her, og modstaaer godt alle Middags og Aftenselskaber; men jeg gaaer ogsaa saa vidt i min Forsigtighed, at jeg drikker Vand til min Mad, som det forstaaer sig, uden reent at tilsidesætte Viinen.

[Tilføjet i marginen:] Glem ikke at hilse Dine Söstre fra mig, og deres Börn, *Winkler, Klingenberg*, Jomfrue *Rogert* og Jomfrue *Bohn*. Dog glemmer jeg vist mange, som Du vel vil huske for mig.

Vend Bladet.

Jeg sluttede mit Brev iaftes Kl 12, men jeg er lykkelig nok til at være vognet igjen Kl 6, og har nu nogle Øieblikke at skrive Dig endnu nogle Ord mere. Naar jeg siger nogle Øieblikke, er det ikke meget overdrevent; thi jeg skal være paaklædt Kl 7, da *Posch* endnu engang kommer til mig for at fuldende mit Portrait. Kl 8 ½ skal jeg ud, for at see *Pistors* Værksted, Kl 10 skal jeg see Forsög hos *Pohl*, Kl 12 skal jeg see det nye Musæum, Kl 1 skal jeg kjöre ud til Ministeren *Beumes* Landsted og spise der. Iaften skal jeg være hos Medicinalraad *Staberoth*. I denne Hvirvel af Selskaber maa Du dog ikke troe at Tiden gaaer ganske unyttet hen. Man möder overalt Videnskabsmænd af sit Fag, med hvem man henstiller sig i Grupper, og afhandler mangen et Spörgsmaal. Jeg fortalte Dig gjerne meget af hvad her saaledes forefalder, naar Tiden ikke var saa optaget. Midt i al den Uroe kan jeg dog sige Dig at jeg ofte med hjertelig Længsel tænker paa Dig og Börnene. Snart kan jeg da nu haabe atter at omfavne Eder.
Din
HCØ

Altona d 3 October 1828

Bedste Gitte

Du seer af Overskrivten at jeg nu er paa Veien til hjemmet. De to sidste Dage i Berlin maa jeg beskrive Dig meget kort. Jeg var om Söndag Morgen för Kl 9 hos Geheimeraad *Pistor*, som har et fortrinligt Værksted af physiske Instrumenter, og som har i Compagnie med sig den Hr *Schiek*, som for et Par Aar siden besögde os i Kjöbenhavn. Derfra gik jeg til Professor *Pohl* som viste nogle electromagnetiske Forsög, der især udmærkede sig ved deres Nethed. *Steffens* og adskillige Andre vare derved tilstede. Kl 12 kom jeg hjem, og skulde endnu have beseet det nytopbyggede Musæum, men fandt mig saa træt at jeg opgav dette. Lidt efter Kl 1 kjörte *Weiss, Karsten*, v *Buch* og jeg ud til Ministeren *Beumes*, som havde meget stort Selskab, deels af fremmede Lærde, deels af Landets Stormænd. Om Aftenen var jeg indbuden hos *Staberoth*, som har været i Kjöbenhavn engang hos os. Jeg gik derhen, men blev ikke at spiise, men undskyldte mig med min Forkjölelse. Du seer jeg vedbliver at give Dig min Dagbog, og næsten Timebog med; men det synes mig, at man neppe paa nogen beqvemmere Maade kan viise hvorledes man omtumledes i disse travle Dage. – Den næste Morgen var jeg allerede Kl 7 hos *Berzelius*, som viiste os nogle af sine Fremgangsmaader, ved de bekjen[d]teste chemiske Operationer, hvortil han har udfundet mange smaa Lettelser. Derefter viiste *Mitscherlich*, hos hvem ham boer, nogle af sine Forsög over Lyset. Jeg tog derpaa en Droske, og kjörte omkring, for at faae alle mine Ærinder endte. Jeg saae en Fabrik, som *Modeweg* havde bedet mig at besee; jeg var endnu hos nogle Instrumentmagere, gjorde Afskedsvisiter og spiiste endeligen hos *Hermbstædt*, som havde et stort og langvarigt Middagsmaaltid. Om Aftenen skulde jeg være ene med *Weiss* og Frue *Weiss*; men de fik saa mange Besög, at der blev intet af Eensomheden.

Tirsdag Morgen (d 30 Sept) forlode vi Berlin, og naaede den förste Aften, efter en kjedsommelig Kjörsel i dyb Sand, til *Kyritz* et lille Sted, som har udstaaet meget af Ildebrand; to Dage för vare 28 Lader med Korn afbrændte, og Luften var endnu ved vores Ankomst, Kl 11 om Aftenen, oplyst af Ilden i Grunden. Laderne staae ved Byerne her, udenfor, saa at deres Brand ikke træffer Beboelseshusene. Den næste Dag reiste vi ud Kl 4 om Morgenen, og kom Kl 1

om Natten til *Böitzeburg* [Boizenburg]. Denne Dag havde vi tilbagelagt 20 Miil, hvoraf 10 vare Chaussee, de andre dyb Sandvei. Torsdag Aften Kl 7 kom vi til Altona. *Schumacher* havde faaet Besög af Capt. *Sabine* og hans Kone, og havde derfor ikke Plads for *Hornemann* og mig. Vel vilde han endeligen have gjort Anstalter for os, men vi vilde ikke modtage et Tilbud, der maatte gjöre ham saa megen Uleilighed. Vi skulle idag spiise hos ham med Capt. *Sabine* og Capt. *Franklin*. Begge have gjort sig berömte ved deres Reiser til Polarlandet og Polarhavet.

Det var vor Plan at gaae herfra imorgen, og at gaae over Land. Efter rimelig Beregning kunde vi da være i Kjöbenhavn d 9de. Der gjöres nu det Forslag at vi hellere skulde gaae med det Lybske Dampskib, saa at vi kunde være i Kjöbenhavn d 8de. Jeg troer dog næsten at det bliver ved den gamle Beslutning. Jeg maa nu slutte for at afgive Brevet med Posten.[4] Det bliver ved Landreisen.

Hils min Broder og hans Huus, Jomfrue *Begtrup*, alle Börnene og alle vore Venner.

Din

H. C. Ørsted

6.
Rejse til Stockholm (juli 1842)[1]

Til Inger Birgitte Ørsted:

Stockholm d. 10 Juli 1842[[1]]

Kjære Gitte.

Vi er nu, efter en meget lykkelig Reise, som kun varede 48 Timer ankomne hertil. Veiret var, som Du veed allerede i Fredags ret taaleligt, men de to fölgende Dage havde vi en Stilhed i Luften, som var nær ved at nöde Seglskibene til at ligge ganske stille; men som for os var særdeles behageligt. Vi havde iaftes en saa herlig Solnedgang, at man meget sjelden seer den saaledes. Østersöens Overflade var næsten som et Speil, og den nedgaaende Sols Billede viste sig saaledes i Havet, at man næsten troede at see hele Solen, da allerede den ha[l]ve var gaaet ned, kun syntes den i Midten fordunklet af Skyer; men saae man nöiere til, saa mærkede man at man saae den halve Soel og dens Billede, men adskilt ved et lille Lag af disig Luft nede ved Jorden. Aftenhimmelens Farver gjenstraalede paa det meest glimrende fra Havet, som kun havde Bölger, som frembragtes af Dampskibet, og hvoraf nogle vare nesten som store Folder paa et Drapperie. Imorges för Solens Opgang, kom vi ind mellem Skjærene, nær ved Stockholm. Jeg var vel oppe Kl 4; men Solens Opgang havde jeg dog forsömt. Derimod havde jeg et herligt Syn henover de mangfoldige Øer, som gjöre dette Farvand saa vanskeligt at man heeltigjennem behöver en med Stedet velbekjendt Lods. Vandet var idag saa speilklart, at alle Gjenstande stode afspeilede. Den Deel af Billedet, som var Vandets Overflade nærmest, saa ud som om den laae over Vandet, saa at de virkelige Gjenstande syntes at

1. Den 13.-19. juli 1842 deltog Ørsted i det tredje skandinaviske naturforskermøde i Stockholm.

have deres yderste Kanter over Vandspeilet. Øerne selv ere tildeels ufrugtbare og lidet beboede. De bestaae af Granitklipperne, ligesom Kysten af Indlöbet til Gothenborg, men de ere ikke saa nögne, men næsten alle noget bevoxede, og ligge hverandre saa nær, og saaledes adspredte mellem hverandre at de danne skjönne Grupperinger. Kammerherre Bille sagde at de ligne Øegrupper i Archipelagus. Jeg tænkte snarere ved den deilige Solne[d]gang iaftes og ved dette Syn idag ret meget paa Dig. Hvormeget önskede jeg ikke at Du havde været med. Det kunde let hende, at man kunde reise samme Vei 10 eller 20 gange, uden at alt traf saa heldigt.

Rummet var særdeles knapt. Min Kahyt var som en nogenlunde stor Alkove; dog havde *Christian*[2] en Sæng paa Gulvet ved Siden af min. Man havde i Kahyten en Servante, og een i Væggen befæstet Bordklap, som vi kunde slaae op. Leiet var haardt; men dog sov jeg meget vel derpaa. Imorges ved Frokost udbragte jeg Kongens Skaal og *Schouw* Captainens.

Saasnart vi havde kastet Anker i en ubetydelig Afstand fra Landet, kom en Toldembedsmand uden tvivl den fornemste Toldinspecteurer [sic], og mældte os, at vort Töi, efter Regjeringens Befaling, skulde passere frit, uden alt Eftersyn. Politiemesteren kom ligeledes for at see at Intet skulde være iveien. Professor *Anders Retzius*, Broder til den, som sidst var i Kjöbenhavn kom for at modtage os. Han mældte mig strax, at jeg var budet til et Middagsmaaltid hos *Berzelius*. Neppe var jeg kommen til min Bopæl i Mynten, ganske nær ved Slottet, förend Baron *Wrede* og den anden Prof. *Retzius* kom til mig. Han indböd ogsaa *Christian* til *Berzelius*. Vi maatte nu see at faae vore Sager saa snart som muligt fra Skibet, og at blive paaklædt til rette Tid. Mynten, hvor vi boer, ligger nær ved Slottet, som er stor og ligger lidt höiere end Omgivelsen, hvorfor det tager sig anseeligt ud. Der er dog ingen Steder, hvorfra man kan oversee det Hele. Vor Vei til Berzelius gik forbi Slottet, og gjennem en velbygget Deel af Byen. Den största Deel af vor Vei gik igjennem en lang Gade, saa lang som Store Kongensgade, men ikke nær saa bred. Den har ingen Fortog. Denne Beqvemmelighed synes man ikke at have i Stockholm. *Berzelius* boer i Videnskabernes Selskabs Huus,

2. HCØs søn.

der er et sandt Palais. Selskabet var lidet og blot venskabeligt, ikke et sammenbudet ceremoniellt Selskab. *Forchhammer* og hans Kone var der, *Scharling*, den forrige Svenske Gesandt i Kjöbenhavn, *Hochschildt*, en ældgammel forhenværende Diplomat *Brinckmann*, som jeg for mange Aar seet [sic] i *Dresden*, *Zeise*, *Jacobson*, *Molbech*. Fru *Berzelius* er lille, og har i sin hele Bygning Lighed med en ikke ganske udvoxen ung Pige, men uagtet ogsaa Ansigtstrækkene ere meget ungdommelige, er hun dog upaatvivleligt endeel over 30 Aar. Vi gik hjem efter Maaltidet paa en kort Tid, hvor jeg skrev Begyndelsen af nærværende Brev.

d 11 Juli

Vi vare iaftes en Times Tid i *Berzeliuz'* Aftencirkel. Da hans Værelser ligge i samme Etage som Videnskabernes Selskabs Forsamlingssal og Musæum aabnedes disse Rum, og Selskabet udbredte sig deri. Det er et Musæum for Dyreriget, som er fortrinligt skjönt ordnet og vedligeholdt. Idag skal jeg om en Times Tid til vor Gesandt, Grev *Moltke*. Til Middag spise vi hos *Magnus Retzius* (han som var i *Kjöbenhavn* sidst).

d 12 Juli

Vi spiste pragtfuldt og overdaadigt hos *Magnus Retzius*. Jeg passede, efter en kort Erfaring, at holde lidt Viin i mit Glas, og at have Vandflasken ved Haanden; ellers vilde de mange Skaaler være mig altfor dröie. Om Aftenen var vi atter hos *Berzelius*, men blot for at vandre om i Musæum. Om Forretningerne, som kun bestaae i Forberedelser, taler jeg ikke. – *Christian* har været med ved begge Dineerne, og morer sig kosteligt. Han har gjort adskillige gode Bekjendtskaber, blandt andet med den berömte Botaniker fra **Rostok**, Prof. *Hornschu[ch]*, med hvem han gjorde en Tour i Dyrehaven, som er tæt ved Stockholm.

Idag spiser jeg hos den Norske Statsminister *Due*. Der er *Christian* ikke med, men spiser med Naturforskerne. Iaften Kl 7 holdes et forelöbigt Möde, for at ordne alle Selskabets Indretninger. Imorgen Kl 12 begynde de offentlige Möder, hvor jeg har et Foredrag. Paa alle de 6 Mödedage spise Naturforskerne ved fælles Bord.

See, her har Du da et langt Brev, som giver Dig et Overblik over mit hele herværende Liv. Jeg maa nu slutte, for at Brevet kan komme paa Posten. Hils *Karen* og *Marie*, og *Anders* og *Nicolay*. Det gjör

mig ondt at jeg ikke kunde være hjemme paa hans Födselsdag. Hils Din Söster og Gitte og *Sophie Hasle* om hun er hjemme. Min Broder, *Sophie* og *Mathilde* faae Hilsener ved *Christian*, som har skrevet *Sophie* til. Beed *Maria* at hilse *P. Hasle* fra mig. Hils desuden alle gode Venner.

Din stedse kjærligt hengivne
H. C. Ørsted

Stockholm d. 15 Juli 1842

Kjære *Gitte.*
Uagtet jeg kun har en meget kort Tid tilovers, inden Posten gaaer, maa jeg dog lade Dig höre et Par Ord fra mig. I overgaars, Onsdagen, holdt vi vort förste offentlige Möde. Efter at *Berzelius* havde holdt en kort Velkomsttale fik jeg Ordet, og holdt et Foredrag over det Skjönne, seet fra Naturforskerens Standpunkt. Jeg fölte mig fuldkomment veloplagt, og talte derfor med fuld Frihed. Tingene, som jeg havde at sige, veed Du at jeg allerede længe har gjennemtænkt. Jeg havde den Lykke at vinde udmærket Bifald. Kronprindsen af Sverrig, som var med iblandt Tilhörerne, tog mig i Haand, efter Foredragenes Slutning, og sagde mig meget forbindtlige Ting. Jeg modtog overalt de meest smiggrende Bevidnelser, og deriblandt af Folk, som ikke smiggrer, f. E. Professor *Schouw*. Hvor jeg kommer siden den Dag kjænder man mig, og viser mig Opmærksomhed. Jeg gik f. E. igaar ind i det Kgl. Malerie- og Statue-Musæum, paa en Tid, som ikke var bestemt for Naturforskerne men for det store Publicum; men Forstanderen kjendte mig strax, og tog sig saaledes af mig, at jeg i ¾ Time, som kun vare til min Raadighed, saae mere end jeg uden en saa velvillig Hjelp kunde have seet i 2 Timer.

Idag har *Forchhammer* holdt et Foredrag, som ogsaa vandt særdeles meget Bifald, som det fuldtvel fortjente. Endnu have de Danske, saavel i de offentlige Möder, som i Sectionsmöderne viist sig med Ære. *Scharling* holdt i den physiske Section et Foredrag over Aandedrættet, som lykkedes særdeles vel. *Berzelius* sagde at Foredraget var mesterligt. *Holten* har ogsaa holdt et Foredrag, som gjorde ham Ære. *Hummel* holdt idag et Foredrag, som ogsaa var agtværdigt, men han gjorde det noget for langt, og har ikke *Scharlings* eller *Holtens* smukke

Foredrag. *Zeise* holdt i den phys. Section et Foredrag, som trods det gode Indhold gjorde et slet Indtryk; ingen forstod det, og man var nær ved at falde i Sövn.

Jeg nödes til at være meget ufuldstændig. Blandt andre Ting, som jeg endnu vil nævne er, at der er anviist mig Plads paa samme Bænk, hvorpaa Kronprindsen sidder. Paa Tirsdag sluttes Möderne. Samme Dag giver Kongen en Dinee for alle Naturforskerne. Man siger at der ogsaa vil finde Ordensuddeelinger Sted. Paa Onsdag og Torsdag gjöre vi en Reise paa offentlig Bekostning til Upsala. **Christian** og jeg skulle logere hos den gamle **Swanberg,** *Scharling* hos den unge. Paa Fredag tages Afskeed. Paa Löverdag (imorgen 8 Dage) tiltræde vi Hjemreisen, og komme da formodentlig hjem paa Mandag.

Christian lever ypperligt, og bliver af en Hofjægermester *Ström* viist omkring i alle Forstindretninger.

Jeg iler at slutte, og hilser i yderste Korthed under *eet* Eder Alle.
Din kjærligt hengivne
H. C. Ørsted

7.
Rejse til Tyskland (juli - august 1843)

Til Inger Birgitte Ørsted:

Berlin d 20 Juli 1843[1]

Bedste *Gitte*. Det vil være nödvendigt at jeg efterhaanden skriver mine Breve stykkevis, som en Dagbog; thi jeg afbrydes saa hyppigt at der ikke er at tænke paa sammen[hængende] Breve. Efter at jeg i Onsdags havde skrevet Dig til[2], var jeg til Kaffe hos Conferentsraad *Rist*, som logerte i samme Hotel som jeg, tillige med sin Kone, en Datter og to Sönner. Der traf jeg *Steffens* med Kone og Datter. Med *Rist* havde *Steffens* og jeg en meget levende Samtale om Sprogsagen, hvori han er en stærkere Schleswig-Holsteiner end jeg havde ventet; imidlertid blev Samtalen ikke heftig, endskjöndt den var meget levende. Den blev afbrudt ved Geh. Ober Bergraad *Karsten*, een af mine ældste Tydske Venner, som iövrigt ved en Feil af Folkene i Huset ikke var underrettet om at det var i en anden Mands Stue han besögte mig. Han troede at jeg havde min hele Familie om mig, og jeg bildte mig ind at han vidste hvor han var. Jeg har först siden faaet Vildfarelsen berigtiget. Om Aftenen var jeg hos *Weiss*, hvor jeg blev behandlet med det gamle Venskab.

Torsdagen, d 20de, saae jeg *Rist*, som var i Begreb med at afreise, og havde en meget venskabelig Samtale om Sprogsagen, som dog ikke förte til Enighed men vil maaskee dog lede ham til at tage Adskilligt i denne Sag under nye Overveielse. Han har meget Venskab for min Broder og mig, og talte med den störste Begeistring om min Broder. – Jeg skulde Torsdag Morgen reise til *Potzdam*; men om Morgenen förend Kl 7 fik jeg et Brev fra *Steffens*, hvori han lod mig vide, at han om Onsdag Aften havde talt med *Humboldt*, som havde sagt ham, at han ikke kunde træffes i *Potzdam* om Torsdagen. Senere hen paa Morgenen kom *Humboldt* selv til mig, ved hvilken Leilighed

vi aftalte at jeg skulde komme til Potsdam Löverdag (d 22) for at besöge ham, hvorimod han meente at jeg först senere en Dag vilde blive tilsagt til Kongen. Længere hen paa Formiddagen gjorde jeg en Mængde Besög; men traf naturligvis kun nogle af dem hjemme, og aflagde Visitkort hos de övrige. Blandt dem jeg traf hjemme var Ministeren *Savigny*, med hvem jeg havde en temmelig lang Samtale. Han talte om min Broder ganske som jeg kunde önske det, og medgav mig mange Hilsener til ham. Han talte ogsaa om Biskop *My[n]ster* med udmærket Höiagtelse. Han kjender ham ikke personligt; men han har læst hans Betragtninger, som han havde fundet fortræffelige. Vi ere som Du veed ikke uenige med ham heri. Geh. Justitsraad *Hefter* traf jeg ogsaa hjemme; han talte ligeledes meget om min Broder, i samme Aand som *Savigny*. Da jeg kom hjem fik jeg Besög af Geheimeraad *Beuth*, som har meget store Fortjenester af Preussens Industrie. I Hotellet her spiser man til Middag Kl 3, men i de allerfleste Huse Kl 2. Efter Maaltidet gik jeg i Akademiet, saaledes kaldes deres Videnskabernes Selskab. Det begynder Kl 4 om Eftermiddagen, som er en meget u[be]leilig Tid. Jeg hörte der en Afhandling af Prof. *Gerhardt* over Venusafbildningerne hos de gamle. Jeg saae her *Wilhelm* og *Jacob Grimm, Ehrenberg, Encke* o. fl. Mödet var ikke synderligt interessant. – Om Eftermiddagen Kl 6 gik jeg til *Steffens*, hvor jeg var indbuden til at höre *Tieck* forelæse et Skuespil. Han læste det hemmelige Ægteskab[1] med al den Fuldkommenhed, som han har Berömmelse for. Han har nylig været syg; man sagde at han ikke vilde kunne mere forelæse men han læste med megen Kraft, og standsede ikke engang mellem Akterne. Siden talte vi om **Holberg**, som Du veed han sætter saa megen Pris paa som nogen Dansk. Kun med Don Ranudo[2] yttrede han sig utilfreds. Han paastod at man ikke kunde finde sig i at lee over Don Ranudos Fattigdom, og ligesaalidt over den Pris han sat paa sine Forfædres Berömmelse. En ung Adelsmand, jeg tror en Hr v *Sternheim*, var heri enig med *Tieck*. Jeg svarede at jeg forestillede mig at Don Ranudo efter hele Stykkets Sammenhæng maatte ansees, som en Mand uden al Evne til at

1. *The Clandestine Marriage* (1766), en komedie af George Colman den ældre (1732-94).
2. *Don Ranudo de Colibrados* (1723), en komedie af Ludvig Holberg.

fortjene det Nödvendige, hverken ved at tjene Fædrelandet eller paa anden Maade. Han forestilles som en kraftlös, indbildsk Mand, som ingen Erindring om egne Idrætter eller Bevidsthed om egen Kraft gjör agtværdig. Holberg sagde jeg har med stor Upartiskhed spottet snart den lærde Stolthed, snart Pengestolthed; hvorfor da ikke Adelsstolthed. Jeg föiede til, at jeg vel frygtede for at yttre en anden Mening end den Mand, som i en Dom over Holberg maa have saa megen Vægt; men jeg kunde dog ikke tilbageholde dette Forsvar, hvori jeg troede at der dog var nogen Grund. En af Selskabet indvendte mig at det, som jeg her sagde ikke kunde anvendes paa Konen; men mig syntes at hun var hans vær[d]ige ægtefælle, som det passede godt for at dele Skjebne med ham. – Jo mere jeg tænker paa dette Skuespil, desto mindre kan jeg finde den Spot, som Holberg her driver med Ahnestoltheden upassende. Det forekommer mig at han ypperligt har fremstillet hovmodig Værdielöshed som forhöiet latterlig ved Modsætningen mod Forfædres Berömthed. – Billedhuggeren *Tieck* var ogsaa i Selskabet, ligesaa Professor *Gerhardt*. Kl 11 var jeg allerede hjemme.

Det er nu Fredag Aften (d. 21de). Jeg havde imorges Besög af Kammerherre *Löwenörn*, vor *Chargé d'affaires*. Han var meget artig og aabenhjertig. Imorgen Aften skal jeg i Selskab hos ham. Den störste Deel af Formiddagen har jeg tilbragt hos *Poggendorff*, hos hvem jeg har seet mange smukke Apparater. Til Middag spiste jeg hos *Weiss*, i Selskab med *Lichtenstein, Ehrenberg, Poggendorff, Magnus, Heinrich Rose, Karsten* og en Sön af ham, som allerede har begyndt at vise sig fordelagtigt som Physiker; Geographen *Ritter*, Prof. *Horckel* og en Sön af ham var ogsaa der. Baade *Ehrenberg* og *Lichtenstein* yttrede sig meget gunstigt om *Anders Ørsted[s]* Afhandling om Anneliderne, hvilken jeg havde medbragt. Han har nu en god Modtagelse at vente naar han kommer her. – Jeg maa dog fortælle hvorledes *Weiss* udbragte min Skaal. Han sagde at han vilde foreslaae en Skaal for et Selskab af 14 Personer, nemlig den nærværende Gjest, hans Kone, hans 7 Börn, 3 Svigersönner og 2 Börnebörn. Saaledes blev da mit hele Huus betænkt. – I Bordsamtalen greb jeg Leiligheden, da saa mange velunderrettede Mænd vare tilstede, at spörge om Berlins Vandforsyning, for at jeg kunde vide om deraf var noget at lære for vor Stad; men jeg erfoer at man for det meste kun har Brönde, og at de

som bruge store Vandmasser maae tage Vandet fra Spreen; men man har ingen Rörledninger derfra, saa at man maa tage Vandet af Floden selv. Man har dog tænkt paa en stor Forbedring, men det skal endnu have lange Udsigter dermed. Man er ofte i stor Forlegenhed, naar man i en Familie vil have stor Vask, og det ikke i lang Tid har regnet; thi man samler Regnvandet til Vasken.

Det er bekjendt nok, at Berlin længe har været en meget smuk By, med brede Gader. Den er i de senere Tider endnu bleven meget forskjönnet; men den har ogsaa sine Ubehageligheder. Jeg kjender intet Sted, hvor man lider saameget af Stöv som her. Da Egnen er yderst sandig og Gaderne luftige, indvikler et stærkt Vindstöd os ofte i en skrækkelig Stövtaage, mod hvilken det Stöv, som en tör Østenvind opjager foran Frue Kirke kun er en Ubetydelighed. En anden Besværlighed, som man mindre skulde vente, er den stærke Stank fra Rendestenene. Den er saa udbredt, at jeg ikke har Raad til at spytte, hvergang jeg möder denne Stank. Ogsaa i Dyrehaven, tæt uden for Byen, fandt jeg at en Dam, som jeg kom forbi, gav en fæl Stank. Paa Tilbageveien gjorde jeg en Omvei, for at undgaae den.

Berlin Juli 1843[3]

Löverdagen d 22de prövede jeg den förste Reise paa Jernbane; det var til Potzdam, for at besöge *Humboldt*. Fra Hotellet, hvor jeg boer til Banegaarden, hvorfra Toget gaaer ud, er der omtrent ¼ Miil; dette medförer nogen Tidsspilde.[4] Til Potsdam er der omtrent 3 ½ Miil, som man tilbagelægger i 48 Minuter, saa at man bruger mindre end 1 Qvarteer til Milen, hvilket dog for en Jernbane kun er en maadelig Hastighed, hvilket Du godt veed. Man har Pladser til meget forskjellige Priser. Dampvognen trækker, som Du veed, en heel Række af Vogne efter sig. I Vognene af förste Klasse betales 20 Silbergroschen 5 Mark 5 Skill Rigsbank; i en Vogn af 3die Klasse betales derimod kun 8 Silbergroschen, omtrent 2 Mark 2 Sk. Rigsb. I den bedste Vogn sidder man som i en fortrinlig magelig Karret. Hvorledes man seer Gjenstandene fra Vognen paa Jernbanen har *Andersen* beskrevet saa godt, at jeg gjör bedst i at henvise dertil; kun vil jeg fremhæve, at man meget godt paa denne Fart kan nyde Udsigten paa nogenlunde fjerne Gjenstande, naar kun ikke de nære forstyrre Øiet ved deres hastige Bevægelse; hvilket f. E. skeer ved Træer paa

Siden af Veien. Bevægelsen er ikke saa fri for Rumlen og Rystelse, som jeg havde troet.

Humboldt modtog mig meget venskabeligt, og forlangte at jeg nöie skulde angive ham Maaden, hvorpaa jeg var kommen til min elektromagnetiske Opdagelse, som han iövrigt meget vel vidste var en Fölge af den Tankegang, som jeg havde fremlagt i tidligere Skrifter. Han talte om mange andre Gjenstande med sin sædvanlige Fyrighed, som sjeldent giver Andre Anledning til at anbringe Noget. Han har en uhyre Hukommelse, som omfatter de forskjelligste Gjenstande; Tal, Former, Tidsforhold, ligesaavel som Begivenhedernes egentlige Indhold staae levende for ham; Skarpsind og Vittighed staae ham altid til Tjeneste. Han har altid Efterretninger om de nyeste Opdagelser, hvortil hans store Brevvexel meget bidrager. Ved sine Forbindelser med Regenter og de meest indflydelsesrige Mænd udretter han overmaade meget. Han har formaaet den Russiske Keiser[3] til at udsætte 120000 Rubler til Oprettelsen af et meteorologisk Observatorium; da det ikke er tjenligt, under Videnskabens nærværende Udvikling at lade dette være en Bisag ved de astronomiske Observatorier. Han har ligeledes formaaet den Russiske Keiser til at lade anlægge mangfoldige magnetiske Observatorier i Asien, ja endog eet i Peking, hvortil altsaa den chinesiske Keiser maa have givet sit Samtykke. – Han indböd mig til det Kongelige Taffel den næste Dag Kl 2. Saa tidligt spiser man her; naar det skal være meget sildigt Kl 3. – Jeg maatte bie i Potsdam til Kl 4 ½, efter at jeg havde forladt *Humboldt* Kl 1 ½. Jeg gik hen til Capt *Reinhardt*, som for nogle Aar siden var her med sin Kone; men de vare paa en lille Reise til Harzen. Det regnede og blæste saa at jeg ikke kunde see mig om i Egnen. Der blev mig da Intet tilovers uden at opholde mig i en Restauration, som hörte til Banegaarden, og spise der til Middag. Jeg forlangte de simpleste Kjödretter, jeg kunde finde; men de vare saa gjennemtrængte af maadeligt Smör eller Fidt, at jeg kun var istand til at spise lidt deraf, og endda siden havde ondt deraf. For at fordrive Tiden önskede jeg en Bog. Jeg fik en ny Oversættelse af Præsten af Wakefield[4], som jeg læste med For-

3. Nikolaj I (1796-1855).

4. *The Vicar of Wakefield* (1766) af Oliver Goldsmith (1730-74).

nöielse uagtet jeg kjender den meget godt. Kl 5 ½ var jeg hjemme igjen. Om Aftenen var jeg hos *Löwenörn*, hvor jeg kun fandt ganske faa Fremmede; deriblandt var en General *Reiher* (jeg veed ikke om jeg skriver hans Navn rigtigt) som var meget vel underrettet, og Professor *Dreyer* fra Kjöbenhavn. – Jeg kom hjem med en stærk Kolik, som forstyrrede mig den hele Nat, og udmattede mig meget, saa at jeg gjös for den Tanke at skulle til et Kongeligt Taffel. Op ad Dagen blev det dog bedre, og för Kl 1 ret taaleligt. Kl 11 afgik jeg med Dampvognen, og var Kl 11 ¾ omtrent i Potsdam, hvor jeg efter Aftale med *Humboldt* tog ind i Hotellet **der Einsiedler**, klædte mig om, og ventede ham. Til den bestemte Tid kom han og afhentede mig. Da Selskabet var samlet kom Kongen[5]. Jeg blev ham forestillet. Han sagde "Es freuet mich ungeheuer Sie hier zu sehen". Naturligvis bragte jeg ham den Hilsen vor Konge havde paalagt mig at overbringe, hvilken han modtog, som man kunde vente. Derpaa forebragte jeg min personlige Taksigelse for Meriteordenen[6]. Siden talte han om **Thorvaldsen**, og paalagde mig at jeg skulde gjöre ham opmærksom paa, hvor let en Reise til Berlin nu vilde være, og opmuntre ham til at foretage den. Jeg blev ogsaa forestillet for Dronningen[7], med hvem der blot blev Tale om Reisens nuværende Lethed, og de Fordele som deraf flyde. Jeg blev vel gjort bekjendt med mange Herrer ved Hoffet, men saa mange nye Bekjendtskaber, sammentrængt i saa kort Tid, efterlader altfor svage Spor. Ved Taffelet sad jeg skraas over for Kongen, og havde *Humboldt* ved den ene Side. Kongen talte nu og da nogle Ord til mig; men en egentlig Samtale kunde her ikke opstaae. Med *Humboldt* talte jeg derimod meget. Da Kongen efter Taffelet forlod den Sal, hvori Couren gaves, sagde han at han ikke vilde tage Afskeed med mig, men haabede endnu at see mig. *Humboldt* blev efter Taffelet i sine Værelser paa Slottet; men lod mig i en Kongelig Vogn, som han har til Brug kjöre til Hotellet, hvor jeg i störste Hast omklædte mig, saa vidt Reisen fordrede, og endnu med samme Vogn blev bragt til Banegaarden, hvorhen jeg kom endnu ½ Qvarteer för Afreisen.

5. Friedrich Wilhelm IV (1795-1861).

6. *Pour le Mérite* ordenen for bidrag til videnskaben og kunsten.

7. Elizabeth Ludovica af Bayern (1801-73).

Da jeg var kommen Hjem, Kl 5 ¾, tog jeg mig endnu en Hvile, og gik derpaa Kl 8 til et Aftenselskab hos *Schelling*. Jeg fandt der *Ehrenberg* og *Weiss* og en *Dr Partheyer*, som er Boghandler, men tillige Videnskabsmand. Han er Svigersön af *Nicolay*, som i sin Tid var en berömt Boghandler, og længe nöd Anseelse som Litterator, indtil han lagde sig ud med Philosopherne. *Schellings* Datter og hendes Mand, Assessor *Eichhorn*, Ministerens Sön, var ogsaa der; en voxen Sön af *Sch.* ligesaa.[5] Samtalen var meget levende, og dreiede sig om mange forskjellige Gjenstande. Fru *Schelling* erindrede sig med Fornöielse, at jeg 1822 havde i *Nürrnberg* ladet hende forfærdige en thermoelektrisk Ring, til at vise *Seebecks* dengang ganske nye Opdagelse.

Tirsdagen d 25 förte **Magnus** mig til *Dr. Riess*, [en] rig Mand, som dyrker Physiken, uden at have noget Embede. Han giver sig især af med Elektricitetslæren, og navnlig med Gnidningselektriciteten. Denne Gjenstand har været mindre dyrket i de sidste 40 Aar end den galvaniske Elektricitet; og han anvender nu paa den förste alle de Indsigter den sidste har bragt os. Han har fundet Midler til at underkaste de store elektriske Virkninger, som Elektriseermaskinen frembringer, de fineste Maalinger.

Efter at være kommen hjem fra *Riess* förte jeg endeel af det jeg havde seet tilbogs, og ventede derpaa indtil *Ehrenberg* kom for at afhente mig til et festligt Maaltid, hvortil de Berliner Lærde havde indbudet mig. Selskabet var samlet i en pragtfuld Sal, paa et Sted Odeon kaldet i Dyrehaven. Jeg sad mellem *Humboldt* og *Schelling*. Naboe til *Schelling* var den store Maler **Cornelius**, som paa den meest smiggrende Maade lod sig gjöre bekjendt med mig, og sagde at han ogsaa var Naturforsker; thi det var enhver Kunstner. Han talte med den Begeistring, som man kunde vente om **Thorvaldsen**, og önskede at han maatte komme til Berlin. Jeg lovede at sige ham det, men yttrede ogsaa det Ønske, at **Cornelius** vilde besöge Kjöbenhavn. Ved Bordet udbragtes min Skaal af **Weiss**, som sad skraas over for mig, hvor ogsaa **Karsten** sad ved Siden. **Weiss** begyndte med, at jeg havde opholdt mig her i de förste Aar af Aarhundredet, da Volta nylig havde aabnet saa store Udsigter for Videnskaben, ved Opdagelsen af sin Stötte. Han nævnte de vigtigste Opdagelser, som dermed vare gjorte indtil 1820, og anförte hvorledes man i den Tid saa ivrigt længtes efter et Resultat deraf for Magnetismen; men at dette

först var kommet ved min Opdagelse: af den vare mangfoldige andre fremblomstrede, blandt hvilke en af de förste og skjönneste af **Seebeck**. Men nu vare 23 Aar siden min Opdagelse henrundne, uden at nogen ny Epoche, liig dem der fandt Sted ved Voltas 1800 og min 1820, [var] indtraadt; hvorimod man vedbliver at bygge paa denne; og den Tid vil ikke være fjern da den sætter Skibe og Vogne i Bevægelse, og hjelper os (Berlinerne) til at besöge Kjöbenhavn. Men vi maae endnu erindre os at han har en Broder, som i et andet Fag har naaet den höieste Udmærkelse; det er to Brödre, som udgjöre et lysende Stjernepar. – Jeg takkede i en kort Tale, hvori jeg sagde at det er en anerkjendt herlig Fölelse at modtage Æresbevisninger af Mænd som selv have erhvervet megen Ære. Denne Lykke blev mig i dette Øieblik tildeel i en Grad, som neppe kunde overgaaes, da jeg her modtog saa megen Ære i en Kreds, som indeholdt saa mange Mænd af store Fortjenester, hvis Opdagelser ville bevares i Videnskabernes Aarböger, og bringe deres Navne til fjerne Slægter, og b[l]andt disse Mænd endog saadanne, hvis Navne ville straale med den höieste Glands. – Jeg gjorde denne Tale kort, fordi jeg havde isinde at sige Mere til Slutningen af Festen. Der bleve ingen flere Skaaler drukne; men ved Slutningen af Maaltidet reiste jeg mig, og sagde omtrent fölgende: Jeg udbeder mig Tilladelse til förend vi skilles ad, at gjentage min Tak for disse skjönne Timer, paa hvilke jeg altid vil see tilbage med Glæde. Der knytter sig hertil mange Erindringer. Det var, som min Ven *Weiss* för bemærkede, i vort Aarhundredes förste Aar, da jeg förste gang saae **Berlin**. Jeg havde nylig begyndt min Bane hjemme som akademisk Lærer, men var endnu meget ung, og [jeg] erkjender med Taknemmelighed den store Velvillie, hvormed Berlins berömteste Lærde tillod at jeg benyttede deres Indsigter, og udviklede mine ved Samtaler med dem. Berlin havde allerede dengang en höi videnskabelig Rang; men hvormeget har den ikke siden tiltaget! Det er nu 5te Gang jeg seer den; men hvergang i ny Tilvæxt.[6] Den tiltagende Störrelse og Folkemængde, er det som förste falder i Øinene; men dens Tilvæxt i Alt hvad der angaaer Videnskab og Kunst turde endnu være langt större. Med sand Glæde hörte jeg i sin Tid at Berlin fik et Universitet. Det var mig som om En havde skjenket mig en herlig Gave; thi jeg hörte til dem, som ventede meget for Videnskaben af dette

Foretagende, og vi see alle med Glæde, at disse Forventninger ikke ere blevne skuffede. Berlin er mere og mere bleven til et Foreningspunkt for Tydsklands Videnskabelighed, ikke for at beherske den, men for at virke med desto större Kraft, som Solens Lys, naar det ved sindrig Kunst sammentrænges til et snævert Rum, frembringer Virkninger som de adspredte Straaler ikke formaaede. Denne lille Tale vandt stort Bifald. *Linck*, den gamle Botaniker, kom til mig og takke[de] mig derfor, og saaledes gjorde mange flere. – Forstandere for Festen vare *Lichtenstein, Weiss, Karsten, Poggendorff, Magnus* og een til som jeg i dette Øieblik ikke veed af nævne. – Gjesternes Antal var noget over 70.

I denne Morgen, Onsdag d 26de, har jeg atter været hos **Magnus** og seet adskillige skjönne Forsög. Siden har jeg modtaget talrige Besög, og iler nu med at slutte. Hils alle vore Kjære. Giv min Broder indlagte Brev, og undskyld den kluddrede signering. Jeg vil ingen opregne. De kjende mig som jeg dem. Jeg tænker tit paa Eder, og taler ofte med adskillige Venner om Eder. Lev vel min dyrebare Gitte og lad mig snart höre fra Dig. Jeg bliver sikkert Maaneden ud her.

Din
H. C. Ørsted

Berlin. Juli. 1843[7]

Kjære **Gitte**. Efter at jeg Onsdagen d 25de [8] havde skrevet til Dig, besögte jeg den store Maler **Cornelius**, som modtog mig med stor Venlighed. Jeg blev dog ikke længe hos ham, da jeg erfor at han havde Tandpine. Brödrene **Wilhelm** og **Jacob Grimm**, som boe nær derved besögte jeg ligeledes. Kun **Jacob** var tilstede. Han er ugift, men boer sammen med sin Broder, som har Kone og Börn. Just som jeg var hos **Jac. Grimm** kom Broderens ældste Sön, omtrent 13 Aar gammel hjem fra en lille Reise, som var den förste han havde foretaget alene. Han kom ind til Onclen, og viste denne den hjerteligste Kjærlighed. **Wilhelm** kom i det samme Hjem; men jeg tog snart Afskeed, da jeg mærkede at hele Familien var meget bevæget ved denne Hjemkomst. Om Aftenen var jeg efter Indbydelse hos **Steffens**, hvor hans Brodersön fra Norge var, med sin unge Kone, **Pistor** med hans Kone, Enkefru *Alberti*, Geh. R. *Uden* og en Geh. **Rück-**

mann, som er ansat i Ministeriet med Hensyn paa Undervisningsvæsenet. Han fortalte mig at man her aldrig tager en philologisk Skolemand til Rector ved en Realskole, hvorimod man altid tager en saadan til Rector ved en lærd Skole. Man har nu et Seminarium for höiere Skoleundervisning i Bonn, hvilket skal stifte megen Nytte.

Torsdagen d 27de havde jeg et langt Besög af *Löwenörn*. Saa snart jeg kunde gik jeg derpaa til Physikeren Professor **Dove**, hvor jeg saae hans nye Forsög, og gjorde Bestilling for Læresanstalten paa nogle af de Indretninger, han har udtænkt. En stor Deel af Dagen tilbragte jeg med at gjennemlæse nogle trykte Sager, hvorom jeg siden vilde tale med Mænd, som kunde give Oplysninger om Sagerne. Om Aftenen var jeg hos Professor **Magnus**, hvor vi skulde drikke Thee i Haven, som er meget betydelig, men bleve jagede ind ved en Regnbyge. Man har meget hyppigt Regn her. Paa nogle Damer nær, bestod Selskabet meest af Mænd, som jeg allerede ofte har nævnt; dog blev jeg bekjendt med en *Dr Froriep*, Sön af den bekjendte Weimarske. Han afgiver sig, som det synes meget heldigt med Anvendelsen af Magneto-elektriciteten i Sygdomme især i Rheumatisme; ogsaa for Tunghörighed anvender man det. Jeg blev ligeledes bekjendt med en Geh. Raad **Ditherici**, som baade er Professor og er i Regjeringen. Han spurgte mig endeel om de Schleswig-Holsteenske Sprogstridigheder; og syntes meget tilfredsstillet med de Oplysninger jeg gav ham. Ved Bordet kom jeg til at sidde ligefor Linck, som uagtet sin höie Alder er meget fyrig. Han var endeel bekjendt med Dansk og Svensk og anförte poetiske Steder, som han udtalte ret maneerlig.

I Beretningen om denne Dag har jeg sprunget over at jeg var i det Berliner Akademie (Videnskabernes Selskab) og hörte en Afhandling af **Jacob Grimm** over de gamle Tydskeres Fremgangsmaader med Hensyn paa Grændseforhold. – Jeg var en Timestid hos **Weiss** for at see en Elektrometerindretning, som en fattig, ung Student fra Königsberg havde udtænkt. Man vil gjerne have ham anbefalet til Understöttelse, og venter endeel af ham; imidlertid syntes det mig dog ikke, at man af det som han viiste og sagde kunde udlede noget Betydeligt. Jeg roste den Tænksomhed, han havde viist; men sagde som sandt var, at Apparatet först maatte forfærdiges

med större Nöiagtighed og pröves meget, förend man kunde sige om det under visse Omstændigheder kunde have Fortrin for andre.

Fredagen d 28de var jeg i Potsdam, med **Ermann** og hans Familie, som havde indbudet mig. Vi reiste derud med Dampvognen. Fru Ermann, Professor Ermann, Sönnen[8], og hans Kone og hendes Söster var med. De to sidste ere Döttre af Astronomen **Bessel** i Königsberg. Den gamle **Ermann**, som nu er 80 Aar er meget rask. Han er et af mine ældste nuværende Berliner Bekjendtskaber, nemlig fra 1801. Han var ogsaa med ved den Fest hvorom jeg skrev sidst. Da min Skaal blev drukken, udraabte han **Columbus Ørsted** skal leve. Jeg nævner dette deels som Eksempel paa hans ungdommelige Fyrighed, dels ogsaa fordi **Herschel** har brugt samme Lignelse om mig, fordi jeg bestandig i mange Aar have havt mit Maal for Øie, og endelig fundet det til alles Overraskelse. – Dog jeg kommer tilbage til Reisen. Saasnart jeg var kommen til Potsdam, gjorde jeg et Besög hos **Humboldt**, og gik derpaa til Cadetakademiet, hvor Capitain **Reinhardt, Ermanns** Svigersön boer. Han var paa en Reise, men Konen var hjemme. Hun var meget venskabelig, og huskede alle Omstændigheder fra vort Huus. Jeg har især mange Hilsener til Dig og Karen. Da det er 7 Aar siden, og det var Karen, som meest fulgte hende omkring, er det naturligt at hun bedst kjender hende. Fru **Reinhardt** havde seet sig meget godt om i Sjelland, og havde fornöiet sig meget over vor Øs Naturskjönheder. – De förte mig her omkring i Egnen af Potsdam. Vi vare 3 Vogne fulde; thi den unge Fru **Ermann** havde to Börn og en Pige med. Fru Reinhardt har ogsaa en voxen Datter hjemme og een gift. En sön var paa Reisen med Faderen. Vi kjörte til Badersberg[9], hvor der findes et Par Slotte, et for Kongens ældste Broder og et for en yngre. Da Kongen ikke har Börn, kan man vente at hans ældste Broders Sön[10] engang vil arve. Denne Kongens ældste Broder er gift med en Prindsesse af Weimar efter hvis Tegning hele det Slot, han beboer, er bygget. Hun har sögt en gammeldags Smag, og saale-

8. Georg Adolf Erman (1806-77), tysk fysiker i Berlin.

9. Schloss Babelsberg i Potsdam, sommerresidens for kongens ældste bror Wilhelm Friedrich Ludwig (1797-1888), Wilhelm I af Preussen fra 1861 og tysk kejser fra 1871.

10. Friedrich Wilhelm (1831-1888), tysk kejser Friedrich III i 99 dage.

des er ogsaa hele Meubleringen. Alt er Rococo. Jeg har aldrig seet nogen saadan Tilbagegang til en gammel Tid udfört med saa megen Fölgestrænghed. – Man roser den Opdragelse den unge Prinds faaer. – Fra Badersbjerget, hvor vi især spadserede, havde man Udsigt til en anden Höidestrækning, som kaldes Brauhausberg, som dog ikke udmærker sig ved nogen særdeles Skjönhed. Badersbjerget, som jeg mærker jeg beskriver meget uordentligt er en stor Lystskov eller engelsk Have, hvor man dog har Lov til at kjöre ind i til visse Holdesteder. Man har for at skaffe Hvilepunkter i Udsigterne bygget adskilligt, deriblandt en med megen architektonisk Kunst udstyret Kirke, men hvortil man ikke kan faae nogen Menighed. Tag tiltakke med denne forvirrede Beretning om denne Spadserefart, jeg burde have ordnet den lidt i mit Hoved, förend jeg bragte den paa Papiret. – **Ermann** havde bestilt os at Maaltid paa Banegaarden, hvor vi kom Kl 5 1/2. Maaltidet var mindre slet end da jeg forleden spiste her alene. – Kl 8 ½ vare vi tilbage. Jeg skyndte mig nu til **Pistors**, hvor jeg var indbudet med venskabelig Indstændighed. En Fröken **Zschokke** Södsterdatter af Pistor, var bleven forlovet samme Dag med en Hr v. **Knobelsdorff**. Selskabet var meget oprömt, og jeg fölte mig ret hjemme. Med **Jacob Grimm** havde jeg en interessant Samtale over Sprogene. Han kjender Dansk og Svensk, saavelsom Islandsk meget godt; dette er Du bekjendt nok [med].

Löverdagen d 29de. I denne Morgen var her en glimrende Begravelse af den nylig afdöde Prinds. Jeg havde kundet faae en Plads i Kirken, men vilde ikke udsætte mig for den lange Tidsspilde. Fra mit Vindue saae jeg Toget. Ligvognen var ikke forsynet med Himmel, men Kisten var dækket med sort Flöiel, med Kroner og Våben, og ovenpaa Kårde o. dl. Militairet viste den skjönne Holdning, hvorfor det er berömt. Jeg bemærke[de] dog een uskjön Ting. Idet jeg saae Fodfolkene fra Siden, bærende Geværet med det[s] Bajonet paa sædvanlig Maade, lagde jeg mærke til, at de for Øiet dannede en meget urede Mangfoldighed, da det er umuligt at de alle kunne holdes parallele.

Jeg besögte siden **Tevesten**, som maa holde sig inde, fordi han har stödt et Knæ, og derpaa **Lichtenstein** i Musæum. Det er endnu langt fra at være færdigt; men Fuglene ere ypperligt opstillede, ligesaa endeel Pattedyr og Fiske. Alt er stort og pragtfuldt.

Dette er nu 3die Gang jeg sender Dig Brev. Men endnu har jeg intet enten fra Dig eller nogen af Döttrene. Imidlertid er jeg ikke urolig; den unge **Reinhardt** er nylig kommen hertil, og har været i vort Huus för sin Afreise, men erfoer at Du var reist paa Landet, som vi jo havde talt om.

Jeg bliver her endnu til Löverdagen d 5te August. Breve addresseres til **Meinhardts Hôtel unter den Linden**.

Modtag nu de kjærligste Hilsener, og giv dem til alle vore Kjære. Saa godt jeg ogsaa har det her, længes jeg dog efter Dig og Hjemmet.

Din
H. C. Ørsted

Berlin *Juli* 1843[9]

Kjære **Gitte**. Da jeg i Söndags havde afgivet Brevet til Dig, fik jeg et Besög af Conferentsraad *Scholz*, Amtmand i det sydlige Holsteen. Han boer i samme Hotel som jeg, og har seet mig i Slesvig hos **Spies**. Det er en meget velstuderet Mand, og vor Samtale dreiede sig meest om videnskabelige Gjenstande. Derpaa var det höie Tid at gaae til **Weiss**, hvor jeg var indbudet til Aften. I det talrige Selskab kom jeg naturligvis til at tale med mange Mennesker; jeg vil kun nævne et og andet. Jeg traf der en Professor *Trendelenborg* som engang, medens han endnu var en ung Mand, har spiist hos os, indfört af *Forchhammer*. Han er nu Professor i Philosophien. En Naturhistoriker, *Gloger*, som især har udmærket sig ved Arbeider over Fuglene, talte meget med mig om at lære Dansk og Svensk, hvormed han havde gjort nogen Begyndelse. Der hersker her megen Lyst til at blive bekjendt med de Skandinaviske Sprog, og endeel Begyndelse er gjort; jeg gjör ogsaa gjerne Proselyter hertil. – Med *Schelling* havde jeg en lang Samtale over Værnepligten i Preussen. Han fandt at den havde gjort ypperlig Virkning, baade i henseende til det Udvortes og Indvortes. De unge Mennesker faae ved Militairtjenesten, som enhver veed, en bedre Holdning, som de bevare deres hele Levetid. De lære at adlyde paa en velordnet Maade, hvilket han paastaaer yttrer sig kjendeligt paa Tjenestefolk og andre Mennesker af den lavere Klasse, hvilket han fandt ved Sammenligning mellem Erfaringer, han havde gjort her for 40 Aar siden og nu.

Han meente at mange gode Vaner, som Menneskene saaledes faar i Tjenesten, have en gunstig Indflydelse paa deres Moralitet. Da denne Sag ogsaa har Interesse for vort Land, vil jeg her strax anföre, med Forbigaaelse af Tidsordenen, en Samtale jeg Dagen efter havde med *Lichtenstein* om samme Gjenstand. Han er en Verdensmand i Ordets bedste Betydning. Hans naturhistoriske Kundskaber, som sætte ham paa en saa höi Plads, ere forenede med mangfoldige andre Kundskaber, en stor Erfaring, saavel fra vidtlöftige Reiser, som fra et rigt Forretningsliv. Han er paa en ualmindelig Maade i Besiddelse af den almindelig Tillid og Agtelse. Han talte ganske i samme Mening som **Schelling**, men vor Samtale blev udförligere og lærerigere. Om de mulige skadelige Virkninger, som Militairtjenesten kunde have paa den Ungdom, som er bestemt til höiere Dannelse, sagde han: Jeg kan tale med som Fader, og kan forsikkre Dem, at Sagen ingen Betænkelighed har. Men skal Virkningen ikke blive skadelig, maa Indretningen være som her. Ethvert ungt Menneske, som i det mindste har gjennemgaaet en lærd Skole indtil næstöverste Klasse, slipper med eet Aars Tjeneste, naar han selv eqviperer sig. At have været i de lærde Skolers överste Klasse fordres ikke til denne Fritagelse; men[10] har man derimod blot besögt en Realskole maa man være kommet gjennem den överste Klasse. I Mangel af alt dette maa man underkaste sig en Pröve, under en egen Kommission. Disse Soldater paa eet Aar, begunstiges desuden meget. Det forstaaer sig, at de maa lære Exercitsen, deeltage i adskillige Øvelser og gjöre nogle Vagter; men de fleste Vagter kunne de lade gjöre for sig. Officiererne ere instruerede til at behandle dem med Höflighed, hvilken de overalt tilholdes at vise alle deres Underhavende. Soldaten kan, om han ogsaa ikke hörer til den begunstigede Klasse, tale meget frit til sine Officierer, uagtet den militaire Lydighed paa det strængeste overholdes. Militaire Straffe ere saagodt som uhörte. Jeg spurgte om den Begunstigelse, som tilstaaes dem, der have naaet en vis Skoledannelse, ikke opvakte Nid hos de andre. Han svarede nei; thi disse andre vide at hine maa anvende Bekostning derpaa; desuden have de umiddelbart Fordel af at hine betale en Mængde Vagter, som de andre derfor gjerne paatage sig. De unge Mennesker, som nyde Begunstigelsen, maa dog tilbringe endeel Tid med de andre i Vagterne og ved Øvelserne; herved nödes de til at holde godt

Kammeratskab med disse, og finde sig ved naturlig Æresfölelse dog opfordrede til at bruge en saadan Forsigtighed, at Kammeratskabet ikke udarter til Gemeenskab. De vænnes derved til en Selvbeherskelse, og en Iagttagelse af personlig Værdighed, som siden bringer de bedste Fölger. Blandt dem som ikke nyde den höiere Begunstigelse, vælges mange til at öve de andre i Exercitsen, og holdes derved til en anstændig Opförsel, som strængt forlanges af dem. Naar en Bondesön har gjennemgaaet sine 3 Aars Tjeneste, har han ved Vanen til Lydighed, lært hvorledes han skal befale i sin lille Kreds, og ved Omgang med Kammerater af höiere Dannelse har han selv hævet sig. Dem som have viist sig ret fordelagtigt i den treaarige Tjeneste, söger man at overtale til en længere Tjeneste, hvorfor man tilstaaer dem alleslags Begunstigelser. Man finder dette nödvendigt; da en Armee, hvori Ingen havde tjent mere end 3 Aar ikke kunde have noget ret Sammenhold; men da man Ingen tvinger, men vælger de bedste, beholder Armeen altid en Stamme af fortrinlige Folk. Den som har tjent 9 Aar eller derover kan gjöre sig Haab om at faae en eller anden af de smaa Betjeninger, som Bud, Postförer, Toldbetjent o. dl. alle saadanne Tjenester gives udelukkende til veltjente Soldater, og til ingen som har tjent i mindre end 9 Aar. Komme saadanne udtjente Soldater hjem paa Landet, blive de ordentligvis de meest skikkede til Sognefoged- og andre saadanne Tjenester. De, som ikkun tjene eet Aar, tage ofte Officiersexamen, uden derfor at ville blive i Armeen; men de faae da Officierstitelen, og kunne faae Commando og Officiersposter i Landeværnet. Jeg har endnu talt med Professor **August**, en Physiker som tillige er Directeur for et stort Gymnasium, derom, og senere med Geheimeraad *Schulz*, som sidder i Regjeringen. Alle ere enige i denne Sag.[11] I Begyndelsen var man dog meget ofte utilfreds dermed, deels for Nyhedens Skyld, deels fordi man dengang tog alt meget strængere. Man viser stor Eftergivenhed; man tilstaaer f. E. let en Afbrydelse af Tjenstaaret paa nogle Maaneder, naar nogen fornuftig Grund kan angives, f. E. en forestaaende Examen; men da maa den tjenstfri Tid siden aftjenes. De unge Mennesker tilsiges ikke til Tjeneste efter Foresattes Beslutninger, men de mælde sig selv til Tjeneste hvilket Aar der er dem beleiligt, indenfor visse Grændser, jeg troer det 23 Aar. Ogsaa Stedet, hvor de ville tjene kunne de temmelig frit vælge. Mange Ustu-

derte gjöre deres Tjenstaar i Berlin, og benytte imidlertid Forelæsninger og anden Undervisning. – Som Udgivt er Tjenesten til Byrde. De maa anskaffe Uniform og betale mange Vagter. Man finder det ikke passende at en saadan ung mand gjör alle sine Vagter selv.

Söndag Morgen (den 30te) var jeg fra 9 ½ til 12 ½ hos *Poggendorff*, og saae endnu mange nye Forsög og nyttige nye Apparater. Jeg gik derpaa til *Schelling*, med hvem jeg fortsatte en Aftenen för begyndt Samtale over Lyset. Han udlod sig dog ikkun lidet om sin Mening; men jeg sögte, efter dertil given Anledning, at vise hvad der i den nyere Lære er sikker og afgjort Naturlov og hvad der er Hypothese. Ved samme Leilighed gjorde jeg ogsaa Besög hos Fru *Schelling*. Til Middag spiste jeg hos Link, hvor *Lichtenstein*, Brödrene *Rose, Mitscherlich, Poggendorff, Dove, Ehrenberg* o. fl. vare tilstede. *Link* er en udmærket Vært. Uagtet han er Enkemand, var Maden dog fortrinlig. Vinen var ogsaa god. Han gav flere Sorter end jeg turde indlade mig paa. Verten var meget munter, og Selskabet med ham. Efter Maaltidet kjörte jeg med *Lichtenstein, Gustav Rose* og *Mitscherlich* til **das Kreutzberg**, hvor et stort Monument af Jern er oprettet for de senere Tiders Preussiske Seire[11]. Det har mange Kors, hvoraf man sagde at Navnet Kreutzberg skulde komme. *Mitscherlich* har sit Landsted tæt derved. Fru Mitscherlich fulgte med til Monumentet, som staaer paa en Ophöining, hvorfra man har en smuk Udsigt. Man finder paa Monumentet mange Figurer og Aarstal samt Dag for de vundne Seire; men jeg nægter ikke at jeg studsede noget ved at see Konger, Dronninger og Prindser afbild[et] derpaa, men meget faa af Generalerne, ved hvem Seirene bleve vundne. Je[g] bemærkede kun **B[l]ücher**; men der kan vel være een eller to flere, hvilket jeg ikke kunde afgjöre, da jeg ikke kjendte Ansigterne, og Fru **Mitscherlich** ikke vidste at nævne mig flere. Vi vandrede endnu noget om for at besee Egnen, hvor *Rose* og *Mitscherlich* gjorde mig opmærksomme paa Steder, som viste en stor Overensstemmelse mellem Jordskorpens Dannelse i Brandenborg og i Danmark.

Mandagen d 31te havde jeg Besög af en *Dr Girard*, en ung Geognost, som önskede at ansættes i Kiel. Jeg sagde ham naturlig-

11. Monument (1821) af Karl Friedrich Schinkel (1781-1841), preussisk arkitekt og byplanlægger.

vis hvor liden Indflydelse jeg har paa denne Sag; men talte ellers meget med ham. Han kjendte *Schöler* og holdt af ham. Jeg forfeilede *Beuth*, men fandt *August*, som viste mig adskillige smukke og veludtænkte Instrumenter. Derfra gik jeg til *Ehrenberg*, som viste mig Tegninger af de tallöse smaa Dyr, for det meste kun ret synlige under Mikroskopet, hvilke han har fundet i Trippelse, Kridt, Flintesteen, Opal o. s. v., men hvoraf ogsaa mange findes levende endnu. Han havde faaet Steenarter, som indeholdt Resterne af disse Dyr fra Nordamerika og Sydamerika, fra Antillerne, fra Australien o. s. v. Han havde endog faaet mange levende. Hans Forsög og Iagttagelser vise, at uhyre Lag af vor Jord næsten bestaar af disse Dyr. Berlin selv staaer paa en Masse af disse Dyr, hvoraf mange ere endnu levende, og bevæge sig ganske lidet. Det maa overalt vække den störste Opmærksomhed, at hele store Bjergmasser og Landstrækninger ere dannede af Resterne af sadanne Smaadyr. Saare mærkværdigt er det ogsaa, at man finder, at der hvor Kridt er gaaet over i Flint, ere disse Dyr gaaede over med, og det i en velbevaret Tilstand. En anden mærkværdig Iagttagelse er det,[12] at en uhyre Mængde af disse Dyr, som endnu leve i Havet, findes i Elben og paa dens Bredder, saa langt som Havvandet ved Flodtid gaaer op i Floden, men ikkun levende saalangt som Vandet i Floden er temmelig blandet med Saltvand, höiere op[pe], hvor dette i ringe Grad er Tilfældet, forekomme de ikkun döde. Dette viser at Havvandet ikke nöies med i Flodtiden, at trykke Flodvandet tilbage, men virkelig blander sig dermed, hvilket da ogsaa vides af andre Grunde. At der gives mange andre af disse Smaadyr, som leve i Ferskvand, er ikke i Strid hermed.

Fra *Ehrenberg* gik jeg i Musæum, en pragtfuld ny Bygning, som ikke ganske er færdig; men hvori allerede Kunstværkerne staae opstillede. Professor *Gerhardt* viste mig om, men jeg var nödt til at indskrænke mig til et kort Overblik. Jeg var saa aldeles udmattet af at see og at gaae lange Veie, at jeg maatte söge at være en halv Time eller mere hjemme for at hvile mig förend jeg gik til Middagsbordet. Jeg var nemlig indbuden til *Karstens*. För vi gil tilbords, viste Sönnen, *Dr. Karstens* nogle smukke Forsög med at frembringe Afbildninger af Mynter o. s. v. ved Elektricitet. Han viste ogsaa en ny Maade at frembringe de gamle elektriske Figurer med stor Fuld-

kommenhed. Ved Middagsbordet vare *Link, Weiss, Ermann, Lichtenstein, Dove, Poggendorff, Magnus* o. fl.; især maa jeg nævne den gamle Billedhugger *Schadow*, som vel er meget alder[s]svag, men dog er meget munter. Han udbragte min Skaal med megen Lystighed og mange skjemtsomme Anfald paa sine Venner, som disse tildeels besvarede, ved at afbryde ham med alleslags Modbemærkninger.

Den 1ste August var jeg i Gewerbeinstitut hos Geh. Raad *Beuth*; dennegang ikke for at see Institutet, men for at tale med ham. Han er den, som egentlig leder hele Industrien i Preussen. Jeg förte Spörgsmaalet om Næringsfriheden paa Bane, og nævnte den Formodning, man har yttret her og andensteds, om at man havde fölt skadelige Virkninger deraf, og vilde indskrænke den. Han sagde mig at herom var der aldeles ikke Tale. Rygtet kunde deels grunde sig deri, at der skulde udkomme en Anordning om Næringspolitiet, men at denne aldeles ikke skulde indskrænke Næringsfriheden, men tvertimod udvide den til de senere tilkomne Provindser, Pommern og Preussisk Saxen. Kongen vilde vel ikke at Laugene der skulde forbydes; men Ingen skulde dog forpligtes til at indtræde i Lauget, for at faae Tilladelse til at drive en Næring i dens hele Omfang. Hvor Laugene önskede at bestaae, under dette Vilkaar skulde dog deres Laugsregler pröves, og ikke have Gyldighed uden at bekræftes af Regjeringen. Han syntes dog at troe, at det vilde være bedst ganske at hæve Laugene.Hvor der i disse Provindser forekomme det man kalder reelle Rettigheder, som dem man mener hörer til Bagergaardene i Kjöbenhavn, skulle de aflöses. Man tillader vel Folk af eet Haandværk at danne Corporationer; men kun for saadanne Øiemeder som Opsigt over Læredrængene, Underholdning for trængen[d]e Svende eller udlevede Mestere men ikke for techniske Øiemeed. Ingen tvinges til at indtræde deri, fordi han driver samme Næring som Corporationens Medlemmer. Man söger, naar Corporationer dannes, at forene flere beslægtede Haandværker til een Corporation, ja vel endog Haandværker som ikke ere beslægtede. I smaa Byer kunne vel endog alle Haandværkere danne een Corporation. Pröver forlanger man ikke, uden ved saadanne Haandværker, som ved at levere slet Arbeide kunde blive Medborgere farlig, f. E. Architekter og Möllebyggere. Ifölge samme Grundsætning burde man ogsaa forlange Pröve af Maskinbyggere; men

denne Inconseqvens, sagde han, ville vi lade staae, da Ingen let kan anlægge et stort Maskinværksted, uden at sætte endeel Penge deri, hvilke han taber, dersom han leverer slet Arbeide. – Justeervæsenet staaer under en overordnet Comissjon, som sörger for Grundmaal og Vægt, den under denne staaende, som förer Tilsynet med Justeringen, som udföres under Magistraterne. Magistraternes Mynstermaal og Mynstervægt undersöges hvert 4de Aar, og nu og da til overordentlige Tider. Man lader endog gjöre Reiser til saadanne Øiemeed.

Jeg besögte derpaa *Mitscherlich*, som har den Fordeel at have en heel skjön Bopæl indrettet til sit Fag. Denne Fordel har han ypperligt benyttet. Det vilde være for vidtlöftigt her at anföre alt det meget jeg her saae. Hvad jeg nærmest bruger har jeg optegnet mig. Men en Mand, som holder Forelæsninger over technisk Chemie, kunde have godt af, at studere hans ypperlige Samling af Modeller, Tegninger og Forelæsningsindretninger. En Maaned vilde ikke være formeget. – Fra *Mitscherlich* gik jeg til den berömte Physiker *Seebecks* Enke, som glædede sig meget ved at see en gammel Ven af hendes Mand.

Om Eftermiddagen besögte jeg med *Poggendorff* Mechanikus *Oertling*, som skal gjöre nogle Arbeider for vor Samling. Han har en ypperlig Delemaskine, hvis Indretning han forklarede med stor Klarhed og Bestemthed. Hans Foredrag vilde ikke have gjort nogen offentlig Lærer Skam.

Aftenen tilbragte jeg siden hos *Weiss*.

Onsdagen d 2 August tilbragte jeg Tiden fra Kl 9 til 11 ½ hos *Dove*, hvor ogsaa *Weiss* kom. Han viste os adskillige interessante Apparater og Forsög henhörende til Optiken. Derfra gik jeg til *August*, som er Bestyrer af et Gymnasium. Jeg blev viist ind i en Stue, hvor han skulde komme; men det fandtes siden at jeg ikke var mældt. Jeg læste nogle Aviser, som laae der; men da Ingen kom ringte jeg paa en Klokke, og da en lille Sön af Huset kom, sagde jeg, at jeg ikke vilde gaae bort uden at mælde mig, og bad ham hilse sin Fader. Men nu kom alt i Orden, og jeg saae en lille Rest af Instrumenter, som jeg ikke saae sidst hos ham.

Om Middagen skulde jeg spise hos *Dr Ries*, som har sit Sommerophold paa Charlottenborg omtrent 1 Miil fra Berlin. Jeg kjörte derud med Weiss. De andre Physikere vare der, saavel som *Karsten*,

Brödrene *Rose* o. s. v. Efter Bordet besögte jeg Fru *Rose*, disse Brödres Moder, som boer i Charlottenborg om Sommeren. – Veien tilbage til Berlin gjorde jeg til fods med *Weiss, Henrich Rose* og *Kars[t]ens*.

Torsdagen d 3[die] Aug. besögte jeg först *Erman*, som ikke havde meget at vise mig. I Naboskabet besögte jeg Professor *Passow*, som var hos mig i *Kjöbenhavn* Dagen för min Afreise, uden at træffe mig. Han er givt med en Datter af *Seebeck*, som var meget glad over at see mig. Jeg maatte see alle hendes Börn. Ved denne Leilighed blev der da ogsaa talt om Dig, bedste *Gitte* og om vore Börn. *Passow* var særdeles glad ved sit Ophold i Kjöbenhavn, og synes særdeles vel baade om Land og Folk.

Siden var jeg ved en Fest i Universitetsbygningen til Minde om den forrige Konge, som Universitetets Stifter. *Raumer* holdt Talen, som dog jeg og flere Andre kun havde hört slet. Det var den förste Universitetstale her, som holdtes paa Tydsk. Mange Professorer have været derimod. Jeg hörte blandt andet een Grund, som fortjener at anföres for sin Super-Klogskabs Skyld: Man skulde nemlig slet ingen Forandringer lide ved Universitetet, thi man kunde da ikke vide hvilke andre man vilde paatrænge det. Hvilke? spurgte jeg. – "Man kan beröve os Lærefriheden", var Svaret. – Men vil man det, lader man sig neppe afskrække derved at man holder paa Latinen, indvendte jeg atter. – "De troer maaskee, svarede man, at saadanne Skridt ikke kunne skee? See kun til Østerrig; der er alt foreskrevet, hvad der skal læres ved Universitetet." – Men havde man der afskaffet Latinen? spurgte jeg derimod. "*Nei*", maatte man dog svare. Var det ikke smukke Grunde?

Fredagen d 4de August besaae jeg med Prof. *Schubarths* Veivisning **die Gewerbschule**, hvorom jeg har optegnet mig meget for eget Brug, men her vil nöies med at rose den Velvillie hvormed alt blev mig viist. – Jeg besögte derpaa *Dr Ries*, hos hvem jeg saae endnu nogle nye Forsög, og blev bekjendt med Mechanikus *Kleiner*, hos hvem jeg lader Adskilligt forfærdige. – Herfra gik jeg til *Heinrich Rose*, som viste mig adskillige interessante Forsög, og gav mig nogle Smaating med til *Scharling*, som han med meget Venskab erindrer. Jeg spiste hos *Weiss* med en Geh. Raad og Overborgmester *Pirer* fra *Breslau* og hans Broder en *Dr Pirer*, Antiqvar, og disses Familie. *Ehrenberg* var ogsaa der.

Jeg slutter her, for at kunne sende Brevet bort; men förend jeg slutter, maa jeg dog rose den store Forekommenhed, som jeg overalt möder her. Jeg er snart som om jeg var hjemme. Med alt dette begynder jeg at længes mere efter Hjemmet, saa at jeg vist vilde faae en stærk Hjemvee, naar den Virksomhed ophörte, hvormed jeg nu stræber at benytte hvert Øieblik. Paa Onsdag Formiddag (d. 9. Aug) Kl 11 reiser jeg til Leipzig, og kan vente at være der Kl 6 om Eftermiddagen. d 15de vil jeg atter være i Berlin og Onsdagen d 16 afgaae til Stralsund o. s. v., saa at jeg Fredagen d 18de haaber at komme til Kjöbenhavn om Morgenen Kl 6.

Hvor glæder jeg mig ikke til at see Dig igjen, elskede *Gitte*, og alle mine Kjære. Hils dem alle. Saa godt jeg end har havt det, vil Synet af den Danske Kyst dog inderligt glæde mig.
Afsendt d. 5. Aug.
Din
H. C. Ørsted

Berlin August 1843[13]

Bedste Gitte. Dette Brev skrives endnu tildeels fra Berlin. Igaar d 5te Aug. efter at jeg havde sendt Brevet til Dig, var jeg i det geographiske Selskab, hvor *Ehrenberg* indförte mig. Jeg blev her bekjendt med en ung Hr *Dieffenbach*, som har været i Nyseeland og andre Dele af den sydlige Klode. Han havde samme Aften indleveret til Eftersyn et heelt Bind af Tegninger, som vare meget interessante. Man saae deraf at Beboer[ne] af Nyseeland ere smukke Folk, ligesom Sydsöeöernes Beboere, fra hvem de ogsaa nedstamme efter deres egne Sagn. Man spiste efter Mödet. Jeg var *Ehrenbergs* Gjest, og havde paa den anden Side *Dieffenbach*. Medens vi spiste kom den ældgamle og nu aldeles alder[s]svage Professor i Oekonomien *Hoffmann* hen til mig. Han er næsten blind, saa at *Ehrenberg* havde maattet lede ham; tunghörig er han ogsaa; men han sagde at endskjönt han nu maatte betragtes som död, maatte han dog gjöre mit Bekjendskab. Scenen var mig meget rörende. *Zeune* kom mig ogsaa meget venligt imöde, og yttrede sig særdeles tilfreds med det Skandinaviske Naturforskerselskab.

Söndagen d 6te har jeg tilbragt med Afskedsbesög. Det interessanteste var hos *Karsten*. Med denne indsigtsfulde Praktiker talte jeg

om Agerdyrknings- og Forstinstituter. Han sagde at de alle udrettede meget lidt, men kostede meget, og spildte mange Kræfter. Han udtrykte sig endog stærkere derover end jeg havde ventet, og udvidede sin Paastand til Bjerværksskoler, Vei- og Brobygningsskoler o.s.v. Alle disse forskjellige Praktikere, sagde han skulle have deres forelöbige Dannelse i Skolerne, men lære den Theorie de ellers behöve ved Universiteterne. Derimod skulle de lære Praxis i Forretningerne selv. Han har her, hvor man dog har en Bjergværksskole, men som intet udretter, maget det saa, at de Bjergværkelever, som skulle blive Embedsmænd, förste maa have gaaet en Skole saaledes igjennem, at de kunne afgaae til Universitetet. De tjene derpaa eet Aar ved Bjergvæsenet, pröves om de have seet det, som der foregaaer med Nytte, og henvises da til Universitetet for at gaae videre i Mathematik, Chemi, Maskinlære o. s. v. Först derefter komme de ind paa Embedsbanen. Man seer let, at han maatte billige vor Forstundervisnings Indretning, da jeg fortalte ham den. Det glædede mig, at finde mig saa enig med en Mand, som fortjener saa stor Tillid. – Et andet Besög samme Dag, var mig ogsaa interessant. Jeg besögte nemlig den gamle Fru *Herz*, en af de faa Bekjendtskaber jeg endnu har tilovers her fra 1801. Det er bekjendt nok, at hun baade er lærd og aandrig, og at hun i tidligere Aar saae i sit Huus næsten alle anseete Videnskabsmænd og Kunstnere, og alle udmærkede Fremmede. Hun var maaskee den störste Kone i Berlin; men nu er hun sammensunken af Alder. Nylig havde hun det Uheld at styrte ned ad en höi Trappe, fra 2[den] Etage, og slog en Knap paa Gelenderet istykker, men slap selv med temmelig ubetydelige Beskadigelser. Hun spurgte meget til *Sibbern*, og bad mig hilse ham. Ogsaa til *Oehlenschlager* spurgte hun, og bad mig hilse ham. Förend jeg gik til Fru *Herz*, gik jeg til *Muhrs* Enke, som allerede havde sendt sine Börn op at besöge mig. Hun var gaaet ud i den Berliner Dyrehave i Egnen hvor Fru *Herz* boer. For at jeg maaskee kunde træffe hende paa Veien, fik jeg hendes ældste Sön med paa Veien, og vi mödte hende rigtig. Stakkels Kone er stokdöv; men jeg havde lykkeligvis Papir og Blyandt med, saa at jeg kunde skrive. Meget afgjordes ogsaa med Tegn. Om Aftenen var jeg hos *Weiss*, som forelæste meget godt mange Digte af *Chamisso* og nogle af *Herweg*. Han gjör dog mere af *Chamisso* end jeg. Imidlertid nægter jeg ikke, at meget af det han forelæste mig var

fortræffeligt; men saavidt jeg kjender *Chamisso* helder han formeget til at see Tingene fra Skyggesiden. Som Digter har han hertil Ret, og er heri ofte fortræffelig; men jeg finder mig ikke stemt for at kjöbe Digterens samlede Skrifter, endskjöndt de kunne faaes for temmelig godt Kjöb, fordi jeg ikke vil have en Ven af Sorgen til en af mine daglige Huusvenner. Jeg skal dog see noget mere i hans Digte, om ikke en blomstrende Livslyst ogsaa hyppigt udtales deri, og holder det Sörgelige Ligevægt; thi savnedes dette ikke fortjente Værket nok at læses ofte. *Herweg* har virkelig en stor og levende Begeistring, og er en sand Digter; men han har et praktisk Øiemeed. Dette skal langt fra ikke lægges ham til Last, da det er stort og ædelt; men naar jeg læser alle disse Opfordringer til Kamp for Friheden, fremförte med et Liv, som maa begeistre Ungdommen, og jeg tænker mig Kampen bragt til Virkelighed og udfört med Seier, gyser jeg ved at betragte det ringe Haab vi tör have om at den tilkæmpede Frihed vilde blive vel benyttet; hvorimod de Goder som frembringes, og endnu i den sidste Menneskealder ere frembragte ved roligt fremskridende Forbedringer, ere varige Erhvervelser, som blandt andet ogsaa have den Dyd stille at fortrænge de Misbrug, hvis voldsomme Ophævelse ofte ikke er varig. Jeg troer dog heller ikke at alle disse poetiske Opfordringer ville have virksomme Fölger, saalænge man ikke troer at Regjeringerne vil gjöre Tilbageskridt.

Jeg reiser nu Torsdagen d 10de fra Berlin. Imandags blev jeg indbuden til Kongens Taffel i Potsdam og det antike Skuespil **Medea**[12]. Denne isigselv behagelige Dag kostede mig dog een af dem jeg vilde have anvendt i Berlin, hvorfor jeg har maattet lægge een Dag til. Min videnskabelige Dagbog har jeg fortsat til idag; Fortsættelsen af nærværende vil Du faae fra Leipzig eller Dresden. Dersom jeg tvertimod alle mine Bestræbelser, skulde blive opholdt i Dresden, kan jeg först reise herfra Löverdagen d 19de og kommer da tilbage om Morgenen d 21de Aug. Dog det er kun i Fald vigtige Grunde fordre det at jeg opsætter.

Hils alle vore Kjære. Jeg længes efter Dig og dem alle.

Din

H. C. Ørsted

12. Oldgræsk tragedie (431 f. Kr.) af Euripedes.

Leipzig August 1843[14]

Bedste Gitte. Du seer af Overskriften at jeg nu er i Leipzig hvor jeg ankom igaaraftes, og nu om Morgenen d 11te skriver jeg Dig til. Jeg maa dog, förend jeg fortæller noget herfra, gaae tilbage til Berlin, og fuldende Dagbogen derfra. Mandagen d 7de var jeg indbuden til Kongens Taffel, og derpaa til at see et Skuespil i Hoftheateret, alt i Potsdam. Jeg kjörte som sædvanligt derud paa Jernbanen. Vognene, som trækkes af Locomotivet, ere inddeelte i 3 Klasser, som betales ulige. Man har nylig forhöiet Prisen paa förste Plads, hvilket Folk har taget meget ilde op, og man er bleven enig om at söge anden Plads. Jeg kunde gjerne været bekjendt ellers at vælge denne; men da jeg skulde til Taffels, og paa förste Plads kunde reise ligesaadan paaklædt, som jeg vilde være siden, gjorde jeg dette. Besparelsen, som vindes ved at tage anden Plads er desuden ei stor; thi for de 4 Miil betales förste Plads med noget mindre end 1 Rbd. Men jeg fortæller kun alt dette, for at sige, at den stiltiende Overenskomst som Folk i den senere Tid har fattet, om at tage anden Plads, gjör at man paa förste træffer næsten lutter fornemme Folk. Denne Gang traf jeg der en Fyrst *Witgenstein*, som er Kongens Overkammerherre. Da vi havde talt noget sammen spurgte han mig om mit Navn ikke var *Ørsted*, hvorpaa jeg naturligvis ogsaa maatte spörge om hans. Jeg saae ham siden ved Hoffet. Han er alderssvag, og maatte stötte sig ved en Stok, hvor han gik og stod i de kongelige Sale.– Paa Banegaarden traf jeg Philologen *Boeck*, med hvem jeg siden kjörte til Slottet. Da der var Tid, gik jeg först til Capitain *Reinhardt*, som var meget glad ved at see mig. Det Kgl. Taffel holdtes dennegang ikke i *Sans Souci*, men paa **Neuschloss**, hvor ogsaa Skuespillet siden gaves. Taffelet holdtes, ligesom sidst Kl 2. Saavel Kongen som Droningen talte med mig, men Samtalen var, som sædvanligt ved saadanne Leiligheder uden Vigtighed. Han spurgte hvorledes Opholdet i Berlin havde behaget mig. Jeg svarede i den fuldkomneste Overensstemmelse med Sandhed, at den havde været mig höist behagelig. Jeg fremhævede især det Lærerige, og talte om alle videnskabelige Hjelpemidlers store Forögelse i Tidens löb, og navnlig ogsaa under hans Regjering. Han henskjöd med megen Finhed den fornemste Fortjeneste paa sine Formænd. Heri var der ogsaa for saavidt Sandhed, som Universitetets Stiftelse og mange af de vigtigste videnskabelige

Indretninger i Berlin skyldtes den forrige Konge. Da jeg talte om hvor lærerigt mit Ophold var i Berlin, sagde han, at det var Berlin, som profiterede ved mig. At jeg ikke lod denne Overdrivelse ubesvaret, saadan som ikke blot Beskedenheden men Sandhed böd, kan Du let tænke. Hvad jeg sagde löb ud paa at fremhæve det Meget, som de Berliner Videnskabsmænd, ogsaa i de senere Tider have bidraget til at berige Videnskaben. Ved Taffelet sad jeg mellem vor Grev *Yoldi* og *Boeck*. Efter Taffelet talte Kongen med enkelte Grupper af Gjester tilsammen. Jeg stod ved Siden af *Boeck*, og tæt derved En, hvis Navn jeg ikke fik at vide. Der blev fortalt adskillige morsomme Anekdoter, hvilket jeg kunde mærke paa Kongens Latter; men af Mangel paa Kundskab om Omstændighederne fattede jeg dem ikke ret, og det var ikke gaaet *Boeck* bedre; men et originalt Ord hörte jeg af Kongen. Der taltes om en Landstrækning, som man ved en Række af slette Forholdsregler havde fordærvet; Han sagde nemlig "man hatte es **zermaasregelt**". Man kan ikke nægte at dette ordentlig er et vittigt Ord. Efter denne Cour, som allerede var tilende Kl 4, maatte *Boeck* og jeg i Selskab med en Bergraad *Nöggerath*, som var med til Taffels, tilbringe Tiden i en Stue paa et nærliggende Kaffehuus, indtil Skuespillet begyndte. Jeg fik at höre en stor Mængde Anekdoter om *Aug. Wilh. Schlegels* magelöse Forfængelighed, navnlig med Hensyn paa Titeler, Adelskab og Ridderordener. At kalde ham Professor vilde være en Fornærmelse; men Herr von *Schlegel* er det rette. – Skuespillet, som vi skulde see, var **Euripides's** Medea, oversat paa Tydsk af en Hr **Dorner**. Skuepladsen er i Slottet. Alle Billetterne vare givne som Indbydelse. Skuepladsen er lille, men smuk, og var ypperligt oplyst. Man kunde sige at Tilskuerne for störste Delen bestod af Berlins meest udmærkede Mænd og deres Familier. De Mænd, som jeg sad nærmest vare *Schelling, Weiss, Boeck, Ries, Magnus, Henr. Rose.* Jeg husker ikke flere i min Nærhed; men hvor man saae hen opdagede man flere udmærkede og navnkundige Mænd, end man skulde vente samlede paa et saa lille Rum. Blandt Damerne blev jeg gjort opmærksom paa *Bettina*; men hun sad altfor langt fra mig, for at jeg kunde ret opfatte hendes Træk. Tragoedien er En af de rædsomste man kan tænke, og ikke fri for endeel Sophisterier, men man kan dog ikke nægte at Digteren har vidst at holde os i en vedvarende Spænding, og hindret os fra at

stödes over det Græsselige. At en Moder dræber sine egne Börn for at hevne sig paa sin Mand for en Utroskab, er vistnok stridende mod den almindelige menneskelige Natur; men som en Udartning lader denne Rædsomhed sig dog tænke udsprungen deraf. Hun er ingen Grækerinde, men af et barbarisk Folk, hos hvem Stolthed og Hævn gjelder alt. Hun har allerede krænket de helligste Blodets Baand, förend hun forlod sit Födeland for Mandens Skyld; det hele Sagn skildrer hende som en af de vildeste Forbrydersker, der kan tænkes. Uden at ville forsvarer Stykket mod Kritikernes Dadelsposter, vil jeg kun gjöre Rede for, at Heltindens Afskyelighed ikke hindrer os i at nyde Skuespillets Skjönhed. Spillet var ogsaa godt, kun ville strænge Kritikere ogsaa der finde meget at udsætte. – Jeg reiste hjem med Dampbefordringen, som dog ikke afgik för Kl 11, medens Stykket var tilende Kl 9 1/4. I samme Vogn som jeg var ogsaa *Schelling, Meierbeer* og en Sangerinde *Mad Werner*, foruden mange ubekjendte. Jeg havde Fölgeskab fra Banegaarden hjem af *Mitscherlich.* Da Veien omtrent er 1/4 Miil var dette altid behageligt.

For Tirsdagen d 8de vil min almindelige Dagbog blive kortere; da den störste Deel af Dagens Indhold gaaer over paa den videnskabelige. Efter Aftale med *Steffens* gik jeg til ham Kl 9 om Morgenen, og havde en lang Samtale med ham, hvilket han önskede. Han talte ganske uopfordret til mig om mit Arbeide over det Skjönnes Physik[13], hvoraf jeg med en Reisende havde sendt ham det förste Ark. Han talte om det med stort Bifald, og sagde at jeg havde begyndt Undersögelsen saaledes som han vilde begynde sine, men ikke havde kunnet udföre efter sit Sind, nemlig, at udvikle de Tanker, som ligge i Erfaringerne, som skulle være Undersögelsens Gjenstand. Han roste Arbeidet for en ualmindelig Sammentrængthed og Klarhed, og opfordrede mig til snart at fuldende det. Skjöndt dette er megen Ros, maa jeg dog som Dagbogskriver fortælle derom ved denne Leilighed. Han talte ogsaa meget om de philosophiske Arbeider, han nu har for, og som han önsker at give al den Klarhed og Fuldendthed han formaaer. Blandt disse er en Psychologie. Han

13. *Undersøgelse over Lyset med Hensyn paa det Skjønnes Naturlære* (1842), KM II, pp. 506-08, og *Fortsættelse af Betragtninger over Lyset med Hensyn paa det Skjønnes Naturlære* (1843), KM II, pp. 508-10.

reiser nu i Sommer til Rygen, for at have Ro til at arbeide. Fra hans Kone og Datter har jeg mange Hilsener. – Jeg gik fra ham til *Ries*, som viste mig nogle nye Forsög, og senere til *Mitscherlich*, som ligeledes viste mig mange interessante Ting. Jeg tog derpaa ud med ham til hans Landsted, hvor jeg var indbuden til Middag, og hvor jeg traf *Schelling, Boeck, Link, Johannes Müller,*[15] *Kunowsky* (en duelig Jurist, som tillige er Astronom) med flere. För Maaltidet talte jeg med *Mitscherlich* om Forstinstituter og Agerdyrkningsinstituter, og han var ganske af min Mening. Det som ret overbeviser mig om at han ikke var enig med mig af Höflighed er, at han lader to Sönner, som han vil anbringe som Kameralister, danne saaledes, at de efter Skolegangen komme til en Godseier, og derpaa lader dem studere de nödvendige theoretiske Dele i Berlin, hvorpaa de atter gaae tilbage til videre praktisk Uddannelse. Da *Mitscherlich* er en udmærket klog Mand, er hans Exempel en betydelig Auctoritet.

Onsdagen d 9de blev meest anvendt til Afskeedsbesög og til Aftaler; dog saae jeg Mechanicus *Baumanns* Værksted, og blev ved Øiesyn bekjendt med Maaden hvorpaa han forfærdiger de nöiagtige Copier af Maalestokke efter *Bessels* Forskrifter. At see dette hörte ganske til Fuldendelsen af mine Planer i Berlin. – Om Aftenen var jeg hos *Weiss*.

Torsdagen d 10de afreiste jeg med Dampvognen. Man havde angivet mig, at den skulde afgaae Kl 11, men den afgik först Kl 12. Paa den förste Deel af Reisen indtil *Lukenau* [Luckau], en Fabrikstad med 6000 Indbyggere, var jeg i en Afdeling af Vognen, hvor kun een Passager var foruden mig. Han sagde mig at han havde et Gods 1 ½ Miil fra *Luckenau*. Vi talte næsten sammen hele Veien om statoekonomiske og historiske Gjenstande, og skiltes meget tilfreds med hinandens Selskab. En anden Strækning tilbragte jeg alene, og kjedede mig heller ikke; men senere kom to Kjöbmænd ind, af hvilke den ene med megen Höiröstethed og Forbittrelse afhandle[de] nogle Handelsspeculationer. Deres Selskab, som ikke tillod mig at forfölge mine egne Tanker, eller meddelte mig noget Sammenhængende, kjedede mig. Reisen med Dampvognen er temmelig trættende; man rystes temmelig meget. Paa denne Vei skeer der mange smaa Ophold, især i det Anhaltiske, som saaledes svarer til Navnet. Kl 7 omtrent kom vi til Leipzig, hvor *Wilh. Weber* allerede ventede

mig i Banegaarden, og bad mig logere hos sig. Jeg modtog Tilbudet. Hans Bopæl er dog meget lille og gammeldags, men han faaer snart en bedre Bopæl. Han er Ungkarl, men har sin Moder og en Söster hos sig, saavelsom en yngre Broder. Om Aftenen var hos *Wilh Weber* begge hans Brödre og *Erdmann*, Chemikeren *Lehmann*.

Næste Dag, Fredagen d 11, viste han mig sine nyere Forsög. Anatomen *Weber* afhentede mig derpaa og förte mig til *Schwegerken*, en gammel Pariser Bekjendter fra 1812. Han er Professor i Botaniken, og boer ved den botaniske Have som er meget stor. *Leipzig* er i den senere Tid bleven meget forskjönnet og udvidet. De fordum Fæstningsverker ere nu udmærket skjönne Spadseregange. Byens Sundhedstilstand har derved vundet meget. Til Middag havde *W. Weber* indbudet adskillige, deriblandt Chemikeren *Erdmann*, Astronomen *Moebius*,[16] Physiologen *Folkmann*, Chemikeren *Marchand* fra *Halle*.

[Følgende afsnit er tilføjet i marginen:] Jeg kan dog ikke undlade at fortælle, at Chemikeren *Erdmann* sagde mig at mine **Ansichten der chemischen Naturgesetze**, som udkom 1812, havde været den Bog, som havde bestemt ham til at vælge Chemien, fordi han förste deri saae hvorledes Chemien er en virkelig Videnskab. Iövrigt er jeg langt fra at betragte dette anderledes end fra den Side, at han dengang har været i den Udviklingsperiode, hvor en Bog med videnskabelig Aand virker udmærket vækkende.

Om Aftenen vare vi til Thee hos Anatomen *Weber*, som er en meget aandrig og kundskabsfuld Mand. Her saae jeg *Carus*, en bekjendt Læge, som snart gik, *Kyhne*, Professor i Chemien, men som ikke kan forliges med den anden Chemiker *Erdmann*, som har en langt gunstige[re] Stilling. Denne *Kyhne* skal heller ikke betyde meget. Mineralogen *Naumann* var der tilstede. Han har været i Freiberg, men er nu Professor i Leipzig. Han har været i Norden, og taler godt Dansk, hvilket man dog neppe ene kan tilskrive dette Ophold; men hans Fader Componisten *Naumann* levede nogle Aar i Kjöbenhavn og giftede sig med en Dansk Pige, saa at denne *Naumanns* Modersmaal virkelig er Dansk. Han roste *Forchhammers* geognostiske Arbeider meget. Det fornöiede mig ogsaa at höre alle Chemikere her tale fordelagtigt om *Scharlings* Arbeider. *Schwegerken* var her ogsaa, og en Chemiker *Weinlich*.

Paa Spadsereturen iformiddags havde jeg seet Gellerts Monument af *Oeser*. Paa Foden er *Geller[t]s* Portrait, som skal være meget ligt. Derover staar en Urne, og grædende Börn tilkjendegive deres Smerte derved. *Weber*, Anatomen, forelæste i den Anledning et lille smukt Digt af Goethe over dette Monument. Jeg skal söge det op i Skrifterne, naar jeg kommer hjem. Han oplæste ogsaa nogle af Lessings Ungdomsbreve, som nu nylig ere trykte, og som vise hvor tidligt han havde dannet sig sin tydske Stil.

Idag, Löverdagen den 12te, er jeg ankommen til Dresden. Vel er jeg kommen paa Jernbanen, men ikke meget hurtigt, fordi Vogntoget var en Pakfart. Dog kom vi de 13 mile paa 5 ½ Time. *Wilh Weber* er fulgt med mig. Vi boer i Englischer Hof. Jeg bliver her Söndag, Mandag, Tirsdag, Onsdag, tager herfra til Berlin paa Torsdag, opholder mig der Fredagen, reiser om Löverdagen til Stralsund, og om Söndagen derfra til Kjöbenhavn, hvor jeg da kan ventes om Morgenen tidligt. – Jeg har allerede seet her Professor *Seebeck*, som har indbudet mig til paa Mandag Aften. Han veed ikke at det er min Födselsdag.

Jeg fortsætter endnu d 14de. Igaar d 13de besögte jeg Astronomen *Lindenau*, som tillige er Statsminister, men traf ham ikke. *Dahl* derimod traf jeg, og saae hos ham en fortræffelig Afbildning af den norske Kirke, som Kongen af Preussen kjöbte; ligesaa den Kongestol, som Sverre har brugt, og som *Dahl* har faaet tilkjöbs for en meget ringe Priis. *Dahl* vil afhente mig i denne Morgen Kl 9, for at före mig i Billedgalleriet. – Jeg kommer endnu tilbage til igaar. Jeg spiiste til Middag paa et meget smukt offentligt Sted, som ligger paa en höi og udstrakt Terrasse ved Elben[14]. *Weber* og *Seebeck* vare mine Gjester derved. Ved Bordet havde vi en lang Samtale om de akademiske Forhold, og om det Misforhold, hvori Fordringerne paa at tale og skrive Latin staaer til Tidsalderen. *Weber* fortalte, at dengang da man endelig besluttede at optage Tydske Afhandlinger i det Göttinger Selskabs Skrifter, var den berömte Philolog *Ottfried Müller* en af de förste som benyttede dette, og fandt det beleiligere at skrive Tydsk end Latin. Disputa[t]serne (ved tydske Universiteter) erklærede

14. *Brühlsche Terrasse.* Navnet refererer til Grev Heinrich von Brühl (1700-63), som byggede et slot på stedet i 1737. Terrassen blev åbnet for offentligheden i 1814.

han for rene Komedier, hvor man forud havde aftalt Indvendinger og Svar, endog oplæste dem af Papiret. Hos os er det vistnok anderledes; men de allerfleste maae dog forberede sig til Disputationen ved Venner eller antagne Lærere, som da udgjöre et Slags latinske Parleurer, og lade Øvelserne gaae ud paa den Gjenstand, hvorom der skal disputeres. Dette er dog ogsaa nær ved at være et Legerie, med den Lærdom, hvorpaa man endnu vil lægge saa megen Vægt. – Eftermaaltidet [sic] kjörte vi ud i Omegnen af Dresden, og besögte Finlaysche Garten, stiftet af en Lord *Finlay*[15], som ved lignende Stiftelser har foreviget sig paa adskillige andre Steder. Han turde for en höist forargelig Lastes Skyld ikke komme tilbage til England. Fra Haven har man en skjön Udsigt lige hen til de Böhmiske Bjerge. Vi kjörte derfra paa en Vei, der fremböd utallige skjönne Afvexlinger, gjennem Landsbyen *Löschewitz* lige over for hvilken ligger det *Blasewitz*, hvorfra *Gustel* i *Schillers* Wallenstein[16] er kommen. Vor Vei förte os videre til et herligt beliggende lille Kongeligt Lystslot, som ligger paa en anseelig Höide, og hvorfra man har de videste Udsigter. Alt er her anlagt med megen Smag, og ypperligt vedligeholdt. Efter vor Hjemkomst fik vi Besög af en *Dr Kohlschütter* og af en Baron *Walthershausen*. Denne har udfört et stor[t] og fortjenstligt Arbeide over Ætna, hvor han har opholdt sig længe. Han har ogsaa gjort sig bekjendt ved magnetiske Iagttagelser.

Sluttet Kl 9, d 14 Aug.

Tusinde Hilsener. Jeg iler nu snart til Dig elskede *Gitte* og alle mine Kjære, som jeg alt mere og mere længes efter.

Din

H. C. Ørsted

Berlin d 18de og 19de August 1843[17]

Bedste Gitte. Jeg vedbliver at skrive den Deel af min Dagbog, der ikke er reen videnskabelig, som Brev til Dig, endskjöndt jeg selv kommer til at bringe det; men det gaaer mig saaledes lettere at skrive. Jeg sluttede mit Brev fra Dresden Mandagen d 14de August. Jeg

15. *Findlaters Weinberg*, en smuk landskabshave, anlagt (1805) af James Ogilvy, 7. Jarl af Findlater (1750-1811). Hans "höist forargelig[e] Last" var homoseksualitet.
16. *Wallensteins Lager* (1799).

havde endt det förend jeg gik ud om Morgenen. *Dahl* kom Kl 9, og afhentede mig til Maleriegalleriet, hvor han troligt förte mig omkring. Endskjönt det var 41 Aar siden jeg havde seet det, kjendte jeg dog mange fortræffelige Malerier igjen. Blandt disse er **Corregios** Nat. Man har her adskillige af hans Mesterværker, deriblandt hans Magdalene, hvoraf Du kjender den skjönne Copie hos **Oehlenschläger**. At jeg strax kommer til Corregio, ligger deri, at vi begge saa meget erindres om ham ved vor Vens Tragoedie. Jeg vilde blive meget for vidtlöftig om jeg endog kun vilde nævne de allerstörste Mesterværker i dette Gallerie. Jeg saae nok for mange Dages Atternydelse. Jeg sagde til *Dahl*, at jeg ved Betragtningen af **Raphaels** Værker föler en Forening af Aandighed og Natur, som jeg netop ogsaa föler ved *Mozarts* Musik, hvilket han meget billigede. Galleriet er betydeligt bedre opstillet end för; men man er endnu ikke fornöiet dermed. Man finder at de fortrinlige Malerier for det meste ikke ere stillede i det Lys, de fortjente. Hertil kommer at de industrielle Anlæg have givet Anledning til Steenkulsrög i den Egn af Byen, hvor Galleriet er. Malerierne lide meget derved. Man har derfor sat Glas for mange af de fortrinligste; men heraf fölger at man seer dem slet. Medens man betragter et saadant Malerie med Glas for, seer man alle Malerierne ligefor speile sig deri. – Man klager ogsaa over at Galleriet undertiden har saamange Besögere, at Uddunstningerne virke skadelig paa Malerierne. Nogle paastaae at man vilde kunne hæve mange af disse Ulemper, ved at sörge for en god Luftström. – Paa vor Vandring gjennem Galleriet mödte vi mange Bekjendtere af *Dahl*, især mange reisende Nordmænd. Af Danske mödte vi Conferentsraad *Rist* med Familie og Baronesse *Eggers* med Datter. Hun spurgte mig til hvilket Bad jeg reiste. Da jeg svarede at jeg ikke havde noget Saadant i Sigte, sagde hun at det var hende kjært; thi næsten alle de Landsmænd hun traf her, reiste for deres Helbred; hun var glad ved at see En, som ikke trængte dertil. Jeg kom meget træt hjem Kl henimod 1, hvor jeg fandt et Visitkort fra *Dr. v Holger* fra *Wien*. Jeg löb strax hen i det Værtshuus hvor han boede; gik halvandengang op og ned ad tre Etager Steentrapper, og erfoer da, at han var gaaet ud.

[Følgende afsnit er tilføjet i marginen:] Efter at vi havde spiist til Middag, *Weber, Walthershausen* og jeg, Kl 1-2, bleve vi afhentede af

Commissionsraad *Blockmann*, for at see en stor og fortræffelig Indretning til at bore Vandledningsrör af Steen, Pirnaer Steen. Han borer Stene endog af 10 Fods Længde til en Aabning af 11 Tommers Gjennemsnit. Han havde allerede ved Polytechnikeren *Weiss* ladet mig tilbyde at see det, og er villig til at pröve for os vore Bornholmske Stene om de ere brugbare dertil. De kunne gaae til Söes og derpaa op ad Elben. Om det nærmere har jeg gjort egne Optegnelser.

Samme Mandag d 14de August var jeg, efter den Indbydelse, som jeg sidst omtalte, i Aftenselskab hos *Seebeck*. Selskabet var talrigt, og jeg mödte den meest venskabelige Forekommenhed hos alle. En Ob. Appellationsraad *Hännel* havde været i *Kjöbenhavn* og kjendte min Broder, som han bad at hilse ret meget. Professor *Hübner* en duelig Maler, talte meget til mig om **Thorvaldsen** og bad mig at hilse ham. Hans Udtryk vare fulde af Taknemmelighed mod den store Kunstner. I Selskabet vare ogsaa to udmærkede Brödre *Blockmann*. Den ene især Commissionsraad *Blockmann* er et sandt Genie for praktisk Mechanik, og har tillige gode videnskabelige Kundskaber, og med hvem jeg endnu talte en Deel om hans store Indretning til at bore den Pirnaer Sandsteen til Vandrör for Dresden. At *Weber* og *Walthershausen* vare med af Selskabet, forstaaer sig. Naturligvis kan jeg ikke huske alle. Ved Bordet var Samtalen meget levende. Mod Slutningen af Maaltidet, da man just ved den Ende, hvor *Seebeck* sad, havde talt om Opdagere og navnlig om Columbus reiste *Seebeck* sig, og sagde lader os nu henvende Opmærksomheden fra Columbus og alle andre Opdagere til den stor Opdager af Elektromagnetismen. Han talte nu om denne Opdagelses fölger, og nævnte endelig at det var min Födselsdag (*Weber* havde sagt ham det). I min Taksigelse talte jeg om al den Gjestfrihed, hvormed jeg först som Yngling og siden i flere Perioder af mit Liv var bleven modtaget af Tydsklands Videnskabsmænd, og den Kjærlighed jeg stedse havde havt for den tydske Litteratur. Jeg vendte derpaa Talen til det nærværende Selskab og takkede. Siden udbragte jeg en Skaal for Vert og Vertinde; men dvælede især ved at *Seebecks* berömte Fader havde været min Ven, og at jeg med særdeles Glæde havde seet Sönnen ved vigtige Arbeider vise sig Faderen værdig. Saavel han som hans jomfrueligt yndige unge Kone vare öiensynligt rörte. Vi vare komne sammen Kl 7, og skiltes ad Kl 11 ½. Dagen havde været baade

lærerig og skjön, men ogsaa dygtig anstrængende; men det er jeg hverdag vandt til. Jeg maa her være paaklædt förend Kl 8, for ikke siden at være hindret ved Besög.

Mandagen d 15de [18] afhentede *Dahl* mig for at besöge den berömte Læge og Anatom *Carus*, som ogsaa udmærker sig ved sin Kunstsands. Denne Mand lever om Sommeren afvexlende i *Pilnitz*, hvor Hoffet er, og i Dresden. Han kommer kun hveranden Sögendag til Dresden, og har talrige Forretninger. Vor Samtale var derfor ikke lang. Jeg bragte ham Hilsener fra *Jacobson*, som han med megen Interesse gjengjeldte. Da jeg gik herfra, gjorde jeg et Besög hos Etatsraad *Franke*, og fik med det samme Leilighed til at hilse paa hans Kone, som jeg har seet hos *Bechs*. Hun spurgte med megen Interesse efter deres Befindende. **Karen** kjendte hun ogsaa meget godt. Jeg har Hilsener til Dig og hende fra Fru *Franke*. – Da der paa denne Tid holdes Stændersamling vilde jeg ikke forsömme at overvære den. I det förste Kammer handlede man endnu om den Katholske Kirkes Overgreeb i den protestantiske; men da jeg ikke havde været der den förste Dag, da denne Sag afhandledes, og som skal have været meget interessant, kunde jeg ikke fölge den ganske, især da nogle af Talerne ikke havde den bedste Stemme, og heller ikke havde nogen med mig, som kunde nævne mig de talende Personer. I det andet Kammer handledes om en Lovgivningssag, henhörende til Eiendomsrette[n], men for detailleret for mig. Jeg kan da kun sige, at Bygningen er anseelig og Forsamlingsrummene store og höie. – Til Middag spiste jeg ved *table d'hôte* med v *Holger* og en ung Wiener, juridisk Student, som fölger med ham. De klagede meget over Videnskabelighedens Tilstand i *Wien*, og overalt i det Østerrigske. Alt er der paa det ængstligste bundet. Ingen maa holde Forelæsning over Noget, uden at være beskikket dertil. *Holger* udgav en Journal for Physik med Opoffrelser; men da han kun havde 15 Subskribenter, fandt han, at dette Foretagende ikke heller kunde bringe nogen videnskabelig Frugt af Vigtighed, og opgav det derfor. Om Aftenen var jeg i Theateret, og saae den italienske Opera, *Lucretia Borgia*[17]. Sangen var smuk og vandt Bifald. *Blockmann* var der, og viste mig mellem to af Akterne omkring i Foyeen og Gangene. Theateret er

17. Opera (1833) af Gaetano Donizetti (1797-1848).

stort og smukt, Gangene udenom ligesom alle Dele ypperligt belyste med en meget ve[l]rendset Steenkulsgas, hvoraf man ingen Oes mærkede.

Onsdag Morgen (d 16[de] Aug) besaae jeg, indfört af *Seebeck*, Apothekeren *Dr Struves* Indretning til Sundbröndvands Forfærdigelse. Det ligger udenfor Byen, og bestaaer af to Afdelinger, een hvor Vandet tilberedes, den anden hvor det udleveres, og tildeels drikkes. Stedet har en smuk Have, hvor de som bruge Vandet kunne spadsere. Man har derfra en Udsigt over endeel af Valpladsen, hvor Slaget ved Dresden holdtes.[19] Indretningen er stiftet af hans Fader, som har været et meget opfindsomt Hoved. Sönnen er ogsaa en duelig Mand. Han forsikkrede at de Fordomme, som Lægerne have havt mod de kunstige Sundbröndsvande, i det mindste hvad Dresden og Omegn angaaer, ere forsvundne. Du veed at jeg altid har forsvaret de kunstige Mineralvande, og sagt at de ofte kunne være bedre end de naturlige. Dette er ogsaa hans Overbeviisning; og han anförte mig, at i forrige Sommer, da Tydskland havde lidt meget af Törke, vare de fleste Mineralvande langt fattigere paa Kulsyre end de pleie. – Endnu samme Dag, Kl 4, tog jeg med Dampvognen til Leipzig, hvor jeg ankom Kl 7 1/2, og tog Herberge i **Stadt Rom** som ligger tæt ved Banegaarden, saa at jeg let næste Morgen kunde afgaae til Berlin. Jeg deelte Reisen saaledes efter *Blockmanns* Raad, fordi [den er] temmelig angribende. Forskjellen er dog stor. Paa Veien fra Dresden til Leipzig, og derfra til Köthen er denne Klage velgrundet; fra Köthen til Berlin er derimod Reisen ikke saa trættende. Vognene ere der meget bedre; men om dette er den eneste Aarsag, eller om Banen ogsaa er bedre, skal jeg lade være usagt. I Leipzig havde jeg endnu alle de tre Brödre *Weber* og *Walthershausen* hos mig.

Reisen til Berlin Torsd. d 17 fremböd intet egentligt interessant. Den Vogn, hvori jeg sad, indeholdt den störste Deel af Tiden kun een Reisende til, en Russisk Officier fra Finland, som jeg siden saae, i det her udkommende **Fremdenblatt** blev kaldet *Furnhjelm*, som formodentlig skal være *Turnhjelm*. Han talte ikke med Færdighed tydsk, saa at vi maatte tale Fransk. Den store Forskjel han havde seet paa Agerdyrkningen i England og i Belgien sammenligningsvis mod Tilstanden i hans Fædreland, havde indgydet ham en stor Be-

geistring for denne Sag. Han talte med stor Iver for Agerdyrknings-institutet, og beraabte sig paa Englands og Belgiens Eksempel; men da det kom til nærmere Forklaring, var det kun Undervisning og sund Theorie med gode Exempler som han vilde. Han havde intet Agerdyrkningsinstitut seet. Da jeg spurgte ham [om] Agerdyrkningsinstituterne i Belgien, hvor han havde opholdt sig 3 Aar, sagde han at man nu begyndte at anlægge Agerdyrkningsinstituter der; altsaa var den fortræffelige Dyrkning tilstede, förend Instituterne.

Kl 2 kom jeg til Berlin, klædte mig om, spiste, hörte mig for i *Weiss'* Bopæl, hvor jeg erfarede at han og Konen ere reiste, som jeg ventede. Jeg læste og skrev hjemme.

Igaar, Fred. d 18de, udförte jeg alleslags endnu resterende Ærinder, læste og skrev hjemme; men om Aftenen fremböd sig et skrækkeligt, skjöndt pragtfuldt Skuespil for hele Staden. Operahuset brændte. Det ligger ikke langt fra *Meinhardt* Hotel, hvor jeg boer. Det var stille. Universitetsbygningen, Akademiet, Musæet o. s. v. vare umaadeligt stærkt oplyste. Unter den Linden kunde man meget beqvemt og uforstyrret see det meste deraf. Jeg blev dog ikke længe ude, da Gnisterne som faldt vare meget store. Damerne i Hotellet vare i stor Angst, og lode alle deres Sager flytte ned i Stueetagen. Blandt disse Damer var Etatsraadinde *Been* fra *Altona*, hvis Mand ei var tilstede. Hun havde seet Hamborgs Brand, og var efter den Erfaring hun der havde gjort, meget urolig. Den Ting hvorpaa min Opmærksomhed især var henrettet var den Omstændighed, at Ilden drev over mod det store Kgl. Bibliothek, som stod under Reparatur, og var omgivet med Stillads. Da jeg hörte at man havde faaet Stilladset nedrevet og at imidlertid Operahuset var sjunket sammen, indsaae jeg at Faren var forbi, og gik tilsengs Kl 12; men sagde at man skulde vække mig, om Sagerne tog en uformodet Vending. Min Kuffert havde jeg pakket, for at være beredt paa alt.

Kl 4 reiser jeg paa Jernbanen til *Passow*, derfra med Schnellpost til Stralsund og med det preussiske Postskib til Kjöbenhavn, hvor jeg haaber at være Mandag Morgen den 21de Aug.

Hermed sluttes min Dagbog. Resten fortæller jeg Dig. Hvor glæder jeg mig dertil.

Din

H. C. Ørsted

8.
Rejse til Paris, England og Tyskland (juli - september 1846)

Til C. A. Scharling:

Paris den 29de Juli 1846.[1]

Kjære Svigersön!

Da min Kones Ophold paa Landet let vilde foraarsage, at De og Karen altfor silde fik Efterretning fra os, vil jeg skrive Dem til i Dag. De seer af Overskriften, at vi nu ere i Paris. Vor hele Reise er gaaet meget lykkelig, og vi have, trods Hurtigheden, seet og nydt meget. Jeg har udholdt Reisen meget vel, hvorom jeg forud havde nogen Tvivl. Det Nærmere om Reisen vil De erfare af Mathildes Breve til hendes Moder. Her vil jeg blot bemærke, at vi ikke saae andre Venner i Berlin end Weiss, og at De der var i kjærlig Erindring. I Bonn modtog Brandis og Familie os paa det Venligste. I Brüssel viste Quetelet al mulig Forekommenhed. Vi bleve meget förte omkring der af ham og hans Familie. Vi traf der sammen med Chemikeren Stass, som har arbeidet med Dumas. Han viste megen Interesse for mine ældre Arbeider, blandt Andet for mine *Recherches sur l'identité des forces électriques et chimiques*, og spurgte mig Adskilligt om min chemiske Nomenklatur[1]. En anden Professor, Louyet, forærede mig adskillige Smaaskrifter, som dog syntes mindre betydelige. Jeg vil ikke opholde Dem ved at tale om Jernbanetoget til Paris. Alt gik godt. Vi ankom om Söndag Aften den 26de. Mandagen besögte vi vor Chargé d'affaires og vor Consul, men fandt Ingen af dem hjemme; derimod traf vi paa Gaden sammen med Caroc og hans Kone, som endnu samme Dag besögte os. Vi boe i *Rue Richelieu* Nr. 47 (*Hotel de Bruxelles*) ganske nær ved Palais Royal. Vi benyttede derfor snart

1. *Tentamen nomenclaturæ chemicæ omnibus linguis scandinavico-germanicis communis, prolusiones loco scripsit M. Johannes Christianus Ørsted* (1814), KM II, pp. 178-205.

Leiligheden til at gjöre en Spadseregang i denne vidunderlige Samling af Boutiker, Kaffehuse, Restaurationer o. s. v. Mathilde var fortryllet derover. Vi gik derpaa gjennem endeel Gader og kom til Tuilerierne, hvor Forchhammer forlod os. Jeg havde den Fornöielse, at fölge vore to Damer hjem ad den korteste Vei; da jeg godt mindedes alle derhenhörende Gader. Igaar besögte vi adskillige Lærde, men fandt ikkun faa hjemme; dog lykkedes det os at træffe Blainville og Chevreul. Den Förste skulde Dagen efter tiltræde en lille Landreise, som vil vare det meste af 14 Dage; men han indböd os til at spise Frokost hos sig i Dag 14 Dage. Chevreul var ogsaa hjertelig glad ved at see mig. Han har en Sommerbolig og vil have os alle Fire ud til sig i næste Uge. Han har en Sön, som nylig er bleven gift med en Dame af Guizots Familie[2]. Idag have vi truffet Biot. Han seer meget gammel ud, men har sin hele ungdommelige Livlighed.

Jeg vil ikke opholde Dem med at fortælle om vore Besög i Jardin des Plantes, Bastillepladsen, Boulevarderne o. s. v. Derimod maa jeg dog fortælle, at vi om Aftenen den 29de vare tilstede ved Festen i Tuileriernes Have[3] og havde et saa godt Sæde, at vi godt kunde betragte Kongen og den kongelige Familie. Concerten var ikke betydelig; derimod var Illuminationen og Fyrværkeriet skjönt. Under Concerten hörtes et Knald. Jeg tog det for et Signal; men Andre paastode, at der var skudt efter Kongen. Man kunde iaftes ikke faae andet end modsigende Efterretninger derom; men i denne Morgen (den 30te) vil man vel faae det Fornödne derom i Bladene. I dette Øieblik faaer jeg at vide, at Skuddet virkeligt var et Mordforsög. Forbryderen er greben, hedder Charles Henry[4], en Arbeider, som dog ingenlunde var dreven til Gjerningen af Fattigdom, men havde 140 Francs i Lommen. Kongen gjorde strax en Bevægelse, da Knaldet var hört. Jeg satte det i Forbindelse med det formeente Signal; men nu indseer jeg, at han har peget hen til Stedet, hvorfra Skuddet kom, og derpaa tilkjendegivet, at ingen Ulykke var skeet. – Der blev meget hyppigt raabt *vive le Roi*, men med ringe Stemmetal.

2. Henri Nicolas Chevreul (1819-89), gift 1846 med Marie Charlotte Joséphine Languet de Sivry (1826-1900).

3. Man fejrede Juli Revolutionen 1830, som bragte Kong Louis Philippe til magten.

4. Joseph Henry.

Jeg seer, at jeg nu maa slutte. Hils Karen og alle Börnene. Hils min Broder, som jeg i Dag ikke tilskriver, og hans Huus. Deres Broder Professoren[5] og de andre Brödre beder jeg ligeledes paa det Hjerteligste hilsede.
Stedse Deres
H. C. Ørsted.

Til Inger Birgitte Ørsted:

Paris d 30 *Juli* 1846[2]

Kjære *Gitte*.
Jeg kan dog ikke nöies med, atter at lade Dig faae alle vore Reiseefterretninger fra *Mathilde*, endskjöndt hun skriver saa udförlige Breve, at jeg vistnok kan være kort. Du har nu Nyheder fra os indtil vi gik ud iaftes, for at höre Concerten og see Illuminationen og Fyrværkeriet i Tullieriernes Have. Concerten var ikke betydelig, men Illumination og Fyrværkerie skjönne. Jeg vilde dog ikke have opholdt mig med at fortælle derom, dersom vi ikke her havde oplevet den Mærkværdighed, at der blev skudt efter Kongen. Vi havde faaet Plads meget nær under den Balcon, hvor Kongen og den Kongelige Familie sad. Vi hörte et Knald, men jeg holdt det for et Signal; men man saae strax Kongen udstrække sin Arm, og pege hen mod Stedet hvorfra Skuddet kom, hvorhos han tilkjendegav ved Miner, at der ingen Skade var skeet. Forbryderen hed *Charles Henry*, en mechanisk Arbeider, som skal have levet slet med sin Familie. Festen gik iövrigt fort uden Afbrydelser, og Kongen og den kgl. Familie trak sig först seent tilbage.

De faa Venner, jeg endnu har kunnet træffe hjemme her, have modtaget mig paa det hjerteligste. Blandt disse nævner jeg **Chevreul, Blainville, Biot**. Mange af de andre vil jeg træffe i denne Uge, eller dog paa Mandag i Institutet.

Paa Reisen har jeg ret ofte havt Anledning til at tænke paa Dig, kjære *Gitte*. Ved adskillige af de skjönneste Egne, hvor vi meest glædede os, önskede jeg at Du var med; men dog maa jeg tilstaae at jeg ikke önskede Dig med paa en saa skyndsom Reise; den vilde i altfor

5. Carl Emil Scharling (1803-77), teolog og professor ved Københavns Universitet.

höi grad have trettet Dig; kunde jeg derimod före Dig engang til det Sachsiske Schweits, hvor vi dennegang ikke havde været, men som jeg kjender fra tidligere Tider, skulde det glæde mig meget.

Modtag nu de kjerligste Hilsener, og hils *Anders, Nikolay, Hasle, Maria, Sophia* alle paa det kjærligste.

Stedse Din

H. C. Ørsted

Breve, som afsendes inden 8de Aug. sendes til *Rue Richelieu*, No. 47, *hôtel de Bruxelles*.

Paris d 10de Aug 1846

Kjære *Gitte*.

Da *Mathilde* tilskriver Dig saa udförligt faaer Du atter kun et kort Brev. Du kan let tænke at vi skynde os, at benytte Paris; imidlertid lide vi stort Ophold ved de lange Veie, endskjöndt vi flittigt benytte Vogn, ved Vanskeligheden i at træffe Folk hjemme, ved Aftaler til Klokkeslæt, som ikke altid saa nöie iagttages, som önskeligt var. Vi have imidlertid allerede seet meget, og ere i god Gang med at see mere. Jeg har i et Par af de hedeste Dage været syg, dog saaledes at jeg kun een Dag holdt mig hjemme; men der gaves adskillige Dage hvor jeg fandt mig mat og lidet skikket til at foretage noget. Upasseligheden bestod dog kun i en ubetydelig Kolik; men Matheden var det værste. I de samme Dage befandt ogsaa mange andre Mennesker sig ilde af Heden.

Jeg modtager her alle beviser paa Velvillie, som jeg kunde önske. En Ting som paafaldt mig, som noget **her** Usædvanligt, var, at da jeg besögte en stor Examen i *école centrale des Arts et métiers*, hvor alle Examinatorerne toge imod mig med den franske Höflighed mod fremmede Lærde, blev jeg ved Bortgangen hilset af alle Elever, som jeg mödte paa Trappen.

Gaymard har viist os megen Artighed. *Brongniart* og *Thenard* have havt os til Middag ude paa Landet. Jeg vilde fortælle Dig noget om disse interessante Selskaber, dersom jeg ikke kunde forudsee at *Mathilde* vilde omtale dem. Hun gjör her megen Lykke. Man roser hendes Fransk meget, og *Brongniart* lagde strax Mærke til at hun havde Smag for Malerie, da han viste os de pragtfulde Malerier, man i *Sevres*-Fabriken har gjort paa Porcellain. Hun har nu ogsaa mange

skjönne Leiligheder til at bringe det til endnu större Færdighed i det Franske.

Hils *Anders* og tak ham for hans Brev. Hils *Nikolai*, at jeg ved at höre hvormegen Nytte *Mathilde* har af sit Fransk, har tænkt paa, at det vilde være ham til sandt Gavn, at stræbe efter at udtale det saa godt muligt medens han lærer det til Examen; og beed ham overalt at huske godt paa at der nu kun er faa Maaneder over et Aar, til han skal tage Examen. Hils *Karen* og *Scharling, Sophie* og *Dahlström, Maria* og *Hasle*. Hils min Broder meget fra mig, og hils hans hele Huus og andre gode Venner.

Vær selv paa det hjerteligste hilset af

Din

H. C. Ørsted

Paris d 19 August 1846

Kjære *Gitte*.

Du faaer endnu idag Brev fra Paris. Vi have endnu ikke för iaftes kunnet bestemme Dagen til vor Afreise, fordi den franske Konges Reiser og andre Forretninger ikke havde tilladt nogen Bestemmelse om den Dag vi skulde forestilles ham; men vi kunde ikke vel træde tilbage efter at man havde forlangt at forestilles. Nu kom endelig iaftes den Danske *Chargé Affaires* Baron *Brockdorff* til os, og lod os vide at vi skulle forestilles paa Löverdag Aften. Vi reise da Söndag Morgen.

Jeg vil ikke fortælle Dig, hvad Du kan see af *Mathildes* Breve til Hjemmet; men först sige Dig hvorledes vi har indrettet os, for at ikke hendes og Fru *Forchhammers* Omförelse i Paris skulde beröve os den Tid, som vi skylde videnskabelige Øiemeder. Det er [omtrent] den Fremgangsmaade, vi forud havde betænkt. Selv havde vi god Anledning til at före dem et Par gange i Malerie- og Billedhugger Galleriet, engang til Versailles og St. Cloud, til Pantheon, et par gange til *Jardin de Plantes*; men forövrig har Medicineren *Brandes, Levy, Gaymard* fört dem mange Steder hen, hvor vi ikke havde Tid til at komme. Jeg har allerede tidligere nævnet Dig hvilke Lærde jeg i de förste Dage besögte her, og den venlige Modtagelse. Jeg vil her ikke opregne Dig dem, jeg siden har truffet: de ere indförte i min Dagbog, tildeels med Indholdet af vore Samtaler. Hvad der heraf

kan interessere Dig, kan jeg fortælle Dig hjemme. *Forchhammer* og jeg ere i uophörlig Bevægelse for vore videnskabelige Øiemeder, og lægge os hver Aften dygtigt trætte til Hvile; men vi sove godt om Natten, og ere hver Morgen atter muntre.

Idag for 8 Dage siden vare vi hos **Chevreul** paa hans Landsted een Miil omtrent fra vor Bopæl. Stedet hedder *Lahay*, men udtales *Laï*. Han besidder en stor Eiendom deromkring, og har en usædvanlig stor Have, som han har indrettet ganske efter sine egne Anskuelser om Gruppering og Farveblandinger. Grupperingerne ere meget skjönne, og Blomsterfarvernes Harmonie er uden Tvivl meget skjön om Foraar og Efteraar, naar der er mange Blomster. Træernes Valg er saadan, at harmoniske Blomsterfarver komme paa samme Tid. Der vare ikke mange Fremme[de]. Selskabet bestod næsten kun af hans Kone, hendes Moder og Söster, to Svogre og Anatomen *Coste*. Damerne modtoge Fru *Forchhammer* og *Mathilde* overmaade vel. *Chevreul* tog *Forchhammer* og mig en Times Tid op i sin Stue og forelæste os noget philosophisk Chemisk, som var skrevet med megen Grundighed og Klarhed. *Chevreul* har en Sön, som nylig er bleven gift med en Niece af *Guizot*, men som var fraværende. Vi fornöiede os særdeles vel. Det har været mig meget kjært, senere at höre af *Chevreul* at baade han og hans Damer have fattet en særdeles Godhed for *Mathilde*. – Jeg var for et Par Dage siden atter hos ham her i Paris. Han boer i *Jardin de Plantes*. Han forelæste mig atter Noget, og meddeelte mig med megen venskabelig Fortrolighed sine Forhold. Han er meget riig, og gav sin Sön 250000 Frank, omtrent et Hundredtusind Rigsbankdaler, da denne giftede sig, og beholder endda en stor Formue tilovers.

Ved at gjennemstreife Paris for mine videnskabelige Øiemeder har jeg ret havt Leilighed til at bemærke hvor overordentligt stærkt den udvides. Naturligvis have de Bygninger, som vedkomme Videnskaberne især tildraget sig min Opmærksomhed, men de ere ingen Undtagelse fra det Øvrige. Man har oprettet en stor ny Bygning, langt större end vor Universitetsbygning, for at give *école normale* et större Omfang. Denne Skole er det Sted, hvor unge Videnskabsmænd dannes til Lærere i Skolerne. Der er i denne nye Indretning givet dem rigelig Leilighed til at öve sig i Chemie og Physik, som her udgjöre en vigtig Deel af Skoleundervisningen. Til at udvide *Conservatoire des arts et métiers*, hvor der holdes Forelæsning for Haand-

værker, Fabrikanter o. s. v., og hvor man har leilighed til at see en rig Samling af Modeller, er bevilliget 1400000 Frank, det er: over ½ Million Rigsbankdaler. – Man seer mange andre lignende Forbedringer. Snart skal ogsaa det store Kongelige Bibliothek faae en ny Bygning. – Af de uhyre Fæstningsværker, hvormed Paris er omgivet, har jeg seet mange Dele. De bære et særdeles Præg af Styrke, og have kostet adskillige hundrede Millioner.

Jeg gjör nu et Spring fra meget store Ting til meget smaa. Paa Reisen hertil nödte den uhyre Stövmængde mig til at anlægge et sort Halsbind. Dette finder saaledes det lille Reiseselskabs Bifald, at jeg maa [gaae] dagligt dermed. Sagen vil i sin Tid blive underkastet Din Dom.

Indlagt er et Brev til *Holten*, og deri er indsluttet et til *Colding*. Jeg önsker at *Holten* strax faaer sit Brev. Skulde han mod al Formodning være fraværende paa flere Dage, maatte *Colding* anmodes at læse begge.

Hils alle vore Kjære, og vær selv paa det kjærligste hilset af Din
H. C. Ørsted

Til *Scharling* faaer jeg mange Hilsener af franske Lærde.

London d 28 Aug. 1846

Kjære *Gitte*
Uagtet vi her maa sukke efter Breve fra Kjöbenhavn, vil jeg dog ikke betale Ondt med Ondt; men lade Dig höre fra mig. Da *Mathilde* fortæller Dig vor Reise til *London*, og vort hidtil værende Ophold her, vil jeg fortælle Dig de sidste Dage i Paris, hvori der forekommer Meget, hvori hun ikke deeltog. Om Onsdag Aften d 19 Aug var jeg hos **Guizot**. Han modtog mig med störste Artighed; men da han maatte fordele Samtalen paa saamange i det store Selskab, kunde den for hver enkelt ikke blive betydelig. *Forchhammer* var med, og nöd samme gode Modtagelse. Vi saae der Hertug *Decazes*, som forestillede os for Seinens Præfect Grev *Rembuteau*. Denne tilböd os at vise os *Hôtel de Ville* (Raadhuset) og tillod at tage vore Damer med. Vor *Chargé d'affaires*, som indförte os hos Guizot, forestillede os ogsaa for Undervisningsministeren, Grev *Salvandy*, til hvem jeg allerede havde en Indbydelse gjennem *Chevreul*; men nu indbödes ogsaa *Forchhammer*, som var mig meget kjært. Alt dette

foregik i störste Hast. Vi vare neppe ½ Time der. Kronprindsen af *Bayern*[6] var der, uden at jeg fik lagt Mærke dertil. Man bliver ikkun meget kort i disse Aftenbesög, og en ret Pariser gjör flere i een Aften.

Dagen efter spiste vi hos *Salvandy*. Vi vare indbudne til Kl 6, kom et Qvarteer efter denne Tid, men kom ei til bords förend efter Kl 7. Vi saae der mange mærkværdige Mænd: Hertugen af *Isly* (bekjendtere under Navnet General *Bugeaud*), *Sauzet*, som i en Række af Aar har været Præsident i de Deputeredes Kammer, Hertugen af *Broglio*, Grev *Rambuteau*, Spanierne *Martinez de las Rosas* og *Miraflores*; og tilsidst vil jeg nævne den der vil interessere Dig meest *Victor Hugo*. Han sad mig nær. Ikkun *Chevreul* sad mellem ham og mig, og gjorde mig bekjendt med ham. Han yttrede sig med megen Artighed, og jeg forsömte ikke at sige ham hvorledes han er beundret hos os, og at det vilde være mig en stedse kjær Erindring at værre [sic] truffen sammen med ham. Tid og Sted tillode ingen betydelig Samtale; desuden tog *Chevreul* det meste af Tiden i Beslag med at forklare *Victor Hugo* sin Theorie over Farvernes Sammenstilling med Hensyn paa Skjönhed. Denne Theorie stemmer i sin Grund med **Göthes**, som ogsaa jeg antager; men *Chevreul* har beriget den med skjönne Erfaringer og eiendommelige Bemærkninger.

Fredagen d 21de besögte vi *Hôtel de ville*, sikkert det mærkværdigste Raadhuus i Verden. Det er neppe overdrevent at sige, at det er 10 gange saa stort som vort, og har ogsaa en ganske anden Betydning. En Deel af Bygningen er gammel; men i de sidste 8 eller 9 Aar har man gjort meget store Tilbygninger, men med en saadan Indsigt og Smag, at det Gamle udgjör et passende Leed i det Hele. Vi mældte os i en meget stor Sal, sikkert over 50 Alen lang, hvor Grev *Rambuteau* selv kom og förte os omkring. Denne Sal er af stor historisk Mærkværdighed. Her har i sin Tid *Liguen* forsamlet sig, indtil Henrik d 4de[7] beseirede den. Her forsamlede sig senere Fronden. Det var her hvor de fleste store Revolutionsbegivenheder havde deres Foreningspunkt. I de fleste Danske Oversættelser kaldes dette Raadhuus ***Stadshuset***, og det er maaskee passende nok, da det i saa mange

6. Maximilian II (1811-64), konge af Bayern 1848-64.

7. Henri IV (1553-1610), fransk konge.

Maader er forskjælligt fra vort Raadhuus. Fra Altanen ved denne Sal, blev ogsaa *Ludvig Philip* först fremstillet som Folkets Konge. Det vilde være altfor vidtlöftigt for nærværende Brev, at beskrive alt det övrige. Jeg vil blot nævne, at her forsamles ikke blot Stadens Raad, men mange andre til det offentlige henhörende Commissioner og Collegier. Nogle Værelser ere indrette[de] til Examiner. Bygningen indeholder uhyre store Pragtsale, til de offentlige Fester. Blandt de til Forretningsmöderne indrette[de] Sale, som ogsaa ere skjönt udstyrede, lade sig mange forene til eet, naar man vil bruge dem til store Fester. Gaarden selv bringes da under Tag; og ved de störste Fester spise 6000 (skriver sex tusinde) Mennesker her. Oven findes uhyre udstrakte Archiver, som synes at være i en udmærket skjön Orden. Man fandt der een Afdeling, hvori der bevaredes Kaarter over alle Gader og alle Huse i Paris, ordnede paa en meget overskuelig Maade. Blandt Protokollerne aabnedes een for os, hvor *Robespierres* og de andre Revolutionsmænds Underskrifter hyppigt forekomme. Grev *Rambuteau* viste os ogsaa sine egne Beboelsesværelser, som vare meget værdige for en höi Embedsmand, men dog saare beskedne imod de store Pragtsale, hvor han er Vært ved offentlige Leiligheder. Endelig viste han os Haven, hvoraf han har Brugen, som er meget smuk, og har gode Drivhuse. Han viste sig der som bekjendt med Botaniken. I Haven tog han nogle smukke Blomster, og gav til Fru *Forchhammer* og *Mathilde*.

Ikke blot denne Bygning men hele Staden skylder denne Mand Meget. Staden har over 20 Millioner Rbd. efter vor Mynt i Indtægter, og disse anvendes for en Deel til store Forskjönnelser, som give Haandværkere og Kunstnere Arbeide. Med Hensyn paa *Hôtel de Ville* have mange Kunstnere, Haandværkere og Fabrikanter viist den Iver for at fremstille deres Arbeider der, at de have udfört deres Arbeider for den blotte Omkostning de selv havde. Jeg fölte virkelig Beundring for den Mand, som i saa mange Aar, med saa udmærket Dygtighed og Held har bestyret saa store Ting, og jeg undlod ikke at udtrykke ham det. Han svarede mig, paa min Taksigelse, at han havde glædet sig ved at vise den Agtelse han saalænge havde baaret for mit Navn, ved [s]elv at före mig omkring her; og i Sandhed det var en sand praktisk Höflighed af en Mand, som har en Bestyrelse der kan sammenlignes med et lille Kongerige.

Löverdagen d 22 forestilledes vi endelig for Kongen. Det var een af de ganske faa Dage han i denne Tid var i Paris. Kongen troede först at det var min Broder han talte med; var altsaa ikke bleven rigtigt underrettet af Introducteuren. Han talte derpaa om sit Ophold i Norden, med megen Fornöielse. Dronningen, Kongens Söster og Prindsessen af Neapel, sadde om et rundt Arbeidsbord, med nogle Hofdamer. Vi bleve forestillede for hver af de tre höie Damer, som talte nogle Ord til hver af os. Dette angik meest vort Ophold i Paris, om vi havde været der för, o. s. v. Vi omtalte med god Samvittighed de mange store Forskjönnelser Paris har faaet. Vi forestilledes ogsaa for Prinds Hertugen af *Aumale*, en smuk ung Fyrste. I Grunden er alle saadanne Forestillinger ved Hoffer i sig selv ubetydelige, men det er dog interessant at have seet saa mærkværdige Personer og et saa mærkværdigt Hof, Kongen frem for alt.

Hils alle vore Kjære, og vær selv paa det hjerteligste hilset af
Din
H. C. Ørsted

Et lille Brev vedlægges til *Holten*. Det er mig saare vigtigt at faae de forlangte Papirer fra ham.

Rejsedagbog:

1. Reise 1846.[3]

16de Torsdagen d 16 Juli Kl 4 Efterm. forlod jeg tillige med *Mathilde, Forchhammer* og Fru *Forchh* Kjöbenhavn med Dampskibet Geyser. Blandt Medreisende kan jeg nævne Provst *Ahrens* fra Norge, som blev Student 1806, under den Examinationsdeputation hvoraf jeg var Medlem. Provst *Kaurin* fra Norge, Pastor *Schütte* fra Bregentved, som ledsagede en ung Grev *Moltke*, Baron *Hamilton* fra Sverrig, Skribentinden fra *Knorring* og hendes Mand, Baron *Schoulz* von *Ascherade* o. s. v. Vi kom næste Dag – Fredagen 17de – noget efter Kl 12 til *Stettin*. Dampvognen gik ikke förend Kl 4 ½, og vi kom först efter Kl 9 til Berlin. Jeg besögte endnu Kl 9 ½ Weiss, som glædede sig meget ved Besöget, og det blev aftalt at vi Dagen efter – Löverdag 18de – skulde alle komme der Kl 8, og blive sammen med dem, saa længe vi kunde. *Forchhammer* og jeg kjörte vel til *Humboldt*, men fandt ham ikke. Klokkestrængen var aftaget, og et Sted angivet paa Dö-

ren hvor man kunde afgive Breve og Visitkort. *Weiss* boer fortræffeligt. Vi toge et Overblik af Mineralsamlingen, som stöder hans Bopæl og er pragtfuldt opstillet. Vi gjorde derpaa en Kjöretur gjennem nogle af Byens smukkeste Dele, ud af een Port, gjennem en lille Deel af Dyrehaugen og ind ad Brandenburgerthor. Vi skyndte os nu at fuldende vor Indpakning (Bopæl *Hôtel de Petersbourg*) og kom för Kl [1] til Banegaarden.

Löverd. d 18de Vi kom endnu om Aftenen Kl omtrent 8 til *Halle*, 2.
hvor vi besögte Professor *Marchand*, efter at det allerede var bleven silde. Han fulgte os hjem og besögte os endnu næste Morgen – Söndag d 19de – tidligt; ligesaa Dr *Wolff*, Chemikeren. Kl 9 afgik Jernbanetoget til *Weissenfels*. Fra *Weissenfels* toge vi Extrapost, og kom over *Naumburg* og *Weimar* til *Erfurt*, hvor vi logerede i Gasthof zum Kaiser. Paa Veien saa vi mange smukke Egne. I *Weissenfels* toge vi Frokost i Gjæstgaarden zum Schützen, hvor vi saa *Gustav Adolphs* og *Wallensteins* Portraiter, som hænge der til Erindring om at *Wallenstein* havde opholdt sig der förend Slaget ved *Lützen*, og *Gustav Adolph* var bragt död til Staden (dog ikke til dette Huus) Dagen efter Slaget. En Medreisende, en Lieutenant v. *Voss*, Adjudant, viste sig meget meddeelsom og oplyst.

Mandd. d 20de Dagen efter reiste vi over *Gotha, Eisenach* o. s. v. i den Hensigt at naae *Fulda*; men vi bleve opholdte forlænge i *Gotha*, og naaede derfor ikke længere end til *Butlar*, en Landsby med et godt Vertshuus, der har en herlig Beliggenhed. Aftenen var skjön, og i den förste Time efter Ankomsten kunde vi endnu nyde Udsigten. Ved Affarten fra *Gotha* havde vi Leilighed til at see *Wartburg* fra 3.
flere Sider, da Veien i den bjergige Egn ofte dreier sig. Vi havde paa denne Vei mange herlige Udsigter. Paa den videre for[t]satte Vei til *Butlar* saae vi ved *Kösen* en herlig Egn, hvori ogsaa en Saline med Graderværk, som vel ikke forskjönnede Egnen, men ikke kom saa fremtrædende længe tilsyne at den skadede.

Tirsdagen d 21[de] Fra *Butlar* for[t]satte vi Veien over *Fulda* og *Hanau* til *Frankfurt*. Vi havde her med de Hessiske Indretninger at gjöre. Saa skamlöse Veipenge har jeg intetsteds bemærket. Jeg spaaede adskillige Gange, at der skulde betales nye Veipenge, uagtet vi faa Øieblikke tidligere havde betalt; men min Spög viste sig at være alvorlig Sandhed, endskjöndt jeg slet ikke ventede det. Man

har ogsaa der den snurrige Indretning, at de Personer som hæve Veipengene ikke komme ud til Vognen; men enten række en Pung med Stang ud af Vinduet, eller give Anledning til at Kudsken maa stige ned, for at bringe dem.

4. Onsdagen d 22de Den fölgende Dag forlode vi Frankfurt, og gik paa Jernbanen til Birberich, og derfra med Dampskib ned ad Rhinen. Ogsaa denne Dag var smuk, endskjöndt af og til skyet. De herlige Kyster, man her seer, ere bekjendte nok, og lade sig let kalde tilbage i Hukommelsen ved Hjelp af de brugbare Rhinkaarter. **Lureley**, der er berömt for sin mangefolde Gjenlyd, gav her en ussel Gjenlyd, af nogle paa Skibet frembragte usle Puf. Man paastod at den rette Gjenlyd ikkun faaes paa Landet. Vi kom om Aftenen til Bonn, og besögte *Brandis*. Han selv var ikke strax hjemme, men hans Kone tog med störste Venlighed imod os, og *Dietrich Brandis* var overvættes glad ved vor Ankomst. Fader og Sön fulgte os hjem; og man aftalte at den unge *Brandis* skulde Dagen efter ledsage os paa Jernbanen til **Kölln**.

Torsd. d 23 kom vi til *Kölln*. *Brandis* skaffede vore Sager strax til den Banegaard, hvorfra vi siden skulde gaae videre. Vi besögte den berömte Domkirke. Dens Indre gjör især et stort Indtryk. Denne Kirkes höie Piller, der ligesom ere sammensatte hver af mangfoldige
5. Stammer, de höie derved dannede Hvelvinger, Delenes Harmonie, de malede Vinduer, den for Bygningens Charakter saa passende Belysning, alt dette og meget mere er saa ofte beskrevet, at jeg ikke vil forsöge at gjentage dette. Jeg föler mig aldeles enig med den almindelige Stemme at Indtrykket er stort og höitideligt. Vi bestege ogsaa det Ydre, hvor man nyder herlige vide Udsigter, og faaer at see med hvilken, i det Enkelte gaaende Kunst at Kirken er bygget. Man kan ikke andet end beundre den Aand, som har fattet den hele store Tanke til denne Bygning. Betragte vi derimod Bygningens Udförelse, som et menneskeligt Foretagende, tör man vel sige at det er for stort. Hele Kirken har nu staaet over 600 Aar under Bygning; og dog er ikke det Halve deraf færdig. Det er Choret, som nogenlunde er færdigt. Den nederste Deel af de to tilsigtede höie Taarne finder man opbygget, og det nederste af Skibet. Seer man denne ufuldendte Bygning i en nogenlunde stor Afstand, af et par tusind Skridt, tager det sig slet ud, som et Pindeværk; hvilket vistnok ikke vilde

være Tilfældet, naar den var færdig; thi betragter man de færdige 6.
Dele udenfra i en saadan Afstand, at man ikke faaer Øie paa det Ufuldendte, er Indtrykket ogsaa skjönt. Man har, som bekjendt i de senere Aar, atte[r] begyndt at for[t]sætte Bygningen, og det synes at man har sat sig ind i Bygningsplanen med stor Indsigt. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til at de nye Steenhuggerarbeider, de nye Glasmalerarbeider, vise at vi fuldkomment kunne udföre Arbeidet, deels ligesaagodt deels bedre end det gamle. Men man gjör Regning paa at dette store Værk endnu ikke vil blive færdigt i 30 Aar, **naar man forudsætter en kraftig Understöttelse**, större end den har nydt i de fleste forbigangne Tider. I det man beundrer baade Storheden og det Skjönne i disse Foretagender, bör man dog ikke, som det pleier at skee, lade den Ros man tillægger hine Tider hvor de begyndtes være ublandet. Man gjorde sig virkelig dengang skyldig i den Feil, at begynde Foretagender, som aldeles overstege Statens eller Folkets Kræfter, det er: vare uforstandige. Allene Chorets Byg- 7.
ning medtog over 70 Aar. Kirken staaer endnu, efter 600 Aar ufuldendt; og dersom den engang fuldendes, vil dette langt fra ikke saameget skyldes den religieuse Idee, hvorfra den udsprang, som en nyere Tids Kunstkjærlighed, forenet med en forbigaaende Tilbagevenden eller rettere Tilbageholden til hine Tiders Smag. Denne Lyst til at begynde noget saa Stort, at det overgik Kræfterne er et vis lavere Dannelsestrin eget, og findes netop saare hyppigt gjentage[t] i Middelalderens Kirkebygninger. Strassburgs store Kirke, en af de fuldendteste i sit Slags, har dog kun det ene af de tvende tilsigtede Taarne. *Notre Dame*-Kirken i Paris har ikkun Taarnenes nederste Halvdeel: Spirene mangle. Af dette Slags finder man mange gothiske Kirker, som derved faae et kullet Udseende. St. Peterskirken i Rom, blev vel fuldendt; men ved Midler, som nedbröd den Romerske Kirkes Magt; nemlig det latterlige Afladskræmmerie. I övrigt var dette Foretagende mere Frugten af en pragtelskende, kunstyndende end religieus Aand.

Til S. 7[4]
At ville bygge nu i vore Tider efter Middelalderens Grundsætninger er uforstandigt. Der hersker i alle Middelalderens udarbeidede Værker en vis Spidsfindighed, som hörte til den vognende Forstand.

I deres Philosophie herskede en Spidsfindighed, som ofte er beundringsværdig; men som ikke vilde have frembragt de samme Værker, dersom Tænkningen havde behörigt styrket sig paa Erfaringen. Middelalderens Riddervæsen og deres *cours d'amour* vare sande Mynstere paa en spidsfindig Behandling. Hofceremoniellet er ikke mindre en Frembringelse af samme Art. Ordet **Spidsfindighed** er naturligvis kun et ufuldstændigt Udtryk paa Sagen; men er maaskee af alle forhaandenværende dog det brugbareste. Den er aabenbar ikke Fölgen af den rene Tænken; men man kunde snarere sige at den opstaaer, naar Indbildningskraften tager Skarpsindigheden i sin Tjeneste. Den Gothiske Bygningskunst er mig et levende Billede af denne Spidsfindighed, som gjerne i sine bedste Værker kan give os Noget, der henhörer til Menneskeaandens ypperste Frembringelser. Jeg lader derfor gjerne Middelalderens Værker af alle Arter gjöre deres lovlige Indtryk paa mig; men jeg siger gjerne til mine Medmennesker: lader Eder ikke bestikke af den Beundring de opvække, til at forlange detsamme gjenoplivet. Middelalderens Værker ere Værker af en anden Naturperiode. Den i hvilken vi nu befinde os er den tænkende Tilbagevenden til Naturen, forenet med en mægtig Naturbrug. Vor Tid har endnu ikke fundet sin Kunst, undtagen i faa enkelte Dele, som fortræffelige og derved tillige skjönne Broer, ypperligt bygte Maskiner o. s. v. Lad den have sin Tid at uddanne sig; dog den vil det, ifölge Verdensudviklingens Love.

8. Torsd. d. 23de Vi forlode Staden efter at have spiist paa et Sted hinsides Rhinen, hvorover en Broe förer, og kom paa Jernbanen til Achen og derfra til Lüttig, hvor vi overnattede.

Fredagen d 24de kom vi om Formiddagen til Brüssel. Jeg besögte strax *Quetelet*, som modtog mig med stor Venlighed. Jeg blev först afviist med den Efterretning, at han ikke var hjemme; men da han strax havde faaet mit Visitkort, lod han mig indhente ved et Bud. Han viste mig sit astronomiske, magnetiske og meteorologiske Observatorium. Han har 4 Medhjelpere, som aflöse hverandre, saaledes at der anstilles Iagttagelser baade Dag og Nat. – I Vertshuset deeltoge *Mathilde* og jeg i *Table d'hôte*, som var langt og kjedsommeligt, og pinligt ved Tallerkenlarm. – Om Eftermiddagen Kl 7 kom *Quetelet* med sin Sön, en ung Officier, og förte os omkring i Staden.

Denne er som bekjendt meget smuk, og har faaet store og skjönne Udvidelser i de senere Tider. Den Plads, hvorpaa *Hôtel de ville* staaer, var os især mærkværdig. Denne Bygning er selv udmærket smuk, sikkert bygget længe för Nederlandenes Affald. Ligefor er den Bygning hvoran *Egmont* og *Horn* maatte bestige Skafottet[8]. Henrettelserne skee endnu her paa Torvet. Bygningerne paa dette Torv tilhöre for det meste forskjellige Laug og have hver sin eiendommelige Bygningsmaade. Jeg kom udmærket træt hjem Kl 9½. Dagens 9.
Hede, Reisen om Formiddagen, de lange Veie, havde alle bidraget noget dertil.

Löverd. d 25de Spiste vi Frokost hos *Quetelet.* (Forud gjorde jeg Besög hos *Coopmanns.*) För Frokosten traf vi sammen der med *Stass, Louyet* og flere. En af de tilstedeværende Herrer skrev til Paris for os, og skaffede os Logie paa *Hôtel de Bruxelles, rue Richelieu.* Efter Frokosten stödte de atter sammen med os i den botaniske Have, som er smuk og stor; men hvor vi bleve opholdte vel længe i Drivhusene. Vi bleve derpaa förte til Rustkammeret, en physisk Instrumentsamling, stor og rig paa gamle Sager, saavel som nye, en Maleriesamling, som var temmelig ubetydelig. Kort efter vor Hjemkomst kom *Forchhammer* og hans Kone til *Brüssel.* De havde forladt os i Aachen for at F. kunde besöge Egnen om Maastricht. Vi förte dem begge noget omkring i Byen om Aftenen, og gjorde os færdige til at afgaae næste Dag til Paris.

Sönd. d. 26de rejste vi paa Jernbanen til Paris, uden at noget ret mærkeligt mödte os. Man opholdt os meget over een Time for Visitationen, og gav os kun den urimeligt korte Tid af ¼ Time til Middagsmaaltid, saa at vi maatte tage en steegt Höne med i Vognen, og rive den der i Stykker, som vi kunde.

Mand d 27 besögte vi den Danske *Chargé d'affaires* Bar. *Brockdorff* 10.
og Gen. Cons. *Delong*, hvilke vi ei traf hjemme. *Brockdorff* har slet ingen bestemt Tid til at træffes, *Dulong* har. Udenfor *Brockdorffs* Bopæl traf vi *Caroc* og hans Kone, som endnu samme Dag besögte os. Vi gjorde os det iövrigt mageligt efter den trættende Reise, og besaae *Palais Royal* saavel som noget af Tullerierne. Det forstaaer sig at det

8. Lamoral, Greve af Egmont (1522-68) og Philip de Montmorency, Greve af Hoorn (1524-68) blev halshugget den 5. juni 1568 på Grand-Place, Bruxelles.

meget Nye, som herved frembyder sig altid gjör et stort Indtryk, især paa dem som förstegang see det; navnligt gjorde det stort Indtryk paa *Mathilde.*

Tirsd. d 28de Vi (*Forch.* og jeg) gjorde idag mange Besög, men traf yderst faa hjemme. Vi traf dog *Blainville*, som tog yderst venskabelig imod os. Han erindrede sig alle Slags Smaatræk fra vor tidligere Omgang, og sagde os hvad Tid vi kunde træffe *Chevreul.* Da han skulde reise Dagen efter indböd han os til en Frokost 14 Dage efter. Hos *Chevreul* mödte vi en ikke ringere venlig Modtagelse. Han har et inderligt Venskab for mig. Han viste os sine sidste Arbeider over Töiernes Glands og Farvespil, som jeg allerede kjendte; men han var utrættelig i at vise os alle Enkeltheder. Det var om Eftermiddagen vi vare hos ham. Fru *Forchhammer* og *Mathilde* vare med i *Jardin de*
11. *Plantes*, hvor han boer; men maatte vente dygtig længe efter os.

Onsd. d 29de gjorde vi om Formiddagen mange Besög, men traf Ingen. Dagen bliver saa aldeles behandlet som en Fest, at man ikke engang fandt Posthuset aabent. Vi havde Besög af adskillige Danske, deriblandt *Haxthausen*, som önskede at jeg skulde komme i det Pariser Skandinaviske Selskab. Jeg sagde, at jeg maatte betænke mig; da jeg först maatte forvisse mig om at Selskabet ikke havde politiske Øiemeed, og at jeg selv, uagtet mine Skandinaviske Fölelser, havde holdt mig tilbage fra det i Kjöbenhavn stiftede Skand. Selsk. blot fordi det ikke vilde vedkjende sig den af Nogle fordrede Grundsætning, at afholde sig fra politiske Foretagender. Om Aftenen vare vi ved Festen i Tulleriernes Have, hvortil vor Vært havde skaffet os Adgangskort. Vi fik en meget god Plads nær under Balkonen, vor [sic] Kongen og den Kgl. Familie var. Vi hörte Skuddet, som var sigtet efter Kongen, og saae hans Armbevægelser, hvormed han pegede efter Stedet, hvorfra Skuddet kom; men Concerten og
12. de övrige Festligheder fortsattes saa uforstyrret, at man forblev i Uvished, om der havde været givet et eller andet Signal, eller om et Angreb virkelig havde fundet Sted. Der blev tit raabt Kongen leve, men kun med svag Stemmerigdom. Illuminationen og Fyrværkeriet vare meget smukke, Concerten forholdsvis ubetydelig.

Torsd. d 30te Vi besögte *Biot.* Han fandt mig meget uforandret, jeg kan ikke sige detsamme om ham. Han bærer saa stærke Mærker af Alderdom, man kan sige af Udlevethed, at jeg sjeldent har seet

dem stærkere; imidlertid talte han med stor Livlighed. Vi havde Besög af *Pelouse, Brandes* (fra Kbh.), *Svanberg*, besögte Musæum, og om Eftermiddagen *l'Arc de l'étoile*, som gjorde et stort Indtryk paa os.

Fred. d 31te besögte vi med vore Damer *Jardin de Plantes*. Medens disse saae Dyrene, under *Forchhammers* Ledsagelse, besögte jeg *Flourens*, som modtog mig med stor Udmærkelse. Han taler meget godt, men er komplimentfuld. Den övrige Deel af Dagen fölte jeg alt mere og mere Fölgerne af de mange Dage[s] vedvarende Hede og de Anstrængelser, jeg imidlertid havde udsat mig for.

Löverd. 1. August holdt jeg mig inde for min Upasselighed, som derved stærk formindskedes.

Sönd. d 2 August besögte vi *St. Cloud* og Versa[i]lles. Til *St Cloud* 13.
gik vi med Dampskib ned ad Seinen. Afgangen var *Pont Royal*. Det var en meget smuk lille Reise. I Haven ved *St. Cloud* nöd vi en meget smuk Udsigt. Vi havde dog afvexlende Regnbyger. Til Slottet havde vi Adgang ved et Kaart fra Gen. Consulen. Det er pragtfuldt, og indrettet med stor Smag. Udsigterne ere herlige. Det er rigt paa ypperlige Malerier. – I *Versa[i]lles* saae vi, saa meget vi kunde i den korte Tid, den uhyre historiske Maleriesamling. Vi holdt os dog allermeest til *Horace Vernets* herlige Arbeider, og erholdt derved Indtrykket af noget Stort og Eiendommeligt. Vi saae derpaa Vandspringene, som alle vare i Bevægelse idag (*les grandes eaux*), hvilket ikkun finder Sted nogle faa gange om Aaret. De ere i Sandhed pragtfulde og have en stor Mangfoldighed. Alle, eller næsten alle nye Vandspring i Paris og Versailles udmærker sig ved den store Kraft hvormed de uddrives af forholdsvis smaa Aabninger, saa at de spredes i utallige Draaber, endog under Opstigningen. – Trængselen til Jernbanetoget er skrækkelig stor og ubehagelig.

Mandagen 3. Aug gjorde jeg adskillige Besög, og var i *Ac. des Sc.* 14.
fra Kl 3 til 5. Om Aftenen toge vi til *Cimetière du Père de la Chaise*; men da vi ankom fandt vi den lukket, som skeer Kl 7. Vi toge da til *Barière du Trone*[9], og derfra ind til Byen. Vi [s]aae her paa denne Vei ikke meget Smukt.

Tirsd. 4 Aug. besögte vi *Gaymard*, som modtog os med stor Forekommenhed. – Om Aftenen i *Opéra comique* (Dronningens Musqve-

9. Barrière du Trône, parisisk byport, bygget 1787, nu Place de la Nation.

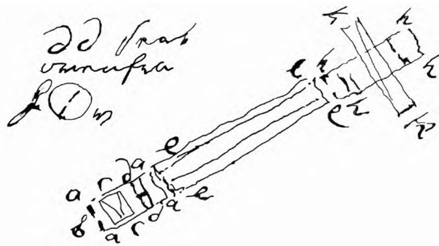
teterer[10]). Skuespillet er berömt; men det forekom os dog noget langtrukket.

Onsd. d 5 Aug. Besögte vi *Sorbonnen, école normale* og den phys. Instrumentsamling i *Conservatoire des Arts et métiers*. *Regnaults* Præparateur *Bertin* viste os hans Apparater til Vandets Sammentrykning. Det er indrettet saaledes at han kan udöve Trykket paa Vandet i Flasken for sig, udenom for sig og begge tilsammen. *Lamé* har beregnet ham Formeler her for. Jeg bad *Bertin* at han ville foreslaae *Regnault*, som en *contrépreuve*, at sammentrykke faste Legemer efter min Methode. Han lovede dette, meente endog at kunne gjöre dette för *Regnaults* Tilbagekomst. *École normale* udvides efter en stor Maalestok, og der gjöres Meget for at give dem naturvidenskabelig Dannelse. Man
15. giver dem Leilighed til at experimentere og öve sig i Experimentering, og lader dem lære nogen Dreining og Glasblæsning. – Vi besögte derpaa *Deloeuil*, som viste os en fortræffelig Vægt, som han beregner til 10000 Frank. I *Conservatoire des Art[s] et métiers* viste *Silbermann* os omkring. Man finder der endnu *Charles's* Instrumenter, og Listerne over hans Tilhörere. Jeg saae der iblandt andet *Silbermanns* Heliostat, som virkelig er fortrinlig for dens store Simpelhed. Om Aftenen saae vi Triumfbuen *Arc de l'Etoile* som vi betragtede med stor fornöielse!

Torsd. d. 6 August Spiste vi Middag i *Sèvres*, hos *Brongniar[t]*. Vi saae der herlige Kopier i Porcellainmalerie af fortrinlige Malerier. Farvekraften er langt större end paa Originalerne, og har den Fordel, at være uforgængelig. I Glasmalerie saae vi ligeledes Værker som langt overgaae alt hvad man noget andet Sted har seet. Som bekjendt underholder Staten denne Fabrik med stor Bekostning; men denne er ikke tabt; thi den udgjör en Læreindretning ei blot for alle andre Porcellainfabriker, men ogsaa for alle Arter af Pottemagerie, först i Frankrig dernæst videre fort.

16. Fred. d 7 August. Besögt *Soleil*. Jeg saae her hans optiske Sukkermaaler. *aaaa* er et Rör, som ved [*C*] har en Aabning. *cc* er et Kalkspats Prisma, achromatiseret ved to Glasprismer, een Crownglas og een Flintglas, alt indrettet saaledes, at den ene Straale gaaer farvefri

10. *Les mousquetaires de la reine* (1846), komisk opera i 3 akter af Jacques Fromental Halévy (1799-1862) med tekst af Jules Henri Vernoy de Saint-Georges (1799-1875).

igjennem. dd er en Plade sammensat af to Halvdele, af hvilke den ene dreier Lysets Sætplan til Höire, den anden til Venstre. *eeee* er et Rör af tykt Glas omgivet af et Messingrör, og ved Enderne to velsluttende slebne Glasplader. *hhhh* er et [Rör]. *gg* er en tynd Qvartsplade som dreier Sætplanet til Venstre; *kk* en til to Prismer gjennemskaaren Plade, som dreier Sæt-Planet til Höire (det forstaaer sig, at *gg* kunde dreie til Höire og *kk* til Venstre). Ved at skyde de to Prismer mere eller mindre hen over hverandre, danner man deraf en Plade, som neutraliserer Virkningen af *hh* eller hvilken anden Tykkelse man vil. Ved en Inddeling lærer man Tykkelsen af den Plade, som *kk* i den givne Stilling danner. Man stiller den först saaledes at man seer to ligefarvede Billeder, naar Mellemröret er borttaget. Inddelingen viser da paa Nul. Indskyder man Sukkeroplösningen, maa man forskyde Prismerne anderledes. Faaer man f. Ex 6,12 betyder det at Sukkeroplösningen svarer til 6,12 Millim. Tykkelse af Qvartspladen. Ved at opvarme Sukkeroplösningen med Chlorbrinte faaer man en stor Forandring. Man sætter ved denne Leilighed 2/20 Væske til, og har derfor et Rör paa 22 Centim. foruden eet til 20 Centim. Ved *hh* er et Seerör efter det Galilæiske Princip, hvilket meget forö ger Klarheden.[5]

Fred. 7 August fortsat. Hos *Soleil* tog jeg foruden Sukkermaale- 17.
ren, et Exemplar af en forbedret Nürrnbergersk Polarisationsredskab. Vi saae ogsaa der et Apparat til at maale Vinkelen mellem Krystalaxer, hvilket *Forchh.* udentvivl tager. – Vi besögte siden *école centrale des arts et métiers*, hvor der holdtes en stor Examen. Candidaterne udarbeider först en stor technisk Afhandling, f. E Planen til en Bro, en Fabrik o. d. l. Dertil gives 35 Dage. De examineres nu med særdeles Henhold hertil. Den mundtlige Examen er heel höitidelig. Samtlige Examinatorer eller dog Flerheden deraf ere hele Tiden til-

stede. Man saae der *Payen, Pictet, Mary, Peligot* o. fl. – Den Candidat vi hörte denne gang var svag. – De Candidater, som tilfredsstille, faae Diplom som *Ingénieur civil*. De som mindre fuldstændigt tilfredsstille, men dog i visse Henseender, faae et Certificat om deres Kundskaber; de endnu ringere maa savne dette. Derpaa begave vi os til *Conservatoire des arts et métiers* ledsagede af *Peligot*, og vi saae der de meget omfattende Modeller. – Om Aftenen gjorde vi en lille Udflugt til *Auteuil*, hvor vore Damer red paa Æsler.

18. Löverd 8 August. Jeg havde faaet et Brev fra Baronesse *Poisson* om at hun vilde overlevere mig [nogle Afhandlinger] til Videnskabernes Selskab. Jeg besögte hende da og blev meget höfligt modtaget og erholdt Afhandlingerne. Jeg havde forud om Morgenen et Besög af Abbee *Moigno*, som udgiver et par Tidsskrifter, forstaaer mange Sprog o. s. v. Han tilböd mig enhver mulig Tjeneste. Jeg besögte atter *école centrale* idag. De to Candidater, jeg hörte, vare ikke meget stærke. Den ene syntes ikke at kunne gjöre Rede for de i hans Afhandling anvendte Principper. Jeg benyttede idag Leiligheden til at tale med *Mary*, Forstanderen for Vandvæsenet, som lovede mig en Samtale efter Examenstiden. Han yttrede at han kun endnu havde prövet *Chamerois* Rör i 7 Aar, og var ikke vis paa, at de kunde lide Iltninger, der hvor Forgreningerne finde Sted. Stöbejernsrörene overtrækker han blot med en Linoliefernis indeni. Han finder det betænkeligt, for Frostens Skyld, at före Vand höit op i Husene, selv her i Paris. Om Aftenen förte *Gaymard* os til *cirque*, hvor der vises Beriderkunster o. dl. De fleste Ting som vi her saae, har jeg seet ligesaagode i Kjöbenhavn; dog saae jeg her een usædvanlig Kunst, som bestod deri, at een af Personerne stod paa en rullende Tönde, og flyttede sig ved Rulningen endogsaa op ad et Skraaplan.

19. Sönd. d. 9 August. Om Formiddagen besaae vi de Kongelige Værelser i *Palais Royal*, hvor der blandt andet findes skjönne Malerier. Eftermiddagen vare *Mathilde* og jeg til Diner hos *Thenard* i hans Landsted *Fontenay aux Roses*. Vi kjörte i en ussel Diligeance eller *Omnibus*. Vi havde *Chevreul* og *Beudant* med. *Thenard* og Mad *Thenard* modtog os paa det venskabeligste. Mad *Th.* er endnu meget smuk, for en Kone paa nogle og fyrretyve Aar. Vi ankom, efter *Thenards* Opfordring Kl 4; men mange af Gjæsterne kom först længe efter Kl 6. Blandt Gjæsterne vare *Serres, Balard, Pelouse*.

Mand. d 10 Aug. Afhentede Abbed *Moigno* mig til *Froment. Forchhammer* og *Brandes* fulgte med. M. medförte en *Dr Höfer* fra Wien. En *Ingenieur Clarke* af Jernbanen indfandt sig ogsaa. *Froment* har en ypperlig magnetoelektrisk Bevægelsesmaskine, som han bruger til at dreie en Maskine hvormed man overspinder Kobbertraad. Han bruger den ogsaa til at udföre andre Arbeider i Værkstedet. Det forstaaer sig, at den gaaer uden Larm. Han havde mange andre smukke Maskiner; men efter at have seet dem, besluttede jeg, at gaae endnu engang til ham, naar jeg ikke var omsurret af saa mange Mennesker. Jeg var siden i Institutet, hvor det gik temmelig sövnigt til.

Tirsd. d 11 Aug. Om Morgenen afhentede *Gaymard* mig til at da- 20.
guerrotyperes af *Sabathier-Blau. Forchhammer* som ikke var hjemme fik Addressen efterladt. *Sabathier* sætter vedkommende Person i en Indretning, som nöder ham til at sidde i en noget fremad böiet Stilling, og Hænderne maa holdes saaledes, at disse omtrent ere i samme Afstand som Hovedet. Han overströg alle saadanne Dele af Ansigtet, hvor Huden var bleven guul med noget hvidt, fordi at her ellers kom mörke Pletter. Hans Instrument har et Speil til at give Billedet den sande Retning. Han har i de sidste Aar gjort over 4000 Daguerrotypportraiter aarligt, altsaa Middeltal 11 [d]agligt. Jeg sad 25 Secunder for ham. Dagen var skyet. Jeg var derpaa andengang hos *Soleil*, som atter viste mig sine Apparater, med et Slags ubarmhjertig Vidtlöftighed; dog var dennegang ikke ganske unyttig. Blandt andet viste han mig en Samling af Apparater til at vise alle optiske Forsög, som höre til det formörkede Kammer, blot ved Lampelys. Men han forlangte derfor den urimelige Priis af tusinde Frank. Jeg er ikke ret vis paa om det overalt var værdt at have dette Apparat. Jeg sad derpaa efter *Gaymards* Forlangende for Maleren *Kietz*, og blev afhentet af *Gaymard*, som förte os alle til Hyppodromet, som er et smukt Skuespil af Hesteanvendelser. Om Aftenen traf *Forch.* og jeg længe sammen i *Palais Royal* med *Wrede* og hans unge Kone.

Onsd. 12 August Om Morgenen havde jeg Besög af *Delong*, og 12.
ledsagedes af ham til adskillige Boutiqver. Siden var jeg med Fru *Forch.* og *Mathilde* ved den Fest, hvor Præmierne uddeeltes til den studerende Ungdom. Vi fik kun maadelige Pladser, fordi vi ikkun kom ½ Time för Begyndelsen. Man saae der Professorerne i et gam-

meldags Pragtoptog. *Guizot* var der, blot i sort Kjortel. *Salvandy* var der som Undervisningsminister. Der holdtes först en latinsk Tale, som vare[de] ½ Time, og holdtes med megen Færdighed. *Salvandy*, som Aftenen för var kommen fra Algier, kunde ikke ret læse sin Tale. Han stod ogsaa paa et slet oplyst Sted. Antallet af dem, som havde faaet Priser, var meget stort. Enhver som havde faaet den förste grad af Berömmelse, traadte frem til Ministeren, omfavnedes af ham, med et Kys paa hver Kind, og modtog en Æresbelönning i Böger. Ved hver Prismeddelelse spilledes en Fanfare. De Studerende applauderede, mere eller mindre ved hver Priis, og dersom Fanfaren engang glemtes, forlangte de den. Navnene paa dem, der havde faaet Accesset oplæstes ogsaa, og ledsagedes med Bifaldsyttringer. *Mathilde*
22. meente at noget lignende burde indföres hos os; men jeg tvivler om at det stemmer med vor Nationalcharakter. Kunde man finde paa at gjöre vore Indkaldelser mere höitidelige vilde det være godt. Blandt andet vilde det være godt dermed at forbinde en virkelig Belönning, som modtages i den offentlige Forsamling. – Vi toge derpaa ud til *Chevreul* paa hans Landsted *L'haÿe* (læs *Laï*). Han har en meget stor Have, som han har anlagt efter sine Smagsgrundsætninger. Den er virkelig udmærket skjön. Grupperingerne gave et herligt Indtryk. Om Foraar og Efteraar, naar mange Træer blomstre, ville ogsaa Farveblandingerne gjöre et skjönt Indtryk. Af Fremmede var kun en Hr *Coste* med, som har udmærket sig ved Arbeider i Embryologien. *Chevreul* tog os nogentid op i sin egen Stue, og forelæste os noget af sit Skrift over Videnskaberne, som havde en meget philosophisk Retning. For ganske at bedömme det, maa jeg dog læse det selv.

Torsd 13 Mai [sic] Besögte jeg *Froment*, og bestilte hos ham et elektromagnetisk Omdreiningsapparat, som skal sætte en Pompe i Bevægelse og dreie en Skive, det sidste til optisk og akustisk Brug. Der træffes tillige den Indretning at Apparatet kan trække en Vogn op ad et Skraaplan. Han paastod at Jernets Reenhed var særdeles vigtig for at frembringe stor Virkning, og at et lille saare virksomt Apparat især blev kostbart derved. Ogsaa Kobbertraadenes Reenhed ansaae han som vigtig.

23. Torsd. d 13 Aug. fortsat. Vi spiste Frokost, *Forchh.* og jeg, hos *Blainville*. Kun hans *Aide* var med af Selskabet, som var meget oprömt. Jeg tog derfra til *Kietz*, hvor ogsaa *Gaymard* kom.

Fred. d 14 Aug. Jeg gjorde tidligt et Besög hos *Chevreul*, hvor jeg blev fra Kl 10½ til 1½. Deels læste han Noget for mig, hvori han forsvarede den ældre Opfatningsmaade af Saltene mod den nyeste; deels udbredte han sig meget venskabeligt over sine personlige Forhold og lod sig underrette om mine. Han forsikkrede mig at *Mathilde* havde gjort et ualmindeligt fordelagtigt Indtryk i hans Huus. Det samme forsikkrede nylig *Thénard* mig. Under mit Ophold hos *Chevreul* fik han adskillige Sager at expedere. Imidlertid greb jeg det 32te Bind af *Annales de Ch. & de Phys.*, hvori jeg atter læste med Fornöielse Aragos Polemik i Anledning af hans Forsög over den bevægede Magnetisme. – Jeg maatte endnu sidde næsten et Par Timer for *Kietz*. Vi förte den hele Tid en ret livlig Samtale, meest om Menneskesamfundets Tilstand i gammel og ny Tid. Til Middag havde *Forchh* og jeg indbudet *Levy* og *Brandes*. Vort Selskab fandt Sted i et Værelse ved *Caffé Corrazza*.

Löverd 15 August Besögte jeg *Mary, Ingénieur de ponts et chaussés* 24.
(*Rue Mad[a]me 30, bis*), som meddeelte mig Oplysninger over Vandvæsenet i Paris. Springvandene komme alle fra *Canal de l'ourque*, som ligger 9 Metere höiere end Seinens Overflade. Man förer dette Vand gjennem en lang muret Hvelving indtil Fordelingen skeer. – Man har endnu ingen offentlige Filterindretninger. En Commission, hvori *Mary* og *Arago* og 4 Andre, undersöger den bedste Maade. *Forviels* Filtrum (af Svamp og Sand), som anbefaledes stærkt af *Arago*, har været drevet af et Compagnie, som er bleven banqverot derved. *Tard* bruger hakket Hamp og Kul. *Souchon* bruger *Rognongs de laine*, som han ogsaa [har] kaldt *Laine tontes*[11]. Man pröver disse tre Maader; men den sidste synes at have Fortrinnet.

Om *Chaméroys* Rör gav han mig fölgende Oplysninger. De overtrækkes nu inden og uden med en Blylegering, hvori ogsaa er Tin og Bly. Jernblikket bliver derved seigere. Rörene maa være faltsede *rivé*. *Chameroys* Rör ere ganske fortræffelige til Gas. *Mary* paastod, at de gave ikke Anledning til Tusinddelen af de Gastab (*fuites*) som 25.
Stöbejern. Til Gas maa Rörene ikke overtrækkes indeni med Ma- Löverd 15
stixen (som man kalder den) men kun udenpaa. Til Vand maa de Aug fortsat
derimod ogsaa overtrækkes indeni. Han har ladet saadanne over-

11. Rognongs de laine = klumper af uld; laine tontes = afklippet uld.

trukne Rör ligge længe i Vand, som havde et svagt Overskud af Syre, uden at de angrebes. De förste *Chameroyske* Vandrör blev brugt ved Austerlitz-Broen, som ryster, naar der kjörer Vogne over, og derfor ikke godt vilde tilstede Stöbejernsrör. Dette skeete i Sagens Begyndelse; Rörene vare loddede uden Falsning, og man havde mange Reparationer: senere er alt gaaet godt. Da han kun har 8 Aars Erfaring, tör han endnu ikke indföre **Chameroys** Rör overalt ved Vandvæsenet; man har hidindtil kun anv[endt] 7 til 8 Tusinde Meter ved Vandvæsenet her; men vedblive de at staae Pröve vil Anvendelsen blive stor. Man anvender iövrigt Rör af Stöbejern. Man gjör ikke meget stor Forskjæl paa Arterne; dog undgaaer man de blödere, som lettere angribes. Pröven skeer med 10 Atmosphærers Tryk. Tidligere Bemærkninger af ham see S. 18[12].

Jeg var derpaa hos *Soleil*, og saae et Instrument til at frembringe Solarmikroskopiske Virkninger ved en **Bunsensk** Söile. Det er be-
26. skrevet i *Pouillets* Physik[13], og giver efter hans mig idag givne Forsik-
15 Aug. kring ganske ypperlige Billeder. Det kommer paa 550 Frank. *Soleil*
fortsat. arbeider paa et meget forbedret Biotsk Apparat til Anvendelsen af den circulaire Polarisation. *Soleils* Saccharometer tjener kun for Sukkeroplösninger, fordi Bergkrystal og Sukker have samme Brydning.

Jeg besögte *Dumas*, som nylig var hjemkommen, og fandt hos ham *Matteucci*, som vil afhente mig imorgen til *Breguet*. Fru *Dumas* var ogsaa tilstede. Han raadte at gaae over Havre op ad Themsen til London.

Videre besögte jeg *Flourens*, hvis Höflighed er altfor veltalende. Han forærede mig to Mindeskrifter et over *Du-Pet-Thouars* [Du Petit-Thouars] og et over *Decandolle* [de Candolle]. Jeg lovede ham mine Mindeord over *Jacobson*.

Jeg sluttede mine Formiddagsbesög med *Peligot* og *Pouillet*. Denne sidste arbeider paa en ny Udgave af sin Physik. Jeg lovede ham hertil mine Forsög over Varmen ved Vandets Sammentrykning[14].

---

12. Denne udgave, p. 442.

13. *Éléments de physique expérimentale et de météorologie*, første udgave 1827, syvende udgave 1856.

14. *Beretning om Forsøg over den Varme, som udvikles af Vandet ved dets Sammentrykning* (1845), KM II, pp. 527-9.

Om Aftenen en Tour til Neuilly. Vi kom forbi det Kapell man har oprettet ved Stedet hvor *le Duc d'Orleans*[15] tilsatte Livet; men det var allerede lukket Kl 5. En Kone solgte smaa Medailler, som vare smukke. Jeg kjöbte een for 2 Frank og een for 5 Sous. I Neuilly kunde man ikke spadsere i Haven, fordi Prindsen beboe Slottet. Vi spadserede derpaa i *Bois de Boulogne*.

Sönd. d 16 August. *Matteucci* afhentede mig til *Breguet* (Sönnesön 27.
af den berömte). Han viiste mig en elektromagnetisk Telegraph, hvori Signalerne ere ganske de samme som paa de gamle Telegrapher. Han meente, at disse skulde have Fortrinnet for Simpelhedens Skyld, og fordi man med de samme Tegn kan forbinde de forskjelligste Ordböger, saa at kun Hovedpersonerne vide Beskeed om Sagen. Han havde et magnetoelektrisk Apparat, hvori Magnetböilen selv var omviklet med Traaderne, Ankeret, som omdreies tæt foran det, overmaade let. Man kan da give det en langt större Hastighed, uden at behöve större Styrke i Maskindelene. Han havde indrettet sin Bedstefaders Metalthermometer til et selvbeskrivende. Ved Enden af Spiralen hængtes en Magnetnaal, som gjennem en Skive af Glas dreier en anden magnetisk Naal, som udgjör Viseren. Denne er paa den ene Ende forsynet med en lille Blækholder med nedadvendt Blækrör tæt under hvilken der er [et] Papir, som flyttes af et Uhr. Over samme Ende af Viseren svæver en let Messingböile, som i visse Tidsrum ved Uhret trykker Blækholderens Rör ned mod Papiret, og danner Prikker, som angive Varmegraden. – **Breguet** bruger ingen anden Forsigtighed i Valget af Jernet til sine Magneter, end at bruge Svensk Jern.

Vi besögte alle senere Pantheon, og besaae det nöie. Det har ogsaa underjordiske Hvelvinger, med Söiler, som ved deres kraftige Simpelhed passe dertil. Man seer der Voltaires og Rousseaus Gravmæler, Marschall *Lannes's* (*Mo[n]tebello*) og i visse Afdelinger endeel
Senateurer og Generaler fra Kaisertiden i mindre anseelige og 28.
stærkt sammentrængte Gravsteder. Man seer allerede her, efter at denne Fremgangsmaade er bleven afbrudt, at det vilde være önskeligt, at Ingen bestemtes til Pantheon förend 50 Aar efter hans Död.

15. Ferdinand Louis Philippe Charles Henri (1810-42), hertug af Orléans, søn af Louis Philippe.

Det Indre af den overjordiske Deel fortjener sin almindelige Berömmelse. Den er udmærket skjön. Vi vare ogsaa i de övre Dele indeni, for at see Kuppelens Malerier, og udenom for at nyde den vide Udsigt.

Mand. d. 17 Aug. Var jeg atter hos *Soleil.* Jeg besluttede mig at tage Instrumentet til at vise Solarmikroskopets Virkninger ved Hjelp af det *Bunsenske* galv. Lys. Det er vigtigt at bemærke, at det glödende Punkts Sted ikke bestandigt er det samme, saa at man maa flytte den Plade, hvori Linserne ere, derefter. Dette gjör, at man ikke kan bruge det til alle de prismatiske og til Interferentserne hörende Forsög, hvortil det ellers kunde tjene. Det falder mig i dette Øieblik ind, at man kunde muligen give det Huulspeil, som tilbagekaster Lyset til Lindsen en Bevægelse fælles med Lindsen. Jeg lod mig ogsaa give et Apparat med to indfattede Turmaliner mellem hvilke en Krystall kan indlægges.

29. d 17 August fortsat. *Oberhauser* forklarede mig, at en Hovedsag ved hans fuldkomneste Mikroskoper er Stillingen af det belysende Speils Brændrum imod den Gjenstand, som skal sees, og den fuldkomne Centrering. De Glas, han sætter i de mindre kostbare, ere ligesaa gode. Jeg bestilte to af hans Mikroskoper til 100 Fr., eet til Metropolitanskolen[16], og eet til Samlingen.

Jeg var derpaa hos *Bunten*, som ingen Walferdinske Thermometere gjör. Han viste mig et eget Maximumthermometer af fölgende Indretning:

16. Københavnsk skole grundlagt i 1209 som Domskolen eller Vor Frue Skole; fik navnet Metropolitanskolen i 1817.

Det er et Viinaandthermometer, oven udtrukket i et meget fint Rör, som er omgivet af en Beholder. Al den Viinaand, som under Opvarmningen löber ud deraf bliver i Beholderen; man kan altsaa endog efter hele Aars Forlöb see hvilken Varmhedsstand, der har været den höieste i Tidslöbet.

Siden var jeg i Institutet, hvor jeg saae *Desprez*, og hvor ogsaa *Letronne*, Antiqvaren kom til mig. Efter Mödet havde jeg en lang Samtale med *Dumas* om *Levy*. Jeg gjentog det Raad, som jeg för har givet *Levy*, at faae et Apothek i Kjöbenhavn. Jeg yttrede at han let vilde faae Dispensation, for kun at have *H. ill.*[17] til pharmaceutisk Examen.

Ved Udgangen fra Institutet mödte jeg *Gloekener* fra Löven. Han har havt den Ulykke i et meget kort Tidslöb at miste 3 Börn af 4.

Om Aftenen i det Skandinaviske Selskab, hvor vi traf *Haxthau-* 30.
sen, Sproglærer *Möller*, Domprovsten fra *Roskilde*, Medicinerne *Jen-* Mand. d. 17
sen, og *Ravn*, Uhrmagersvend *Weldschiötz*, en Kammerjunker *Sehsted* August
o. fl. fortsat.

Tirsd. d 18de Aug. Vi saae idag den galvaniske Forgyldning og Forsölvning i det store hos *Chrisoph, Faubourg St. Martin*. Da der slet ikke lugtede af Cyanogen fik F. og jeg Mistanke om at Luden ikke var Cyanogenoplösning, imidlertid forsikkrede Chemikeren derved[6] at dette kun hidrörte fra tilsat Jerncyansalt. Man saae der en Mængde Sager forgyldte og forsölvede for det Kgl. Taffel og Kjökken. Det Kgl. Vaaben var derpaa. Arbeidernes Gang er: 1) Overfladen renses (*decaper*) 2) Gjenstande nedsænkes i store Kar med Luden, tvers over hvilke ligge Kobber Stænger, paa hvilke Sagerne ophænges i Kobbertraade 3) det forgyldte eller forsölvede tages nu og da op, og pröves med en Kobberbörste for at see Vedhængningen og Overtrækkets Beskaffenhed 4) derpaa behandledes de med Kobberbörster, efter Omstændighederne paa Maskiner eller blot med Haanden, og stedse med Vand, hvori noget Øl 5) derpaa giver man det Couleur 6) og derefter poleres det med Poleerstaal eller sleben haard Steen (*Brunissoir*). Man leverer saa almindeligt Skeer og Gafler sammen, at man kun ved nöieste Efterspörgsel erfarer Pri- 31.

17. Haud illaudabilis = ikke urosværdigt (anden karakter).

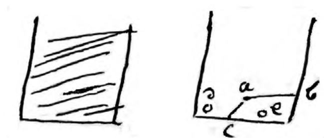
serne paa hver især; Dousinet af forsölvede Gafler kom paa 39 Frank: Skeer ligesaa; men disse sidste synes det mig betænkeligt at bruge i vore Husholdninger; thi saasnart noget af Metalcomposi[ti]-onen blottes kunne vore Viinsupper optage Noget af det uædle Metal.

F. og Jeg vare derpaa hos *Chameroy*. Denne gav os blandt andet den Oplysning, at Rörenes Længdeforandringer ved Varmeforandringer gjöres uskadelige ved Sammenskruningen, fordi det lille Spillerum, som der findes giver Rum nok for hvert enkelt Rörs Forandring. Han vil vise os sin Fabrik og Rörenes Lægning.

Om Aftenen kom endelig Baron *Brockdorff* til os, og meldte os at Kongen vil modtage os paa Löverdag Aften.

Onsd. d 19 Aug. Afhentede *Gaymard* os til at see *Gobelins*. Det er unægteligt interessant at see hvor nær Vævningen kan komme Maleriet. Dersom Tyrus og Sidon havde havt noget Saadant vilde det have været en stor Gjenstand for de gamles Beundring. Men i Virkeligheden er det en höist pinlig og langsom Maade, at [tilveiebringe] Copier af Malerier, som dog i Tidens Löb taber deres skjönne Farvers Friskhed. Porcellainet har heri et stort Fortrin. – Om Aftenen bleve vi af Baron *Brockdorff* indförte hos *Guizot*, som modtog os med
32. megen Artighed; men Samtalen maatte efter Selskabets Natur være
Onsd. 19. kort og ubetydelig. Vi saae der Hertug *Decazes*, som forestillede os
Aug. for Grev *Rambuteau*, Seinens Præfect, som tilböd at lade os see *Hôtel*
fortsat. *de Ville*. *Brockdorff* forestillede os for *Salvandy*, som allerede ved *Chevreul* havde indbudet mig til Middag Dagen efter. Han indböd nu ogsaa *Forchh.* og *Brockdorff*. Kronprindsen af Bayern var ogsaa der, men gik snart, saa at jeg ikke fik lagt Mærke til ham. Alt dette foregik i störste Hast. Jeg troer ikke at vi vare der ½ Time, maaskee endog mindre.

Torsd. d 20 Aug. Besaae Forchhammer og jeg et Udsalgssted for Filtrer, saaledes som de almindeligt bruges i de Pariser Huse. De ere meget simple, og bestaae af en firkantet Kasse af Kalksteen, sædvanligt omtrent 2 Fod lange, 1 Fod brede og 2 ½ Fod höie. Maalene angivne efter Skön og Hukommelse. Filtrerstenen selv er en meget porös Sandsteen, som man giver en ringe Tykkelse, neppe over ½ Tomme. Vedstaaende Figur viser Indretningen. *ab* og *ac* er Filtreerstenen, *d* og *e* ere Haner. Af *e* udtappes det filtrerede Vand, af *d* det

ufiltrerede. Hos os maatte man vel forsöge at erstatte Sandstenen med poröse Plader af brændt Leer. Man kunde maaskee ogsaa bruge omvendte Cylindere. Formodentlig er det Sandstenens Natur, som giver Anledning til Pladeformen. Filtret fik da omtrent dette Udseende. Man bruger ved de Pariser Filtrer til Kit ikkun Jernfilspaaner med Eddike.

Torsd. d 20 August fortsat. Vi besaae derpaa *Chameroys* Fabrik. Jernet tilskjæres med en dertil indrette[t] Sax, og faaer derpaa et 33.
Metalovertræk. Overfladen renses först i et Svovelsyrebad, faaer derpaa et Overtræk af Salmiak, og drages saa igjennem Metalbadet, som bestaaer af Bly, Tin og Vismuth og har den Hede at Salmiaken strax forflygtiges. Det overflödige Metal afviskes, og hele Pladen har sit Metalovertræk. Jo varmere Badet, desto tyndere naturligvis Overtrækket. De tilskaarne Plader böies derpaa. De snævrere forberedes ved en forelöbig mindre stærk Böining. Böiningen skeer over en Cylinder, som Dorn, og ved Hjelp af 2 andre Valtsers Tryk udenfra.[7] I Randene, som skulle forenes, slaaes med en egen Maskine Huller, eet i hver Rand paa eengang, saa at de fuldkomment svarer sammen. Derpaa forenes Randene ved Nitning med Söm af meget blödt Jern, der have samme Metalovertræk, som Rörene. Hovederne af disse Söm vende indad, men Spidsen slaaes med et Stempel udenpaa til et andet Hoved. Herefter loddes Rörene, saaledes at de blive tætte. Skruerne, hvormed Rörene sammenskrues, dannes af samme Metal som Overtrækket. F. har taget Pröver, for at see om dette strængt er saa.[8] Skruerne dannes ved Stöbning. Vi saae en Inderskrue frembringes. Röret, som man allerede forud har givet

noget större Vidde og lidt udböiet Rand i den ene Ende stilles lodret, med den vide Ende op ad. Man anbringer i den behörige Dybde en Modstand, som hindrer Metallet i at löbe for langt ned. Denne er i de snævrere Rör en Leerprop, i de videre en Metalplade, med tre udgaaende Smaaflöie, af hvilke den ved en Skrue kan stemmes mod
34. Röret. Proppen eller Modstande[n] dækkes med Sand. Nu sættes i
Torsd. d. 23 Röret en Cylinder, med ydre Skruegænger, hvorom Inderskruen
Aug. forts. skal dannes. Men denne Cylinder er dannet af flere Stykker, saa at den siden let kan udtages.[9] Den bestaaer af en cylindrisk, af flere Stykker dannet Ring, en indre Træcylinder til Modstand og en ydre Ring til Sammenhold. Saavidt jeg mindes var der mellem Træcylinderen og Skruecylinderen Sand. Naar det indgydte smeltede Metal er störknet, tages det meste Sand ud, og man skiller den indre Cylinders Dele fra hverandre ved Hammerslag. Metallets Beröringsrand med den omböiede Rand af Röret eftergaaes med Loddebolt, og Vedhængningen frem[mes] ved Ch[l]orzink.[10] Yderskruerne stöbes paa en beslægtet Maade. Nu overstryges Rörene med en Tjære, egentlig Therpentin og Beeg (F. meente at have hört Steenkultjære), som hænger godt ved, og omvikles endnu varme med tynde Snore, i Proptrækkervindinger som have nogle Fingersbred Afstand. Herved er Grundlaget dannet for det ydre tykkere Overtræk, af Asphalt, Beeg og Vox (F. har forstaaet Asphalt, Harpix og Talg). Dette udgydes paa et opvarmet Bord med Rand, overströes med knust Steenmasse, og deri væltes Röret omkring. Saavidt jeg mindes vare der to saadanne Borde; saaledes at Röret bragtes over fra det ene til det andet. Derpaa rulles de paa en Trætromle af omtrent 3 Fods Diameter, som omdreies paa en horizontal Axe, og nedenved gaaer i Vand. Herved baade rundes og afkjöles Overtrækket. – **Förend Overtrækningen skeer**, pröves hvert Rör med 10 Atmosphærers Tryk.

Vi begave os derpaa hen til et Punkt ved *Canal de l'ourque*, hvor man nedlagde Rör til Afledning af Smudsvand. *Canal de l'ourque*
35. udenfor Barrieren *de la villette* ligger meget höit, og giver sit meste
Tors. 20 Vand navnlig [til] Vandspring. Det er öiensynligt meget smudsigt.
Aug. forts. De Rör, som her vare nedlagte, havde det indre glatte Overtræk, som alle Chameroys Vandledningsrör. Der skal slet intet Smuds sætte sig fast deri. Rörene, som nedlagdes var noget over 1 ½ Mands

Höide. Vi saae Samme[n]skruningen. Formanden stod ved Skruestedet. Paa begge Ender bares Röret op ved Jernkjæder; men paa et Par Steder midt paa Röret skeete Omdreiningen ved en Indretning, som bestod af en Træstang med en Tougslynge. Stangen stemmedes saaledes at den strammede Slyngen og trykkedes selv op mod Röret. Ved denne Vægtstangs Bevægelse dreiedes Röret. Jeg saae ikke nöie efter Tiden; men jeg troer, at det fuldendtes i ¼ Time. For at danne Böininger, som dog for hver Sammenföining maa være ringe, afskjærer man Rörenes Ender ved Huulskruen skraa, men indretter Skruen til at have sin Axe parallel med næste Rör. Ved Lægningen af et snævert Rör bruges kun 3 Mand, ved videre 4 til 5 Mand. Vi saae 5 Mand anvendte.

Til Middag spiste F. og jeg hos *Salvandy*. Selskabet var stort. Vi saae der Hertugen af *Isly, Martinez de las Rojas, Victor Hugo*, Grev *Rambuteau, Sauzet, Miraflores*, Hertugen af *Broglio*.[11] Jeg sad mellem *Chevreul* og *Brockdorff*; men *Victor Hugo* sad ved *Chevreul*. Denne gjorde mig bekjendt med ham, og der vankede de sædvanlige Höfligheder; men Tid og Sted tillod ingen udförlig Samtale. Chevreul, som sad ham nærmere, gav ham en lang Forelæsning over sin Farvetheorie.

Fred. 21 Aug. 1846. Idag besögte vi *Hôtel de Ville*. Grev *Rambuteau*, 36.
Prefet du Seine, havde iovergaars indbudt os dertil. Jeg sendte mit Kaart ind. Han var ikke strax tilstede; imidlertid ventede vi i en stor og pragtful Sal, som efter en lille Deels Afskridtning maa være over 50 Alen lang og lidt over 20 bred. Den forekom os lidt for lang i Forhold til Breden. Vi ventede dog ikke meget længe, förend Præfecten kom. Han gjorde os nærmere bekjendt med Salen. Den har stor historisk Mærkværdighed. Der har i sin Tid Liguen forsamlet sig, senere Fronden. Der har i Revolutionen de mærkeligste Forsamlinger fundet Sted, som omtales at være skeet i *Hôtel de Ville*. Fra Balconen her ere mange vigtige Begivenheder blevne udraabte, deels i Kaisertiden, deels senere. Det var her hvor *Lafitte* fremstillede *Ludvig Philip* som Konge. Den ældste Deel af Bygningen er gammel, og fortsattes efter lang Afbrydelse 1549 efter *Dominique Cortone's* Tegninger. Det fuldförtes af Henrik den 4de i Aaret 1603. Men siden 1837 har denne Bygning faaet umaadelige Udvidelser,[12] saa at den gamle Bygning ikkun udgjör en liden Deel af det Hele. Man har vedlige-

holdt i den nye Bygning den saakaldte Renaissance-Stil, hvorefter den ældre var bygget. Udförelsen er skeet med stor Pragt, værdig en 37. Fred. 21 Aug. forts. Stad, som har 60 Millioner Franc i Indtægt, hvilket er mere end mangen lille Monark[13]. Anlægget synes udfört med ualmindelig Indsigt og Smag. Kunstnere have bidraget meget til Forskjönnelsen, ved at tilbyde deres Arbeider for en ringe Pris. Malere have udfört Malerier til Salenes Forskjönnelse for samme Pris, hvorfor de ellers blot kunde decoreres. Speile af **förste** Störrelse ere blevne leverede for den Pris hvorpaa de kom Fabrikanten. Ved to saadanne Speile ligefor hinanden var der bleven frembragt en næsten fortryllende Virkning.[14] Vi saae et vævet Betræk, hvor endeel af Mynsteret bestod af Glastraade, som frembøde en Sölvglands, der ikke kan svækkes ved at anlöbe; ogsaa disse vare leverede til Fabrikationsprisen. Denne Aand fortjener at opstilles os til Mynster.[15] – Mange af de store Sale, hvori forskjellige Forsamlinger holdes, kunne forenes til een, eller dog sættes i Forbindelse. En Sal, hvori der gives Dineer indtil 60 eller nogle flere Personer, kan ved en meget let Indretning give Plads for 100. Men ofte gives der meget större Dineer, endog indtil 6000, naturligvis i mange Rum. Selv den indre Gaard kan da bedækkes og bruges som Sal. – Trapperne ere skjönne og pragtfulde.

Brugen af Bygningens store Rum er yderst mangfoldig. Det forstaaer sig at Stadens Raad holdes her. Salen dertil er meget smuk og værdig. Blandt mange andre Forretninger, holdes her ogsaa endeel 38. Fred. d. 21 Oct [sic] forts. Examiner, f. E. en Deel af Adgangsexamen til den polytechniske Skole og til Centralskolen. Saavidt jeg mindes sagde Præfecten, at der var 484 Bureauembedsmænd. Han viiste os et, hvori der fandtes Kaarter over alle Gader og alle Huse i Paris. Kaartene vare sammenrullede, og til hvert var der et lille, men meget dybt firkantet Rum, saa at man saae hvert Kaart fra Enden. De vare forsynede med Nummere og stode naturligvis i Forbindelse med Protokoller, som man ogsaa viste os. Dette er dog kun en Deel af Archivindretningerne. Man har et Archiv, hvor Protokoller over alle Ægteskaber ere optegnede siden 3 Aarhundreder, ligesom ogsaa Födseler og Dödsfald. Hvor meget bedre er ikke dette, end at Folk skal henvises til Kirkebögerne, som dog maaskee ikke burde bortfalde, da de kunne tjene til Bestyrkelse i tvivlsomme Tilfælde, og dersom nogen stor Ulykke skeete ved[16] Hovedarchivet, som dog hvad *Hôtel de Ville* angaaer,

ifölge Bygningsmaaden er lidet sandsynligt. – Det vilde være mig umuligt her at opregne alle de archivariske Indretninger her findes; jeg vil blot nævne at de Kongelige Domainer her har et eget Archiv.

Vi saae her Protokollerne fra Revolutionstiden, hvori **Robespierres, Talliens, Chambons** og mangfoldige andre bekjendte Mænds Underskrifter vistes os.

Fred. 21 Aug. forts. Denne overordentlig store Bygnings forskjellige Hoveddele, have hver sin Bestemmelse, for Bestyrelsens forskjellige Dele, og disse ere vel skilte fra hverandre; men udgjöre dog tilsammen eet Hele. (*Hôtel de Ville* har ogsaa et Bibliothek til 80 Tusinde Bind.)

Blandt de Ting, vi saae her, vare ogsaa Kaarter over Byens Forsy- 39.
ning med Gas og med Vand. Byen er deelt mellem adskillige Gascompagnier; men disse ere forpligtede til efter 17 Aar at overlade Byen det Hele, mod en vis Godtgjörelse. Staden kan da benytte Anlæggene efter de vundne Erfaringer, og maaskee overlade dem igjen paa de ved Erfaringen givne bedste Vilkaar. Vandledningerne ere i de nyeste Tider atter blevne meget udvidede. Grenellebröndens Fuldförelsen har ogsaa bidraget sit dertil.[17] Vi saae her en veludtænkt Model af Grenelle Brönden[18]. Den bestaaer i et höit Glasrör, hvori de ved Udboringen gjennembrudte Lag ere afbilde[de] ved Pröver af det udborede Materiale. Foruden de store Vandspring har Paris 1680 mindre. Til Bortskaffelsen af Uhumskheder, ere store Ledninger tilveiebragte. Han nævnte 35 Millioner Frank; men jeg veed ikke om maaskee Vandledningers Formering deri var indbefattet. De Rör, som *Chameroy* nu anlægger til Uhumskheders Afledning,
skulle udgjöre 11000 Meter. Naar jeg betænker hvilke uhyre Midler 40.
til Borgersamfundets Velfærd, her ere forenede, kan jeg ikke andet Fred. d 21
end föle den store Vægt af denne ordnende Bestyrelse. Her finder Aug. forts.
Borgeren Bevislighederne for sine Födsels- og Ægteskabsforhold, og Oplysninger, som höre til enhver Forhandling af faste Eiendomme. Her anordnes og sammenholdes alt, hvad der hörer til Byens Orden, Renlighed, Forsyning med Vand, Belysning o. s. v. Man klager tit over Bureaukratie, et sletdannet Ord, som tit bruges ligesaa

18. Som borgmester i Paris udarbejdede Arago dette projekt. Udgravningen begyndte i 1833, og brønden begyndte at springe i 1841 fra en dybde af 548 meter.

slet som det er skabt; men hvorledes skulde alt dette udrettes uden en betydelig Magt, ordnet i mangfoldige hverandre underordnede Myndighedstrin? Jeg veed vel at ingen nægter dette, naar der tales ialmindelighed; men ved mange Klager over Bureaukratiet mærker man at Vedkommende ikke stiller sig dets nödvendige Virkemaade klart for Øie. At Klager over virkelige Misbrug ikke herved skulle afvises,[18] og at Frihedsgrundsætninger bör bære og gjennemtrænge dem, forstaaer sig. Det misbrugte Bureaukraties Forsvarere oversee naturligvis dette. Alt kommer her an paa ret at see begge Sider af Sagen.

Grev *Rambuteau* viste os ogsaa sin egen Bopæl, som var ret smuk og anseelig; men saare beskeden i Sammenligning med Pragtsalene til de offentlige Gjestebud og Fester. Han sagde Paris's Præfect maa
41. vise sig med Pragt, *Mr de Rambuteau* behöver det ikke. Han viste os
Fred. d 21 endelig sin skjönne til Præfecturen hörende Have, med dens Driv-
Aug. forts. huse. Den er ikke stor men meget rig paa Blomster. Han viste sig, ved at tale derom, som Botaniker. Han gav Damerne hver nogle smukke Blomster. Ved Afskeden sagde jeg ham med fuld Sandhed, at jeg ofte havde hört tale med Ros om *Hôtel de ville*, men at den langt havde overtruffen alle Forventninger. "Vi ere" sagde jeg, "gjennemtrængte af Beundring over alt det som her er udrettet, og det maa være Dem Hr. Præfect en stor Tilfredsstillelse, at have bidraget saameget til at vise at Deres Folk ligesaavel kan være stort i Freden som i Krigen". Han svarede at Fredens Virkninger ere de varigste. Da jeg takkede ham med al Varme, svarede han, at det havde glædet ham, at have kunnet give mig et Beviis paa den store Agtelse, han saalænge havde baaret for mit Navn. Jeg har virkelig Grund til at finde mig smiggret herved; thi det var et meget praktisk Beviis paa Velvillie, at En af Statens höieste Embedsmænd saaledes selv förte os omkring, og gav os saa mange lærerige Efterretninger.

Som Efterskrift maa jeg endnu anföre at man atter her i *Hôtel de ville* fandt talrige Exempler paa den Iver, hvormed de Franske mindes deres store Mænd.

42. Löverd d. 22 Aug. Jeg var idag hos *Arago*. Jeg erfarede ved min ankomst her, at han var fraværende ved Valgene i Perpignan. Ved sin Hjemkomst var han syg, og kom ikke imandags i Institutet. Han har en Blodgang; men var dog igaar i de Deputeredes Kammer,

hvor man vilde bestride Gyldigheden af hans Valg. Han var meget venlig, og meddeelte mig, hvad jeg ikke vidste, at jeg er bleven udnævnt til et af det Italienske Selskabs 12 udenlandske Medlemmer. Han meddeelte mig en vigtig Opfindelse i Bröndboringen. Den er gjort af en Arbeidsmand, jeg troer i Egnen af Perpignan, og man har ved den boret mere i 14 Dage, end man ved Siden deraf har boret 7 Maaneder ved sædvanlige Midler. Hovedtanken i Opfindelsen er at Borstangen er huul, og fyldt med Vand. Ved böielige Rör og en Trykpompe driver man Vand ind deri, som skyller alt det Gruus og de Smaastene op, som Boringen giver, og driver dem ud over Borhullets Rand. Saavidt jeg mindes nævnte han den uhyre Störrelse af 10 til 12 Meter daglig, som boredes paa denne Maade. Han vil paa Mandag meddele Sagen i Institutet. Vi beklagede begge, at vi dennegang ikke kunne sees oftere, og tale om mangen videnskabelig Gjenstand. Han paastod at jeg saae yngre ud end sidst, han saae mig, for 23 Aar siden. Dette kan jeg ingenlunde erkjende; men han klagede for sin Deel over sin Helbred ialmindelighed, hvilket dog maaskee kan hidröre fra hans nærværende Upasselighed. Vi skiltes ad med de inderligste Ønsker om at sees igjen.

43. Löverd. 22 Aug. forts.

Jeg saae derpaa Instrumentsamlingen i *Collège de France*. Den er smuk og ypperligt holdt. Det sidste skal være Laboratoriekarlens Fortjeneste. Denne har Nöglen til Samlingen, og Præparateuren *Silbermann* (Broder til den ved *Conservatoire des arts et métiers*) faaer ikke Lov til at komme derind uden denne Karls Nærværelse.

NB see Tillægsblad.[19]

NB til 43. Löverdagen d 22 Aug fortsat

Om Aftenen förte Baron *Brockdorff* os til Kongen (F. og mig). Dronningen, Kongens Söster, Prindsessen af Neapel og nogle flere Damer sadde om et Arbeidsbord, Kongen derimod gik omkring og talte med Folk. Vi traf der Grev *Rambuteau*, Hertug *Decazes, Fl[o]urens, Cordier* o. fl. F. og jeg bleve paa eengang forestillede for Kongen. Han tog mig for min Broder, og talte til mig om at have været Præsident for den Roskildske Stænderforsamling. Naturligvis sagde jeg ham hvorledes Sagen stod; men dette synes dog at have den Virkning, at han strax gav sig til at tale om sit Ophold i Danmark og Norge. Han indströede i sin Fortælling nogle enkelte danske Ord. Vi bleve derpaa forestillede for Dronningen og de ovennævnte Prindsesser. De spurgte om hvorlænge vi havde været i Paris, om vi

havde været der oftere o. s. v. Vi talte naturligvis om de store Forskjönnelser og Udvidelser Paris har faaet siden vi sidst saae den. Vi talte ogsaa et Par Ord med Hertugen af *Angulème*, en ung temmelig höi Mand, med hvem Samtalen omtrent var som de forrige. Det ligger i Sagens Natur, at saadanne Forestillinger ere temmelig tomme. Det er vel at vi har kunnet anvende de Dage, som vi for denne Forestillings Skyld har maatte lægge til vort Ophold i Paris, saa nyttigt, at vi ogsaa uden anden Anledning burde opholde os derfor.

Sönd. d 23de Aug Kl 7 forlode vi Paris og gik med Jernbanetoget til Arras og derfra med Deligeance til *Calais*. Da der ikke gaaer Jernbane længere end til *Arras* er Fremgangsmaaden den, at man tager

44. Sönd d. 23 Aug. forts.

Plads i en Pariser Diligeance, som sættes paa Jernbanen, og trækkes med til *Arras*. Paa Jernbanen berö[v]es den sine Hjul, som man först giver den tilbage, naar den forlader Jernbanen. Sagerne dreves saavel paa Jernbanen som siden med stor Uorden. Ved de smaa Ophold, som gjordes, kunde man aldrig faae at vide, hvormange Minuter der skulde holdes; ja Diligeancens Conducteur lagde alle mulige Hindringer iveien for at vi skulde komme ud. Han syntes at holde os for sine Fanger, og talte ved alle Leiligheder som om han raadede for alt. Vi kom om Natten Kl 1 ½ til *Calais*, og tog ind i *Hôtel Meurice*.

Mand. d 24 Aug. Næste Morgen toge vi med Dampskib til *Calais*[19]. Værten anbefalede et Fransk, som skulde gaae 10 ½; Commissionairen for et Engelsk Dampskib kom og anbefalede sit, som skulde gaae Kl 10. En Commissionair for det Franske kom til, og forsikkrede at vi dog skulde komme tidligere til *Dovre* med hans Skib, som han sagde var större og havde bedre Maskiner. Vi valgte dog den Engelske, og kom over paa 3 Timer. Det Franske var ikke ankommen, da vi et par Timer efter afgik med Jernbanetoget. Vi betalte omtrent 18 Shill. hver for förste Plads til London, som omtrent udgjör 3 M*ark* for hver Dansk Miil. Paa Banegaarden gaaer alting af med en stor Rolighed, som meget afstikker fra den franske Stöi, og dog gik alt meget hurtigt. Vi tilbagelagde omtrent 7 Danske Miil i Timen. Jeg fornyede her den Erfaring, at man endda seer nærliggende Ting, som Stængerne i Gitterværker tydeligt uagtet den

19. Dover.

store Hastighed. – Ved Reiserne paa Jernbaner, seer man kun sjeldent smukke Egne, fordi man altid reiser i Fordybninger hvor der er Bakker. Det meste man seer er Sletter. Vi ankom Kl 7 til *Sablonière, Leicestersquare*[20].

Tirsd d 25 Aug. Vi tilbragte den meste Deel af Formiddagen med 45.
at söge Folk forgjæves. Grev *Reventl[ow]*, Leg. Sec. *Bjelke*, Advocat *Henderson*, – – – – sögte vi forgjæves. De vare næsten alle borte fra Byen. Vi fandt dog *Hambroe* hjemme. Han modtog os med megen Höflighed, og indböd os med vore Damer til en Middag, som nærmere skal bestemmes. Vi modtog hver 20 Pund paa vort Creditiv, spiste Frokost af Østers, og kom hjem noget förend Kl 4. Vi spadserede derpaa med vore Damer i *St. Jamespark*, som er stor, og har en smuk lille Indsöe med Svaner og andre Söefugle, selv sorte Svaner. Vi gik udenom en betydelig Deel af *Greenpark*, saae ind i *Hydepark*, som var for stor til denne gang at gjennemvandres, og gik hjem ad *Piccadilly*. Efter Maaltidet gik vi til *polytechnical Institution* som ligger langt ude i *Regents-Street*, for at see en *Exhibition* af physiske og mechaniske Instrumenter og Forsög. En værre Sammenblanding end vi her bleve Vidner til lader sig vanskeligt tænke. Næsten den hele Tid hörtes en stærk Musik med en bedövende Larm af Maskiner og Menneskestemmer. Belysningen var stærk, men saa uforstandigt anbragt, at det paa særdeles mange Steder (paa hele Galleriet) hin- 46.
drede fra at see. Efter at Tilskuere og Tilskuerinder havde vandret en Tid omkring, anmældtes et Foredrag over den elektromagnetiske Telegraph. Alle strömme[de] nu hen til et Gallerie, som hertil var anviist, men Mange maatte gaae bort af Mangel paa Plads, og blandt de som bleve, kunde sikkert ikke Fjerdedelen see eller höre. Nogle af de Ting, som vare her at see, kunde i sig selv ansees for ret gode, f. E. en Dampmaskine, en atmosphærisk Jernbane[20], o. s. v. Det Savartske Forsög[21], hvor *abc* paa begge Sider forestiller en Vandhinde tog sig godt ud, især da man indenderi anbragte Lys. Man

20. En atmosfærisk jernbane, hvor man benytter lufttryk til at drive toget fremad, blev bygget mellem London og Croydon og åbnet i januar 1846.

21. Når en lodret vandstråle rammer en horisontal plade nedefra, dannes en vandhinde, kaldet en vandklokke. Dette eksperiment blev første gang udført af Félix Savart i 1833.

saae her en uordnet Blanding af de forskjelligste Landes Frembringelser af alle Naturriger og af deres Kunst. Kort man blev fortumlet af det hele Indtryk. *Mugg* siger i sin *New picture of London* om Adelaidegalleriet, at det först var bestemt til at vise Videnskaben og dens
47. Anvendelse; men da man ikke fandt at dette tiltrak nok, tog man sin Tilflugt til *meretricious aid*[22]. Dette stærke Udtryk, for Videnskabens Nedværdigelse, kan her i höieste Grad anvendes. – Paa Hen- og Hjem-Veien saae vi de skjönne og herligt belyste Boder i *Regents-Street*, som vel ikke ere saa smagfulde som de Pariser, men dog meget pragtfulde, og udmærkede ved de store Ruder af heelt Speilglas, som man sjelden eller aldrig finder i Paris.

Ons. d. 26 Aug. Vi traf Leg. Sec. *Bjelke* hjemme. Grev *Reventlow* var ikke kommen ind. *Robert Brown* traf vi ligeledes hjemme. Han modtog os meget venligt, og viste os blandt andet mange Præparater henhörende til Planteanatomien. Under Betragtningen af disse Gjenstande fremtraadte paa nye den Tanke meget levende hos mig, som sikkert ogsaa i forskjællig Sammenhæng er bleven fremsat af andre, at Naturens Skjönhed er en Grundegenskab, som ikke er til for den blot udvortes Betragter, men som gaaer ind endog i de allermindste selv mikroskopiske Dele. Saavidt jeg mindes har jeg glemt at fremhæve dette i det, som jeg har skrevet over det Skjönne. Kun for en guddommelig Beskuelse kan hele denne i Legemernes Indre skjulte Pragt aabenbare sig. Vi traf der en Doctor *Falconer* som
48. har anstillet store geologiske Undersögelser i Himalaya-Bjergene, og der fundet adskillige af de forsvundne Dyrarter levende, og paa

22. I *Mogg's New Picture of London and Visitor's Guide to its Sights* (1844), skrev Edward Mogg (aktiv 1805-48) om *The Royal Adelaide Gallery of Practical Science*, Adelaide Street, Strand: "Science alone, however, it was soon discovered, had not of itself attraction sufficient for the multitude, and a resort to meretricious aid was the consequence."

samme Steder fundet Levningerne af dem. Han har medbragt overmaade mange Levninger af hine Steders gamle Dyrverden. Vi besögte ogsaa *Dr Konig*, som boer i Musæum. Forgjeves sögte vi *Horner, Childern, Graham* (de to sidste borte) men traf en Capit. *Henderson*. Som bekræftede os, at Skruerne til Dampskibe give et stort Fortrin. Vi förte derpaa vore Damer omkring, for at vise dem Noget af Byen. Vi gik gjennem Regentsstreet for at vise dem om Dagen de meest glimrende Boutiquer, gjennem en Deel af Oxfordstreet for at vise dem een af de travleste Dele, gjennem en liden Deel af St. Giles for at vise Noget af det Ringeste, til Strand ved St. Clemenskirken for langs ad Strand at vise paa Hjemveien en yderst færdselfuld Deel, hvori der tillige er mange skjönne Boutiqver.

Torsd. 27 Aug. Om Morgenen Besög af Hofr. *Hambroe*. Sögt forgjæves *Svanberg*. *Babbage* fandt jeg hjemme. Han indböd mig strax til en Frokost paa Söndag 9 ½, og da han hörte **Forchhammer** var her, böd han ham med. Han bad mig angive hvilke Fremmede jeg vilde foreslaae ham at indbyde, og jeg nævnte *Svanberg* og *Matteucci*, som
jeg paatog mig at indbyde for mig. Da jeg sagde at jeg skulde til 49.
Colosseum[23], tilböd han at fölge mig paa Vei; men da han efter at have gjort nogle Skridt erfoer at Forchhammer, Fru Forchh. og Mathilde var der, bad han mig vende om til han fik afsendt et Par Breve. Han fulgte da lige derhen, og ledsagede os troligt i 3 Timer. Collosæum indeholder blandt flere Ting et meget stort Panorama af London. Maleriet skal have en Udstrækning af en Acre. Det forestiller Udsigten fra St. Pauls, og ioverensstemmelse hermed seer man endog Panoramataarnet i sin behörige Afstand fra denne Kirke. Den hele Kreds af Udsigter er overordentlig skuffende. Ved at stige noget höiere i Panoramataarnet, seer man en videre Udsigt, saaledes som et höiere Sted paa St. Paulstaarnet frembyder den; endnu höiere oppe seer man den virkelige Udsigt fra Stedet selv. Dette er dog langt fra ikke det eneste. Man finder her mangfoldige Øiemeder forenede. I den nederste Deel finder man Copier af de fornem-
ste Engelske Billedhuggeres Arbeider. Man hörer Musik af et eien- 50.

23. Udstillingsbygning (1827) i det sydøstlige hjørne af Regent's Park, tegnet af Decimus Burton (1800-81) med et panorama af London (åbnet 1829), efter tegninger af William Horner (1786?-1837).

dommeligt indrettet Orgel, finder i hele den nederste Etage mangfoldige Borde til Forfriskninger. Bygningen er omgivet af en Have, som paa et meget snævert Rum giver en skuffende Efterligning af noget Stort. Fra Vinduerne og et ganske snævert Rum uden for Huset seer man et Vandfald, som i Virkeligheden falder, saa vidt F. og jeg skjönnede fra en Höide af 40 Fod, men fra det valgte Sted syntes langt höiere. Paa samme Klippe saae vi Huse og en Vandmölle, som dreves af det nedfaldende Vand. Lid[t] længere hen saae man en Græsmark. Vi förtes i en underjordsk Klippegang, en Efterligning af Adlersbergs i Tyrol. Den var temmelig stor. Man saae deri Dry[p]steen, underjordiske Kilder, endog et staaende Vand, der kunde efterligne en Söe. I et Cylinderglas var opstillet en *Proteus anguine[us]*[24], som findes i hiin underjordske Gang. Lysspillet gav samme grönne Skjær ved Udgangen, som [det] et begyndende Dagskjær giver i en saadan underjordisk Gang. Ved atter at komme i Haven saae man adskillige Ruiner. I Vinduerne af nogle sad Ugler. En af Ruinerne lignede dem ved Pæstum. I et Drivhuus fandt vi
51. ikke blot skjönne Planter; men det tog sig ud, som om det var större end det i Virkeligheden var, da den tilsyneladende Störrelse formeredes ved Speile. Dette er kun en meget kort Beskrivelse af denne meget omfattende Indretning, som maa have kostet uhyre Summer; men dog bestaaer ved Adgangskortene.

Vi besaae derpaa den Zoologiske Have. Dyrene have her en langt större Plads end i *Jardin de Plantes*. Vi saae her en meget udmærket Löve, foruden nogle flere lidt mindre, et Par skjönne Tigere, Panthere, Hyæner o. s. v. Vi saae videre Bisonoxen, to Elephanter, hvoraf den ene meget stor. Den mindre bar endeel Mennesker omkring i et ret pragtfuldt Optog. Fremdeles saae vi en stor Kameel, et Næshorn, nogle Giraffer, angoriske Gjeder o. s. v. Mange mærkelige Fugle saae vi ogsaa, deriblandt en Mængde sorte Svaner. Tiden nödte os til at lade meget useet, og forbeholde det til et nyt Besög.

Omkring et Jernstakitværk saae jeg paa Midten lagt en horizontal Cylinder, dannet af Jernringe. Paa Forespörgsel erfoer jeg, at disse skulle hindrer Rotter fra at komme over. Man havde Fugle i dette indelukke, hvis Æg Rotterne ellers tage.

---

24. Hulepadde.

For at hindre Snegle fra at komme over til Planter, mod hvilke man vil bevare dem, benytter man et lille Gjærde af nogle Tommers Höide, dannet af Pladezink, men foroven med en Rand af Kobber. Saa snart Sneglen med sin fugtige Krop rörer begge Metaller, faaer den et galvanisk Stöd, som driver den tilbage.

Fred. d 28 Aug. besögte vi atter Musæet. Vi besaae den geologi- 52.
ske Deel deraf, som indeholder mange Levninger af Forverdenens Dyr, og *Forchhammer* meddeelte Oplysninger over mangen Deel deraf. Vi besaae ligeledes de Ægyptiske Oldsager, og deriblandt en Mængde Mumier. Blandt Besönderlighederne var en Fruentimmer-Paryk [med] en saadan Mængde af Kröller, og sat med en saadan Smag, at man skulde troe den forfærdiget i vor Tid. Oven var den forenet med en temmelig stærk blank Jernböile. Mon den ikke har hört til et Afgudsbillede? *Forchhammer* gjorde os bekjendt med en Doctor *Gray*, Zoolog, som lod os vise Bibliotheket, og indböd os til Frokost næste Morgen. I Bibliotheket traf vi en *Mr. Watts*, som taler mange nordiske Sprog, og blandt andet ret godt Dansk med en god Udtale.[21] Om Aftenen vare vi til Thee hos *Horners*, hvor *Robert Brown, Sabine, Babbage*, en ung Hr *Prevo[s]t* fra *Genf*, Sönnesön af *Pierre Prevo[s]t, Dr Falkoner* o. fl. Blandt andet var der en *Mistriss Smith*, som havde reist meget i Tydskland, og talte længe med mig.

Löverd d. 29 Aug. Vi spiste Frokost hos *Gray*, Kl 8 ½ til 10, fulgte derpaa vore Damer hjem, og gik til *Polytechnical institution*. Vi saae her den elektriske Dampmaskine, som frembragte meget store Virkninger. Den bestaaer af en betydelig stor Dampkjedel, som hedes ved et indre Ildsted. Udströmningen skeer gjennem en Cylinder, som modtager Dampen gjennem to temmelig vide Rör, og udströmmer den gjennem en snees snævre Rör, som gaae ud fra Cylinderen næsten i Skikkelse af Ribbeen. Hver af disse Udströmningsrör er forsy-
net med den Indretning af haardt [Træ], hvorom Beskrivelserne 53.
tale. Fra alle disse Mundinger udströmmer Dampen mod et med Jernspidser forsynet Apparat, som modtager Dampenes positive Elektricitet, paa det at Maskinen kan beholde sin negative ubeskaaret. Dampmaskinen staaer paa Glasfödder, som ofte maa aftörres. Naar alt er i god Stand, lader det et el. Batterie paa 75 Qv. Fods Belægning i 10 Secunder. Metalsmeltninger, Gnister, o. s. v. ske efter en stor Maalestok. Den elektriske Ström fra Maskinen tænder fine

Hövlspaaner, og skal tænde Krudt, som dog dennegang mislykkedes. Vi gjorde ved denne Leilighed bekjendtskab med en Hr *Bachoffener*, som er en populair Lærer, men ikke skal være nogen udmærket Videnskabsmand. Kl 12 kom jeg atter til *Gray*, som med sin Kone kom med, og förte os til *Greenwich* (Fru *Forchh.*, *Mathilde* og mig). Vi gjorde den skjönne Reise ad Themsen, og havde Leilighed nok til at glæde os ved Betragtningen af alt det Liv, som hersker her. Afreisen skeete ved *Charingcross*, nær ved en skjön Hængebroe, paa et Dampskib, som gik hen under *Waterloo-Bridge, Blackfriars Bridge, London bridge*. Vi saae paa Veien i större eller mindre Afstand, blandt utallige
54. andre Gjenstande, bag os *Westminster, Wellingtons Monument, Nelsons Monument*, og vi kom forbi *Sommersethouse, St. Pauls, The Monument* (fra Londons store Brand), *Tower, Customhouse*, mangfoldige Dokker, endnu flere store Varehuse, Skibsbyggerierne ved *Deptford* o. s. v. Vi passerede over *Tunnel* og saae dets to Nedgangstaarne. Vi omsværmedes af andre Dampskibe, og havde Udsigter paa mangen Skov af Maste. Vi kom i Land ved Greenwich, og bleve af *Gray* fört til Observatoriet. *Airy* var ikke hjemme; men Observator, *Rev. … Main*, viste os omkring med stor Beredvillighed. Hvad jeg især interesserede mig for var det meteorologiske Observatorium, som er forbundet med det magnetiske. En höi Stang, som oven har en Skjærm, og hvorunder Isolationen er sikkret, giver Metaltraade til et underliggende Rum, hvori elektriske Instrumenter. Der trak just en stor Regnsky over, og gav en sand Tordenregn. Straahalmelektrometerne vare i en bestandig Bevægelse, og en Indretning til Gjennemledning gav Gnister, som dog vare saa korte at de kun til nöds vare synlige om Dagen. Jeg traf her sammen med *Sir Will. Hammilton* fra *Dublin*. Man præsenterede os först for hinanden med den sædvanli-
55. ge Utydelighed. Men efter at *H.* havde erkyndiget sig hos *Gray* kom han mig imöde med stor Venlighed. Han nævnte sig först som Medlem af det nordiske Oldskriftselskab, saa at jeg tog ham for en Oldgrandsker; men under Samtalen erfarede jeg at han var Mathematikeren og Astronomen i *Dublin*. Han havde just laant mine *Recherches sur l'identité des forces électriques et chimiques* af en Ven (*Pritchard*) for at tage Bogen med til *Dublin*. Han talte til mig om *Gassiots* meget store galvaniske Apparater, og indböd mig til at see dem samme Aften. Han vilde, naar jeg antog Tilbudet, opsætte sin Reise til *Dublin*, som

ellers skulde foregaae samme Aften. Jeg antog Tilbudet, som tillige gjeldte *Forchhammer* og vore Damer. Vi kom ud til *Claphams Crescent*, hvor *Pritchard* boer, og *Gassiot* i Nærheden; men *Gassiot* var ikke i Byen. Hans Datter böd os til en Middag, og da ingen tidligere Indbydelse af os kunde modtages, til næste Löverdag. *Pritchard* bad os til sig, dersom *Gassiot* skulde have Forhindringer. Vi gjorde saaledes en Mængde nye Bekjendtskaber blot paa Videnskabens Vegne.

Jeg vil endnu bemærke, at vi, förend vi forlode *Greenwich* vare i det berömte Söemandshospital; men vi fik ikke Leilighed til at besöge Stuerne; derimod saae vi en stor Sal, som var prydet med Bil- 56.
leder af berömte Admiraler og vundne Söeslag.

[I marginen er tilføjet:] En ubekjendt Dame lod mig ved *Matheucci* bede om at skrive mit Navn og om muligt nogle danske Ord paa et lille Stambogsblad. Jeg tog dertil de tre Vers af mit Luftskib, hvori siges, at dersom vi besadde den fuldkomne Sandhed, vilde vi tillige leve i Kjönhed, Tro og Hellighed. Jeg ledsage[de] det, i et Brev til *Matteucci* med Oversættelse og Forklaring.

Sönd. d 30 Aug. Spiste vi Frokost hos *Babbage*, for derpaa at höre ham forklare sin Regnemaskine. Hans ældre Regnemaskine, som var bestemt til at beregne alle Slags Tavler, og dertil anvendte Differentser, saae jeg i dens Nyhed. Den blev dog aldrig fuldt færdig; senere udtænkte han nemlig en ganske ny, langt fuldkomnere. Regjeringen havde understöttet ham i Udförelsen af den förste, og dertil var anvendt 17000 Pund. Han vilde nu at man skulde lade den förste henstaae ufuldendt, og understötte ham til Udförelsen af den nye. Han erklærede at denne vilde blive saa meget fuldkomnere og simplere, at det var en Overdaadighed at fuldende den gamle. Herpaa har man ikke villet indlade sig. Han har nu i mange Aar arbeidet paa at fuldende Tegningerne af den nye Maskine, og har udfundet en egen Notation, til at betegne alle Maskindele saaledes, at man i dette Tegnsprog, kan læse Gangen i alle Virkningerne, og den samtidige Stilling af alle Dele. Maskinen skal ikke blot beregne Tabeller, men ogsaa oplöse alle slags algebraiske Problemer. Det er i Sandhed beundringsværdigt hvilken Mængde af Vanskeligheder han har overvundet; men man maa befrygte at den aldrig bliver færdig. – Han forærede hver af os et lille Stykke henhörende til hans ældre Maskine til Erindring. Han holdt os hos sig fra Kl 9 ¾ til 2, og

57. Söndagen d 30 Aug. forts. trættede os dygtigt. *Forchhammer* og jeg besögte derpaa *Wallich*, som var meget glad over Besöget. Vi spiste derpaa til Middag hos *Henderson* (Barrister) og traf der *Grove*, hvis galvaniske Batterie nu er saa almindeligt brugt.

[Følgende afsnit er tilføjet i marginen på p. 56:] Vi hörte ved Bordet hos *Henderson* en Anekdote, som fortjener at bevares. Da *Cuvier* var död, forsögte Djevelen at faae ham listet ind i Helvede; men alt som man kom Ilden nærmere fandt *Cuvier* mere Betænkelighed, og erklærede tilsidst, trods Djevelens Paastaaelighed, at han ikke vilde. Saa sluger jeg Dig, sagde Djevelen; men nu saa *Cuvier* haanligt paa ham fra Top til Taa og sagde: Nei, god Karl, Du har Horn i Panden og Hov paa Födderne, Du kan ikke æde Kjöd; og nu maatte Djevelen drive af. Anekdoten er virkelig betydningsfuld, og derfor har jeg opskrevet den. Fornuften sluger Djevelen, Djevelen ikke Fornuften.

Mandagen d 31 Aug. Vi besögte *Richmont*, med Omnibus. I Vognen traf vi paa en Englænder, som var meget forekommende, og da vi vare stegne ud fulgte os noget paa Vei i Haven. *Richmont* er bekjendt som en meget skjön Egn, hvilket vi fuldkomment istemmede. Fra en Altan paa *Tavernen* kaldt *Star and Garter*, havde vi en herlig Udsigt. Vi toge her vor *Lundge* [sic]. Baade *Forchhammer* og jeg gjorde her den Bemærkning at det nydte Ale, noget under ½ Pot til hver, havde yttret en berusende Virkning paa os. Vi fölte os vel meget styrkede, og gik med Lethed til *Kew*, som vel er ½ Dsk Miil, men vi fölte nogen Svindl, og i den Omnibus hvormed vi gik hjem sov jeg endeel; *Forchhammer*, som havde valgt Plads uden paa, forfriskedes ved Luften, men havde dog hele Veien Fölelsen. Jeg har altid, efter Nydelsen af *Ale* fundet mig meget styrket, men ogsaa mere end billigt opvarmet. Dette vil bestemme mig til Forsigtighed. – *Kew* er en meget stor og skjön botanisk Have; men Tiden tillod os ikkun at see en liden Deel deraf.

Besög af *Sabine*. Om Aftenen hentede *Henderson* og hans Söster os
58. til Skuespilhuset, *the Princess Theater*, hvor vi saae *The merry wives of Winsor*, der spiltes meget godt, og som vi neppe vilde föle saa naturligt paa Dansk (Jeg har ikke seet det paa vort Theater). Det var *Forchhammer* og mig paafaldende, at *Falstaff* og hans Kameratskab mindede meget stærkt om *Jacob* von *Tybo*[25] og *Christoffer* Eisenfres-

25. Hovedpersonen i Holbergs komedie af samme navn (1723).

ser[26], skjöndt *Holberg* aabenbart ikke har havt *Falstaff*[27] for Øie, ved at danne sin *Jacob* von *Tybo*. – Vi saae siden *[a] curious case*, som ligeledes spilledes meget godt. Tilsidst gaves *The Barbier Bravo or The Inventor of the Po[w]der*[28], hvori Scenen er lagt i Italien. Det var et ubetydeligt Fjellebodsstykke. – Efter Skuespillet drak vi Thee hos *Hendersons*. Vi fik Assamthee, som er meget god. Hjem Kl 1.

Tirsd 1 Sept. *Forchhammer* og jeg gjorde i Selskab med Prof. *Svanberg* adskillige Besög, men fandt blot *Lyel* og hans Kone hjemme. De indböde os til næste Söndag, som var den förste Dag til hvilken vi kunde modtage en Indbydelse. Jeg gjorde derpaa en Spadseretour i *Hyde Parc* med Professor *Svanberg*. Denne Park er meget stor, og har et betydeligt Vand, *Se[r]pentine-River*, som dog ingen egentlig Flod er, men en lang Indsöe med Bugtninger. Der gaer endog en Bro over den. Vi gjennemvandrede vel en stor Deel af denne Have, men langt fra ikke den Hele. Den har meget store grönne Sletter, men synes mig meget for fattig paa Træer, til at være et behageligt Til-
flugtsted for Vandrere, der[i]mod kjörer man meget der til Fornöiel- 59.
se. Ingen Leievogn maa komme herind, det vil sige ingen Vogn, som bærer Præg af at være leiet. Dette synes illiberalt; men gjeldte en modsat Regel, vilde Trængselen maaskee blive for stor. Jeg talte med *Svandberg* om elektromagnetismen, og lovede at forklare ham min Theorie i Detail. Fru *Forchhammer* og *Mathilde* var *chopping* [sic] den hele Dag med to *Mis[s] Henderson*, og spiste der. Vi fik en Indbydelse til at være Medlemmer af Klubben *Athenæum* i to Maaneder. Dette er en Udmærkelse, som ikkun kan tildeles 10 Personer paa samme Tid.

Onsd. d 2 Sept. Om Morgenen Kl 8 ½ til Frokost hos *Gray*, hvor ogsaa *Henrik Rose* og hans Kone var. Fru *Forch.* upasselig. *Mathilde* blev hjemme hos hende. Siden hentede jeg *Mathilde* til *Elgin-Marbles*, som opbevares i Musæet tillige med andre Kunstmærkværdigheder. Vi saae her *Rosette*-Stenen, og jeg forklarede *Mathilde* hvorledes *Dr Thom. Young* i dens tredobbelte Indskrift hav[d]e fundet den förste Anledning til Hieroglyphernes Læsning, som *Champollion-Figeac* vi-

26. Person i Holbergs *Barselstuen* (1723).
27. Person i Shakespeares *Merry Wives of Windsor* (1597?).
28. To melodramaer fra 1846 af Thomas H. Reynoldson (1808?-1888).

dere havde uddannet. Jeg hörte at de mange andre Ægyptiske Indskrifter, som her findes, og ligesaa andre Steder, allermeest bestaaer af Bönner, eensformig gjentagne det ene Sted efter det andet. Man finder her Oldtids-Kunstværker fra Ægypten, Hetrurien, Lilleasien, Grækenland, Rom; ogsaa nogle fra Indien og Persepolis. Faa af dem ere velbevarede; men i eet og andet er Kunsten kommen til Hjelp. Man finder her en Model af Parthenon, saaledes som den var, förend Lord *Elgin* plyndrede den, og saaledes som den sandsynligvis har været i dens Nyhed. Næsten alle de til Friserne henhörende Figurer ere stærkt forstödte, og neppe een iblandt dem er heel; men man kan ikke nægte at alle disse Ting ere vigtige for Kunstens Studium og Historie. – Fra Kl 2 til 4 var jeg i Athenæum, spiste hjemme med *Mathilde* (Fru *Forch.* syg, Pr. *Forchh.* hos *Philips*). Spadserede med *Mathilde* i *St. James Parc.*

Torsd. d 3 Sept. Med *Mathilde* og *Forchhammer* i *Hare court*, hvor *Henderson* og *Grove* have deres Forretnings-Rum, og bleve af dem förte til Temple *Church*, som har tilhört Tempelherrerne, og har en ganske eiendommelig Bygningsmaade. Den var forfalden; men der er bleven anvendt meget paa atter at sætte den istand. Den er nu
61. snart færdig. Vi gjentog her den Bemærkning, at man ofte midt i de mest stöiende Dele af London kan nyde en udmærket Stilhed og Ro, fordi man træffer Gaarde og Haver, som ere meget vel adskilte fra det Hele. Vi besögte derpaa et meget stort Bryggerie, i *Smithfields Finsbury*. Det tilhörer *Hamburry, Buxton & Comp.*[29] En ung, som det synes meget dygtig Chemiker *Henry*, er Bryggeriets Chemiker. Man fandt i hans lille Bogsamling tydske, franske, italienske Böger, og deriblandt historiske Værker og Digterværker.[22] Ved ham förtes vi omkring. I Udförelsen var der naturligvis mange Eiendommeligheder: i Hovedsagen lignede det meget det största, jeg saae her, for 23 Aar siden. Jeg saae her atter hvad jeg i dette Besög i London förstegang har seet paa flere Steder, Trappetrin af tynde gjennembrudte Jernplader, og mange Steder af Gulve og Loftet ligeledes dannet af saadanne. Dette giver Anledning til en meget fri Luftbevægelse gjennem hele Bygningen, hvilket ved mange Leiligheder er meget

29. Bryggeriet hedder Truman, Hanbury, Buxton & Co., grundlagt i 1666. Det omtales i Dickens' roman *David Copperfield* (1849-50).

önskeligt, og i et saa stort Bryggerie, hvor der udvikles saa meget Kulsyre, maa være vigtig. Vil maaskee Fordelingen af Luftströmmen foraarsage, at man ingensteds har en fölelig Træk? Det brune Malt til Porter giver den sin Smag og Duft; men man sætter ogsaa en sort, næsten forkullet Malt til, som giver det den mörke Farve. – Indretningens Störrelse er overordentlig. Jeg frygter for at anföre Tal efter de flygtige mundtlige Angivelser. Det har sine egne Værksteder for at udbedre Maskineriet og Indretningens andre Dele. I et 62.
af Værkstederne forfærdigede man Skildter til saadanne Ølhandlere, som tage alt deres Øl derfra, og hvorpaa staaer Bryggeriets Navn, og *entire*, hvilket vil sige at hele Ølhandlen paa det Sted er udelukkende grundet paa dette Bryggerie. Man finder det samme for andre store Bryggerier. – Bryggeriets Stald indeholdt 120 Heste, som ere meget store, og efter Middeltal koster 70 Pund hver.

F. og jeg spiste, efter *Sabines* Indbydelse, i *Royal Soc. Club* (i *Crown and anker*). Da Selskabet i denne Tid ikke holder Möder, og de fleste Medlemmer ere fraværende, var Selskabet meget lille. *Ansted* og *Grove* var der, og af Fremmede *Schönbein*.

Om Aftenen var *Forchhammer, Mathilde* og jeg hos *Horners*. Vi fandt der, *Rob. Brown, Murchison, Babbage, Lyel, Prevost, Svanberg*. Husets Damer og Frue *Lyell* ere meget dannede.

Fredagen d. 4. Sep. Vi gjorde Afskedsbesög hos Hendersons, gjorde adskillige andre men forgjæves Besög; men traf dog Richard Philips, af hvem man fik nogen Oplysning om Vandvæsenet her.[23] Fra *Whewell* modtog jeg et meget venligt Brev, med Indbydelse til Nordengland, tillige med *Mathilde*. Jeg maatte svare ney. Jeg arbeidede endeel hjemme. Diner hos *Murchison*, hvor *Sabine, Brown, Rose, Middendorff* o. fl. Fruen i Huset, Fru *Sabine* og *Mathilde* vare de eneste Damer der (Fru *Forch.* syg). Maaltidet var udsögt og *Murchison* en höist opmærksom Vært. I det han udbragte Gjesternes Skaal, udbragte han min 63.
ganske isærdeleshed, hvorpaa jeg svarede, at jeg takke[de] for denne Ære. Jeg havde med Glæde bemærket, at uagtet jeg siden jeg sidst var her, uagtet jeg havde tabt mangen dyrebar Ven, dog saae den engelske Gjestfrihed og den engelske Kjærlighed usvækket, om ikke forhöiet. Jeg indhentede i Samtalerne adskillige Oplysninger.

Löverd. d 5 Sept. Besögt *John Taylor*, som gav os adskillige Oplysninger om Vandvæsenet. Det fuldkomneste skal være i *Nottingham*.

Han henviste os til parlementariske Rapporter. Iövrigt arbeidede jeg meest hjemme. Diner hos *Gassiot*, hvor *Grove, Pritchard* og Kone var; *Mathilde* var med. *Grove* vilde nægte Afvigelsen under Faldet (ogsaa den mod Øst), men han viste at han intet kjendte til Undersögelserne. *Pritchard* kjendte dem. *Gassiot* viste os sine Forsög. Det med Vandbatteriet af 3000 (om jeg mindes ret) var meget smukt og indlysende. To ganske tynde, her lodrette, Condensatorplader stode lige over for hverandre, og kunde fjernes eller nærmes. De vare neppe 1/10 Linie fra hverandre, da Gnisten sprang over; men da vedblev der ogsaa bestandig at gaae en Række af Gnister over, som rystede saaledes de tynde Condensatorplader at de gave en Lyd. – **Groves** Luft- og Vand-Batterie[30] vistes ogsaa. Det store **Groviske**
64. Batterie paa 100 Par vistes fremdeles. Platinblikket har kun i hvert Element 8 Qvadr. Tommer. Glödningerne vare blændende. Vi vare forsyne[de] med mörkt Glas til at see dem igjennem. Han smeltede tykke Metaltraade, navnlig Kobbertraad, som faldt i store Draaber ned i en Vandskaal, hvor de endda klæbede sammen. Han gav os en Pröve af de herved frembragte Masser. Jeg gjorde den Bemærkning, at man maatte kunne gjöre praktisk Brug deraf til Platinsmeltning, hvilket *Grove* bekræftede.

[Følgende afsnit er tilføjet i marginen:] Nogle flygtige prismatiske Forsög anstilledes, hvorved der saaes forskjellige mærkelige Striber, af samme Natur som de Frauenhoferske. Det var upaatvivleligt de udviklede Dampe, og ikke faste glödende Legemer, som gave det. Mon en ved Batteriet glödende Platintraad, som ingen Striber giver, naar den behandles som en Lyslinie, vil give naar Lyset adspredes i Retningen af Traadens Længde? Denne maa da helst være lille.

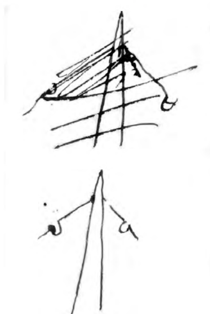
Faradays nye Forsög viistes. *Gassiot* havde et skjönt Stykke af *Faradays* eget Glas. Forsöget var tydeligt nok, ved Hjelp af de store Kræfter, men blev ikke lærerigt anstillet. – Han havde indbudet *Faraday*, og faaet et Brev, ifölge hvilket han sagde at han vilde besöge mig paa Mandag.

S. d. 6. befandt jeg mig ikke ret vel (nogen kolik) og arbeidede hjemme. Om Aftenen vare vi hos Lyell, hvor *Rob. Brown, Babbage, Prevo[s]t, Svanberg*, o. s. v. vare.

30. Groves gas voltaic battery (1843) var den første brændselscelle.

M. d 7. toge vi til *Kew*, med de bedste Anbefalinger; men som ganske nær ikke vare komne os til Nytte. Vi skulde see det meteorologiske Observatorium og besöge Botanikeren *Sir Will Hooker*; men man havde glemt at sige os at Observatoriet vel er i *Kew*, men ikke i den botaniske Have, men paa den anden Side. Ved Indgangen til
Kew vidste Portneren slet intet af et Observatorium, men viste os, 65.
efter nogen Snakken frem og tilbage, til en Hr *Smith*, som hjalp os til Mand. d. 7
Rette. Han forlod sit Middagsmaaltid for at bringe os paa Vei. Af Sept. fortsat
ham hörte vi at Observatoriet laae 1 ½ (maaskee 2) Engl. Miil borte; men han gav os en Mand med til at före os gjennem Haven, og lukke os ud paa et Sted, hvorfra vi kunde see Observatoriet. F., Fru F. og *Math.* bleve tilbage i Haven, som de med Rette frygtede at der ingen Tid vilde blive for, naar de efter den gjorte Misregning endnu vilde see Observatoriet. Jeg maatte fra min Side opgive at see Mere af Haven end jeg havde seet forrige Gang og nu ved Gjennemgangen. Vi skiltes da ad, for at mödes i London. Jeg havde en meget udstrakt Græsslette at gjennemvandre, för jeg kom til Observatoriet. Et Tordenveir begyndte at anmælde sig. Jeg naaede i rettte Tid Observatoriet, for at komme tör i Huus. *Ronalds* til hvem *Sabine* havde skrevet om mig, modtog mig venligt. En anden *Ronalds* en Neveu af ham og Hr *Hudson*, som jeg havde seet hos *Gassiot*, var ogsaa der. Observatoriet er fortræffeligt, og har mange af *Ronalds's* egne Opfindelser. Det egentlige meteorologiske Observatorium er en over Huset ophöiet rund Kuppel, hvis Top har en Aabning, gjennem hvilken en Messingstang gaaer op. Den har en Spids og nedenfor
samme en Skjærm. Stangen selv er befæstet paa en Isolator. Denne 66.
er en huul Glaskegle, inden i hvilken er stillet en huul Metalkegle, som dog intet Sted rörer den. I Mundingen af denne Metalkegle brænder en Lampe, som holder den varm. Herved opvarmes Glaskeglen, og det mere for neden end for oven. Der bliver saaledes altid et Bælte paa Glasset, som har den Varme, hvorved dette bedst isolerer. Fra den nederste Deel af den isolerede Ledningsstang udgaaer der adskillige Arme. Fra een af disse nedstiger der en Messingstang med Kugel, og under denne opstiger en uisoleret Stang, som kan nærmes den saameget, som man finder for godt. Nærmelsen skeer ved en Indretning, som tilsteder den fineste Maalning af Afstanden. Ved to af Armene hænge Laagene af to Voltaiske Straahalmelektro-

metere, saaledes at de ikke röre Glassene, hvori Maalningen skeer. Det Ene af de to Elektrometere angiver Grader, som betyde en bestemt *n* gange större Styrke end Graderne i det andet. Paa en anden Arm var et Qvadrantelektrometer. Om dennes Elektricitet er positiv eller negativ pröves ved et andet Guldblad Elektrometer, hvis överste Deel er et Rör, der udgjör en Ladningsflaske, som er meget svagt
67. ladet. Denne kan holde sin E. en heel Dag; man nærmer blot dette Elektrometer lidt til Qvadrantelektrometeret, for at see paa Bladene om begge have samme eller modsat Elektricitet. En elektromagnetisk Multiplicator havdes ogsaa, indtil videre syntes den blot at tjene til at vise den Ström som haves ved en Række af Gnister. Et Tordenveir svævede over os. Intet kunde være beleiligere ved dette Besög. Jeg saae betydelige Gnister, sikkert ½ Tomme, fare ud. Da Regnen kom blev naturligvis Elektriciteten svagere. Elektriciteten skiftede da Regnen kom. Det falder mig herved ind, at Skjærmen burde have en Rende, hvori Vandet opholdtes nogle Minuter efter at Regnen var begyndt at falde. Vedstaaende Figur antyder Tingen.

Man vilde herved see hvorledes Regnen virkede förend Isolationen blev stærkt afbrudt. Han registrerer sine elektriske, magnetiske, barometriske, thermometriske Iagttagelser photographisk. Jeg maa for Korthed forbigaae Meget, da jeg kan see det af en Afhandling, som jeg faaer. – Han yttrede den Mening at den Amperiske Solenoide maaskee vilde være meget tjenlig til at opdage den luftelektriske Ström. – *Hudson* havde selv en Vogn, hvormed han förte mig til *Pultnay* [Putney], i hvis Nærhed der er en Station for *Omnibusser*. Med en saadan kom jeg næsten til *Leicester square*. De andre kom blot saameget tidligere, at jeg saae dem gaae ind ad Dören.

Tirsd d. 8 Septemb. Vi besögte **St. Pauls** Kirke. Der var Gudstjeneste, men denne indtog kun en lille Deel af Kirken. Sa[n]gen var smuk, Mesningen ogsaa; men Bönnerne gik som Kjep i Hjul. Vi gik omkring i Kirken, saa vidt vi kunde. Indtrykket af det Hele er stort og herligt. Han[31] ligger begravet under Orgelet. Indskriften paa hans Grav er bekjendt. Den siger at han var Kirkens og Byens Bygmester, og levede over 90 Aar ikke for sig, men for det almindelige Bedste: Læser, söger Du hans Mindesmærke, saa see Dig om. Jeg fik Taarerne i Øine ved at see denne Berömmelse over den herlige Mand. En stor Deel af Kirken er afspærret ved Stænger med Jernpigger. Indenfor disse faaer man ikke Lov til at komme, saalænge Tjenesten varer. Dette Rum staaer da ganske tomt. At det er en heslig Tanke, saaledes at afsperre endeel af den skjönne Kirke er aabenbart. Vi kunde dog see mange Mindesmærker tydelig nok, for at have et Exempel paa hvorledes England hædrer sine store Krigere og Statsmænd. Dets Lærde, som saadanne faae sjeldent slig Ære. Vi nöiedes dog især med det herlige Indtryk af hele Kirken. Vi anvendte ikke Tiden paa at komme op i det berömte *whispering gallerie*, som dog kun er en ubetydelig Tilfældighed i Kunstværket. 68.

Vi gik derefter til Banken. Vi saae der en interessant Maade at liniere Papir. Straa, som man kunde sammenstille i en passende Ind- 69.
retning, vare forsynede med smalle Penne, og laae op mod en Valtse, overtrukket med Kanel. Denne Valtse fik Farven, som derfra löb ned i Pennene, og gav papir, som förtes hen derunder Streger med bestemte Afstande. Vi saae her ogsaa Trykning af Papir paa begge Sider (som bekjendt ei mere nyt). – Dampmaskinerne neden under staaer i Forbindelse med en Indretning ovenover, hvor Bankosedlerne trykkes. For hvert Slags Banksedler har man en saadan Indretning, at der uophörligt angives hvilket Antal af hvert Slags Bankoseddeler, der i det givne Øieblik er trykt. Hvert hundrede færdigttrykte bringes ud gjennem en Aabning, hvorfra strax kommer hundrede nye Papirer til Trykningen. Til Veiningen af de indkomne Guldmynter, som pröves Stykke for Stykke, haves en Mechanisme, som strax kaster de fuldvægtige Mynter til den ene Side (i en Kasse), de altfor lette til den anden. Da det her gjelder om Li-

31. Christopher Wren (1632-1723).

gevægt eller ikke Ligevægt, gaaer dette meget hurtigt. Saa vidt jeg veed blæses Mynten hvergang bort ved Luft, som kommer fra en Luftpompe nedenunder, drevet af Dampmaskinen. Jeg faaer ikke Tid til at beskrive alle de herlige Indretninger, som faaer det Hele til at gaae med et Uhrs Nöiagtighed. I den Deel af Banken, hvor de
70. nye Sedler forvares, gav man[24] os en Pakke i Hænder, som kun veiede nogle og tredive Pund, og indeholdt for 1 ½ Million Pund Sterling. Sikkert er denne Bank det Sted i Verden, hvor den störste Masse af Pengesager afgjöres.

Vi kjörte derfra til Tunnel[32]. Uagtet den saa ofte er beskrevet, gjör den dog et uventet Indtryk. Endnu er Nedkjörselen ikke tilveiebragt; den skal blive meget dyr at udföre. Man steeg ned ad Trapper, som havde mange Hvilesteder, og vi gjennemvandrede den heelt. Den er deelt i to Gange, mellem hvilke der dog er gjennemgange. Den er oplyst med Gas, og indeholder endeel Butiquer, hvori findes Afbildninger af Tunnelen og af mange overjordiske Dele af Byen. Man finder ogsaa der Udsalg af mange andre Smaating og af Næringsmidler. At have sin Næringsvei her nede, og leve hele Dagen her maa dog være meget usundt. – Herfra seilede vi (Fr. F., Math. og jeg) paa Dampskib op ad Themsen: jeg til *Sommersethouse*, Fr. F og M. til *Hu[n]gerford* Market. – *Wheatstone* havde ladet mig vide at jeg skulde træffe ham i *Kings College* i Sommersethouse, han vilde vise mig og nogle Flere den physiske Samling; men Nöglerne og de som skulde have dem vare ikke tilstede. Vi saae da kun enkelte Ting, som jeg ikke vil omtale, da de blot erindrede mig om Ting, som jeg allerede havde læst beskrevne. *Wheatstone* fulgte mig derpaa paa Vei. Det var min Hensigt at gaae til *Abingdon Street*, hvor de trykte Parlements-forhandlinger sælges; men paa Veien förte han mig adskillige Steder ind, saa at det blev for silde. I Forbigaaende indförte han mig
71. hos en Daguerrotypist *Claude*, som bad mig om at maatte tage mit Billede. Dette gik, skjöndt seent paa Eftermiddagen, meget hurtigt. Han tog strax efter hverandre 4 Portraiter, og forærede mig det ene. Det er udentvivl det meest lignende af de Daguerrotypbilleder [vi have] af mig. Noget stift og fremmed undgaaes ikke.

---

32. Thames Tunnel, mellem Rotherhithe og Wapping, påbegyndt 1825 og åbnet for fodgængere 1843, var verdens første undervandstunnel.

Han förte mig ogsaa til *R. Hunt*, som jeg dog allerede havde see[t] för. Denne forærede mig en lille Afhanding over Magnetismens Indflydelse paa Krystallisationen.

Onsd. d 9 Sept. Var jeg Kl 8 i *Faradays* Laboratorium. Han var ikke tilstede, men en gammel Præparator, som ikke var meget opvakt viste os den store Elektromagnet i Hesteskoform, med hvilken hans nyere Forsög ere gjorte. Dets Gjennemsnit er en paa Hjörnerne afrundet Firkant af omtrent 3 Tommers Side. Den er omvunden 5 Gange med Kobbertraad, af omtrent 1/8 Tom. Diameter. Den skal være forfærdiget af et Anker. 10 Groviske Elementer vare nok til dets fulde Virksomhed.

Vi gjorde Kl 1 ½ Reisen til *Southhampton* i 2 ½ Time, og kom til at boe i *Portswoodhouse*, noget over en engelsk Miil fra Byen, hos en rig og dannet Familie, *Mr George Jones*.

Torsdagen d. 10 Sept. Förste Sectionsmöder. I den physiske var der lidet af Interesse. *Powell* gav en god mundtlig Fremstilling af det, man endnu kan sige om de Striber *Brewster* har fundet i Lyset under visse Betingelser. En Hr *Laming* meddelte en ubillig Lang Afhandling om Legemernes Dannelse af 3 Atomarter. Om Aftenen holdtes det förste store almindelige Möde. Selskabets vigtig[ste] Embeds- 72.
mænd og mest udmærkede Fremmede havde Plads paa en egen Forhöining. Först holdt *Herschel* en kort Tale, som forrige Aars Præsident, derpaa *Murchison* en meget længere. Efter disse holdt *Lord Palmerston* en Tale, hvori han foreslog en Tak for *Murchison*. Han talte, som det synes meget uforberedet, om Videnskabernes store Indflydelse paa Menneskehedens Vel, og lagde Indbyggerne af *Southhampton* det meget paa Hjerte, hvilken Ære og Nytte, de kunde have af Mödet. Det synes at de stærkt trænge til saadanne Opmuntringer. *Marquis* af *Northhampton*, Præsident af *Roy. Soc.* holdt en god og aandrig Tale til at understötte *Murchisons* Forslag. Prinds *Albert* var ogsaa tilstede. Alle Talerne gjorde megen Ophævelse over at han nu förstegang mödte i disse Sammenkomster, og var udnævnt til Selskabets eneste Æresmedlem. Efter Mödet blev jeg forestillet for ham. Han syntes efter den förste Tiltale, at være noget forlegen for Materie til Samtale. Jeg yttrede derfor, at det skulde være mig en meget behagelig Erindring at jeg her havde havt den Ære at tale med ham. Han spurgte derpaa efter Kongens Befindende, hvorom jeg kunde

give gunstige Efterretninger. Jeg blev ogsaa forestillet for Marquis af Nor[t]hampton. Jeg blev ogsaa gjort bekjendt med en Under-Secretair i det udenlandske Departement, hvor *Palmerston* er Secretair, som Minister for de udenlandske Anliggender.

73. Fredag den 11 Septemb. I den mathematisk physiske Section. Jeg hörte her en Herr *Stokes* aflægge Beretning over de nyeste Opdagelser i Hydrodynamik. Det handlede næsten alt om Bölgebevægelsen; men han gav en meget klar Fremstilling af Tankegangen i de vigtigste nyere Arbeider herover. *Herschel* roste med Rette denne Meddelelse, og gjorde den Bemærkning, at Mathematikere, som ikke gjorde et ganske eget Studium af disse Gjenstande, havde ondt ved, midt igjennem alle Calculerne at finde Sammenhængen. Baade han og *Whewel* yttrede ofte noget lignende over den mathematiske Optik. – *Challis* lod Sectionen vide, at han iaar ingen astronomisk Beretning kunde give, og man tillod ham at give een næste Aar. Der blev tilsidst læst en Afhandling over Lufttryk, Vindforandringer o.s.v. i Bombay. Forf. kjendte ikke *Doves* Arbeider derover. Jeg maatte tage Præsidentstolen for *Herschel* i den sidste Deel, da han skulde i en anden Comitee.

Diner hos *Gassiot*, hvor *Matteucci, Svanberg, Wheatstone, Pritchard, Grove, Ronalds*, to *Twinings* o. fl.

Om Aftenen almindeligt Möde. *Owen, Buckland, Lyell, Buller* o. fl. talte. Jeg hörte ikkun ret godt *Lyell* og *Buller*, som vare mig nærmest; men tabte Meget af det som sagdes af de andre.

Förend jeg gik til *Gassiot* havde jeg en Spadseretour med *Herschel*, hvor jeg forklarede ham mit Forslag om nye Forsög over Faldet fra
74. meget store Höider. Han raadte meget at fremföre det.

Löverd. 12te Sept. Skrevet en Deel af mit Brev til *Herschel* om Faldliniens Afvigelse. Derpaa i den physiske Section. Spadseregang med *Wheatstone* til Havnen og til den elektron. Telegraph. Om Aftenen i Conversationssalen. *Wheatstone* havde om Formiddagen gjort mig bekjendt med *Scoresby*, som har et for hans Alder udmærket ungt Udseende. Jeg fortsatte Bekjendskabet om Aftenen. Han vil paa Tirsdag vise mærkværdige Forsög over Magnetismens Forstærkning. Jeg traf i Conversationssalen Oberst *Colby*, som lod sig forestille for mig med Yttringer som vare mig höist smiggrende. Jeg bragte ham i Erindring at vi ere gamle Bekjendtere fra 1823, og jeg erindrede ham om adskil-

lige Smaatræk af vor Samtale, som han havde glemt. Hans Kone var med og en Sön, som det heed talte Tysk, og skulde blive Videnskabsmand. Han syntes mig enfoldig; men dog kan det have været Undseelse. *Mathilde* havde idag med Fr. F. og F. deeltaget i en Tour til Øen *Wight*, og havde ikke blot nydt den skjönne Natur, men glædede sig tillige over al den forekommende Artighed hun havde mödt, ogsaa blandt Folk hun ikke för havde seet.

Söndagen d 13 Sept. Jeg var i een af Byens Kirker med *Mr Jones.* 75.
Sangen blev godt ledet af nogle stærke og övede Stemmer; iövrigt var Gudstjenesten yderst formalistisk, lang og trættende. Her blev læst en stor Mængde foreskrevne Bönner, som vist fyldte mere end een Time. De bare Præget af de mörkeste Tider. Der var mere jödisk en[d] christelig Aand i dem. I een af dem bad han at slaae deres Fjender, og lade dem, de Bedende eller dog de Bedendes Nation, træde i deres Fjenders Blod. Ved hver Bön maatte man bukke sig ned, og holde Hænderne for Øinene, ved hver Sang, hvormed Oplæsningerne afbrödes, maatte man staae. Der blev læst Steder op af Profeterne og af det nye Testamente, som alle vare langt fra at have nogen moralsk Betydning. Först hörte jeg en prophetisk Trudsel mod Jöderne, derpaa Historien om Johannes den Döbers Henrettelse, derpaa Historien om Bespisningen af 3000 Mænd, derpaa om Christi Gang paa Vandet o. s. v. Hele Troesbekjendelsen (den apostoliske oplæstes, mindes jeg ret to Gange) [og] Fadervor læstes endnu oftere end hos os; men stak skrækkeligt af mod alle de lange Bönner, som Christus var saa lidt Ven af. Det er mig ubegribeligt hvorledes nogen som har raadfört sig med Christus, ved hans Taler og Gjerninger kan troe at der er nogen Christelig Aand i al denne Bogstavtjeneste. Mærkeligt nok er det dog, at Folk drive dette med megen tilsyneladende And[agt]. Prædikenen var ikke betydelig. Den handlede 76.
om de Ord: "fordi jeg taler Sandhed, ville I ikke troe mig." Han Sönd. 13de
dreiede dette saaledes, at han fik ud, at man havde en søregen Til- Sept. forts.
böielighed til at forkaste de kirkelige Sandheder. Han spillede den engelske Kirkes Martyrer ud som store Trumfer, uden at ville tænke paa, at selv i hine blodige Religionsstridigheder Mænd af meget ulige Bekjendelser beseglede deres Mening med deres Blod.

Om Middagen Selskab her hos *Mr Jones.* Blandt flere var her *Murchison, Wheatstone,* Boghandleren *Murray, Mories Stirling,* … . Selskabet

var meget livligt, og jeg troer at alle fölte sig tilfredsstillede ved det. Jeg gjorde nærmere Bekjendtskab med *Murray*, og kan muligen faae ham til Forlægger af mine Afhandlinger og Dialoger. Vare der kun ikke saa mange tilbage at skrive!

Mand. 14 Septemb. Jeg var först i den math.-phys., derpaa i den chemiske Section, hvor *Grove* læste min Meddelelse om Qvægsölvets Forandring ved Glas. Det var förste Gang jeg var der, og jeg blev modtaget med udmærkede Bifaldsyttringer. Man gjorde adskillige Modbemærkninger, som jeg besvarede, saavidt jeg selv kan dömme, med Færdighed. Jeg gik tilbage til den math.-phys., talte med *Herschel*, spadserede med *Wheatstone* og spiste med ham i en af Byens *taverns*. Vi traf her sammen med *Eisenlohr*, og jeg gjorde Bekjendtskab med *Eaton Hodghinson* fra Manchester, som har skrevet over Legemernes Styrke. Aftenen hörte jeg *Leyels* Foredrag over hans geologiske Undersögelser i Amerika. *Dr Buckland*, en Herr *Bullar* og flere talede i den Anledning. Jeg sad ikke gunstigt for at höre alt.

77. Tirsd. 15 Sept. Mit Brev til *Sir John Herschel* blev læst i den phys. Section, ved *Mr Stokes*. Det blev ikke meget discuteret, da jeg havde undgaaet alt Disputabelt. Jeg gav derfor kun nogle Oplysninger, som sigtede til at vise, at Brevet ikke skulde forudsætte nogen ny Theorie, men kun foreslaae nye Forsög, til at afgjöre Tvivl. Idag var der stor Diner. Jeg sad mellem *Murchison* og *Herschel*. Det er Skade at denne sidste hörer noget ufuldkomment, og heller ikke taler tydeligt, da han har mistet endeel Tænder. Jeg sætter höi Priis paa ham. Dineren begyndte i en stor Uorden. Man havde blandt andet reent glemt Vinen, saa at den först kom efter at et Par Retter vare spiste. *Murchison* udbragte med megen Varme Dronningens og Prinds *Alberts* Skaaler, som bleve drukne med megen Tilstemning. *Murchison* udbragte de fremmede Naturforskeres Skaal, og fremhævede mig særdeles meget. Jeg svarede: *In this moment, where I shall have the honour to express not only my own thanks but those of so many learned friends, I feel me-self troubled on reflecting upon my want of habitude of speeking the language of this happy country, but the kindness of which I have constan[t]ly received the most gratifying marks r[e]assures me, and let me hope your forbearenc[e]. The sentiments, I shall express, require no art of eloquence. We are all penetrated of the most friend[l]y*
78. *and gratefull feelings of the kindness we here have met with. We shall bring to our different homes, in distant countries, the much pleasing recollections. These will not*

only originate from the pleasures, mental and social, which we have enyoied [sic] here, but at the same time spring from the still higher feelings of general humanity. We, I mean all scientific men and friends of science, have one great work in common, the promotion of science and the improvement of the human mind. You have kin[d]ly invited us to your association, already distinguished by high merits of science, and you have received us as partakers in your liverly [sic] meetings. We thank you as benevolent friends, we give you our hands as breathern [sic], we promet [sic] you as good allies to work with you for our great purpose the promotion of s[c]ience and the improv[e]ment of the human mind.

Efter Diner var der offentligt Möde, hvor *Grove* foredrog först *Schönbeins* sidste Opdagelse og derpaa sin. Han viste Forsöget med *Schönbeins* brændbare Bomuld, og fremstillede derpaa sin Opdagelse over Vandets Adskillelse ved blot Varme.

Onsdagen d 16de Sept. Om Formiddagen gjorde jeg med Fru F.
og Mathilde en Reise til *Bisho[p]stoke* og *Winchester. Dr Garnier, dean of*
Winchester har der en berömt Have, til hvilken han indböd mig og
mit Selskab. Vi bleve meget vel modtagne. Han förte os selv om-
kring i denne herlige Have, som *Herschel* med rette kaldte et Paradis. 79.
Det er rigt paa meget skjönne Træer og Blomster, som ere ypperligt
grup[p]erede, og bære Præget af den omhyggeligste Dyrkning.
Overfladen har de Afvexlinger, man maatte önske, og giver Anled-
ning til herlige Udsigter. I *Winchester* saae vi den gamle meget store
Kathedralkirke, som er sammensknyttet med mange Dele af den en-
gelske Historie. Den gjör et mægtigt Indtryk, men er langtfra ikke
saa kunstfuldt bygt som den Cöllnske.

Vi spiste hjemme hos Familien *Jones*, da det var den sidste Dag. For at opfylde det Ønske Familien havde derfor, afsagde vi med Fornöielse en Diner hos *Mayoren* af *Southhampton Mr. Lobb*, som den Dag gav en glimrende Fest, hvortil Marquisen af *Northhampton* og de fornemste andre Medlemmer af Associationen vare indbudne.

Om Aftenen vare vi i Slutningsmödet. Beretningen herom findes
i vore Blade, som have uddraget den af de Engelske. Beretningen
om min Tale er noget ufuldstændig, og noget unöiagtig. Da jeg ikke
kunde forudsee at jeg skulde tale denne Aften, men först paa Stedet 80.
fik et Vink derom af Secretairen, *Colonel Sabine*, og det uden Efterret-
ning om Anledningen, kunde jeg ikkun svare kort; dog fik jeg Tid
til under *Herschels* Tale, at betænke mig lidt. Efter Hukommelsen var

min Tale fölgende: *Though I have received so much honour and kindness here,*
this new honour, conferred upon me by the praise given me by a man, whom I have
admired before I knew him and loved as a friend, having been acquainted with him,
overpowers me with feelings, which augment the difficulty of speaking a language, to
which I am so little accustomed. I have certainly not neglected this excellent lan-
guage, but in contrary studied it from the best authors, and taken a true delight in
your great poets and your prose writers disting[ui]shed by the manly clearness of
their style; but I have lived to[o] short a time in this country that I have not obtained
sufficient ease in speaking as to enable me to address such an audience. I consider the
honour I have received here, not only as a high person[a]l gratification, but it calls
81. *fort[h] in me feelings of a still higher order, in turning my mind upon acknowledg[e]-*
ment, w[h]ich science now finds in all countries, and in these days has received here
in an so eminent degree. England having produced so many prominent men of
science, among which the name of Newton, the great author of the m[o]st fundamen-
tal theories, makes a long enumeration of so many other names superfluous, has the
greatest reason of lo[v]ing science, which has given her so much honour; and as
science is power it has an other great reason to the same feelings having derived so
much power from science; for true it is science now pervades all the practical pu[r]-
suits, and that men of the lowest and least instructed classes, having no idea of
science, apply its precepts. This evening has intensely turned my mind upon the hap-
82. *py progresses of science and acknowledgement of science, which every day becomes*
more general throughout the world. We foreign visitors of your association, concur-
[r]ing with you to promote this acknowledgement, present our warmest thanks; and
I feel me-self glad and proud of being among the priests of this sanctuary.

Min Dagbog for England var just standset i denne Dags Begivenheder, og jeg har maattet skrive det her i Kjöbenhavn. Udtrykkene kunne derved hist og her have lidt nogen Forandring, maaskee være lidt bedre end jeg brugte dem; men Meningen er jeg vis paa at have bevaret. Den har ikke været ganske nöiagtigt opfattet af de engelske Bladrapporteurer, hvilket ogsaa var vanskeligt, da Forhandlingerne her var saa forskjellige fra dem, som de ellers optegne.

Jeg vil nu i Korthed slutte Dagbogen.

83. Torsd. d 17 Sept. Vi toge idag Afsked med Familien *Jones*, med gjensidige Fölelser af Venskab og Beklagelse over Skilsmissen. Efter Indbydelse gik vi paa Jernbanen til Portsmouth. De Fremmedes Pladser vare betalte for dem. Vi förtes til 2 Krigsskibe i Havnen; det

ene, *the excellent,* det andet, *victory*. Det förste er et Skoleskib, hvor Söemændene modtage alleslags Undervisning. Man viste os alt; og förte os blandt andet ned under Dækket, og lod Skydeövelser foretage i vor Nærværelse. Den Bestemthed, hvormed alt udförtes, var beundringsværdig. Man flyttede Kanonerne, ladede dem, rettede dem og afskjöd dem med den störste Hurtighed, og traf meget vel med Kuglerne. Alt dreves med samme Iver, som var det et Slag. Damerne holdt for Ørene; nogle fölte dem endog altfor stærkt rystede; men videre Klage hörte jeg ikke af dem. – *Victory* er det Skib, hvorpaa *Nelson* faldt. Den höist commanderende er endnu den Mand, der som Lieutenant heisede Signalet til Kampen.[25] Stedet, hvor *Nelson* faldt var betegnet. Man viste os ogsaa det lille Rum, hvor han döde. Hans Sovekammer saaes ogsaa. Vi förtes til Admira- 84.
litetet og ind i den commanderende Admirals Have, hvor der gaves en herlig Musik. Vi fandt i en stor Sal et Bord dækket med Rigdom og Smag. Det var naturligviis beregnet for de Indbudne; men der havde indtrængt sig saa mange andre Medlemmer af Selskabet med deres Damer, at man maatte dele sig i 3 Hold, og forfriske sig lidt i störste Hast. Vi förtes derpaa ind i de store Værksteder, hvor vi tilbragte nogle Timer. Det var höist interessant men altfor trettende og bedövende, derved at alt sammentrængtes i saa kort en Tid. Endskjöndt jeg husker Meget deraf, er det mig dog for vidtlöftigt og vanskeligt her at give en Oversigt derover.

Kl 5 ½ gik vi paa Jernbanen til London, hvor vi om Aftenen fik et Maaltid, og kom derpaa til en höist fornöden Hvile.

Fred. d 18de Sept. Om Formiddagen Kl 10 til 12 var jeg hos *Faraday*, som viste mig sine nye Forsög. De ere alt offentligt beskrevne; men det var mig meget lærerigt, at see hvorledes han anstillede Forsögene. Instrumenterne vare meget simple; men kraftfulde, Virkningerne store, og om jeg saa maa sige haandgribelige.

Til Middagsmaaltid (Kl 5) vare vi indbudne af *Dr Plaifair*, som 85.
boer 5 til 6 Engelske Mile fra *Leicestersquare*, og udenfor London, paa Fred. d 18
Veien til *Richmond*. Han er nygift, og havde allerförste gang Selskab Sept.
i sit Huus. Selskabet var meget behageligt. Vi kjörte derfra til *Gassiot*, atter endeel Engelske Miil. Her var et stort Selskab indbudet til at komme sammen med os Fremmede, og see hans Apparater og Forsög, som vare glimrende, men som jeg allerede havde seet.

Herfra kjörte vi Kl 10, hentede vore Kufferter o. s. v. og kjörte til Dampskibet, nær *Tower-Hill*. Det skulde seile Kl 1, men opholdtes 4 Timer ved Taage, saa at endeel af Morgenen endnu tilbragtes paa Themsen. Paa hele Reisen havde vi det skjönneste rolige Veir, saa at jeg ikke fölte at jeg var paa Söen.

Mandagen Vi tilbragte Löverdag, Söndag og Mandagens Formiddag paa
d 21 Sept. Vandet. Ebben i Elben opholdt os noget. Vi kom först henved Kl 4 til *Hamborg*, og kom forsilde til at afgaae samme Dag med Jernbanen til Kiel. – Efter at have spiist gjorde vi en Vandring, deels igjennem
86. nogle af Byens Gader, deels og allermeest omkring Alsterens Bassin. De store Bygninger, som nu ere opförte rundt omkring, tage sig höist anseeligt ud. Det forekommer mig dog at der imellem Husene er saamegen Disharmonie, og selv i mangen enkelt Bygning saa lidt rolig Samsteming, at Indtrykket af det Hele ikke ganske svarer til Storheden. Maaskee dömmer jeg dog her eensidigt.

Tirsd d 22 Sept. Reiste vi paa Jernbanen til Kiel. Alle de ved Afgangen fra Jernbanen og Veien til Bopælen naturligt forbundne Vidtlöftigheder gjorde, at vi ikke kom til Ro i *Hauchs* Huus förend omtrent Kl 12, saa at det blev forsilde at komme i Sectionsmöderne. Vi spiste derimod ved Selskabets Bord, og vare om Aftenen i en Lystskov. Jeg gjorde Bekjendtskab med Geh. Raad *Mencke*, Bröndlæge i Pyrmont, med Professor **Himly** o. fl. **Himly** havde ved Bordet udbragt en utydelig politisk Skaal, for "die Dämmerung", hvilket han sögte at forklare mig paa det gunstigste. Alting röbede dog
87. hans dybe Deeltagelse i de politiske Lidenskaber. Jeg sagde ham at jeg ikke vilde blande mig i de politiske Stridigheder; men at jeg meente, at enhver politisk Skaal eller anden politisk Yttring maatte holdes aldeles ude fra Naturforskerselskabet.[26] Om Aftenen en Consert. Et stort Bibelsk Tonedigt, **Paulus** af Felix Mendelsohn[33]. Ordene vare en slet Samling af Bibelsteder og Psalmestykker, Udförelsen bedövende og ufuldkommen.

Onsd. d 23 Sept. var jeg i den physiske Section, hvor man med stor Höflighed nödte mig til at præsidere. *Munck* af *Rosenskjold* meddeelte vidtlöftigt Beskrivelsen over et elektrisk Multiplicationsapparat. Jeg meddeelte mit i *British Association* fremsatte Forslag om nye

33. Oratorium (1836) af Felix Mendelsohn Bartholdy (1809-47).

Forsög over faldende Legemers Afvigelse. Mange Bemærkninger fremsattes, blandt andet om Tidmaalningen. Blandt disse var en Beskrivelse af et i Kjöbenhavn udfört Apparat, som Lieut. *Kauffmann* meddeelte, og hvorom intet er nævnt i Selskabets Dagsberetning. En Mand jeg ikke kjendte, yttrede at Æqvatorialdelens större Masse, kunde drage det faldende Legeme fra Polerne. Jeg sagde at dette kunde endnu mere siges om det Indre af Jorden, som er langt tættere end det ydre; men at jeg tvivlede om at den mathematiske Undersögelse vilde anvise alt dette nogen Virkning. Ved disse Omstændigheder virkes der ligesaa meget paa Blyloddet som paa Faldlinien. 88.

Efter Maaltidet besögte vi en Lysthave, hvor jeg havde en lang Onsd. d 23
Samtale med *Chalybæus*, som behagede mig meget. Om Aftenen var Sept. fortsat
der en saakaldet Reunion, hvor der blev danset til Kl 12. Jeg var blandt Tilskuerne, og modtog mange Beviser paa Velvillie. Jeg saae der mange gamle Venner, blandt flere *Rist*.

Torsd. d 24 Sept. Offentligt Slutningsmöde. Jeg holdt et Foredrag over Væsenseenheden i Kjendeevnen gjennem hele Alverdenen. Jeg maatte efter Præsidentens Ønske fatte mig kortere end det havde været min Hensigt. Saa vidt jeg selv kan dömme, holdt jeg Foredraget med god Færdighed.

Om Middagen det store Afskedsmaaltid, maadeligt besögt og slet bestyret, af den iövrigt hæderværdige *Scherk* (*Michaelis* var med en Deputation hos Kongen). Om dette Maaltid har jeg skrevet et Tydsk Bilag[34].

Fredagen d 25 Sept. Til Middag hos Geh. Confer. *Höpp*, hvor ogsaa *Pfaff*, som udbragte en særdeles skjön Skaal for mig, og hvorfor jeg med Varme takkede. *Hauch* udbragte en ligeledes ypperlig Skaal for *Pfaff*.

Löverdagen d 26 Sept. Taget Afskeed. Afreist med Dampskibet Kl 8.

Söndagen d 27 Sept. Ankommet efter en lykkelig Reise her i Hjemmet, hvor alt befandt sig vel.

34. Se nedenfor.

Til Dagbogens S. 88 Einige Tischreden in der Kieler Versamlung der Deutschen Naturforscher und Ärtzte d. 24 Sept. 1846.

In der obengenannten Mahlzeit wurden die nordischen Naturforscher im Ganzen genommen so behandelt, wie wenn sie sich in einer Versamlung hineingedrungen hätten; die rein Deutsch seyn sollte, obgleich es gewiss ist, dass wir ausdrü[c]klich eingeladen waren, und dass die Gesellschaft, wie alle frühere deutschen Naturforscher Gesellschaften, eine rein Wissenschaftliche, ohne politische Einmischungen seyn sollte. Das gegen uns beobachtete Verfahren war, als Begebenheit in einer solchen wissenschaftlichen Versamlung, so ausserordentlich, dass ich noch an demselben Abend das Vorgefallene niederschrieb, und in dem häusslichen Kreise des Professor *Hauchs*, wo ich mich hier befinde, vorlas, um von andern gegenwärtigen Theilnehmere zu erfahren, ob ich Etwas
2. falsch aufgefasst hatte. Es fand sich, dass dies in keinem wesentlichem Stükke der Fall gewesen, wohingegen ich in Bezug auf einige E[i]nzelheiten wohlwollende Berichtigungen erhielt, und benutzt habe.

Es schien mir, dass ein Toast für die Kieler Universität, die ja so viel zu dem Feste beigetragen hatte, mit Grund erwartet werden konnte, und dass dieser an Interesse gewinnen würde wenn er von einem der nordischen Mitglieder ausginge. Ich erinnerte mich des wohlwollenden Enthusiasmus, womit ein ähnlicher Toast, den ich bei der Skandinavischen Naturforscherversamlung in Christiania für die dasige Universität ausbrachte, aufgenommen wurde. Ich meldete meinen Vorsetz noch vor Tische dem Præsidium-Geschäftsführer Professor *Scherk*, der mir nicht bloss das Verlangte gewährte, sondern es zum ersten Toast machte; welches ich gewiss nicht erwartet hatte. Meine Toastrede war folgende:

"Ich gebe mir die Ehre einen Toast auf das Wohl der Kieler Universität auszubringen. Ich bin vollkommen überzeugt, dass alle
3. Anwesende darin einstimmen; nicht aber die Anwesende allein, sondern Tausend von Abwesende hegen dieselben Wünsche. Es gereicht mir zur besonderer Befriedigung, dass ich mit Zuversicht auch gleiche Wünsche von der Kopenhagener Universität bringen darff. Ich kann mirselbst das Zeugniss geben, dass ich immer eine Freude daran hatte, wenn Etwas geschah, was die Thätigkeit und

die Hülfsmittel der Kieler Universität begünstigte; und ich weiss dass ich nicht hierein allein dastand. – Die Kieler Universität hat zu allen Zeiten ausgezeichnete Männer unter ihren Lehrere gehabt, welche die Wissenschaften bedeutende Dienste geleistet, und Schüler die ihr Ehre machten. Es lebe die Kieler Universität hoch!"

Darauf erfolgte keine Antwort, und es konnte vielleicht keine erfolgen, indem der Professor *Hegewisch* mit einer besondern Eilfertigkeit, einen neuen Toast herausbrachte für Deutschland. Ich kann natürlicherweise diese Rede, und die welche in der Folge gehalten wurden, nicht so genau in Bezug auf die Einzelnheiten geben, wie meine eigenen, aber ich bin überzeugt das, worauf es hier ankommt, 4.
richtig zu geben. Er sprach von der Strekke des Deutschen Küstenlands von Kiel nach Mehmel, und brachte in Erinnerung wie dieses Land grosse Männer wie Kant, Fichte, Herder hervorgebracht, wozu er noch Blücher, den er mit dem alten Namen General Vorwärts bezeichnete rechnete; und sagte, dass dieser so nahe bei der Küste geboren sey, als wenn es in Kiel gewesen. Er nannte den Holsteiner **Claudius**, der das beste Deutsche Rheinweinlied geschrieben. Deutschland, sagte er, erstrekke sich von dem Rhein zu der Ostsee. Er sprach von Achen, als den Ort der nächsten Versamlung und erinnerte dabei an Karl den Grossen. Er wünschte, mit erhobener Stimme die lieben, werthen Freunde, die jezt nach **Süden** gehen alles Glück. Auf das Wort Süden legte er einen besondern Nachdru[c]k. Es war in dem ganzen Vortrage fühlbar, dass er die Nicht-Deu[t]schen als der Gesellschaft nicht angehörig betrachtete. Am Schlusse lenkte er ein, und bracht[e] das Wohl Deutschlands aus. Da dieses das Resultat war, fand ich, und andere Dänische Freunde, dass man daran Theil nehmen müsse, und hofften dass das feindselige, gegen alle Gastfreiheit streitende Verfahren *He-* 5.
gewisches, allgemeines Misfallen erregen würde; es blieb aber bei partiellem, das sich nur gegen Nachbarn äusserte.

Nun trat der Kieler Professor *Forchhammer* auf, und brachte einen Toast für die Kopenhagener Universität aus, aber nicht einen offenen, so wie ihn das reine Wohlwollen eingiebt, sondern ein auf Schrauben gese[t]zter. In seiner langen Rede sagte er, dass die Kopenhagener Universität Deutschland ihren Ursprung verdankt, was er kaum in dieser Ausdehnung wird beweisen können. Er sagte dass

die Kopenhagener Universität sich an Deutschland gehalten habe, und dass man wünschen mögte, dass sie sich davon nicht entferne. In Bezug auf Naturwissenschaften, die kosmopolitischer Natur sind,[27] fände noch die Näherung statt, aber nicht so in Bezug der andern Wissensch[a]ften. Er sagte dass die Kopenhagener Universität in Bezug äussere Mittel grösser sey als Kiel; aber nur auf dem Fuss der Parität wolle man mit uns handeln. Die wissenschaftliche Verdienste der Kopenhagener Universität vergass er zu berühren. –

6. Hierauf antworte[t]e ich:

"Ich danke im Namen der Kopenhagener Universität; aber ich fühle mich bei dieser Gelegenheit verpflichtet zu sagen, dass die Dänische Universität und die Dänische Litteratur, ja die ganze Nordische aufs innigste mit der Deu[t]schen verknüpft ist, und mit keiner andern in demselben Grade. Wir wünschen dass die in der Natur gegründede Verbrüderung, welche bisher zwischen diesen Litteraturen bestanden hat, von politischen Streitigkeiten ungestöhrt, fortdauren möge. Wir benutzen aber die Deutsche Litteratur in Übereinstimmung mit unserm eigenen Charakter. Sollte man hiermit nicht zufrieden seyn, sondern verlangen dass wir unsern Charakter aufgeben sollten und Deu[t]sche werden, so wird man eine sehr vergebliche Forderung machen."

Es war natürlich, dass ich dieses mit kenntliche Wärme sprach; ich meine aber dass die Rede so deutlich aus nationaler Anerkennung und Wohlwollen entsprang dass sie versöhnend wirken sollte; aber keine Beifallsäusserung sagte, dass man die ungastliche Beleidigung, die wir Nordbeiwohner erfahren hatten, misbilligte. Es ist klar, dass eine solche Beifallsäusserung nicht von einem rednerischen Verdienst der Antwort abhängig seyn musste.

7. Professor *Jessen* brachte nun in einer schönen, von Humanität durchdrungenen Rede, einen Toast aus für die Kopenhagener Professoren *Forchhammer, Steenstrup* und mich, wozu er noch den aller wahren Dänen knüp[f]te[28]; aber diese Rede, die unter andern Umständen für uns ehrenvoll seyn würde, war eben durch die grosse Vorsicht, womit er sprach, fast das Gegentheil von Genugthuung. Aber insonderheit fehlte die wahre Genugthuung, nämlich ein Dank an alle nordischen Theilnehmere, Dänen, Schweden, Norwegen; wovon mehrere thätigen Antheil an die Arbeiten der Gesell-

schaft genommen hatten. Man konnte diesen Dank nicht von *Jessen* fordern; aber die Gesellschaft war sie uns schuldig; und dass sie ausblieb, war unter den vorhandenen Umständen eine Grobheit.

Ohnerachtet des persönlichen Wohlwollens, wovon ich im Einzelnem hier viele Beweise empfangen, reise ich von Kiel mit schmerzlichen [G]efühlen weg, weit andere als die womit ich kam. Ich sehe nicht bloss wie weit die **öffentliche** Gastfreiheit hier von der steht, 8.
welche die Fremden in der Britischen Naturforschergesellschaft immer finden, und die ich mich in andern Deutschen Versamlungen gefunden habe; aber ich sehe sogar dass die Wissenschaft je[t]zt hier kein Schild ist gegen Beleidigungen wozu politische Verblendung anspornet.

Ich will noch bemerken, dass der præsidi[e]rende Geschäftsführer am Ende der Tafel erklärte, dass er je[t]zt nicht mehr Geschäftsführer sey, sondern der Professor *Scherk*, und als solcher lade er uns auf einen Kaffe in dem Lustwald Keusenroth ein. Ich und mehrere Dänische Freunde, waren es zufrieden, uns hier ohne Anstoss zurückziehen zu können.
Kiel d 25 Sept 1846

Nachschrift. Nach allen Erklärungen die ich gestern von wohlwollenden Männer bekommen, ist es mir klar, dass hier ein durchaus krankhafter Dänenhass herschet, und dass dieser so blind und unbändig ist, dass man es hat unterlassen müssen den dänischen Naturforschern den von der Gastfreundschaft geforderten Gruss zu bringen, aus Furcht für einen ärgerlichen Auftritt.

Kiel d 26 Sept 1846 *H.C. Ørsted*

[Nogle bordtaler ved mødet for tyske naturforskere og læger i Kiel d. 24 Sept. 1846.

Under det ovennævnte måltid blev de nordiske naturforskere i det hele taget behandlet, som om de havde trængt sig ind til et möde, som skulle være rent tysk, selv om det er sikkert, at vi udtrykkeligt var blevet inviteret, og at selskabet, som alle tidligere tyske selskaber for naturforskere, skulle være rent videnskabeligt, uden nogen politisk indblanding. Den måde, hvorpå vi så os behandlet, var, som en hændelse i en sådan videnskabelig

forsamling, så usædvanlig, at jeg endnu samme aften nedskrev det, som var sket, og læste det op for de tilstedeværende i Professor Hauchs hus, hvor jeg befinder mig her, for at høre fra andre tilstedeværende deltagere, om der var noget, jeg havde opfattet forkert. Det viste sig, at dette ikke var tilfældet i nogen væsentlig del, hvorimod jeg har modtaget og benyttet velmenende rettelser med hensyn til nogle enkelte detaljer.

Det forekom mig, at en skål for Kiels Universitet, som jo havde bidraget så meget til festen, med god grund kunne forventes, og at denne ville vinde i interesse, hvis den kom fra et af de nordiske medlemmer. Jeg huskede endnu den velvillige begejstring, hvormed en lignende skål, som jeg udbragte ved det skandinaviske naturforskermøde i Christiania for det derværende universitet, blev modtaget. Endnu før vi gik til bords, meddelte jeg mit forsæt til den fungerende formand, Professor Scherk, som ikke alene tilstod mig min anmodning men gjorde den til den første skål, hvilket jeg bestemt ikke havde ventet. Min skåltale var følgende:

"Jeg har den ære at udbringe en skål for Kiels Universitet. Jeg er fuldkommen overbevist om, at alle tilstedeværende vil slutte sig til mig deri; dog ikke alene de tilstedeværende, men tusinde fraværende nærer det samme ønske. Det giver mig særlig tilfredsstillelse, at jeg i fuld fortrøstning har lov til at bringe de samme ønsker fra Københavns Universitet. Jeg kan selv bevidne, at jeg altid glædede mig, når der skete noget, som begunstigede Kiels Universitets virksomhed og støtte, og jeg ved, at jeg ikke står alene i dette. – Kiels Universitet har til alle tider haft udmærkede mænd blandt dets lærere, som har gjort videnskaberne betydelige tjenester, og studerende, som har gjort det ære. Længe leve Kiels Universitet!"

Derpå fulgte intet svar, og det kunne der måske ikke, idet Professor Hegewisch med særlig ildhu udbragte en ny skål for Tyskland. Jeg kan naturligvis ikke gengive denne tale og dem, som blev holdt efter den, så nøjagtigt med hensyn til enkelthederne som min egen, men jeg er overbevist om, at jeg gengiver det væsentlige korrekt. Han talte om den tyske kysts udstrækning fra Kiel til Mehmel[35], og mindede om, hvorledes dette land havde frembragt store mænd som Kant, Fichte, Herder, hvoriblandt han også regnede Blücher, som han kaldte ved sit gamle navn General Vorwärts [Fremad]; og sagde, at denne var født så tæt ved kysten, at det lige så godt kune have været i Kiel. Han nævnte den holstenske *Claudius*, der havde skrevet den bedste tyske rhinskvinssang. Tyskland, sagde han, strakte sig fra Rhinen til Østersøen. Han talte om Aachen, som den by, hvor det næste møde skulle finde sted, og mindede i den anledning om Karl den Store.

35. Memel, idag Klaipeda i Litauen, tidligere del af Østpreussen.

Med hævet stemme ønskede han de kære, højt agtede venner, som nu drog mod syd al mulig lykke. Han lagde særligt eftertryk på ordet syd. I hele talen var det mærkbart, at han ikke betragtede de ikke-tyske som hørende til selskabet. I slutningen blev han lidt mindre uforsonlig og udbragte et leve for Tyskland. Da dette var resultatet, fandt jeg og andre danske venner, at man måtte tage del i det, og håbede, at Hegewisches fjendtlige og mod al gæstfrihed stridende opførsel vilde vække udbredt misbilligelse; den forblev imidlertid spredt, kun udtrykt overfor naboer.

Nu rejste Professor Forchhammer fra Kiel sig og udbragte en skål for Københavns Universitet men ikke en åben, som den rene velvilje skaber, men en, som var tvetydig. I sin lange tale sagde han, at Københavns Universitet skyldte Tyskland sin tilblivelse, hvilket han næppe vil kunne bevise til fulde. Han sagde, at Københavns Universitet havde fulgt Tyskland, og at man kunne ønske, at det ikke ville fjerne sig fra det. Hvad angik naturvidenskaberne, som er af kosmopolitisk natur, fandt tilnærmelsen stadig sted, men dette var ikke tilfældet hvad angik de andre videnskaber. Han sagde, at Københavns Universitet hvad angik udefra kommende midler var større end Kiel; men man ville kun have noget at gøre med os på lige vilkår. Han glemte at omtale Københavns Universitets videnskabelige fortjenester.–

Hertil svarede jeg:

"Jeg takker på Københavns Universitets vegne; men jeg føler mig ved denne lejlighed forpligtet til at sige, at det danske universitet og den danske litteratur, ja hele den nordiske, er nært knyttet til den tyske og ikke til nogen anden i samme grad. Vi ønsker, at dette naturlige broderskab, som indtil nu har bestået mellem disse litteraturer, må fortsætte uforstyrret af politiske stridigheder. Men vi bruger den tyske litteratur i overensstemmelse med vor egen karakter. Skulle man ikke være tilfreds hermed men forlange, at vi skulle opgive vor karakter og blive tyske, ville man fremsætte et ganske forgæves krav."

Det var naturligt, at jeg sagde dette med mærkbar varme; men jeg mener, at denne tale så tydeligt udsprang af national anerkendelse og velvilje, at den måtte virke forsonende; men ingen bifaldsytring viste, at man misbilligede den ugæstfrie fornærmelse, som vi nordiske deltagere havde været udsat for. Det er klart, at en sådan bifaldsytring ikke skulle være afhængig af svarets oratoriske fortjeneste.

Professor Jessen udbragte nu, i en skøn tale, som var gennemtrængt af humanitet, en skål for de københavnske professorer Forchhammer, Steenstrup og mig, hvortil han endnu føjede alle sande danskere; men denne tale, som under andre omstændigheder ville være ærefuld for os, var netop

på grund af den store forsigtighed, hvormed han talte, næsten det modsatte af tilfredsstillelse. Men i særdeleshed manglede den sande tilfredsstillelse, nemlig en tak til alle de nordiske deltagere, danskere, svenskere, nordmænd; hvoraf adskillige havde taget aktivt del i selskabets arbejde. Man kunne ikke kræve denne tak af Jessen; men selskabet skyldte os den; og at den udeblev, var under de foreliggende omstændigheder en grovhed.

Uagtet den personlige velvilje, hvorpå jeg her modtog mange individuelle beviser, rejser jeg fra Kiel med smertelige følelser, ganske forskellige fra dem, hvormed jeg kom. Jeg ser ikke alene, hvor langt den offentlige gæstfrihed her står fra den, som de fremmede i det britiske selskab af naturforskere altid finder, og den, som jeg har fundet i andre tyske forsamlinger; men jeg ser endda, at her er videnskaben nu ikke et skjold mod fornærmelser ansporet af politisk forblindelse.

Jeg vil endnu bemærke, at den fungerende formand ved slutningen af taflet erklærede, at han nu ikke længere var formand men Professor Scherk, og i den egenskab inviterede han os til kaffe i lystskoven Keusenroth. Jeg og adskillige danske venner var tilfredse med, at vi her kunne trække os tilbage uden anstød.

Kiel d. 25de Sept. 1846

Efterskrift. Efter alle de erklæringer, som jeg i går modtog fra velvillige mænd, er det klart for mig, at der her hersker et ganske sygeligt danskerhad, og at dette er så blindt og ubændigt, at man har måttet undlade at hilse de danske naturforskere, sådan som det kræves af gæstfriheden, af frygt for et ubehageligt optrin.

Kiel, d 26 Sept 1846 *H. C. Ørsted*

Tekstnoter

1. Rejse til Tyskland, Frankrig, Belgien og Holland (august 1801 - december 1803)

Alle de breve, der udgør rejsedagbogen, findes i Ørstedsamlingen i Det Kongelige Bibliotek, katalognummer ØS 80 (+82). De er inddelt arbitrært men kronologisk i mapperne I-VII. Vi vil angive indholdet af disse mapper. Individuelle breve og dagbogsoptegnelser kan let identificeres udfra datoen. Størstedelen af rejsedagbogen er skrevet på dobbeltark, som er nummereret individuelt og inkonsekvent efter flere forskellige systemer. Den ene af disse nummereringer, selv om den er ufuldstændig, svarer til den fortegnelse (ligeledes ufuldstændig) over afsendte og modtagne breve, som HCØ førte i sin *Rejsedagbog. Korte Bemærkninger* (ØS 15). Afsendelsesdatoerne fremgår af følgende tabel:

p. 13	26/1–1802	til Sophie No. 15 + Tillæg (27/12/01–14/1/02)
p. 14	9/2	Breve til S. No. 16 + 17 (14–30/1/02)
p. 15	16/2	til S. No. 18 (31/1–13/2/02)
p. 18	16/3	Til S. Dagbog No. 19 m. Tillæg (13/2–11/3/02)
p. 21	17/4	Brev til S. No. 20 & 21 m. Tillæg
p. 22	30/4	Brev til Sophie No. 22
p. 26	2/6	Breve til S. 23 og 24 med Tillæg
p. 28	23/6	Breve til S. 25, 26, 27 Tillæg
p. 28	30/6	Breve til S. 28, 29, 30, 31
p. 31	20/8	Breve til S. 32–34 Till.
p. 32	14/9	Dagb. 35 + 36 (Brev til Sophie)
p. 33	27/9	Dagbog 37 + 38, 39 Sofie
p. 36	8/11	Dagbog 40–43 til S.
p. 37	26/11	Dagbog 44 Til S.
p. 38	6+7/12	Dagbog 45
p. 40	28/1–18 03	Dagb. 46 Til Sophie
p. 43	7/3	Dagbog 47 Breve til Sophie, Manthey, Anders
p. 45	4/4	Dagbog 48 Brev til Sophie

p. 46	16/5	Dagbog til Sophie No. 49
p. 50	27/6	Brev til Sophie Dagb. 50 + 51
p. 53	Afsendt d. 12te (Aug.)	Dagbog fra min Fodreise
p. 55	3/10	Modtaget Brev fra ASØ
p. 55	7/10	Afsendt Brev til ASØ og Prof. M.

Sidehenvisningerne er til ØS 15. Tabellen gør det somme tider muligt at identificere tabte breve. Alle nummereringerne er indsat som marginalnoter i teksten. De tal, der svarer til ovenstående tabel, er markeret med fede typer. Brevene til Johan Manthey og til Anders Sandøe Ørsted (med en enkelt undtagelse angivet nedenfor) findes i ØS 1–2. Eftersom disse breve let kan identificeres/lokaliseres ved hjælp af afsender, modtager og dato, vil yderligere oplysninger ikke være nødvendige. Breve til Manthey og ASØ, som er medtaget i MØs udgave, vil også blive angivet.

[1] ØS 80^I dækker perioden fra 1/8-1801 til og med 12/8-1801. Årstallet ser ud til at være tilføjet senere.

[2] ØS 80^II dækker perioden fra 15/8-1801 til og med 10/9-1801. MØ I, pp. 15-24, med mange udeladelser. Følgende note med Mathilde Ørsteds håndskrift er limet ind nederst på første side. Noten er et lettere omskrevet citat fra H. C. Ørsteds selvbiografi i H. A. Kofod, *Conversations-Lexicon*, bind 28, pp. 515-41 (A. Soldin 1828). "I Sommeren 1801 tiltraadte Ø en Udenlandsreise, hvorfra han kom tilbage ved Slutningen af 1803, efterat [sic] have besögt en stor Deel af Tydskland, Frankrig og Holland. Denne Reise var af stor Betydning for ham, da den netop indtraf paa en i videnskabelig Henseende mærkelig Gjæringstid, hvori baade Philosophi og Naturlære fik et nyt Opsving."

[3] ØS 80^III dækker perioden fra 11/9-1801 til og med 4/12-1801. MØ I, pp. 24-29, med mange udeladelser.

[4] Her mangler noget tekst, der dækker perioden fra primo oktober til primo november. Ørsted er på sin rejse nået til Leipzig.

[5] Øverst på denne side er der revet et lille stykke af.

[6] Her er revet en lille strimmel af den øverste kant. Knap en linie er faldet ud.

[7] Her slutter brevet. Der mangler tekst, der dækker perioden frem til den 29. november.

[8] MØ I, pp. 29-31.

[9] ØS 80^{IV} dækker perioden fra 27/12-1801 til og med 14/1-1802. MØ I, pp. 31-33 og 36-37 med udeladelser.

[10] Denne linie er overstreget med blæk.

[11] ØS 80^{V} dækker perioden fra 15/1-1802 til og med 26/4-1802. MØ I, pp. 37-43, 49-50 og 56-63 med udeladelser.

[12] Denne sætning er overstreget med blæk. Især ordene "jaloux" og "Opförsel" er kraftigt overstreget.

[13] Ordene "en Postsekretær Otto" er overstreget med blæk.

[14] Denne sætning er ikke medtaget i MØ I, p. 39.

[15] MØ I, pp. 43-47, med udeladelser.

[16] MØ I, pp. 50-56.

[17] Denne sætning er ikke medtaget i MØ I, p. 50.

[18] MØ I, pp. 47-49, med udeladelser.

[19] Her er et lille stykke revet af nederst på siden. Som det fremgår af konteksten, må der have stået "Sophie".

[20] ØS 80^{VI} dækker perioden fra 9/5-1802 til og med 13/8-1802. MØ I, pp. 63-74, med udeladelser.

[21] "Jeg tænkte her paa Dig min Sophie og önskede, at jeg i det mindste kunde viise Dig ..." er overstreget med blæk. Ordene er forsøgt ændret til "Jeg tænkte her paa Dig min Broder [?]. Jeg önskede, at jeg i det mindste kunde viise Eder den deylige Gruppe, ...".

[22] De to navne er kraftigt overstreget med blæk. Det første navn er læseligt som "Probsthein".

[23] Her slutter ark nr. 30 (den 13/6). Det næste ark har nummer 32 (ændret til 24) og begynder med den 24/6.

[24] ØS 80^{VII} dækker perioden fra 13/8-1802 til og med 7/11-1802. MØ I, pp. 76-88, med udeladelser.

[25] Dette notabene er tilføjet i marginen.

[26] Ø.'s sparsommelighed varer til slutningen af marts 1803. I denne periode indeholder hver side omtrent dobbelt så mange linier som normalt, hvilket gør brevene vanskelige at læse.

[27] ØS 80^{VIII} dækker perioden fra december 1802 til slutningen af rejsedagbogen 16/9-1803. MØ I, pp. 88-105, 114-145, 146-155 og 158-160 med mange udeladelser.

[28] Sætningen er ikke skrevet færdig og streget over.

[29] Teksten fra "V. har enten slet ikke ..." til "... absorberes i faa Minuter" er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 99.

[30] Teksten fra "Charles veed altid ..." til "... et eneste nödvendigt Forsög" er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 99.

[31] MØ I, pp. 108-10, med udeladelser.

[32] MØ I, pp. 112-14, med udeladelser.

[33] Denne sætning er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 118.

[34] Denne sætning er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 127.

[35] 28. til 31. marts overstreget. I stedet er indsat: De fölgende Dage hengik med mine sædvanlige Forretninger.

[36] Ø. har rettet "les desirs et les plaisirs" til "les Zephirs et les desir[s]". Det franske citat er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 132.

[37] Følgende note med Mathilde Ørsteds håndskrift er limet ind i manuskriptet. Noten er et næsten ordret citat fra H. C. Ørsteds selvbiografi i H. A. Kofod, *Conversations-Lexicon*, bind 28, pp. 515-41 (A. Soldin 1828). "Ø. har i en kort Selvbiographi antydet, at han ikke er bleven staaende ved den her fremsatte Opfatning af det franske Sprog; han siger selv: At han fra Tydskland havde medbragt en stærk Fordom mod det franske Sprog og i lang Tid antog dets Ufuldkommenheder höiere, dets Fordele mindre höit, end billigt; men han fandt dog snart, at dets Bestræbelser efter den höieste Grad af Klarhed fortjener Efterligning; saa at han holdt for, at han ogsaa som dansk Skribent vilde vinde ved at have övet sig i det franske Sprogs strenge Fordringer paa Fattelighed og Nöiagtighed, Dyder i Stilen, han altid havde sat höi Priis paa, da han saa ofte havde seet ubestemte og umodne Tanker, indhyllede i et tilsvarende Sprog, udgivne for Dybsind. Derimod troede han, at man ikke burde efterligne dem i Vidtlöftigheder af Foredraget, der gjör det byrdefuldt for tænkende Læsere, uden at man derved, som man dog tilsigter, vinder i Klarhed, der bedst opnaaes, naar det lykkes at sætte det rette Ord paa det rette Sted."

[38] Dagbogsnotaterne fra 19., 20. og 21. er let overstreget med blyant og udeladt af MØ I, p. 139.
[39] Tilføjet i marginen: "NB her indskydes indlagte Blad," som er et brev til HCØ fra Manthey, dateret 16/7-1803. Se MØ I, pp. 145-46.
[40] Tilføjet i marginen: "NB her indföres Fölgebladet," som er følgende brev fra fodrejsen.
[41] Her skulle sikkert stå "fornuft", men brevet ender brat.
[42] Resten af brevene fra denne rejse, undtagen det sidste, er til Professor Manthey.
[43] Brevet indledes med "Til Samme", der må formodes at være tilføjet senere, sandsynligvis af MØ.
[44] ØS 94.

2. Rejse til Tyskland og Frankrig (maj 1812 - februar 1813)

[1] ØS 94 og MØ I, pp. 290-92, med udeladelser.
[2] ØS 1-2 og MØ I, pp. 296-99.
[3] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[4] ØS 1-2 og MØ I, pp. 299-304.
[5] ØS 1-2 og MØ I, pp. 304-06.
[6] ØS 1-2 og MØ I, pp. 311-14, med udeladelser.
[7] Resten af afsnittet er let overstreget og udeladt af MØ I, p. 312.
[8] ØS 1-2 og MØ I, pp. 314-17, med udeladelser.

3. Rejse til Tyskland, Frankrig og England (november 1822 - august 1823)

Alle breve fra denne rejse er sendt til Ørsteds kone, Inger Birgitte, kaldet Gitte, medmindre andet er angivet.
[1] ØS 1-2^{I} indeholder brevene til IBØ i perioden fra 1/11-1822 til og med 18/11-1822.
[2] MØ II, pp. 29-31.
[3] ØS 1-2^{II} indeholder brevene til IBØ i perioden fra 21/11-1822 til og med 12/2-1823.
[4] Tilføjet i marginen: "Repsold, Bindesböll og jeg."
[5] MØ II, pp. 31-32, med udeladelser.

[6] MØ II, pp. 35-38, med udeladelser.
[7] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[8] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[9] ØS 1-2 og MØ II, pp. 38-42.
[10] Ordene "gode Mathilde" er let overstreget med blæk, og "Kone" er indsat, sandsynligvis af MØ.
[11] MØ II, pp. 42-48, med udeladelser.
[12] Her har HCØ overstreget: "den skjönneste Lysfordeeling, i det de oplyste ophöiede Dele kaste Lys ind i de fordybede, og derved".
[13] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[14] Herfra til og med "... Aften naaede vi" er tilføjet i marginen.
[15] MØ II, pp. 48-53, med udeladelser.
[16] Ordet "Mathematikeren" er tilføjet i marginen.
[17] ØS 1-2^{III} indeholder brevene til IBØ i perioden fra 23/2-1823 til og med 25/4-1823. Brevet fra 23/2-1823 er gengivet i MØ II, pp. 53-55, med udeladelser.
[18] Efter "Fiender" har HCØ streget "tog" og indsat "fremkaldtes derved". Sætningen er usammenhængende.
[19] MØ II, pp. 56-58, med udeladelser.
[20] MØ II, pp. 59-61, med udeladelser.
[21] MØ II, pp. 61-64, med udeladelser.
[22] Indsat af MØ.
[23] MØ II, pp. 65-67, med udeladelser. Dette er det sidste brev til IBØ fra denne rejse, som MØ har medtaget i sin udgave.
[24] "Mathilde" er overstreget, og "hans Kone" er indsat med blyant, sandsynligvis af MØ.
[25] Denne sætning er tilføjet på sidste side af brevet, ved siden af adressen.
[26] Det har været umuligt at finde originalen til dette brev, som derfor gengives efter MØ II, pp. 68-72.
[27] ØS 1-2^{IV} indeholder brevene til IBØ i perioden fra 5/5-1823 til og med 8/7-1823. Følgende note er vedlagt første brev: "Angaaende dette Brevs Datering, da er denne aabenbart fejlagtig, der skal staa 1823 i Stedet for 1822. Ø. foretog ingen Rejse til England i 1822. Juli 47 HCØ". Notens håndskrift ligner MØs.
[28] ØS 1-2 og MØ II, pp. 72-76.

[29] Resten af brevet er tilføjet i marginen.
[30] ØS 1–2^{V} indeholder brevene til IBØ i perioden fra 16/7-1823 til og med 14/8-1823. I marginen af første brev er tilføjet: "Næste Breve til *Amsterdam*, at vente mig der *poste restante*".

4. Rejse til Nordtyskland (maj 1827)

[1] De tre breve til IBØ fra denne rejse findes i ØS 1–2^{V}. Ingen af dem er gengivet i MØ.
[2] Dette brev findes ikke i Det Kongelige Biblioteks samling.

5. Rejse til Berlin (september 1828)

[1] ØS 1–2^{V} indeholder brevene fra 23/9-1828 og 16/9-1828 til IBØ. Ingen af dem er gengivet i MØ.
[2] ØS 1–2^{VI} indeholder brevene fra 19/9-1828 til og med 3/10-1828 til IBØ. Ingen af dem er gengivet i MØ.
[3] De næste to sætninger er tilføjet i marginen.
[4] Næste sætning er tilføjet i marginen.

6. Rejse til Stockholm (juli 1842)

[1] De to breve til IBØ fra denne rejse findes i ØS 1–2^{VI}. Ingen af dem er gengivet i MØ.

7. Rejse til Tyskland (juli – august 1843)

[1] ØS 1–2^{VI} og MØ II, pp. 173-77 med udeladelser.
[2] Dette brev findes ikke i Det Kongelige Biblioteks samling.
[3] ØS 1-2^{VI} og MØ II, pp. 177-82 med udeladelser.
[4] Den ufuldendte sætning "da man, for ikke at komme for silde, hellere maa opoffre" er let overstreget.
[5] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[6] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[7] ØS 1–2^{VI}.
[8] Ifølge slutningen af sidste brev var det onsdag den 26. og i næste afsnit torsdag den 27.

[9] ØS 1–2^{VI} og MØ II, pp. 183-90 med udeladelser.
[10] Resten af denne sætning og den følgende er tilføjet i marginen.
[11] Resten af afsnittet er tilføjet i marginen.
[12] Øverst på det ark, som begynder her har Ø. skrevet: Berlin. August 1843.
[13] ØS 1–2^{VII} og MØ II, pp. 191-94 med udeladelser.
[14] ØS 1–2^{VII} og MØ II, pp. 194-202 med udeladelser.
[15] "Link, Johannes Müller" er tilføjet i marginen.
[16] Ordet "Mathematikeren" er overstreget. I stedet er "Physiologen *Folkmann*" indsat i marginen.
[17] ØS 1–2^{VII} og MØ II, pp. 202-07 med udeladelser.
[18] Den 15. var en tirsdag. I marginen er tilføjet: Samme Morgen var *Weber* og *Walthershausen* afreiste til *Leipzig*.
[19] Denne sætning er tilføjet i marginen.

8. Rejse til Paris, England og Tyskland (juli – september 1846)

[1] Det har ikke været muligt at finde originalen til dette brev, som derfor gengives fra MØ II, pp. 226-28.
[2] De følgende fire breve til IBØ findes i ØS 1–2^{VII}.
[3] ØS 83^{I} pp. 1-44 og ØS 83^{II} pp. 45-88. MØ II, pp. 228-52 med mange udeladelser.
HCØ var på denne rejse ledsaget af datteren Mathilde, der tog sig af familiens korrespondence, med undtagelse af de få breve til IBØ, som er trykt her. Vi har derfor valgt at gengive hans rejsedagbog, der indeholder både personlige og videnskabelige/tekniske notater. Visse af disse tekniske notater er præget af overstregninger og marginale tilføjelser. Ørsteds paginering står øverst til højre på ulige sider og øverst til venstre på lige sider. Hans datering står konsekvent i venstre margin. Her er de anbragt i ydermarginen.
[4] Denne vedføjelse udgør næste afsnit.
[5] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[6] Her har Ø. indsat en tom parentes med plads til et navn.
[7] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[8] Denne sætning er tilføjet i marginen.

[9] De næste to sætninger er tilføjet i marginen.
[10] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[11] De tre sidste navne er tilføjet i marginen.
[12] Resten af sætningen er tilføjet i marginen.
[13] "Monark" er overstreget, og "Stat" er indsat.
[14] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[15] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[16] Her er "*Hôtel de Ville*, hvilket dog Bygningsmaaden gjör lidet" overstreget, og resten af sætningen (til "sandsynligt.") er tilføjet i marginen.
[17] De to næste sætninger er tilføjet i marginen.
[18] Resten af afsnittet er tilføjet i marginen.
[19] Dette tillægsblad indeholder det næste afsnit.
[20] Det sidste ord er tilføjet i marginen.
[21] Resten af afsnittet er tilføjet i marginen.
[22] Denne sætning er tilføjet i marginen.
[23] De næste to sætning er tilføjet i marginen.
[24] Ø. slutter p. 69 med ordene "gav man" og begynder p. 70 med de samme to ord.
[25] De næste tre sætninger er tilføjet i marginen.
[26] Resten af afsnittet er tilføjet i marginen.
[27] Ordene "die kosmopolitischer Natur sind," er tilføjet i marginen.
[28] Ordene "wozu er noch den aller wahren Dänen knüp[f]te" er tilføjet i marginen.

Navneregister